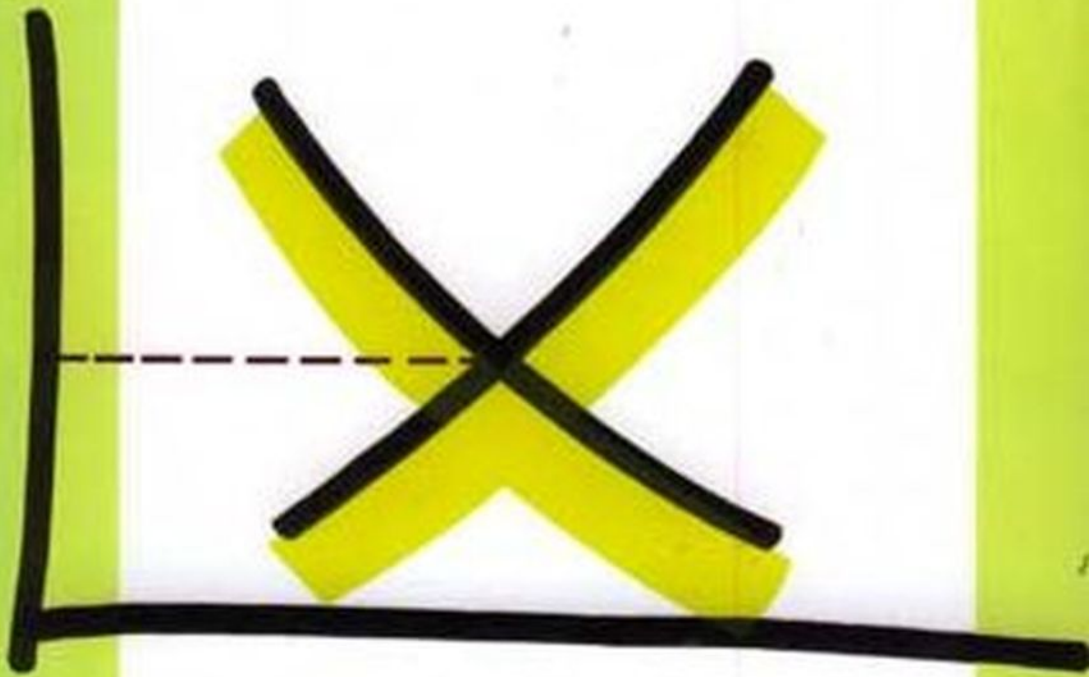
Mark Blaug

İKTİSATTA YÖNTEM

Çeviren: Levent Konyar

İktisatta Yöntem
veya
İktisatçılar Nasıl Açıklıyor

İktisatta Yöntem
veya
İktisatçılar Nasıl Açıklıyor

MARK BLAUG

Emeritus Profesör / Londra Üniversitesi
Danışman Profesör / Buckingham Üniversitesi
Konuk Profesör / Exeter Üniversitesi

Çeviren: Levent Konyar

Genel Yayın Nu.: 31

Sertifika Nu.: 12131

ISBN: 978-605-4160-40-2

1. Basım, Kasım 2009

İKTİSATTA YÖNTEM
VEYA İKTİSATÇILAR NASIL AÇIKLIYOR

© Copyright 2009, EFLATUN YAYINEVİ

Bu kitabın bütün hakları Eflatun Yayınevi'ne aittir. Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Sayfa Tasarımı

Meryem Kocabay

Kapağı Düzenleyen

Meryem Kocabay

Baskı ve Cilt

Reproton Ltd. Şti.

CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS

Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo
Cambridge University Press
The Edinburgh Building, Cambridge CB2 2RU, UK

Cambridge University Press, New York tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanmıştır.

© Mark Blaug 1980 ve 1992

Tüm hakkları saklıdır. Yasal istisnalar ve ilgili genel lisans anlaşmalarına tabi olarak Cambridge University Press'in yasal izni olmaksızın eserin herhangi bir kısmı çoğaltılamaz.

Birinci baskı: 1980
Tekrar basım: 1981
İkinci baskı: 1992
Tekrar basım: 1993, 1994, 1997

EFLATUN YAYINEVİ
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı
118/4 Maltepe/ANKARA
Tel: (0 312) 232 00 36-232 00 86
www.eflatunyayinevi.com

Oğlum, Tristan'a

Konuyu bugün seçerken [ekonominin yöntem ve kapsamı]; kendimi iki suçlamaya maruz kalmış olmaktan korkuyorum: bıktırıcılık ve haddini bilmezlik. Metodoloji üzerine yapılan spekülasyonların yavanlık ve karışıklıkları ünlüdür. Birbirini yiyip bitiren kavgalar için en büyük fırsatı tanırlar; fraksiyonların ileri sürdüğü iddialar uzlaşmayla sonuçlanmaz ve eğer bir zafer kazanmak mümkün olsa bile, bilimin kendine bir yarar sağlamadığı düşünülür. Metodolojik sonuçların kısırlığının genelde onlara ulaşma sürecinin getirdiği yorgunluğa uyan tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir.

Can sıkıcı bir kişi olarak gösterilen metodolojist alçakgönüllülük örtüsünün arkasına sığınamaz. Tam tersine, iddiasını herkese tavsiye etmeye ve başkalarının çalışmalarına değerli olup olmamasına bakmaksızın, en azından yapıcı nitelikteki çabalarına eleştirmeye hazır olarak öne çıkar; kendisini geçmişin en son yorumcusu ve gelecekteki girişimlerin diktatörü olarak ortaya koyar.

Roy F. Harrod, *Economic Journal*, 1938

İÇİNDEKİLER

Önsöz xi
Birinci Baskıya Önsöz xxv

Kısım I: Bilim felsefesi hakkında her zaman bilmek isteyip de sormaya korktuğunuz şeyler

1 Genel görüşten Popper'in görüşlerine 3
Genel görüş• Hipotetik-tümdengelim modeli • Simetri tezi • Kurallara karşı gerçek pratik • Popper'in yanlışlama metodolojisi • Mantıksal bir yanlış • Tümevarım sorunu • Bağışıklık kazandıran manevralar • İstatistik çıkarsama • Onaylama dereceleri • Esas sonuç

2 Popper'den yeni heterodoksiye doğru 31
Kuhn paradigmaları • Yönteme karşı tarih • Bilimsel araştırma programları • Feyerabend anarşizmi • İlk ilkelere geri dönüş • Metodolojik teklik (monizm) vakası

Kısım II: İktisat metodolojisi tarihi

3 Doğruların sağlanmasını amaçlayanlar – Daha çok bir on dokuzuncu yüzyıl öyküsü 57
Ekonomi metodolojisinin tarih öncesi • Mill'in makalesi • Eğilim yasaları • Mill'in Logic'i (Mantık) • Pratikte Mill'in ekonomisi •

Cairne'nin mantıksal yöntemi • John Neville Keynes toparlıyor • Robbins'in makalesi • Modern Avusturyalılar

4 Yanlışlamacılar, bütünüyle bir yirminci yüzyıl öyküsü 93

Aşırı ampirizm? • Apaçıklık bir kez daha • Operasyonalizm • Varsayımların uygunsuzluğu tezi • F-bükümü • Darwinci hayatta kalma mekanizması • Sofistike yanlışlamacılık karşısında naif yanlışlamacılık • Esasçılığa geri dönüş • Kurumsalcılık ve örnek model hazırlama • Günümüz anaakımı

5 Pozitif ve normatif ekonomi arasındaki fark 125

Hume giyotini • Değer yargılarına karşı metodolojik yargılar • Değerden-bağımsız sosyal bilimler • *Wertfreiheit*'a saldırıya bir örnek • *Wertfreiheit*'ın olanaksızlığına aranan çözümler • Kısa tarihsel bir taslak • Paretocu pozitif refah ekonomisi • Görünmez el teoremi • Paretocu refah ekonomisi diktatörlüğü • Bir teknokrat olarak ekonomist • Ampirik kanıtların değerlendirilmesinde yandaşlık

Kısım III: Neoklasik araştırma programının metodolojik bir değerlendirmesi

6 Tüketici davranış kuramı 153

Giriş • Talep yasası bir yasa mıdır? • Kayıtsızlıktan esinlenmiş tercihe • Talep üzerine ampirik çalışma • Giffen mallarının önemi • Lancaster'in karakteristikler kuramı

7 Firma kuramı 168

Klasik savunma • Durumsal determinizm • Oligopole rağmen rekabetçi sorunlar

8 Genel denge kuramı 180

Genel denge kuramının sınanması • Kuram mı; çerçeve mi? • Pratiğe uygunluk

9 Marjinal üretkenlik kuramı 190

Üretim fonksiyonları • Hicks'in göreceli paylar kuramı •Marjinal üretkenlik kuramının sınanması

10 Çevirme, yeniden çevirme ve hemen hepsi 198

Sermaye ölçümü • Sermaye talep fonksiyonunun varlığı • Yeniden çevirmenin ampirik önemi

11 Heckser-Ohlin uluslarası ticaret kuramı 206

Heckser-Ohlin kuramı • Samuelson'un faktör-fiyat eşitlenmesi teoremi • Leontief paradoksu • Ohlin-Samuelson araştırma programı • Diğer sınamalar • Heckser-Ohlin-Vanek kuramı (teoremi)

12 Keynesçilere karşı parasalcılar 214

Yararsız bir tartışma mı? • Friedman'ın birbirini izleyen parasalcılık versiyonları • Friedman kuramı • Parasalcılığın III. aşaması • Keynes'in mesajını düzeltmek • Parasalcılığın yükseliş ve düşüşü • Yeni klasik makroekonomi • Lakatosçu gözlüklerden görülen makroekonomi

13 İnsan sermayesi kuramı 230

Sert çekirdek karşısında koruyucu kuşak • Metodolojik bireycilik • Programın amacı • Tarama hipotezi • Son değerlendirme • Sonradan akla gelen düşünceler

14 Yeni aile ekonomisi 245

Hanehalkı üretim fonksiyonları • Geçicilik • Bazı sonuçlar • Doğrulamacılık tekrar • Geçmişe bakış

15 Rasyonalite postulatı 255

Rasyonalitenin anlamı • Kutsal rasyonalite • Rasyonalitenin eleştirisi

Kısım IV: Ekonomi hakkında şimdi neler öğrendik?

16 Sonuçlar 263

Modern ekonominin bunalımı • Kuramsız ölçme • Bir kez daha yanlışlamacılık • Uygulamalı ekonometri • İlerisi için en iyi yol

Sözlük 277
Okumak için öneriler 281
Kaynakça 283
Ad dizini 311
Konu dizini 317

ÖNSÖZ*

Bu kitabın birinci baskısı 1980'de yayımlanmıştır. O zamandan beri yedi büyük ders kitabı, üç okuma kitabı, bir açıklamalı kaynakça kitabı ve doğal olarak hepsi de ekonomi metodolojisine odaklanan yüzlerce makale gördük — oldukça küçük bir ekonomi dalında sadece on yıl süren bir entelektüel faaliyet için çok da kötü sayılmaz.[1]

* Çeviride "iktisat" ve "ekonomi" sözcükleri birlikte kullanıldı. Yine "metodoloji" ve "yöntem" sözcükleri de birlikte kullanıldı. İngilizce sözcükleri kimi yerlerde bu şekilde kullanmanın çeviriyi de okuyucuyu da dar alana sıkıştırmaktan kurtardığını düşünmekteyiz.

1 Kronolojik (tarihsel) sıraya göre ve tümüyle kitaplara bağlı kalarak: H. Katouzian, Ideology and Method in Economics (1980); W. J. Samuels (ed.), The Methodology of Economics, Critical Papers from the Journal of Economic Issues (1980); J. Pitt (ed.), Philosophy in Economics (1981); B. J. Caldwell, Beyond Positivism. Economic Methodology in the Twentieth Century (1982); W. Stegmiitler, W. Baher, and W. Spohn (eds.), Philosophy of Economics (1982); L. A. Boiand, The Foundations of Economic Method (1982); A. S. Eichner (ed.), Why Economics Is Not Yet A Science (1983); A. W. Coats (ed.), Methodological Controversy in Economics: Historical Essays in Honor ofT. W, Hutchison (1983); W. L. Marr and B. Raj (eds.), How Economists Explain. A Reader in Methodology (1983); R. B. McKenzie, The Limits of Economic Science (1983); B. J. Caldwell (ed.). Appraisal and Criticism in Economics: A Book of Readings (1984); D. M. Hausman (ed.), The Philosophy of Economics: An Anthology (1984); P. Willes and G. Routh (eds.). Economics in Disarray (1984); J. J. Klant, The Rules of the Game: The Logical Structure of Economic Theories (1984); E. R. Weintraub, General Equilibrium Analysis (1985); A. Mingat, P. Salmon, and A. Wolfelsperger, *Mithodologie iconomique* (1985); D. McCloskey, The Rhetoric of Economics (1985); S. C. Dow, Macroeconomic Thought. A Methodological Approach (1985); T. Lawson and H. Pesarian (eds.), Keynes' Economics: Methodological Issues (1985); L. A. Boiand, Methodology for a New Microeconomics (1986);

İktisat metodolojisindeki bu patlama bu alandaki yeni gelişmeleri dikkate almak için ikinci baskının yapılmasını zorunlu kılacaktı. Bundan başka benim esas mesajım bazen yanlış anlaşılmaktaydı kuşkusuz bir nedeni kötü ifade edilmiş olmasıydı ve bu beni iddiamı yeniden yazmaya yöneltti. Ek olarak, kitabın ikinci yarısındaki vaka çalışmaları çok zayıftı ve diğerleri de güncellenmeye gerek duyuyordu. En son olarak, makroekonomideki, genel denge kuramı ve dış ticaret kuramındaki yeni gelişmeler beni yeni baskıyı hazırlamak için cesaretlendirdi.

İlk önce, Keynes sonrası ekonomi, deneysel ekonomi, oyun kuramı ve ekonometrideki bunalım, Bayesçi ve klasik çıkarsama kuramları arasındaki çatışmayı çözümleyen yeni bölümler eklemek suretiyle özgün kitabın hacmini ikiye katlama düşüncesine kapılmıştım. Ancak son tahlilde, entelektüel tembellik ve meleklerin bile girmeye korktuğu konuları ele almaktan uzak durmak birinciden ancak çok az daha uzun ve farklı ikinci baskıyı ortaya çıkardı. Genel denge kuramı, Heckscher-Ohlin dış ticaret kuramı, parasalcılık ve yeni klasik makroekonomi üzerine tartışmalarımı genişlettim ve ana akım ekonomilerinin "katı çekirdeği" gibi rasyonalite postulatları üzerine yeni bir bölüm ekledim. Esasta, ne var ki, yeni baskı eski kitapla temelde aynı oldu. Eklemeyi aklıma koyduğum bölümler bir başka kitaba kaldı.

Şimdi kitabın ana mesajını iktisat metodolojisini benim kendi anlatımımla Bruce Caldwell'in *Beyond Positivism* (Pozitivizmin Ötesinde) kitabı arasında bir karşılaştırma tarzı olarak yeniden ifade edebilirim.[2] Bizim iki kitabımız da iktisat metodolojisi üzerinde çarpıcı biçimde birbiriyle anlaşmıştır: *metodoloji* sadece "araştırma yöntemleri" olarak kulağa hoş gelen bir isim olarak kalmaz ancak gerçek dünya hakkındaki kuramsal kavramlarla onaylanmış sonuçlar arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Özellikle yöntem, ekonomistlerin kuramlarını ve bir kuramı diğerine tercih etmelerinin nedenlerini doğrulama yollarını inceledikleri ekonomi dalıdır. İktisat hem tanımlayıcı bir disiplindir – "ekonomistlerin çoğunun yaptığı *budur*" – ve

P. J. O'Suliivan, Economic Methodology and Freedom to Choose (1987); J. Pheby, Methodology and Economics: A Critical Introduction (1988); N. de Marchi (ed.), The Popperian Legacy In Economics (1988); L. A. Boiand, The Methodology of Economic Model Building: Methodology After Samuelson (1989); S. Roy, Philosophy of Economics (1989); D. A. Redman (ed.), Economic Methodology, A Bibliography (1989); L C. Glass and W. Johnson, Economics. Progression, Stagnation or Degeneration? (1989); D. A. Redman, Economics and the Philosophy of Science (1991); S. Gordon, The History and Philosophy of Social Science (1991)

2 İzleyen sayfalar ağırlıklı olarak benim Wiles ve Rooth'daki "Yorumumdan" (1984, ss. 30-6) alınmıştır.

buyurucu bir disiplindir – "ekonomistlerin ekonomiyi ilerletmek için yapması *gereken* budur." En son olarak, metodoloji kuram kurmak ya da bu kuramların geçerliliğini göstermek amacıyla mekanik bir algoritma sağlamaz ve böyle olunca da onu bir bilimden daha çok bir sanat gibi görmek daha doğru olur. Aynı zamanda ekonomi kuramlarının er ya da geç doğrulukları hakkında en son kararın ampirik kanıtlar karşısında verileceğini kabul ediyoruz ancak o ampirik sınama o kadar zor ve muğlaktır ki, kesin olarak defalarca çürütülen çok sayıda ekonomi kuramı örneği bulmak mümkün değildir (ancak, yine de, ileride göreceğimiz gibi tam bu fenomeni karşılayan çarpıcı örnekler vardır). Kullanılan her kuramsal kavram için ampirik karşılık aramak boşunadır; hatta bu her durumda olanaksız sayılacak bir hedeftir ancak özel bir kuramda gömülü temel kavramların ağını dikkate alarak ve bazı gerçek-dünya fenomeni sonuçlarını çıkartarak dolaylı sınama yapabiliriz. Ne var ki, bu öngörülerin her şey olduğu ve varsayımların "gerçekçi olup olmamasının pek bir şey fark etmeyeceği anlamına gelmez. İktisadi kuramlar iktisadi olaylar hakkında doğru öngörüler yapan araç olmakla kalmaz ancak onlar ekonomik sistem içinde işleyen nedensel kuvvetler hakkındaki hakiki girişimlerdir.

Ancak aramızdaki anlaşmanın bittiği yer burasıdır. Ben tartışmaya *yanlışlamacılıktan* yana katılıyorum ve yanlışlamacılığı kuram ve hipotezleri ancak yalnızca öngörülerinin en azından ilkesel olarak yanlışlanması durumunda; yani, belirli eylem/durum/olayların gerçekleşmesini yasaklaması halinde bilimsel kabul eden metodolojik bir duruş olarak tanımlıyorum. Benim bu görüşü tutmamın nedeni kısmen epistemolojiktir – bir kuramın yanlış olmayıp doğru olduğunu öğrenmemizin tek mümkün yolu bu kuramın sonucunda gerçekleşecek eylem/durum/olaylar hakkındaki öngörülere kendimizi inandırmamızdır – ve kısmen tarihseldir – bilimsel bilgi var olan kuramların çürütülmesiyle ve çürütülmeye direnen yeni kuramların kurulmasıyla ilerlemiştir. Ek olarak, modern ekonomistlerin gerçekte yanlışlanma metodolojisine bağlandıklarını iddia ediyorum: bazı görüş farklılıklarına rağmen, özellikle de temel varsayımların doğrudan sınanması hakkındaki görüş farklılıklarına rağmen ana akım ekonomistleri bir ekonomik kuram eğer ekonomik olaylar hakkında kesin öngörülerde bulunmazsa onu ciddiye almazlar ve sonuçta ekonomi kuramlarını onların doğru öngörüler yapmakta başarılı olup olmamalarına göre yargılarlar. Bunun yanında, ekonomistlerin verdikleri dersleri kendilerinin uygulamada başarılı olamadıklarını da iddia ediyorum: onların yürürlükteki bilim felsefeleri tam olarak "zararsız yanlışlamacılık" olarak karakterize edilebilir. Başka bir deyişle, ekonomistleri söylediklerinden çok farklı şeyler yaptıkları için eleştiriyorum.

Öte yandan, Caldwell yanlışlamacılığın tavsiye edilebilir bir metodoloji olduğundan kuşkuludur. Yapılarının o kadar çok istekleri vardır ki katı biçimde uygulanması durumunda ekonominin ancak çok küçük bir bölümü hayatta kalabilirdi. Ek olarak, ekonomistlerin yanlışlamacılığı zararsız bir biçimde kullandıklarına dair çok az işaret bulabilmişti. Onun yerine, "metodolojik çoğulculuk" ya da "bırakın yüzlerce çiçek açsın" anlayışını savunmaktaydı. Değişik ekonomi okullarının kendi içinde; yani, kendilerinin onayladığı ölçütlere göre eleştirileceğini anlatmak istiyordu. Ancak eğer tüm metodolojik standartlar aynı derecede geçerliyse hangi tür kuramlaşmanın dışarıda bırakılacağını görmek zordur. "Metodolojik çoğulculuğun" aşırı hoşgörülü duruşundan bakarak, sonuçta hepsinin de yanlış olduklarını gösterme olasılığı bulunuyorsa kuramların niye tutarlı olmaları ya da gerçek dünya hakkında kesin bir şey iddia etmek gerektiği anlaşılmamaktadır.

Caldwell açıkça yanlışlama metodolojisine sıcak bakmaktadır ancak yanlışlamacılık hakkındaki olumsuz sonuçlarından birçoğunu *onaylamacılıkla* yanlışlamacılık metodolojisi arasındaki çok ince ayrımdan çıkarmaktadır. Modern ekonomistlerin çoğunun "sınanabilir olduğuna; bir kuramı yararlı bir sınama aracının o kuramın öngörülerini gerçeklikle karşılaştırmak olduğuna; bir kuramın sahip olacağı en önemli karakteristiğinin onun yeterli öngörü gücünün olduğuna ve kuramların kendi aralarında göreceli olarak sıralandırılmalarının onların onaylanma ya da doğrulanma gücüne göre belirlendiğine" inandığını belirtmektedir (Caldwell, 1982, s. 124). Bu dört ilkenin yanlışlamacılıktan daha çok onaylamacılık metodolojisini tanımladığını iddia etmektedir. Yanlışlamacılık daha zor bir öğretidir. En basit biçimi, Caldwell'in kendi sözleriyle şöyle anlatılabilir: "Bilim insanları hipotezleri yalnızca ampirik olarak sınamakla kalmamalılar; cesur öngörülerde bulunan hipotezler kurmalılar ve bu hipotezlerini de sınayarak çürütmeye çalışmalılardır. Aynı derecede önemli olan şey, bilim insanlarının yalnızca onaylanan hipotezleri kabul etmeleri ve onaylanmayanları ret etmeyi geçici olarak yapmaları gerektiğidir. Sınamanın farkı o zaman görülecektir" (1982, s. 125).

Yanlışlamayı iktisatta uygulamanın zor olduğunu açıklamak için haklı nedenler vardır: bir hipotez başka şeylerin sabit tutulmasına bağlıdır ve o başka şeylerin sayısı çok fazladır ve her zaman iyi tanımlanmamıştır. Ekonomide kanıtlanmış evrensel yasalar yoktur ve genel denen yasalar aslında istatistik yasa ya da evrensel sabitlere sahip olmayan eğilimler olduğu anlaşılmaktadır. Bir kuramı sınamak için o kuramın bir modelini kurmalıyız ve ne yazık ki, bir kuramın birden çok modeli olabilir. Son olarak, ampi-

rik sınama yapmak amacıyla kullanılan veriler sınaması yapılan kuramın kavramlarına yalnızca kaba biçimde karşılık gelmektedir (Caldwell, 1982, ss. 238-42). Halbuki, aynı etkenler tam olarak fizik, kimya ve biyolojide gerçi daha az bir derecede etkili olmaktadır. Aslında sözde Duhem-Quine tezi mantıksal olarak bir kuramı kesin olarak çürütmenin mümkün olmadığını belirtmektedir çünkü bir kuramı sınarken başlangıç koşullarıyla o kuramı birleştiren öğelerini bir araya getirilir ve böylece çürütmenin suçu uygun olmayan başlangıç koşullarına yüklenebilir. Bu ikilemden çıkış yolu Popper'in kuramları ampirik çürütmelere karşı korumak amacıyla benimsenen "bağışıklık kazandıran oyunlar" adını verdiği yasaklamalar getirmektir. Bu yasaklamalar yanlışlama metodolojisinin önemli özellikleridir. Caldwell'le birlikte metodolojik konular hakkında yorum yapan birçok kişi de bu konuyu görmezden gelmektedir.

Ekonomide (ya da başka hiçbir bilim dalında bile) tartışmasız yorumlanabilecek hiç sınav olmadığı konusunda anlaşalım. Ancak bu sonuçları onaylamayan sınavların ekonomide her zaman göz ardı edileceğini ya da ileride daha başka olumsuzlamayla karşılaşılmayacağından emin olacak şekilde düzeltmeler yapılmasına yol açacağını söyleyen Caldwell'i tekrarlamak değildir. Ekonomi tarihi ve özellikle de modern ekonomi kesin olmasa da, tekrarlanan ampirik çürütmeler nedeniyle ret edilmiş kuram ve hipotezlerle doludur. Frank Hahn bir keresinde şöyle söylemişti: Ekonomide tüm aklı başında ekonomistler kanıtlar karşısında kesin olarak yanlışlandığının kabul edildiği bir önerme düşünülemez" (1987, s. 110). Ancak gerçekte bu çok kolaydır. Doğal olarak, her şey "aklı başında ekonomistler" arasına kimleri kattığımıza ve "kesin olarak yanlışlanmakla" ne anlatmak istediğimize bağlıdır. Ancak bununla ilgili bir dizi örnek verebiliriz. Enflasyonla işsizlik arasında istikrarlı bir değiş tokuş ilişkisi olarak yorumlanan Phillips eğrisi 1970'lerde toptan ret edildi. Enflasyonun sadece para arzı kontrol edilerek hatta iki üç yılda sıfıra kadar indirilerek kontrol edilebileceğini savunan anlayışı boşa çıkaran istikrarlı para hızı kavramı 1980'lerde reddedildi. Yine rasyonel beklentilerin gerçek üretim ya da istihdamı değiştirmeyi olanaksız hale getirdiğini söyleyen önerme 1980'lerde reddedildi. Bowley'in ekonominin bütünündeki sermaye-üretim oranının sabitliğine dair herkesin "yasası" gibi aynı şekilde ulusal gelirden sermaye ve emeğe giden göreceli payların da sabit olduğunu açıklayan Bowley "yasası" da 1960'larda reddedildi. O andaki tüketimi sadece o anda kazanılan gelirin bir fonksiyonu haline getiren Keynesçi tüketim fonksiyonu 1950'lerde reddedildi. Hazine'nin (ve Merkez Bankası, ç.n.) bunalım dönemlerinde kamu harcamalarının ağır borçlanmalarla yapılmasını öngören bakışı 1930'larda

reddedildi. Yine gerçek ücretlerin iş döngülerinin karşı yönünde dalgalandığını belirten önerme 1930'larda ret edildi. Bu örnekler sonsuz sayıda çoğaltılabilir. İktisat kuramlarının eski kahraman askerler gibi asla ölmediği, yalnızca belleklerde silikleştiği sadece sürekli tekrarlanan bir efsanedir.

Böylelikle, Caldwell yakın zamanlarda yanlışmacılık konusunda ısrarlı eleştirilerinde kullandığı tezlerinden en az birisinin "yanlış olmasa da ... ciddi anlamda eksik" olduğunu kabul etmiştir.

> Benim yanlışım yanlışlamacılığın iktisat için bir metodoloji olarak uygun olmadığını *çünkü* iktisat kuramlarının kesin olarak yanlışlanmasının mümkün olmadığını iddia etmekti. İddiayı desteklemek için iktisat kuramlarında kusursuz testler elde etmenin önündeki engelleri belirttim ... (Ancak) her bilim dalı açık ve kesin çürütmeler elde ederken zorluklarla karşılaşmaktadır ... Bu nedenle, kesin çürütmelerin nadiren gerçekleşeceğini basitçe göstermek ... yanlışlamacılığa karşı geçerli bir tez değildir. Bu sorun her zaman vardır (1991, s. 7).

Sorunun çaresi oldukça basittir: daha çok çalışacaksınız! Doğal olarak, daha çok çalışmak için verilen tavsiyelerin uygulama olanağı bulunması gerekir; yani, yanlışmacılık gibi buyrukçu bir metodoloji tanımlayıcı olarak elverişli olmalı ya da en azından tanımlayıcı olarak kullanışsız olmamalıdır. Tezin bu aşamasında, Caldwell yanlışlamacılığın iktisatta hiçbir zaman önemli derecede uygulanmadığına olan önceki inancına tekrar dönmektedir: "ne Hutchison ne de Blaug yanlışlamacı pratiğin paradigmatik evrelerini saptayabilmişlerdir. Hutchison'un verdiği örnekler (Mathusçu nüfus kuramı ile Keynesçi ve parasalcı makroekonominin kuramın niteliksiz bazı versiyonlarının çürütülmesi) bir kuramın öngörülerinin, aradan uzun zaman geçse de genelde değerini yitirmediği anlar içermektedir" (1991, s. 9). Aşağıdaki Bölüm 12'yi okuyan her "aklı başında ekonomist" savaş sonrası makroekonomi tarihinin tümünün yanlışlamacı pratiğin paradigmatik evreleriyle dolu olduğuna ikna olacaktır; yani, "bir kuramın öngörülerinin değerini yitirmediğinin" çok çabuk anlaşıldığı anlar içerdiğine ikna olacaktır.

Bruce Caldwell bu kitabın birinci baskısına başkalarının yaptığı eleştirilerin örneğini oluşturdu. Daniel Hausman (1985; 1988; 1989) uygulaması mümkün olmadığı için yanlışlamacılığın hiçbir zaman uygulanmadığını iddia etti. Modern ekonomistlerin benim "doğrulamayı sağlamacılık" dediğim, onunsa "tümdengelimcilik" dediği koruyucu azizinin Karl Popper değil de JohnStuart Mill olduğu anlayışa bağlı olduğunda ısrarlıydı: ekonomi kuramlarını çıkarsamak için gerekli değişik yardımcı önermelerine kadar zayıf desteklendiğinin belli olduğu koşullarda Blaug'un Popperci tavsiye-

sini izlemek ve öngörülerdeki yanlışları yanlışlamacı iktisat kuramları olarak saymak genelde anlamlı değildir ve sorumlu tutulamazlar" (Hausman, 1989, s. 119).[3] Bundan sonra, Hausman'ın (1989, ss. 122-3) buyrukçu değil de tanımlayıcı metodolojiye inandığını söylenmesi şaşırtıcı değildir. Tekrar ve tekrar, yanlışlamacılığı modern ekonomiyi eleştiren "saldırgan bir metodoloji" olarak göreceğiz; halbuki yanlışlamacılığı eleştirenlerin tümü birden "savunmacı metodolojiyi" benimsemiştir ve ekonomi metodolojistlerinin işinin ekonomistlerin esas işini tasvir etmek olduğunu iddia etmektedir; bu da kötü bir işi en iyi hale getirmek anlamına gelmektedir. Bu metodolojinin egemen olduğu alanda yapılan eski pozitif ve normatif ekonomi ayrımıdır: ya ekonomistlerin gerçekte ne yaptıklarını tasvir eder, açıklar ve onaylarız ya da birçok ekonomistin o işi başaramadığını sanarak ekonomide yapılacak en iyi şeylerin neler olduğunu savunuruz.

Lawrence Boland Hausman kadar ileri gitmiyor: yanlışlamacılık uygulanabilir niteliktedir ancak gerçekte uygulanmamaktadır. "Blaug için, yanlışlamacılık dediği bir uygulama yalnızca ilke olarak çürütülebilir modeller kurmakla kalmaz aynı zamanda bu modelleri aktif olarak çürütme girişiminde de bulunur. LSE (London School of Economics) seminer çalışmaları dışında, her hangi bir ana akım ekonomistinin Popper-Samuelson tarafından gereksinimi belirtilen yanlışlamacılığın bu kadar katı kullanılmasını savunduğunu görmek zordur" (Boland, 1989, s. 10; ayrıca 1982, bölümler 10-11). Boland, ekonomistler elverişli ekonomik model seçimi için sınanabilirlik ölçütüne gerek duyarlar, diye iddia etmektedir ancak ampirik çürütmeye bu modelin sınanabilirlik derecesini yükseltmek için bir hedef olarak görürler ve bu onlara göre bu modelin altında yatan kuramı ret etmek için bir neden sayılmaz.

Klant (1984, ss. 184-6) ve de Marchi (1988, ss. 12-13) aynı şekilde ekonomideki yanlışlamacılık hakkında derin kuşkulara sahiptir; ona pratikte hiçbir zaman erişilemeyecek ya da en çok belli bir derecede erişilebilecek bir ideal olarak bakarlar; kısacası, kapıyı yanlışlamacılığa normatif bir metodoloji olarak açık bırakırlar. Öte yandan, Deborah Redman Popper, Kuhn ve Lakatos gibi felsefecilere çok az gerek duyar ve ekonomideki Popperci mirası neredeyse bütünüyle bir felaket olarak görür. Yanlışlamacılığı "aksinin kesin bir ispatı" olarak yorumlayarak, onun bilimde var ol-

3 Benzer biçimde, Hargreaves-Heap (1989, bölüm. 2) Duhem-Quine tezini yanlışlamacılığa saldırmak için kullanır; ampirik testlerin her zaman etkisiz olduğunu iddia ederek ekonomide "anlamak" için uzlaşmamız gerektiğini söyler ve buna göre ampirik kanıtlar kuram seçiminde uygunluk ölçütü oluşturur ancak kesin karar verici olmazlar.

madığını göstermekte zorluk çekmez ve buradan "bir kuramı henüz 'yanlışlanmadığı' için savunmanın ... gerçekte savunulamaz" olduğu sonucunu çıkartır (Redman, 1991, s. vii). Bu tezin mantığı kusursuzdur. Ne yazık ki, yanlışlamayı daha hiç kimse aksinin kesin bir ispatı olarak tanımlamamıştır ve Popper *The Logic of Scientific Discovery* (Bilimsel Buluşun Mantığı) adlı kitabında herhangi bir şeyin aksinin kesinlikle ispatlanabileceği tezine karşı iddiasını anlatmak için sayfalar harcamıştır ve Redman (1991, ss. 32-5; ayrıca s. 124) da gerçekte bu sayfalardan uzunca alıntı yapmıştır. Ekonomik kuramların kendi anladığı şekilde fizik kuramlarından farklı olarak yanlışlanamayacağı konusunda kendi kendini tatmin edici açıklaması bana kendi içinde çelişkili olduğunu gösteriyor: "Blaug ekonomistlerin amaçlarının yanlışlamak olduğunu söylediğini iddia ediyor ancak onların pratikte yanlışlamayı kullanmadıklarını ve böylece ekonomistler Blaug'un olanaksız saydığı bir şeyi yapmadıkları için kınanmaktadır" (Redman, 1991, s. 119). Bunun bir iddiayı bir kukla yaratarak kazanmanın iyi bir örneği olduğunun düşünen acaba yalnızca ben miyim?

En sonunda, Bill Gerrard (1990, ss. 201-2) ekonomik metodoloji üzerine yazılan son kitapları incelediği kitabında bu tezi "köktenci yanlışlamacılık" ve "dogmatik yanlışlamacılığı" birbirinden ayırt ederek sonuca bağlar:

> Köktenci yanlışlamacılık bilginin yanlış olabileceğinin farkındadır, araştırma konularının dogmatizmin kölesi olmaktan korumayan emniyet supabı olarak ampirik sınamanın rolünü vurgular ve kuramların iç içe geçmiş doğalarının bir sonucu olarak ampirik sınamalarda karşılaşılan zorlukları açıklar. Öte yandan, dogmatik yanlışlamacılık ampirik sınamayı belli bir bilgiye erişmek için yanlışlanamaz ve tümüyle nesnel bir araç olarak ele alır.

Gerrard birincinin Popper'in metodolojisi olduğunu; ikincininse Popperci metodoloji olduğunu bildirir: "Ekonomideki Popper metodolojisiyle melezleşmiş Popperci metodun ortadan kaldırılması arasında fark olduğu gözükmektedir."

Gerard'ın incelediği kitaplar arasında Donald McCloskey'in *Rhetoric of Economics* (1985) (Ekonomi Söz Sanatı) vardır. Açıkça yanlışlamacılık, doğrulamayı sağlamacılık ve daha ne isterseniz tüm buyrukçu iktisat metodolojilerini arındırmak için tasarlanmış esprili ve kışkırtıcı bir kitaptır. McCloskey ekonomistlerin modası geçmiş bir bilim felsefesine itaat ettiklerini iddia etmektedir. Bu modası geçmiş felsefe genelde "mantıksal pozitivizm" olarak adlandırılsa da kendisi onu "modernizm" olarak adlandırmaktadır. Bu isimler konusu önemli değildir çünkü ekonomistler arasında geçerli-

lik kazanan önermeleri modernizme katmıyor ancak mantıksal pozitivizm olarak bilinen felsefi hareketle hiç ilgisi olmayan önermeleri dâhil ediyor. McCloskey modernizmin şu sayacaklarımız gibi on emirle karakterize edildiğini söylemektedir: bir kuramın yalnızca gözlemlenebilir öngörüleri onun doğruluğu hakkında bilgi verir; gerçekler ve değerler farklı egemenlik alanlarına aittir, öyle ki, pozitif önermeler her zaman normatif olanlardan ayırt edilmelidir; bir olayın herhangi bir bilimsel açıklaması o olayı bir üst kapsama yasası altında sınıflandırır ve içe bakış, metafizik inançlar, estetik kaygılar ve benzerleri bir hipotezin bulunmasında etkili olabilir ancak onun doğrulanmasıyla ilgili olamaz. McCloskey'nin gösterdiğine göre, bu gibi kavramlar artık profesyonel felsefeciler tarafından bir köşeye atılmıştır – ancak ekonomistler felsefecilerin "modernizme" gösterdiği bu tepkilere hiç ilgi göstermiyor ve yalnızca ekonomik bir değerlendirmenin "temel" ispatının nesnel, niceliksel testi olduğuna inanmayı sürdürüyorlar. İşte "modernizmin" gerçek çekirdeği olan doğrunun belirleyici özelliği olarak ampirik sınamaya bu safça inanıştır ve böylelikle McCloskey'in Büyük Kötü Kurdu bu olmaktadır. "Nesnel, niceliksel bir testin ya da bir iddianın onu kesinlikle daha inanılır yapacağı kesindir ve bunu yapmaya da değecek olmasına rağmen modernizmin ekonomideki egemenliğine inanmamak çok zor," diye söz etmektedir (McCloskey, 1985, s. 11). Bir yandan, buyrukçu metodolojiye ait işaretlerin hiçbirini beğenmez; yani, iyi ya da kötü bir tezin kuram dışı standardını koymak mümkün değildir. Öte yandan, "nesnel, niceliksel bir testin ... onu kesinlikle daha inanılır yapacağı kesindir *ve* bunu yapmaya da değecektir" (altını ben çizdim). Evet, felsefeci olmayan ekonomistler yalnızca niceliksel testleri ciddiye almış olmaları nedeniyle bir önerme daha inandırıcı hale gelebilir. Ama eğer iddianın geçerliği için bir yarar sağlamıyorsa niye bunu yapmaya değsin? Yine en azından biraz yararı varsa niye bize onun ne kadar yararı olduğu söylenmiyor? McCloskey ekonomide doğru ya da yanlış olan bazı önermeler bulunduğuna inanan okuyucuyla alay ediyor ve bu durumda niye ampirik test yapmaya değecek olduğunu anlamak zor oluyor.

Eğer buyrukçu metodolojiden vazgeçiliyorsa bize tanımlayıcı metodoloji ya da McCloskey'in tercih ettiği şekliyle "söz söyleme sanatının (rhetoric)" ya da "söyleşinin" incelenmesi kalmaktadır. *Söz söyleme sanatına* son yıllarda küçültücü bir anlam kazandırılmıştır ancak bir zamanlar (kabaca on dokuzuncu yüzyıla kadar) anlamı bir dinleyici kitlesi üzerinde dilin özenle kullanılarak etki yaratma yollarına verilen addı; etkili söz söyleme ya da yazma sanatıydı. McCloskey söz söyleme sanatı (retorik) deyimine kesin bir tanım vermiyor ancak neyin peşinde olduğu hakkındaki genel

düşünce yeterince yalındır. Bundan başka, kitabın ikinci yarısında Paul Samuelson, Robert Solow, John Muth ve Robert Fogel'in yazdıklarına dayanarak söz söyleme sanatının kullanılması hakkında örnekler veriyor; bunlar McCloskey'nin "Ekonomide Anarşist Bilgi Kuramı" dediği anlayışı paylaşmasanız bile öğretici örneklerdir.

İşin sırrı McCloskey'nin ekonomistlerin nasıl olup da "iyi" ya da "kötü" bir dil ölçütü olmaksızın ekonomistlerin kullandığı dili incelemeyi başardığında yatıyor. Bu ekonomistlerin okuyucularını kendilerine inandırmak için kullandıkları dil araçlarına bakmak için bazı standartları olması gerekliydi. Aslında bunu yapmıyor: söz sanatıyla ilgili bu vaka çalışmaları üstü örtülü kuram dışı yargılarla doludur. Bu noktada bir örnek vermek için McCloskey sondan bir önceki bölümde modern ekonominin en kötü karakteristiklerinden birine; yani, istatistik önem testleriyle anlamlılık etkileri testleri arasındaki karışıklığa saldırmaktadır. Bu bölüm benim de alkışladığım "iyi" istatistik uygulama tavsiyesiyle gerçekten göze çarpıyor. Ancak bu tavsiye kuramların kuramına ait kurallardan başka nereden geliyor; aksi takdirde metodoloji , yani bir konuyu uygulayanların kullandığı yöntemlerin mantığı olarak bilinen kurallardan gelmiş olabilir. McCloskey büyük *M* harfiyle yazılan Metodolojiye karşıdır ancak küçük *m* harfiyle yazılan metodolojiden yanadır. Anlaşılan bunun anlamı küçük şeyler buyurabileceğin anlamına gelmektedir – bağırmayın; açık zihinli olun; olgularla yüzleşin; kendi söz söyleme sanatınızın çekiciliğine kapılmayın; karşılaştırma için standartlar vermeden büyük ve küçük etkilerden söz etmeyin; istatistik önem testleriyle anlamlılık etkileri testlerini birbirine karıştırmayın; Neyman-Pearson çıkarsamasını kaldırıp yerine Bayesçi yöntemleri koyun ve bunlar gibi başkaları – ancak sonuçlarınızı her zaman eğer varsa rakip kuramlarla karşılaştırarak ve ampirik anomalileri dikkate almaktan başka bir amacı olmayan kuramlarda değişiklik yapmaktan kaçarak olguların kanıtlarıyla uyum sağlayan sonuçlardan kaçınmak gibi büyük şeyler buyuramazsınız. Ne yazık ki, acınacak bir Metodolojiyle sağlıklı bir metodoloji arasında anlatılmak istenen bir ayrım için rasyonel bir temel göremiyorum ve McCloskey de hiçbir yerde böyle bir temel sunmuyor.[4]

Milton Friedman'ın parasalcılık üzerine yazdıklarının söz söyleme sanatına ilişkin analizini hayal edin. Friedman o büyük inandırıcı gücünü ve böylelikle modern ekonomi üzerindeki etkisini gösteren bazı açık ve üstü örtülü edebi oyunlar kurar. Bu oyunları incelemiş biri olarak, bazen para

4 McCloskey'i aşağı yukarı aynı konuda eleştiren başka ekonomistler için, bkz Caldwell ve Coats (1984), Rosenberg (1988), Gerrard (1990, ss. 208-12) ve Backhouse (1992).

arzının kontrolünün modern endüstriyel ekonomilerde gerçekten de enflasyonu kontrol etmenin anahtarı olup olmadığını kendime sorabilirim. McCloskey'in, akılsız çocuk, ekonomilerde doğru denilen bir şey yoktur dediğni duyar gibi oluyorum: "Ekonomi, jeoloji, evrim biyolojisi ya da tarihin kendisi gibi öngörü bilimi olmaktan daha çok tarihsel bir bilimdir" (McCloskey, 1985, s. 18). Ancak jeoloji, evrimsel biyoloji ve tarih geçmişe dönük bilimlerdir; yani, bu önermelerin geçerliliği kesinlikle *olgu sonrası* (ex posto facto) ampirik verilere bağlıdır (fosillerin kanıt olarak Darwinci tartışmalarla ilgili önemini düşünün). Ekonomi için de aynısı doğru mudur? Parasalcılığın geçerliliği, eğer gelecekteki üretimlerinin doğruluğuna bağlı değilse de geçmişe dönük değerlendirmelerine mi bağlıdır? Sonuçta, *Friedman Monetary History of the United States, 1867-1960* (Birleşik Devletler Para Tarihi, 1867-1960) adlı kitabın ortak yazarıdır. Parasalcılığı para arzı ve fiyat düzeyleri aracılığıyla doğrulamış mıydı? Bu sorulacak önemli bir soru mudur? Akılsız çocuk, yine Metodoloji yapıyorsun: Ne kafa ama!

Ekonomistlerin gerçekte birbirlerini nasıl ikna ettiklerini çalışmak iyi bir düşüncedir ancak bir iktisadi kurama inanmak için tüm nedenlerin geçerli olduğu ve gerçekte ekonomistlerin onların hepsini eşit derecede geçerli gördüğünü iddia etmek yanlış olur. Ne var ki, McCloskey'in söylediği tam olarak da budur:

> Örneğin, ekonomideki "Talep eğrisi aşağı doğru eğimlidir," tümcesini düşünün. Resmi söz söyleme tarzı ekonomistlerin dergi makalelerinde düzenli olarak biriken istatistik kanıtlar – döküm demir talebindeki negatif katsayılar ya da tam talep sistemleri matrislerinde yer alan negatif diyagonal maddeler – nedeniyle buna inandığını söylemektedir. Bunlar 'hipotezlerle tutarlılık gösteren' testlerdir. Oysa hipoteze inanılmasının nedenleri başka kaynaklardan gelmektedir: içe bakış yönteminden (ben olsaydım ne yapardım?); söz konusu olaydaki kontrol edilemeyen vakalardan (örneğin petrol bunalımı); otorite kişilerden (Alfred Marshall inandığı için); simetri yasasından (arz yasası olması halinde talep yasasının olması); tanımı gereği (daha yüksek fiyatlar harcamaları azaltacaktır) ve hepsinin üzerinde analoji/kıyaslamayla (eğer çikletin talep eğrisi aşağı doğru eğimliyse konut ve aşkta niye aynısı olmasın?). Derslerde ve seminerlerde görüleceği gibi ekonomideki tezler resmi söz söyleme tarzının gösterdiğinden daha çoktur [McCloskey, 1987, s. 174].

Kuşkusuz, talep eğrilerinin negatif eğimli olduğuna inanmak için birçok neden vardır ancak eğer istatistik kanıtlar sürekli karşı yönde gösteriyorsa bu nedenlerin hiç biri ekonomistleri "talep yasasına" inandıramaz. "Hipotezlere inanmanın" birçok nedeni başka kaynaklar *değildir* ve doğal olarak, gelmemesi gerekir. Tasvir ve buyruklar diğer birçoklarında olduğu

gibi bu durumda birbirleriyle tam olarak uzlaşır. Benim tezimin esas anlamı da budur.

Ben bu kitapta modern ekonomistlerin metodolojik yönergelerindeki çarpıcı sürekliliği belgeliyorum. Bu yönergeler Popper'in yanlışlamacı kurallarına tam olarak karşılık gelmemektedir. Ancak aynı zamanda, ekonomistlerin uygulama alanının en iyi durumda yanlışlamacılığın zararsız bir akımı ve en kötü durumdaysa Mill tarzı doğrulamacılık olduğunu yadsımanın bir anlamı yoktur.[5]

Benim ekonomistlerin yanlışlamacılığa daha ciddi biçimde yöneleceklerine olan aşırı inancım son on yılda bazı sert darbeler aldı. Bazı genel denge ve oyun kuramcıları son yıllarda yanlışlamacılığa karşı açık düşmanlıklarını ifade ettiler (bkz aşağıda Bölüm 8) ve Lakatos'un bilim felsefesinin ekonomiye uygulanması konusunda 1989'da toplanan bir konferans Popperci ve Lakatosçu düşüncelerin ekonomi gibi bir konudaki faydası hakkında katılanların dikkatli kuşkuculuklarını ve özellikle ekonomi kuramlarını yeni ampirik içerikleriyle değerlendirmeye karşı eğilimlerini açığa çıkarmıştı (de Marchi, 1991, ss. 504-6, 509). Birçok ekonomistin sadece kuramsal gelişmenin, bazı ekonomik sorunların daha derin anlaşılması ekonomi hakkında önemli bulgular üretmese bile ve ekonomi politikalarının sonuçlarını öngörme yeteneğimizi geliştirmese bile değeri olduğu anlayışından vazgeçemez. Böyle yaparken, modern ekonomide kuram yapmayı entelektüel bir oyun haline getirme eğilimini yansıtmaktaydılar. Bir gün gerçek ekonomi üzerine zayıf da olsa ışık tutma olasılığı olan bir dünyayı buna başvuruda bulunmak için hiçbir gerekçe göstermezler.

Wassily Leontief (1982) *Science* dergisine yazdığı bir mektupta *American Economic Review* dergisinde son on yılda yayınlanmış makaleleri taramış ve yüzde 50'den fazlasının ampirik verileri olmayan matematik modellerden oluştuğunu; öte yandan yüzde 15 kadarının da aynı şekilde ampirik verileri bulunmayan matematiksel olmayan kuramsal analizden oluştuğunu ve kalan yüzde 35'inin ampirik analiz kullanan makalelerden oluştuğunu bulmuştu.

5 Canterberry ve Burkhardt (1983) 1973-8 yılları arasında dört büyük dergideki 542 ampirik makaleyi inceledikten sonra yalnızca üç makalenin önerdikleri hipotezleri yanlışlamaya giriştiğini buldu; diğer tüm vakalarda sıfır hipotezi kabul edilmişti. Bu da ekonomistlerin yanlışlamadan daha çok onaylatmayı tercih ettiğini göstermekteydi. Ancak bu Hausman gibi bazı yanlışlama eleştirmenlerinin söylediği şey bu değil midir? Evet, ancak onlar bunu hoş karşılıyor ve kaçınılmaz görüyorlar; öte yandan ben onu beğenmiyor ve düzeltilebilir olduğunu iddia ediyorum.

AER'de yayınlanan makaleler

	1972-6 (%)	1977-81 (%)
Verileri olmayan matematiksel modeller	50,1	54
Matematiksel formülasyonu ve verileri olmayan kuramsal modeller	21,2	11,6
İstatistiksel metodoloji	0,6	0,5
Yazarın geliştirdiği verilere dayanan ampirik analiz	0,8	1,4
Yayınlanmış verilerden istatistiksel çıkarma kullanan ampirik analiz	21,4	22,7
Diğer ampirik analiz tipleri	5,4	7,9
Yapay simulasyon ve deneye dayanan ampirik analiz	0,5	1,9

Kaynak: Leontief (1982)

Morgan (1988) Leontief'in bulgularını güncelledi ve bir kez daha *American Economic Review* ve *Economic Journal* dergilerinde yayınlanan makalelerin yarısının hiçbir şekilde veri kullanmadığını gösterdi. Bu oran fizik ve kimya dergilerinde yayınlanan makalelerdeki orandan çok daha fazladır. Oswald (1991a) Leontief ve Morgan'ın sonuçlarını mikroekonomi alanında doğruladı ve çok sayıda ekonomistin konuyu sanki ekonomi "bir tür matematiksel felsefeymiş" gibi ele aldığı sonucuna vardı. Herhalde "sosyal matematik"; yani, toplumsal sorunlarla uğraşan ancak bunu yalnızca biçimsel anlamda yapan matematik türü demek daha iyi bir ifade olurdu. Burada karşılaştığımız şey biçimselcilik türüdür: teknik uğruna teknikten keyif almak. Colander ve Kramer (1987; 1988) Amerika'da yüksek lisans öğrencilerinin analitik yeteneği meslekte ilerlemenin esas koşulu olarak algıladığını ve bunun iktisat bilgisi ya da iktisat literatürünü tanımakla ilgisi olmadığını göstermişlerdi. Öğrenciler genelde seçtikleri mesleklerinin uyanık gözlemcileriydiler ve ders programlarındaki "gizli gündemi" iyi koklayarak izlemekteydiler. Amerikan lisansüstü öğrencilerinin ekonomide, bazı durumlarda gösterişli ekonometri desteği de alan matematiksel beceri gösterisi dışında başka hiçbir şeyin başarılı olamayacağını doğru algılamışlardır.

Lisansüstü iktisat öğreniminin ekonomik sistemin önemli bilgilerini açıklama pahasına teknik bulmaca çözme yeteneklerine vurgu yapması

modern ekonominin bütününü artarak karakterize etmeye başlayan boş biçimselciliğin basit bir yansımasıdır. Niye değil? Sonuçta entelektüel zaman geçirme uğraşı olarak uygulanan o zarif ekonomide yanlış olan nedir? Nedenlerden biri bazılarımızın ekonomi hakkındaki "boş merak duygusundan" acı çekmesidir. Aynı derecede bizim soyut, matematiksel olarak formüle edilen ekonomiden hoşlanmamız da önemlidir. Ekonominin gerçekte nasıl işlediğini merak etmekten kendimizi alıkoyamayız ve titiz saf kuramın birçok ön teoremi ekonomi dünyasında işlerin nasıl yürüdüğünü anlama isteğimizi gerçekten tatmin etmez. İkinci yanıt ekonominin uzun tarihi boyunca en az geçen savaş sonrası dönemde olduğu kadar ekonomik politikayla içtenlikle bağlantılı olması ve ekonomik işleri geliştirmeyi, yoksulluğu kaldırmayı, gelir ve servet bölüşümünü eşitlemeyi, bunalımla savaşmayı ve bu gibi sorunları çözmeyi şiddetle istemesidir. Ancak eğer ekonomistler ekonomi politika sorunları üzerinde tavır alacaklarsa, burada hükümetlere yapmaları gerekenleri tavsiye etmekten söz etmiyoruz, ekonomik sistemin nasıl işlediği hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir: özelleştirmeye üretici sayısının artması halinde özelleştirilen malların miktarını ve kalitesini geliştireceğini *biliyoruz*; ödemeler dengesindeki açığın devalüasyonla düzeltilebileceğini ve bu düzeltmenin ne kadar çabuk olacağını *biliyoruz*; enflasyonun katı bütçe ve para politikasıyla düşürülebileceğini ve hatta hangi yüzdeyle azaltmak için ne yapılacağını *biliyoruz* – yoksa bilmiyor muyuz? Tüm bunlar ekonomini ilkönce ve en başta ampirik bir bilim olması gerekmektedir ya da olmuyorsa yıllardır sahip olduğu "bölük pörçük sosyal mühendisliği" ünvanından vaz geçmesi gerekmektedir.[66]

Ekonomistlerin en sonunda düşüncelerini ampirik kanıtları sınayarak yargılayacaklarını farz ederek – analitik titizlik pratik uygunlukla değiş tokuş edilebilir – yanlışlama Metodolojisini onaylamaları gerektiği sonucu çıkmaz. Ampirik kafalı bir ekonomistin tezi küçük harf (m) ile yazdığımız metodolojiden çıkartılabilir.[7] Kuşkusuz, kuramların kuramıyla verilecek hiçbir tavsiye onu destekleyen Metodolojiden daha iyi olmadığı gerçeğini de yadsıyamayız. McCloskey'ye rağmen metodoloji ve Metodoloji arasında mantıksal ya da felsefi hiçbir ayrım yoktur. Yine ekonomistin ekonomik ilişkilerdeki temel bilgileri bulma uğraşını en iyi destekleyen Metodoloji Karl Popper ve Imre Lakatos'un isimlerini çağrıştıran bilim felsefesidir. İdeal yanlışlanabilirliğe tam erişmek için ekonomide esas aranılan nitelik olduğuna inanıyorum.

6 Bu tez en kuvvetli olarak Hutchison (1988, ss. 172-3; 1992) tarafından ifade edilmiştir.

7 Mayer (1992) yeni kitabında bu konuyu uzunca işlemektedir. Kitabın adı mesajını zaten iletmektedir: Truth vs. Precision in Economics (Ekonomide Doğrular karşısında Kesinlik)

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

"... metodolojisi" ifadesini talihsiz bir muğlaklık kuşatmıştır. *Metodoloji* terimi bazen bir disiplinin teknik prosedürleri anlamında, basit olarak *metodların* daha etkileyici eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Daha sıklıkla, ne var ki, bir konuda mantık yürütmeye ilişkin kavram, kuram ve temel ilkeleri belirtir. Yanlış anlamanın önüne geçmek için *İktisatçılar Nasıl Açıklıyor* altbaşlığını ekleyerek basit biçimde "İktisatta yöntem"in bilim felsefesinin iktisada uygulanması olduğunu öne sürdüm.

Ekonomistlerin olguları nasıl açıkladığını sormak aslında iktisadın ne anlamda bir bilim olduğunu sormaktır. Önde gelen modern bilim felsefecisinin sözleriyle: "bilimi yaratan olgusal kanıtlarla kontrol edilen ve bir anda sistematik hale gelen açıklama arzusudur ve açıklayıcı ilkeler esasında bilginin örgütlenmesi ve sınıflandırılması bilimlerin farklı amaçlarını bir birinden ayırt eder" (Nagel, 1961, s. 4). İktisadın "olgusal kanıtlarla kontrol edilen ve bir anda sistematik hale gelen açıklamalara" çok fazla örnek sağladığına dair kuşku yoktur ve bu nedenle ekonominin bilim olduğunu iddia etmek için zaman harcamayacağız. Ancak iktisat aynı zamanda, örneğin fizikten ayrı ele alınacak özgün bir bilimdir çünkü insan eylemlerini inceler ve bu nedenle insani oyuncuların neden ve dürtülerini "şeylerin nedeni" olarak çağırmaktadır ve yine, sosyoloji ve politik bilimlerden ayrıdır çünkü diğer tüm davranış bilimlerinin tümünde bulunmayan titiz, tümdengelimci insan eylemi kuramlarını sağlamayı başarmaktadır. Kısacası, ekonomistlerin açıklamaları daha büyük bilimsel açıklama sınıfının tikel bir türüdür.

O zaman iktisadi açıklamaların doğası nedir? Şimdiye kadar, bu açıklamalar belirli kuramlardan oluştuğu için, bu kuramların yapısı nedir ve özelde, iktisat kuramlarının varsayımlarıyla öngörüsel sonuçları arasındaki ilişki nedir? Eğer iktisatçılar kuramlarının geçerliliğini olgusal kanıtları çağırarak sağlıyorlarsa o kanıtlar yalnızca bu kuramların öngörüsel sonuçlarına mı yoksa varsayımlarına mı uygundur; ya da her ikisine mi? Bunun yanında, iktisatçılar için olgusal kanıt olarak dikkate alınacak şey nedir? Ne *olduğunu* açıklamak anlamında yapılan kuramlar nasıl oluyor da aynı zamanda neredeyse aynı biçimde ne *olması gerektiğini* göstermek için kullanılıyor? Başka bir deyişle, pozitif ve normatif iktisat arasındaki ilişki tam olarak nedir ya da eski moda ifadeyle, bir bilim olarak ekonomiyle bir sanat olarak ekonomi politik arasındaki ilişki nedir? Bu kitapta ele alacağımız soru türleri bunlardır.

İktisatçılar bu soruları Nassau Williams Senior ve John Stuart Mill zamanından beri düşünmekteydiler ve iktisatçıların kendilerinin ekonomide neyi doğru ya da yanlış olarak düşündüklerini görmek için geriye bu on dokuzuncu yüzyıl yazarlarına giderek öğrenilecek çok şey vardır. 1891'e gelindiğinde, John Neville Keynes John Neville Keynes ünlü olmayı hak eden kitabı *Scope and Method of Political Economy*'yle (Ekonomi Politiğin Alan ve Yöntemi) bir kuşak iktisatçının metodolojik düşüncesini toparlamayı başardı. Yirminci yüzyıl Lionel Robbins'in *The Nature and Significance of Economic Science* (Ekonomi Biliminin Doğası ve Önemi) adlı kitabıyla benzer toparlamaya tanık oldu. Onu birkaç yıl sonra tümüyle karşıt bir tezle gelen ve çok okunan Terence Hutchison'un *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory* (1938) (İktisat Kuramının Önemi ve Temel Postülatları) adlı kitabı izledi. Daha yakın yıllarda Milton Freidman, Paul Samuelson, Fritz Machlup ve Ludwig von Mises ekonomi metodolojisine önemli bildirilerle katkıda bulundular. Kısacası, İktisatçılar kendi konularında "doğru" mantık yürütme ilkelerine gereksinimleri olduğunun uzun zamandır farkındadırlar ve gerçek uygulamalar verdikleri tavsiyelerle çok az ilişkili olmasına rağmen verilen tavsiyeler kendi gerekçeleriyle dikkate alınmaya değer. Kısım II'nin görevi budur. Kısım I bilim felsefesinde günümüz düşüncesine amacı açısından kendine yeterli, özet bir giriş niteliğindedir ve kitabın kalanı boyunca kullanılacak birçok ayrım bu bölümde geliştirilmektedir (bkz arkadaki Sözlük).

Kısım II'deki Bölüm 3 v3 4'de iktisatta yöntem üzerine literatürü taradıktan sonra, Bölüm 5'te refah iktisadının mantıksal statüsüyle ilgili belalı soruna dönüyoruz. O bölümün sonunda, ekonomi metodolojisinde göze

çarpan konuları az çok bütünüyle bakmış olarak elde ettiğimiz sonuçları bazı önde gelen iktisat tartışmalarına uygulamak için kendimizi hazır hissediyoruz. Bu nedenle Kısım III bir dizi vaka çalışması sağlamaktadır ve bu örneklerin amacı iktisatçıların şimdi üzerinde anlaşamadığı sorunları çözmekten daha çok ekonomideki her tartışmanın ekonomi metodolojisine ilişkin soruları içerdiğini göstermektir. Kısım IV'teki son bölüm bazı nihai sonuçlara varma girişimi amacıyla parçaları bir araya getirmeye çalışır ve bu anlamda kitabın diğer kısımlarına göre daha kişisel kalmaktadır.

İktisatta yöntem üzerine yazan çok sayıda kişi kendi rollerini sadece iktisatçıların geleneksel tez biçimlerini rasyonalize etmek olarak görmüştür ve herhalde ortalama modern ekonomistin metodolojik sorgulamaları bu kadar az kullanmasının nedeni budur. Gerçekten samimi olmak istersek, ekonomi metodolojisinin modern iktisatçıların öğreniminde çok az yeri vardır. Muhtemelen, bütün bunlar artık değişiyor. Konularının bilimsel statüsü hakkında yıllardır duydukları rahatlıktan sonra, giderek daha çok ekonomist ne yaptıkları hakkında daha derin sorular sormaktadır. Her durumda, ekonominin kendine ördüğü duvarlar arasında iyi hissettiklerinden kuşku duyanların sayısı artmaktadır. Amacım onlara daha iyi iktisatçı olmanın yolunu göstermek değildir ancak, öte yandan, bazı nesnel dersler çıkarmadan iktisatçıların ne yaptığını tanımlamakta bir anlam yoktur; belli bir aşamada, en tarafsız oyuncu bile yargıç rolünü üstlenmelidir. Benjamin Ward'ın kitabının başlığındaki soruyla, *What's Wrong With Economics?* (İktisatta Yanlış Olan Nedir?) aynı görüşü ben de paylaşıyorum ancak benim tartıştığım konu modern iktisadın gerçek içeriğiyle iktisatçıların kuramlarının geçerliğini gösterme tarzlarından daha az ilgilidir. İktisat kuramı üzerine yazılan hemen her ders kitabının ilk bölümünde anlatılan standart ekonomi metodolojisi bilgilerinde yanlış olan bir şey yoktur; yanlış olan şey ekonomistlerin kendi tavsiyelerini uygulamamalarıdır.

Bu kitap esas olarak üniversite lisans öğrencilerini hedef almıştır; yani, temel iktisat bilgileri almış ancak alternatif iktisat kuramları arasında bir seçim yapmayı, eğer olanaksız değilse de zor bulmuş öğrencileri hedef almıştır. Profesyonel ekonomistlerin metodolojik sorunlara giderek artan ilgisini görerek bazı çalışma arkadaşlarımın bile bu kitaba ilgi duyacaklarını söylemeye cüret ediyorum. Diğer sosyal bilimler öğrencileri – sosyolog, antropolog, politik bilimci ve tarihçiler – iktisatçıları ya belirgin bilimsel titizlikleri nedeniyle kıskanmak eğiliminde ya da hükümetlere dalkavukluk yaptıkları için küçük görmek eğilimindedirler. Onların bu kitabı ekono-

minin politika oryantasyonundan çıkardığı ve her zaman çıkarmış olduğu yararları anımsatıcı olarak kıskanmanın pek de o kadar bir çaresi olarak bakmayacakları da olasılık dâhilindedir.

Bu kitabın hazırlanması çok uzun sürmüştür. İlk bölümün taslağı 1976 Kasım ayını geçirdiğim İtalya, Bellagio, Villa Serbelloni'de yazıldı. Rockefeller Vakfı'nın gösterdiği cömertliğe teşekkür ederim. Bellagio Study and Conference Centre'in (Bellagio Çalışma ve Konferans Merkezi) cennet gibi havasından ayrıldıktan sonra, ders verme ve diğer araştırma yükümlülüklerim beni 1976-7 akademik yılının tamamından bu çalışma taslağıma geri dönmekten alıkoydu. Ondan sonra bile, onu bitirmem 1978 takvim yılının tamamını aldı. Çalışmamın ilk taslağı üzerine Kurt Klappholz ve Thanos Skouras'tan beni rahatlatan değerli yorumlar aldım. Ek olarak Ruth Towse doğru gramerden kaymalarımın hepsini değilse de, çoğunu ayıklayarak taslağın tamamını okudu. Bu karşılıksız görev için ona teşekkür borçluyum.

KISIM I

Bilim felsefesi hakkında her zaman bilmek isteyip de sormaya korktuğunuz şeyler

1

Genel görüşten Popper'in görüşlerine

Genel görüş

Bilim felsefesi konusundaki yeni ders kitaplarına bakıldığında bilim felsefesinin çok tuhaf bir konu olduğu hemen fark edilecektir. Bu kitaplar: kendilerinden beklendiği üzere, bilimsel varsayımların buluşunu teşvik eden ve cesaretlendiren psikolojik ve sosyolojik faktörler üzerine yapılmış bir çalışma değildir; yine, önde gelen bilimsel kuramların içinde gizlenmiş felsefi dünya görüşlerinin incelenmesi de değildir; bilimin başarılarının ulaştığı dorukları en yüksek düzeyde genelleyerek tasvir eden fen ve sosyal bilimlerin ilke, yöntem ve sonuçlarının yorumu bile değildir. Onun yerine, bu ders kitaplarında bilim felsefesinin büyük ölçüde bilimsel kuramların biçimsel yapısının tümüyle mantıksal çözümlemesinden oluştuğu ve bu kuramları gerçekte bilim olarak neler geçtiğini tasvir etmekten daha çok bu kuramlar için iyi bilimsel pratik reçetesi vermektedir. Konu bilim tarihinden söz etmeye geldiği zaman, diğer disiplinlerin "bilim" başlığını hak etmek için sanki klasik fizik er ya da geç bu disiplinlerin uyum sağlaması gereken prototip bir bilim olması gerekiyormuş gibi yazıldığı görülecektir.

Nasıl iki savaş arasındaki yıllarda mantıksal pozitivizmin el üstünde tutulduğu günler geride kalmışsa bilim felsefesinin bu biçimde nitelenmesinin de artık günü geçmiştir. 1920'ler ve 1950'ler arasında bilim felsefecileri Frederick Suppe'nin (1974) "Kuramlar hakkında Genel Görüş" diye adlandırdığı anlatıma az çok böyle katılıyorlardı. Ancak bilim felsefesinin öncü isimleri olarak sayabileceğimiz Popper, Polanyi, Hanson, Toulmin, Kuhn, Lakatos ve Feyerabend'in yapıtları onun yerine herkes tarafından kabul görecek yeni alternatif bir kavram koymadan bu *genel görüşü* büyük ölçüde ortadan kaldırdılar. Özetle, bilim felsefesi 1960'lardan bu yana bir

kargaşa içine girmiştir. Bu da bu konu hakkında iki bölüm içinde basit bir rehberlik yazısı hazırlama görevini iyice karmaşık hale getiriyor. Toparlayacak olursak, genel görüşün bazı temel özellikleri hakkında başlangıçta söylenecek çok şey var. Ancak ondan sonra bilim felsefesi hakkındaki eski ve yeni görüşler arasında bir köprü oluşturan Karl Popper'in çalışmalarından yararlanarak yeni aykırı görüşlere geçmek mümkün olacaktır.

Hipotetik-tümdengelim modeli

On dokuzuncu yüzyıl ortasında bilim hakkındaki standart görüş bilimsel incelemelerin gerçeklerin özgür ve önyargısız biçimde incelenmesiyle başlayıp bu gerçekler hakkında tümevarım yöntemiyle çıkarsama yapılarak evrensel yasaların formüle edilmesine geçildiği ve en sonunda da tümevarımla ilerleyerek kuram adı verilen daha geniş genel kapsama sahip önermelere ulaşıldığı biçimindeydi. En sonunda gerek yasalar gerek kuramlardan çıkan deneysel sonuçlar başlangıçta gözlemlenen gerçekler de dâhil olmak üzere tüm gözlemlenen gerçeklerle karşılaştırılarak doğruluk içerikleri kontrol ediliyordu. John Stuart Mill'in *System of Logic, Ratiocinative and Inductive* (1843) (Mantık, Rasyonellik ve Tümevarım Sistemi) adlı yapıtında mükemmel biçimde özetlenen ve bilimin bugüne kadar sokaktaki insan için bilim kavramını oluşturan bu tümevarım görüşü on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Ernst Mach, Henri Poincaré ve Pierre Duhem'in yazdıklarının etkisiyle yavaş yavaş çökmeye başladı. Bu görüş yeni yüzyıla geçtikten sonra Viyana Çevresi ile Amerikan pragmatistlerinin (bkz Alexander, 1964; Haré, 1967 ve Losee, 1972, bölüm 10, 11) yapıtlarında ortaya çıkan *bilimsel açıklama için hipotetik-tümdengelim modeliyle* neredeyse tümüyle tersine çevrildi.

Bununla birlikte, tek geçerli bilim açıklaması olarak hipotezlere dayalı tümdengelim modelinin resmen yazılması ancak 1948'den sonra mümkün oldu. Bu modelin yetkin örneği ilk olarak Carl Hempel ve Peter Oppenheim'ın (1965)[1] birlikte yazdıkları makalede çıktı. Bu makalelerinde tüm doğru bilimsel açıklamaların ortak mantık yapısına sahip olduğunu

1 Bu Hempel'in (1942) yazdığı aynı tezin daha temkinli bir versiyonuydu ve tarihçiler arasında tarihsel açıklamaların anlamı üzerine büyük bir tartışma başlatmıştı (bkz dipnot 5). Daha önceleri, hipotetik-tümdengelimci modelin o kadar resmi olmayan önermeleri Popper'in *The Logic of Scientific Discovery* (Bilimsel Keşfin Mantığı) adlı kitabında bulunabilir. Kitap önce 1934'de Almanca'da, ondan sonra ise 1959'da İngilizce'de yayınlanmıştır (1959, ss. 59, 68-9; ayrıca Popper, 1962, II, ss. 262-3, 362-4; Popper, 1976, s. 117). Aslında daha da geriye gidilirse 1843'te Mill'in yazdığı kitapta da görülebilir (1973, 7, ss. 471-2).

ileri sürdüler: Bilimsel açıklamalar en az bir evrensel yasayla birlikte bu yasaya ilişkin birincil ya da kısıtlayıcı koşulları gösteren bir önerme içermektedir. Bu yasa ve önermeler birlikte *açıklayıcı öncülleri (explanan)* oluştururlar. Bunların içinden de açıklanmasının arayışı içinde olduğumuz bir olay hakkında bir önerme tümdengelim mantık kurallarına göre çıkarılarak bir *açıklanacak önerme (explanandum)* yazılmıştır. *Evrensel yasayla* "A olayının olduğu her durumda, B olayı da olur" önermesi gibi bir örnek anlıyoruz. Yine, buna benzer evrensel yasalar biçim olarak tekil olay B'ye başvuruda bulunarak belirleyici olabilir ya da B olaylar sınıfına başvuruda bulunarak istatistikî olabilir (Bu nedenle, istatistik yasaları şu biçimdedir: "A olayının olduğu her durumda B olayı da p olasılığıyla [burada $0<p<1$ değerindedir] gerçekleşir"). Tümdengelim mantık kurallarıyla bir tür yanılmaz akıl yürütme kıyas örneğini anlatmak istiyoruz: Eğer A doğruysa B doğrudur. A doğrudur; bu nedenle B doğrudur" (bu mantıkçıların *hipoteze dayalı kıyas* diye adlandırdıklarının bir örneğidir). Tümdengelim mantığının büyük hesap/kalkülüs olduğunu ve tümdengelim akıl yürütmenin geçerliğinin hiçbir şekilde "Eğer A doğruysa o zaman B doğrudur" ana öncülüne ya da "A doğrudur" ikincil öncülünün maddi doğrusuna bağlı olmadığını eklemek gerekir.

Hempel ve Oppenheim tartışmayı sürdürerek tüm doğru bilimsel açıklamaların ortak mantıksal yapısına bakıldığında *açıklama* denilen uygulamanın işlemin *öngörü* adını verdiğimiz işlemle aynı mantıksal çıkarsama kurallarına sahip olduğu sonucuna varır. Aradaki tek fark açıklamalar olayların ardından gelirken öngörülerin olaylardan önce gelmesidir. Açıklama durumunda anlatmaya açıklanacak olayla başlarız ve en az bir evrensel yasayla birlikte mantıksal olarak sorulan olayı anlatan önermeyi ima eden birincil koşullar dizisi buluruz. Bir başka deyişle, tikel bir nedeni o olayın açıklaması olarak göstermek sadece sorulan o olayın evrensel yasa ya da yasalar altında sunulmasıdır. Bu nedenle Hempel-Oppenheim tezine yapılan eleştirilerden biri bu teze "bilimsel açıklama kapsam yasası modeli" (Dray, 1957, bölüm 1) demiştir. Öte yandan, öngörü durumunda anlatmaya bir evrensel yasayla birlikte birincil koşullar dizisiyle birlikte başlarız ve bunlardan tümdengelim yoluyla bilinmeyen bir olay hakkında bir önerme çıkarırız. Öngörü tipik olarak evrensel yasanın gerçekte var olup olmadığını anlamak için kullanılır. Kısaca, açıklama basit bir ifadeyle "geriye doğru yazılan öngörüdür."

Açıklamanın doğasıyla öngörünün doğası arasında mükemmel ve mantıksal bir simetri bulunduğunu anlatan kavram *simetri tezi* olarak etiketlen-

miştir. Bu tez bilimsel açıklamanın varsayıma dayalı tümdengelim ya da kapsam yasası modelinin tam merkezini oluşturur. Bu modelin ana fikri tümdengelim dışında mantıksal çıkarma kuralına değer vermemesidir (bu değinmemizin taşıdığı ağırlık hemen açıklık kazanacaktır). Açıklamalarda yer alan evrensel yasalar tekil olayların tümevarım yoluyla genellemesinden türetilmemektedir. Bunlar sadece varsayımdır. İsterseniz esinlenilmiş sanılar da diyebilirsiniz. Bu varsayımları tikel olaylar hakkında öngörüde bulunmak amacıyla kullanılarak test etme olanağı vardır ancak bu olaylar hakkında kendi kendilerine gözleme indirgenemezler.

Simetri tezi

Bilimsel açıklamanın kapsam yasası modeli birçok açılardan saldırılara uğramıştır. Hatta bu tezin en şiddetli savunucusu Hempel bile bu saldırılar karşısında gerilemiştir (Suppe, 1974, s. 28n). Eleştirenlerin hepsi karşı çıkışlarının orta yerine simetri tezini yerleştirmişlerdir. Öngörünün açıklama anlamına gelmeyeceği ve hatta açıklamanın da öngörü anlamına gelmeyeceği tartışılmıştır. Birinci önerme her durumda basit bir iştir: Öngörü yalnızca korelasyona gerek duyar. Hâlbuki açıklama için daha fazlasına ihtiyaç vardır. Böylelikle, sıradan bir en az kareler regresyonunun herhangi bir doğrusal ekstrapolasyonu türler hakkında bir öngörü olur. Oysa regresyonun kendisi ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi kapsayan bir kuramı temel bile almaz. Bu değişkenler arasındaki ilişkide hangisinin neden hangisinin sonuç olduğuna dair az çok bir kavram bile yoktur. Kısa vadede el yordamıyla doğru hava tahmini yaparmış gibi doğru ekonomik tahminde bulunarak tatmin edici sonuçlar elde etmenin tam olarak mümkün olmadığını hiçbir ekonomiste söylememize gerek yoktur. Oysa niye böyle yaptıkları hakkında hiç fikrimiz yok. Kısaca, bir şeyleri açıklamadan sağlıklı biçimde öngörüde bulunmanın tam olarak mümkün olmayacağı son derece açıktır.

Bu ancak etkileyici öngörü geçmişine sahip belli bir bilimsel kuramın bu başarısını şans eseri ya da tasarlayarak mı yakaladığı konusunda bir kararа varmak her zaman kolay demek doğru değildir. Genel görüşü eleştirenlerden kimileri bilimsel açıklamanın kapsam yasası modelinin David Hume'ın neden ve sonuç çözümlemesini temel aldığını ileri sürmüşlerdir. Hume'a göre ***neden ve sonuç ilişkisi*** denilen şey iki olayın zaman ve mekânda birbirine bitişik durumda sürekli rastlantı halinde olmalarından başka bir şey değildir. Aralarında gerçekte zorunlu bir bağ bulunmasa da zaman olarak önce olan olay "neden" olarak etiketlenirken sonraki olay "sonuç"

olarak etiketlenir (bkz Loose, 1972, ss. 104-6). Bir başka deyişle, neden ve sonuç ilişkisinin t zamanındaki olayla t+1 zamanındaki olay arasındaki korelasyon ilişkisi olmadığından asla emin olamayız. Eleştirmenler bu Hume yaklaşımı "bilardo topu modeli neden ve sonuç ilişkisini" ret etmişlerdir ve onun yerine gerçek bilimsel açıklamanın neden ve sonucu birbirine bağlayan bir mekanizmayı dâhil etmesi konusunda ısrar etmişlerdir. Aradaki bu mekanizma iki olay arasındaki ilişkinin gerçekten "zorunlu" bir ilişki olacağını güvence altına alır (örneğin, Haré, 1970, ss. 104-26, 1972, ss. 92-5, 114-32 ve Haré ve Secord, 1972, bölüm 2).

Ancak, Newton'un yerçekimi yasası bilimsel açıklamada ısrarla hakiki neden ve sonuç mekanizmasını yüzeysel değeriyle talep etmenin bilimsel gelişmeye zarar getirebileceğini göstermektedir. Yerçekimi yasası cisimlerin birbirini kitlelerinin çarpımlarıyla doğrudan ve aralarındaki uzaklığın karesiyle ters orantılı bir kuvvetle çektiklerini açıklayan evrensel bir yasadır. Hareket eden cisimler hakkında bildiğimiz her şeyi görmezden gelin dedi Newton. Ondan sonra, onların konumları, kitleleri ve hızları dışında bu deyimler için operasyonel tanımlar bulunması halinde, ortaya çıkan yerçekimi kuramı o zaman bizim çok çeşitli konularda öngörüde bulunmamıza olanak sağlar. Örneğin gezegenlerin elips biçimindeki yörüngeleri, ayın halleri, gel git olayları, topla atılan merminin havadaki izi ve hatta ağaçtan düşen elmaların hızı gibi konular. Bununla birlikte, Newton yerçekimi eylemini gerçekleştirecek itici ya da çekici bir mekanizma göstermedi – daha da bulunabilmiş değil – ve kuvvetin belli bir uzaklıkta taşıyacak maddi bir ortam olmaksızın bir anda harekete geçtiğini anlatan gerçek yerçekimi kavramının tümüyle metafizik olduğunu öne süren çağdaşlarının itirazlarını karşılamakta çaresiz kaldı.[2] Oysa Newton kuramının olağanüstü öngörü gücünü yadsımak mümkün değildir. Özellikle, 1758'de Edmond Halley'in "Halley Kuyrukluyıldızı"nın geri dönüşünü öngörmesini doğrulaması ve 1846'da Leverrier'in Uranüs'ün yörüngesindeki sapmaları gözlemledikten sonra o güne kadar bilinmeyen bir gezegen olan Neptün'ün varlığını ters

2 Newton'un bu itirazdan tam olarak haberi olduğunu bir dostuna yazdığı mektuptan biliyoruz: "Yerçekimine belirli yasalara göre sürekli etki yapan bir aracının neden olması gerekir ancak bu aracının maddi ya da soyut olduğunun kararını okuyucularımın değerlendirmesine bırakmaktayım" (aktaran Toulmin ve Goodfield, 1963, ss. 281-2; ayrıca bkz Toulmin ve Goodfield, 1965, ss. 21720; Hanson, 1965, ss. 90-1; Loose, 1972, ss. 90-3). Benzer şekilde, hipnoz kavramının tarihi de ("hayvansal manyetizma"dan "mesmerizme" ve oradan da "hipnoz" kavramına) resmen onaylanmış birçok doğal görüngünün, örneğin hipnozun tıpta anestezi (uyuşturma) amaçlı yararlı kullanımı gibi, şimdi bile araya girip müdahalede bulunan nedensel bir mekanizmayla açıklanamayacağını göstermektedir.

kare yasasını kullanarak öngörmesiyle doruğa ulaşması buna örnek oluşturur. Bazen Newton kuramının tutturduğu kadar kaçırdığının da olduğu gerçeği rahatlıkla unutuluyor. Leverrier'in bir başka bilinmeyen "gezegen" Vulkan'ı Merkür'ün hareketlerinden yola çıkarak arayışının sonuçsuz kaldığını anımsayalım. Kısacası, Newton'un yerçekimi yasasının güneş sistemimizin içinde tüm pratik amaçlar için doğruya yakın öngörüler yaratan son derece etkin bir araç olurken aynı şeyin cisimlerin hareketini gerçekten "açıklamada" başarılı olamadığı ileri sürülebilir. Gerçekte, on dokuzuncu yüzyılda Mach ve Poincaré'yi tüm bilimsel kuram ve varsayımların sadece doğal olayların yoğunlaştırılmış tasviri olduğunda ısrar etmeye yönelten bu gibi düşünceler olmuştu. Onlara göre, bilimsel kuram ve varsayımlar kendi içinde doğru ya da yanlış değil ancak basit olarak deneysel bilgiyi depolamak için araç olan bir anlaşma niteliğindeydi ve onun değeri münhasıran ekonomik düşünce ilkesiyle belirlenecekti. Bugünlerde konvansiyonalizm metodolojisi denilen de işte budur.

Öngörünün son derece sistematik ve kesin doğrulara sahip bir kuramdan çıkarılmış bile olsa açıklama anlamına gelmeyeceğini söylemek için bir eksik yoktur. Ancak bunun tersi için ne denir: herhangi bir öngörüde bulunmadan bir açıklama sağlayabilir miyiz? Yanıt kesinlikle *açıklamadan* ne anladığımıza bağlıdır. Bu buraya kadar dikkatle kaçtığımız bir sorudur. Kelimenin en geniş anlamıyla açıklamak Niye? sorusunu yanıtlamaktır. Gizemli ve tanınmayanı, bilinen ve tanıdık bir şeye indirgeyerek "İşte, bu böyledir!" şeklinde bir hayret ünlemi yaratmaktır. Konuşulan dilin bu kadar geniş kullanım haliyle kabul edilecek olursa hayret uyandırmakla birlikte konusu alanına giren olay sınıfları hakkında hiç öngörü yapamayacak bilimsel kuramlar vardır. Genel görüşü eleştirenler tarafından sıklıkla söz edilen (örneğin, Kaplan, 1964, ss. 346-51; Haré, 1972, ss. 56, 176-7) Darwin'in evrim kuramı bunun önde gelen bir örneğidir. Darwin'in kuramı yüksek derecede uzmanlaşmış biyolojik biçimlerin daha az uzmanlaşmış olanların devamı olarak geliştiğini açıklamayı amaçlar. Bu gelişme çoğalma kapasitesini en üst düzeye çıkarmak için işlev gören doğal seçim süreci yardımıyla yapar. Ne var ki, bu gelişme sürecini açıklarken daha üst düzeydeki hangi biçimlerin hangi tekil çevre koşulları altında ortaya çıkacağını belirtmeksizin gösterir.

Eleştirmenlerin söylediğine göre, Darwin kuramı evrim süreci gerçekleştikten sonra olanlar hakkında çok şey anlatır ancak evrim sürecinden önce neler olduğu hakkında çok az şey anlatır. Sorun sadece Darwin kuramının doğal eleme işleyişi için gereken başlangıç koşullarını ifade ede-

meyişi değil, ancak onun türlerin farklı çevre koşulları altında yaşamlarını sürdürme oranları hakkında kesin evrensel yasalar belirlememiş olmasıdır. Bu kuramın öngördüğü kadarıyla, gerçekleşen olaylara bağlı olan belirli bir sonucun *olanağını* öngörmekte ancak o olayların gerçekleşmesi halinde o sonucun gerçekleşme *olasılığını* öngörmemektedir. Örneğin, yüzme yeteneğine sahip türlerin belirli bir oranının kurak yaşam alanlarına aniden su basması halinde hayatta kalabileceğini tahmin ederken gerçek bir sel baskınında hayatta kalanların oranının ne olacağını öngöremez ve bu oranın sıfırdan büyük olup olmayacağını bile öngöremez (Scriven, 1959).

Darwin kuramının o ünlü *bundan sonra, öyleyse bunun yüzünden (post hoc, ergo propter hoc)* mantık yanlışını işlediğini, yani neden ve sonuç ilişkisinin sadece birlikte görülmesi nedeniyle nedensellik sonucuna vardığını söylemek yanlış olacaktır çünkü Darwin evrim sürecini anlatmak için bir mekanizma sağlamıştır. Türlerin değişiminin nedeni Darwine göre doğal seçimdir. Doğal seçim kendini varoluş mücadelesi kanalıyla ifade eder. Bu varoluş mücadelesi üreme ve "tomurcuk (gemmule)" adını verdiği şeylerin üzerindeki tesadüfi değişimlerle bir şekilde hayvan yetiştiricilerinin seçimlerine benzer biçimde işleyişini gösterir. Darwin'in kalıtım mekanizması esas olarak ebeveynlerden gelen özelliklerin dölde karıştığı ve özelliklerin sonraki kuşaklarda giderek etkisinin azaldığı şeklinde bir sistemdi. Ne yazık ki, anlatılan sistem yanlıştır: herhangi bir mutasyon ya da Darwin'in kullandığı şekliyle bir "spor (sport)" kuşaklar içinde karışarak kendinde seçilecek değerleri kaybederek ortadan kaybolmayacağı için yeni türler de ortaya çıkamayacaktı. Darwin'in kendisi de bu itirazı dikkate almıştı. *(The Origin of Species* (Türlerin Kökeni) son baskısında gözden düşmüş Lamarckcı kazanılmış özelliklerin doğrudan kalıtımı kavramını kabul eden görüşüne evrim sürecinin savunulabilir bir açıklama getirme çabasıyla çokça yer vermişti.[3]

Lamarck'a göre zürafanın boynunun uzamasının nedeni ağacın üzerinde yüksekte bulunan yaprakları yemek istemesidir ve bu kazandığı özelliği çocuklarına da geçirerek türünün boynunu daha da uzatır. Darwin'e göre, zü-

3 Darwin'e bir ekonomist, Thomas Malthus esin kaynağı olurken Edinburgh Üniversitesi mühendislik bölümünde profesör olan bir diğer ekonomist Fleeming Jenkin tarafından sert biçimde eleştirilmiş olduğuna dikkat çekmek isteriz (bu arada, Jenkin arz talep eğrilerini çizen ilk İngiliz ekonomist olmuştu). Darwin kuramının Darwin'in yazdığı haliyle yanlış olduğunu 1867'de *The Origin of Species*'e (1859) (Türlerin Kökeni) yazdığı eleştirisinde gösteren Jenkin'di. Darwin *The Origin of Species*'in altıncı baskısına yeni bir bölüm ekleyerek Lamarck'ın düşüncelerini yeniden canlandırmaya sevk eden neden bu itiraz *olabilir* (bkz Jenkin, 1973, özellikle ss. 344-5; Toulmin ve Goodfield, 1967, bölüm 9: Ghiselin, 1969, ss. 173-4; Lee, 1969; Mayr, 1982, ss. 512-14).

rafanın değişik boyun uzunluğu özelliği taşıyan döle sahiptir ve yaprakların kıtlığı boynu uzun zürafaların hayatta kalabilmek için daha çok şansa sahip olmasına neden olur. Bu zürafaların eşlerinden kendilerine benzeyen bugün bildiğimiz uzun boyunlu bebek zürafaları doğar. İki evrim süreci birbirinden köklü biçimde farklıdır ve bu nedenle, Lamarck'ı çok az kabul etmiş olması halinde, Darwin temel tezinden ciddi bir ödün vermiş olacaktı.

Rastlantıya bakın ki, Mendel 1872'de ne Darwin ne de başkalarının bilmediği gen fikrini keşfetmişti. Buna göre, ayrı kalıtım birimleri kuşaktan kuşağa birbirine karışmadan ya da özeliklerini yitirmeden aktarılmaktaydı. Mendel genetiği Darwin kuramına inandırıcı nedensellik mekanizması sağlıyordu. Ancak bizim açımızdan evrim kuramının durumunu daha önce kaldığı yerde bıraktı: Darwin kuramı öngöremeyeceği bir şeyi açıklamış gibidir ve tezlerine dolaylı olanlar dışında çok az destek sunmaktadır. Darwin de kendisini bilimsel açıklamanın hipoteze dayalı tümdengelim modelinin savunucusu ilan etmişti (Ghiselin, 1969, ss. 27-31, 59-76; George, 1982, ss. 140-50) ancak "açıklama getiren ancak öngörü yapamayan bir bilim adamı paradigması" bir gerçek olarak günümüze kadar geldi (Scriven, 1959, s. 477).

Bu belki de bu durumu abartmak olacak çünkü Darwinizm gerçeklik hakkında birkaç özgül olası iddia üzerinde durmaktadır – örneğin, döllerin fenotiplerde (kalıtımla oluşan dış görünüş, ç.n.) değişiklik göstermesi, bu değişikliklerin sistemli biçimde ebeveynlerin fenotipleriyle ilişkili olması ve farklı fenotiplerin ileriki kuşaklarda farklı sayıda döller bırakması. Yine Darwinizm'den bazı kesin öngörüler çıkarılır, örneğin türlerin yeniden ortaya çıkmayacağı. Böylelikle eğer dodo kuşu (nesli tükenmiş bir kuş, ç.n.) geri gelecek olursa Darwinizm çürütülmüş olacak (Mayr, 1982, bölüm 10; Rosenberg, 1985, bölüm 5-7). Benzer biçimde, Darwinci evrim sürecinin modern zürafanın uzun boyna sahip olmasını açıklamada başarılı olduğu ancak bunu hiçbir zaman önceden öngörmeyi başaramadığını söylemek gerçekten Darwinci kuramı yanlış anlamak demektir. Bu kuram tekil varlıkları (zürafa gibi) ya da organları (boyun gibi) öngörmekten daha çok özellikleri ya da bir dizi özelliği öngörmektedir. Darwin'in kendisi de kuramıyla çelişeceğini düşündüğü cinsiyetsiz böcekler ya da kısır melezlerin varlığı gibi belli gerçeklerin açıkça farkındaydı: Türlerin Kökeni'nde "doğal seçim kuramına yapılan çeşitli itirazlar" konusuna, yani doğal seçim yoluyla evrim gösterememiş türler konusuna bir tam bölüm ayırmıştı. Kısacası, yakın zamanda Darwin tarzı özel türler doğrudan gözlemlenmiş olmasına rağmen Darwinizmin yapılacak gözlemler sonucunda çürütülme olanağı vardır (Ruse, 1982, ss. 97-108; Ruse, 1986, ss. 20-6). Bu anlamda Darwinci

evrim süreci Newtoncu mekanik ya da Einsteinci relativite kuramlarından mantıksal açıdan farklı bir tip oluşturmaz (Williams, 1973; Flew, 1984, ss. 24-31; Caplan, 1985). Bununla birlikte, bilimsel açıklama kapsam yasası modeli doğal sonucuyla (corollary), simetri teziyle birlikte ele alındığında Darwinci evrim kuramıyla bağdaştırmak kolay değildir.[4]

Özetleyecek olursak: öngörü yapmayan açıklama tezi için bir örnek oluşturabiliriz ancak bu iyi bir örnek olmayacaktır ve kendim de bilimsel açıklama kapsam yasası modelinin aldığı tüm eleştirilerden kurtulduğuna inanmaktan vazgeçmiş değilim. Bu açıkça tartışmaya açık bir tavırdır ancak öngörü yapmayan bir açıklama, yani açıklama yerine "anlayış" sunulduğu zaman kendimizi savunmaya geçmemiz gerektiğini söylemek sanırım yeterli olacaktır. Frank Hahn (1985, s. 10) "depremlerin nedenini anlarız" ancak "şu an için onu öngörmeyiz," diyor. Tam tersine, ne var ki, jeofizikçiler son yıllarda depremleri öngörme konusunda büyük gelişmeler kaydetmişlerdir çünkü onların nedenlerini daha iyi anlamaktadırlar. Her durumda, anlamak açıklamakla eşleştirilmediği zaman bunun nedeninin aynen biyolojik evrim sürecinde görüldüğü gibi ilk koşullar hakkında tüm ilgili bilgi elde etmeyi başaramadık mı diye sormamız gerekiyor. Yoksa örneğini birçok tarihsel açıklamalarda gördüğümüz gibi bilimsel açıklama bir şekilde evrensel bir yasa ya da kabaca bir çeşit genelleme üzerine oturtulmamış mıdır? Eğer bu ikincisi doğruysa bize buğday yerine sadece kabuğunun verildiğini söyleyeceğim çünkü bir şeyi kendisinin sadece bir öğesi olduğu kümeye başvuruda bulunmadan açıklamak mümkün değildir (bkz Elster, 1989).

Kurallara karşı gerçek pratik

Bilimsel açıklama kapsam yasası modelinin en azından bazı çevrelerce bilim olarak sayılan çoğu şeyi dışta bıraktığını gördük. Ancak onun amacı da tam olarak şudur: "olduğu gibi anlatmak" yerine "olması gerektiği gibi anlatmaya" yönelmiştir. Bilimsel açıklama kapsam yasası modelinin işte bu reçete öneren, kuralcı işlevine eleştirmenler itiraz etmektedirler. Bilimsel açıklamanın mantıksal gereklerini ya da bilimsel kuramların ideal olarak tatmin olacağı minimum koşulları önermek yerine zamanımızı bilimsel araştırmalarda kullanılan kuramları sınıflandırmak ve nitelemekle daha iyi

4 Herhalde bu nedenle Popper (1976, ss. 168, 171-80; ayrıca 1972a, ss. 69, 241-2, 267-8) bir keresinde Darwin'in evrim kuramının sınanabilir bilimsel bir kuram olmadığını ancak bundan daha çok "metafizik bir araştırma programı – sınanabilir bilimsel kuramlar için bir çerçeve" olduğunu iddia etmişti.

değerlendirmiş olacağımızı iddia ediyorlar.[5] Böyle yapmakla bulacağımız şeyin onların benzerliğinden daha çok farklılığı olacağını ileri sürüyorlar. Bilimsel kuramlar aralarında ortak özelliklere sahip değiller.

Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz tümdengelimci, yasaya benzer, istatistikî ve tarihsel açıklamalara ek olarak genel olarak biyoloji ve sosyal bilimler işlevsel ve teleolojik (erekbilimsel) açıklamanın sayısız örneğini sunar. Bu örnekler ya bir organizmanın tekil biriminin o organizmanın belli bir durumunu sağlamak ya da bireysel insan eyleminin ortaya kolektif bir amaç çıkarmak için oynadığı yararlı rolü gösterecek biçimleri kazanırlar (bkz Nagel, 1961, ss. 20-6). Bu dört ya da beş tip açıklama çeşitli bilimsel kuramlarda görülür ve bu kuramların kendileri sonradan değişik boyutlarda sınıflandırılabilir (örneğin, Suppe, 1974, ss. 120-5; Kaplan, 1964, ss. 298-302). Ancak bu kadar ayrıntılı bilimsel kuram tipolojileri de zorluk yaratıyor çünkü birçok kuram farklı açıklama biçimlerini bir araya getirir. Öyle ki, ortak bir başlık altında sınıflandırılan tüm bilimsel kuramların aynı yapısal özellikleri göstereceğini düşünmek hiç de doğru değildir. Bir başka deyişle, bilimsel pratiği kapsamlı bir bakışla ele aldığımızda tüm düzgün bilimsel kuramların uymak zorunda olacağı metodolojik kuralları çıkarabileceğimiz kuramların tek bir "akılcı yeniden yapılanmasına" izin verecek çok fazla malzeme vardır.

Bilim felsefesinde tasvir ile reçete önerme arasında ve bilim tarihiyle bilim metodolojisi arasında görülen gerilim 1960'larda genel görüşün gerçekten yenilmesinde önde gelen bir faktör olmuştur (bkz Toulmin, 1977). Bu gerilim aynı zamanda Karl Popper'in bilimsel ilerlemede yanlışlamacılığın rolünü ele alışında da hissettirir. Bu tutum da genel görüşe yapılan muhalefetin ana nedenlerinden biri olduğunu kanıtlamıştır. Popper'in düşünceleri üzerine yapılacak bir tartışma simetri tezine yeni sezgilerle dönmemizi sağlayacaktır.

5 Aynı şekilde, tarihçiler tarihsel açıklamanın kapsam yasası modelinin tarihçilerin gerçekte yaptıklarını yanlış anlattığını iddia etmişlerdir: tarih "nomotetik (yasa koyuculukla ilgili, ç. n.)" değil "idiografik (belirgin işaretlerle ilgili, ç.n.)" bir konudur. Konusu genel gelişim yasalarını değil özel olay ve özel kişileri incelemekle ilgilidir (bkz Dray, 1957; 1966). Ancak Hempel'in özgün iddiasının özü ne kadar basit olsalar da tekil olayların bile bir tür genellemelere başvurmaksızın açıklanamayacağı ve tarihçilerin tipik olarak bir "açıklama taslağından" başka bir şey sağlayamayacağıydı çünkü ya genellemelerini belirtmekte başarılı olamazlar ya da delillerinin güçlü olduğunun güvencesini veremezlerdi. Bilim felsefecileri arasında genel görüş hakkında yapılan tartışma böylece tarih felsefecileri arasında da Hempel-Dray tartışmasıyla tekrarlanmış olmaktaydı (daha aklı başında ve anlamlı bir özet için, bkz McClelland, 1975, bölüm 2)

Popper'in yanlışlanma metodolojisi

Popper sözde *ayrıştırma ölçütü (demarcation criterion)* olarak adlandırdığı bir çizgiyle, bilimle bilim olmayanın arasında ayrım yaparak başlar ve birbirine rakip bilimsel varsayımları gerçeğe benzerlik (verisimilitude) derecelerine göre değerlendirmek için standartlar geliştirme çabasıyla sonlandırır. Böyle yaparken, genel görüşten giderek uzaklaşır. Genel görüşe göre bilim felsefesinin amacı geçmişin sıra dışı bilimsel kuramlarını bilimsel açıklamanın belirli sesleriyle uyumlu hale getirmek amacıyla akılcı biçimde yeniden yapılandırmaktır. Popper'le ise, bilim felsefesi onun yerine bilimsel kuramlar artık bir kez ileri sürüldükten sonra onlar için değerlendirme yöntemleri arayacağımız bir konu haline gelir.

Popper'in başlangıç noktası Viyana Çevresi'nce benimsenen içine *anlamın irdelenebilirliği ilkesini* yerleştirdikleri mantıksal pozitivizmin eleştirisidir. Bu ilke tüm önermelerin analitik ya da sentetik olduğunu ifade eder. İlkeler ya kendi terimlerinin tanımları bakımından doğru sayılacak ya da tümüyle doğruysa pratik deneyim açısından doğru kabul edileceklerdir. Bundan sonra tüm sentetik önermeleri ancak en azından prensipte deneysel olarak irdelenebilme olanağına sahipse anlamlı olduklarını açıklayacaktır (bkz Losee, 1972, ss. 184-90). Tarihsel olarak Viyana Çevresi üyeleri anlamın irdelenebilirlik ilkesini esas olarak bilim ve aynı zamanda bilim olmayanın da içinde yer alan metafizik iddialarını ayıklayacak bir iğne gibi kullanmışlardır. Hatta bilimsel olarak geçen bazı önermeler ve tabii ki bilimsel olmadıkları ilan edilmiş tüm önermeler anlamsız olarak ayıklanacaktır.[6] Pratikte irdelenebilirlik ilkesi bilimsel kuramlarda yer alan gözlemlenme olanağı bulunmayan varlıklar için kuşku beslemişlerdir. Newton mekaniğindeki mutlak uzay ve mutlak zaman, parçacık fiziğindeki elektronlar, kimyadaki (moleküllerin, ç.n.) değerlik bağları ve evrim kuramındaki doğal seçim bu varlıklara örnek gösterilebilir. Bu mantıksal pozitivistlerin metafizik karşıtı tavrının tipik ürünü *operasyonalizm* metodolojisi olmuştu. İlk 1927'de çıktı ve Percy Bridgman'ın etkileyici kitaplarıyla geniş çapta yayıldı. Bridgman bilimsel bir kavramın anlamını keşfetmek için yalnızca sayısal değerler atamak için ihtiyacımız olan fiziksel operasyonu belirlememiz gerektiğini ileri sürdü: uzunluk nesnelerin tek boyutta ölçülmesi*dir* ve zeka ise zeka testleriyle ölçülen şey*dir* (bkz Loose, 1972, ss. 181-4).

6 "Tanrı vardır," "yaşam kutsaldır" ve "Rembrandtlar güzeldir" gibi önermelerin tümü, sonuçları bakımından mantıksal ya da felsefi bir anlamı olmayan kişisel üslup ifadeleridir. Açıkçası, bir tür anlamları olduğu kesindir ve bu nedenle anlamın sağlamacılığı ilkesini ifade etmek için gerçek dil seçimi gelenekselcilerin her türünü öfkelendirmek için tasarlanmıştır. Mantıksal pozitivizmin devrimci havası Alfred Ayer'in tüm zamanların en çok satan felsefe kitabı *Language, Truth, and Logic*'te (1936) (Dil, Doğru ve Mantık) yakalanmıştır.

Popper anlamı anlamsızdan ayırmayı sağlayacak bu gibi girişimlerin tümünü ret eder ve onların yerine tüm insan aklını "bilim" ve "bilim olmayan" adını verdiği karşılıklı iki ayrı sınıfa bölen yeni bir ayrıştırma ölçütü koyar. Şimdi bu ayrıştırma sorununa geleneksel on dokuzuncu yüzyıl yanıtı bilimin bilim olmayandan *tümevarım* yöntemi kullanılmasıyla ayrıldığıydı: bilim deneyimle başlar ve tümevarım kuralları yardımıyla evrensel yasaların çerçevesini çizmeye doğru gözlem ve deneyler içinden geçerek ilerler. Ne yazık ki, tümevarımın doğrulanması hakkında mantıksal bir sorun vardır. Bu sorun David Hume'dan beri tüm filozofları endişelendirmiştir. Somut bir örnek alalım: insan güneşin her sabah doğacağını öneren evrensel yasayı geçmiş deneyimlerinde gördüğü şekilde güneşin sabah doğduğu olgusuna bakarak çıkarır. Bununla birlikte, Eğer doğru öncüllerden zorunlu olarak doğru sonuçlara varılacağı anlamında bakarsak bu mantıksal anlamda inandırıcı tümdengelim çıkarsaması olamaz çünkü bu güne kadarki deneyimlerimizin gelecekte de var olacağına dair bir garanti kesinlikle yoktur. Hume'ın koyduğu şekilde, güneşin sabahları doğduğunu öneren evrensel yasanın değişmez deneyimleri temel aldığını ileri sürmek soruyu ispat edilmiş farz etmek olur çünkü tümevarım sorununu eldeki durumdan bambaşka bir duruma kaydırmış olur. Sorun tam olarak gelecekteki deneyimler hakkında tümüyle geçmiş deneyimlerden yola çıkarak nasıl çıkarsama yapılacağı sorunudur. Tezin oluşturulması sırasında belli bir aşamada tikel olaylardan tümevarım yoluyla evrensel yasalar a varmak düşüncede mantıksız bir adıma gerek gerektirir ve bu farklı öğe süreci pekâlâ doğru öncüllerden *yanlış* sonuçlara yöneltebilir. Hume bizim sürekli olarak alışkanlıkla tekil olaylardan ve düşüncelerin kendiliğinden çağrışmasından genellemeler çıkardığımızı yadsımadı ancak onun yadsıdığı şey bu gibi çıkarsamaları mantıksal olarak doğrulamanın mümkün olmadığıydı. Ünlü *tümevarım sorunu* da işte budur.

Hume'un tezinden çıkan sonuç tümevarımla tümdengelim arasında, kanıtlamakla tersini kanıtlamak, irdelemekle yanlışlanmak, doğruyu öne sürmekle onu yadsımak arasında temel bir asimetri bulunduğudur. Tekil önermelerden sayıları ne kadar çok olursa olsun mantıksal olarak evrensel bir önerme çıkmaz ya da bunlardan kesin bir sonuç kurulamaz ancak evrensel bir yasa tek bir önermeyle tümdengelimle akıl yürütülerek çürütülebilir ya da çelişkisi gösterilebilir. Çok gözde bir Popperci örnekle (gerçekte bu örneği ilk John Stuart Mill vermiştir): ne kadar çok beyaz kuğu gözlemlerseniz gözlemleyin tüm kuğuların beyaz olduğu çıkarsamasını yapmanız mümkün olamaz ancak tek bir siyah kuğu gözlemlemeniz o sonucu çürütmek için yeterlidir. Kısacası, bir şeyin maddi olarak doğru-

luğunu asla gösteremezsiniz ancak bazı şeylerin maddi olarak yanlışlığını gösterebiliriz. Bu bilimsel metodolojinin birinci emri olarak alabileceğimiz bir önermedir. Popper kendi ayrıştırma ölçütü ilkesini formüle etmek için bu temel asimetriden yararlanır: yanlışlanması en azından prensipte deneysel gözlemlerle mümkün olan gerçek dünya hakkındaki sentetik önermelerin o temel yapısı bilimdir. Böylelikle, bilim önerme formüle etme ve onları sınama yöntemiyle karakterize edilir; ele aldığı konu ya da bilginin kesinliği iddiasıyla değil. Bilimin sağladığı kesinlikse bilgisizliğin kesinliğidir.

Burada bilimle bilim olmayan arasında çekilen çizgi ne var ki mutlak değildir: gerek yanlışlanabilirliğin gerek sınanabilirliğin dereceleri vardır (Popper, 1959, s. 113; 1972b, s. 257; 1976, s. 42). Bir başka deyişle, ayrıştırma ölçütünün süreklilik gösteren bir bilgi yelpazesi tasvir ettiğini hayal etmeliyiz. Bu yelpazenin bir ucunda fizik ve kimya gibi "altta/temelde yer alan" doğa bilimleri (bu bilimlerin yanında evrim biyolojisi, jeoloji ve kozmoloji gibi "biraz daha üst düzey" bilimleri görüyoruz); öteki uçtaysa şiir, sanat, edebiyat eleştirileri, vb. bulunuyor. Tarih ve tüm toplumsal bilimler ise arada bir yerde muhtemelen bilime süreklilik gösteren bu yelpazenin açık ucundaki bilim olmayandan daha yakın bir yerde bulunduğunu umuyoruz.

Mantıksal bir yanlış

İrdelenebilirlik ve yanlışlanabilirlik arasındaki ayrımı mantıksal yanlışlar konusuna girerek biraz daha işleyelim. Verilen şu hipotetik kıyasa göre; "Eğer A doğruysa o zaman B doğrudur; A doğrudur; o nedenle B doğrudur." Ana önermede yer alan hipotetik öncülü "Eğer A doğruysa" şeklindeki birinci öncülle "o zaman B doğrudur" şeklindeki sonuç öncülü olmak üzere bölmek mümkündür. "B doğrudur" sonucuna varmak için A'nın da gerçekte doğru olduğunu söyleyebilmeliyiz. Mantık dili tekniğiyle ifade edecek olursak, "B doğrudur" sonucunu mantıksal sonucunu çıkarabilmek için ana hipotetik önermede yer alan "birinci öncülü olumlamamız" gereklidir. Bu tartışmada yer alan *doğru* deyiminin gerçek doğruya değil de mantıksal doğruya karşılık geldiğini anımsatmakta yarar var.

Bakın eğer hipotetik kıyasımızda yer alan küçük öncülü şu şekilde çok az değiştirecek olursak ne oluyor: "Eğer A doğruysa o zaman B doğrudur; B doğrudur, o nedenle A doğrudur." Birinci öncülü olumlamak yerine şimdi "ikinci öncülü olumluyoruz" ve ikinci öncülün doğruluğundan yola çıkarak birinci öncülün doğru olduğunu, "A doğrudur" şeklinde iddia ediyoruz. Ama bu yanlış akıl yürütmedir çünkü artık bu varılan sonucun öncüllerimizden yola çıkılarak elde edileceği bir durum olmaktan çıkmış-

tır. Bu konuyu tek bir örnekle açıklayabiliriz: Eğer Blaug felsefe öğrenimi almışsa mantık kurallarını doğru biçimde kullanacağını bilmektedir. O nedenle, Blaug felsefe öğrenimi almıştır (ama bu doğru değildir).

"Birinci öncülü olumlamak" mantıken doğrudur (bazen *modus ponens* [mantıkta birinci öncülün olumlanması kuralına verilen Latince ad, ç.n.] denilir) ama ikinci öncülü olumlamak bir mantık yanlışıdır. Ne var ki, yapabileceğimiz şey, "ikinci öncülü yadsımaktır" (*modus tollens* [mantıkta ikinci öncülün yadsınması kuralına verilen Latince ad, ç.n.]) ve mantıken doğru olan da budur. Hipotetik kıyası olumsuz biçimiyle ifade edecek olursak şunu elde ederiz: "Eğer A doğruysa, o zaman B doğrudur. B doğru *değildir*; o nedenle A doğru *değildir*." Önceki örneğimize devam edecek olursak: Eğer Blaug mantık kurallarını doğru olarak kullanmayı başaramazsa, biz gerçekten de onun felsefe öğrenimi almadığı sonucuna varmak için mantıken haklı oluruz.

Aynı konuyu daha basit konuşma diliyle ifade edecek olursak: Biçimsel mantıkta *modus ponens* öncüllerin doğruluğu sonuçlara aktarılır ancak yanlışlamaları aktarılmaz. Öte yandan, *modus tollens* kuralına göre, sonuçların sahip olduğu yanlışlamalar geriye dönük olarak öncüllere aktarılır ancak doğrular aktarılmaz. Birinci kural bize öncüllerin yanlış olduklarının gösterilmesi halinde sonuçların doğru ya da yanlışlıkları sorusunun hala yanıtsız kalmayı sürdüreceğini söyler. İkinci kuralsa sonuçların yanlış olması halinde öncüllerden bir ya da bir kaçının yanlış olması gerektiğini ancak öncüller doğru olmuş olsa bile sonuçların doğruluğunu garanti edemeyeceğimizi söylemektedir.

Popper'in irdelemeyle yanlışlanma arasında neden bir asimetri bulunduğu düşüncesine vurgu yapmasının bir nedeni işte buradadır. Katı mantıksal açıdan bakıldığında, bir hipotezi gerçeklerle uyum gösterdiği için doğru olması gerektiğini asla ileri süremeyiz. Gerçeklerin doğruluğundan yola çıkarak hipotezin doğruluğu hakkında akıl yürütürken üzeri örtülü olarak mantıksal "ikinci öncülün olumlanması" yanlışlanması kuralını işletmekteyiz. Öte yandan, bir hipotezin doğruluğunu gerçeklere bakarak yadsımamız mümkündür çünkü gerçeklerin bulunmayışından yola çıkarak hipotezin yanlışlandığı sonucuna doğru akıl yürütmemiz halinde mantıksal açıdan "ikinci öncülün yadsınması" ya da *modus tollens* kuralını uyguladığımız doğru süreci işletmekteyiz. Tartışmanın tümünü akılda kalacak bir formülle özetleyecek olursak, kanıt mantığı diye bir şey yoktur ancak kanıt çürütme mantığı diye bir şey vardır.

Tümevarım sorunu

Eğer bilim var olan hipotezleri yanlışlayarak onların yerine yanlışlanmaya karşı durmayı başaracak yenilerini koymak için yapılan sonsuz uğraş olarak nitelendirilecekse bu hipotezlerin nereden çıktığını sormak doğaldır. Popper (1959, ss. 31-2) "keşifler bağlamına" "haklı çıkma bağlamından" ayrı olarak herhangi bir ilgi göstermeye karşı çıkarken kabul edilmiş görüşü izlemeye devam eder. Bilimsel bilginin doğuşu sorunu bilgi psikolojisi ya da sosyolojisine bağlanmıştır. Ancak bununla birlikte, Popper bilimsel genellemelerin doğuşu ne olursa olsun tikel olaylardan tümevarım yoluyla çıkarılmadığında ısrarlıdır. Onun için tümevarım yalnızca bir efsanedir: Hume'un da uzun zaman önce gösterdiği gibi tümevarım yoluyla yapılan çıkarsamalar geçersiz oldukları gibi aynı zamanda da olanaksızdır (Popper, 1972a, ss. 23-9, 1972b, s. 53). Bir dizi gözlemden tümevarım yoluyla genellemeler yapamayız çünkü sonsuz sayıdaki olası gözlemlerden belli bir kısmını seçtiğimiz anda zaten bir bakış açısıyla bunu yapıyoruz ve bu bakış açısının kendisi de bir kuram oluyor. Her ne kadar bu kuram işlenmemiş ve katkısız da olsa yine bir kuramdır. Başka bir deyişle, "çıplak gerçek" yoktur ve gerçeklerin tümünde kuram saklıdır. Bu temel düşünceye tekrar geri döneceğiz. Popper da Hume gibi, günlük yaşamın gözle görünen açık ve net *prima facia* (ilk bakışta anlamında Latince deyim, ç.n.) tümevarım örnekleriyle dolu olduğunu yadsımaz. Ancak Hume'dan farklı olarak bunların tümünün önceden sadece belirsiz kümelenmeler halindeyken bunlardan yola çıkarak cesurca yapılmış genellemeler olduğunu iddia edecek kadar ileriye gider. Popper bilimde olduğu gibi sıradan yaşamda, bilgiyi alışıldık sınama ve yanılma yöntemini kullanarak sürekli varsayımlar ve çürütmelerin bir birini izlediği bir süreç içinde kazandığımızı ve geliştirdiğimizi söyleyecektir. Bu anlamda, Popper'in tümevarım sorununu o kadar da çözmüş olmamış ancak o çok sevdiği iddialarından birinde söylediği gibi bu sorunu sulandırmıştır. Kısacası, tümevarım sorununu "çözdüğünü" iddia ederken bir ölçüde sözcüklerle oynamaktadır.[7]

Yanlış anlamanın önüne geçmek için, *tümevarım* deyiminin günlük konuşmada kullanılan ikili anlamı üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Bura-

7 Felsefe tarihi "tümevarım sorununu" çözmek için verilen başarısız çabalarla doludur. Ekonomistler bile Hume'u çürütmeye çalışma oyununun çekiciliğine direnememişlerdir. Örneğin, Roy Harrod (1956) tümevarımı probabilitenin (olasılık kuramı) bir türü olduğunu doğrulamak için ayrı bir kitap yazmıştır. Kitabında, olasılığı (probabiliteyi) olayların nesnel karakteristiğin olarak değil de mantıksal bir ilişki olarak görmüştür. Söz konusu sorun burada ele alamayacağımız esas olasılık (probabilite) kavramının bazı derin kelime oyunlarını kapsar (ama bkz Ayer, 1970).

ya kadar, tümevarımın katı mantıksal anlamından söz ettik. Bu anlamıyla tümevarım bir sınıfın tümü hakkında yapılan genellemeleri desteklemek amacıyla o sınıf üyelerinin bir kısmı hakkında bilgi içeren öncüllere sahip bir tezdir. Böylelikle yapılan genellemelerle aynı zamanda o sınıfın incelenmeyen üyelerini de kapsama alanına alır. Popper'de, Hume'da olduğu gibi tümevarım bu anlamda geçerli mantıksal bir tez değildir. Yalnızca tümdengelim mantığı mantıkçıların "kanıtlayıcı" ya da zorlayıcı diye adlandırdığı tezleri oluşturabilir. Bu tezlerde bulunan doğru öncüller her zaman doğru sonuçlara sürükler. Ancak bilimde ve gerçekte de günlük düşünce tarzında, aynı şekilde "tümevarım" diye adlandırılan ve tikel hipotezleri tikel gerçeklerle desteklenmiş gibi gösteren tezlerle sürekli karşılaşıyoruz. Sonuçlarının bir anlamda öncüllerle "desteklense" de, buna rağmen mantıksal olarak bu öncüllerin bu sonuçlara "yol açmaması" halinde bu gibi tezlerin "kanıtlayıcı olmadıkları" söylenebilir (Barker, 1957, ss. 3-4). Öncüller doğru olsa bile, tümevarım yoluyla yapılan kanıtlayıcı olmayan bir çıkarsama mantıksal olarak sonucun yanlış olma olasılığını dışta bırakamaz. Böylelikle, "çok sayıda beyaz kuğu gördüm ancak hiç siyah görmedim; o nedenle tüm kuğular beyazdır," kanıtlayıcı olmayan bir tümevarım çıkarsamasıdır ve bu çıkarsamaya büyük ve küçük öncüller yol açmamıştır: bu öncüllerin her ikisi de tam olarak doğru olabilir oysa mantığı ilerleterek bu sonuca varamayız. Kısacası, kanıtlayıcı olmayan bir tez en iyi koşullarda mantıklı bir insanı inandırabilir oysa kanıtlayıcı bir tez inatçı bir kişiyi bile ikna edebilir.

Popper'in "tümevarımın bir efsane" olduğuna dair iddiası tümevarımın kanıtlayıcı mantıksal tezine karşılık gelir. Oysa bazı hipotezlerin sıkça istatistik çıkarsama uygulamalarını kapsayan bazı hipotezlerin doğrulanması için yapılan kanıtlayıcı olmayan uğraşlar anlamında tümevarımı kastetmez.[8] Tam tersine, göreceğimiz gibi, Popper'in kanıtlayıcı olmayan tümevarım ya da bazen *doğrulama mantığı* da denilen işlem hakkında söyleyecek çok sözü vardır. Tümdengelim ve tümevarımın karşıt zihinsel işlemler olarak anlaşılmasından daha yanıltıcı bir şey olamayacağını söylemek gerekir. Bu tümdengelimin bizi genelden tikele ve tümevarımın tikelden genele getireceği şeklinde bir yanlış algılamadır. İlgili karşıtlık aslında tümdengelimle tümevarım arasında olmamıştır. Ancak bu karşıtlık kesinlik gösteren kanıtlayıcı çıkarsamalarla belirsizlik taşıyan kanıtlayıcı olmayan çıkarsamalar arasında olmuştur (bkz Cohen, 1931, ss. 76-82; Cohen ve Nagel, 1934, ss. 273-84).

8 "Tümevarım" teriminin çifte anlamını gözden kaybettirme eğilimi Popper'in tümevarımcılık eleştirilerine yöneltilen saldırılardan sorumludur (bkz, örneğin, Grunbaum, 1976). Bu konuların işlenişi için Barker (1957) iyi bir kaynak sağlar. Gerçi Popper hakkındaki tartışmasından geriye arzu edilen bir şeyler daha kalmıştır. Ayrıca bkz Braithwaite (1960, bölüm 8).

Akıl yürütme sürecinin kanıtlayıcı olmayan tarzına "delil gösterme (adduction)" sözcük anlamıyla kullanmaya zorlamış olsaydık büyük bir karışıklığın önüne geçmiş olabilecektik (Black, 1970, s. 137). Örneğin, şu tür önermelerle karşılaşmak olağandır: tüm bilim tümevarım üzerine kuruludur; tümdengelim sadece açık düşünme aracıdır, yeni bilgi edinmeye yarayan bir araç olamaz; ancak tümevarımla dünya hakkında yeni bir şeyler öğrenebiliriz ve hepsinin de üzerinde bilim dünya hakkında edinilen yeni bilgilerin bir birikimidir. Gerçekte John Stuart Mill'in *Logic* (Mantık) adlı kitabından bir paragrafla gösterdiğimiz bu bakış açısı basit olarak söylersek ürkütücü bir söz karmaşasıdır. Tümevarımın tümdengelimin karşıtı olduğunu varsayar ve mantıksal düşünme tarzı olarak yalnızca bu ikisini kabul eder. Fakat kanıtlayıcı tümevarım diye bir şey yoktur ve delil gösterme hiçbir şekilde tümevarımın karşıtı değildir. Gerçekte delil gösterme tümüyle farklı bir zihinsel işlemdir. Delil gösterme gerçek dünya adını verdiğimiz kaosun içinden dışına atılan adımla bir dizi değişken arasındaki gerçek bağıntılar hakkında olabilecek tahminlere ulaşmak için yapılan mantıkdışı bir işlemdir. Bu sıçramanın nasıl yapıldığı keşif bağlamında ele alınabilir. Herhalde, bu bağlamın incelenmesi küçültücü biçimde ret edilmemelidir çünkü pozitivistlerin ve hatta Poppercilerin de alışkanlığı böyledir. Ancak bilim felsefesinin tümüyle sürecin bir sonraki aşaması üzerinde yoğunlaştığı gerçeğini göz ardı edemeyiz. Yani, bu ilk tahminlerin nasıl sıkıca örülmüş bir tümdengelim yapısıyla bilimsel kuramlara dönüştürüldüğü ve sonradan bu kuramların gözlemlerle karşılaştırılarak nasıl sınandığının sürecidir. Kısacası, gelin bilimin tümevarımı temel almadığını söyleyelim: Bilim tümdengelimi izleyen delil gösterme işlemini temel almaktadır.

Bağışıklık kazandıran manevralar

Popper'e dönelim. Popper'in özellikle ilk yazılarında bilimsel açıklama hakkındaki kapsam yasası modeline sıkça yapılmış başvurular var ancak simetri tezine karşı başlangıçtan beri büyüyen bir güvensizlik görülüyor. Onun için öngörüler açıklayıcı kuramların sınanmasında öne çıkan bir öneme sahiptir. Ancak bu onun bir kuramın *açıklayıcı öncüllerini* öngörüler yaratan bir makine dışında bir şey olarak değerlendirmediği anlamına gelmez: "Kuramcıların *açıklama* yani, açıklayıcı kuramların keşfedilmesi için duydukları ilgiyi öngörülerin tümdengelim yoluyla çıkarsama sürecindeki pratik teknolojik ilgiye indirgenemeyeceğini düşünüyorum" (1959, s. 61n; ayrıca 1972a, ss. 191-5; Popper ve Eccles, 1977, ss. 554-5; ve yukarıdaki 1 no.lu dipnot). Bilim insanları açıklama arayışındadır ve kuramlarını sına-

mak amacıyla açıklamalarında sakladıkları mantıksal öngörüler türetirler. Tüm "doğru" kuramlar sadece yanlışlanmaya karşı durana kadar geçici olarak doğrudur. Başka şekilde ifade edecek olursak, sahip olduğumuz tüm maddi doğrular henüz yanlışlanmamış kuramlarda hazır durmaktadır.

Bu nedenle, her şey gerçekte kuramları yanlışlama olanağına sahip olup olmadığımız ya da bu yanlışlamayı kesin biçimde yapıp yapamayacağımız sorusuna takılmaktadır. Uzun zaman önce Pierre Duhem bir bilimsel hipotezin tek başına kesin biçimde yanlışlanamayacağını ileri sürmüştü çünkü Duhem'e göre her zaman açıklayıcı öncüllerin tümünü tikel hipotezin tüm yardımcı önermeleriyle birlikte sınamaktayız ve bu nedenle hipotezin kendisini doğruladığımızdan ya da çürüttüğümüzden asla emin olamayız. Böylece, bir hipotez karşıt bulgular karşısında durabilir ve bu nedenle onun doğrulanması ya da çürütülmesi bir dereceye kadar gelenekseldir. Bir örnekle açıklarsak: Galile'nin yerçekimi yasasını sınamak istersek Galile yasasını sınamak için havanın direncinin etkisi hakkında yardımcı bir hipotez kurmak zorunda kalacağız çünkü Galile yasası serbest cisimlerin mutlak boşlukta düşüşüne uygulanmaktadır. Mutlak boşluğu pratikte elde etmek olanaksızdır. O zaman Galile yasasının çürütülmesini bir kenara bırakmaktan bizi alıkoyacak bir şey kalmamıştır çünkü ölçme aletleri havanın direncinin etkisini ortadan kaldırmayı başaramamıştır. Kısacası, Duhem "vahim deneyler" diye bir şey olamayacağı sonucuna varmıştır (bkz Harding, 1976). Herbert Spencer'in trajedi düşüncesinin bir uyumsuz gerçekle sona eren güzel bir kuram olduğu söylenmiştir. Gerçekte endişe etmesine gerek yoktu: bu gibi trajediler hiç olmamıştır!

Duhem'in bu gelenekselci tezi bugünlerde Duhem-Quine tezi olarak biliniyor çünkü aynı tez çağdaş Amerikalı felsefeci Williard Quine tarafından yeniden formüle edilmiştir. Popper Duhem-Quine tezinden haberdar olmakla kalmamış gerçekten de metodolojisinin tamamını onunla uğraşmaya ayırmıştır. Popper hala bazı çevrelerce saf (naive) yanlışlamacı sayıldığı için, yani bir bilimsel kuramı ortadan kaldırmak için tek bir çürütmenin yeterli olacağına inanması nedeniyle, burada onun Duhem-Quine tezini onayladığı satırları aktarmaya değer:

> Gerçekte, bir kuramın yanlışlığının inandırıcı biçimde kanıtlanması yapılamamıştır çünkü deneylerin sonuçlarının güvenilmez olduğunu belirtmek ya da deneysel sonuçlarla kuramın kendisi arasında var olduğu ileri sürülen aykırılıkların görünürde olduğu ve anlayışımızın gelişmesiyle birlikte ortadan kalkacağını söylemek her zaman mümkündür [Popper, 1965, s. 50; ayrıca bkz ss. 42, 82-3, 108].

"Bir kuramın yanlışlığının inandırıcı biçimde kanıtlanması yapılamamış" olması nedeniyle bilim insanlarının kuramlarını çürütülmekten korumak için benimsedikleri manevralar üzerinde metodolojik kısıtlar koymamız gereklidir. Bu metodolojik kısıtlar Popper'in bilim felsefesine yapılan doğaüstü eklemeler değildir. Bu kısıtlar kesinlikle temel oluşturur. Popper'da bilimi bilim olmayandan ayıran şeyin yanlışlanabilirlik olmadığı her zaman değer görmüştür. Bilimle bilim olmayan arasında çizgi çeken şey yanlışlanabilirlikle birlikte metodolojik kurallardır. Bu kurallar önceleri "özellikle koruma amaçlı (*ad hoc*) yardımcı varsayımlar" sonradan "gelenekselci manevralar" ve en sonunda "bağışıklık kazandıran manevralar" diye adlandırdıklarını yasaklamaktaydı (Popper, 1972a, ss. 15-16; 1976, ss. 42, 44).

Popper'ın *The Logic of Scientific Discovery* (Bilimsel Buluş Mantığı) adlı yapıtını "... kuralı öneriyorum," "... metodolojik kuralı benimseyeceğiz," vb. deyimleri arayarak okursak yirmiden fazla buna benzer deyime rastlarız. Bunların örneklerini sıralamak öğretici olacaktır:[9]

(1) ... bilimsel önermelerin sınanabilirliğini, onların yanlışlanabilirliğini sağlayacak kuralları benimseyin [1965, s. 49].

(2) ... ancak konular arasında sınanabilir önermeler sunulabilir [1965, s. 56].

(3) ... sistemize bir tehdit yönelmesi halinde onu *gelenekselci manevralarla* kurtarmayacağız [1965, s. 82].

(4) ... yalnızca sorulan sistemin yanlışlanabilirlik ya da sınanabilirlik derecesini azaltmayan ancak arttıran o [yardımcı hipotezlerin] sunumu kabul edilebilir [1965, s. 83].

(5) Konular arasında sınanan deneylerin karşı deneyler ışığı altında ya kabul edilecek ya da ret edilecektir. Gelecekte keşfedilecek açık mantıksal türetmelere yapılacak çağrılar dikkate alınmayabilir [1965, s. 84].

(6) [Bir kuramı] ancak bu kuramı çürüten *yeniden üretilebilir bir sonuç* keşfetmemiz halinde yanlışlanabilir olarak sayacağız. Bir başka deyişle, yanlışlanabilirliği ancak böyle bir sonucu anlatan daha alt düzeyde deneysel bir hipotez önerilir ve güçlendirirse kabul edeceğiz [1965, s. 86].

9 Kuralların tam listesi için, bkz Johannson (1975, bölümler 2,4-11). Yararlı bir kitap olmakla birlikte günümüzde bilim felsefesi olarak geçen her şeye karşı sempatiyle bakmayan birisidir.

(7) ... o kuramlara ciddi biçimde sınanabilecek tercih verilmelidir [1965, s. 273].

(8) ... yardımcı hipotezler mümkün oldukça az kullanılmalıdır [1965, s. 273].

(9) ... yeni bir hipotez sistemi eski, güçlendirilmiş düzeni barındırmalı ve açıklamalıdır [1965, s. 253].

Popper'de bilimle bilim olmayan arasındaki ayrım ölçütünü oluşturan kurallar yanlışlanabilirlik kuralının kendisi de dahil olmak üzere işte bu metodolojik kurallardır. Fakat böyle bir ayrım ölçütü niye benimsenmelidir? Popper "ayrım ölçütünü önermek için tek nedenim," diyor "onun çok yararlı olmasıdır: onun yardımıyla birçok konu açıklığa kavuşturulabilir ve açıklanabilir" (1965, s. 55). Ancak ne için yararlı? Bilim için mi? Bu tezin görünen yaygınlığı ancak bilimsel uğraşın ancak bilimsel olmayan deyimlerle haklı çıkacağını kendimize anımsatacak olursak ortadan kalkar. Dünya hakkında bilgi sahibi olmak istiyoruz. Hatta bu bilgiler yalnızca yanlışlanabilir bilgiler bile olsa istiyoruz. Ancak niye bu bilgilerin insanın doğası hakkında mükemmel fakat henüz yanıtı bulunmamış metafizik sorun olarak kalmasını istememiz gerekiyor (bkz Maxwell, 1972).

Popper (1959, s. 59) "Metodolojik kurallar burada gelenek olarak görülür," diye anlatıyor. Kurallarını bilim tarihine başvurarak haklı çıkarma arayışı içinde olmadığına dikkat edin. Yine gerçekte metodolojinin bilim insanlarının çalışırken gösterdikleri davranışları konu alan anlayışı ret eder (1959, s. 52). Bilim tarihine sıkça başvurular yaptığı doğrudur — Einstein'ın özel bir esin kaynağı olduğu gibi (1959, ss. 35-6) — ancak o bilim insanlarının farkında olarak ya da farkında olmadan ne yaptıklarına dair bir gerekçe sağladığını varsaymaz.[100] Amacı bilim insanlarına bilimsel ilerlemeyi nasıl yürütecekleri konusunda öğüt vermektir ve metodolojik kuralları, ortaçağ klasiklerinin ünlü kuralı Occam'ın Usturası gibi içtenlikle yol gösterici/normatiftir. Bu kurallar akılcı düzeyde tartışılabilir ancak tarihsel karşı örneklerle ortadan kaldırılamaz. Bu anlamda, Popper'ın büyük yapıtı (mag-

10 Böylelikle, Popper Newton'un Bacon'un yöntemini kullandığına dikkat çekmektedir. Bu onun başarılarını "daha da hayranlık duyulacak bir düzeye getirmiştir: yanlış metodolojik inançların şanssızlıklarına karşı başarılmıştır" (Popper ve Eccles, 1977, s. 190; ayrıca Popper, 1972b, ss. 106-7, 1983, ss. i-xxxi). Popper (1976, ss. 96-7) Einstein'ın bile yıllar boyu bir dogmatik pozitivist ve operasyonalist olduğunu onaylar. Popper'in Darwin'in adını çok nadir anması bir talihsizliktir. Aslında, geçmişteki büyük bilim insanları arasında yalnız Darwin okuyucularına kuramının yanlışlığının kanıtlanabileceği yolları anlatacak kadar ileri giden gerçek bir Popperci'ydi (bkz şağıdaki dipnot 14).

num opus) *The Logic of Scientific Discovery* (Bilimsel Buluş Mantığı) kitabının başlığı iki bakımdan yanıltıcı oluyor.[11] Bilimsel buluş mantığı saf mantık değildir, yani bir dizi analitik önermedir. Kendisinin de söylediği gibi, "bilimsel buluş mantığı bilimsel yöntem kuramıyla özdeşleşmelidir" (1959, s. 49) ve o kuram daha önce gördüğümüz gibi yanlışlanabilirlik ilkesiyle birlikte tüm yazılarında izlenen olumsuz metodolojik kurallardan oluşur.[12] Bundan başka, bilimsel yöntem metodu, onu biraz geniş olarak bir tür mantık diye tasvir etsek bile yine de bilimsel *buluş* mantığı değildir. Ancak daha çok haklı çıkarma mantığıdır çünkü yararlı bilimsel hipotezlerin nasıl bulunduğu başından beri Popper için psikolojik bir bilmece olmuştur.

İstatistik çıkarsama

Birçok yorumcu bir anlamda geçmiş bilimsel başarılara dayanmayan genellemelerin oluşturduğu metodolojik ilke kavramları nedeniyle bir hayli derin sorunlar yaşamışlardır. Ancak ekonomistler tümüyle normatif metodolojik kuralların değerini takdir etmek amacıyla övünülecek derecede donanım kazanmışlardır çünkü her istatistik ilişki tahmin edişlerinde bu kuralların onayına başvururlar. Her basit istatistik ders kitabının bize anlattığı gibi istatistik çıkarsama tüm nüfusun bilinmeyen özellikleri hakkında bir şeyler öğrenmek için örnek gözlemler kullanılmasını içerir. Bu çıkarsamayı yaparken ya çok katı ya da tam tersi çok gevşek oluruz: Tip I hatası denilen riskle karşı karşıya kalırız yani gerçekte doğru olan bir hipotezi ret etme kararını vermek durumunda kalabiliriz. Aynı zamanda Tip II hatasıyla karşılaşma riskimiz de vardır. Bu da gerçekte yanlış olan bir hipotezi kabul etme kararını verme durumudur. Ayrıca bu iki riskin de bir dereceye kadar aynı zamanda bulunması durumunu sınamak amacıyla hazırlanmış istatistik bir test yoktur. Bize verilen talimat test edilecek hipotezin olumsuz versiyonunu oluşturarak bu hipotezi yani sıfır hipotezini, H_0 test etmektir. Tip I hatasını yapma olasılığı ya da test "boyutu" o zaman H_0 hipotezini yanlışlıkla ret etme olasılığını oluşturur ve Tip II hatasını yapma olasılığı da aynı hipotezi yanlışlıkla kabul etme olasılığını oluşturur. Bu testin "kuvveti" yanlış bir hipotezi doğru olarak ret etme olasılığı olan (1-Tip II hatasının olasılığı) ifadesine eşit olur. Daha sonra küçük "boyut"

11 Bu bir kötü çeviri sorunu olabilir: almanca başlık, *Logik der Forschung*'tur. Daha doğru çevirisi *The Logic of Inquiry* (Sorgulama Mantığı) olabilirdi.

12 Hala Popper'in "bağışıklık kazandıran manevraları" yasaklayan metodolojik kuralların hayati öğesini dışarıda bırakan ifadelerini bulmak yaygındır: bkz, örneğin Ayer (1976, ss. 157-9); Harré (1972, ss. 48-52); Williams (1975) ve hatta Magee (1973).

örneğin 0.01 ya da 0.05 seçmemiz için talimat verilir ve ondan sonra bu "boyutla" tutarlı olacak biçimde test "kuvvetini" en üst noktaya çıkarmamız istenir. Alternatif biçimde ifade edersek Tip I hatasını yapma olasılığı için rasgele küçük bir rakam bulun ve ondan sonra bu rakamı Tip I olasılığı için veri kabul ederek Tip II hatasını yapma olasılığını en aza indirgeyin. En son olarak bir sonuç bulunur ve bu sonuca göre, alınan bir hipotez yüzde 5 önem derecesinde kurulmuş olur. Bunun anlamı bizim bir hipotezi doğru olarak kabul ederken yaptığımız test o kadar katı olmuştur ki, gerçekte bu hipotezi doğru olmasına rağmen ret etme şansımız yirmide bir demektir.

Sonradan Neyman-Pearson istatistik çıkarsama kuramı adını alan bu basit dersin amacı bir hipotezin istatistikle sınanmasının her zaman *karşılaştırılmakta olduğu alternatif hipoteze* esaslı biçimde bağlı olduğunu göstermektir. Hatta bu karşılaştırma yalnızca sonradan yapay olarak hazırlanmış H_0 hipoteziyle bile yapılmış olabilir. Ancak bu yalnızca bütün istatistik hipotez testleri için doğru olmakla kalmaz tüm "delil gösterme (adduction)" testleri için de doğru olur. Smith cinayetten suçlu mudur? Bu soru jüri tarafından suçu kanıtlanana kadar suçsuz varsayılması ya da kendisi suçsuzluğunu kanıtlama olanağı bulana kadar suçlu görülmesi koşuluna bağlıdır. Kanıtın kendisi de zaten "ikinci derecede" kanıt olarak görüleceğinden jüri ilkönce burada Tip I hata riskinin Tip II hata riskinden küçük ya da büyük olduğuna karar vermedikçe değerlendirmeye alınmayacaktır. Soru şudur: bazen suçlu insanların da salıverilmesine fırsat tanıyan ancak suçsuz insanların asla hüküm giymediği bir hukuk sistemi mi yoksa bazı zamanlarda suçsuz insanların da hüküm giymesiyle sonuçlanabilecek ama suçlu insanların her zaman cezalandırılacağı bir hukuk sistemi mi istiyoruz?

Artık bilim insanları bir yanlışlığı kabul etmek için bir doğruyu elde edememekten daha çok korku duyuyor. Şöyle ki, Tip II hatalarının bedelinin Tip I hatalarının bedelinden daha büyük olduğunu düşünerek hareket ediyorlar. Bu davranışı ağır muhafazakâr bularak üzülebiliriz. Bu muhafazakârlık genel kabul görmüş öğretilere saplanıp kalmış olanların yeni düşüncelere kendilerini kapatmalarının bir görünüşüdür. Öte yandan, aynı davranışı sağlıklı kuşkuculuğun bir görünüşü olarak ta alkışlayabiliriz. Bu sağlıklı kuşkuculuk aynı zamanda bilimsel davranışlarda değer verilen tüm özelliklerin ayırt edici bir niteliğidir. Ancak bakış açımız ne olursa olsun, bu yolla metodolojik kural olarak düşünülen her şeyin istatistik gerçeklerin bir gerçek olarak kabul edilip edilemeyeceği sorusuna girmemiz gerektiği sonucuna varmaya mecbur kalırız. Ne zaman bir ilişkinin yüzde 5 ya da yüzde 1 gibi düşük önem düzeyinde istatistik öneme sahip olduğunu söy-

leyecek olursak kendimizi yanlış bir hipotezi kabul etme riskinin doğru bir hipotezi ret etme riskinden daha büyük olduğuna karar vermeye bağlamış oluyoruz. Yine bu kararın kendisi de bir mantık meselesi olmadığı gibi bu kararı yalnızca geçmişte kalan bilimsel başarıların tarihine bakarak haklı çıkarmak mümkün olamaz (bkz Braithwaite, 1960, ss. 175, 251; Kaplan, 1964, bölüm 6).

İçinde saklı istatistik karaktere sahip kuantum fizik açısından bakacak olursak (Nagel, 1961, ss. 295, 312), bunlar ekonomi gibi toplumsal bilimlerle sınırlı kalan boş değerlendirmeler değildir. Bir kuramın öngörüleri doğasında olasılık özellikler barındırdığı zaman (ya da hangi öngörüler böyle değil – Boyle yasası gibi çok basit bir ilişkiyi bile doğrulamak amacıyla tasarlanmış bir laboratuar deneyiyle bile basınç ve hacim çarpımının sabit bir değer olduğu bulunamaz), normatif metodolojik ilkelere başvurmadan kanıtları değerlendirme anlayışı bir saçmalıktır. Popper'in bilim felsefesi eğer kendisi daha başlangıçta Neyman-Pearson istatistik çıkarsama kuramına açıkça atıf yapmış olsaydı daha iyi anlaşılmış olacaktı. Bu yanlış anlaşmaları ikinci kaynaklarda hala görüyoruz.

Bu hipotez sınama kuramının henüz 1928 ile 1935 yılları arasında Jerzy Neyman ve Egon Pearson'un yazılarında ortaya çıkmış ve ancak 1940'larda standart uygulama haline gelmişti (Kendall, 1968). Yine *Popper'ın The Logic of Scientific Discovery* adlı kitabının Almanca baskısının ilk kez 1934'te çıktığı düşünüldüğünde Popper için bu gelişmelerden yararlanmak doğal olarak çok erkendi. Fakat Ronald Fischer 1930'da yazdığı ünlü makalesinde *güvenli çıkarsama* (fiducial inference) kavramını geliştirmişti ve bu da gerçekte modern Neyman-Pearson hipotez sınama kuramıyla özdeşti (Barlett, 1968). Bunun yanında, Popper 1934'ten itibaren bilim felsefesi üzerine çok yazı yazmıştı. Popper'in modern istatistik çıkarsama kuramının bilim felsefesine yaptığı etkileri göz ardı etmesinde daha da şaşırtıcı bir yaklaşım görülmektedir. *The Logic of Scientific Discovery*'de yaptığı olasılık (probability) tartışmalarının daha başlangıcında sezgilerinden hareketle olasılık önermelerinin kendi içinde yanlışlanabilir olmadığı çünkü onların "gözlemlenebilir şeylere hükmetmediğini" savunmasıdır (1965, ss. 189-90). Sözlerine şöyle devam ediyor: "Oldukça açıktır ki, 'pratik yanlışlanmalar' ancak yüksek derecede olasılık içermeyen olayları kuraldışı sayan – yasaklayan –bir metodolojik karar aracılığıyla elde edilebilir" (1965, s. 191). Neyman-Pearson kuramının özü vardır ve bu şekilde konulduğunda yanlışlanma ilkesinin kavranmak için metodolojik kurallara gereksinim duyacağı derhal aşikâr olmaktadır. Popper'ın Neyman-Pearson kuramından yararlanamaması ve

özelikle de ondan söz etmek için gösterdiği belirgin isteksiz tavır düşünce tarihinde çözülmemiş gizemlerden biri olarak yerini almaktadır.[13] Benim tahminim onun yaşamı boyunca hipotezlerin gerçeğe benzeyişlerini değerlendirirken olasılık kuramından yararlanmaya karşı durmasıdır – burada ele almak için çok göz korkutucu bir sorundur. Ancak bu yalnızca sezgisel bir tahmindir.

Onaylama dereceleri

Popper'ın bilimsel açıklamaların yalnızca öngörü yapmaya yarayan "çıkarsama biletleri" olduğu görüşünü yadsımasına rağmen bilimsel açıklamaların ima ettikleri öngörüler dışında başka bir şeyle değerlendiremeyeceği konusunda ısrarcılığını yine de sürdürmüştür. Kuramsal bir açıklamanın öngörülerini irdelemek, gözlemlenebilir olguların yapılan açıklamayla tutarlılığını göstermek çok kolaydır: saçma olsalar da gözlemlerle irdelenmesi mümkün olmayan sayıca çok az kuram vardır. Bilimsel bir kuram ancak o kuramı yanlışlayacak gözlemlenebilir koşullar bilim insanı tarafından en başta belirlendiği zaman gerçekten sınanmış olur.[14] O yanlışlanma koşulları ne kadar kesin olur ve bu koşulların bulunma olasılıkları ne kadar yüksek olursa kuramın işleme riski o kadar büyük olur. Eğer bu kadar cesurca hazırlanmış bir kuram yanlışlanmaya karşı kendini tekrarla-

13 Lakatos (1978, I, s. 25n) Popper'in "yanlışlamacılığının modern istatistikteki çoğu ilginç gelişmenin felsefi temeli olduğunu ve Neyman-Pearson yaklaşımının tümüyle metodolojik yanlışlamacılığa dayandığına" dikkat çeker. Ama Lakatos Popper'in yanlışlamacılık kuramından çok daha önce ve ondan bağımsız olarak gelişmiş olan Neyman-Pearson kuramını dikkate alamadığı gerçeği üzerine hiç yorum yapmaz. Ayrıca bkz Ackermann (1976, ss. 84-5). Braithwaite (1960, s. 199n) "tümevarım sorunu" ile Fisher'in Neyman ve Pearson'un çıkarsama kuramında ve daha sonrasında da Abraham Wald'ın istastik karar kuramında doruğa ulaşan önemlilik testleri üzerine daha önceki çalışması arasındaki gizli bağlantıya dikkat çektikten sonra şu açıklayıcı dipnotu düşer: "Çoğu mantık yazarı Fisher'in 'maksimum olasılık' yöntemine başvuruda bulunsa da mantık üzerine yalnızca iki çalışma tanıyorum; C. W. Churchman, *Theory of Experimental Inference* (New York, 1948) Deneysel Çıkarsama Kuramı) ve Rudolf Carnap, *Logical Foundations of Probability* (Olasılığın Mantıksal Temelleri). Bu çalışma Wald'ın çalışmasına – aslında 1933'e kadar gerilerde kalan Neyman ve Pearson'un çalışmasına – başvuruda bulunur."

14 Darwin'in (1859, ss. 228-9) tam bir Popperci gibi bir belirleme yapması bulunması ilginçtir: "Eğer herhangi bir tür yapısının herhangi bir kısmının tümüyle bir diğer tür yararına oluştuğu kanıtlanabilirse bunun doğal ayıklanma yoluyla gerçekleşmemiş olacağından dolayı benim kuramımı sona erdirecektir." Bu noktada çıngıraklı yılanın çıngırağının bir vaka olarak söz eder fakat derhal özveri davranışına geçerek şu eklemeyi yapar: "Burada bu ve benzer konulara girmek için yerim yok." Hayvanlarda özveri sorunu modern sosyo-biyologların ilgisini bekleyen bir konu olarak kalmıştır.

yarak direniyorsa ve buna ek olarak, rakip kuramsal açıklamalardan çıkarılamayan öngörüler elde etmeyi başarıyorsa o kuramın yüksek derecede doğrulandığı ya da Popper'ın tercih ettiği deyimle "kuvvetle onaylanmış" bir kuram olduğu yargısına varılır (1959, bölüm 10). Kısacası, bir kuramın birçok gerçekle uyum sağlaması değil de ancak onu çürütebilecek gerçekler bulma olanağımız varsa o kuram onaylanmış sayılır.

Geleneksel on dokuzuncu yüzyıl bilim felsefesinde bilim kuramlarının yeterlilik alması için birçok ölçütle uyum sağlaması gerekliydi. Örneğin iç tutarlılık, basitlik, tamamlanmış olmak, açıklamada genellik (yani, çok geniş sayıda olguyu içermek ya da en azından bu olgulara ışık tutmak – William Whewell'in deyimiyle "tümevarım ilkelerinin tutarlılığı"), üretkenlik (yani, daha çok araştırma yapma gücü) ve belki de sonuçların kendi aralarındaki bağları. Popper'ın bu geleneksel ölçütlerin çoğunu yanlışlanabilir öngörüler için gösterdiği aşırı talebine indirmek için mücadelesi dikkate değer. Açıkçası bir kuram için mantıksal tutarlılık "en genel gereksinim" olmaktadır çünkü kendisiyle çelişen bir açıklama her olayla uyumludur ve bu nedenle asla çürütülemez (Popper, 1959, s. 92). Benzer şekilde, bir kuramın genelliği ne kadar büyük olursa onun sonuçlarının yayıldığı alan daha geniş olur ve yanlışlanması daha kolay olur. Bu anlamda, daha kapsamlı bilimsel kuramların tercih edilmesi bilimsel gelişmenin birçok ciddi sınamadan geçmiş kuramların birikimi şeklinde üzeri örtülü biçimde anlaşılması olarak yorumlanabilir. Daha da çekişmeli olarak, Popper kuramlardaki basitlik ölçütünün bir kuramın yanlışlanabilme derecesiyle eşitlenebileceğini ileri sürer. Bunu şu anlamda söyler: bir kuram ne kadar basit olursa, onun gözlemlenebilir sonuçları daha katı olacak ve böylelikle sınanabilirliği artacaktır çünkü bilimde basitlik için aradığımız özellikleri daha basit kuramlarda buluruz (Popper, 1965, bölüm. 7). Bu tezin inandırıcı olduğu kuşkuludur çünkü kuramlardaki gerçek basitlik anlayışının kendisi bilim insanlarının tarihsel perspektifiyle koşullandırılmıştır. Newton'un yerçekimi kuramının on dokuzuncu yüzyıl bilim insanlarını etkileyen o zarif basitliği yaşadığı on yedinci yüzyıl çağdaşları arasında çarpıcı bulunmadığı bilim tarihçileri tarafından belirtilmiştir. Yine eğer modern kuantum mekaniği ve rölativite kuramları doğruysa da çok da basit kuramlar olmadıkları kabul edilmelidir.[15] Basit kuramı tam olarak tanımlamak için çabalar bugüne kadar başarıya ulaşmamıştır (Hempel, 1966, ss. 40-5). Oscar Wilde ise yaptığı espriy-

15 Polanyi'nin (1958, s. 16) anlatmış olduğu gibi, "büyük kuramlar kelimenin sıradan anlamıyla nadiren basittir. Gerek kuantum mekaniği, gerek relativite kuramının anlaşılması çok güçtür. Relativiteyle anlatılan olguları ezberlemek yalnızca birkaç dakika alır ancak bu kuramı kavramak ve bu olguları onun bağlamında kavramak için yapılacak çalışmaya yıllar yetmez.

le, doğrunun nadiren saf olduğunu ancak asla basit olmadığını söylerken belki de haklıydı.

Popper'in "onaylama derecelerine" başvurusuyla kuramlar arasında metrik karşılaştırma önerme olanağı vardı ancak o bir kuramın yanlışlanabilirliğine sayısal ifade verme olasılığını açıkça yadsımaktadır. Hepsinden önce, bir kuram asla tek bir deneyle kesin olarak yanlışlanamaz – Duhem-Quine tezi. İkincisi, bilim insanlarını kuramlarının "manevralara bağışıklık kazandırma" yoluyla yanlışlanmalarından kaçınmamaları için teşvik etmemize rağmen bazı koşullarda çürütülmüş bir kurama bu kuramın yeni keşfedilecek anomoliler karşısında yeniden onarılma umuduyla sıkı sıkıya sarılmalarını anlayışla karşılamalıyız (Popper, 1972a, s. 30). Başka bir deyişle, Popperciliğin bilim insanlarına sunduğu tavsiyeler hiçbir şekilde açık değildir. Üçüncüsü, kuramsal değerlendirmeyle ilgili sorunlar kuramla bir dizi gözlem arasındaki ikili mücadeleyle kalmaz. Ancak iki ya da daha çok sayıdaki kuramla kanıtlar arasında tüm kuramlar tarafından az ya da çok tatmin edici tarzda açıklanan üç köşeli bir mücadele tarzında sürer (Popper, 1965, ss. 32-3, 53-4, 108). Üç değerlendirme de kuram onaylama derecesi kavramını *gerçekte* (ex post) kendi içinde niteliksel kalan dereceli bir karşılaştırmaya sürükler (Popper, 1972a, ss. 18, 59):

> Kuram onaylama derecesiyle bir kuramın eleştirel tartışmalarının (belli bir *t* zamanındaki) durumunu değerlendiren kısa ve öz bir raporu kast ediyorum. Bu raporda, bu kuramın sorunlara nasıl çözüm getirdiği, sınanabilme derecesi, geçirdiği sınamaların şiddeti ve bu sınamalara ne kadar dayandığı değerlendirilecektir. Böylelikle onaylama (ya da onaylama derecesi) *geçmiş performansın* bir değerlendirme *raporudur*. Tercih edilme ölçütü gibi, bu da esas olarak karşılaştırmaya dayalıdır: genelde, *belli bir t zamanına kadar* sınamayı da kapsayan eleştirel tartışmalar ışığında A kuramının rakibi B kuramına göre daha yüksek (ya da daha düşük) olduğu söylemek ancak mümkündür. Yalnızca geçmiş performans raporu olması nedeniyle, bazı kuramları diğerlerine göre tercih eden bir durumla ilgilidir. *Ancak kuramların gelecekte yapacakları performanslar ya da "güvenilirlikleri" hakkında hiçbir şey söylemez...* Gerçeğe uygunluk derecesi ya da doğruluk içeriği ya da yanlışlık içeriğinin (ya da örneğin onaylama derecesi ve hatta mantısal olasılık) bazı kısıtlayıcı (0 ve 1 gibi) durumlar dışında sayısal olarak belirlenmesi hiçbir zaman mümkün değildir.

Onaylama kavramına kesinlik kazandırma sorunu, rakip kuramların birbirinden çok az da olsa farklı ilgi alanlarının bulunması gerçeğinden hareketle giderek daha fazla derinleşmiştir. İlgi alanları arasındaki farklılıklar eşit olmadıkları durumlarda daha kesin söylemek gerekirse ölçülme olanağına sahip değildir. Ek olarak, eğer bunlar birbirleriyle bağlantılı kuram

sistemlerinin bir parçasını oluşturan kuramlarsa o zaman onları onaylama ya da gerçeğe uygunluk dereceleri açısından karşılaştırmak neredeyse olanaksız hale gelir. Popperci metodolojideki esas zorluk öğrencilerinden biri olan Imre Lakatos (1978, I, ss. 93-4) tarafından kaleme alınan ve yapıtının "akılcı yeniden kurulması" anlamında zararlı sayılacak bir çalışmada çok güzel ifade edilmiştir:

> Popper bir sözcük bile yayınlamamış dogmatik bir yanlışlamacıdır: önce Ayer ve sonra başkaları tarafından icat edilmiştir – ve "eleştirilmiştir" - ... Popper[1] naif yanlışlamacıdır. Popper[2] sofistike yanlışlamacıdır. *Gerçek* Popper yirmilerde *metodolojik* yanlışlamacılığın dogmatik versiyonundan naif versiyonuna ilerlemiş; ellilerdeyse sofistike *yanlışlamacılığın "kabul kurallarına"* ulaşmıştır ... Fakat gerçek Popper önceki (naif) *yanlışlama kuralları* hiçbir zaman terk etmemiştir. Bugüne kadar "*çürütme ölçütünün*" önde tutulmasını talep etmiştir: eğer gerçekten gözlemlenmişse, hangi gözlemlenebilir durumların o kuramı çürüttüğü konusunda anlaşmaya varılmalıdır. "Yanlışlanmayı" kuramla gözlem arasındaki ikili mücadelenin bir sonucu olarak yorumlamayı sürdürür. Bir başkası olmaksızın, daha iyi olan kuram zorunlu olarak devreye girecektir ... Bu nedenle, gerçek Popper Popper[1] ile Popper[2]'nin bazı unsurlarının bileşiminden oluşur.

Lakatos'un Popper'i nitelemesi herhalde adil değildir. Fakat ileride göreceğimiz gibi, kendi ürününü Popper'inkinden (Lakatos = Popper [3]) ayırma çabasının haklı olduğuna dair kuşku yoktur: Popper bilim insanlarının genelde eski kuramları çürütülmeden önce yeni bir kuram için çalışmaya başladıklarını söyler ancak böyle bir yeni kuram için çalışmaya başlamaları gerektiği konusunda ısrar etmez. Hâlbuki Lakatos'un çıkış noktası budur (Lakatos, 1978, II, ss. 184-5, 193-200; ayrıca Ackerman, 1976, bölüm 5).

Esas sonuç

Artık esas sonuçlarımızdan birine varmış bulunuyoruz: keşif mantığı olmadığı gibi aynı şekilde haklı çıkarmanın yanında biçimsel algoritma, mekanik irdeleme prosedürü, yanlışlama, doğrulama, onaylama ya da ne ad verirseniz verin kanıtlayıcı mantığa sahip değildir. Felsefede "dayanabileceğimiz yalnızca kendi benzersiz deneyimlerimiz varken dünya hakkında kanıt gerektirmeyen (apodictic) bilgiyi nasıl edineceğiz?" sorusuna Popper ister kişisel deneyimlerimizde ister insanlığın genel deneyimlerinde bulunsun belli ampirik bilgiye sahip olmadığımız şeklinde yanıtlar. Yine bundan da fazlası: gerçek dünya hakkında olumlu olarak bu koşullarda en iyi şekilde sahip olabileceğimiz yanlışlanabilir bilginin de güvencesini veren kesin bir yöntem yoktur. Bilim felsefesi çalışmalarımız ampirik bilgiyi ne-

yin oluşturduğu konusundaki değerlendirmelerimize daha fazla hassasiyet kazandırırken bu değerlendirme yine de geçici kalır. Bu değerlendirmemizin en şiddetli eleştirisini açabiliriz ancak yapamayacağız şey bir yerlerde objektif metodun saklanmış olduğunu sanmaktır. Yani, bu bilinçli varlıklar arsında var olan kanıtlayıcı bir metottur ve bu metot bizi kabul edilebilir bilimsel kuramların ne olup olmadığı üzerinde bir anlaşmaya olumlu yönde itecektir.

2

Popper'dan yeni heterodoksiye doğru

Kuhn paradigmaları

Popper'ın metodolojisinin sade ve kuralcı olduğunu, zorunlu olmasa da bilimde muhtemelen geçmişteki en iyi bilim ışığında mantıklı pratik yapılmasını buyurduğunu gördük. Bu anlamda, Popperci yanlışlama metodolojisi birçok başka açılardan kuramlar hakkındaki genel görüşten uzaklaşmasına rağmen genel görüşle aynı çizgiyi sürdürmektedir. Ne var ki, Kuhn'un *The Structure of Scientific Revolutions* (Bilimsel Devrimlerin Yapısı) (1962) adlı kitabında genel görüşten tümüyle koptuğu görülmektedir çünkü vurgulamalar kuralcı buyruklardan çok pozitif tasvirler üzerine yapılmıştır. Bundan başka kuramları muhafaza etme ve onlara yapılan eleştirilere karşı bağışıklık kazandırma eğilimi Kuhn'un bilimsel davranış açıklamasında ana fikri oluşturur. Hâlbuki Popper bunu gönülsüzce bilimdeki en iyi pratikten ayrılma olarak kabul eder. Kuhn *normal bilimi* yani ortodoks kuramsal çerçeve bağlamı içindeki sorun çözme faaliyetini kural olarak sayar ve *devrimci bilimi* ya da tekrarlayan çürütmeler ve artan anomoliler sonucunda bir çerçevenin bir diğerini devirerek yerine geçmesi olayını bilim tarihinde bir istisna olarak görür. Biraz akıl karıştıracak olsa da şöyle söyleyebiliriz: Popper'e göre bilim her zaman sürekli devrim halindedir ve bilim tarihiyse sürekli olarak tahminlerin ve çürütmelerin tarihi olmaktadır. Kuhn içinse bilim tarihi mevcut durumun korunduğu uzun dönemlerle belirginleşmiştir. Bu dönemlere bazı durumlarda hâkim paradigmaların birinden diğerine atlayarak müdahale edilmektedir. Bu paradigmalar arasında da herhangi bir kavramsal köprü bulunmamaktadır.

Yönümüzü tayin etmeye terimleri tanımlayarak başlamalıyız. Kuhn kitabının ilk baskısında *paradigma* terimini yeni uygulamacılar için model

olarak hizmet etmeyi sürdürecek geçmiş bilimsel başarılara ait belli örnek olaylara karşılık gelen sözlük anlamında sık sık kullanır. Bu terimi aynı zamanda oldukça farklı bir anlamda sorunları seçmek ve onları analiz edecek teknikleri göstermek için kullanır ve bu kullanımı *paradigmaya* genel metafizik dünya bakışı anlamı kazandıracak kadar ilerilere götürür. Gerçekte çoğu okuyucunun aklında terimin bu son anlamı kalır. Kuhn *The Structure of Scientific Revolutions* (1970)'un ikinci baskısında kitabın önceki baskısındaki terminolojik karışıklığı kabul eder[1] ve *paradigma* yerine *disipliner matriks* terimini kullanmayı önerir: " 'disipliner' diyoruz çünkü belli bir disiplini uygulayanların ortak kullanımına atıfta bulunmaktadır. 'matriks' diyoruz çünkü daha sonra tekrar sınıflandırmayı gerektiren sıralı çok çeşitli öğeden oluşmuştur" (Kuhn, 1970a, s. 182). Ancak kullanılan dil ne olursa olsun Kuhn'un iddiasının odak noktası "belli bir topluluk içinde paylaşılan inanç, değer, teknik ve diğerlerinin tümü" olarak durur. Yine devam ederek, eğer kitabını yeniden yazacak olursa bilim insanlarının ortak "paradigmaları" ya da "disipliner matrikslerini" incelemeye başlamadan önce bilimde profesyonelleşme konusunu tartışacağını söyler (1970a, s. 173).

Kuhn'un düşüncelerini farklı kılan şeyin herkesin üzerine yapıştığı paradigma kavramı olmadığı ancak bilimin gelişmesinde keskin kopmalar yaratan "bilimsel devrimler," hatta "devrimci kriz" dönemlerinde karşılıklı iletişimin kopması olduğu için bu ödünler kader değildir. Kuhn'un iddiasının yapıtaşlarını anımsayalım: normal bilim uygulayıcıları çözüm gerektiren sorunlar ve o çözümün alacağı genel biçim üzerine anlaştıklarını düşünecek olursak aralarında görünmeyen bir akademik kurul oluşturmuşlardır. Bundan başka, normal bilimin ortak analitik bir çerçeve bağlamında kendini idame ettiren, kümülatif bulmaca çözme sürecinin sonucunda sorunların ve çözümünün tanımlanmasında yalnızca ekip arkadaşlarının yargılanması uygun bulunur. Normal bilimin çökmesi gerçekleştiğinde, kuramların birleştirilmesi ve metodolojik karşıtlıkla haber verilir. Bu yeni çerçeve o güne kadar ihmal edilmiş bulmacalara kesin çözüm getirir. Yine bu çözümün geçmişe bakarak uzun zamandır bilindiği ancak göz ardı edildiği anlaşılır. Eski çerçevede çözülmemiş bulmacalar şimdi yenisinde onaylanmış olurken eski ve yeni kuşaklar aralarında konuşmayı sürdürürler çünkü içeriklerinde eklenen olduğu kadar kayıplar da vardır ve yeni yaklaşıma dönüştürme bir *Gestalt* çevrimi de dâhil olmak üzere dinsel bir deneyim niteliğini alır. Yeni çerçeve galip gelirken böylece yeni kuşağın normal bilimi haline gelir.

1 Masterman (1970, ss. 60-5) gerçekte Kuhn'un kitabının birinci baskısında *paradigma* teriminin 21 farklı tanımı olduğunu tespit etmiştir.

Bilim tarihini bilen okuyucuların aklına hemen Kopernik devrimi, Newton devrimi ya da Einstein-Planck devrimi gelecektir. Ne var ki, Kopernik devriminin tamamlanması yüz elli yıl sürmüş ve her adımı tartışılmıştır.[2] Hatta Newton devriminin bile Avrupa'daki bilim çevrelerinde kabul görmesi bir kuşaktan uzun zaman almış ve bu süre içinde Kartezyanlar, Leibnizciler ve Newtoncular aralarında sert tartışmalar yapmışlardır (Cohen, 1980, ss. 141ff, 1985, ss. 167-79).[3] Aynı şekilde, Darwin devrimi de Kuhn'un bilimsel devrimleri anlatımına benzemez: 1850'lerde biyolojide bir kriz yoktu ve Darwin'e dönüş çok hızlı olduysa da bu bir anda gerçekleşmedi. Hatta yeni yüzyıla girerken Darwin'in ününde bir azalma bile görüldü. Yine Darwin'in 1740'lardaki ilk halinin 1940'larda modern evrim sentezinin biçimini alması için iki yüz yıl geçti (Mayr, 1972). En son olarak, yirminci yüzyılda klasik fizikten rölatif ve kuantum fiziğine geçiş karşılıklı anlaşmazlık ve de yarı dinsel dönüşümleri, yani *Gestalt*'a dönüşümü kapsamıyordu. En azından bilim insanlarının "modern fizik krizine" doğrudan dâhil olduklarına inanılacaktı (Toulmin, 1972, ss. 103-5).[4] Ne var ki, bu noktaları tartışmak o kadar da gerekli değil çünkü Kuhn kitabının ikinci baskısında bilimsel devrimler hakkında daha önce yaptığı anlatımın etkileyici abartılarla dolu olduğunu içtenlikle kabul eder: bilimsel devrimler sırasında paradigmaların değişmesi bilimsel tartışmalarda tümden kopukluk olacağı yani, aralarında rekabet eden ancak kıyaslanmaları tümüyle mümkün olamayan kuramlar arasında seçim yapmak anlamına gelmez. Bilim insanları arasında entelektüel kriz dönemlerinde görülen karşılıklı anlaşmazlıkların da bir ölçüsü vardır. Yine, paradigma değişimlerini "devrim" olarak nitelemeyle amaç yeni bir paradigmayı desteklemek için ileri

2 Bu arada, Kopernik'in güneşin merkezde olduğunu kabul eden (heliocentric) güneş sistemi kuramı bilim tarihinde bilimsel gelişmenin ölçütü olarak basitliğe başvurulmaya uyan en iyi örnektir: Kopernik'in *De Revolutionibus Orbium Caelestium*'u Ptolemy'nin *Almagest*'inin doğru öngörülerine erişmeyi başaramamıştır. Yine, Ptolamaic dünyanın merkezde olduğunu kabul eden (geocentric) güneş sistemi kuramını altüst eden tüm dış çember ve dış merkezli dairelerden bile kurtulamamıştır ancak gezegenlerin hareketine ait bilinen çağdaş olguların tamamına değilse de, bir çoğuna daha ekonomik bir açıklama getirmişti.

3 Kuhn'un (1957, s. 259) kendisi de Kopernik devrimi üzerine yaptığı çalışmada belirttiği gibi: "Newtoncu fiziğin henüz İngiliz üniversitelerinde bile Kartezyen fiziğin yerini almasından kırk yıl öncesine rastlamaktaydı."

4 Kuhn'un kitabının aldığı eleştiriler arasında hiç biri Toulmin'inkinden (1972, ss. 98-117) daha fazla yıkıcı olmamıştı. Toulmin Kuhnun düşüncelerinin tarihini 1961'de ilk duyurulduğu 1961 yılından 1970 yılındaki son versiyonuna kadar izler. Kuhn'un derinlemesine sempatik ancak birçok bakımdan eşit derecede eleştirel okuması için, bkz Suppe (1974, ss. 135-51).

sürülen tezlerin her zaman mantıksal ya da matematiksel kanıtlama ötesine giden akıldışı öğeler kapsadığının altını çizmektir (Kuhn, 1970a, ss. 199-200). Sanki bunlar yetmezmiş gibi, bu bilimsel devrimler kuramının yalnızca Kopernik, Newton, Darwin ya da Einsteinci devrimler gibi büyük devrimlere başvuruda yapması nedeniyle yanlış anlaşıldığından şikâyet eder. Şimdi şemanın özel bilimsel alanlardaki küçük değişimlere de yöneldiği konusunda ısrar etmektedir. Bu değişimlerse "muhtemelen yirmi beşten daha az sayıda kişin doğrudan katıldığı tek bir topluluk" (1970a, ss. 180-1) dışında kalanlara devrimci gözükmeyebilecektir.

Başka bir deyişle, Kuhn'un bu sonraki baskısında bir bilimsel gelişme dönemi çok sayıda örtüşen ve birbirinin içine giren paradigmalarla belirtilmiştir. Bunların bazıları ölçülemez ama bunu hepsi için söylemek doğru olmaz. Paradigmalar birbirlerinin yerini aniden almazlar ve her durumda, yeni paradigmaların birden patlak verdiğini görmeyiz ancak onun yerine uzun entelektüel yarışma süreci içinde galip gelerek ortaya çıkarlar.[5] Verilen bu ödünlerin Kuhn'un özgün mesajının taşıdığı açık dramatik anlamı ciddi biçimde sulandıracağı bellidir. Ne var ki, özellikle bilimde birbirine rakip yaklaşımlarla yapılan seçimlere göre karşılıklı bilimsel tartışmalar içinde yer alan kuralcı yargılamanın rolüne yaptığı vurgulama olduğu gibi kalır. Bu role yaptığı vurgulamayla birlikte, bilimsel davranışın belirleyicileri olan otorite, hiyerarşi ve referans grupları gibi sosyolojik faktörlerden daha çok derin kuşku duyduğu epistemolojik rasyonalite gibi bilişimsel faktörlerin muğlâk biçimde formülasyonu yer alır. Anlaşılan Kuhn'un yapmış olduğu şey buyurmayla tasviri birleştirmektir. Böylelikle, bilim metodolojisini bilim tarihi içinden tümdengelim yoluyla çıkarsamaktadır.

Bir anlamda, Kuhn'un *The Structure of Scientific Revolutions* kitabı metodolojiye bir katkıdan çok bilim sosyolojisine yapılmış bir katkı olmaktadır. Kuhncularla Poppercilerin çatışmasının çıkmaza girmesine şaşmamak gerek. Böylece Kuhn (1970b, ss. 1-4, 19-21, 205-7, 238, 252-3) kendisi de kendi yaklaşımıyla Popper'inki arasındaki benzerliklerin altını çizer. Kendisinin de Popper gibi "bilimsel gelişmeye koyu biçimde inanmış birisi" olduğunda ısrar ederken aynı zamanda çalışmasının saklı sosyolojik doğasını kabul eder. Benzer biçimde, Popperciler de, "Olağanüstü Bilime

5 Özetle, Watkins'in (1970, ss. 34-5) kitabına yerleştirilmiş olarak bulduğu dört tezini en sonunda terk eder. Bunlar (1) paradigma-tekel tezi – rakiplere tahammül etmeyen bir tez; (2) uyuşmazlık tezi – yeni paradigmalar eskileriyle uyuşmaz ve karşılaştırılamaz; (3) yasaların kesiksiz çalıştığı tezi – bilim insanları eski bir paradigmayı terk etmekle yenisi arasında bocalamaz ve (4) *Gestalt*-anahtarı ya da anlık-paradigma tezi – bilim insanları yeni paradigmaya yöneldiği zaman bunu aniden ve hepten yapar.

göre *daha fazla* insan-saat çalışmasıyla ölçülen Normal Bilim olduğunu" (Watkins, 1970, s. 32; ayrıca Ackermann, 1976, ss. 50-3) kabul etmektedir. Ancak realizme verilen bu gibi ödünleri esasta bilim felsefesinin kuralcı odaklanmasıyla ilgili sayarlar. Popper'm kendi sözcükleriyle, "bana göre bilimin amaçları ve onun sosyoloji ya da psikolojiye (ya da ... bilim tarihine muhtemel gelişimiyle ilgili olarak aydınlanmaya dönme düşüncesi şaşırtıcı ve düş kırıklığı yaratıcıdır" (Popper, 1970, s. 57).

Yönteme karşı tarih

Kuhn'un kitabı hakkında yaptığımız tartışmalar bizi kuralcı bilim metodolojisiyle pozitif bilim metodolojisi ilişkisi hakkındaki eski bulmacaya geri döndürdü. Bu bulmaca bilim kuramları hakkındaki genel görüşün peşini uzun zaman bırakmamıştır. Bu bulmaca şöyledir: "iyi" ve "kötü" bilim arasındaki ayrıma önyargısız bakarak ve sağlıklı bilim pratiğine peşin kavramlarla hareket etmeden bilim tarihini "her şeyi olduğu gibi" göstererek yazmak entelektüel tarihi yazarken yapılmış bir tümevarım hatası işlemektir. Eğer Popper tümevarım efsanesi hakkında haklıysa "olayları öylece olduğu gibi anlatmayı" isteyenler kendilerini "olayları olması gerektiği gibi anlatmaya" doğru sürüklenmiş bulacaklardır: geçmiş gelişmelerin öykülerini anlatırken bilimsel açıklamanın doğası hakkındaki örtülü görüşlerini açığa çıkarmak zorunda kalacaklardır. Kısacası, bilim tarihinde yer alan tüm önermelerde metodoloji saklıdır.

Öte yandan, metodoloji tarihi hakkındaki tüm önermelerde de aynı şekilde tarih saklı gözükmektedir. Bilim insanlarının yöntemini şimdi ya da geçmişte o metodu gerçekten kullanmış olduğunu düpedüz bilmezden gelerek *belirli* bir bilimsel metodun erdemlerini vaz etmenin kesinlikle bir nedeni yoktur. Bunun yanında, pratikte Popper bile bilim tarihine kendi metodolojik görüşlerini kısmen haklı çıkarmak için başvurmaya karşı koymanın mümkün olmadığını görür. Bu nedenle, kısır döngüye yakalanmış gibi oluruz. Yani, bu kısır döngü hem metodolojiden arınmış, tümüyle tasvire dayalı tarih yazımının ve hem de tarih içermeyen saf buyrukçu bir bilim metodolojisi olmasının mümkün olmayacağı anlamına gelir.[6] Benim

6 Bu kısır döngü Popper'a minnetini sık sık dile getiren bir bilim insanı tarafından mükemmel biçimde açıklanmıştır. Bilimsel metodolojinin bilim insanlarının pratikleriyle sınanmasını tartışırken Peter Medawar (1967, s. 169) şöyle yazar: "Eğer metodolojinin sağlıksız olduğunu varsayarsak o zaman onun geçerlik sınamalarını da öyle yapmalıyız. Eğer onların sağlıklı olduğunu varsayarsak o zaman da onları sınamaya tabi tutmanın bir anlamı yoktur çünkü sınama onların geçersizliğini gösteremez." Kısır döngünün felsefeciler ve bilim insanları tarafından fark edildiğine dair diğer kanıtlar için bkz. Lakatos ve Musgrave (1970, ss. 46, 50, 198, 233, 236-8); Achinstein (1974); Hesse (1973) ve Laudan (1977, bölüm 5).

düşünceme göre bu kısır döngüden kaçış yoktur. Bu değerlendirmeyi haklı çıkarmak için Imre Lakatos'un çalışmasına bakmalıyız. Bu çalışma bu kısır döngüyü açık (virtuous) bir döngüye dönüştürmek için tasarlanmıştır. Lakatos 1986 ve 1971 arasında yazdığı bir dizi makalede, Popper'ın bilim felsefesini tarihsel araştırma için bir eleştiri aracına dönüştürdü. Bunun için Kendine düstur (maxim) olarak Kant'ın hükümlerinden (dicta) birinin yorumunu (paraphrase) aldı: "Bilim felsefesi bilim tarihi olmaksızın boştur; bilim tarihi bilim felsefesi olmaksızın kördür" (Lakatos, 1978, I, s. 102). Bu düstur söz konusu bulmaca ya da kısır döngüyü mükemmel biçimde ifade etmektedir.

Bilimsel araştırma programları

Popper'ın bilim metodolojisi standartları açısından "bilim" denilen bazı kısımlarının metodolojik açıdan tutarsız görüleceğinden bir anlamda *saldırgan metodoloji* olarak kabul edilebilir. Kuhn'un metodolojisiyse, ne var ki, *savunmacı metodolojidir* çünkü gerçek bilimsel pratiği eleştirmek yerine onu temize çıkarmakla uğraşır.[7] Öte yandan, Lakatos'un yazıları Popper'ın tarihe karşı değilse de, tarih içermeyen saldırgan metodolojisiyle Kuhn'un relativist ve savunmacı metodolojisi arasında bir uzlaşma olarak anlaşılabilir. Bununla birlikte, bu uzlaşma Popperci takımda sağlam durmamaktadır.[8] Lakatos bilimde Popper'den "daha yumuşak" ancak Kuhn'dan epey "daha sıkıdır" ve kötü bilimi iyi metodoloji yardımıyla eleştirmeye eğilimi metodolojik yorumlamaları (speculations) bilimsel pratiğe başvurmak suretiyle nitelendirmekten daha fazladır.

Lakatos için, Popper için de olduğu gibi metodoloji o haliyle, bilim insanlarına sorun çözmeleri için bir kurallar kitabı sağlamakla kalmaz; aksine ayrıntılı biçimde yazılmış kuramları değerlendirmek amacıyla hazırlanmış mekanik olmayan kurallardan oluşan değerlendirme mantığıyla ilgilidir. Lakatos'un Popper'dan ayrıldığı yer ne var ki, kullandığı değerlendirme mantığının bir ve aynı zamanda bilimin gelişmesini geriye doğru bakarak açıklamak anlamına gelen tarihsel bir kuram olmasıdır. Kuralcı metodoloji bilimi olarak ampirik açıdan çürütülmesi mümkün değildir çünkü belli bir epistomolojik bakış açısıyla çıkartılmıştır. Fakat tarihsel bir kuram olarak

7 Saldırgan ve savunmacı metodoloji ayrımını Latsis (1974)'e borçluyum.

8 Bloor (1971, s. 104) ileride göreceğimiz gibi, Lakatos'un çalışmasını "sonuçları Popper'ci yaklaşımın esaslarına ihanet etmeye kadar varan büyük bir revizyon hareketi ve birçok karakteristik Kuhncu tavrının tümüyle benimsenmesi" olarak nitelerken konudan çok uzaktır. Fakat Kuhn ve Lakatos arasında çok az fark gören tek kişi değildir (örneğin, Gren, 1977, ss. 6-7). Bu nedenle Lakatos'un tezinin hedefinin tamamını atlamaktadır.

bilim insanlarının geçmişte sıkça yanlışlanabilirlik metodolojisiyle uyum içinde davrandığını iddia edersek bu mantığın çürütülmesi mümkündür. Eğer bilim tarihi kuralcı metodolojiye uyarsa ki, Lakatos'un böyle söylediğini düşünüyoruz yanlışlanabilirliğe taraf olmamız için felsefi nedenler dışında da nedenlerimiz olur. Eğer bilim tarihi kuralcı metodolojiye uymazsa kuralcı ilkelerimizi bırakacak nedenlerimiz olacaktır. Başka bir deyişle, Lakatos açık yanlışlamacı metodoloji yardımıyla bilim tarihini çelişki alanının gerçekte ne kadar büyük olduğunu görmek amacıyla inceleme görevinden en sonunda kaçınmamızın mümkün olmadığında ısrar eder.[9]

Lakatos tek tek kuramların bilimsel değerlendirmeler yapmak için uygun birimler olduğunu yadsıyarak başlar. Değerlendirilmesi gereken ve kaçınılmaz olarak sonunda değerlendirilen şey birbirleri arasında az çok bağlantılı kuramların ya da *bilimsel araştırma programlarının* (BAP) (scientific research programs-SRP) oluşturduğu kümelerdir.[10] Özel bir araştırma stratejisi ya da BAP'ın yanlışlamalarla karşılaşması halinde, yardımcı varsayımlarında değişikliklere uğrar. Bu değişiklikler Popper'ın ileri sürdüğüne göre, içeriklerini arttırabildiği gibi azaltabilir ya da Lakatos'un söylemeyi tercih ettiği şekliyle, "ilerici ya da yozlaştırıcı sorun kaymaları" temsil eder. Bir BAP için *kuramsal olarak geliştirici* demek ancak sonraki program formülasyonu öncekine göre "aşırı ampirik içeriğe" sahipse yani "yeni, o güne kadar beklenmedik bir gerçek" öngörmüşse mümkündür. "*Ampirik olarak ilerici*" demekse ancak "bu aşırı ampirik içerik onaylanmışsa" mümkündür (Lakatos, 1978, I, ss. 33-4). Aksine, eğer BAP yeni gerçeklere ulaşıldıkça yalnızca uygulamaya konulan yeni özel (ad hoc) ayarlamaların sonsuz eklenmesiyle niteleniyorsa ona "yozlaştırıcı" etiketi yapıştırılır.

Peki, ama "yeni olgu" nedir? Şimdiye kadar bir BAP'ta hiç kuşku duyulmamış bir sonuç (örneğin Newtoncu BAP içinde Neptün gezegeninin varlığı) olabilir. Yine, bilinmesine rağmen daha önce kuramsal açıklama getirilmemiş bir gerçektir (örneğin Kepler'in gezegenleri hareketi üzerine birinci yasası, yani gezegenlerin güneşin çevresinde elips biçiminde yörün-

9 Her ne olursa olsun, ben Lakatos'u böyle okuyorum. Kesin bir yoruma bağlanacak kolay bir yazar olmadığı söylenmelidir. Hayati önem taşıyan noktaları dipnotlarda verme, farklı entelektüel tavırlar için etiketler üretme, yeni deyim ve ifadeler icat etme ve ileri geri kendi yazılarına başvurma — sanki bütün anlaşılmadan onların parçasını anlamak mümkün değilmiş gibi — eğilimi hazır kavrama tarzında durmaktadır.

10 Eğer bilimsel araştırma programları kavramı okuyucuya muğlâk gözüktüyse kuram kavramının da aynı şekilde muğlâk gözüktüğü anımsanmalıdır. Gerçekte *kuram* kavramını terimin dar, teknik anlamında bile kullanıldığında bile tanımlamak zordur.

ge çizerek dönüşü Newton yerçekimi formülünden tümdengelim yoluyla basit olarak çıkarsama yapılarak kanıtlanmıştır). Açıkçası, bunlardan ilki sonrakine göre daha güç bir ölçüttür ve ikisi arasında yapılacak seçim bir BAP'ın gelişme derecesini Lakatosçu açıdan yapacağımız yargılamayı bu nedenle etkileyecektir. Lakatos'un kendisi de yeni gerçeklere duyulacak gereksinimini zayıflatmış ve onun izleyicileri de hemen daha gevşek bir tanımda karar kılmıştır (Hands, 1991): az çok yeni öngörülerde bulunmayı sürdürmeyi başaran ve örnek verilerden sistemli olarak yeni açıklamalar getiren bir BAP geliştiricidir. Kısacası, BAP formüle edilmeden önce zaten bilinen olgular hakkında, zekice olmasa da, açıklama yapmaktan fazlasını yapar. Daha da kötüsü, yalnızca BAP'ın açıklamak için tasarlandığı olgular için açıklama getirir.

Her durumda, geliştirici ve yozlaştırıcı BAP arasındaki ayrım göreceli bir ayrımdır. Mutlak değildir. Bundan başka, zaman içinde belli bir noktada değil, ancak bir dönem içinde uygulanabilir. Bir araştırma stratejisinin ileriye dönük karakteri yalıtılmış bir kuramdan ayrı olarak anında değerlendirmeye karşı çıkar. Bu nedenle, Lakatos'a göre, BAP ilk ve son olarak "bilimsel" değildir. Zaman geçtikçe "geliştirmeci" durumundan "yozlaştırmacı" duruma kayarak bilimsel olmayı bırakır (astroloji buna bir örnektir) ancak tersi de olabilir (parapsikoloji?). Böylelikle bilimle bilim olmayan arasında sınır ölçütüne sahip oluruz. Bu ölçütün kendisi de tarihseldir ve zaman içinde düşüncelerin evrimini de gerekli öğelerinden biri olarak içerir.

Tartışma artık BAP'ın unsurlarını sabit ve esnek kısımlara bölmek suretiyle genişletilmektedir. "Bilim tarihi" der Lakotos (1978, I, ss. 49-52), "kuramdan daha çok araştırma programları tarihidir" ve "tüm bilimsel araştırma programları sınamaların asıl yükünü taşımak amacıyla bir yardımcı hipotezler kuşağıyla çevrelendikleri 'çekirdekleriyle' nitelenirler." Çekirdek "yandaşlarının metodolojik kararlarıyla" çürütülemez olarak işlenir ve tümüyle metafizik inançların yanında gerçekte bir "yapılacaklar" ve "yapılmayacaklar" listesinden oluşan bir "olumlu sezgisellik (positive heuristic)" ve bir "olumsuz sezgisellik (negative heuristic)" içerir. Koruyucu kuşak BAP'ın esnek kısımlarını kapsar ve çekirdek işte burada BAP'ın bilimsel ününü kazanacağı özel sınanabilir kuramları oluşturmak üzere yardımcı varsayımlarla birleşir.

Çekirdek ve *koruyucu kuşak* gibi terimler açıkçası ardında yatan ironik anlamları nedeniyle seçilmiştir. Yapılan ayrım bir dereceye kadar mantıklıdır: eğer BAP'lar sürekli olarak anomalilerle başa çıkma çabası içinde evrim gösterir ve yeni olguları da kapsarsa bundan çıkan sonuç bazı unsurlarının az çok aynı kalması gerektiğidir. Öyle olmasa, karşımızda tümüyle yeni

BAP'lar bulacaktık. Kısacası, BAP'ın "çekirdeğe" benzer ya da göreceli olarak katı bir kısmı olması gerekir. Bu BAP'ın çekirdeğinin programın doğuşunda yaratıldığı anlamına gelmiyor. Tam tersine, o da evrim geçiriyor ancak bu evrim muhtemelen koruyucu kuşaktan çok daha yavaş sürede gerçekleşiyor. Çekirdek, daha önce söylediğimiz gibi ampirik olarak çürütülmesi imkansız inançlardan oluşur bu nedenle herkesin "metafizik"[11] dediği şey ortaya çıkar. Başka bir deyişle, Lakatos'ta metafizikten kurtulmak için ilk ve son olarak pozitivist bir saplantı yoktur. Popper (1959, s. 38) gibi Lakatos metafizik inançlar olmaksızın bilimsel buluşların yapılamayacağına inanmıştır. Basitçe bilimin metafiziği çekirdekte gözlerden uzak tutulmaktadır. Bu aynen poker oyununda kâğıtların kâğıdı dağıtan kişinin elinde toplanmasına benzer. Aynı şekilde, gerçek bilim oyunu da oyuncuların elindeki kartlarla, yani koruyucu kuşaktaki yanlışlanabilir kuramlarla oynanır.

Lakatos basitçe Popper'in yanlışlanabilirlik ölçütünün bir bilimsel kuramın sınanabilirliği gerektirmediğini ancak bağımsız olarak sınanabilir olmasını, yani aynı zamanda rakip bir kuram tarafından öngörülmemiş bir sonucu öngörme olanağı olmasını gerektirdiğini iddia etmektedir. Bu durumda, Popper'ci "onaylama" en az iki kuram ve bir o kadar da BAP'ların doğruluğunu gerektirir. Belli bir BAP'ın eğer rakip BAP tarafından öngörülen tüm gerçekleri açıklıyor ve ek olarak, bir kısmının da ampirik olarak doğrulanmış olması koşuluyla başka öngörüler de yapıyorsa onun ötekine göre üstün olduğu hükmüne varılır (Lakatos, I, ss. 69, 116-17). Lakatos Newton'un yerçekimi yasası için yaptığı analizi buna örnek gösterir – "muhtemelen şimdiye kadar hazırlanan en başarılı araştırma programı" – ve ondan sonra 1905'te fizikçilerin Newton yerçekimi yasasını özel bir durum olarak varsayan rölativite kuramına katılma eğilimlerinin izini sürer. Bu Newtoncu BAP'tan Einsteincı BAP'a kayışı "nesnel" bir hareket olarak adlandırır çünkü birçok fizikçi sanki Lakatoscu *bilimsel araştırma program metodolojisine* (BAPM) inanarak bu geçişi yapmıştı.

11 Lakatos'un "çekirdek" kavramı Schumpeter'in ekonomi tarihindeki "vizyon" kavramıyla anlattığına gerçekte özdeş bir düşünceyi ifade eder – "analitik uğraş için hammadde tedarik eden analiz öncesi zihinsel faaliyet" (Schumpeter, 1954, ss. 41-3) – ya da Gouldner'in sosyologların neden bazılarını kabul edip ötekilerini ret ettiğini açıklamalarında ağırlıkla yer alan "dünya hipotezi" kavramı (Gouldner, 1971, bölüm 2). Marx'ın *ideoloji* kuramı da Lakatos'un "çekirdek" kavramının doğası hakkında tikel bir kuram olarak okunabilir. Marx "ideolojinin" bilimsel kuram kurarken önemli rol oynadığına inanırken oldukça haklıydı ancak bu ideolojinin sınıf karakterinin bilimsel kuramları kabul ya da ret edilmesinde belirleyici olduğunu düşünürken de oldukça yanlıştı (bkz Seliger, 1977, özellikle ss. 26-45, 87-94).

Doğal olarak, bilim tarihindeki bu özel olay yozlaştırıcı BAP'tan geliştirmeci BAP'a geçerken gerçekten Kuhncu anlamıyla bir içerik kaybına uğramamıştır: Newtoncu sistem Einstein'ın çok daha kapsamlı rölativite kuramının özel bir durumu olarak görülebilir. Fakat bilim tarihinin tamamı bu şekilde eski kuramların yerini daha yeni, genel kuramlara bıraktığı düzgün, kümülatif bilimsel gelişme anlayışıyla bu kadar düzgün biçimde örtüşmez. Daha sık olarak, bilimsel gelişmede görülen içerik kazanımı bir parça içerik yitirilerek gerçekleşir. Bu durumda tekrar Kuhn'un birbirini izleyen araştırma stratejileri için düşündüğü ölçme ve değerlendirme sorununa geri dönmüş oluyoruz. Bununla birlikte, Lakatos biraz daha ileri giderek tüm bilim tarihinin benzer biçimde bilim insanlarının geliştirmeci BAP'ları yozlaştırıcı olanlara "rasyonel" olarak tercihlerini tasvir ettiğini iddia eder. Açıkçası, bunun nedeni içerik kazanımının her zaman içerik kaybından fazla olacağıdır. Yine, bu yönde yapılacak her çabayı bilimin *iç* tarihi olarak tanımlamaktadır (s. 102).

Karşıt olarak, *dış* tarih yalnızca, genellikle *dış* sözcüğüyle irtibatlandırdığımız toplumsal ve siyasal çevrenin tüm normal baskılarından ibaret değildir. Ancak bu bilim insanlarını BAPM'ye bakılarak uğradığı bir başarısızlık da olabilir. Örneğin, Yozlaştırıcı BAP'ın geliştirmeci BAP'a birincinin sonuncudan daha basit olması gerekçesiyle tercih edilmesi olabilir. Lakatos iç tarihin her zaman hikâyenin tümü olacağını düşünmekten yana değildir: böyle düşünmek bilim insanlarının her zaman mükemmel biçimde "rasyonel" olacağı anlamına gelecek ve bu önerme çok Kuhncu kalacaktır (ss. 130, 133). Tüm bilim tarihinin tümüyle "iç" rasyonel oluşturmayla açıklanabileceğini iddia etmenin tarihsel kanıtlar ışığında sürdürülemeyeceğini kabul eder fakat dış tarihe başvurmadan önce iç tarihe öncelik vermemizi tavsiye eder. Alternatif olarak, yapabileceğimiz şey, "iç tarihi *metnin içinde* anlatmak ve gerçek tarihin rasyonel oluşturma sırasında nasıl 'aykırı hareket ettiğini' dipnotlarda göstermektir" (s. 120). Bu öğüdü kendisi de Euler'in polihedronlar (geometride çok yüzeyli cisimler, ç.n.) üzerine matematik teoremlerinin tarihini anlattığı ünlü kitabında tutmuştur (Lakatos, 1976).[12] Lakatos bu satırlar boyunca yazılan bilim tarihinin gerçekte dış tarihe başvuran birkaç dipnota gerek duyacağını varsaymıştır.

12 Onun tavsiyesinin ilk baskısı 1964'te yapılan Euler teoremlerinin tarihini anlattığı kitabının bir rasyonalizasyonu olduğunu söylemek daha doğrudur. Bu parlak çalışma Platoncu bir diyalog biçiminde yazılmıştır ve matematik tarihine yapılan tüm başvurular dipnotlarda yer almıştır: uzun zamandır saf mantık konuları olarak işlenen "kesinlik," "incelik" ve "kanıt" gibi eski matematik kavramları tarihsel gelişim nedeniyle "inandırıcılık," "basitlik" ve tümdengelimde zorunluluk" gibi bilimdeki karşılıkları olarak yerini almıştır.

Lakatos'un sosyopsikolojik kuramını karalamasını yanıtlarken Kuhn (1970b, s. 256) aralarındaki farkı şöyle küçültür: "Terminolojisi farklı da olsa analitik aracı benimkine gereği kadar yaklaşıyor: çekirdek, koruyucu kuşakta çalışma ve yozlaştırıcı aşama kavramları normal bilim ve kriz gibi benim paradigmalarıma yakın paraleldedir." Ne var ki, "Lakatos'un tarih olarak gördüğü şey tarih değil ancak felsefe üreten örneklerdir. Bu şekilde yapıldığında, tarihin ilkesel olarak münhasıran kendine şekil veren önceki felsefi konumuna en küçük bir etkisi olması düşünülemez" (Kuhn, 1971, s. 143). Lakatos bu tezi kendisinin bilim tarihi yazımına yaklaşımının yeni tarihsel gerçekleri, yani bilim tarihçilerinin mevcut yaklaşımları ışığında ansızın ortaya çıkan gerçekleri aktarmaya tam olarak muktedir olduğunu iddia ederek karşılık verdi. Bu anlamda, "*tarihsel* araştırma programları metodolojisi" BAPM'nin kendisi tarafından temize çıkarılabilir: "geliştirmeci" olduğunu ancak eğer yeni tarihsel gerçeklerin keşfini teşvik ederse kanıtlayacaktır (Lakatos, 1978, I, ss. 131-6). Yenmeyen muhallebi bu nedenle muhallebi değildir: doğal ya da toplumsal bilimlerin tarihinin gerçekleşecek bir Kuhncu bilimsel devrimle her birkaç yüzyıl aralığında delinen paradigma düzeltmeleriyle değil de, sürekli olarak birbirini izleyen geliştirmeci Lakatoscu araştırma programlarının ampirik içerikleri zenginleşen kuramların sürekli olarak birbirlerini yerini almasıyla mı daha verimli şekilde anlaşılacağını bekleyip görmemiz gerekiyor.

Lakatos'un BAP ve BAPM kavramları şimdiden bilim tarihine ait tanıdık ya da bilinmeyen bölümleri hakkında bir dizi yorumları esin kaynağı olmuştur (bkz Urbach, 1974; Howson, 1976). Bu kitapta daha ileride ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz ekonomideki uygulamalarını da kapsamaktadır (ayrıca bkz de Marchi ve Blaug, 1991). Bu çalışmaların Lakatos'un tarih dışı araştırma programının sezinleyici gücünü bu çalışmaların gerçekte gösterip göstermediğini bırakalım başkaları değerlendirsin. Ancak Lakatos'un son tahlilde Popper'in buyrukçu kibirle tasvirci alçakgönüllülük arasında aynı zorlukları yaşadığını söylemek doğru olacaktır.

Daha önce gördüğümüz gibi, Popper bilim insanlarına ne yapmaları gerektiğini – ne var ki, bilimsel gelişimin onun bu tavsiyesi göz ardı edilerek başarılabileceği olasılığını dışta bırakmaksızın — tavsiye etmekten yana gözükmektedir. Benzer biçimde, Lakatos BAPM'yi geçmiş bilimsel araştırma programlarının *gerçekleşen* (ex post) değerlendirmesi olarak nitelendirir. Bu değerlendirme yaşayan bilim insanlarına yozlaştırıcı bir BAP'ı terk ederek geliştirmeci BAP'a katılmayı sezgisel anlamda tavsiye eden bir öneriye eşitlenemez. Henüz yeni gerçekler öngörmeyen yeni yetişmekte

olan BAP'lar için hoşgörü öğütler ve programlarının gerçekte yozlaşmakta olduğunu dürüstlükle kabul etmeleri koşuluyla yozlaşan BAP'lara sarılan bilim insanlarını kınamayı ret eder. Fakat bilim dergisi yayıncılarının yozlaşmış BAP'lara ait makaleleri yayınlamayı ret etmeleri ve aynı şekilde bu projeleri finanse etmeyi ret etmelerini tam olarak haklı gördüğünü de ekler (Lakatos, 1978, I, s. 117). Bu ayrımların özellikle bilim insanları, derin bilgili dergiler ya da araştırma fonları için bir zaman sınırı belirtilmemesi nedeniyle bir tür entelektüel şizofreniye vardığını görmek zor değildir. Feyerabend (1976, s. 324n) kötü niyetle şu değerlendirmeyi yapar: "bir hırsızın istediği kadar çalması ve herkese hırsız olduğunu anlatması koşuluyla polis ve aynı zamanda halk tarafından dürüst olarak değerlendirilmesinin boş ve yararsız bir bakış açısı olduğu yorumu yapılabilir."

Lakatos'un değerlendirmeyle tavsiye etmeyi birbirinden ayırma çabalarının muhteşem bir başarısızlık olmasına rağmen ciddi biçimde bir başarı mı yoksa başarısızlık mı olduğuna karar verilmelidir.[13] Bu çabalar gerçekte buyrukçu niteliği olan eleştirel bilim metodolojisi olarak kalmakta ancak bununla birlikte, bilim tarihinde araştırma programına temel hizmeti vermeye yeteneklidir.

Feyerabend anarşizmi

Popperciliğin sınırlarını izin verildiği ölçüde genişletmek amacıyla gösterdiği "saldırgan" özelliklerini Lakatos'un yazılarında genel yumuşatma eğilimleri görüşünü eleştiren Hanson, Polanyi ve Toulmin gibi bazı yeni eleştirmenler tarafından ilerletilerek Paul Feyerabend tarafından daha da ileri götürülmüştür.[14]

Bu yazarların tümü "keşif bağlamı" ve "haklı çıkarma bağlamı" arasındaki pozitivist ayrımı ret ederler (özellikle bkz, Toulmin, 1972, ss. 478-84; Feyerabend, 1975, bölümler 5,14). Doğal olarak, kuramların mantıksal ve ampirik haklı çıkarılmalarının tarihsel kökenlerinin sergilenmesine indirgenemeyeceğini kabul ederler. Bununla birlikte *son* (ex poste) geçerlilik değerlendirmelerini kuramların çıkışlarının incelenmesinden tümüyle ayırmayı ret ederler. Başka bir deyişle, hepsi de Popperci tarih dışı bilim felsefesi

13 Başarısızlık değerlendirmesi Lakatos'un BAPM'sini yeniden formüle etmek amacıyla öğrencilerinden birinin cesurca fakat inandırıcı olmayan bir çabasıyla doğrulanmıştır: bkz Worrall (1976, ss. 161-76). Lakatos hakkında diğer inandırıcı eleştiriler için, bkz Berkson (1976) ve Toulmin (1976).

14 Fransa dışında az tanınan Fransız bilim felsefecisi Gaston Bachelard genel görüşün İngiliz ve Amerikan eleştirmenleriyle eşleştirilmelidir. Bachelard hakkında yapılan bir yorum için bkz Bhaskar (1975).

programını ret etmekte Kuhn ve Lakatos'u izler. Dahası her biri de tekrar tekrar bilimsel bilginin kamusal ve kooperatif karakterini vurgular: sonsuz kez tekrarlanabilen sonuçlar kavramıyla algılanan kişilerarası sınanabilirlik bilimin ayırıcı özelliğidir ve yalnızca bu özellik onu diğer insani kavramsal faaliyetlerden ayırt eder. Michael Polanyi'nin sivri başlığa sahip kitabı *Personal Knowledge* (Kişisel Bilgi)'da bilim hakkındaki temel tezi bile kitabının başlığıyla çelişiyor: bilimsel bilgi ne olursa olsun başkalarına iletilecek bilgi tümüyle saf kişisel bilgi değildir (örneğin, Polanyi, 1958, ss. 21, 153, 164, 183, 292-4; ayrıca bkz Ziman, 1967, 1978). Başkalarına zorla neyin iletilebileceği konusunda anlaşmazlık olabilir ancak bilimsel kuramların en azından tüm gözlemcilere açık gözlemlerle değerlendirileceği konusunda anlaşmazlık yoktur. Bu bir kez sağlandıktan sonra, ne var ki, yeni gözlemlerin bu değerlendirmeleri değiştireceği çok açıktır. Bunun sonucu olarak kaçınılmaz evrimci bir öğe bilimsel kuramların değerlendirmesine tırmanacaktır. Böylelikle, "genetik yanlışlamaya" yapılan Popperci saldırı, yani tarihsel kökenlerin ampirik geçerlilikle karışması yere düşer.

Bilimsel kuramlar hakkında yeni görüşle ilgili kalıcı başka bir not da tüm ampirik görüşlerin zorunlu olarak kuram saklı niteliği olduğu ve görmek, dokunmak ve duymak gibi sıradan algılama eylemlerinin bile daha önceden kavramsallaştırılarak koşullandırıldığı düşüncesidir. Bunun kendisi için gerçekte bir *sabit düşünce* (idée fixe) olarak gören Hanson (1965, s.7) şöyle ifade ediyor: "görülenler gözyuvarına çarpanlardan daha çoktur."[15] Bu özel haliyle, yeni görüş Popper'e daha fazla yaklaşır. Popper de uzun süre önce kuramların gözlemlenebilir öngörüleriyle sınanması talebiyle ilgili paradoksu takdir etmişti. Öte yandan aynı zamanda tüm gözlemlerin de bir kuram ışığında yapılan gerçek yorumlar olmalıydı. Açık bir çelişkiden kaçmaktan öte, Popper akıllıca bir tavırla *gözlemlenebilir* deyimini ret etti: "Kullanımda yeterince kesinlik kazanan tanımsız bir deyim olarak sunulması gerekir" (Popper, 1959, ss. 103; ayrıca s. 107n). Bazıları için bu umutsuzluk tavsiyesidir: Üzerimizde sonradan şeffaflıkları kanıtlanacak giysiler

15 Ekonomistlerin Hanson'un iddialarını iyi bilmeleri gerekir: Samuelson'un *Economics* (1976, ss. 10-12) (Ekonomi) kitabının ilk bölümünde anlatılmıştır. Bazı bilim sosyologları (Collins, 1985) kuram-saklı bulgu kavramını bir adım ileriye götürüyor. Deneyler yetenek gerektiren uygulamalar olduğu için, ikinci bir deneyin de birincisinin tekrarı sayılacak kadar iyi yapılmış olduğu hiçbir zaman açık değildir. İkinci deneyin kalitesini sınamak için daha başka deneylere gerek duyulacaktır – ve bu böylece devam edecektir. Bu şekilde, gerçekten de laboratuar deneylerinin kopyalanması diye bir şey olmadığını gösterebiliriz: her deney *kendine özgüdür* (sui generis) ve bu nedenle, bilimsel bulguların o kadar çok övülen tekrarlanabilirliği bu bakış açısına göre, sadece bir efsanedir.

varmış gibi duruyor.[16] Fakat Duhem-Quine tezinin söylediklerini ve aynı zamanda tüm sınamaların gerçekler ve en az iki kuram arasında üç yönlü bir mücadele içereceğini öngören Lakatoscu dersi benimsemiş olanlar ileri doğru bir hamle yaparken ampirik gözlemlerin kuram saklı doğasına tutunacaklardır.

Evet, gerçekler bir dereceye kadar kuram yüklüdür ancak kanıt olarak gösterilecekleri kuramlarla oluşturulmaları gerekmez. Gerçekler üç türdür. Gözlemlenen olaylardan oluşan gerçekler vardır. Burada gözlemler o kadar çok yapılmış ya da kendiliğinden açık haldedir ki, söz konusu gerçeğin inandırıcılığı herkes tarafından kabul edilmiştir. Ancak atom ve genler gibi çıkarsanmış gerçekler vardır. Bunlar doğrudan yapılan deneyimler sonucu elde edilmiş gerçek veriler değildir. Ancak bununla birlikte tartışmasız kabul edilecek gerçeklerle uyum gösterirler. En son olarak bir de hipotetik gerçekler vardır. Bunlarda kanıtlar sürekli yarışan yorumlamalara konu olur (örneğin, telepati, cinler ve UFO görüntüleri). Dünya kesinlikle hala akılcı açıklamalar bekleyen gizemli "gerçeklerle" doludur (bkz Mitchell, 1974). Kısacası, söz konusu belirli kuram yanlış olsa bile gerçeklerin doğru olma olasılığı olacağı için gerçekler kuramlardan en azından bir ölçüde bağımsızlığa sahiptir. Daha alt düzeyde bazı kuramlarla tutarlı olabilirler ancak bu kuramların daha üst düzey önermeleri çelişkili olmayacaktır ve gerçeklerin ayrıntılı araştırma süreci yanlışlanabilir kuramlar arasında her zaman göreceli bir karşılaştırma yapılmasını içerir. Tümüyle kesinlik kazanan bilginin bize yadsındığını bir kez verildikten sonra Gerçek dünya hakkındaki olgulara bakış tarzımızın kuramsal doğasından rahatsızlık duymamız için bir neden yoktur.

Fakat rakip kuramsal sistemleri metinleri bakımından ölçülemezlerse de birbirleriyle karşılaştırılmalarını güçleştirmeye neden olacak şekilde gerçeklerin kuram yüklü olması kavramıyla birbirini izleyen kuramlar, paradigmalar ya da BAP'larda görülen içerik kaybı biçimindeki Kuhncu yaklaşımla eşleştirecek olursak kendimizi birbiriyle çelişen bilimsel kuramlar arasında akılcı seçim yapmamızın gerekçelerini ortadan kaldırdığımız bir durumda bulacağız. Feyerabend'in *Against Method* (Yönteme Karşı) adlı kitabında çok güzel ve zekice bir biçimde savunduğu kuramsal anarşizm tavrı budur. Daha da ileri giderek tavrını "ciddi anarşizmden" daha fazla "uçarı Dadacılık (Dadacılık: barbarlığa, sanat alanındaki ve gündelik hayattaki entelektüel katılığa ve erotizme karşı çıkan kültürel ve sanatsal bir akımdır, ç.n.)"

16 Popper'in genelde akıllıca fakat kavgacı ve nihilist bir yaklaşımla eleştirisini bu satırlarda bir Marksist yazardan okumak için bkz: Hindess (1977, bölüm 6).

olarak nitelemenin daha doğru olacağını söyler (Feyerabend, 1975, ss. 21, 189-96). Feyerabend'in bir bilim felsefecisi olarak entelektüel gelişimi "aşırı Popperci Popper'den aşırı Kuhncu Kuhn'a yolculuk" olarak çok güzel tasvir edilmiştir (Bhaskar, 1975, s. 39).

Against Method birinci olarak, her ne kadar epistomolojide sağlam ve akla yakın biçimde yerleşmiş olsalar da bilim tarihinde her hangi bir dönemde dokunulmazlığı ihlal edilmemiş bir bilimsel metodoloji ilkesi olmadığını iddia eder. Dahası, en büyük bilim adamlarından bazıları bile mantıklı kuralların her birini özenle bozmuşlardır (Feyerabend, 1975, s. 23; ayrıca bölüm 9). İkincisi, bilimin eski kuramları sonradan çıkan daha yeni ve daha genel kuramların özel durumu haline getirmek suretiyle geliştiğini öngören tez bir efsanedir: rakip ve bilimsel kuramların birbiri üzerine geçtiği esas alan çok küçüktür ve çok gelişmiş yanlışlamacılık bile akılcı değerlendirmeyle bir bağ kurmaya muhtaçtır (ss. 177-8). Üçüncüsü, bilimsel gelişme, her ne kadar kavranabilmiş ya da ölçümlenebilmiş olursa olsun yalnızca geçmişte gerçekleşmiştir çünkü bilim insanları hiçbir zaman bilim felsefesi tarafından engellenmemiştir: "kendi hanesinde tek bir keşfi bile olmayan ... o belalı konular" ve "gelişmeyi engellemeyen tek ilke şudur: *ne olsa gider*" (ss. 302, 23).

Feyerabend bilimin "onun metodolojik imajından çok daha 'kaygan' ve 'akıldışı' olduğunda" ısrar eder. Daha da ileri giderek onu bilim olmayandan, ideolojiden ve hatta efsanelerden ayırt edecek bir sınır ölçütü bulunmadığını söyler (ss. 179, 297). Şöyle açıklar: "Ne olsa gider, yalnızca 'ne olsa gider' kadar boş ve belirsiz *evrensel* metodolojik ilkelerimiz olması gerektiği gibi akılcı metodolojik ilkelerimiz olmayacağı demek değildir. 'Ne olsa gider' benim bir inancımı ifade etmez. O akılcının içine düştüğü zor durumu anlatan gülünç bir özettir" (1978, s. 188; ayrıca ss. 127-8, 142-3, 186-8). Kısacası, bilimde yönteme karşı değildir ancak genelde metoda karşıdır. Bu görüşüne yöntemleri dikkate almamayı öğütleyen kendi sözleri de dahildir ("gerçek Dadacı olmak için aynı zamanda anti-Dadacı olmak gerekir").

Feyerabend'in alanını daraltmak istediği şey yalnızca metodoloji değildir. Kuşkucu oklarının gerçek hedefi bilimin kendi baskıcı etkisi ve özellikle de yalnızca bilimsel yerleşik kurumların doğrunun keşfedilmesi için doğru yöntemleri bulduğunun varsayılmasıdır: devlet ve bilim ayrılmalıdır. Böylece anne babalar eğer isterlerse çocuklarının kamu okullarında bilim yerine büyü öğrenme hakkını kullanabilmelidir (1975, s. 299). Tek nihai, en yüksek derecede değer bilim değil, özgürlüktür. Bir eleştirmenin ileri

sürdüğü şekliyle: "Feyerabend için özgürlük adını hak eden ifade bir kişinin istediklerini kendi tarzına uygun yapmasıdır" (Bhaskar, 1975, s. 42). Sonunda, Feyerabend'in kitabı bilim felsefesinin yerine çiçek iktidarı felsefesini koyar.[17]

İlk ilkelere geri dönüş

Kuşkuculuğu, görselciliği ve kendiliğindenciliği Feyerabend kadar aşırıya götürecek miyiz? Onun gibi kendi çözümleme ve öğütlemeleriyle yetinmeyip aynı zamanda katkıda bulunmayı hedeflediği gerçek konusuna son mu vereceğiz? Bilim hakkında yüzyıllardır sistematik biçimde yaptığımız felsefi çalışmalarımızı gerçekten sona mı erdirmeliyiz? Bu felsefi çalışmalar bilimin efsaneye eşit olduğunu görmekte ve bilimde her ne olsa aynen düşlerdeki gibi gideceğini düşünmekteydi. Eğer öyle olduğunu düşünürsek o zaman astroloji nükleer fizikten kötü olmaz. Hepsi bir yana, natal astroloji (genethliacal astrology) için doğrulanmış bazı kanıtlar da vardır. Örneğin, kişilerin meslek seçimlerini doğdukları anda gezegenlerin o anda bulunduğu konumlarından yola çıkarak öngörmeye çalışılmaktadır.[18] Yine, büyücülerin de elektronlar kadar gerçek olduğunu düşünebiliriz. İki yüzyıl boyunca çok iyi eğitim almış kişilerin bile büyücülüğe inandıkları bir gerçektir (Trevor-Roper, 1969). Uzayın uzaklarından dünyaya gelen üstün insanlar bulunduğuna sadece Von Daeniken öyle söylediği için inandık.

17 Feyerabend'in *Against Method* (Yönteme Karşı) kitabı hakkında eleştirel hiçbir şey söylenmedi demek kelimenin en iyi anlamıyla onun çirkin "çekiciliğinin" kalitesinden çıkarılabilir: bilimsel akademi üyelerine karşı eğlendirici tarzda bir saygısızlık içermektedir; Marksistler, astrologlar ve Yehova Şahitleri de dâhil tüm yenilenleri kendine bağlamıştır ve başkalarına olduğu kadar aynı derecede kendisiyle de alay eder. Aslında, yazarın sürekli olarak ayağınızdan tutup çekmediğini anlamak zordur. *Against Method* yaygın olarak eleştirilmişti ve Feyerabend (1978) yeni kitabında karakteristik olarak eleştirenlerin yazdıklarının iki katı uzunluğunda yanıtlayarak onları anlamamakla, yanlış yorumlamakla, tahrifatla, konuları karıştırmakla ve espriden yoksun olmakla suçlamaktadır. Bilim insanlarının yeğlediğinden daha başka rasyonel bilimsel prosedürlerini destekleyecek yöntemler olduğuna bizi temin eder ancak bunlar nedir, hiçbir şey söylemez. Gösterdiği karşı kanıtlar büyük ölçüde Ortodoks dışı tıpla ilgili kendi başarılı deneyimlerine ait kişisel anekdotlardan (küçük öykülerden) oluşur. Daha yeni bir kitabında, entelektüel uğraşlarda astroloji ve hatta büyücülüğü kökten çoğulculuğun örnekleri olarak savunur (Feyerabend, 1988).

18 Bkz West ve Toonder (1973, ss. 158, 162-74). Kuhn (1970b, ss. 7-10) bir keresinde "natal (genethliacal)" astrolojinin (kişilerin geleceğini öngören) "dünyevi (mundane)" astrolojiden (tüm ulus ve ırkların geleceğini öngören) farklı olarak Popper'in ayrıştırma ölçütüne göre, çürütülmüş olsa da hakiki bilim sayılması gerektiğini iddia etmişti. Bkz ayrıca Eysenck (1979).

Von Daeniken bizi inandırmak için alternatif açıklamaları bir yana bırakarak en eski hilelere başvurmuştu. Yine, Venüs gezegeni yaklaşık M.Ö. 1500'de Jüpiter'den kopmuş ve Dünya'yı teğet geçerek M.Ö. 800 civarında şimdiki yörüngesine oturmuştur. Emmanuel Velikovsky böyle dediği için bu olayın gerçekleşeceğine ve İncil'de çağımızda gerçekleşeceği anlatılan felaket kehanetlerine inandık.[19] Bundan başka, bitkilerin duyuları olduğuna ve insanları hissettiklerine;[20] inançla modern tıbbın yan yana konulması ve maneviyatçılıkla (spiritualizm) tanrıtanımazcılığın (ateizm) iş hayatına geri dönüşü örnek olarak göstermek mümkündür.

Bu kadar köktenci sonuçlara direnirsek bu direnişin epistemolojinin sert sayılacak ana yatağına dayandırılamayacağı konusunda tümüyle açık olmamız gerekir. Leninistlerin pek sevdiği bir deyim olan *praksis* kavramına da güvenmek mümkün değildir. *Praksis* belirli bir düşünce etrafında toplanarak eylem yapan toplumsal grupların pratik deneyimine verilen addır. *Praksis* kavramı yalnızca toplumda çoğunluğun görüşüne verilen şık bir isim olarak Moskova Duruşmaları'nda Troçkist konspirasiye nasıl inanıldıysa aynı şekilde McCarthy antikomünizmine ve Zion Protokolleri antisemitizmine haklı gerekçeler bulunmasına da yardımcı olacaktır.[21] Ne olsa gider felsefesine verebileceğimiz tek yanıt bilim *ideallerinin* sağladığı disiplindir. Bilim tüm kusurlarına rağmen insanın bugüne kadar bulduğu kendini sorgulamayı ve düzeltmeyi bilen tek ideolojik sistemdir. Entelektüel durgunluğuna rağmen kendi içinde barındırdığı tutuculuğa ve sapkınları (heretics) bir kenarda tutmak amacıyla saflarını kapatmasına rağmen bilim topluluğu kanıt ve iddialardan başka hiçbir silaha izin verilmeyen bir entelektüel yarışma idealine sadık kalmaktadır. Bilim insanları bazen bireysel olarak bu ideallerin gerisine düşebilir ama bununla birlikte bilim topluluğu bir bütün olarak açık toplumun paradigma vakasıdır.

19 Velikovsky'nin iddiasını eğer bir milyon yıl geriye ayarlamış olsaydık daha akla yakın olacaktı. Onunki öngörülerle dolu güzel bir örnektir. Gerçekte bunların tümü özel amaçlıdır (ad hoc). Ek olarak başarıları kadar kayıplarının da hesabını tutmaktadır (Goldsmith, 1977).

20 Bu özel tahmin kuramdan yoksundur ve sadece tavsiye niteliğinde birkaç deneysel sonuca ve doğal olarak onun derin çekiciliğine dayanmaktadır (bkz Tompkins ve Bird, 1973).

21 Polanyi'nin (1958, s. 183) sözünü ettiği gibi: "İnsanları binlerce yıldır yoldan çıkaran hemen her büyük sistematik yanlış pratik deneyimlere dayanmaktadır. Yıldız falı, büyülü sözler, kehanet, büyücülük, cadılık, bilim ilerlemeden önce büyücü doktorların ve tıp pratisyenlerinin uyguladığı tedaviler hep halkın gözünde inandıkları pratikteki başarılarıyla yüzyıllar boyu yerini korumuştur. Bilimsel yöntem tam olarak olayların doğasını daha dikkatli koşullar altında ve pratik sorunların yarattığı durumlarda var olan daha kesin ölçütlerle açıklamak amacıyla geliştirilmiştir."

Metodolojik teklik (monizm) vakası

Buraya kadar bilimi anlatırken ***sosyal*** bilimlerden çok az söz ettik. Ekonomiye neredeyse hiç değinmedik. Ancak daha sonra yapacağımız ekonomik metodoloji analizinin temelini tamamlamak için sosyal bilimler felsefesinin ünlü sorusunu şimdi burada ortaya koymalıyız: kendi konularının neyi kapsadığına bakılmaksızın bilimlerin tümüne uygulanabilecek tek bir bilimsel yöntem var mıdır? Yoksa sosyal bilimler kendine özgü bir araştırma mantığı mı kullanır? Sosyal bilimciler arasında bilim felsefesinin fizik, kimya ve biyolojiyi ne kadar iyi taklit ettiklerini anlattıklarını düşünenler çoktur. Ancak sosyal bilimlerin kendi konusunu kavramak için sezgisel bir anlayışa sahip olduğuna inanan bazıları da vardır. Gerçi bunu fen bilimcileri yadsımaktadır. Tüm bilimlerin aynı metodolojiyi izlemelerinde katı tutumu olan bilim felsefecileri bile sosyal bilimlerde geçerli açıklamalar yapabilmek için özel gereksinimler ileri sürmektedir. Bu nedenle, Popper *The Poverty of Historicism* (Tarihçiliğin Sefaleti) adlı kitabında önce *metodolojik teklik (monizm)* öğretisini ortaya koyar – "tüm kuramsal ya da genelleme yapan bilimler, ister doğal bilimler ister sosyal bilimler olsun, aynı yöntemi kullanırlar [kullanmalıdırlar] – Yine, ondan sonra, sosyal bilimler için *metodolojik bireycilik* ilkesini gösterir: "Toplumsal kurum hazırlama görevi, bizim sosyolojik modellerimizi tanımsal (descriptive) ya da nominalist terimlerle, yani, *bireyler arasında* ve bu bireylerin tavır, beklenti ve ilişkileriyle, v.b."dikkatle kurmalı ve analiz etmelilerdir (Popper, ss. 130,136). Tüm bunların, en azından başlayanlar için biraz akıl karıştırıcı olduğunu söylemek gerekir.

Bilimlerin birliği öğretisi ya da Metodolojik Teklik (Monizm) diye adlandırdığımız tezi ortaya çıkararak başlayalım. Sosyal bilimlerin doğal bilimlere özgü araştırma tekniklerinden farklı teknikler kullandığını kimse yadsımıyor. Örneğin, antropolojide katılımcı gözlemci tekniği, sosyolojide toplumsal alan araştırma tekniği ve psikoloji, sosyoloji ve ekonomide çok değişken istatistik analizler fen bilimlerinde kullanılan kontrollü laboratuar deneyleri tekniklerinin karşıtı olarak uygulanır. Fakat bir bütün olarak ele alındığında sosyal ve doğal bilimler arasında tek tek yapılan karşılaştırmalara göre çok fark olmadığı dikkate değer. Ancak metodolojik teklik (monizm) araştırma tekniklerinden daha çok kuramların "doğrulanma bağlamlarıyla" ilgilidir. Bilim metodolojisi onun kuram ya da hipotezlerinin kabul ya da reddi için koyduğu gerçeklerdir. Böylelikle, sosyal bilimlerin doğal bilimlerden ayrı metodoloji kullanması gerektiği görüşünden yana olmak, toplumsal sorunları konu alan kuram ve hipotezlerin doğal olguları konu

alan kuram ve hipotezlerden kökten farklı tarzda sınanacağı (startle) görüşünü savunmaktır. Gösterilen bu metodolojik ikiliğin (dualizm) kategorik olarak yadsınması metodolojik teklik (monizm) adını verdiğimiz yaklaşımı oluşturur.

Bu öğretiye karşı bir eski, bir de yeni itiraz vardır. Eski itiraz bazı on dokuzuncu yüzyıl neo-Kantçı okulun Alman filozoflarına aittir ve tartışmaları *Verstehen* ya da "anlama" kavramı çevresinde döner. Yeni itiraz Wittgenstein'ın bazı son dönem felsefi çalışmalarından çıkar ve insan eylemlerinin her zaman toplumsal kurallarla yönetildiğini söyler. Şimdi bunları sırasıyla görelim.

Almanca *Verstehen* terimi anlamak fiilini sezgi ve empati yoluyla anlatır ve gözlem ve hesaplamalarla edinilen bilgilenme sürecinin tersidir. Başka bir deyişle, bizim insan olarak algılayabileceğimiz birinci tekil şahıs bilgisidir; insani olarak kavranamayacak üçüncü tekil şahıs bilgilerine karşılık gelmez. Doğal bilimcilerin bu tarzda, katılımcı, birinci tekil şahıs bilgilenmesini yadsıyacakları açıktır çünkü atom ya da moleküllerin neye benzediğini bu yolla zihinlerinde canlandırmaları mümkün değildir.[22] Ancak sosyal bilimciler insan eylemlerini konu aldıkları için analiz ettikleri insan oyuncularının konumunu sıcak biçimde alabilir; bu oyuncuların davranışları hakkında içe bakış tekniğinden bilgi kaynağı olarak yararlanabilir ve bu yolla doğal olguları çalışanlara karşı kendiliğinden bir üstünlük kazanmış olur. *Verstehen* sosyal bilimlerde uygun açıklamaları yapmak için gerekli özellikleri sağlamakla kalmaz, aynı zamanda Skinner'in davranışçılığı gibi psikoloji akımlarını (brands) diskalifiye eder. Ancak fen bilimlerinde dışarıdan elde edilen bilgiyle karşılaştırıldığında da benzersiz bir güç kaynağı oluşturur.

Verstehen öğretisiyle yaşanan metodolojik zorluk içe bakışın insan davranışı hakkında bulgu kaynağı olarak yararlanılmasıyla aynıdır: *Verstehen* öğretisinin belli bir alanda kullanılmasının güvenilir olduğunu nasıl anlayacağız? Bir başkasının yerine kendini koyarak araştırma yapan kişinin yönteminin geçerli olduğunu nasıl göreceğiz? Bu empatik (kendini başkasının yerine koyma) yönteminin geçerli olduğunu görmek bağımsız olarak yapılabilse genellikle gereğinden fazla sonuç çıkacaktır. Bunun yanında sosyal bilimcilerin gerçekten içe bakış ve empati yoluyla edindikleri ek bilgilerden yararlanıp yararlanmadıkları kuşkuludur çünkü ilk elden edinilen bilgi raporlarının ne denli ayrıntılı ya da istemeden de olsa yanıltıcı olabi-

22 *Verstehen* öğretisinin eğlendirici bir savunmasını "If Matter Could Talk" (Eğer Madde Konuşabilse) başlığı altında görmek için bkz Machlup (1978, ss. 315-32).

leceği konusunda nasıl değerlendirileceği sorununu da beraberinde getirmektedir. Buna göre, sezgi ve empatiye sosyal bilimcilere insan davranışı hakkında hipotezler kurmalarına yardım eden ek bilgi kaynakları olarak bakmak mümkündür. Ancak bu *verstehende* (anlaşılan) sosyal bilimlerde bu tezi "doğrulama bağlamı" içinde sürdürmek zordur (bkz Nagel, 1961, ss. 473-6, 480-5; Rudner, 1966, ss. 72-3; Lesnoff, 1974, ss. 99-104).

Metodolojik teklik (monizm) görüşüne yapılan yeni itiraz Peter Winch'in üzerinde çok tartışılmış *Idea of a Social Science* (1958) (Toplum Bilim Düşüncesi) adlı kitabında zorla, hatta yanlış biçimde ifade edilmiştir. Bu kitap Max Weber'in metodolojik düşüncelerine, özellikle de insani unsurların eylemlerine eklemlediği anlamları kurmasına yarayan *ideal tipler* kavramıyla bağlantılıdır.[23] Bu düşünce akımındaki, merkez bakış anlamın nedensellik analizine açık bir kategori olmamasından hareketle, kuralların rehberlik ettiği insan eylemlerinin toplumsal araştırmanın öznel konusunu oluşturduğu sürece, sosyal bilimde açıklamaların fiziki neden sonuç ilişkisi yerine bireylerin dürtü ve niyetleriyle yapılmasını savunmaktadır. Başka bir deyişle, toplumsal araştırmalarda uygun bilgi türünü elde etmek ancak "kuralların öğrenilmesiyle" mümkündür. Yine, kuralların öğrenilmesinden sonra olguların içeriden öğrenilmesi gelir. Bu da, o davranışların o kurallara uyum sağlanarak yaşanmasını gerektirir. Böylelikle, metodolojik tekliğe yapılan itiraz giderek en sonunda eski *Verstehen* (anlamak) öğretisi itirazıyla harmanlanır. Her iki itiraz da, aynı eleştirinin hedefi olur. Bu eleştiri, kurallarla yönetilen davranış hakkındaki iddiaların doğruluğunu sınama olanağı tanıyan bir yöntem bulunmadığını söyler (Rudner, 1966, ss. 81-3; Lesnoff, 1974, ss. 83-95; Ryan, 1970, bölüm 1-6).

Verstehen (anlamak) ve kuralların rehberlik ettiği eylem sorunu gizli olarak ve gerçek karmaşık biçimde Popperci *metodolojik bireycilik* ilkesiyle bağlantılıdır. Bu ilke, sosyal, politik ve ekonomik olgular hakkında yapılan açıklamaların ancak bireylerin inanç, tavır ve kararlarıyla anlatılması halinde uygun görüleceğini iddia eder. Bu ilkeye *metodolojik bütünlük* (holism) ilkesiyle karşı çıkılmıştır. Metodolojik bütünlük yaklaşımına göre, amaç ve işlevleri kazandırmak üzere önerilen toplumsal bütünler, bu bütünleri

23 Weber'in ideal tipleri soyut bir kavram olmaktan öte özellikle düşünen, hisseden insani unsurlar ve bu unsurların (örneğin, ekonomik insan, kapitalizm, bürokrasi, vb.) eylemlerinin sonucu olarak çıkan olaylarla ilgili tikel yapı türleridir. Kısacası, Weber'in ideal tipler tanımı *Verstehen*'i temel öğelerinden biri olarak kullanır. Weber'in anlamı çok yanlış anlaşılmıştır. Nedeni kısmen bunun muğlâk ifade edilmiş olmasıdır: ideal tipler ne "idealdir" ne de "tip". Gerek Burger (1976) gerek Machlup (1978, bölüm 8,9) Weber'in o kadar yanlış yorumlanmış ideal tipler kuramını ustaca ele almaktadırlar.

oluşturan bireylerin inanç, tavır ve eylemlerine indirgenemez. Popper'in metodolojik bireycilikte ısrar etmesinin gücünü kendi yazılarından anlamak mümkün değildir (Ackerman, 1976, s. 166). 1950'lerde ise, bu konuda Popper'in kendisinin katılmadığı büyük bir tartışma yapılmıştır.[24]

Tartışmalarda metodolojik bireyciliğin yaptırımcılığı etrafında kaçınılmaz olarak toplanan bazı karışıklıklara açıklık kazandırmayı başardı. "Metodolojik bireycilik" ifadesinin daha 1908'lerde Schumpeter tarafından bulunduğu açıktır. Yine, ilk olarak Schumpeter aynı zamanda metodolojik bireyciliği "politik bireycilikten" ayırmıştır. Metodolojik bireycilik her zaman birey davranışıyla başlayan bir ekonomik analiz tarzı önerir. Hâlbuki politik bireycilik bireysel özgürlüğün korunmasını devlet faaliyetinin denektaşı olarak alan bir politik programı ifade eder (Machlup, 1978, s. 472). Popper bu ayrımı Schumpeter kadar açık yapmaz. Bu nedenle, onun metodolojik bireyciliği savunması ya da daha çok metodolojik bütüncülüğü (holism) eleştirisi bazı yerlerde yolunu kaybederek politik bireyciliğin savunmasına dönüşür (Popper, 1957, ss. 76-93). Benzer bir eğilime Freidrich Hayek'in (1973) "bilimciliğe" (scientism) yaptığı erken dönem eleştirisinde rastlanabilir. Bilimcilik fen bilimlerinde kullanılan yöntemlerin körü körüne taklit edilmesidir (Machlup, 1978, ss. 514-16). Hayek'in bilimcilik eleştirisi anlaşılan Popper'e metodolojik bireyciliği formüle etmesi için esin kaynağı olmuştur.[25] Benzer biçimde, Popper'in kendisi değilse de Popper'in izleyicilerinden birçoğu metodolojik bireyciliği "ontolojik (varlık bilimsel) metodoloji" kavramından türetmişlerdir. Ontolojik metodoloji; tüm toplumsal kurumları bireylerin yarattığı ve bu nedenle, kolektif olguların basit olarak gerçek bireylerin kararlarından türetilen hipotetik soyutlamalar olduğu şeklinde tanımlanabilir. Ancak, ontolojik bireyciliğin doğru olmasına rağmen kolektif olguları nasıl inceleyip inceleyemeyeceğimiz konusuyla, yani *metodolojik* bireycilikle zorunlu bir bağı yoktur.

Metodolojik bireycilikten ne anlaşılması konusunda yapılan çok açık yorumlardan birisi, onu sosyolojik kavramların tümünün psikolojik kavramlara indirgenebilir olduğunun ve indirgenmesi gerektiğinin önerilmesidir. Ancak Popper bu yorumu psikolojicilik (psychologism) olarak ilan eder.

24 Gerçekte tartışmanın tümü gerek Krimerman (1969, Kısım 7) ve gerek O'Neill'de (1973) yeniden yazılmıştır. Ama ayrıca bkz Nagel (1961, ss. 535-44); Lukes (1973); Ryan (1970, bölüm 8) ve Lesnoff (1974, bölüm 4). Ekonomiyle ilgili olarak; bkz aşağıda Bölüm 15.

25 Hayek daha önceki metodolojik monizm karşıtlığının çoğundan geri çark etmiştir ve şimdi de az farkla Popperci bir tavır almaktadır: bkz Barry (1979, bölüm 2), Hutchison (1992), Caldwell (1992).

Ama Popper'in psikolojiciliğe saldırısı inandırıcı bulunmamıştır. Tartışmaların çoğu, "toplumsal bulguların" ya da kurumların indirgenemezliğiyle Popper'in "toplumsal yasaların" bireylere ve bireyler arasındaki ilişkilere indirgenmesi için ısrarı sonucunda yapılan yorumlar ışığında "toplumsal yasaların" indirgenebilirliği arasındaki fark üzerinde yoğunlaşmıştı. Ne yazık ki, Popper aynı zamanda, "kuramsal sosyal bilimlerin esas görevinin ... kasıtlı insan eyleminin kasıtsız toplumsal geri tepmelerini izlemek," (1972b, s. 342; ayrıca ss. 124-5, 1962, II, s. 95; 1972a, s. 160n) olduğunu iddia eder. Ama eğer meşru toplumsal yasa diye bir şey yoksa bu nasıl mümkün olur? Yani, eğer bütünler hakkında yapılan önermelerin bütün oluşturan parçalar hakkında yapılan ayrı ayrı önermelerin toplamından daha fazlaysa bu mümkün olur mu? Kuşkusuz, Hobbes ve Locke zamanında ekonomi ve politikada tartışılan kuramsal bireycilik on sekizinci yüzyıl İskoç felsefecilerinin kasıtsız-sonuçlar öğretisi içinde doruğa çıktığı kesindir. Dil, yasa ve hatta piyasa mekanizması tümüyle bencil nedenlerle girişilen bireysel eylemlerin kasıtsız toplumsal sonuçlarıdır. Ama bu kesin midir? Bireysel eylemlerin kasıtsız yan ürünlerinin incelenmesinin şimdi sosyal bilimlerin gerekli, hatta temel özelliği haline getirilmesinin bir nedeni yoktur. Ama eğer öyleyse, metodolojik bireyciliğin buyruğu o zaman ne olacaktır?

Tam bu noktada, metodolojik bireyciliğin katı biçimde yorumlandığı haliyle (ya da bu konu hakkındaki *Verstehen* öğretisinin) ekonomi için ne anlam taşıyacağına bakmak yararlı olacaktır. Gerçekte mikroekonomi düzeyine indirgenmesi mümkün olmayan tüm makroekonomik önermeleri ortadan kaldıracak ve bu şekilde indirgeneceklerin sayısı çok az olacağından sonuç olarak bu genel makroekonominin bütününe elveda demek anlamına gelecektir. Bu kadar yıkıcı etkileri olan bir metodolojik ilkede bir yanlışlık olması gerekir. Ekonomiye başvuruda bulunmak hiçbir şekilde boşuna yapılmış değil çünkü Popper'in kendisi de metodolojik bireyciliğin "akılcılık ilkesiyle" ilgili toplumsal sorunlar ya da "durum mantığına" uygulanan "sıfır yöntemi" olarak yorumlanması gerektiğini açıklamıştır. Bu konuyu entelektüel biyografisinde şöyle açıklıyordu: Bu durumsal analiz yöntemi

> ... *ekonomik kuramsal yöntemini (marjinal fayda kuramını) diğer kuramsal sosyal bilimlere uygulanacak hale getirmek amacıyla bir genelleştirme* çabasıydı ... bu yöntem bir toplumsal durum modeli, özellikle de kurumsal durumu kapsayan bir toplumsal durum modeli inşa edilmesinden oluşur. Bu modelin içinde yer alan bir temsilci eylemin akılcılığını (sıfır-karakterini) açıklayacak tarzda hareket eder. Bu tür modeller, o zaman sosyal bilimlerin sınanabilir hipotezleri olur [Popper, 1976, ss. 117-18; ayrıca 1957, ss. 140-1; 1972a, ss. 178-9, 188].

Metodolojik bireyciliği her yoldan bir sapkın (heuristic) varsayım olarak kınayalım: ilkesel olarak, tüm bütüncü (holistik) kavramları, makroskopik etkenleri, büyük değişkenleri ya da ne deniyorsa hepsini mümkün olduğu her zaman bireysel davranış terimleriyle tanımlamak en başta arzu edilen bir şeydir. Ancak bunun mümkün olmadığı zaman metodolojik bireycilik ilkesini çürütme olanağı bulamadığımızı gerekçe göstererek sessizliğe gömülmeyelim. Tartışmaya katılanlardan birinin yazdığı gibi:

> Toplumbilimciden en çok isteyeceğimiz şey ... metodolojik bireycilik ilkesini mümkün olduğu kadar yaklaşılabilecek bir ideal olarak aklımızda sıkıca tutmalıyız. Bu en azından belli grup anlayışlarıyla ve kişisel olmayan güçlerle bir daha asla oyalanamayacağına; yine gözlemlenmesi mümkün olmayan özellikleri eşit olarak gözlemlemesi mümkün olmayan grup varlıklarına asla yakıştırmamasını güvence altına almasına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda, metodolojik hükümlerle, her ne kadar muğlâk da olsa hakkında söylenecek çok şey olan meselelerde dili tutulup kalmamalıdır [Braddbeck, 1958, s. 293].

Popper bu öğretiyi açıkça sulandırmış olsa da metodolojik teklik (monizm) anlayışını şimdi yeniden değerlendirmekteyiz. Ancak bu tüm sosyal bilimlerin göreceli hamlığını yadsıdığımız anlamına gelmesin. Bunun içine fen bilimlerinden en az bir kaçıyla karşılaştırılan ekonomi de dâhildir. "Katı" fen bilimleriyle "yumuşak" sosyal bilimler arasındaki fark sadece bir dereceye kadar bile olsa o derece büyük denecektir. Hiçbir sosyal bilim modern kimyanın evrensel yasalarıyla, parçacık fiziğinin sayısal sabitleriyle ve Newton mekaniğinin öngörülerinde sahip olduğu kesinlikten dolayı övünmez. Sosyal ve doğal bilimlerin karşılaştırılması biyoloji, jeoloji, fizyoloji ve meteoroloji terimleriyle biraz daha iyi gözükmektedir ancak hala insan davranışları hakkındaki bilgimizle doğal olgular hakkındaki bilgimiz arasında geniş bir uçurum vardır.[26] *İlkesel* olarak, fen bilimleri ve sosyal bilimlerin yöntemleri arasında ayıracak hiçbir şey yoktur ancak *pratikte* aralarındaki bölünme neredeyse sosyal bilimlerin metoduyla, örneğin edebiyat eleştirisinin ilkeleri arasında olduğu kadar büyüktür.

26 O büyük soruya yanıt aramak için akıllıca gayret içinde olan Machlup'a (1978, ss. 345-67) bakınız. Soru şuydu: sosyal bilimler gerçekten daha aşağı düzeyde midir? Yanıtı evet olmuştu ama çoğu kişinin sandığı nedenden değil. Bulguların zayıflığı ve belirsizliği açısından ekonominin benzersiz olduğunu düşünenlerin "Nemesis olayına" bakmaları salık verilebilir. Bu hipotezin tarihi dinozorların soyunun tükenmesine 65 milyon yıl önce düşen bir göktaşının neden olduğu öyküsüdür. Buna göre, bu soyların yok olması olayı son 250 milyon yılda gerçekleşenlerden yalnızca bir tanesidir ve bu soyların tükenişi dönemseldir. Yine Nemesis nedeniyle, güneşimize komşu bir yıldız her 30 milyon yılda bir güneş sistemimizin yakınından geçmektedir (Raup, 1986).

KISIM II

İktisat metodolojisi tarihi

3

Doğruların sağlanmasını amaçlayanlar – Daha çok bir on dokuzuncu yüzyıl öyküsü

İktisat metodolojisinin tarih öncesi

On dokuzuncu yüzyıl ekonomistlerinin metodoloji üzerine yazdıklarını yirminci yüzyıldakilerin yazdıklarından ve daha da çok son kırk yılın modern ekonomistlerinkinden küçük fakat önemli bir fark ayırır. On dokuzuncu yüzyılın büyük İngiliz ekonomi metodolojisi yazarları ekonomi kuramının öncülleri üzerine odaklanmakta ve okuyucularını sürekli olarak ekonomik öngörülerin irdelemesinin en azından şansa kalmış tehlikeli bir iş olacağı konusunda uyarmaktaydılar. İçe bakış ya da komşuların tesadüfen gözlenmesi yoluyla öncüller türetilmekteydi ve *apaçık* (a priori) doğrular bu anlamda oluşturulmaktaydı. Bu doğrular deyim yerindeyse deneyimler yaşanmadan önce öğrenilmişti ve öncüllerden sonuçlara giden tümüyle tümdengelimci bir sürecin ürünüydü. Ama sonuçlar ise ancak denge bozucu nedenlerin yokluğunda *sonsal* (a posteriori) doğru olabilirdi. Böylelikle, sonuçların doğrulanmasının sağlanmasıyla amaçladıkları ekonomik akıl yürütmenin uygulanabilirliğini tespit etmekti. Gerçekte, bu sonuçların geçerliliğini değerlendirmeyi amaçlamıyorlardı. Bu on dokuzuncu yüzyıl yazarları sıra bir ekonomik öngörü hakkında yapılmış belirgin çürütmelere geldiğinde onları görmezden gelmek için gerekçe bulma konusunda çok ustaydılar. Ama belli bir ekonomik kuramı ret ederken asla ampirik ya da başka bir tür gerekçe göstermezlerdi. Kısacası, on dokuzuncu yüzyılın büyük İngiliz iktisat yöntemcileri yanlışlamacı değil, *doğruların sağlanması amacındaydılar* ve yeni bilimi her yönden gelebilecek saldırılara karşı korumak amacıyla tasarladıkları bir *savunmacı metodoloji* tavsiye ettiler.

The Wealth of Nations'ın (Milletlerin Zenginliği) 1776'da yayınlanışının ekonominin bağımsız bir disiplin olarak "doğuşuna" işaret ettiğini sayarsak Nassau William Senior'un *Introductory Lecture on Political Economy* (1827) (Ekonomi Politik Üzerine Giriş Dersi) yayınlandığı tarihte de yeni ortaya çıkan ekonomi politik biliminin elli yaşını daha yeni devirdiğini söyleyebiliriz. Senior bu kitabında ilk kez ekonomi metodolojisi sorunlarını bilinçli olarak tartıştı ve bu çalışmasını on yıl sonra yayınladığı *Outline of the Science of Political Economy* (1836) (Ekonomi Politik Biliminin Taslağı) adlı kitabında ayrıntılara inerek genişletti. Aynı zamanda, 1836 yılı John Stuart Mill'in ünlü *On the Definition of Political Economy; and on the Method of Investigation Proper to It* (1836) (Ekonomi Politik Tanımı Üzerine ve Ona Uygun İnceleme Yöntemi Üzerine) adlı çalışmasının yayınlandığı tarihtir. Bu kitabı ona ekonomik sorunların önde gelen yorumlayıcısı olma şöhretini getirdi. Bu şöhretini daha sonra bilim felsefesi üzerine yazdığı başyapıtıyla, *A System of Logic* (1844) (Mantık Sistemi) arttırdı ve bunu görkemli kitabı *Principles of Political Economy* (1848) (Ekonomi Politiğin İlkeleri) izledi. Bir sonraki önemli dönüm noktası John Eliot Cairnes'in *Character and Logical Method of Political Economy* (1875) (Ekonomi Politiğin Karakteri ve Mantıksal Yöntemi) oldu. Bütün klasik metodoloji dönemiyse John Neville Keynes tarafından doğru, yetkin terimlerle *The Scope and Method of Political Economy* (1890) (Ekonomi Politiğin Amaç ve Yöntemi) adlı kitabında özetlendi. Bu kitap Alfred Marshall'ın *Principles of Economics* (Ekonominin İlkeleri) adlı yapıtıyla aynı yıl çıktı ve onunla aynı ortak uzlaştırıcı metodolojik bakış açısını paylaştı.

Bu Adam Smith, David Ricardo ve Thomas Malthus'un metodolojik ilkeleri olmadığı anlamına gelmez. Ama onlar yalnızca bu ilkeleri açıkça ifade etme gereği görmediler. Herhalde onların savunma gerektirmeyecek kadar açık olduğunu düşündüler. Adam Smith özellikle çarpıcı bir vakadır çünkü gerçekte çalışmalarının farklı kısımlarında kökten farklı mantık yürütme tarzları kullanmıştır. *The Wealth of Nations* Birinci ve İkinci Kitaptan sonra, Ricardo'nun çalışmalarıyla ilişkilendireceği karşılaştırmalı statik yöntemi liberal tarzda kullanmaktadır. Öte yandan, *The Wealth of Nations* Üç, Dört ve Beşinci Kitapları ve *The Theory of Moral Sentiments* (Ahlaki Duygular Kuramı) sözde İskoç tarih okulunun çok farklı yöntemlerinin örnekleriyle doludur.

Bu İskoç tarih okulunun yöntemlerini karakterize etmek kolay değildir çünkü gerek Adam Smith gerek bu Okul üyelerinden hiç biri yöntemlerini asla yazıya dökmemiştir. Her durumda, bir yandan tarih kuramına sıkıca inançları olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarih aşamaları belirli ekonomik

üretim "tarzları ," ya da tipleri arasındaki ilişkilere ve insan doğasına ait bazı sonsuz ilkelere dayanmaktadır. Öte yandan, fen ve sosyal bilimlerin her ikisinde birden yeterli açıklama ölçütünü ret ederek zarafet ve basitliğe mükemmel olarak inanmaktadırlar (bkz Skinner, 1965; Macfie, 1967, bölüm 2 ve Smith, 1776, ss. 15-43). Adam Smith aslında bilim felsefesine şaşılacak derecede geniş bilgiye sahip bir makaleyle katkıda bulundu. *The Principles which Lead and Direct Philosophical Enquiries; Illustrated by the History of Astronomy* (Felsefi Sorgulamaları Sevk ve İdare İlkeleri; Astronomi Tarihinden Örneklerle) 1750'lerde yazılmış ancak 1799'da yazarın ölümünden sonra yayınlanmıştı.[1] Newton'un Principia'sının yayınlanmasından yalnızca altmış yıl sonra yazan Smith Newton'cu yöntemi içine, "başlangıçta ilkel ya da kanıtlanmış, bazı ilkeleri," yerleştirdiğimiz "ve daha sonra aynı zincir üzerinde birleştireceğimiz birçok olguyu anlatacağımız," bir yöntem olarak betimlemişti. *The Theory of Moral Sentiments*'de öteki insani varlıklara sempati beslemeye ve *The Wealth of Nations*'da başrolü kişisel çıkarı öne çıkaran davranışa vermekteydi. Bu her iki kitaba da, Smith'in bu Newton'cu yöntemi önce ahlak, sonra da ekonomiye uygulamak için yaptığı özenli girişimler olarak saymalıyız (Skinner, 1974, ss. v180-1). Bunlar da Newton'un yöntemi hakkında naif görüşü olduğunu yadsımamızı gerektirir. Smith'in astronomi üzerine yazdığı makalede bilimin çıkışının insanların boş merakı ya da doğanın efendisi olma dürtüsü yerine basitçe "merak, hayret ve hayranlığı" azaltma arzusu olduğuna inanması çarpıcı bir gerçektir. Hatta bilimsel düşünceleri yargılama standardı bile katı biçimde kavramaktan çok estetik kaygısı taşır. Yine, farklı olguları doğru öngörüler yapma yeteneği yerine, yerçekimi örneğinde olduğu gibi bildik tek bir ilkeyle açıklayabilmenin üstünlüğünü vurgulamıştı. Smith'in gerek Kopernik gerek Newton devrimlerini anlatımında çok fazla *gelenekselcilik / konvansiyonalizm* görülür. Herhalde, Hume'un da yeni başlayan gelenekselciliğinden etkilenmiş olmalıydı. Yani, Smith zamanında genel görüşün tersine Newtoncu mekaniği 'doğru' olarak betimlemeyi ret etmişti (Thompson, 1965, ss. 223-3; Lindgren, 1969, s. 901; Hollander, 1977, ss. 134-7, 151-2 ve Skinner, 1974). Ne var ki, Smith'in bilimsel kuramları "sanal makinelere" benzetmesiyle ilgili gerçekten ne demek istediğini merak etmek pek fazla bir şey kazandırmayacaktır çünkü çalışması kendisinden sonra gelen klasik ekonomistler tarafından hiç dikkate alınmamış ve gerçekte on dokuzuncu yüzyıl bilim felsefesi üzerinde hiç etki yapmamış gözükmektedir.

1 Smith'in astronomi üzerine yazdığı makalesi şimdi *The Works and Correspondence of Adam Smith*'in (1980) (Adam Smith'in Yapıtları ve Yazışmaları) Glasgow basımının 3. Cildinde bulmak mümkündür.

Ricardo'da, Adam Smith'in yazılarında o kadar öne çıkan tarihsellik, kurumsallık ve gerçeklikler arka planda gözden kaybolur ve hatta sosyal felsefesi yalnızca bazı imalı ifadelerinde görülebilir (Hutchison, 1978, ss. 7-10, bölüm 2). Metodoloji hakkındaki görüşleri ancak satır aralarında okunmasına rağmen kendisi açıkça bizim bu günlerde "hipotetik-tümdengelimci açıklama modelinin" inanmış bir savunucusuydu ve bulguların asla kendileri adına konuşabileceğini şiddetle yadsımaktaydı. Ricardo'nun, örneğin gıda ürünleri yetiştirmenin artan maliyeti, artan nüfusun gıda ürünleri arzına baskı yapması, toprak sahiplerinin gelirden aldığı payın artması ve yatırım fırsatlarının yavaş yavaş ortadan kaybolması gibi kendi sisteminin öngördüklerini tümüyle koşullu eğilim önermeleri ya da koşulsuz tarihi tahminler olarak dikkate alıp almadığını anlamak her zaman güç olmuştur çünkü yazı tarzının ayartaşı soyut sonuçlarla somut uygulamalar arasındaki ayrımı en aza indirmek olmuştur. Gerçekte, Schumpeter (1954, ss. 472-3) Ricardo'nun bu son derece yüksek ekonomik modelleri doğrudan gerçek dünyanın karmaşıklığına uygulama eğilimine "Ricardocu Kötü Huy" adını vermişti. Bir yandan, Ricardo Malthus'a amacının ilkeleri açıklamak olduğunu ve bu nedenle, "bu ilkelerin işleyişini göstererek ... kuvvetli vakalar hayal ettiğini" söylemişti. Öte yandan, bazı ekonomik sonuçların "yerçekimi ilkeleri kadar kesin" olduğunu Parlamentoya durmadan söylemekteydi.[2] Her durumda, onun yerine gelenlerin yazdıklarından aldığı mesajın, inceleme yöntemleri nedeniyle değil de sonuçlarının kesinliği nedeniyle ekonominin bir bilim olduğu şeklinde olmuştu.

Malthus'un Ricardo'nun metodolojisi hakkında ciddi kuşkuları vardı. Özellikle, Ricardo'nun ekonomik güçlerin uzun vade dengelerindeki sonuçlarına özel ilgi gösterme alışkanlığından endişeliydi. Yine, hiçbir zaman açıkça ifade etme cesareti bulamamasına rağmen Smith de Ricardo'nun tümdengelimci yaklaşımına tamamen karşı çıkan tümevarımcı bir yöntem olduğu konusunda kuşku duyuyordu. Pratikte, ancak Malthus'un mantık yürütme tarzı Ricardo'nunkiyle aynıydı. Yine, aralarındaki değer ve "genel bolluk" olasılığı sorunları hakkında olan geniş anlaşmazlık metodolojide önemli farklılıkları kapsamıyordu.

2 Ricardo'nun metodoloji üzerine değişik yerlerde yaptığı konuşmalarının toplandığı kaynak için, bkz de Marchi (1970, ss. 258-9) ve Sowell (1974, ss. 118-20).

Mill'in makalesi

Ricardo 1823'te öldü ve sonraki on yıl Ricardocu sistemin geçerliği üzerine yapılan şiddetli tartışmalara tanık oldu. Bu tartışmalara, Ricardo'nun baş tilmizleri James Mill ve John Ramsey McCalloh'un Ricardoculuğu ekonominin kendisiyle özdeşleştirmek için verdikleri uğraşlar eşlik etti. Entelektüel uzlaşmazlık dönemleri metodolojiye açıklık kazandıran tartışmaları da beraberinde getirebilir ve bu aşamada İngiliz klasik ekonomi politiğinde de öyle olmuştu. Gerek Senior ve gerek John Stuart Mill şimdi ekonomi politikçilerin inceleme yöntemlerini yöneten ilkeleri formüle etmek için bir ihtiyaç olduğunu gördüler.

Senior'a saf ve katı anlamda pozitif *bilimle* saf olmayan, karışık ve doğası itibariyle normatif ekonomi *sanatı* arasındaki ayrımı (bu sorunu 5. Bölüme kadar erteleyeceğiz) ifade eden şimdi çok iyi bildiğimiz birinci önermeye borçluyuz. Aynı zamanda, Senior'a borçlu olduğumuz ikinci katkı, bilimsel ekonominin esas olarak, "gözlem ya da bilinç sonucu olan ve hemen her insanın bu önermeleri duyar duymaz kabul edeceği ve düşüncelerine tamdık geleceği birkaç önermeye" dayandığı düşüncesini açıkça formüle etmişti. Daha sonra bu önermelerden çıkarılan sonuçlar ancak "belirli denge bozucu nedenler" olmaması halinde doğruluk kazanacaktı (aktaran Bowley, 1949, s. 43). Senior daha da ileriye giderek bu "birkaç önermeyi" dörde indirdi. Şöyle ki; (1) her insan servetini mümkün olduğu kadar arttırmak ve çok az kaybetmek arzusundadır; (2) nüfus geçim araçlarından daha hızlı artma eğilimindedir; (3) makineleri çalıştıran emek net pozitif ürün yaratma yeteneğine sahiptir; (4) tarım azalan getiri yasasına tabidir (bkz Bowley, 1949, ss. 46-8). Senior burada, yazılarının başka yerlerinde de görülebileceği gibi, klasik ekonomistler arasındaki en özgün olandı. Bununla birlikte, Mill'in aynı sorunları tartışması bir kere Senior'unkinden daha özenli ve akla yerleştiriciydi ve bundan başka, saf kuramın sonuçlarının doğrulanması sorununa Senior'dan daha fazla dikkat göstermişti.

Mill'in 1836'da yazdığı *On the Definition of Political Economy* adlı çalışması Senior'un ekonomi politik sanatı ile bilimi arasında yaptığı ayrımı anlatarak başlar. Bu fark maddi doğruların toplanmasıyla normatif kurallar bütünü arasındaki ayrımdır. Bundan sonra devam ederek, bir kez daha Senior'un yaptığı şekilde ekonominin konusunu, temelde ekonomik yaşamda insan saikleri ve ilişki tarzlarıyla ilgilenen "zihinsel bir bilim" olarak kategorize eder (Mill, 1967, ss. 312, 317-18). Bu doğruda üzerinde çok söz söylenmiş "ekonomik insan" kavramının doğduğu bölüme yöneltir. Bu bölüm uzun olduğu kadar, hemen tamamının aktarılmasını ve tekrar ve tekrar okunmayı hak eden bir bölümdür:

Şimdi "Ekonomi Politik" teriminden ortak anlaşılan şey ... servet arzusu ilkelerine sürekli olarak düşman olan ilkeler, yani emekten kaçınmak ve pahalı bağımlılıklardan hoşlanma arzusu sayılacak olanların dışındaki her öteki insani tutku ve dürtülerin tamamının soyutlanması olur. Bunları bir dereceye kadar, diğer arzular gibi hesaplarına dâhil ederler çünkü bunlar sadece zaman zaman servet peşinde koşmakla çelişmez. Fakat ona her zaman ayak bağı ya da engel olarak eşlik eder. Bu nedenle, onunla ayrılmaz bir parçası olarak karışmıştır. Eğer aşağıda gösterilen birbirine karşı iki dürtüyle denetlendiği ölçü dışında, o dürtü tüm eylemlerinin mutlak hakimi olabilseydi Ekonomi Politik insanlığı her zaman sadece servet edinme ve tüketme uğraşı içinde düşünür ve toplum halinde yaşayan insanlığın içine itileceği eylem çizgisinin ne olacağını göstermeyi amaçlar ... Bilim ... insanın her durumunda doğasının gereği olarak daha büyük servet payını daha küçüğüne tercih etmeye kararlı bir varlık olduğu varsayımıyla ... hareket eder.

Daha önce belirttiğimiz birbirine karşı iki dürtünün oluşturduğunun dışında başka bir istisna kabul etmez. Bu bir ekonomi politikçinin düşüncesinin insanlığın gerçekten bu şekilde oluştuğunu asla varsaymayacak kadar saçma olacağı için değil fakat bilimin bu tarzda hareket etmesi gerektiği içindir. Bir sonuç birbirini izleyen nedenlere bağlı olduğu zaman, o nedenler teker teker incelenmelidir ve yasaları ayrı ayrı araştırılmalıdır. Eğer nedenlerden yola çıkarak sonucu öngörme ya da denetleme gücünü elde etmeyi arzu ediyorsak ... Herhalde, insan yaşamında servet arzusundan başka uzak ya da yakın etkisi altında olmadığı başka bir itici kuvvet yoktur. Servetin insan davranışlarının esas hedef olmadığı kısımlarıyla ilgili olarak, Ekonomi Politik sonuçlarının uygulanabileceğini iddia etmez. Fakat insan işlerinde servet edinmenin esas ve onaylanmış amaç olduğu bölümler de vardır. Ekonomi Politik yalnızca bunları dikkate alır. Esas ve onaylanmış amacı sanki tek amaçmış gibi değerlendiriş tarzı doğruya en yakın olandır. Ekonomi politikçi eğer başkaları engellemezse, söz konusu bölümler içinde, bu arzuyla yaratılacak eylemlerin neler olduğunu sorgular. Bu şekilde, o bölümlerdeki insan işlerinin gerçek düzenine daha pratik olabilecek yollardan daha yakın bir tahmin yapmak mümkündür. Bu tahmini zaman farklı bir tanım sahip itici kuvvetin etkilerine uygun bir pay bırakılmasına izin verilerek düzeltilecektir ve bunun herhangi bir özel durumda sonuca müdahale edeceği gösterilebilir. Yalnızca çarpıcı birkaç durumda (önemli nüfus ilkesi gibi bir tanesi) bu düzeltmeler Ekonomi Politiğin kendi ifadeleri arasına eklenebilir. Burada, pratik kullanını uğruna, tümüyle bilimsel düzenlemenin getirdiği katılıktan bir şekilde ayrılınmış olur. Buraya kadar servet peşinde giden insanlığın davranışı en az emekle ve kendini yadsıyarak en büyük servet miktarını elde etme arzusunu yerine doğamızın özelliklerinin çok yanlı etkisinde kalmasını öteki nedenler tarafından uygulanan etki derecesine tanınan hoşgörü payı kadar düzeltme yapılana kadar. Ekonomi Politiğin sonuçlarının buraya kadar ya da öngörülmesinde başarısız kalacağı ya da uygulanabileceği bilindiği şekliyle ya da bu şekilde farz edilebilir. [ss. 321-3]

Mill'in ekonomik insan tanımı altının çizilmesine ihtiyaç gösteren özelliklere sahiptir. Mill bütün insanı olduğu gibi almamız gerektiğini söylemiyor. Ekonomik faaliyetlerde gerçekte nasıl davranacağını doğru biçimde tahminimize sahip çıkıyoruz. Bu Senior'un tüm yaşamı boyunca Mill'in çalışmasına rağmen savunduğu "gerçek insan" kuramıdır (bkz Bowley, 1949, ss. 47-8, 61-2) ve aynı zamanda Alfred Marshall'ın ve biraz cesaretle tüm modern ekonomistlerin daha sonra benimseyeceği bir görüş noktası olmuştur (bkz Whitaker, 1975, ss. 1043, 1045n; Machlup, 1978, bölüm 11).[3] Mill belirli ekonomik dürtüleri soyutlamamız gerektiğini söyler. Bu refahı maksimize etme dürtüsüdür ancak refahı maksimize etmesi asgari geçim düzeyindeki gelir ve boş zaman arzusunun kısıtlamasına tabidir. Öte yandan, (alışkanlık ve gelenek gibi) ekonomik olmayan dürtülerin ekonominin sıradan konularını kapsayan yaşam alanlarında bile var olmasına izin verilecektir. Kısacası, "kurgusal bir insan" kuramı uygulanmaktadır. Bundan başka, ekonomik alanın tüm insan davranışları arenasının yalnızca bir kısmı olduğunu vurgulamaktadır. Orada ekonomi politik iki kez soyutlama yapar: bir kez, gerçekte parasal gelirin neden olduğu davranış için; ikinci kez, "farklı tanımları olan itici güçleri" kapsayan davranış için.

Malthuscu nüfus kuramını da "farklı tanımları olan itici güçlerden" biri olarak kabul edildiğine dikkat edin. Malthus'taki nüfusun sürdürülebilirlik üzerine baskı yapmasının temelde insanın kendini çoğaltmak için sahip olduğu "mantıkdışı tutkusuna" bağlı olması insanı hesap yapan ekonomik unsurla olarak ele alan klasik görüşle uyuşması zordur. Herkesin iyi bildiği gibi Malthus nüfusun baskısına olumlu gördüğü "sefalet ve kötü alışkanlıklar" ve önleyici saydığı "ahlaki kısıtlamalar" dışında bir denetleme kabul etmedi. Ahlaki kısıtlamadan kastettiği, evliliğin ertelenmesi ve evlilik öncesi kesin olarak ilişkiye girilmemesiydi: Malthus asla evlilik sonrası aile boyutuna gönüllü olarak sınırlama getirilmesi düşüncesini aklına getirmedi. *Essays on Population*'ın (Nüfus Üzerine Çalışmalar) sonraki baskılarında Malthus o zamanın İngilteresi'nde nüfus artışıyla ortaya çıkan ahlaki kısıtlamanın gerçekte otomatik kontrol haline geldiğini kabul etti. Başka bir deyişle, "doğal dölleme tutkusunu" Smith'in aynı derecede doğal her bireyin "koşulları iyileştirmek için çaba harcama" eğilimiyle dengeledi (bkz

3 Mill'in kurduğu ekonomik insan kavramına benzer bir şeyin Adam Smith'in yapıtlarında bulunmadığını aym şekilde anımsayalım. Smith'de insanlar kesinlikle kendi çıkarları olarak algıladıklarına göre hareket ederler. Fakat bu çıkarlar asla yalnızca parasal amaçlara yönelik olarak kavranmaz. Yine çıkarlar sadece para olmaktan daha çok bir onur, ihtiras, toplumsal saygınlık ve üstünlük kurma tutkusu gibi meselelerdir (bkz Hollander, 1977, ss. 139-43; Winch, 1978, ss. 167-8).

Blaug, 1978, ss. 74-75). Böylelikle, büyük Malthuscu sorunun evlenen kişilerin dünyaya getirecekleri çocuk sayısıyla ilgili olarak gerçekte rasyonel hesaplar yapıp yapmadığı ampirik sorununa dönüşmüş gözükmektedir. Bu nedenle, ekonomik insan kavramının kendi içinde Malthuscu öğretinin doğruluğuyla ilişkisine, yani klasik ekonominin Ricardocu versiyonunun kilit taşına bağlıdır.

Mill ya da Senior'un ekonomik insan hakkında yaptıkları tartışmayı işçilerin meslek seçimlerindeki parasal olmayan dürtülerle ilişkilendirmedikleri dikkate değer. Adam Smith ise bunun ücretlerin saptanmasında belirleyici bir faktör olduğunu *The Wealth of Nations*'ın Birinci Kitabının o çok dikkat çekici Onuncu Bölümünde göstermişti (bkz Blaug, 1978, ss. 48-50). Bu parasal olmayan dürtülerin "emekten soğuma ve pahalı tutkulardan hoşlanma arzusundan" daha fazla bir şeyler kapsadığına vardığımız zaman ekonomik insanın itici dürtülerini belirleme sorununun Mill'in yaptığından biraz daha zor olacağı açıktır. Bu parasal olmayan dürtüler gerçekte parasal geliri bile yitirme pahasına her tür psikolojik geliri en üst düzeye çıkarma arzusundan ve belirsiz gelirlerin ortalama değerini en üst düzeye çıkarmayı değil de asgariye indirilmesinden oluşur. Modern dilde, şimdi bile ekonomik unsurların en üst düzeye çıkaracağı söylenen fayda fonksiyonlarının kapsamına hangi konuların gireceğine karar vermek kolay değildir.

Mill makalesinde ekonomik insan hakkında sayfalarca anlattıktan sonra ekonomi politiği "*apaçık* (a priori) yöntemi" kullanan "esasta *soyut* bir bilim" olarak karakterize eder (1976, s. 325). *Apaçık* yöntem *sonsal* (a posteriori) yöntemle karşı karşıya getirilir ve Mill birinci terimin bir şekilde talihsiz olduğunu çünkü onun deneyimlerde bulunmayan bir felsefe yapma tarzını anlatmak için kullanıldığını kabul eder: "*Sonsal* yöntemle, sonuçlarının esası olarak, sadece deneyim değil fakat özel deneyimi kastediyoruz. *Apaçık* yöntemle (genelde anlatılmak istenen de budur), varsayılan bir hipotezden yola çıkılarak mantık yürütmeyi kast ediyoruz" (ss. 324-5). Ekonomik insan hipotezi bu nedenle bir tür deneyime, yani içebakış ve yakın çevrenin gözlemlenmesine dayanmaktadır. Fakat bu hipotez özel gözlem ya da somut olaylardan çıkarsanmamıştır. Hipotez de bir varsayım olduğu için tümüyle "gerçek dayanaktan yoksun" olabilir ve bu anlamda, "bundan sonra Ekonomi Politiğin sonuçlarının, geometri sonuçları gibi ancak genel deyimiyle *soyutta* doğrudur, yani ancak belirli varsayımlar sağlandığında doğrudur" (ss. 325-6) denebilir.

Böylelikle Mill, ekonomi politik *bilimi* derken tümdengelim analizi yapılmasını kasteder. Bu analiz varsayılan psikolojik öncüllere dayanmakta ve

hatta bu öncüller açısından da, insan davranışının tüm ekonomik olmayan yanlarından soyutlama yapmaktadır:

Ekonomi Politiğin ilkelerinin özel bir vakaya uygulanacağı zaman o vakaya ait tüm koşulların tek tek dikkate alınması zorunludur. Yalnızca soruşturulan vakaya tekabül eden koşullarda kalmayarak muhtemelen o vakada var olabilecek ve bilimin tanım alanının dışında kalabilecek öteki koşulları da dikkate almalıdır. Bu koşullar o vaka için genel olmayabilir ya da o vakanın dâhil olduğu sınıfa ait olmayabilir. Bu koşullara *dengeyi bozan nedenler* denilir.

Bu durum Ekonomi Politiğe ait tek belirsizlik durumudur. Bunu genelde ahlak bilimlerinin tümü için de söyleyebiliriz. Denge bozucu nedenler bilindiği zaman, bunlar için gösterilen hoşgörü bilimsel kesinliği azaltmayacağı gibi *apaçık* (a priori) yöntemden de bir sapma oluşturmaz. Denge bozucu nedenlerden sadece bir tahmin olarak söz edilmek amacıyla verilmez. Genelde karşılaştırma yapılan mekanikteki sürtünme olayı gibi ilk seferde genel bilim ilkeleri tarafından verilen sonuçlardan tahminle çıkarılarak bir tümdengelim olarak düşünülmüştür. Fakat zaman içinde, birçoğu soyut bilimin kendi sınırları içine sokulmuştur ve sonuçlarının değiştirdikleri (modifiye ettikleri) çarpıcı sonuçlara yaklaşan bir tahmin olduğu doğru bulunmuştur. Denge bozan nedenlerin de dengesi bozulan nedenler gibi kendi yasaları vardır. Yine, denge bozan nedenlerin yasalarından, değiştirmeyi (modifiye ettiği) ya da bozduğu daha genel yasaların işleyişine benzer şekilde denge bozmanın doğası ve miktarı *apaçık* (a priori) olarak öngörülebilir. Fakat bu genel yasaların işleyişiyle uyuştuklarını söylemek daha uygun olacak. Özel nedenlerin yarattığı sonuçlar o zaman genel olanların sonuçlarına eklenecek ya da onlardan çıkarılacaktır. (s. 330)

Denge bozucu nedenlerin bu etkisi nedeniyle, "sadece Ekonomi Politikten başka bilimle uğraşmamış ekonomi politikçiler bilimini politiğe uygulamaya çaba gösterirlerse başarısızlığa uğrayacaklardır" (s. 331).

İnsan faaliyetlerinde, kontrollü deneyler yürütmenin imkânsızlığı nedeniyle, tümevarımla tümdengelim karışımı yöntem *apaçık* (a priori) yöntem "ahlaki bilimlerde felsefi incelemenin "tek" meşru tarzı olacaktır" (s. 327). Fakat özellikle tümevarımcı *sonsal* (a posteriori) yöntem "doğruyu keşfetmek değil, onu doğrulamak için" kendini ortaya koyar:

Bu nedenle, bizi öngörülerde bulunmaya götürecek sonuçlar, içine girdiğimiz özel vakalarda aslında gerçekleşmiş olanlardan elde edebileceğimiz en güvenilir açıklamalarla karşılaştırarak kuramımızı doğrulamayacağı için dikkatli çaba göstermemiz mümkün değildir. Önceden fark ettiklerimizle gerçek olgular arasındaki ayrım genellikle, daha önce önem vermediğimiz önemli bir denge bozucu nedene dikkatimizi çekecek tek koşuldur. Bundan başka, bize genelde düşüncelerimizdeki yanlışları açıklar. Bu gayet uygun biçimde denge bozucu neden diyebileceğimiz bir şeylerin unutulmasında

daha da ciddi bir durumdur. Bize genelde tezimizin bütünün temelinin kendisinin yetersiz kaldığı gerçeğini açığa çıkarır. Yani, üzerinden mantık yürüttüğümüz verilerin sonuçların gerçekte belirlendiği koşulların yalnızca bir parçasını kapsadığını ve her zaman da en önemli parçası olmayacağını anlamamızı sağlar (s.332).

Bu her ne kadar birçok yönüyle doğrulamacılığın hatasız bir önermesi olsa da, Mill'in bir öngörüyü altta yatan kuramın çürütülmesi yoluyla doğrulanması yanlışıyla kendini eşitler bir konuma getirememesi dikkate değer: "önceden fark ettiklerimizle gerçek olgular arasındaki" bir "ayrım" özgün önermenin yanlış olduğunu ve onun gözden çıkarılacağını değil ancak onun "yetersiz" sayılacağını gösterir.

Kuramlarımızın doğrulanmasının sağlamasını yapmak için duyduğumuz ihtiyaç bizi o çok muhteşem *eğilim yasalarını* formüle etmeye götürür:

> Kuşkusuz, genellikle yalnızca bir sınıfın bir kısmı için doğruyken sınıfın tümü için doğru olduğu iddia edilir. Fakat hatası genellikle iddiayı çok geniş tutmaktan kaynaklanmaz, ancak yanlış *tür* iddiada bulunduğu için hata yapar. O sonuca olan *eğilimi* öngöreceği yerde, gerçek bir sonuç öngörmüştür. Bu eğilim o yöndeki belli bir yoğunlukta hareket eden bir güçtür. *İstisnalar* açısından, hoş görülebilir derecede ileri bilim için hakkıyla istisna diye bir şey yoktur. Bir ilke için istisna diye düşünülecek şey her zaman baştakiyle kesişen bir başka ve farklı bir ilkedir: birinci kuvvete çarpan ve onun yönünü değiştiren başka bir kuvvet vardır. Bir yasa ve onun bir istisnası yoktur. Doksan dokuz şıkta geçerli ve birinde istisnası olan bir yasa. Her biri, muhtemelen bütün yüz şıkta geçerli olan ve birbirlerine bağlı işleyişleriyle ortak sonuç çıkaran iki yasa vardır. Eğer bu ikisinden daha az bariz olduğu için dengeleri bozan kuvvet denileni, diğer kuvvet üzerinde herhangi bir durumda hâkim olursa ve o duruma genelde istisna denilirse, aynı dengeleri bozan kuvvet muhtemelen diğer bütün durumlarda artık kimsenin istisna demeyeceği değiştirici bir kuvvet olarak hareket edecektir (s. 333).

Eğilim yasaları

Eğilim yasalarıyla daha önce Ricardo ve Malthus'da karşılaşmıştık ve konudan biran için ayrılarak bilimsel çalışmada doğrulamalarını değerlendirelim. Klasik ekonomistlerin denge bozucu nedenlere; ekonomik kuramların sonuçlarıyla çelişkiye düşürme olasılığı açısından başvurmaları, ekonomik "yasaların" genel ekonomik varsayım ya da önermelerine değişmez biçimde eklenmiş *ceteris paribus* (diğer tüm koşullar aynı kalmak üzere, ç.n.) tümcelerden yardım umut etmelerinde yankısını bulmuştur.[4] Hem sı-

4 Ekonomistlerin *ceteris peribus* deyimini kullanmalarının tarihi için, bknz Rivett (1970) ss(44-8).

radan kişilerin hem de bilim öğrencileri arasında *ceteris paribus* tümcelerinin sosyal bilimlerde çok bol kullanıldığı ancak fizik, kimya ve biyolojide çok az görüldüğü şeklinde çok yaygın bir izlenim vardır. Ne var ki, doğrudan öte bir şey yoktur. *Ceteris paribus* tümcelerinden tümüyle vazgeçen bir bilimsel kuram gerçekte mükemmel bir sona erişecektir: sorgulanan olgu için önemli bir fark yapmayan bir değişken kuramdan çıkarılmaz ve kuramın değişkenleri gerçekte yalnızca birbirlerini karşılıklı etkiler; dış değişkenlerle ilişkiye girmezler. Herhalde yalnızca gök cisimleri mekaniği ve atomik düzeyde olmayan termodinamik her zaman böyle bir mükemmel bir kapanış ve tamlığa erişmeye yaklaşabilir (Brodbeck, 1973, ss. 296-8). Fakat fizikte bile, bu derecede yüksek kapalı ve tam kuramlar istisnadır ve fizik dışında, doğal bilimlerde ilgili *cetera*'nın, sabit bırakılmaktan öte, gerçekte kuramla uyum halinde olduğu çok az sayıda örnek vardır.[5] Çoğunlukla, *ceteris paribus* tümcelerine doğal bilimlerde de sosyal bilimlerdeki kadar sık rastlanması bir nedensellik ilişkisinin sınanacağı zamana rastlar: tipik olarak, sınanacakların yanında diğer ilgili başlangıç koşulları ve ilgili nedensellik ilişkilerinin yok olduğu varsayılınca önerme biçimini alırlar. Kısacası, doğal bilimler bilimsel yasanın her sınavında var olan yardımcı hipotezlerden söz ederler — Duhem-Quine tezini anımsayın — oysa sosyal bilimler eğer *ceteris paribus* koşulu sağlanırsa yasa ya da hipotezlerin doğruluğunu dikkate alır. Fakat her iki durumda da amaç aynıdır. Yani, amaç kuramın belirttiklerinden başka tüm değişkenleri dışarıda bırakmaktır.

Bu nedenle, gerek doğal, gerek sosyal bilimlerde her ikisinde birden tüm kuramsal önermelerin hemen hepsinin gerçekte eğilim yasaları olduğu söylenebilir. Fakat fizik ve kimyadaki birçok eğilim önermeleriyle gerçekte ekonomi ve sosyolojideki tüm buna benzer önermeler arasında dünya kadar fark olduğu doğrudur. Örneğin, Galile'nin niceliksel düşen cisimler yasası kesinlikle örtülü bir *ceteris paribus* tümcesiyle birlikte yürümektedir çünkü tüm serbest düşüş durumları o cismin düştüğü havanın direncini de kapsar. Galile gerçekte "kaza" dediği durumların etkisinden kurtulmak amacıyla "mükemmel boşluk" idealizasyonunu kullandı. Fakat soyut yaşamın göz ardı ettiği sürtünme gibi faktörlerin sonuçlarından doğan bozulma miktarının şiddeti için tahmini değerler verdi. Daha yeni gördüğümüz gibi, Mill klasik mekanikte var olan *ceteris paribus* tümcelerinin bu özelliğinin mükemmel olarak farkındadır: "Mekanikteki sürtünme gibi... Denge bozucu nedenlerin kendi yasaları vardır ve dengesi bozulan bu nedenlerin

5 Lakatos, "kolaylıkla iddia edileceği gibi" demektedir, * "o ceteris peribus tümceleri istisna değildir. Onlar bilimde kuraldır" (ayrıca bknz Nagel, 1961, ss. 560-1).

kendi yasalarıdır" (Mill, 1976, s.330). Ne var ki, sosyal bilimlerde ve özellikle ekonomide, belirtilmemiş *ceteris paribus* tümceleriyle karşılaşmak oldukça olağandır – bilinmeyen her şeyin içine konulacağı bir tür sepet gibi – ya da belirlenmişse, nitelikselden daha çok yalnızca niceliksel terimlerle belirlenmiş olur. Böylelikle, Marksçı kar hadlerinin azalma eğilimi "yasasının" belirli "karşı koyan nedenlere" tabi olduğu söylenir ve bunlar belirtilmiş olmasına rağmen karşı durdukları kar hadlerindeki gerçek düşüşüyle birlikte hareket halinde oldukları düşünülür (Blaug, 1978, ss.294-6). Bu nedenle, sahip olduğumuz şey, temel yasada yer alan, olumsuz bir değişim oranı ve birçok olumlu karşı koyan değişim oranlarıdır. Tüm bu kuvvetlerin ortak çıktısı açıkça olumsuz olabileceği gibi olumlu da olabilir.[6] Kısacası, bir *ceteris paribus* tümcesinin anlamını kısıtlamayı, "denge bozucu" ya da "karşı etki yapan nedenlerin" işletilmesi üzerine tanımlı sınırlamalar koyarak, bir şekilde beceremezsek, iddianın tümü, bu değişimin şiddetinin terimleri cinsinden değil de, toplam değişim yönündeki terimler cinsinden çürütülebilir bir öngörü yaratmakta başarısız kalabilir.

Bishop Whateley tarafından 1831'de eğilim önemleri arasında yapılan yararlı ayrımdan Mill de faydalanmıştı. Bunlar: (1) "Bir neden eğer *işleyişi engellenmemişse*, varlığıyla bir sonuç yaratacaktır" ve (2) denge bozucu nedenler tarafından gerçekte engellenmiş olduğu olgusuna rağmen bu gibi durumların var olacağı ve o sonucun *gerçekleşmesinin beklenebileceğidir*" (aktaran: Sowell, 1974, ss. B2-3). Mill'in kendisinin koyduğu gibi: bir sonucu, "o sonuca eğilimin – o yönde belirli bir yoğunlukla etki yapan bir güç – olduğunu kastettiğimiz zaman öneririz. İstisnalar açısından, hoş görülebilir derecede ilerlemiş bilimde istisna denilebilecek öyle uygun bir şey yoktur" (Mill, 1976, s. 333). Whateley'in yaptığı ayrımın doğrulanabilir bir eğilim yasasının yerine getirmesi gereken asgari koşulları önerdiği söylenebilir: Geçerli bir eğilim önermesinden söz edebilmek için onun, Whately'in tanımlarından birincisi ya da ikincisine uyduğunu görmemiz gerekir. Yoksa daha ilkede bile yanlışlanması mümkün olmayacak bir sonuç yaratmayı başaramamış olacağız. Ne Marks'ın azalan kar hadleri "yasası" ne de Malthus'un nüfus "yasasının" bu gerekli koşulu karşılamadığı açıktır. Yine, her iki durumda da, onlar temel eğilime "denge bozucu" ya da "karşı etki yapan" nedenlerin bu eğilimden kaynaklanan kendileri olduğunu ileri sürmekle işleri daha da kötü bir hale getirmişlerdir. Öyle ki, Whateley'in eğilim önermesinin birinci anlamındaki tanımına göre, eğilim önermesi asla herhangi bir kavranabilir koşul altında gerçekte gözlemlenemez.

6 Blaug'da (1990, bölüm 2) yer alan bu Marksçı tartışmayı, Marks'ın ekonomi metodolojisi hakkındaki kendi düşüncelerinin ışığında yeniden inceledim.

Ekonomideki bir *eğilim önermesi*, bu nedenle, ancak *ceteris paribus* tümcesi ifade edildiği ve tercihan niceliksel olarak dikkate alınabildiği zaman vadesi dolacak bir senet sayılabilir.[7] Mill'in metodoloji hakkındaki makalesinde bu konuları açıklığa kavuşturmasından sonra, ekonomik sorunların gerçek analizlerinde de aynı açıklığı gösterip göstermediğini sormaktan kaçınmamız gerekir. Schumpeter (1954, s. 537n) bir keresinde şöyle demişti: "İnancın metodolojik mesleğinin kelime anlamı filozof dışında kalanların ilgisini pek çekmez... Karşı çıkılabilir bir metodoloji yapıtı onun ilgili olduğu analizin sonuçlarından vazgeçmeye bizi zorlamaksızın vazgeçebildiği sürece soyuttur." Yine bu söylenenler herhangi bir övülmeye layık metodoloji eseri için de doğrudur. Fakat Mill'in ekonomisinin onun metodolojik bakışını gösterdiği gerçeğine dönmeden önce, Mill'in *Logic*'ine (Mantık) çabucak bakalım. Bu çalışması halkta çok geniş bir ilgi uyandırmıştır. Böyle yapmamızın nedeni, Mill'in ekonomisini değerlendirirken onun yalnızca önemli bir felsefeci olmasının yanında aynı zamanda çok iyi eğitim almış bir mantıkçı (psikolog, siyasal bilimci ve sosyal felsefeci olduğundan söz etmeye gerek bile yok) olduğunu anımsatmak önemli olacaktır.

Mill'in Logic'i (Mantık)

Mill'in *System of Logic*'i (Mantık Sistemi) modern okuyucu için anlaşılması kolay bir kitap değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi, içinde tümdenvarımcı mantığın (muhakeme denilmektedir) bir entelektüel sosis makarnası gibi gösterilerek kasten kötülenmesi ve yeni bilgiye ulaşmanın tek yolu olarak gösterdiği tümevarım mantığına övgü yer almaktadır. İddiasının çoğunun altında, Kant'ın sentetik apaçık önermeler, yani sezgicilik bildirisi adını verdiği inançların tümünü önce ahlaki inançlar, ondan sonra da mantık ve matematik alanında yıkma çabası yatmaktadır. Mill'in matematiğin gerçekte yarı-deneysel türde bir bilim olduğu görüşü kesin

7 Burada bu deyimi Kaplan'dan (1964, ss.97-8) alıyorum. Şöyle yazıyor: "Bir eğilim yasası, en katı anlamıyla bir yasanın ona karşı kuvvetlerin tanımlandığı ve dikkate alındığı zaman geçerli olacağı düşünülerek ileri sürülen bir yasadır. Buradan çıkan şey, bir eğilim yasasının bilimsel değerinin onun diğer belirleyicileri ya da kuvvetleri canlandırmak ya da kılavuzluk yapmakta ne kadar etkili olduğuna bağlıdır. Kendi içinde, yalnızca vadeli bir senettir. Bilim dünyasında serbestçe dolaşmaktır. Kamusal güven kazandığı sürece bilim dünyasında serbestçe dolaşacak ve en sonunda bir senedin üzerinde yazılı değerini bulması gibi vadesi dolacaktır. "Diğer şeylerin eşit olması tümcesi vadenin dolması anlamında değil fakat senedin üzerindeki başka bir deyimdir." [Ekonomideki eğilim yasalarının daha başka tartışmaları ve örnekleri için, bknz Fraser (1937, bölüm 3); Hutchison (1938, ss. 40-6) ve Kaufmann (1944, ss. 215-7).]

olarak modası geçmiş bir görüştür. En son olarak, kitabın tamamını bilim ve matematikte tümevarım yöntemlerini savunmaya ayırdıktan sonra, kapanış bölümünde Mill dönerek "ahlaki bilimler" (sosyal bilimleri kastederek) metodolojisine geçer. Burada, çok şaşırtıcı biçimde, birçok kuvvetin etkisiyle oluşan birleşik nedenlerin sık görülmesi nedeniyle, tümevarım yöntemlerinin genelde boşuna olduğunu kabul eder. Kitabın bu üç özelliği, birlikte ele alındığında, gerek bu çalışmayı bağlamına oturtmayı zorlaştırır, gerek de onu daha önceki ekonomi metodolojisi analiziyle ilişkilendirmeyi güçleştirir.[8]

Mill'in formal mantık hakkında söyleyecekleri tümevarım teriminin iki anlamıyla çabuk ve gevşek olarak gelişigüzel bir tarzda oynaması nedeniyle büyük ölçüde karışmıştır. Onu bazen nedensel ispat için mantıksal demonstratif biçimi olarak ele almış, bazen de nedensel genellemeleri destekleme ve doğrulama – dilimizde delil gösterme (adduction) – için demonstratif olmayan bir yöntem olarak işlemiştir. Bu sonuncu prosedür sonrasında yeni nedensellik yasalarının keşfiyle karıştırılır.[9] Fakat Mill düşüncelerin kökenini onların mantıksal güvenceleri sorunuyla sürekli karıştırmakta olmasına rağmen, onunla mantık kuramı esas olarak kanıtların değerlendirilmesiyle ilgili bilimsel yöntemin bir analizi olur. Yine, kitaba yirminci yüzyıldaki anlamıyla bakarsak bir sembolik mantık incelemesinden daha çok model ve yöntemleri üzerine bir çalışma olarak daha iyi anlaşılır. Mill'i bilim felsefecileri tarafından en iyi anımsatacak iki şey, tümevarım yasalarının işleyişi ki, bunlar doğrulamanın demonstratif olmayan kuralları olarak yorumlanmıştır – uzlaşma, fark, kalanlar ve birlikte bulunan değişimin dört yöntemi – ve nedensellik analizidir. Nedensellik analizinde Hume'un "tümevarım sorununu" doğanın tekdüzeliği ilkesini her nedensellik açıklamasında baş öncül olarak getirmek suretiyle çözmeye uğraşmıştır. Mill'in dört yönteminden deneysel araştırma tasarımlarına ait ham bir mantık taslağı olarak hâlâ söz edilmektedir. Fakat nedenselliği işleyişi şimdi yalnızca Hume'un

8 Mill'in *Logic*'i üzerine yapılmış sayısız yorum vardır. En yararlı bulduklarım Nagel (1950), Anschutz (1953), McRae'nin Mill'e giriş yazısı (1973), Ryan (1974, bölüm 3) ve Mawatari (1982-83)'dir.

9 Medawar'ın (1967, s.133) değindiği üzere: "Ne yazık ki, biz İngiltere'de bilimsel keşiflerin tümevarım yöntemine ve aynı mantıki boyutuna sahip tümden gelim olarak benzer bir yöntem kullanılarak ortaya çıktığına inanarak yetiştirildik. Tümevarım yöntemi, mantıksal olarak mekanikleşmiş düşünce sürecidir ve duyuların kanıtlarından çıkan basit olgu bildirimlerinden başlayarak bizi genel yasaların doğruluğuna kesinlikle yönlendirebilir. Eğer gerçekten ona inanan bulunsaydı bu entelektüel olarak güçsüzleştirme inancı olacaktı ve John Stuart Mill'in bilim metodolojisinin en çok suçlanacağı yer burası olacaktı. Millci tümevarımın esas zayıf olduğu nokta onun keşifte ve ispatta insan zihninin etkileri arasındaki farkı ayırt etmeyi başaramamasındaydı."

tümevarımcı kesinliğin imkânsızlığının kanıtının yanlışlanmasının ne kadar zor olduğunu göstermek için tartışılmaktadır.[10]

Gerek nedensellik yasalarına yardım ve gerekse onların evrensel olarak geçerli olduklarının kanıt şekli olarak geliştirdikten sonra *Logic*'in son bölümünde sosyal bilimlere döner. Burada bu dört yöntemin uygulanamayacağını içtenlikle kabul eder. İşleyen nedenlerin çoğulluğu, ayrı sonuçların iç içe geçmesi ve kontrollü deneyler yürütmenin imkânsızlığı gibi nedenlerle uygulanamazlar. Bundan dolayı, sosyal bilimler için bu dört yöntemin yerine, (1) "geometrik ya da soyut yöntemi", (2) "fiziki ya da somut tümdengelimci yöntemi" ve (3) "tarihsel ya da ters tümdengelim yöntemi" savunur. Birincinin sınırlı bir kullanımı olduğu söylenir çünkü tek bir nedenin tüm sonuçları ürettiği yerlerde uygulama olanağı vardır. Üçüncüsü, Auguste Comte'den sonra, insan doğasının belirli evrensel ilkelerine dayanan hakiki tarihsel değişim yasalarını kurmakla ilgilidir. Örneklerinin ekonomi politikte görülmesi beklenen ikinci "fiziki ve somut tümdengelimci yöntemdir. Aynı zamanda, ayrı nedenlerin katkı yapacak şekilde etki yaptığı astronomide kullanılan yöntemin de bu dört yöntem yardımıyla ilk olarak belirlendiği bize söylenmektedir. Bundan sonra bu kurallardan tümdengelim yoluyla yapılan çıkarsamalar ampirik gözlemlere başvurularak doğrulanmıştır (Mill, 1973, ss.895-6). Bu noktada, Mill 1836 makalesinde ekonomik insan üzerine yazdığı ve bizim daha önce aktardığımız bölümleri koymuştur. Bundan sonra "siyasal etoloji" adını verdiği bilimi tartışmaya açar. Henüz doğmamış ancak adı yeni duyurulan bu bilimi ulusal karakterin formasyonunun tümdengelimci bilimi olacaktır. Bu bilimin bir gün tüm sosyal bilimlerin temeli olacağına severek inanmıştır.

10 Uzlaşma yasasına göre: "Eğer incelenen fenomenlerin (görüngülerin) iki ya da daha fazla olayı yalnızca bir ortak koşula sahipse, tüm olayların içinde uzlaştığı koşul verilen görüngülerin nedenidir (ya da sonucudur)." Fark yöntemine göre: "Eğer incelenen görüngülerin içinde gerçekleştiği bir olay ile içinde gerçekleşmeyen bir olay, yalnızca baştakinden gerçekleşenden başka her koşulları ortaktır. İki olayın farklılık gösterdiği koşul görüngülerin sonuç ya da nedeni, ya da nedenin ayrılmaz bir parçasıdır." Kalanlar yöntemine göre şudur: "Her görüngüden belirli öncüllerin sonucu olacak şekilde önceki tümevarımlarında bilinen o kısımlarını çıkarıp atın; görüngüden kalanlar geriye kalanların sonucudur." En son olarak, birlikte bulunan değişimler yöntemine göre: "Bir başka görüngü belirli bir tarzda değiştiği zaman hangi görüngü herhangi bir tarzda değişimi sürdürürse, o görüngünün neden ya da sonucu olur, ya da onunla bir nedensellik olgusu kanalıyla bağlantılıdır." (Mill, 1973, VII, ss. 390, 391, 398, 401). Mill'in dört "yöntemi" hakkında yapılan yorumların bol olmasına rağmen Cohen ve Nigel'in (1934, ss.249-72) eski yazdıklarından öteye geliştirmek mümkün değildir; ayrıca bknz Losee (1972, ss.148-58). Mill'in tümevarım yasaları nedensellik açıklamalarının modern işleniş tarzına mükemmel bir giriş niteliğindedir. Örneğin, Mackie'nin INUS modeli (Bknz Blaug, 1990, s.114 ve Gordon, 1991, ss.43-4, 396-8, 648).

Mill'in *Logic*'inin bu son bölümünde daha fazlası da var: metodolojik monizmi kuvvetle savunmak; metodolojik bireyciliğe sıkı sıkıya inanmak ve toplumsal alanlarda bile normatif analizin değil pozitif analizin bilimin anahtarı olduğunda ısrar etmek. Fakat tümevarımcı yöntemleri yüzlerce sayfa övdükten sonra birden tümdengelimci yöntemleri desteklemeye başlamaktadır. Son bölümde ise daha o zamanlar çocukluk çağındaki sosyoloji bilimine tartışmanın çoğunu ayırırken artık zaten olgunlaşmış ekonomi bilimine yalnızca tesadüfen değinmekten söz etmeye bile gerek yoktur. Bunlar okuyucuyu Mill'in sosyal bilimler felsefesi üzerine son görüşleri hakkında tamamen karışmış durumda bırakmaktadır.

System of Logic'i bitirdikten beş yıl sonra, Mill konusunda yetkin *Principles of Political Economy* (Ekonomi Politiğin İlkeleri) adlı kitabını yayınladı. Bu kitap ne metodoloji üzerine açık bir tartışmayı ne de Principles'ın sağlam bir metodoloji örneği göstermek amacıyla Logic'i geri çağırmayı kapsar. Mill'in mantık üzerine görüşlerine saldıranların onun genelde bilim için vadettiklerini ekonomide uygulayıp uygulamadığını görmek için hiç çaba harcamadıklarına hayret etmemek gerek. Gerek William Whewell ve gerek Stanley Jevons her ikisi de Mill'e doğrudan karşı çıkmak için hipotetik – tümdengelimci bilimsel açıklama modelinin şampiyonluğunu üstlendiler: Whewell Mill'in *Logic*'ine karşı uzun bir yanıt yazarak, Hume'dan daha çok Kant'tan esinlenerek bilim tarihi kanalıyla bilimsel keşif felsefesine yaklaşma çabasına girdi (Losee, 1972, ss.120-8). Jevons ise, bilim felsefesine yaptığı büyük katkısı, *The Principles of Science; A Treatise on Logic and Scientific Method* (1873) (Bilimin İlkeleri: Mantık ve Bilimsel Yöntem Üzerine Bir İnceleme) adlı kitabında devamla "Mill'in mantık biliminde yaptığı buluşları ve özellikle de onun tikellerden tikele mantık yürütme öğesini" eleştirmiş ve tümevarımın mantıksal çıkarsamanın bir türü değil ancak basit olarak "hipotezle deneyin bir evliliği" olduğunu eklemişti (bknz. Harre, 1967, ss.289-90; Medawar, 1967, ss. 149ff; Losee, 1972, s.158 ve MacLennan, 1972). Whewell'in Ricardocu ekonominin matematiğe dönüştürülmesinde öncü olduğu gerçeğine karşın hiçbiri Mill'in *Logic*'ine karşı iddialarını Mill'in *Principles*'ına bağlamadılar. Hâlbuki doğal olarak Jevons da marjinalizmin üç kurucusundan birisiydi ve Mill'in ekonomideki etkisine Mill'in mantıktaki etkisi kadar karşıydı.

Bu her iki Mill'i sanki onlar farklı iki yazarmış gibi ele almanın merak uyandırıcı fenomeninin bir açıklaması, ne eleştirmenlerinin ne de Mill'in *Logic* ve *Principles* arasında bir ilişki görmemiş olmasıydı. Pratik amaçlarla, her ikisi de farklı iki yazar tarafından yazılmış olabilirdi. Jacod Viner'in

(1958, s.329) bir keresinde söylediği gibi: "Principles'ın tek bir karakteri yoktur. Adam Smith'in *Wealth of Nations*'ı durumunda olduğu gibi, bazı kısımları ağırlıklı olarak soyut ve *apaçıktır*. Ötekilerde önemli ölçüde olgusal veri ve tarihten çıkarsama bulunur."

Pratikte Mill'in ekonomisi:

Şimdi Mill'in kendi soyut, hipotetik Ricardocu öncüllerinin sonuçlarını doğrulama tarzıyla ne yaptığını incelemek için zaman harcayalım. Ricardo'nun izleyicilerine (1815, 1817 ve 1819'da) miras olarak bıraktığı öğreti sınanabilir birçok önermeyi ortaya çıkarmıştı — mısır fiyatında artış, ulusal gelir içinde rantın payının artışı, gerçek ücretlerin sabit düzeyde kalması ve sermayenin kar oranında düşüşü. Bu öğreti başka bazı şeylere de bağlıydı. Bundan başka, o çağın İngiltere'sinde mısır ithalinin serbest olmadığı düşünüldüğünde, bunların hepsi pozitif öngörülerdi; hipotetik değillerdi çünkü Ricardo karşıkoyan güçlerin onları "belli bir süre" dışında etkisiz hale getirebileceğini cesaretle karşı çıkmıştı (bkz Blaug, 1973, ss. 31-3; Blaug, 1986, ss. xiii-xiv, 91-114). Mısır Yasası 1846'ya kadar yürürlükte kalmıştı ve 1830'larla 1840'lar arasında bulunan istatistik verileri Ricardo'nun bu öngörülerinin her birini yanlışlamıştı. Örneğin, İngiliz tarımında azalan getirilerin teknik gelişmelerle değerlendirildiğinde buğday fiyatlarının 1818 düzeyinden başlayarak düzenli biçimde düşüşüne tanık olunuyordu. Rantlar muhtemelen Ricardo'nun öldüğü 1823 yılından Mill'in *Principles* kitabının yayınlandığı 1848 yılına kadar geçen 25 yıl içinde yükselmemişti. Bu rakama dönüm başına ya da göreceli gelir payı olarak da bakılsa bir artış gözlemlenmiyordu. Bu dönemde gerçek ücretlerin yükseldiği kesindi. Yine, İngiltere'de nüfus 1815-48 arasında 1793-1815 arasında olduğundan daha az artış gösterdi. Muhtemelen rant dışında kalan tüm bu olgular Mill'in *Principles* kitabında anlatılmıştı. Oysa, bu kitap Ricardocu sistemi kayıtsız korumuştu. Mill'in Ricardocu ekonomiyi inanarak savunmasının nedeni onun kuramıyla olgular arasındaki ayrılığı görmezden gelmesinden kaynaklanmıyordu. Ancak savunmasının nedeni çeşitli "kouyucu manevralar" benimsemesiydi. Bunların içinde en başta geleni de uygun *ceteris paribus* tümcelerinin daha önceden sahip olduğu özel içerikleri boşaltmak olmuştu.

Güçlüğün büyük kısmı geriye sistemde yer alan uzun vadeli temel kuvvetlerin kesinleşmiş kısa vadeli, karşı etki yaratan etkiler üzerinde üstünlük kurmaları için gereken zaman hakkında Ricardo'nun kendi tavrına geriye gitmesiydi. Tarımın tarihsel azalan getiri yasasına tabi olduğu ileri sürülmüş-

tü çünkü teknik gelişmenin verimli toprakların kıtlığının yine de üstesinden geçici olarak gelme olasılığı bulunmamasıyla birlikte, ancak ürünlerin yetiştirilmesinin maliyetinin artacağının beklenmesi mümkündü. Ricardo toprak sahiplerinin gıda üretimine teknik yenilikleri sokmak için özel teşvik sahibi olmamalarını iddia edecek kadar ileri gitmişti. Benzer biçimde, Ricardo işçilerin zaman içinde tarım ürünlerinden daha çok mamul mal tüketme olasılığının farkına vardı. Bu durumda, yiyecek yetiştiriciliğinin artan maliyetinin gerçek ücretleri arttırması ve karları düşürmesini beklemek şart değildi. Son olarak, işçiler de "ahlaki baskı" uygulamaya başlayabilir ve sermayenin nüfus artış hızından daha yüksek bir hızda birikmesine izin verebilirdi. Bu da bir kez daha "durağan durumun" başlangıcını geciktirmiş olacaktı. Fakat bunların hepsi sadece gerçekçi itiraflardı: Ricardo'nun ne teknik ilerlemeleri ne de ortalama işçinin aile bütçesinin içeriğini ne de ailelerin çocuk sayısını kontrol etmek için eğilimlerini açıklamak için bir kuram geliştirmemişti. Ricardo'nun eğilim önermelerinin olayların seyriyle, belki de yanlışlanma olasılığına sahip koşullu öngörüler anlamına geldiğini söylemek muhtemelen adil olacaktır.

Öte yandan, Ricardo açıkça, kuramlarının yasa koyuculara maddi yardım sağlayacağını düşünmüştü çünkü çeşitli geçici yoklamalar gerçekte yakın gelecekte temel kuvvetlere karşı etkili olamayacaktı. Bu baskı altında, kendisini önerdiği nedenlerin uzun dönem etkilerinin örneklerini göreceği yaklaşık yirmi beş yıllık bir "kısa vade" kavramına inandırmıştı. Ne var ki, bu onun kuramlarının doğru olduğunu anlamak için yirmi beş yıl beklemek gerektiğini savunduğunu söylemek anlamına gelmemelidir. Yaklaşımının bütün eğilimi doğrulamaya karşı çıkmak olmuştu. En azından doğrulamak derken biz, bir kuramın kanıtlarla onaylanıp onaylanmadığının kontrol edilmesini anlatmak istiyoruz yoksa sadece geride onu değiştirecek koşul kalıp kalmadığını görmek için beklemeyi anlamıyoruz (bkz O'Brien, 1975, ss. 69-70).

"J. S. Mill'in metodolojik tavrı Ricardo'nun tavrından o kadar da farklı değildir: Mill yalnızca Ricardo'nun üstü kapalı benimsediği 'kuralları' resmen telaffuz etmiştir," (de Marchi, 1970, s. 266) diye doğru olarak söylenmiştir. Gördüğümüz gibi, Mill doğruların sağlanmasından yanaydı; öngörülere ağırlık verilmesinden yana değildi: sosyal bilimlerde bir kuramın sınanması bir *önceden tahmin edilmiş* (ex ante) bir doğru değil ancak *sonradan gerçekleşen* (ex post) açıklama gücüne sahipti. Mill simetri tezine de hiç inanmıyordu. Mill bir kuramın doğru öngörülerde bulunmayı başaramaması halinde o zaman kuramın temelini oluşturan olgularla nedensel öncüller arasındaki

boşluğu kapatmak amacıyla yeterli sayıda tamamlayıcı nedenleri bulmak için bir araştırma yapılması gerektiğini söyleyecekti; ona göre bunun nedeni bir kuram varsayımlarının doğasıyla *aynı yönde gittiği sürece* doğru olacaktı. Yine, kesinlikle, onun bu tavrının *Principles* kitabının sayfalarında işlerlikte olduğunu görebiliriz. Kitabın yayınlandığı tarihte, Ricardo'nun ölümünün üzerinden yirmi beş yıl geçmişti ve yine iki yıl önce de ünlü Mısır Yasası yürürlükten kaldırılmıştı. Ondan sonraki yirmi üç yılda Mill *Principles*'ın altı baskısını yayınladı ve kitabının her yeni baskısı, Ricardo'nun tarihsel öngörülerinin serbest ticaret koşullarının olmadığı bir dönemde yapılmış olduğunu dikkate alırsak bu öngörülerin çürütüldüğünün yadsınmasını daha da zorlaşmaktaydı (Blaug, 1973, ss. 179-82). Malthusçu nüfus kuramı ise özellikle şimdi kanıtlarla apaçık çelişiyordu ve bu çelişki o dönemdeki ekonomistlerin çoğu tarafından kabul edilmişti (Blaug, 1973, ss. 111-20). Ama Malthus'un yaşadığı zorluk Mill'in sosyal felsefesini daha fazla etkiledi ve Mill bunun üstesinden gelmek için *Principles*'ta bunu karşılaştırmalı istatistik bir önerme olarak tutmayı başarmıştı — bu zorluk şuydu: eğer nüfus azalırsa, ücretler yükselecektir. Öte yandan, nüfusun geçim araçlarından daha ileriye gitme eğiliminin ise gerçekte belirmediğini kabul ediyordu (de Marchi, 1970, ss. 267-71). Benzer biçimde, Ricardo'nun korumacılığının mısır fiyatlarını ve toprak sahiplerine giden rant payının artacağını söyleyen öğretisine aynı ters anlamı verdi (Blaug, 1973, ss. 181-2, 208). Bu da, onu Ricardocu sistemin sınanmasında bir toplumsal deneyim olarak Mısır Yasasının kaldırılmasıyla uğraşmasına olanak verdi.

Mill'in ekonomisine çok sempati duyanların bile onun kayıtsız koşulsuz bir sağlama taraftarı olduğunu kabul ederlerdi.[11] Gerçek mesele, zaman geçtikçe Ricardo'cu kuramın giderek konu dışına çıktığını gören Mill'in şimdi Ricardocu kuramın sadece konu dışına çıkmakla kalmayıp geçersiz olduğunu kabul edip etmeyeceğiydi. *Principles*'in 1848 ve 1871 yılları arasında yapılan baskılarında, Mill teknik gelişmenin tarımda azalan getiriler yasasının etkilerini bu nedenle temelde yatan nüfus artışının yiyeceklerdeki artışı geçme eğilimini ertelemeye izin vereceği dönemin süresini durmadan uzatmaktaydı. Bununla birlikte, *Principles*'ın ilk baskısına sadık kalacak olur-

11 De Marchi'nin (1970, ss. 272-3) Mill'i savunmasında ifade ettiği gibi: "Mill'in her zaman olgulara karşı sınama yapmak için çaba gösterdiği söylenemez ... Mill tümdengelimci kuramıyla bazen olgular arasında bir boşluk bırakma arzusundaydı ... Kuramın onaylanması için hazırlıklıydı; ancak tarihsel olgular ... kendi geçerli statülerini kazandırmak için asla kuramın üzerine çıkmadı." Ricardo ve Mill'in her birinin gelecek hakkında koşullu öngörülerde bulunduğunu yadsıyan kökten farklı görüşleri için, bkz Hollander (1985, 1, bölüm 1, 2, özellikle ss. 33, 126, 130).

sak doğal olarak "Ricardo'nun ölümünden Mill'in Principles'ın yayınlanışına kadar geçen süre, özellikle, doğrulayıcı sınamanın sonuçlarına Ricardo ya da Mill her durumda analizlerini ret etmeye kendilerini hazırlamadıkları" konusunda anlaşılmış olduğu için "Ricardo'nun öngörüleri için inandırıcı bir sınama oluşturmak için çok kısa olduğu" iddia edilebilirdi. (de Marchi, 1970, ss. 273). *Principles*'ın daha sonraki baskıları içinse savunmak için tüm yaşamını adadığı düşünceler sistemini terk etmesini istemek bir düşünürden istenecek çok fazla bir şey değil miydi? Mill ücretler fonu öğretisinden gerçekten de vazgeçti ve bu Henry Fawcett ve John Elliot Cairnes gibi en yakın tilmizlerinin yaptığından da daha fazla bir şey oldu. Amaç ama Mill'i suçlamak ya da aklamak değildir. Ancak onun gerek metodolojik görüşlerini gerekse onları pratiğe uygulama tarzını doğru olarak göstermektir.

Mill klasik geleneğin tüm yazarlarıyla birlikte hareket ederek geçerliliğin yargılanmasında temel olarak varsayımlara başvurmuştur. Oysa ileride göreceğimiz gibi, modern ekonomistler esas olarak öngörülere başvurmuşlardır. Bu klasik yazarların öngörülerle ilgilenmediği anlamına gelmez. Açıkçası, politika sorunlarıyla uğraşmakta oldukları için öngörülerde bulunmaktan kaçınamamışlardı. Bundan daha çok, doğru varsayımlar nasıl doğru sonuçlara varacaksa ekonomik insan, belirli bir teknoloji düzeyindeki azalan getiriler yasası, belirli bir ücret haddindeki sonsuz emek arzı gibi aşırı basitleştirilmiş varsayımların da zorunlu olarak aşırı basitleştirilmiş öngörülere gideceğine inandılar. Konuyla ilgili denge bozucu nedenleri dikkate almak için ciddi gayretler yapılmış olsa bile bu aşırı basitleştirilmiş öngörüler de asla hiçbir durumda tam olarak olayların akışından doğmayacaktır. Buna karşın, olayların açıklanmasına dâhil edilmeyen denge bozucu nedenler, ekonomik doğası olan göreceli olarak küçük denge bozucu nedenler değil ancak aynı zamanda ekonomik olmayan önemli nedenlerdir. Bu yüzden, Mill'in açıkladığı gibi ekonomik kuramların *uygulamalarını*, gerçek dünyada aslında neler olduğunu açıklamak amacıyla, ek olarak, ekonomik olmayan nedenlere bakılmasına da izin verdikten sonra, yeterince denge bozucu neden dikkate alınıp alınmadığını tespit etmek için sınarız. Kuramların *geçerliliğini* asla sınamayız çünkü sonuçlar varsayımların yetkilendirmesiyle insan davranışının bir yönü olarak doğrudur. Bu da, ondan sonra insan deneyiminin kendiliğinden belirli olgularını temel alması nedeniyle doğru olur. Bu nedenle, popüler modern konumun kilometrelerce uzağında kalırız. Popüler modern konumda, varsayımlar sınansa yararlı olurdu ama doğrudan sınanmalarına gerek olmamakta; son tahlilde yalnızca öngörüler önemlidir ve bir ekonomik kuramın geçerliliği ona çıkış sağlayan kanıtlarla tekrar tekrar onaylanarak sağlanır.[12]

12 Bkz Hirsch (1980). Hirsch aralarında benim de bulunduğum bazı modern

Cairne'nin mantıksal yöntemi

Eğer klasik metodolojinin gerçekten ne olduğuna dair kuşkular kalmışsa bunlar John Elliot Cairnes'nin *Character and Logical Method of Political Economy* (Ekonomi Politiğin Mantıksal Yöntemi ve Karakteri) adlı kitabının incelenmesiyle giderilebilir. Bu kitap ilk olarak 1875'te yayınlanmış, marjinal devrimin tam hızını kazandığı sıralarda, 1888 yılında ise gözden geçirilmiş yeni baskısı yapılmıştı (Bununla birlikte, marjinal devrimden yalnızca üstünkörü söz etmektedir). Bu arada, Ricardo'nun ölümünün üzerinden elli altmış yıl geçmişti. Oysa göreceğimiz gibi, Cairnes de Mill kadar Ricardo'nun esas eğilimlerinin temelde geçerliliğine katı biçimde inanmıştı. Mill ile Cairnes arasında çok küçük de olsa bir fark varsa — varsa da ancak aradaki fark bir saç teli kadar ince bir farktı — o da, Cairnes'nin ekonomik kuramların sonuçlarının olgularla basitçe karşılaştırılarak çürütülebileceğini yadsırken daha katı ve dogmatik olmasıydı. Bunun açıklaması bu iki insanın kişiliğinde, bulunabilir ancak, buna ek olarak Cairnes İngiliz tarih okulunun yükselişe geçtiği bir dönemde yaşamıştı ve bu okul üyelerinin klasik ekonominin gerçekdışı varsayımlarına yağdırdığı bitmek bilmeyen aşağılamalardan açıkça rahatsız olmuştu (bkz Coats, 1954; Koot, 1975, 1987).

Cairnes ekonomi politik hakkında herkesin iyi bildiği onun hipotetik ve tümdengelimci bilim olduğu önermesiyle başlar: sonuçları "ancak denge bozucu nedenler olmadığı zaman olgulara karşılık gelecektir. Bir başka deyişle, bu onların pozitif değil ancak hipotetik doğruları temsil ettiğini söylemek anlamına gelir" (Cairnes, 1888, s. 64). Ekonomi politiğin hipotetik bir bilim olarak değil ancak gerçek öncüllere dayanan bir bilim olarak görülmesi gerektiğine dair Senior'un görüşlerini aktarır. Ekonomi politiğin öncüllerinde hipotetik denecek bir şey olmadığını öne süren Cairnes, çünkü der, onlar "insan doğası ve dünyaya ait kuşku duyulmayacak olgulardır" ve "mümkün olan en az fedakârlıkla servet elde etme arzusuna ve doğal unsurların fiziki niteliklerine, özellikle de üzerinde endüstrinin uygulandığı toprağa" dayanmaktadır. Bu olguların, varlık ve karakteri kolaylıkla araştırılabilir" (ss. 68, 73). Bu açıdan, ekonomi fen bilimleriyle karşılaştırıldığında gerçekten avantajlı bir durumdadır: "Ekonomist çalışmaya büyük temel nedenleri öğrenerek başlar. O zaten girişiminin başlangıcındadır. Fen bilimcisi ise, aynı konuma gelmek için uzun süren laboratuar araştırmala-

yorumcuları klasik sağlamacılarla modern yanlışlamacılık arasındaki farkı yaldızlayarak vurguladıkları için oldukça haklı olarak kınamaktadır. Benim klasik metodolojiyi daha önceki nitelememin (Blaug, 1978, ss. 697-9) bu bakımdan yanıltıcı olduğunu şimdi fark ediyorum. Hirsch aynı zamanda klasik metodolojinin de savunulabilir olduğu görüşündedir. Doğal olarak, bu oldukça farklı bir iddiadır.

nını tamamlamak zorundadır" (s. 87). Ekonomistin deneyler yapamayacağı genelde doğrudur ancak zihninde düşünce deneyleri yürütebilir ve hatta "toprak üzerinde doğrudan fiziki deney" bile yapabilir" (ss. 88-93). Bu nedenle, varsayımları "tahmin" olmaz ancak "doğrudan ve kolayca kanıtlayabileceğimiz" gözlemlerden elde edilir (s. 95; ayrıca s. 100). Bu nedenle, Cairnes ekonomi politiğin hipotetik bilim olduğunu iddia ederken anlatmak istediğinin, her zaman bir *ceteris paribus* tümcesine bağlı olaylar hakkında koşullu öngörülerde bulunmak olduğunu söyleyerek açıklamasını sürdürür: "Ekonomi Politik öğretilerin ne *olacağını* değil ancak ne *olması gerekeceğine* dair eğilimleri ileri sürdüğü şeklinde anlaşılmalıdır ve ancak bu anlamda doğru olur" (s. 69; ayrıca s. 110).

Bunları *tümevarım* teriminin çoklu anlamları üzerine olağanüstü sayfalar izler. Benim de iki ayrı anlamını (daha önce sözü edilmişti) gösterdiğim tümevarım terimine, hipotetik-tümdengelimci yöntemin tümevarımcı-sınıflandırıcı yöntemden ayrı olarak kullanımının bu disiplinin yanlış anlaşılmayacağının bir işareti olduğu iddiası eşlik etmekteydi (ss. 74-6, 83-7). Ekonomik yaşama uzanan faktörlerin sayısının çok olması nedeniyle, ekonominin hipotetik doğruların her zaman "ekonomik soruşturmanın kabul edeceği gibi sağlamacılık türleriyle" desteklenmesi gerekir: "ekonomik soruşturmada sağlamacılığın kusurlu yapılması mümkün değildir; ancak buna rağmen, eğer dikkatlice yapılırsa tümdengelimci mantık yürütme sürecine bu şekilde elde edilen sonuçlarına yüksek derecede güveni haklı çıkaracak tümdengelimci mantık yürütme sürecine yeterince onay sağlaması genelde mümkündür." Bu değerlendirmesi, ne yazık ki Ricardo'yu, bu kaynağı en özgür ve en son gücüyle kullanan bir yazar" olarak aktarması bu değerlendirmesinin etkisini hafifletmiştir (ss. 92-3).

Cairnes, ekonomistlerin her zaman "daha güçlü nedenlerin kuvvetini değiştiren daha alt ilkelerin etkisini" dikkate almaya istekli olduğunu iddia eder. Bunun için bu alt ilkeler kuşku kaldırmayacak şekilde oluşturulmuş olmalıdır. Örnek olarak, Smith'in coğrafi olarak birbirine komşu emek piyasalarındaki aynı emeğin ücret farklılıklarının analizini ve Ricardo'daki uluslar arası fiyatlar kuramı ve her iki vakada da "emeğin göreceli olarak hareketsiz olduğu şeklindeki" alt ilkenin etkilerinden doğan Mill'i örnek gösterir (s. 101). Hatta daha da iyi bir örnek olarak, Tooke'un *History of Prices*'da (Fiyatların Tarihi) İngiltere'de önceki on yıllarda fiyat düzeyinin para miktarıyla aynı yönde değişmediğini göstermesine kadar uzar. Bu görüngünün açıklaması, Cairnes'nin söylediğine göre çek kullanımındaki artıştır. Çek miktarındaki artış banka senetlerinin piyasada dolaşımıyla fi-

yatların genel düzeyi arasındaki nedensellik ilişkisini tersine çevirecek kadar ileri gitmiştir (ss. 101-4). Bu noktayı vurgulamak için şöyle bir ekleme yapar:

> (Fiyatlarla senet dolaşımı arasındaki) ayrımın ima ettiği paranın değerinin onun miktarıyla *ceteris paribus* ters ilişkili olduğunu söyleyen basit yasanın kaldırılacağı sanılmamalıdır. Bu hala her öteki ekonomi politik öğretisi gibi zihinsel ve fiziksel olgular esasına dayanır ve her zaman para kuramının temel ilkesini oluşturmalıdır. O sadece pratik durumda *ceteris paribus* koşulunun sağlanmadığını gösterir. Söz konusu olgu artık ekonomi yasasıyla uyumlu değildir. Bundan başka karmaşık mekanik bir görüngünün mekanik yasaları hakkındaki başlangıç düzeyindeki bilgilerin bir acemi kişiyi yönlendireceği sonuçla iletişim kuramaması bu başlangıç düzeyindeki yasalarla tutarsızdır. Yüksek bir yerden bırakılan bir gine (altın İngiliz parası) yere bir kuştüyünden daha önce düşer. Oysa hiç kimse bu durumda yerçekimi ivmesinin tüm cisimler için aynı olduğunu söyleyen öğretiyi yadsımaz [Cairnes, s. 103n].

Cetera'nın özelliklerinin hiçbirinin belirtilmediği, nicelik bilgisinin çok az olduğu durumlarda, *ceteris paribus* tümcelerinin yanlış kullanımına ait daha iyi bir örnek bulmak daha güç olacaktır.

Cairnes son olarak, ekonomi yasalarının "ya varsayılan ilke ya da koşullarının var olmadığını ya da bu yasanın kabul ettiği eğilimin bu varsayımdan zorunlu olarak çıkartılmayacağı gösterilerek çürütülebilir," demektedir (s. 110; ayrıca s. 118). Kısacası, ya bu varsayımların gerçekdışı olduğunu kanıtlarsınız ya da söz konusu durumu uygulamazsınız. Bundan başka mantıksal tutarsızlığınızı gösterirsiniz. Ancak asla bu çürütülmüş öngörüyü ekonomik kuramı terk etmek için neden olarak göstermeyin çünkü özellikle ekonomide yalnızca niteliksel öngörüler yapmak mümkündür (ss. 119ff).[13] Bunun Cairnes'nin anlamının insafsız bir yorumu olmadığını göstermek için onun Malthusçu nüfus kuramına karşı tavrına bir bakalım: Malthusçu kuram bir eğilim yasasıdır ve bu nedenle "yiyeceklerin gerçekte nüfustan daha hızlı artmayacağını söyleyen öğretisi tutarsız değildir." Gerçekte, kendisi tam olarak "yapılan daha ileri incelemelerin gösterdiğine göre, birçoğu ülkede ve de gelişmiş ülkelerde yiyeceklerin gerçekte nüfustan daha hızlı arttığını," kabul etmeye istekliydi (ss. 158, 164). Bununla birlikte, Malthusçu kuram doğrudur. Bunun yanında o olmadan standart Ricardocu kuramların hiç anlaşılamayacağını (ss. 176-7) ekledi. Bu değerlendirme doğal

13 Cairnes kesin niceliksel öngörülerinin imkansızlığı hakkındaki iddiasını Avustralya'daki altın keşiflerinin etkileri üzerine yaptığı kendi ampirik çalışmasıyla yalanladı. Bkz Bordo (1975); bu makale her nasılsa Cairnes'nin metodolojisini neredeyse umutsuzca modern yanlışlamacı bir konuma benzetmeye uğraşır (Hirsch, 1978; Bordo, 1978).

olarak onun ekonomik öngörülere karşı savunmacı metodolojik tavrının kapılarını açan anahtarı sağlamaktadır. Bir başka deyişle, Ricardocu bilimsel araştırma programını kabul etti ve bu nedenle Malthusçu kurama o programın ayrılmaz bir öğesi olarak yapıştı.

Bir örnek daha vererek tartışmayı kapatabiliriz. Cairnes, Ricardocu rant kuramının yeni sömürgelerdeki tarım düzenini doğru biçimde öngörmemiş olduğunu kabul etti. Bu gibi "artık görüngü" türleri fen bilimleri için talihsizlik sayılabilir ama ekonomide değil.

> Bir soruşturmanın seyrinde beklenmedik biçimde ortaya çıkan olguların açıklanması gerektiğinde her zaman buna fiziksel bir öğretinin doğruluğunun en güçlü onaylanma şekli olarak bakılır. Ancak Ekonomi Politiğin çevresel koşullara ait bulgularla değil de bilincimize ya da duyularımıza doğrudan gelen etkilerle oluşturulan büyük ilkeleri bizim soruşturmalarımızın seyrinde bulunan görüngüden etkilenmezler ... ya da mantık yürütme sürecimizin doğru yapıldığı varsayımıyla, onların üzerine kurulan kuramı kapsar. Burada bizim denge bozucu bir nedenin varlığını varsaymak dışında bir seçeneğimiz yoktur. Önümüzdeki vakada, örneğin rantın hangi koşullarda bulunabileceği durumunda, bu o ülkenin toprağının aynı derecede verimli olmaması ve en iyi toprağın üretim kapasitesinin sınırlı olması olgularına inancımızı asla sarsamaz ya da bu olgulardan çıkardığımız sonuçlara güvenimizi zayıflatamaz [ss. 202-3n].

Tekrar ve tekrar, Senior'da, Mill'de, Cairnes'de ve hatta Jevons'ta "sağlama" kavramının ekonomik kuramlarda doğru ya da yanlış olduklarını görmek amacıyla yapılan bir sınama olmadığını; ancak yalnızca açıkça doğru varsayılan kuramların uygulama sınırlarını oluşturmak için bir yöntem olduğunu gördük: "denge bozucu nedenlerin" katı olgularla kuramsal olarak geçerli gerekçeler arasındaki farklar için dikkate alınıp alınmayacağını keşfetmek amacıyla sağlamasını yapar. Eğer dikkate alınacaksa kuram yanlış uygulanmış demektir ama kuramın kendisi hala doğrudur. Mantıksal olarak tutarlı olan bir kuramın yanlışlığını göstermenin bir yolu olup olmadığı sorusu hiçbir zaman düşünülmemiştir.[14]

John Neville Keynes toparlıyor

1880'ler ekonomi tarihinde Carl Menger'le Gustav Schmoller arasındaki ünlü *Methodenstreit*'ın (Yöntem Tartışması) yapıldığı bir on yıl oldu. Bu zamanda, Alman tarih okulunun etkisi İngiltere kıyılarına ulaştı ve İngiliz tarihçiler arasında sesi en çok çıkan Cliffe Leslie ve John Ingram'ın çalışmalarına katkıda bulundu. John Neville Keynes'in *The Scope and Method*

14 Bu değerlendirme ana akım klasik ekonomisine olduğu kadar aynen Marks'a da uygulanır (bkz Blaug, 1990, bölüm 21).

of Political Economy (1891) (Ekonomi Politiğin Amaç ve Yöntemi) adlı kitabının amacı Henry Sidgwick'in *Principles of Political Economy* (1883) (Ekonomi Politiğin İlkeleri) adlı yapıtındaki hoşgörülü yöntem tartışmasından esinlenerek Senior-Mill-Cairnes geleneğiyle tarihçi okulun yeni tezlerinin arasını bulmaktı. Yine, Marshall'ın *Principles of Economics* (1891) (Ekonomi İlkeleri) adlı kitabında bu konuya ve uzun süredir devam eden öğreti tartışmalarına karşı aynı derecede uzlaşmacı tavrını ileriye götürmüştü (bkz Dean, 1893). Keynes Adam Smith'i soyut-tümdengelimci ve tarihçi-tümevarımcı mantık yürütmeyi birleştirme tarzından ideal ekonomist olarak övgüyle söz etmiş olmasına rağmen kitabında ekonomide soyut-tümdengelimci görüşü üstü kapalı biçimde ve zekice savunma çabası görülmektedir.[15] Bu görüşünü daha akla uygun bir hale getirmek için klasik ekonomi politikçilerin apaçık yönteminin ampirik gözlemle başlayıp yine ampirik gözlemle bitmiş olsa bile bu gerçeği sürekli vurgulayarak mücadele etmiş ve öte yandan da okuyucularına soyut-tümdengelimci yöntemin Mill ve Cairnes gibi yıkılmaz, sadık yandaşlarının her ikisinin de bir durumda köylü mülkiyetini ve öteki durumdaysa köle emeğini inceleyerek tarihçi-tümevarımcı analize önemli katkılarda bulunduğunu anımsatmıştır. Keynes ekonomide Senior-Mill-Cairnes görüşüne karşı durarak İngiliz heteredoks (aykırı) geleneğine işaret etmiş olabilir[16] ancak onun yerine Ricardo'ya karşı Smith ve Mill'i hipotetik-tümdengelimci yöntemin en iyi uygulayan örnekler olarak çıkarmayı tercih etmiştir.

Kitap Keynes'in (1891, ss. 12-20) beş ayrı tezden oluştuğunu söylediği Senior-Mill-Cairnes geleneğinin mükemmel bir özetiyle başlar: (1)

15 Bu Marshall'ın Foxvell'e yazdığı mektubunda yaptığı bir bakıma bulmaca gibi yorumunu açıklamamıza yardımcı olabilir: "yöntem açısından kendimi Keynes+Sidgwick+Cairnes üçlüsü ile Schmoller+Ashley ekibi arasında ortada sayıyorum" (aktaran Coase, 1975, ss. 27-8). Ancak o zaman Marshall tüm metodoloji yazılarında bulgu toplama ve bir araya getirmeye vurgu yapan ve soyut kuramın rolünü sürekli olarak küçük gören bir kuramcı örneğiydi (bkz Coase, 1975).

16 O'Brien (1975, ss. 66-8; ayrıca 1970, ss. 96-8) Hume, Smith, Say ve McCulloch'u tümevarımcı bir grupta toplayarak onları Ortodoks tümdengelimci bir diğer gurubun, yani Ricardo, Senior, Torrens, Mill ve Cairnes'nin karşısına koyar. Ancak bu şemanın incelemeye karşı durabileceği kuşkuludur. Yine Keynes'in Richard Jones'un 1830'larda metodolojide yaptığı yalnız kalmış karşı çıkışlarına yalnızca üstünkörü bir başvuruda bulunması da ayrıca dikkate değer. Herhalde burada içgüdüleri Richard Jones'un bir öncü olduğunu iddia eden İngiliz tarih okulunun üyelerinden daha iyiydi: Jones'un programatik açıklamalarından ayrı olarak rant üzerine yaptığı çalışmaları Ricardo'nun toprak sahipleri arasında tam rekabet olduğuna dair varsayımının açık bir yadsıması olarak ekonomik sorunlara genel tümevarımcı bir yaklaşım olmaktan uzaktı (bkz Miller, 1971).

pozitif bilimle normatif ekonomi politik sanatı arasında ayrım yapmak mümkündür; (2) ekonomik olaylar öteki toplumsal olgulardan en azından bir dereceye kadar ayrılabilir; (3) ekonomide somut olgulardan doğrudan tümevarım, ya da *sonsal* (a posteriori) yöntemi başlangıç noktası olarak uygun değildir; (4) doğru usul "toprağın fizyolojik özellikleriyle ve insanın fizyolojik oluşumuyla bağlantılı olarak insan doğasına ait birkaç olmazsa olmaz olgudan..." başlayarak uygulanan *apaçık* (a priori) yöntemdir ve (5) ekonomik insan bir soyutlamadır ve bu nedenle "ekonomi politik eğilimlerle ilgili bir bilimdir, olguları konu almaz." En son olarak – altıncı tez de denilebilecek – şu sözleri ekler:

> Ne var ki, Mill, Cairnes ve Bagehot tümü de gözlem ve deneyimlere yapılan başvurunun *hipotetik bilimsel yasaların* somut endüstriyel olguların yorum ve açıklanmasına *uygulanabilmenin önünde yer alması gerektiğinde* ısrar etmekteydiler. Onun için denge bozucu nedenlerin etki yapmasına ne dereceye kadar izin verileceğine ... o zaman karar verilmelidir. Gözlemlenen olgularla yapılacak bir karşılaştırma tümdengelim yoluyla edinilmiş sonuçlar için bir *sınama (test)* sağlar ve belirlenecek bu uygulamaların *sınırlarını çizer* [s. 17; italikler benimdir].

Ekonomide "ahlakçı, gerçekçi ve tümevarımcı" bir görüş yandaşı olan tarihçi okulu da anlatımı aynı derecede kısa ve öz biçimdedir: tarihçi okul Senior-Mill-Cairnes tezlerinin her birini yadsır ve ek olarak, devletin ekonomik olaylara müdahalesini olumlu karşılamayı yeğler; devlet müdahalesine karşı olumsuz değildir (ss. 20-5).[17]

Daha önce gösterdiğimiz gibi, Keynes ekonominin "gözlemle başlayıp gözlemle bitmesi gerektiğini" (s. 227) söylemekten çok hoşlanıyordu ve tümevarım teriminin çifte anlamı hakkında da çok hassastı. Bir tezin başlangıcında "öncüllerin tümevarımla belirlenmesi" sonunda "sonuçların tümevarımla sağlamasının yapılması" farklı bir mantıksal işlem gerektirmekteydi (ss. 203-4n, 227). Bazen ekonomide öncüllerin "bazı bildik günlük olgular hakkında düşünce üretilmesinden biraz daha fazlasını kapsadığını" (s. 229) söylemesine rağmen kitabı bizim, Viner'in de (1958, s. 328) onun da bir keresinde yazdığı gibi, şu konuyu anımsamamıza yardımcı olur: "bugün hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın, içebakış kavramı geçmişte evrensel

17 Genel olarak tarihçi okul için bkz Schumpeter (1954, ss. 107-24) ve Hutchison (1953, ss. 145-52). Özellikle *Methodenstreit* (Yöntemler Savaşı) için bkz Hutchison (1973). Hutchison şu sonuca varmaktadır: "Gerçekte, *Methodenstreit* temelde yöntemler arasında bir ağız dalaşından ibaret değildi. Çalışılması gereken en önemli ve en ilginç konular, fiyatlandırma ve tahsis analizi ya da ulusal ekonomi ve sanayilerin yaygın gelişimi ve değişimi gibi konular açısından çıkarların çatışması gibi değildi" (ss. 34-5).

olarak 'ampirik' bir araştırma tekniği sayılmaktaydı ve sezgi ya da 'doğaçlama düşüncelerden' kesin bir çizgiyle ayrılmaktaydı." İçebakış kavramı Keynes için ekonomik öncüllerin ampirik temeli olan bir kaynak olmakla kalmıyordu (ss. 173, 223) ancak "azalan getiriler yasasının da aynı zamanda deneyle sınanması mümkündü" (s. 181). Keynes'in şu soruyu hiçbir zaman sormadığı da doğruydu: tanımı gereği kişiler arası sınanma olanağı olmayan bilgi kaynağı içebakış kavramı nasıl olur da ekonomide mantık yürütmenin başlangıç noktasını oluşturabilirdi? Ya da azalan getiriler yasasına gerçek bir örnek olarak sabit büyüklükte bir toprak parçasına değişken girdi uygulanan gerçek bir örnek gösteremedi mi? Kaldı ki, buna benzer testler çok daha önceleri Johann von Thünen ve başka birçok Alman agronomistleri (tarım bilimcileri) tarafından yapılmıştı. Bununla birlikte, Keynes klasik ekonomistlerin analitik kolaylık sağladığı için varsayımlarını havadan topladıkları ve bu varsayımların gerçekçi olduklarını pek de o kadar umursamadıkları suçlamalarına karşı kendini korunmalı görmüştür (bkz Rotwein, 1973, s. 365).

Keynes aynı zamanda klasik ve neoklasik ekonomideki ekonomik insan kavramının "kurgusal insanın" değil de "gerçek insanın" bir soyutlaması olduğu hakkında ek kanıtlar sunar. Daha önce de gördüğümüz gibi, Mill ekonomik insan kavramının ekonomik davranışları gerçekten etkileyen seçili bir dizi dürtüyü gösteren hipotetik bir basitleştirme olduğunda ısrarlıydı. Senior burada sadece bir rasyonellik ilkesi olduğu, yani davranışların kısıtlayıcılara tabi olarak maksimize edilmesi varsayımını söyleyen modern görüşe çok daha fazla yakındı. Cairnes Mill'in tavrıyla aynı kalarak ısrarını sürdürdü. Ancak bir yandan da ekonomik insan hipotezinin rasgele olmaktan uzak olduğunu vurguladı. Yine o günden beri, ekonomik insanın çeşitli tanımları süregeldi. Bir aksiyom, bir *a priori* doğru, kendi içinde açık bir önerme, yararlı bir kurgu, ideal bir tip, sezgisel (heuristic) bir yapı, tartışmasız bir deneyim olgusu ve kapitalizmde tipik bir insan davranış modeli olarak birbirinden değişik betimlemeleri yapıldı (Machlup, 1978, bölüm 11). Şimdi Keynes ekonomik insan kavramının gerçekliğini, kişisel çıkarını gözeten ekonomik davranışın çağdaş koşullarda gerçekte fedakârlık ve iyilikseverlik dürtülerine egemen olacağı anlamında şiddetle savunmaktadır (ss. 119-25). Ekonomi öncüllerinin "sanki" temelinde seçilmediğini ileri sürmektedir: "kuram bir yandan kuvvetlerin yapay olarak basitleştirilmiş koşullarda işleyişini varsayarken, yine de hala etkilerini araştırdığı bu kuvvetlerin gerçek dünyada gerçekte işlediği ve gerçekten de olaylara egemen olacak tarzda işlediği anlamında *doğru nedenler* (verae causae) olduğunu iddia eder (ss. 223-4; ayrıca ss. 228-31, 240n).

Ne var ki, bu önermeyi savunmak amacıyla nedensel ampirizm dışında hiçbir kanıt gösterilmemektedir. Böylelikle, ekonomik insan hipoteziyle çelişeceği varsayılan olguların sadece kuralın istisnaları olarak durmasına izin verilmiştir. Bu nedenle, "belli bir ülke ya da bölgeye duyulan sevgi, durağanlık, alışkanlık, kişisel saygınlık arzusu, bağımsız ya da güçlü olma tutkusu, kırsal yaşam tercihi ... tüm bunlar servet dağılımını etkileyen ve ekonomistlerin dikkat edilmesini gerekli gördüğü kuvvetler arasındadır" (ss. 129-31). Yine, Mill-Cairnes'nin emeğin rekabetçi olmayan katmanları ya da günümüzde söylendiği şekliyle, emek piyasalarının bölümlendirilmesi "gözlemlerle önerilen ve amacı ekonomik kuramları gerçek olgulara yaklaştırmak anlamında ... genel değer kuramının değiştirilmesi" olarak övülmektedir (s. 227n).

Kesinlikle, sıra bir dizi varsayımın gerçeklik derecesi hakkında bir yargıya varılması amacıyla ekonomik kuramın öngörülerinin sağlamasının yapılmasına geldiğinde, aynı noktada Keynes Mill'in *Logic*'inden alıntı yaparak şöyle anlatır: "somut bir tümdengelimci bilimde güvenilirlik temeli apaçık (a priori) yapılan mantık yürütme değil ancak sonsal (a posteriori) ortaya çıkan sonuçlarıyla gözlemler arasındaki uyumluluktur" (s. 231). Fakat o zaman bile iddialarını dengeler: "açık bir sağlama elde etmenin zorlukları bulunmasına rağmen... öncüllerimizin olgulara karşılık geldiğine dair bağımsız dayanaklarımız olabilir" (s. 233). Bunun yanında, "tümdengelimci yöntemin kullanıldığı her vakada [*ceteris paribus* koşulu] az çok bulunacağı" için, "kuramların yıkıldığını sanmamız doğru olmaz çünkü onların işleyiş durumları gözlem yapılmasına olanak vermeyebilir" (ss. 218, 233). "Denge bozucu nedenlerin" ters etkisini örneklemek amacıyla, Ricardo'nun Mısır Yasasının geri çekilmesiyle birlikte buğday fiyatlarında aniden bir düşüş yaşanacağı şeklindeki öngörüsünün doğru çıkmamasını tartışır. Sonra bu tezi Ricardo'nun "varılan sonuçların mutlak ve değişmez geçerliğine aşırı güven" duyduğu için takdir ederek tamamlar. Yine, Ricardo'nun eksikleri "zaman öğesini" ve "ekonomik nedenlerin kalıcı etkilerinin işleyişinin görüldüğü geçiş dönemlerini" yok saymasıdır (ss. 235-6, 238).

Keynes'in kitabında yer alan "Tümdengelimci Yöntemin Kullanılmasında Gözlemin İşlevi" adlı bu bölüm boyunca, kuşkusuz Marshall'ın etkisiyle şu öneriyi görüyoruz: ekonomik kuramdan kendi halinde doğrudan öngörülerde bulunması beklenemez. Onun yerine, her vakada ilgili "denge bozucu nedenlerin ayrıntılı bir araştırmasıyla bağlantılı olarak kullanılacak bir "analiz makinesi" olmaktadır (bkz Hutchison, 1953, ss. 71-4; Hirsch ve Hirsch, 1975; Coase, 1975 ve Hammond, 1991). Keynes bize "serbest

rekabet hipotezinin ... çok sayıda ekonomik olguyla ilişkili olarak yaklaşık derecede geçerli olduğunu" temin eder (ss. 240-1). Ancak özel bir olayda yaklaşıklık kavramının geçerliliğini nasıl belirleyeceğimiz konusunda hiçbir kılavuz sağlamaz. "Ekonomi Politik ve İstatistik" hakkındaki bölüm basite kaçmaktadır ve şekiller dışında istatistik teknikten söz etmez. Doğal olarak, Karl Pearson, George Yule, William Gossett ve Ronald Fisher gibi isimlerle özdeşleşen modern istatistik tarihi aşaması 1891'de henüz yeni başlamaktaydı (Kendall, 1968). Keynes istatistiğin ekonomik kuramların sınanması ve sağlamasının yapılması için esas olduğunu söyler ancak istatistik testlerle çözümlenebilmiş ekonomik anlaşmazlıklara tek bir örnek bile vermez. Ne var ki, bu gibi örnekleri Jevons, Cairnes ve Marshall'da bulmak o kadar da zor değildi. Bunun sonucunda, okuyucuda kalan ağırlıklı izlenim, ekonomik kuramın varsayımları genelde doğru olacağı için onun yapacağı öngörülerin de genelde doğru olacağı ve doğru olmadığı zaman ise olguların ayrıntılı araştırılması her zaman bu aykırılığın suçunu taşıyacak bazı özel (ad hoc) denge bozucu nedenler ortaya koyacaktır.

Robbins'in makalesi

Keynes ve Marshall'ın tüm metodolojik farklılıkları uzlaştırma umutları kısa ömürlü olacaktı. Yeni yüzyıla Amerikan Kurumsalcıların sesi daha duyulmamışken girildi ve 1914'e gelindiğinde ya da o sıralarda Veblen, Mitchell ve Commons'un yazıları aykırı tümevarımcı okulun tamamının Atlantiğin her iki yakasında da yaygınlaştırdı. Kurumsalcılık 1920'lerde bir süre için yükselişe geçerek Amerikan ekonomik düşüncesinde bir anda egemen akım oldu. Bununla birlikte, 1930'ların başında yeniden canlanmaya benzer bir hareket görülmüşse de tümüyle geçmişti.

İşte tam bu noktada, Lionel Robbins Ortodoks ekonomistlerin iyi anlamda ne yaptıklarını ve hala yapmayı sürdürdüklerini göstermek amacıyla Senior-Mill-Cairnes'nin tavrını modern bir anlatımla yeniden yazmaya karar verdi. Fakat Robbins'in tezinde ekonominin ünlü zenginlik ve amaçlar tanımı ve fayda kavramının kişiler arası karşılaştırılmasının bilimsel olmayan karakteri olduğu iddiası gibi Avusturya ekonomi geleneğinden gelen öğeler vardı; Anglo-amerikan gelenek etkisi görülmüyordu.[18] Ekonomideki

18 Robbins'in İngiliz ya da Amerikalılar yerine daha çok Avusturyalı ve Alman yazarlardan alıntı yapması o günlerin İngiliz ekonomistleri arasında alışıldık bir eğilim değildi. Fakat Philip Wicksteed'in *Common Sense of Political Economy* (1910) (Ekonomi Politiğin Sağduyusu) adlı yapıtından çok derin etkilenmişti. Bu yapıt Avusturya düşüncesini İngiliz ekonomisine getirmek için daha önce yapılmış bir çabaydı.

büyük tartışmalarla dikkatini çeken bu on yılda Robbins'in *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science* (1932) (Ekonomi Biliminin Doğası ve Önemi üzerine bir Makale) gerçek bir heyecan yaratan polemik başyapıtı olarak yer almaktadır. 1935'te yapılan ikinci baskısına yazdığı önsözünden anlaşıldığı gibi, Robbins'in *Essay*'ine o günlerde gösterilen tepkiler ağırlıklı olarak servetin kişilerarası karşılaştırmasının geleneksel doğasını vurguladığı Altıncı Bölüme odaklanmıştır. Aynı zamanda, ekonomi biliminin ekonomi politikalarının hedefleri açısından bakıldığında tarafsız olduğunu iddia etmesi nedeniyle, Robbins politika tartışmalarına ağırlık verilmesini yadsımış olmakla yanlış yorumlanmıştır. Öte yandan, onun Avusturya tarzı ekonomi tanımı – "Ekonomi insan davranışını [belli bir hiyerarşi sırasındaki] amaçlar ve alternatif kullanıma sahip kıt zenginlikler arasındaki ilişki olarak inceleyen bir bilimdir – insan davranışının bir tipinden çok insan davranışının bir yanına oturmuştur (Robbins, 1935, ss. 16-17; Fraser, 1937, bölüm 2; Krizner, 1960, bölüm 6). Bu yaklaşımı bu alanda kısa sürede yerini bulmuştur ve Robbins şimdi fiyat kuramı üzerine yazılan her ders kitabının ilk bölümünde anlatılmaktadır.

Robbins (1935, ss. 78-9) "değer kuramının esas önermesi bireylerin tercihlerin belli bir sıraya göre yapabildikleri gerçeğidir ve gerçekte de böyle yaparlar" demektedir. Bu temel önerme derhal bir *apaçık* (a priori) analitik doğrudur, "ekonomik yanı olan davranışımızın esas yapıtaşıdır" ve deneyimin ilk olgusudur" (ss. 75, 76). Benzer biçimde, değer kuramının bir diğer temel önermesi olan azalan marjinal verimlilik ilkesi gerek birden fazla kıt üretim faktörü bulunduğu varsayımından ve gerek "basit ve tartışmasız deneyimden" çıkartılır (ss. 77, 78). Böylelikle, bunların hiçbiri "gerçekteki karşılıklarının varlığının çok tartışılacağı önermeler değildir ... Onların geçerliğini sağlamak için kontrollü deneyler yapmak zorunda değiliz: o kadar günlük deneyimlerimizde sık rastladığımız şeylerdir ki ancak apaçık belli olarak bilinmeleri gerekir" (s. 79; ayrıca ss. 68-9, 99-100, 104). Gerçekte, Cairnes çok önceden ekonominin bu açıdan gerçekte bir ucunun fizikte olduğunu söylemişti: "Ekonomide, daha önce gördüğümüz gibi temel genellemelerimizin kalıcı parçaları bize anlık bilgi olarak gelir. Doğal bilimlerde ise ancak çıkarsama yoluyla kazanılır. Bireysel tercihler varsayımının gerçeklikteki karşılığı hakkında kuşku duymamız için elektron varsayımı için duymamız gerekenden daha az neden vardır" (s. 105). Bu doğal olarak bildiğimiz *Verstehen* (anlamak) öğretisinden başka bir şey değildir. Bu öğreti Avusturya ekonomi okulunun en gözde malzemelerinden biri olmuştu. *Verstehen* öğretisi her zaman metodolojik teklik (monizm) kuşkusuyla el ele gitmiştir ve bu not da Robbins'de bulunabilir: "sosyal ve doğal bilimler ara-

sındaki benzerlikler yerine aralarındaki farklar vurgulanırsa muhtemelen bu bilimlere daha az zarar verilmiş olur" (ss. 111-12).

Yine, Cairnes'nin izinde giden Robbins ekonomik sonuçların nicel terimlerle öngörülebileceğini yadsımaktadır. Bunun tersi gibi gözüken talep esnekliği tahminlerinin bile gerçekte yüksek derecede kararsız olduğunu söyler (ss. 106-12). Ekonomistin sahip olduğu tek şey sadece nitel kalkulustur (yüksek matematik). Doğal olarak onun da her durumda uygulanması olası değildir (ss. 79-80). Tarihçi okulun ekonomik doğruların zaman ve mekâna bağlı olduğunu anlatan iddiasını üzerine basa basa ret eder. Amerikan kurumsalcılarına tepeden bakar – "onların çabaları sonucunda tek bir 'yasa' adını hak edecek, geçerliği süreklilik kazanmış nicel bir genelleme ortaya konmamıştır" – ve "Senior ve Cairnes'ten bu yana gelen sözde 'ortodoks' bilim kavramını" çekinmeden açıkça onaylar (ss. 114, 82).

Bundan sonra, "ortaya çıkan yanıtın uygulama açılımını sınayan gerçekçi çalışmalarla" "tek başına çözümü sunma olanağına sahip" (s. 120) bir kuramı karşı karşıya getirir ve şöyle özetler: "belli bir kuramın *geçerliliği* onun yaptığı varsayımlardan mantıksal çıkarsamalarıyla ilgilidir. Ancak onun belli bir duruma *uygulanabilirliği* kavramlarının gerçekte o durumda işleyen kuvvetleri gerçekte yansıttığı derecede kadar bağımlıdır." Bu önerme daha sonradan nicel para kuramı ve iş döngüleri kuramı ifadeleriyle yeniden tanımlanmıştır. Bu konuyu da, beklediğimiz gibi ekonomik öngörülerin sınanmasının getirdiği tehlikeler üzerine birçok sayfa izler.

Robbins tartışmalı ünlü altıncı bölümde, faydanın kişiler arası nesnel karşılaştırmasını yapmanın mümkün olduğunu kabul etmez çünkü onların "gözlem ya da içe bakışla sağlamaları asla yapılamaz" (ss. 136, 139-41). Bundan birkaç yıl sonra, 1938'de yayınlanan Hutchison'un kitabında içebakışın ekonomik bilginin ampirik kaynağı olarak kullanılmasının şiddetle eleştirilmişti. Hutchison (1938, ss. 138-9) burada fayda kavramının kişiler *arası* karşılaştırılmasının tüketim kuramının geçerli bir temeli olarak benimsenmesiyle, öte yandan fayda kavramının kişiler *içinde* karşılaştırılmasının refah ekonomisinin temeli olarak kabul edilmemesi arasındaki mantıksal çelişkiye işaret eder. Yine kesinlikle, değer kuramını da o kadar çok diğer kişilerin de insanın kendisiyle aynı psikolojiye sahip olduğu varsayımına dayandırmak ve öte yandan aynı tarz mantık yürütmeyi diğer kişilerin refahları hakkındaki varsayımların çerçevesinin çizilmesinde ret etmek tuhaftır. Bir başka şekilde ifade edilirse, eğer farklı ekonomik birimlerin *refahı* hakkında çıkarsama yapmak için nesnel yöntem yoksa o zaman farklı ekonomik birimlerin *tercihleri* hakkında da çıkarsama yapmak için nesnel

yöntem yok demektir. Böylelikle, "değer kuramının esas önermesi bireylerin tercihlerini belli bir sıraya göre yapabildikleri gerçeğidir ve gerçekte de böyle yaparlar" şeklindeki varsayımının ve öte yandan kuşkusuz "günlük deneyimlerimizde sık rastladığımız şeyler" ifadesinin aynı zamanda "günlük deneyimlerimizde sık rastladığımız şeyler" olan bazı tüketici davranışlarıyla çelişmektedir: koşulların değişmesine rağmen tüketim modelleri katı alışkanlıklar tarafından oluşturulmaktadır; alışveriş cümbüşü ve zorunlu satın alma önceki tercih sıralamalarıyla tutarlılık göstermeyebilir; kişinin sadece kendi tercihlerini kendi deneyimlerinden öğrenme arzusuyla tahrik edilen tüketim ancak o sözde popüler moda akım ve züppelik etkilenmeleri örneğinde görüldüğü gibi kişinin diğer kişilerin tercihlerini algılama şeklinden tahrik olur. Yani, tahrik edilen tüketimin dikkate alınmaması gerekir ve kişinin kendi tercihleriyle tahrik olmaz (Koopmans, 1957, ss. 136-7). Özetle, tüm ekonomik birimlerin çok iyi tanımlanmış tercih sıralamaları olduğu – yani, rasyonel maksimizasyoncular olduğu – önermesi açıkça yanlıştır (bkz aşağıda Bölüm 15). Apaçıkçılık, yani ekonomik kuramların sezgisel açık aksiyomları temel aldığı inancı talep kuramında refah kuramında olduğundan daha az tehlikeli değildir.

Robbins'in durumunda bir kez olsun bir metodologun daha önceki metodolojik söylemlerinin ardından neler düşündüğünü öğrenebilmiş olmamız bir şanstır. *Essay*'in yayınlanmasından neredeyse kırk yıl sonra, Robbins geçmişe bakıp *Essay on the Nature and Significance of Economic Science* kitabının nasıl karşılandığını anlattığı otobiyografisini yayınladı. Kitabına yapılan eleştirilerin çoğuna ikna olmuş değildi ancak ekonomik kuramın varsayım ve sonuçlarının sınanması sorununa çok az değindiğini kabul ediyordu: "ekonomik genellemelerin doğası üzerine yazdığım bölüm şimdilerde esasçılık dediğimiz konuya çok fazla saplanmıştır ... bu bölüm Karl Popper yıldızı ufkumuz üzerinde yükselmeden önce yazılmıştı. O zaman onun bilimsel yöntemi yoldan çıkarıcı sunumunu bilseydim ... kitabın bu kısmı çok farklı kaleme alınmış olurdu." (Robbins, 1971, ss. 149-50; ayrıca 1979).

Robbins'in nicel araştırmalara karşı daha önceki düşmanlığının yalnızca ona özgü olmadığını ve 1930'larda pek çok önde gelen ekonomist tarafından da paylaşılan bir tavır olduğunu göstermek için John Maynard Keynes'in (1973, ss. 296-7) Roy Harrod'a 1938'de yazdığı mektubu değerlendirebilirsiniz (Schultz olarak yapılan başvurular *Theory and Measurement of Demand* [1938] [Talep Kuram ve Ölçümü] adlı kitabı ekonometri tarihinin başlarında bir kilometre taşı oluşturan Henry Schultz'a yapılmıştır):

Bana göre ekonomi mantığın bir dalı olmalıdır; bir düşünce tarzıdır ve siz bu bilimin *Schultz'vari* bir şekilde bir doğal bilimler taklidine dönüştürülmesi çabalarına yeterince şiddetle karşı koymuyorsunuz. Sadece sizin aksiyom ve maksimleriniz kullanılarak oldukça bir ilerleme kaydedilebilir. Ancak yeni ve gelişmiş modeller tasarlamak dışında başka bir şey yapılamaz. Bu, sizin söylediğiniz şekilde 'gerçek işleyen sistemimizin ihtiyatlı gözlemini' gerektirir. Ekonomide ilerleme model seçiminde hemen hemen tümüyle ilerlemeci bir gelişmeden oluşur...

Fakat bir modelin özü onun değişken fonksiyonlarına gerçek değerlerin oturtulmamasıdır. Böyle yapılırsa o bir model olarak yararsız olacaktır. Bu yapılır yapılmaz model genelliğini ve bir düşünce biçimi olarak değerini yitirir. İşte bu nedenle, Clapham boş kutularıyla yanlış ağaca saldırmakta ve yine bu nedenden dolayı Schultz'un sonuçları, tabii eğer elde edebilmişse çok da ilginç değildir (çünkü onların gelecekteki vakalara uygulanamayacağını daha baştan bilmekteyiz). İstatistik çalışmanın amacı modelin ilişkili ve geçerli olup olmadığını sınamak amacıyla, öngörüye bir bakış sağlayacak eksik değişkenlere değer atamak değildir.

Ekonomi çağdaş dünyayla ilişkili modelleri seçme sanatı bağlantılı modellerle düşünüş bilimidir. Böyle olmak zorundadır çünkü tipik doğal bilimlerinden farklı olarak, uygulandığı malzeme birçok bakımdan zaman içinde homojen kalmamaktadır. Modelin amacı yarı-kalıcı ya da göreceli olarak sabit faktörleri dalgalanmalar gösteren geçici olanlardan ayırmaktır. Böylelikle bu geçici olanlar hakkında mantıksal bir düşünüş tarzı geliştirilecek ve belli durumlarda yol açtıkları zaman sıralamalarının anlaşılmasına yardımcı olunacaktır.

İyi ekonomist nadir bulunur çünkü iyi model seçmek için 'ihtiyatlı gözlem' kullanma yeteneği yüksek derecede uzmanlaşmış entelektüel teknik gerektirmemesine rağmen anlaşıldığı kadarıyla bu yeteneğe çok az rastlanmaktadır.

İkinci olarak, Robbins'e karşı olarak ekonomi esasta bir ahlak bilimidir; doğa bilimi değildir.[19]

Modern Avusturyalılar

Ekonomik doğruların herhangi bir özel vakada kesinlikle uygulanacağını yalnızca kontrol etmek için sağlama yapılması gerektiğine inanma şıkkı Robbins'in *Essay*'nde olduğu kadar başka hiçbir yerde bu kadar hevesle ve güzel sözlerle ifade edilmemişti. Bu doğrular, tutarlı tercih sıralamasına sahip maksimizasyon arayan bir tüketici; düzgün işleyen üretim fonksiyonuyla karşı karşıya olan maksimizasyon arayan bir girişimci ve

19 Keynes'in ekonometriye karşı oldukça kararsız tutumunun tartışması için, bkz Stone (1980) ve Patinkin (1982, bölüm 7).

ürün ve faktör piyasalarının her ikisinde birden var olan aktif rekabet gibi masum ve mantıklı varsayımlara dayanmaktaydı. Bununla birlikte, bu ekonomik düşünce tarihinde sağlamacı tezin bu terimlerle savunulduğu son an olmuştu. Birkaç yıl içinde, (Keynes'in kendisini nicel araştırmalara sıcak bakmamasına rağmen) ekonometrinin gelişmesi ve Keynesçi ekonominin yükselişiyle cesaret alan yanlışlamacılığın ve operasyonalizmin (operationalism) yeni rüzgârı ekonomi alanında esmeye başlayacaktı. Doğal olarak, modası geçmiş metodolojik ilkeler aynen eski askerler gibi asla ölmezler; onlar yalnızca görüntüden kaybolur. Öte yandan ekonomi mesleğinin kalan kısmı İkinci Dünya Savaşı'ndan beri sağlamacı görüşün rahat duruşuna karşı çıkarken o günlerde küçük bir grup Avusturyalı ekonomist Senior-Mill-Cairnes geleneğinin daha da aşırı bir versiyonuna dönmüştü.

Bu sözde modern Avusturya ekonomi okulu kendine koruyucu aziz olarak Carl Menger ya da Eugen von BöhmBawerk'i değil fakat Ludwig von Mises ve Friedrich Hayek'i kabul eder. Hayek'in "bilimciliğe" (scientism) ya da metodolojik tekliğe (monism) saldırısından ve onun metodolojik bireycilik ilkesine vurgu yapmasından esinlenmişlerdir. Fakat daha doğrudan esinlenmeleri, içinde rasyonel eylemin genel kuramı olarak tanımladığı *praxeology* (insan eylem ve davranışlarını inceleyen bilim, ç.n.) kavramını formüle ettiği Mises'in *Human Action: A Treatise on Economics*'i (1949) (İnsan Eylemi: Ekonomi üzerine bir İnceleme) adlı kitabı olmuştu. Buna göre, amaca yönelik insan eylemi varsayımı ekonomik davranış da dâhil olmak üzere tüm davranışları açıklamanın mutlak önkoşuludur. Bu gerçekte kendi kendini açıklayan sentetik *apaçık* bir ilke oluşturur.[20] Mises'in radikal apaçıklık konusunda yazdığı önermeler o kadar uzlaşmaz bir tutum içindeydi ki inanmak için okunmaları zorunluydu: Ekonomiye saf bilgi ve bilginin pratik kullanımı konusunda tuhaf ve benzersiz bir konum yakıştıran onun tikel teoremlerinin deneyim temelinde sağlama ya da yanlışlamaya açık olmadığı gerçeğidir ... bir ekonomik teoremin doğru olup olmadığının tek kıstası sadece deneyim yardımı olmadan yapılan mantık yürütmedir" (Mises, 1949, s. 858, ayrıca ss. 32-41, 237-8; 1978). Radikal apriorizmle birlikte Mises'in kullandığı *metodolojik dualizm* deyimi üzerine ısrarları gelir. Metodolojik dualizm sosyal bilimlerle doğa bilimle-

20 Aynı görüş daha önce yazdığı *Grundprobleme der Nationaloekonomie*'de (1933) (Ulusal Ekonominin Temel Sorunu) çıkmıştı. Kantçı sentetik *apaçık* (a priori) ilkelere başvuruda bulunmak, yani gerçek dünyaya başvuruda bulunmakla birlikte deneyimden bağımsız olan ve onun önünde gelen (örneğin, zaman kavramımızın tersine döndürülemez oluşu gibi, öyle ki bir etki asla bir nedenden önce olamaz, vb) önermeler kasıtlıydı ve Mises'in mantıksal pozitivizme olan antipatisini yansıtmaktaydı.

rine yaklaşımlar arasındaki oransızlıktır. Bu da temelde *Verstehen* öğretisinden ve ekonomik kuramların öncül ya da sonuçlarına hiçbir şekilde nicel değerler atanmasının kökten ret edilmesinden kaynaklanır (Mises, 1949, ss. 55-6, 347-9, 863-4). Tüm bunların Senior, Mill ve Cairnes'nin devamı olduğu söylense de, gördüğümüz gibi ekonomide varsayımların bile sağlamalarının yapılmasına gerek duyulmaması anlayışı klasik metodolojinin yeniden formülasyonundan öte bir onun gülünç bir taklidi dir.

Özetle, yandaşları arasında Murray Rothbard, Israel Kirzner ve Ludwig Lachmann gibi isimlerin yer aldığı bu yeni Avusturya ekonomi akımı bir araya getiren esas parçaları anlaşılan şunlardan ibarettir: (1) sezgisel *apaçık* önerme olarak metodolojik bireycilik ilkesinde mutlak ısrar; (2) ulusal gelir ya da genel fiyat endeksi gibi tüm makroekonomik toplam değerlere karşı duyulan derin kuşku; (3) ekonomik öngörülerin nicel değerlerle sınanmasının kesin olarak reddi ve özellikle de, matematiksel ekonomi ve ekonometriye çarpan her şeyin kategorik olarak reddi ve son olarak (4) modern ekonomistlerin çoğunun yaptığı gibi, en son denge durumlarının özelliklerini sürekli analiz etmek yerine piyasa süreçlerinin dengeye doğru nasıl yaklaştığını inceleyerek daha çok şey öğrenilebileceğine inanılması.[21] Bu metodolojik ilkelerden modern Avusturya ekonomisi üzerindeki Hayekçi etkiden kaynaklanan dördüncüsü hakkında söylenecek çok şey vardır ancak ilk üç ilke Mises'in ampirizm karşıtı imalarının kıtasal ekonomi tarihine yaptığı katkılardır. Bunlar da bilimin gerçek ruhuna tümüyle yabancı kalmaktadır. 1920'lerde, Mises para ekonomisi, iş döngüleri kuramı ve tabii ki sosyalist ekonomiye önemli katılılarda bulundu ancak ekonomi biliminin temelleri üzerine son yazdıkları o kadar kendine özgü durumlarla ilgili ve

21 Mises'in praxeology'nin (insan eylem ve davranışlarını inceleyen bilim, ç.n.) yakınlarda yeniden formüle edilmesi ve savunması için bkz Kirzner (1976), Rizzo (1978) ve Rothbart (1957, 1976). Misesçi apriorizmin modern bir Avusturyalı tarafından yıkıcı bir eleştirisi için bkz Lavoie (1986). Öte yandan Caldwell (1982, ss. 128-33) ise Avusturya metodolojisinin "kendi çerçevesi içinden" bir eleştiri sağlar. En son olarak, Rizzo (1982) Avusturya metodolojisini Lakatosçu terimlerle çok ilgi çekici ancak hiç de inandırıcı olmayan bir tarzda yeniden yapılandırma çabası sağlar.

Avusturya ekonomisinin önde gelen üç ana kolu – öznelcilik, apaçıkçılık (a priorizm) ve bireysel temsilcilerin amaca yönelik seçimleri açısından teleolojik tarzda açıklanması – hepsi birden Avusturyalıların konumunu tamamlayıcı değildir. O'Sullivan (1987) insan eyleminin öznelci ve teleolojik yorumunun apaçıklığa bağlılık anlamına gelmeyeceğini ve ekonomi kuramlarının gerek varsayım ve gerekse çıkarsamalarının sağlamalarının yapılmasına duyulan ihtiyacın önüne geçmeyeceğini iddia eder. Böylelikle, Avusturya metodolojisini onun ampirik sınamaya karşı Avusturyalı önyargısı olmaksızın savunmaktadır.

dogmatik önermelerle doludur ki kimsenin ciddiye alabileceğini sanmıyoruz. Paul Samuelson'un (1972, s. 761) söylediği şekliyle:

> Thomas Jefferson kölelikle ilgili olarak, Cennet'te adil bir Tanrı var olduğunu düşünerek ülkesinin üzerine titrediğini söylemişti. Öyleyse, – klasik yazarlar, Carl Menger, 1932'de Lionel Robbins ... , Frank Knight'ın tilmizleri, Ludwig von Mises tarafından – ekonomide tümdengelim mantığının gücü ve apaçık akıl yürütme için yapılan abartılı iddialarla ilgili olarak ben de konumun sahip olduğu şöhretin üzerine titriyorum. İyi ki, bunların hepsini geride bıraktık.

Evet, ben de geride kaldıklarına gerçekten inanıyorum.

4

Yanlışlamacılar, bütünüyle bir yirminci yüzyıl öyküsü

Aşırı ampirizm?

1938 yılı Terence Hutchison'un yazdığı *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory* (Ekonomi Kuramının Önemi ve Temel Önermeleri) adlı kitabının yayınlandığını ve ekonomi tartışmalarına Popper'in metodolojide yanlışlanabilirlik ölçütünü soktuğunu gördü. Hutchison 1938 gibi erken bir zamanda Popper'in getirdiği ayrım ölçütünün önemini ortaya çıkmasıyla birlikte kavramış olmalıydı: Popper'in *Logik der Vorschung* (1934) daha o zaman neredeyse hiç bilinmiyordu ve Viyana çevresinin felsefi düşüncelerini popüler hale getirenlerden o kadar ünlü Ayer'in *Language, Truth, and Logic* (1936) (Dil, Doğru ve Mantık) adlı kitabı bile Popper'in anlamın sağlanabilirliği ilkesinin eleştirisini tümüyle kaçırmıştı. Bir dereceye kadar, Hutchison bile Popper'in düşüncesindeki yeniliğin farkına varmayı başaramamıştı: Popper'den sık sık alıntı yapmasına rağmen Popper'in adını hiç anmadan "bilim" statüsünde yer alacak ekonomik önermelerin en azından kavramsal düzeyde, kişilerarası ampirik sınamadan geçirme niteliğine sahip olmaları gerektiğini anlatan temel ölçütü ileri sürmüştü (Hutchison, 1938, ss. 10, 19, 26-7, 48, 49, 126, 156).[1] Hutchison'un saldırılarının ana hedefi bütün türleriyle apaçıklıktı. Fakat Mises ve Robbins'in sezgisel düzeyde aşikâr olduğunu söylediği ortodoks ekonominin önermelerine dil

1 Frank Knight birkaç yıl sonra kendisine felsefi çıkış noktasını sorduğunda Hutchison'un (1941, s. 735) Popper'e hiç başvuruda bulunmaksızın Viyanalı Mach, Schlick ve Carnap'la birlikte İngiliz ampiristlerinden söz etmiştir. Bir sosyal bilimler felsefecisi tarafından ekonomide metodolojik konuları daha sonra başka bir dilde aynen Hutchison gibi işlenişi için, bkz Kaufmann (1944, bölüm 16); o da Popper'den hiç söz etmez.

uzatırken bu vakayı savunmasında ifadelerinde aşırılığa kaçması ve konuları karıştırması nedeniyle iki savaş arası ekonominin metodolojisini yeniden yönlendirmek için kararlı bir girişim olabilecek bir olayı bozdu.

Hutchison'un tezinin merkezinde tüm ekonomik önermelerin totolojik (gereksiz tekrara dayanan, ç. n.) önermeler ya da ampirik olanlar diye tam olarak sınıflandırılabileceklerini söyleyen bir anlayış vardır. Birincisi dünyanın kavranabilir haline yasak getirmez. İkincisi ise, en azından bazı kavranabilir durumları yasaklar (1938, s. 13). Bilimsel önermelerin buna benzer ikiye bölünmüş sınıflandırmaları ne olursa olsun – bazı modern felsefeciler tüm önermelerin açık bir şekilde mantıksal olarak zorunlu "analitik" önermelere ve mantıksal olarak belirsiz "sentetik" olanlara bölünebileceğini anlatan pozitivist dogmayı sorgulamışlardır (Nagel, 1961, s. 371) – ekonomik önermelerin çoğunu Hutchison'un totoloji olarak karakterize etme eğiliminde olduğu gerçeği durmaktadır. Böyle yapmakla, ekonomide, ilkesel olarak sınanabilir olmalarına rağmen sanki kasten pratikte sınamaya karşı koyan basitçe gizlenmiş tanım ve değerlendirmeler halindeki iddialar arasındaki hayati ayrımı bulanık hale getirmiştir.

Örneğin, fiyat sisteminin tüm ekonomik oyuncuların çıkarları arasında uyum sağlayacak biçimde kesin etki yaptığına ya da tüm ekonomik oyuncuların kendi çıkarları doğrultusunda her zaman rasyonel hareket edeceğine inanılması gibi ekonomideki "sağlam çekirdek" önermeler aslında gerçek dünya hakkında yapılmış iddialardır ancak bununla birlikte ilkesel olarak bile çürütülemezler çünkü bir olayın meydana gelmesini yasaklamak için ortaya atılmazlar. Benzer biçimde, Hutchison tanımlanmamış *ceteris paribus* maddeler içeren ekonomik önermeleri totoloji olarak kenara ayırmıştır (1938, s. 42). Oysa gerçekte onlar sadece gerçek dünya hakkında sınaması mümkün olmayan ampirik iddialardır. Şu iki önermeyi düşünelim: sigaraya vergi konması *ceteris paribus* onun fiyatını yükseltecektir ve sigaraya vergi konması *ceteris paribus* onun fiyatını düşürecektir. Her ikisi birden totoloji olamaz çünkü gerçekte birbirlerine uymazlar. O haliyle, her ikisi de gerçeklik hakkında ki "sentetik" önermelerdir ve pratikte ilkesel olarak bile sınanmaları mümkün değildir çünkü *cetera* sayısal değildir. Böylelikle, eğer bir önerme ilkesel olarak yanlışlanabilirse bazı akla uygun olay ya da olaylar dizisini yasaklayabilir. Ancak ters önerme tutarlı olmaz: bir önermenin bir dizi akla uygun olayı yasaklama olanağı vardır. Ancak yine de ilkesel olarak bile çürütülmesi mümkün değildir çünkü aslında tüm eğilim önermeleri özellikleri belirlenmemiş *ceteris paribus* maddeleridir.

Hutchison'un bu eleştirisi Klappholz ve Agassi'yle (1967) birlikte Hutchison'un analitik-totolojik önermeler ve sentetik-ampirik olanlar olmak üzere ikili sınıflandırması yerine Klappholz ve Agassi ekonomik kavramların çoğunu ilk kategoriye toplayarak üçlü sınıflandırma yapar: (1) analitik-totolojik önermeler, (2) ilkesel olarak bile sınanması mümkün olmayan sentetik-ampirik önermeler ve (3) en azından ilkesel olarak sınanabilir sentetik-ampirik önermeler. Böylece, birinci kategoriye giren ekonomik kavramların sayısını azaltmış ve ikinci kategoriye girenlerin sayısını ise arttırmışlardır. Hutchison'un ekonomistleri totolojileri ifade ederken gerçekte sınanması mümkün olmayan ampirik iddialar dile getirmiş olduklarını için sık sık eleştirdiğini söylemektedirler: "Kitabının Keynes'in *General Theory*'sinden (Genel Kuram) iki yıl sonra çıkmasına rağmen, onun ekonomik kuram araştırmalarından ekonomi kuramcılarının çoğunun totolojiden başka bir şey anlatmadığını izlenimi elde edilmektedir. Oysa Keynes kuşkusuz ampirik konuları işliyordu" (Klappholz ve Agassi, 1967, s. 28).[2] Hutchison'un esas metodolojik tavsiyesi bilimsel ekonomik soruşturmaların ampirik olarak sınanabilir önermelere bağlanması gerektiğidir. Ne yazık ki, bu sınanabilirlik ihtiyacının ekonomik kuramın varsayımlarına mı yoksa öngörülerine mi başvuracağı sorusunda oldukça belirsiz kalmaktadır. Özetle, kitabının gerçek başlığında yer aldığı gibi anlaşılan şimdi varsayım dediğimiz postulatların sınanmasını vurgulamaktadır ve bu izlenim Fritz Machlup'un kendisini *aşırı ampirisizmle* suçlamasının ardından yazdığı yanıtta güçlenmektedir: Machlup (1978, ss. 143-4) Hutchison'u aşırı ampirisizmin en iyi örneği olarak gösterir. Bunun anlamını "duyular kanalıyla elde edilen gözlemlerden oluşan nesnel verileri içeren tüm varsayımların sağlamasının yapılmasında ısrar edilmesi" ve böylelikle, "varsayımlar yerine olgularla başlatılacak bir program" önermektir. Hutchison (1956) aşırı ampirizm suçlamasına karşı çıkar ve kitabındaki bir çok önermenin söz konusu sınanabilirliğin öneminin varsayımlara değil de ekonomideki "bitmiş önermelere" yapıldığını göstermekten çekinmez.

Bununla birlikte, kitabın odaklandığı konu başka türlüdür ve kitaptan yaklaşık yirmi yıl sonra Machlup'a yazılan yanıt Hutchison'un uzun yıllardır ekonomide ampirik çalışmanın kuramın öngörülerine olduğu kadar

2 Hutchison ekonomistlerin önemli ampirik önermeleri sanki onlar totoloji (gereksiz tekrar) ve tanımdan ibaretmiş gibi göstererek gerçekte koruma altına aldıklarını iddia ederken oldukça haklıydı. Bazen de bunun tam tersine, gerçekte totolojik özdeşlik olan önermelerden mucizevî biçimde önemli ekonomik esinlemeler çıkarmayı başarıyorlar (bkz Leontieff, 1950; Klappholz ve Mishan, 1962; ayrıca Hutchison, 1960; Klappholz ve Agassi, 1960; Hutchison, 1966; Latsis, 1972, ss. 239-41; Rosenberg, 1976, ss. 152-5)

varsayımlarına da aynı derecede uygulanması gerektiğine inandığına dair ipuçlarıyla doludur. Böylelikle, Machlup tüketiciler tarafında fayda maksimizasyonu ve ticari şirketler tarafında ise kar maksimizasyonu gibi temel varsayımların örneğin çok sayıda tüketici ve işadamıyla görüşmeler yapılarak doğrudan sınanmasının "yanıltıcı değilse de, gereksiz olduğunu" iddia eder. Bu değerlendirmeyi, Hutchison (1956, s. 48) şöyle yanıtlar: "ilkesel olarak bu temel varsayımın [rasyonelliğinin] sınanmasının koşullarının belirlenmesinin 'doğrudan' ya da 'bağımsız' biçimde elde edildiği ya da geriye doğru işleterek sonuçların çıkartıldığı varsayımlara giden sonuçların belirlenmiş sınamalarından 'dolaylı olarak' elde edildiği ilkesel olarak fark etmez. Gerçekte, çok şey fark eder ve "ilkesel olarak" fark eder: tam bu noktada, Hutchison, Machlup'la ve ileride göreceğimiz gibi, Friedman'ın 1953'te yazdığı etkileyici "Essay on the Methodology of Positive Economics" (Pozitif Ekonomi Metodolojisi üzerine Çalışma) adlı yapıtıyla aynı tarafta yer alır. Machlup, 1956'nın Hutchison'u ve hatta 1938'in Hutchison'unu "gönülsüz aşırı ampirist" diye damgalarken çok ta hatalı değildir (Machlup, 1978, ss. 493-503).

Apaçıklık bir kez daha

Eğer tarihsel adaleti Hutchison'un kitabına teslim edeceksek, kendimize de apaçıkçılığın 1930'larda ne kadar güçlü olduğunu bir kez daha anımsatmamız gerekecek. Apaçıkçılık ekonomiyi esasta içsel deneyimlerden çıkarsayan ve kendileri dışsal sağlamaya açık olmayan bir dizi temel varsayımdan yola çıkarak tümdengelim sistemini uygulayan metodolojik görüştür. Böylelikle, Hutchison'un kitabının yayınlanışı Frank Knight tarafından yapılan makale uzunluğundaki kaba ve akıl karıştırıcı bir yorumla yanıtlandı. Knight bu yorumunda, Hutchison'un "pozitivizm" dediği şeyden duyduğu büyük rahatsızlığı ifade ediyor ve ekonomide doğruların doğa bilimlerindeki doğru gibi olduğuna karşı çıkarken ekonomide *Verstehen* öğretisini kabul ediyordu[3] ve yazısını şöyle sonuçlandırıyordu: "Eğer bu önermenin anahtar kelimeleri uygunluk ve kesinlik ölçütü kullanılarak

3 Benzer biçimde, Machlup (1978, ss. 152-3) Hutchison'un aşırı ampirizmine saldırırken şöyle anlatır: "Bu, aslında doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasındaki temel farktır: sosyal bilimlerde olgular, 'gözlem' verileri kendileri insan oyuncularının insani eylemlerinin yorumlarından çıkan sonuçlardır. Yine bu sosyal bilimlere doğa bilimlerinde bulunmayan bir yükümlülük getirir: analiz yapmak amacıyla kurulmuş soyut modellerde kullanılan tüm eylem tipleri hepimiz için, söz konusu ideal tip tarafından (en azından bazen) varsayıldığı tarzda hareket eden sağduyulu insanları kavrayacağımız anlamında 'anlaşılabilir' olmalıdır."

tanımlanması gerektiği gibi tanımlanmışsa 'ekonomik' davranış hakkındaki bir önermenin bir 'ampirik' işlemle 'doğruluğunun sağlamasını yapmak' mümkün değildir" (Knight, 1956, s. 163; ayrıca ss. 164, 168). Hutchison tavrını yeniden ifade ettiğinde, Knight ekonomik davranışlar hakkındaki önermelerin ampirik olarak sınanabilirliğine kategorik olarak reddiyle geri döndü. Bunun nedeni ekonomik davranışın amaca yönelik olduğu ve bu nedenle, onun amaca yönelik karakterinin anlamamız için sezgisel bilgimize bağımlı olmaktadır:

> Benim anlatmak istediğim Bay Hutchison ve birçok başkası [?] tarafından sınanabilir önermelerle "sağduyuya ait değer kavramları" arasında çizilen kategorik karşıtlığın ve ancak ekonomi kuramında birinci karakterdeki önermelerin kabul edilebilir olduğunda ısrar etmesi yanlış bir tavırdır ve hemen vazgeçilmelidir. Sınanabilir olgular gerçekten ekonomi değildir ... Sınayamama "çok kötü" sayılabilir de, sayılamaz da ancak doğrunun kendisidir [Knight, 1941, s. 753; ayrıca bkz Latsis, 1972, ss. 235-6].

1930'ların başında Avusturya sermaye kuramının başta gelen karşıtlarından biri olan Knight'ın tüm yaşamı boyunca metodolojik görüşlerini niçin doğrudan Mises ve şurekasından alarak devam ettiği merak konusudur (bkz Gonce, 1972; Hirsch ve Hirsch, 1976, ss. 61-5).

Geriye yalnızca Hutchison'un son yıllarda Popper'in ekonomi için metodoloji konusunda verdiği tavsiyelerine uygunlukta ısrarını sürdürdüğünü söylemek kalıyor. Öte yandan metodolojik monizmi savunmanın neredeyse *Verstehen* öğretisini savunanların benimsediği metodolojik dualizm kadar tehlikeli olduğunu teslim ediyordu.

> Önceki makalede [*The Significance and Basic Postulates of Economic Theory* (Ekonomi Kuramının Temel Postulatlarının Önemi)] ifade edilen görüşlere bakarak, hala ekonomide sınanabilirlik ve yanlışlanabilirlik ölçütünden yanayım. Ne var ki, bu önceki makalenin bir çok bakımdan 1938 standartlarına göre kuşkucu bir çalışma olduğu iddia edilebilirse de onun iyimser "naturalizmi" savunulamaz görülmektedir: yani, "sosyal bilimlerin" fizik ve doğa bilimleri tarzında gelişme göstereceği ... Doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasındaki bazı genel benzerlikler üzerinde ısrar etmek (bu gibi genel benzerliklerin kesinlikle mevcut olmasına rağmen) ve bu farkların pratikte ne kadar önemli olduğuna açıklık *kazandırmaksızın* yalnızca "bir dereceye kadar" var olduğunu iddia etmek son derece yanıltıcı olacağa benzemektedir [Hutchison, 1977, s. 151; ayrıca bkz ss. 57, 59-60 ve Hutchison, 1938, ss. vii-x].[4]

4 Hutchison'un metodolojist olarak tüm meslek yaşamının bir yorumu için, bkz Coats (1983).

Operasyonalizm

Language, Truth, and Logic'de (Dil, Doğru ve Mantık) Ayer'in mantıksal pozitivizmi popüler hale getirdiği aynı yılda Percy Bridgman *The Nature of Physical Theory*'de (1936) (Fizik Kuramının Doğası) operasyonalizm metodolojisini yeniden kabul etti. Bir yıl sonra, Paul Samuelson *The Operational Significance of Economic Theory* (Ekonomi Kuramının Operasyonel Önemi) alt başlığını taşıyan *Foundations of Economic Analysis* (Ekonomik Analizin Temelleri) üzerine doktora tezini yazmaya başladı. Tez en sonunda 1948'de yayınlandı ve derhal ekonomi kuramında büyük bir dönüm noktası olarak tanındı. Bunun nedeni metodolojisi değil, standart kısıtlı maksimizasyon varsayımlarının ekonomik öngörülerin birçoğunu çıkarmak için yeterli olmadığını göstermesiydi: kendisine karşılık gelen bir dinamik sistem belirlenmedikçe ve bu sistemin istikrarlı olduğu gösterilmedikçe karşılaştırmalı istatistik yöntemi boştur – *karşılıklılık ilkesi* denilen budur (Samuelson, 1948, ss. 262, 284).

Kitabının esas amaçlarından biri, Samuelson'un anlattığına göre ekonomide "operasyonel olarak anlamlı teoremler" çıkarsamaktır: "*Anlamlı* teoremle anlatmak istediğim basit olarak ampirik veriler hakkında bir hipotezdir ancak bu hipotezin akla uygun biçimde çürütülmesi ideal koşullarda mümkün olmalıdır" (s. 4; ayrıca ss. 84, 91-2, 172, 220-1, 257). Ne var ki, yeterince ironik olarak bu terimden genelde anlaşılan operasyonalizm değildir. Operasyonalizm metodolojisi, Bridgman'ın ortaya koyduğu şekliyle, temel olarak bilimsel bir kuramın soyut kavramlarını fiziki ölçümün deneysel operasyonlarına bağlayan belirli karşılıklılık kurallarının kurulmasıdır. Samuelson'un operasyonel olarak anlamlı teoremler tanımının vardığı yer ne var ki, Viyana çevreleri diliyle ifade edilen Popperci yanlışlamacılıktır.

Samuelson devam ederek karşılaştırmalı statik mantık yürütme alanında o günden sonra *niceliksel / sayısal büyük hesap* (quantitative calculus) ve *niteliksel büyük hesap* (qualitative calculus) arasında temel bir ayrım çizmeye koyulur. Ekonomide iç değişkenlerde bir ya da daha çok dış değişkendeki değişimden kaynaklanan değişimin büyüklüğünü belirlemek nadiren mümkündür. Fakat Samuelson bu değişimin cebirsel işaretini belirleyebileceğimiz asgari gereksinim için ısrarlı olmamız gerektiğini savunmaktadır: Kuramımızın yararlılığı yaptığımız analizle, bir ya da daha çok parametredeki değişimden kaynaklanan bilinmeyen değişkenlerimizdeki değişimin doğasını genelde belirleme olanağına sahip olduğumuz gerçeğinden ortaya çıkmaktadır. Gerçekte, kuramımız gözlemlenebilir nicelikler üzerinde bazı kısıtlamalar ima etmedikçe operasyonel anlamda anlamsız olur ve bu kısıtlamalarla akla uygun olarak çürütülebilir" (s. 7; ayrıca ss. 19, 21, 24ff, 257,

350-1). Niteliksel büyük hesabın ölçütlerini genel kuramın bazı dayanaklarına uygulayarak Samuelson modern tüketici davranışı kuramında çok az ampirik içerik bulunduğu sonucuna varır (ss. 90, 92, 97-8, 117, 172) ve "yeni refah ekonomisinin" bireyler arasında karşılaştırma yapmadan refah hakkında anlamlı önermeler gösteren esas ilkeleri hakkında eşit derecede kuşkuludur (ss. 244, 249).

Ekonomideki operasyonelist araştırma programı kavramı Machlup için her zaman bir alay konusu olmuştur. Bridgman'ı acımasızca (aynı zamanda hakkaniyetsizce) okuyan Machlup operasyonelizmi kuram formülasyonundaki tüm zihinsel yapılandırmaları silip süpürmek şeklinde yorumlar ve bundan sonra bu yapılanın bir kuramın tüm matematiksel formülasyonlarının ortadan kaldırılmasıyla eşdeğer olduğunu göstermek kolaylaşır. Eğer, öte yandan bu zihinsel operasyonları matematiksel işlevler olarak kabul edersek operasyonalizmin metodolojik kuvvetinden sonunda ödün vermek zorunda kalacağımızı iddia eder: yalnızca operasyonel kavramlardan oluşan ve fiziki terimlerle ölçülebilir kuramlar ampirik düzenlemeler hakkında düşük düzeyde genellemeler dışında başka bir yere varamayacaktır. (Machlup, 1978, bölüm 6, özellikle ss. 179-83). Bu o kadar açıktır ki, "operasyonel kuram" ifadesinde yer alan sıfatın heyecan verici etki yaratmak için Samuelson tarafından her durumda "ampirik" sözcüğüyle eşanlamlı kullanıldığından söz etmeye değmeyecektir. Machlup (1963, ss. 56-7) denge kavramının "operasyonel" betimlemesini hak ettiğini yadsıyacak kadar ileri gider – "Denge kuramsal analizin bir aracı olarak operasyonel bir kavram değildir ve yapılandırma için karşı parçalarını geliştirme çabaları başarılı olmamıştır" – Bu betimleme niteliksel büyük hesabın önemini ıskalamış gözükmektedir. Denge düşüncesi, kesin olarak gerçek dünya hakkındaki ekonomik modellerin iç değişkenlerinin gözlemlenebilir karşı parçalarının gerçek dünyanın dış karşı parçaları sabit kaldığı sürece sabit kalacağının öngörülmesinden başka bir şey değildir (Finger, 1971). Özetle, operasyonel bir kuram basit olarak yanlışlanabilir bir kuramdır. Machlup kendisi de Samuelson'un adını vermeden şu sözleri söylerken aynı sonucu çıkarsamış gözükmektedir:

> "Operasyonel kuram" deyimini kullanan ekonomistlerin gerçekte bu tasarımdan ne anladıklarını bilmek kolay değil. Tasarımları için herhangi bir örnek göstermiyorlar ... Ekonomistlerin "operasyonel kuram" demekle ne anlatmış olabilecekleri ... pratikte bir uygulama alanı ve gözlem verileriyle yeterli bağları olması gereken bir kuram olabilir. Bu bağlara "yeterli" demek ancak onlar bize ... kuramsal sistemi ampirik kanıtlar karşısında sağlama yamamıza izin verecek olursa mümkündür [1963, s. 66].

Tümüyle katılıyorum!

Donald Gordon (1955) operasyonalizmin ekonomideki anlamını tespit etmek için daha umut verici bir çaba yapar. Bridgman'a çok benzer biçimde bir *operasyonel önerme* tanımlayarak başlar. Bu önerme ilkesel olarak gerçekleştirilebilecek bir operasyon anlatır ya da ima eder ve sonuçları da önerme için bir sınama oluşturacaktır. Ancak kayıt tutma, derleme ve hesaplama operasyonlarına ek olarak içebakış "operasyonuna" da izin vermektedir (1968, ss. 48-9) – Bridgman'ın kalem kağıtla yapılan düşünce deneylerine izin verişi gibi. Bunun sonucunda yaptığı operasyonelizm tanımı neredeyse Popper'in yanlışlanabilirlik tanımından farksız olmaktadır. Ondan sonra karşılıklılık ilkesini Samuelson'un operasyonel olarak anlamlı teoremlerini yeniden yorumlamak amacıyla uygulamaya sokar: Eğer gözlemlenebilir değişkenler arasındaki işlevsel ilişki operasyonel öneme sahipse, o işlevin dinamik olarak istikrarlı olduğunu göstermek gerekir. Yani, iç değişkenlerin denge çözümünden her uzaklaşma ilk denge çözümüne geri dönüşe zorlayan bir davranışı körükleyecektir. İşlevin istikrarlılığının sınanması niteliksel büyük hesabın uygulanabilirliğidir. Buradan çıkan anlam ilgili *ceteris paribus* maddesinin belirli kısıtlamalara bağlı olmasıdır.

Böylece, satın alanların zevkleriyle gelirlerini ve onlarla yakından ilişkili metaların fiyatlarını sabit tuttuğumuz sıradan talep eğrilerinin bildik yorumunda, verilen gelir ve fiyatlar talep eğrisini belirli ampirik gözlemlenebilir durumları kısıtlayan *cetera* (öteki koşullar, ç.n.) olmaktadır. Aynı zamanda, verilen zevklerin varsayımı yapılan gözlem süresince talebin kaymadığı ya da çok az kayacağı ampirik bir hipotezdir. Buradan, ilkesel olarak *niceliksel* ve *niteliksel* büyük hesap arasında geçerli bir ayrım olmadığı sonucu çıkar. Eğer bir ürüne olan talep için niteliksel öngörülerde bulunabiliyorsak bu durumda belki de öngörebileceğimiz şey onun eğim ve esnekliği olacaktır. Öte yandan, eğer talep hakkında talep eğrisi kaydığı için niceliksel öngörülerde bulunamazsak aynı zamanda talepteki değişimler hakkında niteliksel öngörüler de çıkaramayız. Pratikte, hâlbuki niceliksel büyük hesapla niteliksel büyük hesap arasındaki ayrım operasyonel önem için hayati gereksinime ya da benim söylemeyi yeğleyeceğim şekilde, yanlışlanabilirlik gereksinimine sahiptir (Gordon, 1955, ss. 50-1).

Bu iddiayla oluşturulduğu anlaşılan önemli ilke tanımı iyi yapılmış negatif eğime sahip tereyağı talep fonksiyonunun var olduğunu çıkarsamamız şu koşullara bağlıdır: (1) fiyatının değişmesiyle birlikte talep edilen tereyağı miktarındaki değişmenin cebirsel işaretini doğru olarak öngörebilirsek ve (2) eğer tereyağı piyasasının dinamik olarak istikrarlı olduğunu söyleyen karşılıklılık ilkesinin yardımıyla kesin varsayım yapabilirsek. Samuelson *Foundations*'da koşul (2)'yi sağlayan nedensel ampirizmden sık sık destek

alır. Böylelikle, operasyonel olarak anlamlı teoremler elde etmek için tüm işi koşul (1)'in yapmasına izin verir. Bu konuyu göstermek için, Keynesçi makroekonomik sistemde marjinal tüketim eğiliminin birden küçük olması gerektiğini anlatan önermeyi "kanıtlamak" için ekonomi birinci sınıfta profesörlerin kullandığı o bilinen iddiaya bakın: Keynesçi çarpan bire eşit ya da birden büyük olduğunda tanım gereği sonsuz olacaktır. Böyle olunca da, model patlamaya dönüşecek bir istikrarsızlığa sahip dinamik bir karakter sergileyecektir. Ancak gerçek dünya böyle patlamaya dönüşecek bir istikrarsızlık sergilemez. O nedenle, marjinal tüketim eğilimi birden küçük bir değere sahip olmalıdır. Q. E. D. (Quod Erat Demonstrandum – İspatı gereken şey, ç.n.) Gordon'u buna benzer tüm iddialarıyla ilgili olarak yanıtlayan Samuelson (1966, ss. 1769-70) *Foundations*'ta görülen önceki iyimserliğini geri çeker. Karşılıklılık ilkesi en iyi durumda anlamaya yarayan bir buluştur diye açıklar, "*Foundations*'ta ... , dünya insanı ve nedensel ampirist olarak öne çıktım ve dinamik istikrar hipotezimin 'gerçekçi' bir hipotez olduğu görüşümü öne sürdüm. Ben artık bundan o kadar emin değilim ... sizin kuramsal model ya da sisteminiz dikkate alınmayan değişkenlerle birlikte gerçek dünyanın ideal hale getirilmiş bir temsili olacaktır ve kesinlikle o dikkate alınmayan değişkenler gerçek dünyayı istikrarını korumayı sürdürüyor olabilir."

Niteliksel büyük hesap ve karşılıklılık ilkesi daha da geliştirilerek ekonomik kuramların sınanmasında kullanılmıştır (örneğin, Archibald, 1961,; 1965; Lancaster, 1962, 1966a) fakat bunun hakkında daha fazla anlatırsak konumuzun dışına çıkmış olacağız. Bu noktada, savaş sonrası ekonomi metodolojisinin başyapıtına dönelim. Meslek yaşamının bir aşamasında gerçekte her modern ekonomistin okumuş olduğu metodolojik sorunlar üzerine yazılmış bir çalışmadır: Milton Friedman'ın "Essay on the Methodology of Positive Economics" (1953) (Pozitif Ekonomi Metodolojisi üzerine Çalışma). Ekonomistlerin sorunlarını "gerçekçi" kılmak için endişe duymamalarını öneren esas tezi yatışması için yaklaşık on yıl gerekecek bir tartışma fırtınası koparmıştı.[5] Friedman'ın tezi o kadar ustaca hazırlanmış-

5 Friedman'ın tezi o kadar ünlenmiştir ki, çok yaygın fıkralara bile konu olmuştur. O'Brien (1974, s. 3) Belfast üniversitesi öğrencilerinden şu öyküyü dinlediğini söylemektedir (Ben de aynı öykünün Bangkok'ta dört yıl önce ekonomistler arasında yapılan bir toplantıda anlatıldığını duymuştum): "Bir ekonomist, bir mühendis ve bir kimyacı ıssız adada tek başlarına kalmışlar ancak yanlarında büyük bir sosis konservesi varmış fakat konserve açacağı yokmuş. Mühendis ve kimyacının konserve kutusunu açmak uygulamalı bilim çabaları başarısız kaldıktan sonra bu sırada sürekli gülümseyerek onları izleyen ekonomiste irkilerek dönmüşler. "Sen olsan ne yapardın?" diye sormuşlar. Çok sakin bir şekilde gelen yanıt, "bir konserve açacağımız olduğunu varsayalım" olmuş."

tır ki, bugün bile Friedman'ın kesin olarak ne söylediği konusunda anlaşacak iki ekonomist bulmak zordur. Kısmen, bunun nedeni yazısının oldukça farklı iki tez içermesi ve bunları sanki biri diğerinin içinden çıkan sonuçmuş gibi sunmasıdır. Oysa aralarında birbirleriyle ilgili çok az şey vardır.

Varsayımların uygunsuzluğu tezi

Friedman yazısına normatif ve pozitif ekonomi arasındaki eski Senior-Cairnes-Keynes ayrımını koyarak başlar. Ondan sonra, tüm fen bilimleri ve sosyal bilimleri arasında temelde metodolojik birlik olduğunu iddia eder ve ekonomiyi pozitif tarafa dâhil eder. Buradan o bileşik metodolojinin doğası hakkındaki önerme çıkar (bu bölümün Popper etkisinde olmasına rağmen Popper'e ya da o konu hakkında başka her hangi bir bilim felsefecisine hiçbir açık başvuru yapmaz):

> Bağımsız hipotezlerden oluşan bir bütün olarak görülen kuram "açıklamayı "istediği olgular sınıfı hakkında sahip olduğu öngörü gücüyle yargılanır. Yalnızca olgulara ait kanıtlar "doğru" ya da "yanlış" olduğunu gösterebilir. Daha iyi bir anlatımla, geçici olarak geçerliliği "kabul edilir" ya da "ret edilir." Aşağıda daha uzun anlatacağım gibi, bir hipotezin geçerliliğinin tek [dikkat edin "tek"] uygun sınanması onun öngörülerinin deneyimle karşılaştırılmasıdır. Eğer öngörüleri ("sıkça" ya da daha çok alternatif bir hipotezin öngörüleriyle) çelişiyorsa hipotez ret edilir; eğer öngörüleri çelişmiyorsa kabul edilir; eğer birçok çelişme fırsatını atlattıktan sonra hala yaşamını sürdürüyorsa daha büyük güven kazanmış olur. Olgulara ait kanıt asla bir hipotezin "kanıtı" olamaz; ancak onu çürütmenin önüne geçmiş olur. Hipotezin deneyimlerle "onaylanmış" olduğunu söylediğimizde, tam olarak olmasa da genellikle anlatmak istediğimiz budur [Friedman, 1953, ss. 8-9].

Friedman buradan süratle esas hedefine geçer. Esas hedefi bir kuramın varsayımlarının gerçeklikle uyum göstermesinin onun öngörülerinin sınanmasından farklı ya da ona ek bir geçerlilik sınaması sağlayıcı şeklindeki anlayıştır. Yaygın olarak tutulan bu görüş "temelde yanlıştır ve çok fazla yanılgı üretir," (s.14) diye yazmaktadır. Varsayımların gerçekçi olması gerekmez, ayrıca gerçekçi olmaması olumlu bir üstünlüktür: "önemli olmak için ... bir hipotezin varsayımları tanımlayıcı olarak yanlış olmalıdır" (s. 14). Bu göz alıcı abartmaya sonradan Samuelson'un adını koyduğu şekliyle, "F-bükümünün aşırı versiyonu" denilmiştir.

Birçok yorumcunun göstermiş olduğu gibi (Rotwein, 1959, ss. 564-5; Melitz, 1965, ss. 40-1; Nagel, 1961, ss. 42-4, 1968) varsayımların "gerçekliğiyle" ne anlatılmak istendiği açık olmaktan uzaktır. Ekonomik kuramın varsayımlarına bazen soyut oldukları anlamında "gerçekçi değil" denilmiş-

tir. Daha yeni gördüğümüz gibi, bu Friedman'ın yüklediği anlamlardan biridir: "gerçekçi" varsayımlar tüm ilgili arka plan değişkenleri dikkate almaları ve bir tanesini bile dışarıda bırakmayı ret etmeleri halinde tanımlayıcı olarak doğrudur. Friedman doğal olarak gerçekliğin aynen taklidi olmayan bir kuramın mutlak olarak ekonomik oyuncuların davranışını idealize ederek ve varsayılan başlangıç koşullarını aşırı derecede basitleştirerek böylece tanımlayıcı olarak yanlış olduğunu göstermekte hiç zorluk çekmez. Aynı şekilde, basitliğin iyi bir kuram için arzulanan bir ölçüt olması durumunda, tüm iyi kuramların ideal hale geleceği ve aşırı rezil derecede basitleşeceğini göstermekte de zorluk çekmez.

Fakat iktisat gibi bir sosyal bilimde kuramların varsayımlarına "gerçekçi" denilmesinin başka bir anlamı daha vardır. Yani, ekonomik oyunculara biz insanların anlaşılabilir bulması için dürtüler yakıştırıp yakıştırmamalarıdır. *Verstehen* öğretisi bunun sosyal bilimlerde elverişli kuram yapmak için aranılan bir nitelik olduğunu anlatır. Friedman çalışmasının ileriki bölümlerinde bu "varsayımların gerçekliği" deyiminin yorumuna ağırlıkla yaslanır ve tanımlayıcı doğruluk yorumuna yaptığı gibi onu da kategorik olarak ret eder: ister iş adamları getirilerini en üst düzeye çıkarmayı hedeflediklerine dair yemin etsinler, hatta ister önlerine konan sorunun anlamsızlığını tanımış olsunlar. Bu "getirilerin en üst düzeye çıkarılması hipotezi" dediği şeyin "gerçekliğinin" sınanması hiç değildir çünkü Darwinci rekabet süreci yalnızca getirilerini en üst düzeye çıkarabilenlerin hayatta kalabileceğini garanti eder. Bir çok yerde, şöyle yazar: "bireyler umdukları getirilerini en üst düzeye çıkarmayı rasyonel olarak arıyormuş gibi davranırlar ... ve bu çabalarının başarılı olması için gerekli veriler hakkında tam bilgiye sahiptirler" (s. 21). Şimdi Friedman'ı yeniden ifade ederek okuyalım: muhtemelen bilinçli olarak taraf tutabilecek ekonomik oyunculara sanki dürtüsü yüklemek anlamında "önemli olmak için ... bir hipotezin varsayımları tanımlayıcı olarak yanlış olmalıdır" (bilardo oyuncusunun topa her vuruşunda bilardo toplarının açısını ve momentini hesapladığını varsaymak gibi); bütün mesele sanki dürtüleri üzerine oturtulmuş kuramın öngörü değeri olup olmamasıdır. Bu neredeyse *Verstehen* öğretisine karşı çıkılması kadar kökten ret edilmesi kadar isteyebileceğimiz bir şeydir ve *enstrümantalizm* metodolojisine eşittir: kuramlar *yalnızca* öngörü yapmak için bir araçtır ya da daha iyisi, yaptığımız öngörüleri garanti eden çıkarsama belgeleridir (Coddington 1972, ss. 12-13). Bu nedenle, ekonomik hipotezlerin sanki formülasyonu ticaretteki davranışları en üst düzeyde getiri elde edilmesine bağlayan bir nedensel mekanizmayı yalnızca ret etmez; böyle bir açıklama olasılığını da ortadan kaldırır.

Fakat hala kuramların varsayımlarının "gerçekçi" denilmesini mümkün kılacak üçüncü bir anlam daha vardır ve belki de Freidman'ın eleştirmenlerinin çoğunun zihnindeki yorum budur. Bu varsayımların ekonomik davranışlar hakkında doğrudan algılanan kanıtların ışığında ya yanlış ya da olasılığının çok düşük olduğuna inanılan durumdur (örneğin, ticari firmaların ekonomik koşullara aldırmaksızın ürünlerini göz kararı fiyatlandırmayı benimsediklerinin gözlemlenmesi). Halbuki Friedman bir yandan varsayımların doğrudan sınanmasına gerek duyulmasına karşı çıkmayı sürdürürken çalışmasının önemli fakat çoğu kez gözden kaçmış bir bölümünün başlığını gösterecek olursak; "bir Kuramın Dolaylı Sınanması için 'Varsayımların' Kullanılmasına" izin vermektedir (ss. 26-30). Bu, tesadüfi ampirizm temelinde yanlış sayılan bir kuramın varsayımlarının daha geniş bir kuramın çıkarsamaları olduğu anlaşılabilir. Bu sonuçlar sınanabilir ya da sınanmış da olabilir. Her durumda bu varsayımların belli bir alanda yanlış olduklarını göstermek mümkün olabilir ancak bir diğerinde olmayabilir.

Varsayımların bir kuram yaparken rolü üzerine önemli metodolojik sorunu ileri sürer: diğer şeyler arasında bir kuramın amaçlanan uygulamalarının yayılma alanının sınırlarını belirlemektir. Friedman'ın yerinde olarak belirttiği gibi: "bir kuramın dayandığı koşulları *belirtirken* 'varsayımların' tümüyle geçerli kullanımı çoğu kez ve yanlış olarak varsayımların bir kuramın dayandığı koşulları *belirlemek* amacıyla kullanılabileceği anlamında yorumlanmaktadır" (s. 19). Başka bir deyişle, tam rekabet kuramının varsayımlarını sigara endüstrisinde uygulanıp uygulanamayacağını görmek amacıyla incelememiz gerekir çünkü eğer kuram uygun formüle edilmişse uygulandığı koşullar onun temel parçaları olarak belirtilmiştir; tam rekabet kuramının son derece merkezileşmiş sigara endüstrisine uygulanamayacağını daha başlamadan önce bilmekteyiz. Bir kuramın uygulama alanından bir başvuru noktasını bir kez kaldırınca, onun sınanmasının mümkün olmadığını kabul ederiz çünkü her çürütme onun yanlış uygulandığına dair bir iddiayla karşılık görebilir. Fakat bu önemli metodolojik açıklamayı ortaya koyduktan sonra, Friedman bu noktayı tam rekabet kuramının koşullara bağlı olarak herhangi bir firmaya uygulanabileceğini söyleyerek derhal bozar: "aynı firmaya bir sorun karşısında sanki tam rekabetçiymiş bir diğerindeyse tekelciymiş gibi bakmakta hiçbir tutarsızlık yoktur" (s. 36; ayrıca s. 42). Başka bir deyişle, bir kez daha ekonomik kuramların aşırı enstrümentalist yorumuna dönmektedir.[6]

6 Archibald'ın (1963, ss. 69-70) şu tahminine kesinlikle katılmalıyız: "bir ekonomik birimin davranışlarının bir kısmını A kuramı ve bir kısmını da B kuramı yardımıyla başarılı şekilde tahmin edebiliriz. Burada A doğru, B yanlış

Varsayımların gerçekçi denilip denilmemesi için üç farklı anlamı gösterdikten sonra Friedman'ın çalışmasında varsayımların mantıksal statüsüne en küçük bir gönderme yapmaksızın "varsayımları" tırnak içinde yazarak anlamının ölçülmesi sorununu iyice derinleştirmektedir. Başlangıç koşulları, yardımcı hipotezler ve sınırlayıcı koşullar arasında bile açık bir ayrım yapmamaktadır. Archibald'ın (1959a, ss. 64-5) gösterdiği gibi, ekonomideki *varsayımlar* şunlara karşılık gelir: (1) fayda ve karın en üst düzeye çıkarılması gibi dürtü önermeleri; (2) ekonomik oyuncuların açık davranışları hakkındaki önermeler; (3) belirli işlevsel ilişkilerin varlık ve istikrarı hakkındaki önermeler; (4) dikkate alınması gereken değişkenlerin alan sınırları hakkında yapılacak kısıtlamalar ve (5) kuramın uygulanacağı sınırlayıcı koşullar. Varsayımların gerçekliği konusu açıkçası bu beş varsayımın her birinden çok farklıdır.

Benzer biçimde, Melitz (1965, s. 42) "yardımcı" varsayımlarla "üretici" varsayımlar arasında bir ayrım yapar. "Yardımcı" varsayımlar onun mantıksal sonuçlarını çıkarsamak amacıyla kuramsal bir hipotezle bağlantılı olarak kullanılır. "Üretici" varsayımlar ise hipotezin kendisinin tümdengelim yoluyla çıkarsanmasına yarar. Her varsayımın söz konusu öngörüye bağlı olarak her iki kapasitede de kullanılabilmesine rağmen ekonomide daha çok kullanılan bazı varsayımlar genelde bir rolde daha çok diğerini üstlenir: *ceteris paribus* tipik olarak bir yardımcı varsayımdır. Öte yanda karın en üst düzeye çıkarılması ise tipik olarak üretici bir varsayımdır. Her iki tür varsayımın da "gerçekliğinin" uygun olabilmesine rağmen yardımcı varsayımlarla gerçeklik arasındaki aykırılık olması bir kuramın sınanması için üretici varsayımların "gerçeklikten" yoksun olmasından daha ciddidir çünkü ikinciler genelde alternatif yorumlara açıktır. Varsayımların uygunsuzluğu tezinin tamamının *varsayımlar* teriminin arasındaki farklar gözetilmeden kullanılması nedeniyle en baştan bozulmuş olduğunu söylemek yetecektir.

> ya da tam tersi de olabilir. Bu durumu bir açıdan yorumlarsak: 'farklı sorunlar için farklı kuramlar' Bir diğer açıdan: 'A ve B her ikisi de çürütülmüştür.' Şimdi nasıl ilerleyeceğiz? Benim görüşüm A ve B'nin her ikisi için de yapılan doğru öngörülerin yararlı bilgi stokunun bir kısmını, yani benim mühendislik amacıyla kullanılacak diye adlandırdığım bilgileri oluşturacağıdır ancak A ve B her ikisi birden bilimsel hipotez olarak çürütülmüştür. Şimdi A ve B'yi de katarak daha genel bir kuram yapmaya girişebiliriz. Böyle bir kuramın bir kısmı içinde her alt kuramın dayanacağı koşulların belirtilmesi olacaktır. Bu belirtilme yanlış olabileceği için böyle bir kuram çürütülme kuşkusu taşıyacaktır. Tekelci-rekabetçi karışımı örneğinde benim şikâyetim bunun tam olarak *sonradan yapılmış* (ad hoc) bir karışım olmasıdır yoksa uygun belirtilme kapsayan genel bir kuram olmaması *değildir* . Bu nedenle, aynı kuram çürütülme kuşkusu *taşımayacaktır*."

Friedman'ı kurtarmaya gelen Machlup varsayımlar, postulatlar ya da temel hipotezler arasında ayrım yapar: " 'anlamaya yarayan ilkeler' (analiz yaparken yararlı rehberlik işlevi görmesi nedeniyle), 'temel postulatlar' (şu zamana kadar uğraşılmadığı için), 'yararlı kurgular' ('olgulara' uyum sağlamaları gerektikleri için ancak yalnızca 'sanki' tarzı mantık yürütme için yararlıdırlar), 'usul kuralları' (izlenecek analitik usuller hakkındaki kararlar olmaları nedeniyle), 'tanım varsayımları' (tümüyle analitik gelenek olarak bakıldıkları için)" (Machlup, 1978, s. 145; ayrıca bkz Musgrave, 1981). Her kuramda, bu temel varsayımlara "varsayılan koşullar" dediği şey eklenmelidir. Yani, vaka tipi, mekân tipi ve ekonomi tipi olarak belirtilen başlangıç koşulları eklenmelidir. Bunlara kuram uygulanacak ve bundan sınama amacıyla tümdengelim yoluyla sonuç çıkartılacaktır (ss. 148-50). Bir kuramın sağlamasını yapmak için (her zaman yanlışlama yerine sağlama yapmaktan söz eder) "varsayılan koşulların" gözlemlenebilir durumlara karşılık gelmesi gerektiğini kabul eder ancak tüm temel varsayımları o araştırmanın dışında bırakır. Tüketicilerin tercihleri için tutarlı bir sıralama yapabilecekleri ve girişimcilerin eşit risk taşıyan konularda daha çok kar tercih edeceği "ampirik olarak anlamlı olmalarına rağmen bağımsız bir ampirik sınama gerektirmeyen" (s. 147) temel varsayımlardır. Onların yalnızca doğrudan, bağımsız sınamaların nedensiz olmayacağını ekleyen Machlup hatta onlara "yanıltıcı" bile denilebileceğini çünkü onlar "temel [maksimizasyon] varsayımının bir idealizasyonu olarak anlaşılacaktır. Tanıklığın getirdiği çelişkilerle ortadan kaldırılan operasyonel kavramlardan temizlenmiş yapı taşlarını kapsayan bir idealizasyondur" (s. 147). Onun bozulmamış anlamına gelmeyeceğini çünkü onun daha tatmin edici bir sistem bulunduğu zaman bir parçası olduğu kuramsal sistemle birlikte ret edilebileceğini temin eder.

Kısacası, Machlup bir kuram hakkında, temel varsayımlarının yanlış olduğunun anlaşıldığı bağlamda bile, yerine daha iyi bir kuram önerilmedikçe asla ondan tümüyle kuşku duyulamayacağı görüşündedir. Tutarlı fayda maksimizasyonu ve kar maksimizasyonu davranışı hakkındaki varsayımın bazı tüketici ve girişimciler için gerçeklere ters kaldığını kabul eder (s. 498). Onun anladığı şekliyle sorun örneğin kar maksimizasyonu davranışından sapmaların belirli öngörüler bağlamı dışında ne kadar önemli olduğunu öğrenemeyeceğimizdir. Bu nedenle, "maksimizasyon davranışını anlamaya yarayan bir postulat olarak kabul etmemiz ve çıkartılan sonuçların bazen gözlemlenen verilerin çizgisinin dışına taşacağını aklımızda tutmamak" gerekir. "Tekrarlayacak olursak, kişilerin eylemlerinin sonuçlarının eğer o kişiler varsayılanın dışında hareket etmiş olsalar bile çoğu zaman beklentilere makul ölçüde yakın olup olmayacağını ampirik olarak sınayabiliriz"

(s. 498).[7] Machlup'a göre, bu yaklaşım metodoloji alanında bir uçta Mises, Knight ve Robbins gibi aşırı apaçıkçılarla, diğer uçta Hutchison gibi aşırı ampiristler arasında bölünmeye neden olur. İki aşırı ucun orta yerinde Zeuthen, Samuelson, Lange, Friedman ve muhtemelen kendisi yer almaktadır: "hiçbiri anlaşılabilir hiçbir tür deneyimin kendi kuramlarından vazgeçmelerine neden olacağına inanmaz ve hiçbiri temel varsayımlarının kuramlar uygulandığında birleştirilecek önermelerden bağımsız olarak sınanmasını istemez" (s. 495).

Bu nedenle, koca kötü kurt bir kuramın geçerliliğini onun öngörülerinin sınanmasından önce, ya da ondan bağımsız olarak kritik bir sınama olarak temel varsayımlarının doğrudan sağlamasının yapılmasında ısrar eden kendisi olmaktadır. Ama böyle bir kötü kurt hiç olmuş muydu? Friedman'ın eleştirmenlerinin iddia ettikleri konular şunlardı: (1) doğru öngörüler bir kuramın *tek* uygun geçerlilik sınavı değildir. Eğer öyle olsa, hakiki ve taklit korelasyonları arasında ayrım yapmak mümkün olmayacaktı. (2) varsayımlar hakkında doğrudan kanıtlar elde etmek öngörüleri sınamak amacıyla kullanılacak piyasa davranışını hakkındaki verileri elde etmekten kesinlikle daha zor değildir; ya da daha çok, varsayımları incelemenin sonuçları öngörülerin sınanmasının sonuçlarından daha muğlâk değildir. (3) varsayımları sınama çabası öngörüye yönelik sınamaların sonuçlarını yorumlamak için önemli sezgiler elde edilmesine yardımcı olabilir. (4) eğer karşı olgular içeren kuramların öngörüye yönelik sınamaları gerçekte ümit edeceğimiz tek yol oluyorsa kuramlarımızın aşırı derecede ciddi sınavlardan geçmesini talep etmemiz gerekir.[8]

7 Benzer biçimde, Bear ve Orr (1967, s. 195) varsayımların uygunsuzluğu tezini onaylamaksızın ekonomide varsayımların sınanmasının zor olduğunu iddia eder. Böylelikle, ikinci en iyi yaklaşım olarak varsayımlara gözlemlenebilir her şeyle açıkça çelişmediği ve doğrudan öngörülerin sınamasının yapılmasına meşru olarak bakılmalıdır. "Tam rekabetçi bir modelden çıkan öngörüleri orta düzeyde ders kitabında yazılan dört beş düzgün rasyonalize edilmemiş tam rekabet koşullarından herhangi birinin tutmadığını gerekçe göstererek dikkate almamak kategorik olarak yanlıştır," diyorlar. "Böyle bir ret ediş yanlıştır çünkü gerçek durumun tam rekabet idealinden ne kadar yaygın ve ne kadar önemli derecede değişkenlik göstermek zordur. Belki de, aslında en uygun tam rekabet idealinin ne olacağını göstermek zordur."

8 Bkz Koopmans, 1957, s. 140; Archibald, 1959a, ss. 61-9; Rotwein, 1959, s. 556, 1973, ss. 373-4; Winter, 1962, s. 233; Cyert ve Grunberg, 1963, ss. 302-8; Melitz, 1965, s. 39; De Alessi, 1965; Klapholz ve Agassi, 1967, ss. 29-33; Rivett, 1970, s. 137; McClelland, 1975, ss. 1975, ss. 136-9; Coddington, 1976a; Rosenberg, 1976, ss. 155-70; Naughton, 1978; savunanlar için, bkz Machlup, 1978, s. 153n; Pope ve Pope, 1972a, 1972b. Friedman'ın eleştirmeleri üzerine bir inceleme için, bkz Boland (1979), ancak eleştirilerin çok azını haklı bulmaktadır.

(2) ve (3) numaralı maddelerin altını çizmek için varsayımların "sınanmasıyla" ne anlatılmak istendiğine bakmak bir az vakit harcayalım. Şimdi iş adamlarının karlarını en üst düzeye mi çıkarmak istedikleri, ya da marjinal hasılalarıyla marjinal maliyetlerini eşitlemek mi istedikleri, ya da bir sermaye projesinden gelen getirileri şirketin sermaye maliyetine mi iskonto etmek istedikleri konularında soruşturma yapma girişimi muğlak yanıtlar üretmeye mahkumdur ve yorumu genellikle araştırılmakta olan sorunun aynısını talep edecektir. Ama başka soruşturmalar da mümkündür: "firmanın hedefleri nelerdir?" değil, ancak "stratejik kararlar almadan önce toplanan bilgiler nelerdir?" ya da "bu tür kararları gerçekte nasıl alıyorsunuz ve stratejik ürün ve yatırımlar hakkında gerçekte alınan kararlar hakkında firma içindeki çelişkiler nasıl çözümlenmektedir?" Geleneksel firma kuramı firmayı sanki o bir "kara kutuymuş" gibi onun iç karar verme mekanizmasını açıklamaksızın ele almaktadır. Bu "kara kutunun" doğasına ışık tutmayı amaçlayan bir soruşturma, kesinlikle iş dünyasının kara kutu öngörülerini sınama çabalarını aydınlatması gerekir ve her durumda, böyle bir soruşturma yapılmazsa bu kuramın öngörülerini sınamak ta en az onun varsayımlarını sınamak kadar zordur.

Çok şaşırtıcı bir tarzda, Friedman gerçekte bu iddiayı kabul eder: çalışmasında bir noktada iş adamlarına neyi niçin yaptıklarını sormanın, "ekonomik hipotezlerin geçerliliğini *sınama* aracı olarak neredeyse tamamen yararsız" olduğuna dikkat çeker. Buna rağmen, bu sorular "öngörülen ve gözlemlenen sonuçlar arasındaki ayrılıkları değerlendirirken izlenecek kılavuzları önermek" için yararlı olabilir (Friedman, 1953, s. 31n). Böylece, açıkça, nedensel varsayımların sınanması kuramların geçerliliğinde oynayacağı biraz sınırlı bir role sahiptir, madde (1). Bundan başka, öngörüye yönelik sınavların sonuçlarının yorumlanmasından üretken oldukları kanıtlanabilir, madde (3). Bu nedenle, bundan madde (2) çıkartılabilir. Aslında, Friedman'ın çalışmasını tekrar okurken varsayımların gerçekliğinin *uygunsuz* olduğunu bu kelimenin önüne *büyük ölçüde* zarfını koymadan asla söylememeye dikkat etmiş olmasına şaşırmıştık. Başka bir deyişle, *varsayımların uygunsuzluğu tezinde*, ya da Samulson'un F-bükümü adını verdiği tezde aşırı versiyonlardan kaçınmaktadır.

F-bükümü

Friedman'ın çalışmaları etrafını saran tartışmalar Samuelson'un Friedman'ın tezini "F-bükümünün temel versiyonuna" indirgeme girişimiyle ciddi anlamda karışmıştı. Bu sırada, Samuelson daha önce savunduğu

"operasyonalizmi" terk ederek onun yerine tanımlayıcılık (descriptivism)" metodolojisine yönelmişti. Bu tartışanların çoğunda, Friedman'ın metodolojisinin karşı çıkılabilir olduğu, ancak Samuelson'un yeni metodolojisinin ise daha kötü olduğu hissi uyandırdı.

Samuelson'a göre, F-bükümünün iki versiyonu vardır: bir kuramın varsayımlarının gerçeklikten yoksun olmasının geçerliliğine uygun olduğunu iddia eden temel versiyon. Önemli bir kuramın her zaman kendinden daha basit karmaşık gerçeklik için dikkate alınacağı gerekçesiyle gerçekçi olmayan varsayımlara olumlu değer yükleyen aşırı versiyon. Aşırı versiyonu göz ardı ederek saldırısını temel F-bükümü üzerinde yoğunlaştırır:

> ... gerçekçi olmamanın olguların doğru olmamasının hoş görülebilir bir derecede bir yaklaştırmanın bir kuram ya da hipotez için uyarıdan başka bir şey olmadığını düşünmek temelde yanlıştır [1966, s. 1774].

> ... bir kuramın ampirik doğruluğunun merkezi onun değerini oluşturur. Öte yandan, onun doğru olmayışının boşluğu onun zayıflığını oluşturur. Bir kuramın *tüm kusurlarıyla birlikte daha iyi* olduğunun iddia edilmesini bilimden büyük bir sapma olarak sayıyorum ve daha şanslı olan gerçek bilimlerde hiç kimse böyle bir iddiada bulunmaz [1972, s. 761].

Fakat olgulara dayanarak yanlışlığı gösterilen varsayımlar hakkında endişe duymamız gerektiğini kabul ederken sorulacak gerçek soru bir kuramı sadece varsayımlarının gerçekdışı olduğunu öğrendiğimiz için yok sayıp sayamayacağımızdır. Ne var ki, o konuda Samuelson sessiz kalmaktadır. Friedman'ın bile gerçekçi olmayan varsayımların bir kuramın geçerliliğini değerlendirirken sadece "büyük ölçüde" uygunsuz kaldığını iddia ettiğini anımsadığımız zaman ve ekonomi kuramlarının nedensel varsayımlarının çoğunun doğrudan gözlemlenemeyecek değişkenler kapsadığını eklediğimizde sonuç olarak gerçekte Samuelson'un F-bükümü şiddetli kınamasından daha akıllıca bir yerde bulunmuyoruz.

Samuelson işi F-bükümünün mantıksal ispatını sağlayacak kadar ileriye götürür (1966, ss. 1775-6) ancak o ispat önkoşul olarak mükemmel aksiyomlara sahip bütün tümdengelimci yapının varsayımları, kuramsal önermeler ve o önermelerin sonuçlarının birbirlerini karşılıklı ima ettiği Öklidci bir kuram gerektirir. Gerçekte, ekonomik kuramların çoğu bütünüyle aksiyomlara sahip değildir ve basit bir mantıksal yapıları yoktur. İşte tam bu nedenle, kuramları sonuçlarından ayırmanın bir anlamı olmaktadır (bkz De Alessi, 1971, ss. 868-9; Machlup, 1978, s. 481; Pope ve Pope, 1972b, s. 236; Wong, 1973, s. 321). Bundan başka, varsayımları ayrıştırıla-

bilen bütünüyle aksiyomlara sahip bir kuramın bile başlangıç koşullarıyla ve kuramda yer alan analitik değişkenler için ölçülebilir vekalet sağlayan az çok "gerçekçi" yardımcı varsayımlarla desteklenmedikçe ampirik olarak sınanması mümkün değildir. Böylelikle, F-bükümünün yanlışlığının Samuelson ispatı anlaşılan yalnızca gerçekler hakkındaki düşüncelerimizi organize etmek amacıyla analitik bir dosyalama sistemi olarak kuramın biçimsel rolüne başvuruda bulunmaktadır yoksa kuramın gerçekliğin bir "açıklaması" olarak önemli rolüne değil (bkz McClelland, 1975, ss. 139-41; Rosenberg, 1976, ss. 170-2).

Friedman'ın iddiasındaki en zayıf bağlantının onun *enstrümentalizm* metodolojisine bağlanmış olduğunu düşünmekteyiz. Kuramlar bir kez öngörü üreten araçlardan başka bir şey olarak görülünce varsayımların uygunsuzluğu tezi dayanılmaz hale gelir. Friedman "bir hipotezin geçerliliğinin tek uygun sınaması" diye anlatır, "öngörülerinin deneyimle karşılaştırılmasıdır." Ancak böyle bir kuram belirli bir kuramın aşırı derecede doğru öngörülerde bulunduğunu gösterebilir. Buna rağmen söz konusu kuram tesadüfi mekanizma anlamında öngörünün nedenini açıklayacak hiçbir açıklama sağlamaz. Bilimin sadece öngörmekten daha iyi şeyler yapması gerektiği tartışılabilir. Fakat Friedman'ın simetri tezinden üzeri kapalı tarzda yardım istemesini sorgulamak yerine, Samuelson kendisi de tanımlayıcılık metodolojisini seçerek simetri tezine sığınır:

> Gallup mektupla bir anket yapsaydı, anketin sonuçları benim oldukça ısıttığım "kuramın" gözlemlenmiş ve çürütülebilir ampirik düzenliliklerin (stratejik olarak basitleştirilmiş) tasviri olarak ısrarıma çoğunluğun inanmadığını göstermiş olacaktı ... burada yeryüzünde elde edebileceğimiz (ya da arzu edeceğimiz) tüm "açıklamalar" gözlemlenebilir gerçekleri çok iyi tasvir etmeye yarayan (denklem ya da başka bir şekildeki) bir tasvirdir ... bilimde uygun tarzda kullanıldığı haliyle bir açıklama daha iyi bir tasvir türüdür ve en sonunda tasvirin ötesine geçen bir şey değildir [Samuelson, 1972, ss. 765-6; ayrıca 1966, s. 1778].

Tanımlayıcılık metodolojisinin biraz modası geçmiş olduğu gerçeğinden ayrı olarak (Nagel, 1961, ss. 118-29) "niye" sorusunun yanıtının her zaman "nasıl" sorusunun yanıtı olduğunda bu kadar hararetle ısrar etmekteki amacının ne olduğunu merak ediyoruz. Son tahlilde, Samuelson ekonomide yaklaşık Friedman kadar savunmacıdır.

Enstrümentalizm aşırı derecede ılımlı bir metodolojidir. Basit olarak enstrümentalizmin yoksul insan versiyonu olan tanımlayıcılık da aynıdır (Boland, 1970; Wong, 1973; Caldwell, 1980; ancak bkz Hammond, 1990).

Aşırı ılımlılığından ayrı olarak enstrümentalizmde yanlış olan nedir? Onun zayıflığı öngörülerin niye çalışmadığını açıklama olanağı olmaksızın öngörüler yapan tüm kara kutu kuramcılığındadır: öngörüler başarısız olduğu an, kuram bir bütün olarak (*in toto*) yok sayılmalıdır çünkü temelde yatan bir varsayımlar yapısına sahip değildir; yani gelecekte ayarlanabilecek ve geliştirilebilecek *açıklayıcı öncüller* yoktur. Bilim insanlarının kuramlarının varsayımları bariz olarak gerçekten uzak olduğunda genellikle endişe etmeleri işte bu nedenden dolayıdır.

Her iki yazar da aynı şeyi farklı sözcüklerle söyledikleri için suçlanmışlardır. Onlar aynı zamanda vaz ettikleri şeyi pratikte yapmadıkları için de suçlanmışlardır. Machlup (1978, ss. 482-3) Samuelson'un uluslar arası faktör-fiyat eşitlemesi teoremine (bkz aşağıda Bölüm 11) başvuru yaparak Samuelson'un da açıkça önemli gerçek dünya sonuçlarını karşı olgulara dayandığı açıkça kabul edilen kuramsal varsayımlardan çıkarsadığı anlamında, Samuelson'un da Friedman kadar F-büküm yanlısı olduğunu göstermek ister. Archibald (1961, 1963) ise Stigler ve Freidman'ın Chamberlin'in tekelci rekabet kuramına onun zayıf öngörü sicili olduğu gerekçesiyle değil, ancak tutarlılık, basitlik, uygunluk, vb. gerekçeleriyle, yani kuramın öngörülerinden daha çok onun varsayımları esasında saldırdıklarını inanarak iddia etmiştir. Ancak çarpıcı olan şey, Friedman, Machlup ve Samuelson'un her birinin bu gibi tartışma konularından vazgeçerek, kendi tarzında daha önce savunmacı metodoloji olarak adlandırdığımız görüşü benimsemiş olmalarıdır. Bu görüşün esas amacı bir yanda, ekonomiyi gerçekçi olmayan varsayımların kusur bulucu eleştirilerine, öte yandan, ciddi biçimde sınanmış öngörülere duyulan keskin talebe karşı korumak olduğu gözükmektedir (Koopmans, 1957, ss. 141-2; Latsis, 1976, s. 10; Diesing, 1985). Bu savunmanın ilk yarısını ele aldık ancak ikinci yarısı hakkında henüz hiçbir şey söylemedik.

Darwinci hayatta kalma mekanizması

Fritz Machlup ekonomide ampirik araştırmanın önemini ısrarla anlatırken aynı anda ekonomik hipotezler için yapılan tüm sınamaların bir sonuca varmamasının altını çizmekte bir o kadar da keskindi. Sağlama dilini yanlışlamanın diline tercih ettiğine zaten işaret etmiştik ancak sağlaması yapılmış kuramların sadece o ana kadar yanlışlamaya karşı koyabilmiş kuramlar olduğunu söyleyen Popperci tezin tam olarak farkındadır: "ampirik bir hipotezin sınanması onun onaylanmaması ya da onaylanmamasının anlaşılamamasıyla sonuçlanır ama asla kesin onaylanmasıyla sonuçlanmaz"

(Machlup, 1978, s. 140). Terminolojinin bu şekilde açıklığa kavuşturulmasının da yardımıyla, onun ekonomi alanında yapılacak ampirik sınamalar hakkındaki kuşkuculuğunu şimdi değerlendirebiliriz:

> Ekonomistin öngörüsünün koşullara *bağlı olduğu*, yani belirtilmiş koşulları temel aldığı yerde, ama söz verilen koşulların tümünün yerine getirildiğini kontrol etmenin mümkün olmadığı yerde, altta yatan kuram gözlemlenen sonuç ne olursa olsun onaylanmaması mümkün olmaz. Öngörünün yüzde 100'den daha düşük bir *olasılık* (probabilite) değeriyle yapıldığı yerde de bir kuramı onaylamamak mümkün değildir çünkü eğer bir olay, diyelim yüzde 70 olasılıkla öngörülmüşse çıkacak herhangi bir sonuç için o öngörüyle tutarlıdır denebilir. Ancak eğer aynı "örnek vaka" yüz kez gerçekleşecekse o zaman önerilen olasılık değerini "isabet edenler" ve "isabet etmeyenlerin" sayısıyla sağlama yapabiliriz. Bu ekonomik kuramımızın sağlamasını yapmak için tüm girişimlerimizin tamamıyla çıkmaza girmesi anlamına gelmiyor. Ancak kuramlarımızın çoğunun sınanması tekrarlanabilir kontrollü deneylerle ya da tamı tamına özdeş durumlarla ilişkisi olan bu tür olayların sağlamalarının karakterinden daha çok temsili örneklerinin karakterine yakın anlamına gelir. Hatta sahada makul insanlar kalabalığının bu sınamaların sonuca vardığını ve bu şekilde sınanan kuramın "onaylanmadığının anlaşılmadığını," yani "tamam (O.K.)" olduğunu onaylamayı kabul etmeye hazır olduğu zaman bile bu sınamalarımızın kabul görmeyi hak edecek kadar inandırıcı olmadığını gösterir [s. 155].

Bu pasaj Duhem-Quine tezinin yeniden formülasyonu olarak "naif yanlışlamacılığın" tam geçerli bir eleştirisi olarak okunabildiği gibi daha "sofistike yanlışlamacılığa" bir gerekçe olarak da okunabilir: tam olarak ekonomik kuramların sınamalarının "sağlamalarının karakterinden daha çok temsili örneklerinin karakterine yakın" olduğu için mümkün olduğu kadar çok temsili örneğe gereksinimiz vardır. Ama bu ekonomistlerin entelektüel kaynaklarını iyi belirtilmiş yanlışlanabilir öngörüler üzerine yoğunlaştırması gerektiğini ima etmektedir. Yani, basitlik, zarafet ve genellik gibi standart değerlendirme ölçütlerine daha az öncelik atamak, öngörülebilirlik ve ampirik yararlılık gibi ölçütlere ise daha fazla öncelik atamak anlaşılabilir. Hâlbuki Machlup'un önceliklerini tam tersi bir şekilde sıralayacağı tezinin oraya buraya sürüklenmesinden oldukça açık anlaşılmaktadır (bkz Melitz, 1965, ss. 52-60; Rotwein, 1973, ss. 368-72). Ekonominin metodolojik sorunlarına tekrar tekrar döndüğü uzun meslek yaşamı boyunca, Machlup eleştirmenlerin bulduğu ekonomik kuramların tüm sınamalarına aldırmama konusunda eşi bulunmaz bir ustaydı. Fakat hiçbir zaman, örneğin neoklasik iş yaşamı davranışı kuramı ya da faktör talebinin marjinal verimlilik kuramının çürütecek hangi (varsa somut) kanıtları bulduğunu hiçbir zaman anlatmadı (örneğin, Machlup, 1963, ss. 190, 207). Eğer insa-

nın savunduğu inançlarında bir değişiklik yaratmayacaksa, onun her zaman yaptığı gibi ampirik çalışmayı tavsiye etmekte pek bir anlam yoktur.[9]

Friedman'ın ampirik sınamaya yaklaşımı Machlup'unkinden biraz daha farklıdır: "Bilimde kesinlik asla yoktur ve kanıtların bir hipoteze karşı ya da o hipotezden yana olup olmadığı asla 'nesnel' olarak değerlendirilemeyeceğini" (Friedman, 1953, s. 30) kabul etmesine rağmen neoklasik araştırma programının sık sık sınandığını ve dahası bu sınavların çoğundan başarıyla geçtiğine inanmıştır. Her şeyden önce, daha önce gördüğümüz gibi, rekabetin aynen tüm tüketiciler sağladıkları faydayı ve tüm ticari şirketler de karlarını en üst düzeye çıkardıklarına benzer sonuçlar yaratan bir Darwinci süreci temsil ettiğini iddia etmektedir. Bunun sonucunda varsayımları gerçeklere karşı çıksa bile neoklasik modelin doğru öngörülerde bulunacaktır. (Bu tezin klasik anlatımı Armen Alchian tarafından yapılmıştır ve bu nedenle onu Alçiyan tezi olarak adlandıracağız.) Bundan başka,

> Getirilerin en üst düzeye çıkarılması hipotezinden yana daha da önemli bir kanıt şekli hipotezin belirli sorunlara uygulanmasından ve elde edilen deneyim ve çelişkiye düşecek sonuçlarının defalarca başarısızlığa uğramasıdır. Bu kanıtın belgelenmesi son derece zordur: hipotezi sınavdan geçirmek amacıyla değil de esasta belirli somut sorunlara yoğunlaşan sayısız memorandum, makale ve monograflara dağılmıştır. Oysa hipotezin uzun dönem içinde sürekli kullanımı ve kabulü ve yerine geliştirilecek ve geniş oranda kabul görecek herhangi bir kendi içinde tutarlı, uyumlu bir alternatif oluşturulamaması [ss. 22-3].

Bu kuşkusuz Friedman'ın çalışmasında yer alan en sıkıcı bölümdür çünkü bu "sayısız uygulamalara" tek bir örnek olay bile gösterilememiştir. Çilek fiyatları yazın kurak geçmesi nedeniyle yükseldiğinde, petrol kriziyle birlikte petrol fiyatlarında dik bir yükseliş görüldüğünde, sıkı para politikasına geçiş tehdidinden sonra hisse sendi fiyatlarının tepesi üstü düştüğünde getirilerin maksimizasyonu hipotezinin sonuçlarının bir kez daha çürütülmemiş olmasının keyfini yaşarız. Hâlbuki aynı olgu için dikkate alınacak hipotezlerin çokluğuna bakılarak bunların çürütülemediğini görerek ekonomistlerin Ortodoks olmayan hipotezler geliştirmek ve sınamak konusunda isteksiz olduğu konusunda asla emin olamayız. Getirilerin makzimizasyonu hipoteziyle hangi ekonomik olayların dışta bırakıldığı ya da daha da iyisi hangi olayların, gerçekleşmeleri durumunda bizi bu hipo-

9 Machlup (1978, s. 46) kendisini son olarak "değerlendirmeler yapmayan ancak analitik usul açısından geleneksel anlaşmalar (kararlar, postulatlar) yapan anlamlı ve yararlı temel önermeler olarak kabul eden biri anlamında – bir gelenekselci" olarak betimlemiştir.

tezden vazgeçireceğini söylemek inandırıcı değildir. Archibald'ın (1959a, s. 62) şimdi açıkladığı gibi, "sayısız uygulamaların" gösterdiği asıl anlamının kendinden memnun olma halini teşvik etmek ve gelişmek için gerekli olan sözde açık olan olayları yeniden incelemekten caydırmaktır." Freidman'ın başka yerde söylediklerine bakmaksızın gerçekte getirilerin maksimizasyonu hipoteziyle gerçekten ilgilenmediğini ve onun yerine onu onaylamak peşinde olduğunu öne sürmektedir. Bildiğimiz gibi, etrafımızda her yerde bulunan kanıtlarla onaylanan bu kadar garip bir hipotez yoktur. Bunun yanında, kurulan bir hipotezin yaşı ve geniş çapta kabul gören bir rakip hipotez, Friedman'ın kendi sözlerini aktaracak olursak "onun değerine dolaylı yoldan *güçlü* bir onay" vermez ve inanılan her yanlış öğreti buna benzer gerekçelerle savunulmuştur.

Alçiyan tezi adını verdiğimiz anlatım, yani mikroekonomideki tüm dürtülere yönelik varsayımların sanki tümceleri biçiminde oluşturulabileceği kavramı hakkında söylediklerimizi burada noktalıyoruz. Bu varsayımların uygunsuzluğu tezinin portatif bir versiyonu gibi görülebilir – sanki varsayımlarının gerçekliğini tartışmanın bir anlamı yok çünkü bu tür varsayımlar tanımı gereği ne doğru ne de yanlıştır – ya da başka bir şekilde, gerçekte rasyonel eylemin bulunduğu yeri bireysel düzlemden toplumsal düzleme kaydıran getirilerin maksimize edilmesi hipotezinin köklü biçimden yeniden yorumlanması olarak da anlaşılabilir. Friedman, ağırlığı Alçiyan tezine vermekle, genelde ekonomik sorunlarda neoklasik yaklaşımın barındırdığına inanılan metodolojik bireyciliğe gerçekte karşı çıkmaktadır: büyük ölçekteki sınanabilir öngörüleri küçük ölçekteki bireysel oyuncuların rasyonel eylemlerinden çıkarmak yerine mikroekonomik öngörüleri bunun yerine yeni bir tesadüfî mekanizmadan çıkartmıştır. Yani, tesadüfî mekanizmadan anlaşılan, herhangi bir nedenle sanki rasyonel maksimizisyon amacıyla hareket eden iş adamlarını ödüllendiren ve öte yandan bunun dışında hareket edenleri iflasla cezalandıran dinamik bir seçim sürecidir. Bu geleneksel kuramın davranışçılık açısından yeniden yorumu değil ancak oldukça yeni bir kuramdır. Bu daha önce Friedman'ın ikinci metodolojik tezi olarak başvurduğumuz tezdir. Bu tezin günümüze ulaşan kuramsal sonuçlarının ne kadar geniş çapta kabul edilmiş olması ve bazı özelliklerine ise bir o kadar az dikkat edilmiş olması şaşırtıcıdır (ancak bkz Koopmans, 1957, ss. 140-1; Archibald, 1959a, ss. 61-3;Winter, 1962; Dieasing, 1971, ss. 59-60, 299-303; Nelson ve Winter, 1982, ss. 139-44).[10]

10 Böylelikle, Harry Johnson (1968, s. 5) varsayımların uygunsuzluğu tezini onaylayarak tereddütsüz şunu belirtir: "... şirketlerin bilinçli olarak karlarını en üst düzeye çıkarmak (maksimize etmek) ya da maliyetlerini en aza indirmek (minimize etmek) peşinde olup olmadıklarına bakılmaksızın rekabet verimsiz

Dinamik seçim sürecine yapılan başvuru Alçiyan tezine sarılmakla yanlışın nerede yapıldığını hemen göstermektedir: geleneksel mikroekonomi tamamıyla zamansız, karşılaştırmalı statiktir ve bu haliyle, denge durumu hakkındaki sonuçlarında güçlü fakat denge durumunun sağlandığı yerle ilgili süreç konusunda zayıftır. Friedman, (1953, s. 22) "Ticari davranışların gözüken acil belirleyicilerini bunlardan biri olsun – alışkanlıktan doğan tepki, tesadüfi seçim ya da neyse," diye bize anlatıyor: "Bu belirleyici ne zaman davranışları rasyonel ve bilgili getirilerin maksimizisyonu ilkesiyle tutarlı yönetmeye başlar başlamaz, ticaret gelişecek ve genişlemek için gerekli kaynakları elde edecektir. Eğer bunları yapmazsa, ticaret o kaynakları yitirme eğilimine girecektir." Ancak bazı şirketlerin gerçek davranışları maksimize eden davranışa yaklaştığı zaman gelişen süreç zaman alacak ve bir dönem gelişme gösteren o şirketlerin ileriki dönemde de tutarlı davranacağına inanmak için bir neden kalmayacaktır. Başka bir deyişle, "alışkanlık tepkisi" belki, ama "tesadüfi şans" kesinlikle karlı şirketlerin karlı olmayanlara göre büyüme eğilimi göstermesiyle sonuçlanmayacaktır. Sidney Winter (1962, s. 240) Alçiyan tezinin sistematik eleştirisinde ifade ettiği gibi:

> O zaman seçim tezinin var olan önermelerinde temel bir zorluk vardır. O zorluk farklı şirketlerin kar maksimizasyonundan göreli sapmalarının zaman içinde değişebileceği olgusunda kök salmış bir zorluktur. Bazı davranış örneklerinin bazılarını geçerli bazıları geçersiz gösteren dinamik süreci dikkatle işleyişi olmadığı için şirketlerin genelde maksimizasyon davranışına yakınlığı bakımından muğlak olmayan biçimde sıralandırılamayacağı konusu dikkatlerden kaçmıştır. Böyle bir sıralama genelde belli bir çevre olacağını varsayar ancak çevre dinamik sürecin kendisi tarafından değiştirilir.

Alçiyan tezinin hakkını vermek için dengesizlik durumlarındaki davranışı öngörme olanağına gereksinimimiz vardır. Yani, standart şirket kuramına şimdiye kadar eksik kalmış şirketlerin çevrede batıp çıkmalarına ilişkin bir giriş çıkış kuramı eklememiz gerekir. Üretimde ölçekte artan getiriler ilkesi ya da teknoloji temelinde başka maliyet avantajları olduğunu düşünün. Eğer karını maksimize etmeyen şirket, örneğin sanayiye daha önce girdiği için karını maksimize eden şirket karşısında başlangıçta bir üstünlük

> şirketleri ayıklayacağı ve yine, tüketici davranışı ister rasyonel olsun ister tesadüfi olsun, bir ürünün talep eğrisinin eğiminin Marshallcı analizdeki gibi aşağı doğru meyil ettiği ... gösterilmiştir. Bunun sonucunda, ekonomistler için ekonomiyi rasyonel türden genel belli ilkelere göre değişime yanıt veren birbirine bağımlı sistem olarak otuz yıl önce haklı görüleceğinden önemli derecede daha çok güvenle ele almak mümkündür." Darwinci tezin diğer anlatımları için, bkz Winter (1962, s. 1n).

sağlamışsa ölçek üstünlüğü maksimize etmeyen şirketin maksimize eden şirkete göre daha hızlı büyümesine izin vermiş olur ve bunu geri dönüşü olmayan biçimde yapmaya devam eder. Sonuç olarak, gözlemlediklerimiz yalnızca karlarını maksimize etmeyi başaramayan şirketlerdir ve gerçekte işi "gevşek" götürmüşlerdir (Winter, 1962, s. 243). Bir sanayide farklılaştırılmış ürünler ve bunlarla ilişkili reklâm kullanılması bile benzer bir sonuç sağlayabilir. Şimdi, doğal olarak Alçiyan tezini destekleyecek bir dizi varsayım tanımlayabiliriz – ölçeğe sabit getiriler, özdeş ürünler, mükemmel sermaye piyasaları, tüm karların yeniden yatırıma dönüşümü, vb. – ancak bu adım bizi tekrar başlangıç noktasına, yani varsayımların "gerçekliği" sorununa geri getirecektir (ss. 242-5). Az ve öz olarak, Alçiyan tezinin sorunu Darwinci kuramın "en uygun olanın hayatta kalacağı" ilkesinin sorunuyla aynıdır: hayatta kalmak için, çevreye rakiplerden daha iyi uyum sağlamak zorunludur ve artık doğal seçimden hayatta kalan türlerin mükemmel olacağı varsayımından ekonomik seçimden hayatta kalan şirketlerin karlarını maksimize edenler olacağı varsayımını kuramayız. Şirketler için doğru olan teknikler için de doğrudur: bir teknik bir kez öne çıkarsa, bütün sanayi gerçekte en optimal tekniğe kilitlenebilir. Buna güzel bir örnek hepimizin bildiği genelde kullandığımız optimal olmayan daktilo klavyesidir (David, 1985).

Friedman'ın çalışması üzerine yaptığımız uzun analizimizi onun üç tezini burada tekrar yazarak özetliyoruz. Hepsi de bir araya geldiğinde farklı inançlardan ekonomistlere inanılması güç varsayımlar temelinde aşırı heyecana kapılmadan soyut modeller kurmaları için genel bir yetki belgesi sağlamaktadır: (1) varsayımlar kuramların geçerliliğini göstermek için "büyük ölçüde" uygunsuzdur. Kuramlar "neredeyse" sadece doğru öngörüler üretmekte bir araç olarak değerleri bakımından yargılanmalıdır; (2) standart kuram "belirli sorunlara ... sayısız uygulama" sonucunda kazanacağı olağanüstü sicile bakarak yargılanmalıdır ve (3) rekabet dinamiği zaman içinde, bireyler açısından olgular ister açık davranış olsun ister davranış dürtüsü olsun bu mükemmel izlenme sicilinin nedenini açıklar. Friedman'ın inandırıcı biçimde tartışılmış çalışmasının bir kuşak ekonomist için aşırı derecede rahatlık sağladığına şaşırmamak gerek.

Geriye dönüp Friedman'ın çalışmasının etrafında dönen bütün tartışmaya bakınca, metodolojik sofistikasyonda gösterdiği eksikliğinden etkilenmemiz mümkün değil. Kuramların temiz bir şekilde parçalarına ayrılabilmesi ve ampirik araştırma ışığının sadece sonuçları aydınlatması ve asla kuramın diğer kısımlarına yönelmemesi ancak Ortodoks kuramın bir yüz-

yıl boyunca tutulduğu eleştiri bombardımana bir tepki olarak anlaşılabilir. Bu eleştiriler ilk önce Alman tarih okulundan ve ondan sonra da Amerikan kurumsalcılarından gelmişti. Standart kuramın varsayımlarına yapılan en kaba itirazlarla istisnasız birleşen ve onun öngörüsel içeriğine mutlak olarak hiç değer vermeyen bu eleştiri tarzı "varsayımların geniş ölçüde uygun olduğunu" anlatan genel öğretiyi savunanlar arasında kaçınılmaz olarak tepki yarattı. Aynen fizikçilerin kuşaklar boyunca Newton'un yerçekimi kuramını kendisini dönen cisimlerin kitlesinin merkezinde toplandığını söyleyen açıkça gerçekdışı varsayıma inandırdığı gerekçesiyle küçük gördüler. Bu da pekâlâ Newton'u öngörülerin her şey ve varsayımların ise bir şey olmadığı şeklinde bir yanıt vermeye yöneltebilirdi. Olgulara karşı varsayımlara sahip hiç bir kuramın ciddiye alınmayacağı suçlamasıyla yüzleşince varsayımların uygunsuzluğu neredeyse affedilebilir olmaktadır.

Friedman uzun meslek yaşamı boyunca para ekonomisi, makroekonomi, mikroekonomi ve refah ekonomisinde büyük çalışmalar yapmıştı. Ek olarak, popüler ekonomi üzerine on finans gazetecisinin yazacağı kadar yazı yazmıştı. O çalışmasının çoğu metodolojik ilkelerini örneklerle anlatırdı ama bu örneklerden bazıları da kendi metodoloji ilkeleriyle çelişmekteydi. Örneğin, varsayımların inanırlılığına ağırlık vererek bunu belli ekonomi kuramlarına inanma nedeni olarak göstermek. Belki de doğaüstü bir izlenim verdiği için kendisini sanki Popper'e borçluymuş gibi gözükse de, gerçekte John Dewey'e Karl Popper'den daha çok şey borçluydu: Yanlışlamacıdan daha çok pragmatistti. Bu bakış açısı yakın zamanda Hirsch ve de Marchi'nin (1990) yazdıkları önemli bir kitapta yeniden yorumlanmıştı. Bu kitap pozitif ekonomi metodolojisi üzerine çalışmasında "Friedman'ın gerçekten ne dediği" üzerine yapılan tartışmada yeni bir sayfa açmaktadır.

Sofistike yanlışlamacılık karşısında naif yanlışlamacılık

Modern ekonomideki açık metodolojik tartışma öykümüzün neredeyse sonuna geldik ve kalan kısmı da çabucak anlatabiliriz. 1950'lerin sonuna doğru ekonomik metodoloji üzerine iki kitabın yayınlandığına tanık olduk. Her ikisi de ekonominin bilim olduğunu yadsımaktaydı. Sidney Schoeffler'in *The Failures of Economics* (1955) (Ekonominin Başarısızlıkları) adlı çalışması, ekonomideki bilimsel iddiaları yadsımakta çok ileri gitmiş olmasına rağmen savaş öncesinde Barbara Wootton tarafından yazılan *Lament for Economics* (1938) (Ekonomi için Matem) adlı kitabın devamı niteliğindedir. Schoeffler'in esas tezinin kendisi basitliğe dayanmaktadır: ekonomik kuram yapmanın tüm hipotetik tümdengelimci geleneği çıkmaz

sokaktır ve ekonomistler özerk ekonomi biliminin içinde bir şeyler bulma umudundan vazgeçerek toplumsal dokunun bütününü incelemelidir. Bilimsel öngörüler ancak koşullarla kısıtlı olmayan evrensel yasalar olması halinde mümkündür ve ekonomik sistem her zaman ekonomik olmayan kuvvetlere ve şans oyununa açık olduğu için ekonomik yasa diye bir şey olamaz ve bu nedenle ekonomik öngörü de olamaz (Schoeffler, 1955, ss. 46, 162). Tüm bunlar elli dört sayfada anlatılmakta ve bundan sonra kitabın gerisi belirli ekonomik modellerin başarısızlık örneklerinin yer aldığı bir dizi vaka çalışmasından oluşmaktadır.

Bu tümüyle olumsuz suçlama yeni bir ekonomi türü önerisiyle örtülmektedir. Bu öneri şaşılacak biçimde karar vermenin tümevarımcı çalışmalarını temel alan rasyonel eylemin genel kuramına dönüşmektedir (ss. 189-221). Schoeffer'in tezinde anlamlı olanı saçma olandan ayırmaya pek gerek yok (fakat bkz, Klappholz ve Agassi, 1967, ss. 35-8) çünkü genel ekonominin karatahtasını silip temizleyen ve her şeye baştan başlayan bir metodolojik reçete kendini savunma olarak görülerek affedilebilir: ekonomistler koşamıyorsan yürümenin bir anlamı yok şeklindeki öğüdü her zaman göz ardı etmişler ve göz ardı etmeye devam edecekler.

Andreas Papandreou'nun *Economics as a Science* (1958) (Bilim olarak Ekonomi) *model* ve *kuramlar* arasında ayrım getiren değişik fakat bir o kadar da aşırı bir teze dönüşür: Papandreou'ya göre, kuramlardan farklı olarak modeller çürütülemezler çünkü uygun toplumsal mekân elverişli biçimde nitelenmemiştir fakat ekonomideki "temel kuramlara" bile yardımcı varsayımlar ya da "karşılıklılık kuralları" eklenmelidir. Böylece, kuramın kuramsal değişkenlerini gerçek dünyaya bağlayarak temel kuramlar gerçekten çürütülebilecek "arttırılmış kuramlar haline gelecektir. Ekonomideki uygulamalara yaptığı suçlama ekonomistlerin "arttırılmış kuramları" çok nadir formüle ettikleri ve onun yerine *sonradan* (ex post) yapılacak açıklayıcı şemalarla gerçekte çürütülmeleri mümkün olmayan "model" ya da "temel kuramları" yeterli görmektedirler (Papandreou, 1958, ss. 9-11, 136, 139, 144-5; ayrıca 1963).

Esasında Papandreou Duhem-Quine tezini genelleyerek bir vaka oluşturmaktadır. Bunu ekonomi kuramlarının bir şekilde tuhaf bir zorluğu olarak yorumlamaktadır (bkz ss. 134-5). "Ampirik anlamlılığın" önemini vurgulamasına rağmen anlaşılan "temel kuramları" nicel karşılaştırmalı statikle sınırlandırmakta ve ekonominin en azından bazı onaylanmış niteliksel öngörülerle övünmesini yadsımaktadır. Fakat ne demek istediğini anlamak asla kolay değil çünkü tezin tamamı ekonomide yeni kurulan bir kura dilinin biçimsel dağlarının dibine gömülmüştür (bkz Klappholz ve

Agassi, 1967, ss. 33-5; Rosenberg, 1976, ss. 172-7). Papandreou'nun keskin pozitivizmi tezin esaslarını tüketici davranışı kuramına uygulayan bir tilmiz çıkarmışa benzemektedir (Clarkson, 1963) ancak bunu başka zamana ait bir tüketici kuramına uygulamıştır (bkz, aşağıda Bölüm 6).

Kronolojimizde yer alan sıradaki madde Joan Robinson'un *Economic Philosophy* (1962) (Ekonomi Felsefesi) adlı bulmacaya benzeyen küçük kitabıdır. Bu kitap ekonominin resmini kısmen bilimsel toplum incelemesi ve kısmen bir ideoloji yayma aracı, yani özel bir politik inançları savunma türü olarak çizer. Ancak ekonominin toplamda etkisinin daha çok bu ikinciye, yani bir ideoloji yayma aracına yakın olduğunu ileri sürmektedir. Popper'in metafizik önermeyle bilimsel önermeler arasında sınır çizdiğini belirtir. Sosyal bilimlerde kuramlar için sağlam kanıt üretmenin gizli zorlukları ideolojinin tezlere o kadar sık dâhil olmasının nedeni olarak verilir: "ekonomi bir ayağı sınanmamış hipotezlere, diğer ayağı sınanmamış sloganlara basarak topallamaktadır" (Robinson, 1962, s. 25; ayrıca ss. 3, 22-3). Kitap "ekonominin bilime doğru ilerleyiş umudunu" (s. 146) terk etmeyeceğini temenni ederek tamamlanmıştır ancak bu sonuca nasıl erişileceği hakkında bir kılavuz göstermemiştir.

Bu bize Richard Lipsey'in popüler ders kitabı *An Introduction to Positive Economics*'i (1963) (Pozitif Ekonomiye Giriş) getiriyor. Bu kitabın bilimsel yöntem hakkındaki açılış bölümü Popperci yanlışlamacılığın "naif" versiyonunu, yani bilimsel kuramların tek bir kesin sınavla yanlışlığının gösterilebileceğine inanışı içtenlikle benimsemeye varıyor. Bu kitabın birinci basımında yeralan "naif yanlışlamacılık" ikinci basımda "sofistike yanlışmacılığın" yolunu açtı: "Popperci çürütme kavramını terk ettim ve ne çürütmenin ne de onaylamanın hiçbir zaman nihai olamayacağını ve rakip hipotezler arasındaki olasılıkların (probabilitelerin) farkından geriye kalan sınırlı miktardaki mükemmel olmayan bilgiler temelinde keşif yapmaktan başka bir şey ümit edemeyeceğimizi kabul eden bir istatistik sınama bakışının üzerinden geçmekteyim" (Lipsey, 1966, s. xx; ayrıca bkz s. 52n).[11] Bu pasajın bakış açısına ait örnekleri kitabın tüm sonraki basımlarında da görmek mümkündür ve Lipsey'in ders kitabı bu güne kadar Popper'den esinlenmiş basit ekonomi dersine olağanüstü bir giriş kitabı olarak yerini bulmuştur. Kitap sürekli olarak tüm sayfaları boyunca kanıtları destekleyen rakip kuramlardan daha çok belli bir kuram için ampirik kanıtları değerlendirmekten yana ihtiyaç duyulması gerektiğine vurgu yapar.

11 Bu *politika değiştirmenin* kaynağı London School of Economics'deki olaylardı. Burada Lipsey o dönem, 1957 ile 1963 arası ders vermekteydi. Bu olayın öyküsü De Marchi (1988) tarafından çok güzel anlatılmıştır.

Esasçılığa geri dönüş

Bu noktada, Hutchison'un yakında ifade ettiği şu görüşünü tekrarlamaktan öfke duyabiliriz: "Herhalde ekonomistlerin çoğunluğu – ama tümü değil – ekonomik davranış ya da olayların geliştirilmiş öngörüsünün ekonomistin esas ya da birinci görevi olduğuna katılacaktır" (Hutchison, 1977, s. 8). Bunun gibi bir mesele hakkında görüşlerin dengesini değerlendirmek asla kolay değildir ancak bu çoğunluğun, eğer çoğunluk demek mümkünse modern ekonomistlerin yüzde 51'inden daha çoğunu temsil etmediğini söylemek için bir dolu neden var demekle yetinelim. Tümü birden genç kuşağın ciddi bir bölümünü oluşturan köktenci ekonomistler, Marksistler ve neo-Marksistler, sonraki-Keynesçiler ve neo-Keynesçiler, kurumsalcılar ve her türden aykırı (heteredoks) ekonomistler ekonomik kuramların sonunda öngörülerinin sağlam kalacağına ya da düşeceğine ya da hipotezlerin ampirik sınamasının, sanki öyleymiş gibi modern ekonomistin Mekkesi olduğu görüşüne kesinlikle katılmayacaklardır (bkz Blaug, 1990, ss. 60-2). Kuhn'un acayip seyirliklerinden bugüne kadar geçen süre içinde ekonomiyi yeniden değerlendirmek için yapılan girişimlerin en iyilerinden biri olan Benjamin Ward'ın saldırgan katalogu *What's Wrong With Economics?* (1972) (Ekonomideki Yanlış Ne?) bile kuramların ampirik olarak yanlışlanabilir sonuçlarını vurgulayamamanın modern ekonominin en büyük kusurlarından biri olduğunu yadsımaktadır (Ward, 1972, s. 173).

Anti-Popperci metodolojinin hâkimiyetinin meslekte gerçekte nerelere kadar uzandığını göstermek için yalnızca köktenci metodolojik bir katkı yapan Martin Hollis ve Edward Nell'in *Rational Economic Man*; altbaşlığı *A Philosophical Critique of Neo-Classical Economics*'i (1975) (Rasyonel Ekonomik İnsan – altbaşlığı: Neo-klasik Ekonominin Felsefi Eleştirisi) incelememiz gerekir.

Bu kitap neo-klasik ekonomiyle mantıksal pozitivizm arasındaki kutsal olmayan ittifakı inceler ancak Popper, Lakatos ve başka bir pozitivistten ya da daha sonraki genç Ayer'den hiç söz etmez (Popper'in bazı yapıtları kaynakçada gösterilmiştir ama metinde onun düşüncelerine açık ya da kapalı hiçbir başvuru gözükmez). İddialarına göre, pozitivizm yanlış bir felsefedir ve neo-klasik ekonomi onunla çökmelidir: bir yanda olguların ve değerlerin ayrılabilirliğini, öte yanda olguların ve kuramların ayrılabilirliğini savunan pozitivist tez savunulması olanaksız bir tezdir çünkü tüm olgular kuram yüklüdür ve tüm kuramlar değer yüklüdür. *Rasyonalizm* üzerine Kantçı "sentetik" *apaçık* doğrular bulunduğunun gösterilmesi anlamında daha tatmin edici bir epistemoloji kurulabilir: "Stratejimiz neyin esas olduğunu bulup

çıkarabilmemize ve ondan sonra neyin esas olduğunun bu nedenle pratikte bulunacağında ısrar etmeye bağımlıdır" (Hollis ve Nell, 1975, s. 254; ayrıca s. 178). Ekonomik sistemler kendilerini yeniden üretmelidir ve bu yeniden üretim olgusu bu nedenle ekonomi kuramı için tek başına sağlam bir temel oluşturabilecek ekonomik sistemlerin bu "esasıdır." Söylediklerine göre, neo-klasik ekonomiyle sorun çizilen çerçevede şirket ve tüketicilerin kendilerini dönemden döneme yeniden oluşturacaklarını garanti eden hiç bir şey bulunmamasıdır.

Bundan sonra, "sağlam" ekonomi kuramının, doğal olarak temelde ekonomik büyüme yollarının sonsuz yeniden üretilebilir, sarsılmaz halinin özellikleriyle uğraşan modern büyüme kuramı olduğunu öğrenmeyi bekleyebiliriz. Ama hayır, neo-klasik ekonominin tek alternatifi esas "yeniden üretim" halini içine alan klasik-Marksçı ekonomidir. Gerçekte Marks'dan daha çok Sraffa'nın yapıtına ağırlıkla yaslanan neo-Ricardocu ekonomi kast edilmektedir (Hollis ve Nell, 1975, ss. 188, 195). Kitabın "Rasyonalist Temeller üzerine Klasik-Marksçı Ekonominin" özlü bir taslağını veren sonuç bölümü daha önce anlatılanların çoğunu geri çekmek: kapitalizmin dönemsel ticaret döngülerine tabi olduğunu ve belki en sonunda çökmek zorunda olacağını birden anımsayarak yazarlar, "sistemlerin genellikle kendilerini yeniden üretemediklerini" kabul ederler. Bu durumda, "yeniden üretimi" niye ekonomik sorunların esası yapıldığını anlamak zor olmaktadır.

Hollis ve Nell "pozitif ekonomistlerin" neşesini tümevarım sorunuyla kaçırmaya uğraşmaktadır. Tümevarımı yıkarak yararlı neo-klasik araştırma programına son vermiş olduklarına inandılar. Neo-klasik ekonominin tipik varsayımlarına, özellikle de tam bilgilenme varsayımlarına karşı çıktılar. Bunu yaparken daha 1938'lerde bu konuları fark edip görüşlerini bildiren Hutchison'dan açıkça hiç söz etmediler ve ekonomik kuramları sınama girişimlerinde karşılaşılan birçok gerçek zorluğu sanki onlardan önce kimse bu sorunlara kuşkuyla yaklaşmamış gibi vurguladılar. Gizemli bir anlamda, klasik-Marksist ekonominin tüm bu zorluklardan kaçacağı düşünülmektedir ancak kuramların geçerliliğini irdelemek için ampirik ölçü çubuğunu kullanmaktan kaçınarak bunu yapıyor. Gerçekte, onların ekonomi bilgisine rasyonalist, esasçı yaklaşımı niceliksel-ampirik araştırma denilen şeye hiç rol bırakmamaktadır. Kitapları basitçe metodolojik düşünce sisteminde savaş sonrası ekonomisinde Popperciliğin öncülüğünde yapılan tüm ilerlemeleri silip atmaktadır. Eğer Popper'in esasçılık felsefesi hakkında yaptığı birçok yıkıcı yorumu okumuş olsalardı (Popper, 1977, ss. 26-34; ayrıca Popper, 1976, ss. 18-21, 197-8; Popper ve Eccles, 1977, ss. 172-94) kitaplarının *varlık nedenini* (raison d'être) kaybetmiş olacağını yaklaşık söyleyebiliriz.

Burası belki de, tartışmamız sırasında bir ya da iki kez çirkin kafasını yükseltecek olan *esasçılık* felsefesi hakkında birkaç söz söylemek için uygun bir yer olacaktır. Esasçılık Plato ve Aristo'ya kadar gerilere gider. Onlar için bilgi tekil olayların gözlemlenmesiyle başlamakta ve olayların içinde evrensel olarak var olan – "esası/özü" – sezgiyle kavrayana kadar basitçe yapılan tümevarımla ayrıntıları ortaya çıkararak geliştirmektedir. Ondan sonra da bu esas/öz sorulan olgunun tanımlanmasıyla kutsanmaktadır. Bilimin şeylerin doğru doğasını ya da esasını keşfetmenin bilimin amacı olduğunu ve onları tanımları kullanarak betimlemek olduğunu anlatan öğreti tam on dokuzuncu yüzyıla kadar Batı düşüncesi üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Popper bu *metodolojik esasçılık* akımını Newton'la birlikte bilimsel tartışmalara giren *metodolojik nominalizmin* karşıtı olarak yorumlar. Metodolojik nominalizme göre bilimin amacı evrensel yasalar yardımıyla şeylerin değişik çevre koşullarında *nasıl* davrandığını betimlemektir ancak onların gerçekte *ne* olduğunu belirlemek değildir.

Popper esasçılığın toplumsal kuramlar üzerinde zarar verici etkileri olacağını çünkü sorunları tanımlar kullanarak çözmek gibi ampirik karşıtı bir eğilimi teşvik ettiğini iddia etmiştir. Hollis ve Nell gerçekte ekonomik sistemlerin *bu* "esasını" nasıl seçeceğimizi asla anlatmazlar. Ona "doğru" soyutlama yaparak varacağını ima etmektedirler ancak kaba gerçekçilik dışında "doğru" soyutlamayı değerlendirmek için hiçbir ölçüt vermemektedirler.[12] Esasçılığın yandaşları önemli sorunları kendi yaptıkları bir sözlükle çözme eğilimindedir. Hollis ve Nell bu mükemmeliyetçilik eğilimini örneklerle gösterir: yeniden üretim ekonomik sistemlerin *bu* "esasıdır" çünkü *biz* size öyle söylüyoruz!

Kurumsalcılık ve örnek model hazırlama

Tüm metodoloji seçeneklerinin üzerinden geçebildim mi? Bazıları hayır diye yanıtlayacaktır. Amerikan kurumsalcılarının yazılarında ne apaçıklı (apriorizm), gelenekselcilik, operasyonalizm, tanımlayıcılık (descriptivism), ne de yanlışlamacılık denilmeyecek bir açıklama tarzı görüyorlar: buna *örnek model hazırlama* denilmektedir çünkü onlar olay ve eylemleri yerlerini ekonomik sistemi bir bütün olarak karakterize ettiği söylenilen bir ilişkiler örneği içinde tanımlama arayışı içindedir (Wilber ve Harrison,

12 Bu nedenle, Nell (1972a, s. 94) başka bir yerde şöyle yazmaktadır: "modellerimizin tanım ve varsayımlarını gerçekçilikleri için incelemeliyiz ve bunu esasları ne ölçüye kadar barındırdıklarını anlayana kadar yapmalıyız. Eğer gerçekçilerse, modelin işleyişi ekonomik sistemin işleyişini göreceli olarak basit ve soyut biçimde yansıtması gerekir."

1978). Örnek model hazırlayıcılarının tüm "atomizm" biçimlerini ret ettiği ve sistemin bütününe ait parçalardan her hangi birinden soyutlamaya karşı çıktıkları söylenmektedir. İşleyen hipotezleri göreceli olarak somuttur ve betimlenen sisteme yakındır ve eğer genelleme yapacak olurlarsa, bunu tipolojiler geliştirmek suretiyle yaparlar. Açıklamaları "anlamaktan" daha çok "öngörülere" vurgu yapar ve eğer önerdikleri örneklere uygun veriler ortaya çıkacak olursa açıklamanın anlamaya katkı yaptığını düşünürler.

Bunun az çok Thorstein Veblen, Clarence Ayers ve belki de Gunnar Myrdal gibi bazı kurumsalcıların yöntemlerine benzediğine kuşkum yok. Ancak John R. Commons, Wesley Clair Mitchell ve John Kenneth Galbraith'ın yazılarında örnek model hazırlamaya dair bir şey bulmak zordur. Hâlbuki bunlar bazı çevrelerce önde gelen kurumsalcı olarak kabul edilmektedir. Bu yazarların bazı bakımlardan birleştikleri açıktır: hiçbirinin denge, rasyonel davranış, ani düzeltmeler ve tam bilgilenme kavramlarıyla alış verişleri yoktur. Tümü de gelenek ve alışkanlıklar etkisi altındaki grup davranışı düşüncesinden yanadır ve ekonomik sistemi bir makineden daha çok biyolojik bir organizma gibi görmeyi tercih ederler. Fakat o ortak metodolojileri, yani açıklamalarının geçerliliğini irdelemek için ortak yöntemleri olduğunu haykırmaktan çok uzakta olan bir anlatımdır (bkz Blaug, 1978, ss. 710-13, 726-7). Kurumsalcılık okulu diye bir şey olabilir ancak onun Ortodoks ekonomistlere karşı çıkan kendine özgü bir metodolojisi yoktur.

Kurumsalcıların işleyen metodolojisini daha iyi betimleyen şey Ward'ın (1972, bölüm 12) *öykü anlatımı* adını verdiği kavramdır. Ward'ın bu kavramı aynı zamanda daha çok özellikle Ortodoks ekonominin uygulanan türünü tasvir eder. Öykü anlatımı tarihçilerin *birbirine bağlama* (colligation) dedikleri şeydir. Yani, olguların, düşük düzeyde genellemelerin, üst düzey kuramların ve değer yargılarının tutarlı bir anlatımla bir araya getirilmesi ve yazarın okurlarıyla paylaştığı üzeri örtülü inanç ve tavırlardan oluşan bir setle yapıştırılarak birbirine tutturulmuştur. Ehil ellerde, aşırı inandırıcı olabilir ancak yine de daha sonra niye inandırdığını açıklamak asla kolay değildir.

Belli bir öykü anlatımının gerçekliği nasıl gösterilebilir? Doğal olarak, olgular doğru önerilmiş midir; öteki olgular unutulmuş mudur; düşük düzeydeki genellemelere karşı örnekler gösterilmiş midir ve olgulara uyan rakip öyküler bulabilir miyiz gibi sorular sorulabilir. Özetle, Ortodoks ekonominin hipotetik tümdenvarımcı açıklamalarının gerçekliğini düzenli olarak uyguladığımız yolla aynı süreci izleyeceğiz. Fakat öykü anlatımında katılık bulunmadığından ve mantıksal yapısı olmadığından dolayı sağlamasını yapmak çok kolay; yanlışlamasını yapmak ise gerçekte olanaksızdır. İnandırıcılığı kesindir çünkü asla yanlış olma riski taşımaz.

Belki de ekonomik sorunların çözümlenmesi o kadar zor olmalı ki, yapılacak en iyi şey öykü anlatımı oluyor. Ancak eğer durum buysa, güvenli öykü anlatım metodolojisini gerçekten önermek ve riskli yanlışlama metodolojisini beğenmemek acayip olur.

Günümüz anaakımı

Savaş sonrası ekonomi metodolojisini taramamızdan ezici bir uzlaşma sonucu çıkmadı. Fakat uçlarda bazı belirsizlikler görmemize rağmen anaakım görüşüne benzer bir şey ayırt edebiliriz. F-bükümünün yarattığı sıkıntıya rağmen Friedman ve Machlup arkadaşlarını ekonomik kuramın postulat ve varsayımlarının doğrudan sağlamasının yapılmasının hem gereksiz hem de yanıltıcı olduğuna inandırmış gibi gözükmektedirler. Ekonomik kuramlar son tahlilde açıklamak için tasarlandıkları olgu için çıkan sonuçlarla yargılanacaktır. Aynı zamanda, ekonominin yalnızca bir "alet kutusu" olduğuna inanılmaktadır ve ampirik sınama belirli modellerin yanlış ya da doğru olduğunu pek de göstermez ama belirli bir durumda uygulanıp uygulanamayacağını gösterir. Hâkim metodolojik hava yalnızca yüksek derecede korumacı ve genel ekonomik kuram değildir. Aynı zamanda "oyunun kurallarının" sınırları içinde aşırı hoşgörülüdür: katı biçimde formüle edilmiş, incelikle yapılandırılmış ve gerçek dünya durumlarına uyma potansiyeli taşıması koşuluyla her model işleyecektir. John Hicks gibi bazı ünlü ekonomistler bir yanda ampirik sınamayı poh pohlarken öte yandan da ekonomik kuramların politika sonuçlarını vurgulayarak tümüyle şizofrenik bir tavır sergilemektedir (bkz Blaug, 1990, bölüm 5). Modern ekonomistler sık sık yanlışlamacılığı anlatmaktadır ancak, gördüğümüz gibi yanlışlamacılığı çok nadir uyguluyorlar: onların yürürlükteki bilim felsefesi "incitmeyen yanlışlamacılık"[13] olarak betimlenebilir.

Bu suçlamayı kanıtlamak amacıyla, yürürlükteki ekonomik kuramlardan seçilen örneklerin ampirik statülerini inceleyeceğiz. Ancak, bunu yapmadan önce, konudan ayrılarak refah ekonomisinin dertli sorununu değerlendirmeye ihtiyacımız var. Ekonomiyi fizik, kimya ve biyolojiden ayıran özelliklerden birisi ekonomide önermelerin sık sık davranışların açıklanması ve davranışların garanti edilmiş kuralları olarak işlev görmesidir. Modern bilim felsefesinde belli temel değer yargılarından toplumsal optimumun doğasını çıkaran kuramları yargılamamıza yardım edecek çok az şey var ya da hiçbir şey yok. Belki de o kadar çok modern ekonomistin yanlışlamacılığı ciddiye almamasının nedeni bu mudur?

13 Bu deyimi Coddington'a borçluyum (1975, s. 542).

5

Pozitif ve normatif ekonomi arasındaki fark

Hume giyotini

Geriye dönüp Nassau Senior ve John Stuart Mill'in yazılarına bakınca pozitif ekonomiyle normatif ekonomi, "bilimsel" ekonomiyle ekonomik politika sorunları üzerine verilen pratik tavsiyeler arasındaki ayrımın artık 150 yılını doldurduğunu görürüz. On dokuzuncu yüzyılın birinci yarısında bir yerlerde, ekonomide bu tanıdığımız ayrım felsefi pozitivistler arasında yapılan "olmak" ve "olmalı", olgular ve değerler, dünya üzerine açıklayıcı nesnel olduğu düşünülen, açıklayıcı önermelerle dünyanın durumu hakkındaki yol gösterici önermeler arasında karmakarışık olmuş ve neredeyse bu ayrımla özdeşleşmiştir. Artık pozitif ekonominin olguları içerdiği, normatif ekonomininse değerleri içerdiği söylenmektedir.

1930'larda, *yeni refah ekonomisi* değer yargılarından sözde bağımsız bir normatif ekonomi sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştı. Pozitif ekonomiyle normatif ekonomi arasındaki ayrımın bir yanda tartışma konusu olmayan olgularla değerler arasında ve öte yandan ise üzerinde tartışılan değerler arasında olduğu bundan sonra anlaşıldı. Sonuç geleneksel, pozitif ekonomiyi, özel politik konularla uğraşmayı normatif ekonomiye bırakarak saf refah ekonomisinin bütünün kapsayacak tarzda genişletmek oldu. Burada değerler ve amaçlar hakkında politikacıların bize anlattıklarından ayrı bir şey söylemek mümkün değildi. Burada görülen şey ekonomistleri gerçek anlamda değerden bağımsız, pozitif ekonomi düşüncesine açık bırakan korkunç, mantıksal karışıklıklar oldu. Açıkça burada yapılacak çok fazla sınıflandırma vardır. Bunu yaptıktan sonra pozitif ekonomi ayrımını yine ekonomi gibi bir politika bilimine tam olarak uygun bir başka Popperci metodolojik norm olarak eski haline getirmeyi umut ediyoruz.

Uzun zaman önce *Treatise of Human Nature* (İnsan Doğasının İncelenmesi) adlı yapıtında "olması gerekeni olandan çıkarmak mümkün değildir" önermesini ortaya atan David Hume olmuştu. Yani, tümüyle olgusal, açıklayıcı önermelerin kendiliklerinden ancak başka olgusal, açıklayıcı önermeleri ima edebileceğini ancak asla kuralları (norm), ahlaki (etik) söylemleri ya da bir şey yapılması için yol göstermeyi ima edemeyeceğini belirtmişti. Bu önerme çok yerinde olarak "Hume giyotini" olarak adlandırılmıştır (Black, 1970, s. 24). Hume bu kavramla olgular dünyasıyla değerler dünyası arasında belirgin bir mantıksal ayrım ima etmiştir.

Hume giyotini:
eşdeğer karşıt anlamlı sözcükler

pozitif	normatif
olmak	olmalı
olgular	değerler
nesnel	öznel
açıklayıcı	yol gösterici
bilim	sanat
doğru/yanlış	iyi /kötü

Ancak bir söylemin olmak-önermesi ya da olmalı-önermesi olduğunu nasıl söyleyebiliriz? Tümcenin olmak ya da olmamak şeklinde dilbilgisi açısından bildirme kipiyle kurulmuş olması açıkçası karar vermemize yardımcı olmayacak çünkü belirtme kipinde kurulmuş "cinayet günahtır" gibi tümceler olabiliyor; bunlar da çok ince biçimde bir gereklilik anlamı taşımaktadır. Öte yandan insanların olmakla kurulan tümceleri olmalı-tümcelerinden kabul etmeye daha hazır hissetmeleri nedeniyle de karar vermek mümkün değildir çünkü örneğin evrenin başlangıcının herhangi bir doğaüstü güç tarafından müdahale olmaksızın çok uzun süre önce büyük patlamayla gerçekleştiğini anlatan olgusal önermenin, yine örneğin bebekleri yemek doğru değildir diyen normatif önermeden daha az kabul edilebileceğini görmek kolaydır. Bir olmak-önermesi maddi olarak sadece doğru ya da yanlış olandır: dünyanın durumu hakkında bazı şeyler ileri sürer – yani, onun neye benzeyip neye benzemediği gibi – ve biz kişiler arası sınanabilir yöntemler kullanarak onun doğru ya da yanlış olduğunu keşfedebiliriz. Bir olmalı-tümcesi dünyanın durumunun bir değerlendirmesini ifade eder – onaylar ya da ret eder, takdir eder ya da kınar, överiz ya da beğenmeyiz – ve tezleri ancak başkalarının kabul etmesi için inandırmak amacıyla kullanabiliriz.

Kesin olarak, bebekleri yemenin doğru olduğunu söyleyen normatif önermenin benzer biçimde kişiler arası sınanabilir yöntemlerle, örneğin politik bir referandumla sınanıp sınanamayacağına karşı çıkılacaktır. Ancak politik referandumla saptanabilecek tek sonuç hepimizin bebek yemenin yanlış olmasını kabul etmemizdir; bu sınamayla onun yanlış *olduğu* saptanamaz. Ancak bunun bir olmak-önermesinin yanlışlama ya da sağlamasının kişiler arası her sınaması kadar doğru olacağına karşı çıkılabilir. En sonunda, olgusal, tanımlayıcı bir olmak-önermesinin doğru olduğuna inanılmaktadır çünkü kendi aramızda uymak üzere anlaştığımız bizim o önermeye, gerçekte yanlış olsa bile doğru olarak bakmamızı emreden bazı kesin "bilimsel" kurallar vardır. Beğensek de, beğenmesek de kabul etmemiz gereken "kaba olgular" var olduğunu söylemek tümevarım yanlışını işlemek olur. Bunun yanında, Neyman-Pearson istatistikî çıkarsama kuramı artık bize bilimde bir olgununun kabul edilmesinin zorunlu olarak belirsizlik altında tanımlı ancak bilinmeyen yanlış olma olasılığını içerdiğini öğretmiştir. Böylelikle, olmak-önermelerini kendilerinin geleneksel anlaşmalar olduğu gerekçesiyle kabul ya da ret ederiz ve hatta tanınan bir makalenin başlığını burada aktaracak olursak, "The Scientist *qua* Scientist Makes Value Judgements" (Rudner, 1953) (Bilim İnsanı Bilim İnsanına *karşı* Değer Yargılamaları Yapar). Ahlaki yargılar genellikle aynı koşullarda bulunan herkesin uyması beklenen belli bir davranış türünü emreden buyruklardır. Ancak olgular hakkındaki iddialar belli bir davranış türünden daha çok belli bir tavrı emreden tam olarak aynı tür yargılar değil midir?

Ahlak felsefecileri arasında son yıllarda olmak-olmalı ikilemi hakkında ısrarlı kuşkular vardı. Bunlar büyük ölçüde satır arasında okunduğu kadarıyla, ahlaki yargıların sadece duygu ifadeleri ya da birisine emirler veren buyruklar değil ancak dünya hakkındaki tanımlayıcı önermelerdi (Hudson, 1969; Black, 1970, bölüm 3). Ancak Hume giyotininin anlatmak istediklerine karşı geliştirmekte olduğumuz tezler oldukça farklıdır. Olmalı-önermelerinin mantıken olmak-önermelerine eşdeğer olduklarını değil ancak daha çok olmak-önermelerinin kabul ya da ret edilmelerinin olmalı-önermelerinin kabul ya da ret edilmeleri için yürütülen düşünsel süreçten çok farklı olmadığını iddia ediyorum. Benim tartıştığım konu belirli bir toplumsal uzlaşmaya dayanarak o olmak-önermesini kabul etmemiz gereken doğru sayılacak ampirik, tanımlayıcı olmak-önerilerinin bulunmadığı hakkındadır.

Değer yargılarına karşı metodolojik yargılar

Nagel (1961, ss. 492-5) Hume giyotinini bu tür bir itiraza karşı sosyal bilimlerde iki tip değer yargısı – karakterize eden değer yargıları ve değerlendiren değer yargıları – arasında ayrım çizerek koruma arayışı içindedir. *Karakterize eden değer yargıları* incelenecek konunun seçimini, izlenecek inceleme tarzını ve biçimsel mantık yasası gibi bulguların geçerliğinin yargılanmasını, güvenilirlik bakımından verilerin seçimini, istatistik önemlilik düzeyi hakkında açık ön kararları, vb. özetle daha önce metodolojik yargılar dediğimiz her şeyi kapsar. Öte yandan, değerlendiren değer yargıları belirli tür insan davranış türlerini ve o davranışların yarattığı toplumsal sonuçlar da dâhil olmak üzere dünyanın durumu üzerine değerlendirme yapan iddialara başvuruda bulunur. Böylelikle, tüm "iyi toplum" önermeleri değerlendirme yapan değer yargılarıdır. Toplumsal bir girişim olarak bilim metodolojik yargılar olmaksızın işlev göremez ancak Nagel'in ileri sürdüğüne göre, en azından ilkesel olarak kendini değerlendirme yapan ya da normatif değer yargılarına bağlı kalmaktan kurtarabilir.

Derin felsefi düzeyde, bu ayrım belki de yanıltıcı olabilir. Sonunda, tüm totolojik (gereksiz tekrara dayanan, ç. n.) olmayan önermelerin kabul görmek için oyunun belli kurallarına uymaya istekli olmayı kabul etmelerine, yani biz oyuncuların kolektif olarak benimsediğimiz yargılara dayandığı olgusundan kaçamayız. Olgular hakkındaki bir tez sözde nesnel kanıtın zorla araya girmesiyle çözümlenmiş görülebilir. Öte yanda, ahlaki değerler üzerine bir tez ancak duygulara nasihat yollu başvurarak çözümlenebilir. Ancak altta tüm tezler belirli inandırma tekniklerine dayanır. Bunların da, sonradan etkinlikleri bir ya da diğer türün paylaşılan değerlerine bağlı olur. Ancak bilimsel soruşturmanın işleyiş düzeyinde, Nagel'in metodolojik ve normatif yargılar arasında yaptığı ayrım yine de gerçek ve önemlidir.

İşsizlik düzeyiyle ücret ya da fiyatlar arasında belli bir işlevsel bir bağıntıyı gösteren bir Phillips eğrisi olduğunu iddia etmekle, işsizliğin ondan kurtulmak için ne düzeyde olursa olsun enflasyona katlanmaya istekli olmamız gerektiğini iddia etmek arasında dünya kadar fark olduğunu her ekonomist bilmektedir. Bir ekonomist her bireyin gelirini dilediği gibi harcamasına izin verilmesi gerektiğini; ekonomik gücü yerinde olan kişileri başkalarını desteklemek zorunda olmadığını ve devletin acımasız ekonomik güçlerin kurbanlarına yardım vermesi gerektiğini söylediğinde onun normatif değer yargılaması yaptığını görmek zor değildir. Farklı metodolojik değer yargılamalarını uzlaştırmak için uzun zaman içinde saptanmış, çok denenmiş yöntemler vardır. Normatif değer yargılamalarını uzlaştırmak için – politik seçimler ve barikatlar arkasından ateş etmek dışında – böyle yöntemler

yoktur. Nagel'in yaptığı ayrıma uygunluk kazandıran işte anlaşmazlıklara hakemlik etme yöntemlerindeki bu karşıtlıktır.

Normatif yargılamaların insanlar arasındaki farklar ne olursa olsun aralarını bulmak için tasarlanmış rasyonel tartışmalara asla uymayan yargılama türü olduklarını ileri sürmekle durumu abartmış olduk. Hatta eğer Hume "olmalı" önermenin mantıksal olarak "olmak" önermesinden çıkarılabileceğini yadsımakta haklıysa ve doğal olarak "olmak" da "olmalı" önermesinden çıkarılamaz demektir. Bu durumda, "olmalı" önermelerinin "olmak" önermelerinden büyük güçle etkileyen yadsımak yoktur ve inandığımız değerler bir dizi olgusal inançlar üzerine her zaman bağlıdır. Bu tartışmalı bir değer yargılamasının üzerine yapılan rasyonel bir münazaranın nasıl sürdürüldüğünü gösterir: alternatif olgusal koşulları sergiliyor ve soruyoruz; bu koşullar hâkim mi olacak, yargınızdan vazgeçmeye istekli misiniz? Ünlü ve açık bir örnek, gerçek ulusal gelirle ölçülen ekonomik büyümenin her zaman arzu edildiği yargısıdır. Ancak şunu sorabiliriz, alttaki yüzde yirmi beş, yüzde on, yüzde beşlik dilimlerin gelir dağılımından aldığı pay mutlak olarak daha da kötüleştiriyorsa yine aynısını söyleyebilir miyiz? Bir başka örnek idam cezasının her zaman yanlış olduğunu ifade eden değer yargısıdır. Ancak eğer idam cezasının potansiyel katilleri caydırdığına dair tartışmasız kanıt varsa, o zaman sorabiliriz; özgün düşüncenizden yana olmayı hala sürdürebilecek misiniz? Ve bunlar gibi.

Bu satırlar boyunca düşünmeyi sürdürerek, "temel" ve "temel olmayan" değer yargıları arasındaki ayrıma yöneltiliyoruz ya da saf ve saf olmayan değer yargıları demeyi tercih ederim: "Bir değer yargılaması eğer söz konusu yargılama kavranabilir tüm koşullarda uygulanabiliyorsa bir kişi için 'temel' olduğu söylenebilir. Eğer tersi doğruysa o zaman 'temel değil' denilir" (Sen, 1970, s. 59). Bir değer yargılaması temel olmadığı ya da saf olmadığı sürece değer yargıları üzerine yapılan tartışma olgulara başvuru biçimini alabilir ve böylesi daha iyi olacaktır çünkü olgular hakkındaki tartışmaları çözüme ulaştırmak için yararlandığımız standart yöntemler değerler hakkındaki tartışmaları çözüme ulaştırdığımız için yararlandığımız standart yöntemlerimizden daha az bölücüdür. Bu yalnızca biz en sonunda özünü süzüp de, rasyonel analiz ve tartışmayla tüm olasılıkları tükettiğimiz saf değer yargısına ulaştığımızda gerçekleşir – tüm savaşlara karşı olan katı bir barışçı muhalefeti ya da "bunu kendi sonu için değer veriyorum" iddiasını düşünün.[1] Toplumsal sorunlarda ifade edilen çoğu değer yargısının son

1 Roy (1989, ss. 30-1, 106-8) ahlaki kuşkuculuğa – normatif ekonomi hakkındaki tüm anlaşmazlıkları akıl yürütme ya da tartışmayla çözümlemenin olanaksız olduğunu savunan tez – yaptığı ağır saldırıda saf değer yargısı

derecede saf olmadığına kuşku yoktur ve bu nedenle onları tutan tarafları olguların onların inandıklarından farklı olduğuna inandırmak yoluyla onların değerlerini etkileme çabalarına tamamıyla uyumlu olmaktadırlar.

Değerden-bağımsız sosyal bilimler?

Katışık değer yargısındaki kirleri bir kez temizleyince, "olgu" kavramıyla "değer" kavramı arasında uzlaşmaz bir çatlak bulunan olgusal önermeler ve saf değer yargısıyla karşı karşıya kalıyoruz. Eğer değer yargılarını genelde oldukları kadar katışık bırakırsak buraya kadar metodolojik yargılar ve değer yargıları arasında anlaşmaya varmak için kullanılan yöntemler arasındaki farkı bir dereceye kadar göstermiş olduk, niteliği açısından değil. Söylemiş olduğumuz hiç bir şey bu kadar büyük bir farkı düşünmeye değmeyeceği anlamına gelmez.

Bu farkın göz ardı edilecek kadar az olduğu tezi bizi doğrudan toplumsal fenomenler hakkındaki tüm önermelerin kesinlikle değer barındırdığını ve bu nedenle "nesnellikten" uzak olduğunu iddia eden bazı köktenci eleştirmenlerin tarafına götürür. Nagel'in (1961, s. 500) gösterdiği gibi, bu iddia çok kanıt gerektirir: ya kendisi benzersiz biçimde suçlamalardan bağışıktır; bu durumda, toplumsal sorunlar hakkında yapılacak en azından bir nesnel önerme vardır ya da kendisi değer yüklüdür; bu durumda da sonsuz bir gerilemeye kilitleniriz ve yalnızca tüm görüşlerin eşit sayılacağı aşırı öznelciliğe doğru sürükleniriz. Bundan başka, değerden-bağımsız, "nesnel sosyal bilimin gerçek olasılığına karşı örnek vaka genelde tüm uygunsuzluklarla giydirilmiş ve metodolojik ve normatif yargılar arasındaki anlamlı ayrım yadsınana kadar ısıtılmış olmaktadır.

Değerden-bağımsız sosyal bilim öğretisi, ilk olarak olgusal, tanımlayıcı olmak-önermelerinin normatif, buyurucu olmalı-önermelerinden nitelik olarak farklı olduğunu ve ikinci olarak, olmak-önermeleri üzerine anlaşmaya varılmasının kapsamında bulunan metodolojik yargıların normatif değer yargılarında uzlaşmaya varılmak için kullanılanlardan önemli açılardan farklı olduğunu iddia etmektedir. Sosyal bilimin bu anlamda değerden-bağımsız olabileceği iddiası sosyal bilimcinin incelediği soruların gerçek seçimine ideolojik yandaşlık karışabileceğini, olgusal kanıtlardan çıkarılan sonuçların bazen belli türden değerlerden etkileneceğini, sosyal bilimcilerin sunumlarının sık sık gizli değer yargılarıyla yükleneceğinden

diye bir şey olmadığını iddia etmiş gözükmektedir, hangisi, kesin mi? Ancak ekonomistlerin her zaman olduğu ahlaki söylemden çekinememelerindeki ısrarı takdir edilmektedir.

sadece öğüt vermek yerine inandırmanın daha iyi olduğu pratik tavsiyesini yadsımamaktadır. Bu tez sanıldığı gibi, hiçbir şekilde belli bir tekil sosyal bilimci gurubuna ait değildir ancak daha çok bilimsel faaliyetin toplumsal yönlerinde, tekil bilimcilerin sürekli yarışan eğilimlerini ortaya çıkaran bilim topluluğunun kritik geleneğinde bulunmaktadır. Max Weber elli yıl önce *Wertfreiheit* (değerden bağımsızlık) öğretisini geliştirdiğinde bunların tümüne tam olarak açıklık kazandırdı ve son aşamada onun anlamını yanlışlamak için bunlar gerçekten bir gerekçe oluşturmamalıdır.[2]

Açıkçası, Weber sosyal bilimin politik yandaşlık sonucunda gerçekte uygulandığı haliyle bitmiş olduğunu yadsımıyordu. Kesinlikle bu nedenle değerden-bağımsız sosyal bilimin *olanağını* anlattı. Bundan başka, *Wertfreiheit* onun için insanlardaki değişimlerin rasyonel olarak analiz edilemeyeceği anlamına gelmiyordu. Tam tersine, *Wertungsdiskussionen* (değerler üzerine tartışmanın) mümkün olmakla kalmayıp aynı zamanda çok büyük yararı da olduğunda ısrar etti. Bunlar şu biçimleri alabilirdi: (1) farklı normatif yargıların çıkarıldığı değer öncüllerinin iç tutarlılığını incelemek; (2) o değer öncüllerinin sonuçlarını uygulandıkları pratik koşullara ışığında tümdengelim yoluyla çıkarmak ve (3) normatif yargıların alternatif gerçekleşme yollarının olgusal sonuçlarının izini sürmek (Weber, 1949, ss. 20-1 ve Runciman, 1968, ss. 564-5). Bu nedenle, Sen'in temel ve temel olmayan, saf ve saf olmayan arasında yaptığı ayrımla kişilerin gerçekte inandıkları değer yargıları üzerine rasyonel bir söyleme davet etmesinin tamamıyla ruhunda Weberci olduğu açıktır.[3]

Wertfreiheit öğretisine saldıranların çok azı kendi inançlarının cesaretine sahiptir. *Wertfreiheit* kampına karşı tüm standart tezleri sıraladıktan sonra, genellikle hepimizin nesnel doğrular ve "tarafsız bilimden" yana olduğunu söyleyerek noktalıyorlar. Öte yandan, eğer "olmak" önermeleri "olması gereken" önermelerle birbirine içinden çıkılamaz şekilde bağlanmış olması gibi şeylerin var olmasının nasıl mümkün olduğu konusuna açıklık kazandırılmamıştır. Eğer değerden-bağımsız (metodolojik yargılarda anlatılmak istenen karakterize eden değer yargılarından ayrı olarak) toplumsal tekdüzelikler hakkında en azından bazı tanımlayıcı, olgusal iddialar yoksa istediğimiz her şeyi iddia etmek için yetkimiz olduğu sonucundan kaçmamız zor gözükmektedir.

2 Bkz Runciman (1972); Cahnman (1964); Hutchison (1964, ss. 55-6, 58-9) ve Machlup (1978, ss. 349-53, 386-8).

3 Bu noktada, değer-uzlaşması-üreten mekanizma olarak hukuk sistemi Ward'ı (1972, bölümler 13-15) okumak eğiticidir.

Sosyal bilimlerde nesnelliğin yadsınması sosyolojide ekonomiden daha yaygın görülür. Gerçekte, onun yalnızca kendiliğinden açık olduğunun belirtilmesinin yeterli olduğuna inandıkları için ekonomistler olmak-olmalı ikilemi hakkında geleneksel olarak tamamlayıcıdırlar (bkz Klappholz, 1964). Bu nedenle, ekonominin önce değerden bağımsız olabileceğini yadsıyıp ondan sonra bazı ekonomik görüşlerin yine de diğerlerinden daha geçerli olacağını olumlayan ekonomistlere örnek bulmak kolay olmamıştır. Herhalde, öğretici nitelikli tek bir örnek vermek yetecektir.

Wertfreiheit'a saldırıya bir örnek

Robert Heilbroner (1973) saldırısına metodolojik teklik (monizm) öğretisini yadsıyarak başlıyor: sosyal bilimlerle fen bilimleri arasındaki fark insan eylemlerinin gerek gelişmemiş inatçılıklarına gerek bilinçli maksatlı oluşlarına tabi oluşları ve varsayımlar olmaksızın toplumsal olgulardan hiçbir sonuç çıkarılamayan o eylemlerin anlamları olmaktadır. "Bu dönüm noktasında" diye bildiriyor, "o değer yargısı resme girer." Girer de, nasıl? Verdiği bir örnek "araştırma görevlerinin seçiminde gözlemlenen açık bir politik yandaşlık mesleğiyle kendi üzerine atıldığı iddia edilir" (s. 137). Ancak bu Nagel'in anlattığı anlamda metodolojik yargıdır, değer yargısı değildir.

Heilbroner Bu konulara daha önce defalarca dikkat çekildiğini kabul ederek, "ekonomik düşüncenin altında yatan öncüllerdekilerden daha çok ekonomik analizin çatlakları içine kaçmış sorunların daha az araştırılmış yanlarını" (s. 138) incelemeyi tercih ettiğini söyleyerek devam ediyor. Ekonomistler ekonomik kuramları değerlendirirken bilimsel anlamda ayrışmamışlardır, diye bildiriyor ve bütünüyle inandırmaktan uzak bir örnek veriyor: "ekonomistlerin emperyalizm olgusunu ekonomik araştırma için uygun bir konu olarak kabul etmekteki isteksizlikleri ya da ticaretin yoksul ülkeleri zenginleştirmeyi başaramamasına rağmen iyi yürekli dış ticaret kuramını tutmayı sürdürmeleri" (ss. 138-9). Ekonomistler kendilerinin de bir üyesi oldukları toplumlarını incelerken duygusallıktan uzaklaşmayı başaramazlar, diye ekliyor: "her sosyal bilimci, bilinçli ya da bilinçsiz olarak görevine yaklaşırken incelediği toplumun çalışıp çalışmadığını göstermek ister" (s. 139). "Değer yargılarının aşırı hassasiyeti" karşısında ekonomistler tarafsız ya da ilgisiz kalamazlar: "bu nedenle, değer yargıları kısmen sosyolojik bir tür olması, kısmen de davranışlara saygı niteliğiyle ekonomiyi en önceki önermelerinden en son ve en sofistike örneklerine kadar telkin etmişlerdir" (s. 141).

Bu noktada, Heilbroner'in değer yargıları terimini gevşek kullanımı üzerine kısaca yorum yapmak amacıyla konudan ayrılmalıyız. Heilbroner bu terimi kullanırken bir ekonomistin vizyonuna renk veren sınanamayan metafizik önermeleri, yani Lakatos'un deyişiyle kuramının "sert çekirdeğini" bu değer yargıları terimine dâhil etmekteydi. Eğer kapitalizmin işçiler için diğer alternatif ekonomik sistemden daha fazlasını yaptığını ve yapacağını iddia edersem bir değer yargısı değil de daha çok sert çekirdek vizyonumu ifade etmiş olurum. Büyük bir talihle, vizyonum nedeniyle değil ancak onun yerine vizyonumun "koruyucu kuşakta" yarattığı kuramlar nedeniyle yargılanacağım. Bir ayrım yapılmadığı sürece, sosyal bilimin değerlere gebe olduğu tezi önemsiz olmaktadır: değer doğurganlığı artık tüm kuramsal önermelerin evrensel bir özelliği olmuştur. Böylelikle, bu sosyal bilimlerin özel bir sorunu değildir. Heilbroner'in tümüyle olgusal iddialar dışında kalan tüm önermeleri ayrım yapmaksızın "değer yargıları" başlığı altında toplamakta yalnız olmadığını göstermek amacıyla, Robbins'den beri kişiler arası fayda karşılaştırılmalarının "bilimsel" refah ekonomisinde yeri olmayan değer yargıları olduğuna dair yaygın inancı düşünün. Ancak kişiler arası fayda karşılaştırmaları değer yargıları değil ancak sadece sınanamayan olgu önermeleridir: doğru ya da yanlıştırlar ancak bugüne kadar hangisi olduğunu bulup çıkaracak bir yöntem görmedik (Klappholz, 1964, s. 105; Barrett ve Hausman, 1991). Değer yargıları sınanamayabilir ancak tüm sınanamayan önermeler değer yargısı olmaz (Ng, 1972).

Benzer biçimde, değer yargılarını duygusal bir dille ifade edilmiş inandırıcı bir önerme olarak tanımlama eğilimi vardır. Bu tümüyle tanımlayıcı iddiaların ya da gerçekte terimlerin tanımının aynen değer yargıları kadar uygun biçimde inandırıcı olabileceği olgusunu tamamen göz ardı etmektedirler (Klappholz, 1964, ss. 102-3). Bu karışıklığa ek olarak, bir de değer yargılarının ideolojik önermelerle özdeşleştirilme eğilimi söylenmektedir (bkz, örneğin, Samuels, 1977). *İdeoloji* herkesin kendisi için sevmediği düşünceleri tanımlamak için kullandığı sözcüklerdir. Marks ve Engels'in yalnızca sistematik olmayan ve bazen de çelişkili iddialarından belli belirsiz sezinleyebildiğimiz Marksist ideoloji öğretisine göre (Seliger, 1977), insanlar doğrulara sahip değildir ancak sadece bazı maddi çıkarlarını maskeleyen itikatları vardır. Bu da ayrıcalıklı proletarya sınıfı ve onun kendisinin bilincinde olan sözcüleri (Marks ve Engels gibi) dışında tüm insanlar için doğrudur. Ancak eğer ideoloji "yanlış bilinçlilikse," doğrunun tahrifatıysa, ideolojinin ne olduğunu doğrunun yanlıştan ayrılacağı ideolojik olmayan bir ölçüt olmaksızın fark edemeyiz. Bu durumda o ölçütün ne olacağının söylenmesi yardımcı olabilir (Ryan, 1970, ss. 224-41; Barnes, 1974, bölüm 5).

Öyle olsa bile, ideolojik önermeler olgu önermeleri olarak dizilen değer yargıları gibi yararlı biçimde tanımlanabilir (Bergmann, 1968). Bu Marksist ideoloji kuramını taraflılığı ima eden düşüncelerden temizleyen ve içinde değerli ne varsa kurtaran bir tanımdır. Bu tanımda, tüm ideolojik önermeler gizlenmiş değer yargıları olmasına rağmen değer yargılarının kendisi ideolojik önermeler değildir.

Bu açıklamalarla, Heilbroner'in değerden-bağımsız ekonomi öğretisine yaptığı saldırıya dönelim. ""Ekonomistlerin değerden-bağımsız analiz yapmayı hedeflemeleri gerektiğine inanmıyorum," diye açıklıyor. Bununla birlikte, emrimdeki bütün kuvvetle ekonomistin değer-savunmacılığı adına verilerle oynamaya, kanıtlarla desteklenmeyen politika tavsiyeleri teşvik etmesi ya da uygulamaya koyması ve değer-yüklü yorumlarını 'bilimsel' geçerlik taşıyormuş gibi sunmaya hakkı olduğuna inanmıyorum," diye ekledi (ss. 133, 142). Bunun kulağa "terimlerin kendi içinde çelişki taşıyor gibi" geldiğini içtenlikle kabul eder (s. 138) ancak çemberin doğal bilimlerin yöntemlerini izleyerek kare yapılabileceğine inanmaktadır. Bu yöntemlerin " bilimin ... öncülleri, deneyleri, akıl yürütmesi, sonuçları açısından kendini inceleme zahmetine maruz bırakarak görevini ele almak için kullandığı usullerin açıklığını" oluşturduğuna inanmaktadır. Yine, "ekonomistler laboratuarda yürütülebilecek çok az deney yaptıkları için, vardıkları sonuçlar doğa bilimlerininkiler kadar kolay biçimde yanlışlanamaz ancak onlar uzman görüş forumu önünde eşit derecede incelenme ve eleştirmeye tabidir" (ss. 142-3).

Bunlar ancak alkışlayabileceğimiz duygular. Ancak sadece sonunda nesnelliği zaten belli olan pozitif ekonomik bulguları kurtarmanın mümkün olduğunu söyleyerek bitirecekse bizi bütün ekonominin mutlak biçimde değer yargılarıyla kirlenmiş olduğuna inandırmak için sayfalar harcamaya niye gerek vardı? Bu değer yargılarının sınanamayan önermeler, duygusal terimlerle ifade edilmiş önermeler ve ideolojik iddiaları kapsayacak şekilde ayrım gözetmeksizin tanımlanmaktaydı. Yine eğer değerden-bağımsız ekonominin gerçekten var olacağına karşı söz söyleyeceksek o kadar çok nesnel bulgu toplamalı mıydık?

Wertfreiheit'ın olanaksızlığına aranan çözümler

Heilbroner'in değerden-bağımsız ekonomiye saldırısı Gunnar Myrdal'ın yaptığı saldırının gölgesinde kalarak önemini yitirmişti. Gunnar Myrdal değer-barındıran sosyal bilimler kavramını yaşam boyu çalışmalarının en büyük konularından biri yapmıştı. Değer barındırmanın yarattığı zorluklar için çözüm önerisi Heilbroner'inkinden ve gerçekte *Wertfreiheit*'ın başka herhangi bir çözüm önerisinden oldukça farklıdır.[4]

Myrdal'ın çözümü bilimin çıkarları doğrultusunda değer yargılarını bastırmak ya da savunmaya zorunlu olarak girdiği noktada onu açıklığa kavuşturmak değildir. Ancak daha çok analizin başlangıcında onları açıkça bildirmektir. Bu şekilde, sonuçlarımızın gerçek nesnellikle gizemli bir şekilde doldurulmuş olduğunu sanmaktadır: "Kuramsal analizde 'nesnellik' için mücadele etmemizin tek yolunun değerlendirmeleri tümüyle ışığa tutmak, onları bilinçli, özgün ve açık hale getirmek ve onların kuramsal araştırmayı belirlemesine izin vermektir ... eğer açıkça belirtilmiş değer öncülleriyle açıkça tanımlanmışlarsa *kendiliğinden* (per se) değer-yüklü kavramların kullanılmasında bir yanlış yoktur" (Myrdal, 1970, ss. 55-6; ayrıca bkz Hutchison, 1964, ss. 44-5, 48-9, 69n, 109, 115n). *Wertfreiheit*'ın birçok eleştirmenleri gibi, Myrdal da gerçekten istatistik olmayan her şeyi "değer yargısı" olarak tanımlamaktadır (ss. 73-6) ancak ekonomide ahlaken tarafsız, olgusal iddialar olduğunu köktenci biçimde yadsıyacak kadar ileri gitmektedir. Çünkü eğer İngiltere'de otomobil ithal esnekliğinin örneğin 1979'da 1,3 olduğunu iddia edecek olursam ve bu sayı benim ya da sizin isteğiniz dışında doğru ya da yanlış oluyorsa pozitif ekonomide nesnelliği benim değerlerimi bildirmeme bağlı olmayan en az bir önerme üretmiş olurum.

Myrdal'a göre, pozitif ekonomiyi normatif ekonomiden ayırmak olanaksızdır ve bunu yapabileceğini sanmak ancak kendi kendini aldatma olur. Ancak eğer amaçlanan bir idealden başka bir şey değilse, ekonomik hipotezlerin ampirik sınamasını umut ve arzularımıza açıkça başvuruda bulunmaksızın gerçek dünyanın belli hallerini onaylama ya da ret etme ifadesinden ayırmaya çalışmak gerçekten boşuna mıdır? Araçla amaç arasında nasıl kesin çizilmiş bir çizgi yoksa pozitif ekonomiyle normatif ekonomi arasında da çizilmiş kesin bir çizgi yoktur. Ancak değer yargılarının her

4 Scott Gordun'un (1977) sofistike Wertfreiheit eleştirisine bkz. O da, Heilbroner gibi sosyal bilimlerin umutsuz biçimde değer barındırdığı sonucuna varmaktadır ancak, yine de nesnelliği bilimsel çalışmada performans ölçütü olarak en azından ulaşılamaz bir ideal olarak öne sürmektedir.

yerde bulunduğunu ve kaçınılmaz olduğunu, onların ekonomik mantık yürütmeye nasıl ve hangi noktada gireceğini incelemeksizin açıklamak, tüm ekonomik görüşlerin sadece kişisel tercih meselesi olduğu bir görecelilik tarzına öncülüğü düşünmek demektir.[5] Ekonomistleri değer yargılarını açıklamaya zorlayan pozitif-normatif ayrımının tedavi edici etkisinin zamanı henüz geçmemiştir. Hutchison'un (1964, s. 191) "normatif-pozitif ayrımı" olarak çok doğru söylediği gibi, "hatta bazen etkili inandırma pahasına bile olsa – *mümkün* olduğu kadar açıkça korunması *gereklidir*." İşte, önceki listemize ekleyeceğimiz bir başka Popperci metodolojik kural daha (aşağıdaki Bölüm 1'e bkz).

Kısa tarihsel bir taslak

Şimdi artık meselenin özüne yaklaşmak için yerin çoğunu temizledik: ünlü marjinal Pareto optimalite eşdeğerleri gibi belli ekonomik önermeler gerek pozitif gerek normatif ekonomide nasıl oluyor da incelikle farklı maskeler arkasında kendilerini gösterebiliyor?

Pozitif-normatif ayrımının kısa tarihsel bir taslağı bu sorunun analizi için sahneyi hazırlamaya yardımcı olacaktır. Bu ayrım ilk olarak Senior'un ve genç Mill'in yazılarında ekonomi politikte "bilim" ve "sanat" arasında yapılan bir ayrım biçimi olarak ortaya çıkar. Bilimden sanata geçerken bilim ötesi, etik öncüllerin zorunlu olarak kendini gösterdiğini fark ettiler ve diğer sosyal bilimlerden ödünç alınan ekonomi dışı öğelerin de pratik sorunlar hakkında anlamlı tavsiyeler vermek için değer yargılarına ek olarak gereksinim duyulduğunu değerlendirdiler (Hutchison, 1964, ss. 29-31). Özetle, eğer ekonomi bilimi uygun değer yargılarıyla desteklenmiş olmasa bile, şimdi bizi şaşırtan bir görüşe, yani ekonomistin ekonomist *kimliğiyle* (qua) tavsiyede bulunmaması gerektiğine inanıyorlardı. Senior yaşamında bir noktada ekonomistlerin asla öğüt vermemesi gerektiğini söyleyecek kadar ileri gitmişti (Bowley, 1949, ss. 49-55; Hutchison, 1964, s. 32; O'Brien, 1975, ss. 55-6).

Cairnes, Senior ve Mill'in ayak izlerini kendi alışkanlığıymış gibi izledi. Kendini her zaman yaptığından daha kuvvetle ifade ederek: "Ekonomi biliminin şimdiki endüstri sistemimizle bağı mekanik biliminin şimdiki demiryolları sistemimizle olduğundan daha fazla değildir" (Cairnes, 1965, s.

5 Bkz Lesnoff (1974, ss. 156-8). Hutchison (1964, bölüm 2) "The Sources and Roles of Value Judgments and Bias in Economics"de (Değer Yargıları ve Yandaşlığın Ekonomideki Rolü ve Kaynağı) bu konu hakkında söylenebilecek neredeyse her şeyi söylemektedir.

38). John Neville Keynes kendinden öncekilerin yaptığından farklı olarak, pozitif bilimle normatif sanatı ayırt etmekle kalamadı ve (1) "pozitif bilim," (2) "normatif ya da düzenleyici bilim" ve (3) "sanat," yani hedeflenen sonuçlara ulaşmak için konulan kurallar sistemi arasında ayrım yaptı: "Pozitif bilimin hedefi *tekdüzeliklerin* saptanması, normatif biliminki *ideallerin* belirlenmesi ve sanatınkiyse *yönergelerin* formüle edilmesidir" (Keynes, 1955, s. 35). "Pozitif bilimle" "ekonomi politiğin "sanatı" arasında bir köprü olarak "normatif bilim" kavramı, ileride göreceğimiz gibi modern refah ekonomisinin özlemlerine çok yaklaşır.

Ancak Neville Keynes'in üçlü sınıflandırması kabul görmedi ve dönemin diğer İngiliz ekonomistleri yeni bir şey eklemeksizin sadece eski pozitif-normatif ayrımı tekrarlamakla yetindiler (Hutchison, 1964, ss. 32-41; Smyth, 1962). Halbuki kıta Avrupa'sında, Walras ve Pareto ikisi birden ayrım çizgisini pozitif ekonomiyle normatif ekonomisi arasında değil, saf ekonomiyle uygulama ekonomisi arasında çizdiler (Hutchison, 1964, ss. 41-3). Yine, Walras için değilse de, Pareto için saf ekonomi yalnızca pozitif ekonomiyi kapsamaktaydı ve Neville Keynes'in "normatif ya da düzenleyici bilim" ve ekonomi "sanatı" dediklerini dışta bırakmaktaydı.[6] Pareto şimdi çok ünlü olan uygunluk (optimality) koşulları önermesinde, kaynakların yeniden paylaştırılmasının hiç kimseyi en az başka bir kişiyi daha kötü yapmaksızın daha iyi hale getiremeyeceği anlamında tam rekabetin *kolektif ekonomik tatmin* (*fayda* terimini önemli olmayı ima ettiği için küçümsemekteydi) otomatik olarak en üst düzeye çıkaracağını (maksimize edeceğini) iddia etmekteydi. Onun ilgilendiği kadarıyla, bu etik değer yargılarından tümüyle bağımsız saf ekonomi önermesiydi. Gerçekte, şimdi *Pareto uygunluğu* (optimality) dediğimiz şey onun için sadece maksimum kolektif ekonomik tatmin tanımıydı. Ancak kolektif ekonomik tatmin sosyoloji alanına giren yalnızca daha genel toplumsal ekonomik tatmin kavramının bir alt kümesiydi ve Pareto her zaman saf ekonominin kendi başına pratik sorunları çözemeyeceğinde ısrarcıydı (Tarascio, 1966, s. 8).

Rekabetçi denge dışında kalan durumlar için Pareto kolektif ekonomik tatmini arttıracak ya da azaltacak değişiklikler için hiçbir kılavuz göstermiyordu. 1930'larda John Hicks ve ondan sonra Nicholas Kaldor ekonomik refahtaki gelişmeyi başka herhangi bir kimseyi daha kötü yapmadan

6 Tarascio (1966, ss. 46-50, 127-36) Pareto'nun da Weber gibi saf çalışmalarla uygulamalı çalışmalar arasında katı bir ayrılık değil ancak yalnızca sosyal bilimlerde normatif yargıların öznel açıdan en aza indirilmesini savunduğunu anlatır. Ancak benim Pareto'yu okumam böyle değildir.

bazılarını daha iyi yapma olasılığı bulunan bir değişiklik olarak tanımlayan *tazminat sınavları* hazırladılar. Buna benzer bir potansiyel Pareto gelişiminin (PPG) gerçekte bir ekonomi değişim kurbanına tazminat ödenmesini tavsiye etmek doğal olarak bir değer yargısı yapmaktı ancak eğer ekonomist değişimi sadece PPG olarak betimlemişse bir değer yargısı gibi bir şey devreye girmeyecekti. Bu narin temel üzerinde, aslında olası gelişmeyle arzu edilen gelişme arasındaki ince ayrıma dayanan bu "yeni" değerden-bağımsız refah ekonomisini bina edildi. Bu yapı değer yargılarının kötü karakterinin farklı taraflar arasında büyük karşılaştırmalar yapmak olduğunu anlatan Robbinsci tezin yardımından güçlü destek almaktaydı.[7]

Pareto uygunluğu (optimality) tam rekabet düzeni tarafından yaratılan denge fiyatları gibi, toplum bireyleri arasında kaynakların başlangıçtaki belli bölüşümüne başvuruyla tanımlanmıştır ve Pareto uygunluğu (optimality) için doğru olan PPG için de doğrudur. Bu kısıtlama bazen Pareto kuralının yalnızca ekonomideki kısmi sıralamalar sağladığını söylemek şeklinde ifade edilmiştir ve kaynak bağışlarının sonsuz potansiyel bölüşümleri arasında seçim yapmak için ölçüt işlevinden yoksun kalmıştır. Yeni değerden-bağımsız refah ekonomisi benzer şekilde geçerli hizmet faktörleri bölüşümünü verili almıştır, böylelikle tazminat ödemeleri gerçekte tavsiye edilmediği sürece hiçbir değer yargısı çağırmaz. Kendisini politik temsilcileri kanalıyla temsil eden toplum gerçekte farklı bireylerin faydalarını karşılaştırmakta olduğu ve karşılaştırmaların bireylerin tercihlerini ekonominin toplumsal hiyerarşisi içinde toplayan toplumsal refah fonksiyonunda kayıt altına alındığı düşüncesini ilk yeşerten Bergson'un 1938'de *toplumsal refah fonksiyonu* üzerine yazdığı makalesi olmuştu. Samuelson bu makaleye daha geniş ün kazandırdı. Böyle bir fonksiyon elde edince, ekonomist politikadaki bir değişikliği PPG olarak değerlendirebilir ve bundan sonra tazminat ödemelerinin gerçekte yapılıp yapılmayacağı toplumsal refah fonksiyonuna danışılabilir. Şimdiye kadar, refah ekonomisinin normatif olduğu sonucuna açıkça ve utanmadan karşı koymak çok zordu. Bu bakış açısına Ortodoks görüş denebilirdi (bkz Hennipman, 1976, ss. 40-1).

Halbuki, Paretocu refah ekonomisini pozitif ekonomi kuramının bir dalı olarak bakan ve refah ekonomisini diğer kısımları kadar tarafsız ve nesnel gören Pareto'nun kendisine geri dönenler her zaman olmuştur. Bu iddiayı biraz dikkatle incelemeye değer.

7 Yeni refah ekonomisinin özlü bir taraması için, bkz Blaug (1980, ss. 585-608), 611-13) ve orada gösterilen başvurular.

Paretocu pozitif refah ekonomisi

Paretocu refah ekonomisinin değer yargıları temeli üzerinde dayanmadığını anlatan sapkın görüş Archibald (1959b) tarafından büyük bir enerjiyle savunulmuştu. Tezi temelde çok basitti: Paretocu refah ekonomisi bireylerin kendilerinin kendi çıkarları doğrultusunda yaptığı seçimler ışığında verili isteklerin tatminini sağlayan alternatif düzenlemelerin verimliliğini inceler; bu nedenle, Paretocu teoremler için bu isteklerin değerlendirilmesine hiç gerek yoktur (ss. 320-1). Bir bireyin tercih haritası onun refah haritasıyla özdeştir. Refahının B durumunda A durumundan daha yüksek olduğunu söylemek, özgür ve bunu yapma olanağına sahip olması halinde, o bireyin A yerine B'yi seçeceğini söylemek anlamına gelir. Paretocu refah ekonomisi basit olarak şunu sorar: bu bireyin seçimi hangi düzenlemelerde bir başkasının seçimlerinde daralma olmaksızın A'dan B'ye genişleyecektir ya da alternatif olarak ifade edersek, hangi düzenlemelerde PPG somut olacaktır? Değer yargılarının resmin içinde yer alması ancak reçete vermek için o kritik adım atılırsa gerçekleşir (s. 327).[8] Reçete önermememiz koşuluyla, tezlerimiz her hangi bir noktada onaylama ya da ret etmeye dayanmaz ve böylece pozitif ekonomideki öteki önermelerin tümü gibi ampirik çürütmeye tabi olurlar. Hatta en azından yanlışlanabilir talep kuramıyla belirtilmiş olması halinde, "bilinen Paretocu önerme: eğer tam rekabet piyasası dengedeyse en azından bir başka tüketicinin seçimini daraltmaksızın her hangi bir tüketici(ler)in seçiminin genişlemesine izin veren bir değişiklik olamaz" ampirik olarak yanlışlanabilir (s. 325).

Archibald böylelikle toparlıyor: Refah ekonomisi teoremleri pozitif ekonomideki teoremlerdir; onlar *verili* amaçlar ve elverişli araçlar arasındaki ilişkiyle ilgilidir ... Ekonomide tek bir ikilik vardır; bazı şeylerin nasıl yapılacağını soruşturan pozitifle onların yapılması gerektiğini söyleyen normatif tavsiyeler arasındadır" (ss. 320-1).

Hennipan (1976) Pareto uygunluğu (optimality) teknik, nesnel yorumunu benimseyen başka bir yazardır: "belli varsayımlar altında, tam rekabetin Pareto uygunluğu (optimality) yeterli koşulu olduğunu ve tekel, gümrük vergileri ve harici uygulamaların refah kaybına neden olduğu gibi önermeler pozitif önermedir. Bunlar etik ya da ideolojik inançlardan bağımsız

8 Bu nedenle, Archibald Harrod'un (1950, ss. 389-90) benzer bir iddiasını ifade ederken yaptığı yanlıştan kaçınmış olmaktadır: "Eğer bir birey bir mal ya da hizmet X'i Y'ye tercih ederse ekonomik olarak daha iyi durumda olacağından bunu elde etmelidir ... Ekonomik iyilik böylece tercih edilmiş olur ... Kurumları ve uygulamaları değerlendirirken ve tavsiyeler yaparken ekonomist bu ölçütü aklında tutmalıdır. Bu onun iyi ve kötü standardıdır."

olarak doğru ya da yanlış olur" (s.47). Pareto uygunluğu (optimality) üç temel varsayım üzerine kuruludur: (1) tüketici egemenliği – yalnızca kediliğinden seçilen tercihler bireysel tercih ya da bireysel refah ölçütü sayılır (popüler dilde: kendi refahı hakkında en iyi yargıyı birey kendisi verir); (2) koruyucu olmama – toplumsal refah toplumun her bireyin (çocuklar ve akıl hastaları dışında) refahını kapsar; toplum bireylerinden başka bir şey kapsamaz ve (3) oybirliği – yalnızca oybirliğiyle yapılan kaynak dağıtımları refahta gelişme sayılır. Bu üç varsayım temelinde, Samuelson'un renkli bir isim verdiği *görünmez el teoremini* göstermek mümkündür. Görünmez el teoremi tam rekabetçi ekonomide dengeyle Pareto optimum noktası arasındaki eşdeğerliliktir.

Hennipmann Paretocu kuramın üç varsayımının genellikle değer yargıları olarak yorumlandığını kabul eder. Bu görüşten de Pareto uygunluğu (optimality) normatif bir kavram olduğu sonucu çıkar (s. 51). Ancak Archibald gibi ilk varsayımın pozitif anlamda herkesin gerçekte kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğuna karar verecek en iyi yargıç olduğunu ima etmeksizin bireysel tercihlerin verili olarak kabul edildiğini söyleyerek yorumlanabileceğini iddia etmektedir. Benzer biçimde, ikinci varsayım bağımsız topluluk çıkarlarının ("Devletin" çıkarı gibi) varlığını yadsımak olarak okunabilir ve o meselenin aslıdır ve beğenip beğenmeme meselesi değildir: ""soruşturmanın konusu toplum üyelerinin ekonomik refahı olduğunda 'her bireyin sayılacağını' söylemek aritmetik doğruculuktur" (s. 53). Son olarak, Hennipman'ın tartışmadığı üçüncü varsayım, basit olarak Pareto uygunluğu (optimality) Pareto'nun kendisi tarafından bu kavrama verilen anlama göre yeniden tanımlanmış halidir. Böylece, ilk ikisinin içeriğinde bulunmayan bir konu getirmiyor.

Hennipman için, Archibald için de olduğu gibi normatif ekonominin özlü amacı politika tavsiyeleri yapmaktır ve Pareto uygunluğu (optimality) katkısı o bağlamda en iyi durumda ılımlı bir katkıdır: alternatif toplumsal durumlara yalnızca kısmen bir hiyerarşi getirmektedir. Statiktir ve şimdiki kuşağın bireyleri tarafından dikkate alınmadığı sürece gelecek kuşakların refahını göz ardı etmektedir. Bireysel amaçların toplamı olmayan tüm kolektif amaçları dikkate almamaktadır. Bununla birlikte, Hennipman Paretocu kuram ekonomik davranışın sonuçlarını dile getirerek pozitif ekonomide oynayacağı bir rolü olduğunda da ısrar etmektedir. Böylece, tekel, gümrük vergileri ve harici uygulamaların refah kaybına neden olduğunu anlatan önermenin onları ortadan kaldırmak için harekete geçmeyi tavsiye eden bir önerme olarak anlaşılmamalıdır. Kısacası, bir PPG'nin varlığını

göstermek bir şey ve onun hakkında bir şey yapmak için harekete çağırmak başka bir şeydir (ss. 54-5).

Pareto uygunluğu (optimality) nesnel yorumunu tersine çevirmek için bütün yapılacak şey PPG'nin varlığıyla ima edilen "verimsizliği" ortadan kaldırmayı arzu edecek değer yargısını devreye sokmaktır. Hennipman "Bu çok küçük farkta anlaşmazlığın can alıcı noktası yatmaktadır" (s. 58) diye not düşer. Altı çizilmesi gereken bir tümcedir. İddiasını toparlayacak olursak: eğer Pareto uygunluğu (optimality) tümüyle tarafsız yorumuna katılacak olursak Pareto ölçütü politika uygulanması için hiçbir reçete sunmaz. Sadece belli bir ekonomik yapılanma bir PPG uygulamak için fırsat yarattığında, bazı kişileri bir başkasını daha kötü hale düşürmeden daha iyi duruma yükseltmek amacıyla dağıtılacak mal ve hizmetler bulunduğunu iddia eder – bu durumda bedava yemek diye bir şey yoktur. Ancak bu gibi ekstraların dağıtımının arzu edildiğini ve bunun sonucunda bazıları kötüleştiği durumlarda kaybedenlere tazminat ödemesi tavsiye edemez.

Görünmez el teoremi

O kadar açıkça değer yargılarıyla doldurulmuş Pareto uygunluğu (optimality) kavramına yine de tümüyle nesnel, değerden bağımsız bir yorum kazandırılabileceğini söyleyen bu bir anlamda zorlanarak hazırlanmış tezle ne yapacağız? Archibald-Hennipman tezi kusursuzdur: gerek bireysel tercihleri kesin olmuş görmek ve gerek toplumsal seçimin tümüyle bireysel seçimlerden oluştuğunu söylemek metodolojik metodolojik yargıdır, değer yargısı değildir. Öyle olsa bile, istese de istemese de çocukları okula devam etmeye zorlamak, uyuşturucu satışını yasadışı sayıp alkol satışına izin vermek ve insan organı satışına yasak getirmek tüketici egemenliğini bir dizi değer yargısı yardımıyla uzlaştırmaktır. Benzer biçimde, Brezilya'daki yağmur ormanlarının kereste üretici ve tüketicilerinin çıkarlarına karşı korunmasında ısrar etmek bir başka değer yargısına bağlanılmasıdır. Pareto ölçütüyle ima edilen korumacılık karşıtlığı ilkesi yerine getirilmiş olmaktadır. Hatta bu noktaları ertelemek ve Archipald-Hennipman tezini gittiği yere kadar kabul etmek bile, özellikle üçüncü oybirliği varsayımından vazgeçerek Pareto'nun ötesine geçip bir PPG'nin ortadan kaldırılmasının arzu edilebilir olduğunu ve böylelikle bir ekonomik değişim kurbanlarına potansiyel tazminat ödemelerine izin verileceğini söyleyen "basit" varsayımın içine kaymaktan kurtulmak insanüstü tarafsızlık gerektirir. Refah ekonomisi, hepsinden sonra dünyada bir ekonomik durumun diğerinden daha arzu edilebilir olduğuna karar vereceğimiz etik ölçütle uğraşan o ekonomi dalıdır ve *pozitif* refah ekonomisinden söz etmek edebi anlamda paradok-

sal bir dille söylenecek olursa eğlenmek olur. Hiçbir tez sadece dilbilimsel (linguistic) alışkanlıkları kötüye kullandığı için yok sayılamaz ancak Pareto uygunluğu (optimality) iki yorumuyla çalışma durumu saçları ortadan ayırmak anlamına gelir. Bu yorumlardan birisi, onun değerden-bağımsız ve bütünüyle pozitif ekonomi içinde kaldığını ve öteki de onun değer-yüklü olduğunu ve bu nedenle normatif ekonominin bir parçası olduğunu anlatmaktadır.

Tezin omurgasını görünmez el teoreminin anlamı oluşturur. Piyasa mekanizmasının bireylere kendi çıkarlarının en iyi yargıcı olmasına izin verdiği doğrudur; onları ötekilerden bağımsız hareket etmeye pozitif olarak teşvik eder (Wicksteed'in söyleyegeldiği şekilde"*tu*-culuk yok"); içinde yalnızca bireysel tercihlerin toplumsal refah fonksiyonunda dikkate alındığı bir kolektif sonuç ürettiği ve bölüşüm adaletinin etik normlarına uyması gerekmeyen işlevsel ve kişisel bir gelir dağılımı yaratır. Yalnızca temel oluşturacak uygun bir teknoloji (ölçeğe artan getiriler ilkesini dışarıda bırakarak) ve Pareto-optimal noktasında tam rekabet altında dengeye varacak haberleşme ve işlem maliyetleri ("kamu malları" kadar çıkabilecek bazı harici uygulamalar) hakkında bazı koşulları eklemeye gerek var. Bu görünmez el teoremidir ve onu belirtmek ya da ispat etmek yalnızca piyasa süreçlerinin tümüyle nesnel sonuçlarını kapsadığı gözükmektedir. Bu nedenle, görünmez el teoremi pozitif ekonominin bir teoremine benzemektedir. Bu durumda Archibald ve Henniman iddiayı parmağını kıpırdatmadan kazanıyorlar.

Eğer görünmez el teoremi pozitif ekonominin bir teoremiyse ampirik olarak yanlışlanabilir çünkü pozitif ekonomi ekonominin tüm yanlışlanabilir hipotezlerini içeren o ekonomi dalıdır. Fakat görünmez el teoremi yanlışlanamaz. Archibald, daha önce gördüğümüz gibi onun ancak "çürütülebilir bir talep kuramına," yani pozitif eğimli talep eğrilerinin olmayacağının gösterilebilmesi koşuluna dayanarak yanlışlanabilir olacağını açık yüreklilikle eklemesine rağmen bu teorinin yanlışlanabilir olduğunu iddia etmektedir. Fakat ileride gösterebileceğimiz gibi (bkz aşağıda Bölüm 6), genel talep kuramı pozitif eğimli talep eğrilerinin de negatif eğimli talep eğrileri kadar bulunacağını aynı mutlulukla öngörmektedir. Böylelikle, tam rekabetçi dengenin en az bir tüketiciyi en az bir *Giffen malı* için pozitif eğimli talep eğrisi karşısında bırakarak bunun sonucunda bir PPG'nin bulunma olasılığını dışarıda bırakamayız: Giffen malının fiyatında yapılacak indirim onun seçimini genişletir ve şimdi Giffen malından daha çok yerine daha az satın alacağı için, normal malların öteki tüketiciler için elverişli seçimini daraltmak yerine genişletmek amacıyla kaynakları serbest bırakacak-

tır. Böylelikle, en azından bir tüketiciyi başka hiç kimseyi kötüleştirmeden iyileştirecek şekilde kaynakların yeniden bölüşümü gerçekten mümkündür. Bu da görünmez el teoremiyle çelişmektedir. Görünmez el teoremi yanlışlanamayacağı için bu teorem pozitif ekonomiye değil ancak normatif ekonomiye aittir.

Pareto uygunluğu (optimality) kavramı ve onunla bağlantılı PPG kavramı pozitif ekonominin teoremleriyle karıştırılmamaları *gerekir*. Eğer bu ekonomistlerin belirli ekonomik değişiklikler için tümüyle teknik, değerden-bağımsız verimlilik iddiaları olmadığı ve gerçekte, asıl "verimli" ve "verimsiz" terimlerinin pozitif ekonomiye değil normatif ekonomiye ait olduğu anlayışından vazgeçmeleri anlamına geliyorsa daha da iyi: kendimizi değer yargılarına bağlamaksızın "verimlilik" meseleleri üzerinde "bilimsel olarak" söz söyleyebileceğimiz aldatmacasıyla büyük bir karmaşa başlatılmış olmaktadır.

Paretocu refah ekonomisi diktatörlüğü

Paretocu refah ekonomisini normatif ekonomi kampındaki yerine iyice yerleştirdikten sonra, konu her ne kadar ana temamızdan iyice ayrılmış olsa da modern refah ekonomisinin daha da merak uyandırıcı özellikleri üzerine birkaç yorum yapmaktan kendimi geri alamayacağım. Paretocu refah ekonomisinin üç varsayımı (tüketici egemenliği, korumacı olmama ve oybirliği) sık sık zararsız olarak tanımlanmıştır çünkü ya evrensel ya da evrensele yakın bir onayı emrederler. Hemen herkesin Paretocu varsayımları kabul ettiğine inanılması bazen Paretocu refah ekonomisinin değerden-bağımsız olduğu anlamına gelecek şekilde yorumlanmaktadır. Bu hala değer yargılarının başka saçma bir tanımıdır: değer yargıları tartışmalı olan o etik buyruklardır.

Bu tanımı eleştirmekle zaman kaybetmeyeceğiz ancak Paretocu varsayımların hiçbir şekilde evrensel onay emretmediğini belirtmeye değer. Herkesin mutlak olarak PPG'ye kuşku götürmez bir şekilde çekici olarak baktığı kesinlikle tartışılamaz. Bu yalnızca politik yelpazenin solunda yer alanların varsayım (1)'e bireysel refah üzerinden ve varsayım (2)'ye toplumsal refah üzerinden karşı çıkacak olmalarından değildir. Hatta klasik liberaller bile, yakın zamanda "Paretocu refah ekonomi diktatörlüğü" diyerek isyan etmişlerdir. Pareto uygunluğuna (optimality) erişmek amacıyla geniş çapta devlet müdahaleleri onaylanmaktadır. Böylelikle, görünmez elin kusurları hükümetin aşırı görünür eliyle onarılmaktadır. Liberaller, özgürlükle bireycilik arasında bir değiş tokuşu kabul eden Rowley ve Peacock'u

(1975) delil gösteriyorlar. Ancak bu eylem ötekiler için daha fazla özgürlük sağlarsa bireysel serbestliğin ihlal edilmesine tahammül etmeye istekliler. Liberalizm esasta, bazı bireylerin ötekiler tarafından ezilmesine karşı olmak anlamında negatif özgürlüğün korunması ve genişletilmesiyle ilgilidir ve bu da tüketici egemenliğiyle, Paretocu varsayım (1)'le çelişmektedir. Her durumda, klasik liberalizmin altında yatan değer öncülleri Paretocu refah ekonomisinin üç varsayımına indirgenemez. Rowley ve Peacock'un tezini daha fazla incelemeksizin, Paretocu değer yargılarının ekonomistlerin düşünmekten hoşlanacaklarından daha az kabul gördüğü görüşünü haklı çıkarmaya hizmet ettiklerini söylemekle yetinelim. Gerçekte ekonomistler diğer kişilerin değerlerini değerlendirmekte zayıf kalmaktadır: *Wertingsdiskussion*'dan kasten çekindikleri kadar yararlı bir araştırma alanı olarak değer yargılarının analizinden kendilerini uzak tutmuşlardır. Yine çekişmesiz değer yargılarının değer yargısı olmadığına dair anlamsız tezin meselelerin çözümünde hiç de yardımı olmamıştır.

Bir teknokrat olarak ekonomist

Paretocu refah ekonomisinin pozitif ekonomi olarak kabul eden anlayışa karşı çıkanlar bile, yine de ekonomistin ekonomist *kimliğiyle* (qua) değer yargılarının yardımına başvurmaksızın kamu politikası sorunları üzerinde söyleyecek çok fazla yararlı düşünceleri olduğuna inanabilirler. Vaka genelde zenginliklerle amaçlar, araçlarla hedefler arasındaki ayrıma dayanarak yapılır. Bu bize derhal Robbins'in ekonominin kıt zenginliklerinin verili ancak rekabet eden amaçları arasında paylaştırılması olarak yaptığı ünlü tanımını anımsatır. Hükümetler "nesnel işlevini" ekonomik faaliyetin çoklu amaçları ya da hedeflerine dayanarak tanımlasın. Kıt zenginliklerin alternatif paylaştırılmasının maliyet ve yararlarının "olasılık işlevinin" şeklini çizmek ekonomistlerin görevidir. Zenginlik-amaç ayrımının katı biçimde korunması koşuluyla hükümetlere verilen ekonomik tavsiyeler değerden-bağımsızdır ya da daha doğrusu, böyle olabilir.[9] Ekonomistin bir teknokratik politika danışmanı olarak rolü üzerine ders kitaplarının mesajında çıkarılan anlam budur.

Bir anlamda, bu bir şey değil ancak olmak-olmalı, olgular-değerler, pozitif-normatif ikiliğinin hepsi birden bu haliyle bu ayrımların yol açtığı zorluklara tabi olmaktadırlar. Aynen daha önce pozitif ve normatif ekonomiler

9 Tek bir başvuru bu geleneksel iddiayı belgelemeye yetecektir. Lange (1967, s. 8) ekonomik politikaların hedefleri üzerine kişiler arası anlaşmaya varmanın zorunlu olduğuna işaret ettikten sonra, şöyle devam eder: "bir kez hedefler belirlenip ampirik koşullar hakkında belli varsayımlar yapılınca, kaynakların 'ideal' kullanım kuralları mantık kurallarıyla çıkarılır ve sağlama kurallarıyla sağlaması yapılır. Bu usul kişiler arası nesneldir."

arasındaki ayrılık hakkında açıklayıcı ve tedavi edici metodolojik anlaşma olarak savunduğumuz gibi, değer yargılarını vicdanının sesini dinleyip gözden uzak tutan ekonomistlerin hükümet danışmanlıklarının ders kitaplarında çizilen resmini de benzer şekilde, gerçekten ne olduğunun tasvirinden daha çok amaçlanan bir ideal olarak kabul edebiliriz. Gerçekten Robbins'in meslek topluluğunu ekonomistlerin ekonomist *kimliğiyle* (qua) yasal olarak belli bir kamu eylemi için tavsiyede bulunamayacağı hakkında uyardığında niyeti de buydu.

Hâlbuki bu parti çizgisi hakkında pozitif-normatif ayrımının da ötesine taşan sorunlar vardır. Anlayış ekonomistin alternatif olasılıkların bulunduğu menüyü göstererek karar verici kimse *onun* o menüden tercih fonksiyonu ışığında seçim yapmasıdır. Ne yazık ki, ekonomik tavsiye genelde o olasılıklar fonksiyonunu değil aynı zamanda tercihler fonksiyonunu da aydınlatmak amacıyla istenir. Karar verici gerek zenginlikler gerek amaçlar için tavsiye arayışı içindedir. Ekonomist gerçekte kendi tercih fonksiyonunu dayatmadan hedefler arasında karar vericinin tercih fonksiyonunu nasıl bulup çıkartabilecektir? Soru sorduğunuzda genelde boş bir bakışla karşılık verecektir: eğer karar verici politikacıysa her şeyden önce seçmenlerin desteğini en üst düzeye çıkarmaya çalışacak ve bunu da en iyi şekilde hedeflerini muğlak hale getirerek sağlayabilir; bu hedefleri açıklamasının bir yararı olmayacaktır. Ekonomistin politikacının tercih fonksiyonunu onun geçmiş performansını inceleyerek çıkarması da mümkün değildir: bir kararıyla ötekisi arasında tutarsızlık olabilir; tercih fonksiyonunu zaman içinde yaptıkça öğrenerek değiştirmiş olabilir; bunun yanında, çevre koşullarının kendisi değişmiştir ve bu da sonuç almayı zorlaştırır. Dahası, tek karar verici kavramı her durumda kolay bir kurgudur; tipik olarak kamu politikası açısından karar vermek bir takım işidir ve takım üyeleri amaçlar konusunda anlaşmamış olabilir; bunun sonucunda, birbirini izleyen politikalar takım üyelerinin hangisinin o anda güçlü olduğuna bağlı olarak çelişkili sonuçlar ifade edebilir. Ancak eğer ekonomist politika kararlarının altında yatan tercih fonksiyonunu keşfedemezse, geçmiş kararları değerlendiremediği gibi gelecek kararları da geliştirmesi mümkün olamaz.

Bu satırlar boyunca kamu politikasında araç ve amaçlar arasında katı ayrım çizen Robbinsvari saf görüşte gerçekten yanlış olan bir şey vardır: o karar vericilerin önce amaçlarını seçip ondan sonra onlara erişmek için gereken politikaların peşine düştüklerini sanmaktadır. Gerçekte, karar verici yürüyen faaliyetlerle başlar ve adım adım politikalardan edindiği deneyimler ışığında hedefini tanımlamaya başlar. Başka bir deyişle, karar vericiler istediklerini elde etmeye uğraşmaz; daha çok ne elde ettiklerini değerlen-

direrek öğrenirler. Araç ve amaçlar ayrılmaz biçimde birbiriyle ilişkilidir ve geçmiş kararların değerlendirilmesi ya da gelecek kararlar hakkında teknik danışmanlıklar orada zaten olmayan tercih fonksiyonunu boşu boşuna aramaktadır.

Klasik ders kitabı görüşünden çok farklı olan bu karar vericilik görüşü birçok ekonomist ve siyasal bilimci tarafından son yıllarda kuvvetle tartışılmıştır. Bu konuda tek başvuru Braybroke ve Lindblom, *A Strategy of Decision* (Karar Verme Stratejisi) adlı kitap ilham verici bir alt başlığa sahipti: *Policy Evaluation as a Social Process*'dir (Toplumsal bir Süreç olarak Politikanın Değerlendirmesi).[10] Braybroke ve Lindblom (1963) en uygun kararlara varmak için küresel kurallardan vazgeçmek anlamında, tüm ayrıntılı karar vericilik yaklaşımlarına karşı çıkarlar ve yerine *parçalanarak çoğalmacılık* (disjointed incrementalism) dedikleri görüşü savunurlar: parçalanmıştır çünkü karar vericilik, bir bütün olarak yutulmak yerine sürekli olarak ayrıntı ve parçalarla saldırıya uğramaktadır. Çoğalmaktadır çünkü yalnızca var olanlardan azar azar artarak farklılık gösteren yalnızca sınırlı sayıda politikaları dikkate alır. Parçalanarak çoğalmacılık (disjointed incrementalism) sadece araçları amaçlara uydurmakla kalmaz ancak araçları uygularken amaçları da araştırır, gerçekte aynı anda araç ve amaçları seçmektedir.

Braybroke ve Lindblom'ın karar vericilere daha gerçekçi bir ekonomik tavsiye rolü verdiği tam olarak açıktır. Açıkça, karar vericilik, özellikle de kamu karar vericiliği eğer ancak "ince ayarda" gelişme sağlamak amacıyla toplanacak elverişli bilgilerin toplanması için gerekli zamanın tek kıt kaynak olması nedeniyle, üçüncü en iyi çözüm alternatifinden öteye gitmez. Ancak o ekonomik tavsiye gerçek dünyada asla ideale yaklaşamayacak olduğunu kabul ederken ve vurgularken hükümetlere yapılacak değerden bağımsız, teknik ekonomik tavsiyeler için ders kitaplarında çizilen o genel resmi koruyamayacak mıyız?

Ancak eğer Braybrooke ve Lindblom haklıysa burada bir ideal tipe gerçekte asla yaklaşılamaz ve böylece bu gerçek tavsiye fonksiyon modeli ekonomistler arasında sistematik biçimde kendini aldatmaya katkıda bulunacaktır. Bu işte kendini aldatma akımının umut verici pozitif Paretocu refah ekonomisi alanı olduğu görüşünü teşvik ettiğini görmüştük. Bu ya değer yargılarından tümüyle bağımsızdır ya da sözde evrensel onay emreden zararsız değer yargılarına dayanmaktadır.

10 Bkz ayrıca Wildavsky (1964, özellikle bölüm 5); Churchman (1968, ss. 11-12) ve Dror (1968, 1971). Sonuncusu pek inandırıcı olmasa da Braybroke ve Lindblom'un eleştirisini içermektedir. Lindblom (1965, 1968) o günden sonra da iddiasını sürdürmüştür.

Ekonomik tavsiye en sonunda pozitif ekonominin yanlışlanabilir hipotezleri üzerine, yani ekonomik değişkenlerin arasındaki ampirik ilişkilerin ne olup olmadığının gösterilmesine dayandırılabilir.[11] Ekonomistler bu gibi gösterilerin ötesine geçtiği an, normatif ekonominin bütünüyle farklı dünyasına girmiş olurlar. Burada hünerleri, olduğu kadarıyla modern ekonomide ekonomik inançların değer yanlarını ve politika yapmanın gerçekliklerine uzun süredir yaşayan karşı çıkma geleneği nedeniyle büyük ölçüde azgelişmiş kalmaktadır. Pozitif ekonominin bakış açısı ekonomistlerin genelde yaptığından daha küçük ve normatif ekonomininki de, yine ekonomistlerin genelde yaptığından daha büyüktür.

Ampirik kanıtların değerlendirilmesinde yandaşlık

Tüm bilimsel hipotezler felsefi, toplumsal ve hatta politik ardıl düşüncelere sahiptir. Bunlar bilim insanlarının kanıtları belli bir hipotezden yana ya da ona karşı değerlendirirken önyargıyla bakmalarına neden olabilir (Yalnızca Darwin'in doğal seçim kuramına ve Einstein'ın görelilik kuramına gösterilen bilimsel tepkilerin düşünülmesi yetecektir). İdeolojik yandaşlık ve her tür özel gerekçeler bilimsel çalışmanın evrensel özelliğidir. Bunlar için tek çare öteki bilim insanlarının konunun paylaşılmış mesleki standartlarına dayanarak kamu önünde yapacakları eleştirilerdir. Buraya kadar, bu nedenle ekonomiyle bir başka bilimsel disiplin arasında seçim yapmayı gerektirecek hiçbir şey yoktur.

Ekonomistlerin eğilimli olduğu ancak fen bilimlerinde ona koşut bir şey olmayan özel yandaşlıklar da vardır. Bu özel yandaşlıkların kuvvetli bir kaynağı pozitif ekonomideki belli önermelerle o önermelerin normatif ekonomideki çok yakın benzerleri arasındaki gizli ilişkide yatmaktadır. Samuelson (1948, s. 203) şöyle belirtmişti: "En azından fizyokratlar ve Adam Smith zamanından beri tam rekabetin bir anlamda en uygun durum olduğu duygusu tüm ekonomik literatürde asla eksik olmamıştı." Modern görünmez el teoremi bu duyguya kuvvetli destek sağlar: bazı verili koşullar sağlandığında,

11 Böylece, Lowe (1977) pozitif ekonominin bir zamanla sahip olduğu öngörü gücünü şimdi yitirdiğini çünkü modern endüstriyel sistemin davranışının doğru biçimde öngörülmesi için son derece istikrarsız olduğunu uzunca tartışmaktadır. Bu nedenle, yeni ekonomi politik biliminin temeli olarak "enstrümental çıkarsama" yöntemini önerir. Bu yöntemde, belli ekonomik hedefler ilkönce politikacılar tarafından verilecek ondan sonra ekonomistler ekonomik sistemi bu yolda bu hedeflere erişmek için götürecek özel teşvikler üzerinde çalışmak için çaba göstereceklerdir. Ancak pozitif ekonomiden yoksun olan bir ekonomik danışmanın özel teşviklerle bireysel eylem arasındaki ilişkiye nasıl ışık tutmasının beklendiğini asla açıklamaz. Lowe'nin önerisini tartışmaya ayrılan tam bir cilt için, bkz Heilbroner (1969).

her uzun vade, tam rekabet denge durumu Pareto-optimal kaynak paylaşım ilkesini kullanır ve her Pareto-optimal kaynakların paylaşım ilkesinin uzun vade, tam rekabet denge durumuyla erişilebilir. Doğal olarak, bu rekabetçi denge durumunda altta yatan bağış dağıtımına ait adaleti dışarıda bırakır – ve onun yanında daha çoğunu. Bununla birlikte, her ekonomist görünmez el kuramının düşünce stratosferinde yalnızca hipotetik önemliliğin soyut ispatı olmakla kalmadığını iliklerinde duymaktadır. Bir şekilde, fiyat mekanizması sözcük anlamıyla her ekonomi için bir paylaştırma aracı işlevi görmesi gerçekte evrensel haklılık sağlamaya yaklaştığı sosyalizme olduğu kadar kapitalizme de uygun gözükmektedir. Eğer ekonomi en sonunda bunun için değilse, niye dert edelim ki?

Bu nedenle, ekonomistlerin pozitif ekonomide tam rekabet varsayımını kapsayan bir önermenin ampirik olarak çürütülmesiyle karşılaştıklarında şiddetle mücadele vermelerine şaşırmak zordur. Çünkü yalnızca o önerme tehdit altında kalmıyor ancak ekonomi konusuna *varlık nedenini* (raison d'être) veren ekonomik "verimlilik" kavramı da aynı zamanda tehdit altına giriyordu. O zaman ampirik çürütmeler karşısında gösterilen entelektüel direnişe hayret etmemek gerek; yanlışlanan kuramları sonradan (ad hoc) bağışıklık kazandıran manevralarla (bkz. Bölüm 1) koruma eğilimi çok önem kazanmış ve ekonomi tarihinde önem kazanmasını büyüyerek sürdürmektedir.

Heilbroner, görmüş olduğumuz gibi ekonomistleri ampirik kanıtların değerlendirilmesinde tarafsız olmamakla suçlamıştı. Ama hangi bilim insanı o kadar tarafsızdır? Çok basit olarak, evrenin incelenmesinde duygulara yer olmadığı görüşü doğru değildir, aynı yerde toplumun incelenmesi zorunlu olarak duygulara yer verir. Din ideolojik ön kavrayışların en eski ve en derin kaynağıdır ve bilim dinin yanıtlarını geriye yuvarlayarak ilerler. Bunun yanında, doğa bilimcisi biyolojik savaş, küresel ısınma, nükleer enerji, kısırlaştırma, viviseksiyon (bilimsel amaçlarla canlı hayvanlar üzerinde deney yapılması, ç.n.), vb. gibi politika konuları üzerine görüş bildirdiği zaman olguları ve değerleri karıştırmakta ve kanıtların gerçek durumunu yanlış yorumlamakta herkes ne yaparsa onlar da onu yapmaktadır. Fizik ve ekonomi arasında buna dayanarak ayrım yapmamamız mümkün değildir.

Ampirik bir bilim olarak ekonominin sınırlamaları başka kaynaklardan çıkar. Bunlar esas olarak refah ekonomisi teoremlerinin normatif ekonomiden pozitif ekonomideki kanıtların değerlendirilmesine sürekli dökülmekte olgusundan yeşermektedirler. Ekonomistler "planlamacılar" ve "serbest piyasacılar" olarak kutuplaşma eğilimindedirler ve ampirik kanıtları belirli bir ekonomik hipotezden yana ve ona karşı bu kutuplaşmış tavırlar ışığında oku-

maya eğilimlidirler (Hutchison, 1964, ss. 63, 73-82).[12] İşlerin doğru durumu hemen hemen Friedman'ın (1953, s. 6) görüşünün karşıtıdır. Friedman'ın biraz ileri giderek belirttiği görüşü şöyleydi: "sözde 'ölçek ekonomilerinin' önemi hakkında farklı öngörüler özel işletmelerden daha çok sanayinin ayrıntılı hükümet düzenlemesi ve hatta sosyalizmin arzu edilebilirliği ya da zorunluluğu hakkındaki farklı görüşleri büyük ölçüde dikkate almaktadır."

Sosyalizm ya da kapitalizme ölçek ekonomileri hakkındaki zorlayıcı ampirik kanıtlar nedeniyle inanan bir ekonomist var mıydı? Bu konu için, herhalde ekonomistleri plancı ya da serbest piyasacı olmaya döndüren şey ekonomik tezler olmamıştı. Genel ekonomik öğreti yapısına üretim araçlarının özel mülkiyetine iyi formüle ediliş bir saldırıyla ya da onu haklı çıkarmayla karşılaşmaksızın tepeden ya da alttan bakmamız mümkündür. Özel mülkiyetten yana atomistik rekabet rejimindeki teknik dinamizme doğru yerleşik eğilimle ilgili ekonomik tezler vardır ancak bunlar benzer şekilde, tekrarlayan çöküşlere doğru yerleşik eğilimlere karşı düzenlenmelidir; bu arada kişisel gelir dağılımındaki eşitsizliklerden söz etmeye gerek yok. Ekonomik özgürlükle politik özgürlük arasındaki bağlantı, ancak nadiren tartışılmaktadır. Muhtemelen bunun nedeni ana akım ekonomistlerinin endüstride özel mülkiyeti kamu mülkiyetine tercih etmelerinin ardında gerçekten yatan şeyin politik kuramdaki belirli bir mantık yürütme tarzı olduğunu kabul etmekten duydukları sıkıntıydı.[13] Joan Robinson (1962, ss. 138-9) kitabının olağanüstü az ve öz bir bölümünde sözü tam yerinde söylüyor:

> Keynesçi düzeltmelerle yamalarla kaplanan ekonomik sistemimizi, onun söylediği şekilde "görünenin en iyisi" olduğu gerekçesiyle savunmak mümkündür. Ya da her durumda o kadar da kötü değildir; o değişim acılıdır. Kısacası, sistemimiz elimizdeki en iyi sistemdir. Ya da Schumpeter'in Marks'dan çıkardığı katı zihniyetli çizgiye girebiliriz. Sistem kaba, hakkaniyetsiz, çalkantılıdır ancak malları veriyor ve hepten lanet olsun, bunlar istediğiniz mallar. Ya da kusurlarını kabul ederek, onu politik gerekçelerle savunmak – bildiğimiz gibi o demokrasi bir başka sistemde gelişemezdi ve onsuz yaşamını sürdüremezdi. Günün bu saatinde, mümkün olmayan şey, onu neoklasik

12 Krupp'un (1966, s. 51) haklı olarak bildirdiği gibi: "Tüm bir kuramın onaylanma derecesi diğer şeyler arasında, kurucu hipotezlerinin seçimini yansıtan değer yargılarıyla çok fazla birleşmiştir. Bu nedenle, rekabetçi fiyat kuram savunucularının aynı anda ölçeğe azalan getiriler yasası, düşük ekonomik temerküz, enflasyonun talep-çekim açıklaması, yüksek tüketim fonksiyonu, para politikalarının tam istihdama etkisi, dış değerlerin önemsizliği ve tümleyicilik yerine ikamenin genel yayılması yasalarını ekonomik sistemin temel bir ilişkisi olarak savunması rastlantı değildir.

13 Ancak herkes sıkıntı duymuyordu. Örneğin, Hayek (1960), Friedman (1962) ve Machlup (1978, s. 126). Ayrıca, Lipsey (1989, s. 390) görünmez el teoreminin politik başvurusunu içtenlikle tartışmaktadır.

tarzda kendi kedini düzenleyen hassas bir mekanizma gibi savunmaktır. Kendine kalan da herkes için en büyük tatmini üretmektir.

Robinson'un sunduğu dört savunmanın standart görüşü örtmesine ve üçüncüsünün "ekonomik sistemimizi savunanlar" diğerlerinin tümü için ağır basmasına, seçilen sözcükler bir yana bayıldım.

Kapitalizme inanan ekonomistlerin, yani her tür "serbest piyasacıların" çoğunluğu arasında bile, toplumuzdaki gelir eşitsizliklerinin sıradan ekonomi politikalarıyla ne dereceye kadar çare bulunabilineceği hakkında çok derin görüş farklılıkları vardır. Örneğin, İngiltere'de akademi, iş dünyası ve hükümet çevrelerinde çalışan ekonomistlerin görüşlerini sorgulayan bir alan araştırmasında, politikacı ve gazetecilerle karşılaştırıldığında, Samuel Brittan (1973) ekonomistlerin bir topluluk olarak kamusal tartışmalarda kendilerini ayrı bir yere oturtan kamu politikası üzerine farklı görüşler taşıma eğilimi olduğunu gösterdi: kaynakları göreceli kıtlıklar ve tüketicilerin açıklanan tercihlerine uygun olarak paylaştırma yöntemi olarak fiyat mekanizması işlevlerine değer veriyorlardı ancak ekonomist olmayanlar arasında aynı görüşe rastlanmıyordu. Bununla birlikte, belli bir ekonomistin "liberal ekonomik Ortodoksluğa" katılmaya istekli oluşu sık sık "onun kaynakların değerlerine göre paylaştırılması sorununu, gelir dağılımında istenilmeyen büyük bir etkinin vergi ve sosyal güvenlik sistemiyle düzeltilebileceğine inanarak ele almaya hazır" olup olmamasına bağımlıydı (s. 23; ayrıca bkz Kearl ve diğerleri, 1979; Frey ve diğerleri, 1984 ve Ricketts ve Shoesmith, 1990). Bu nedenle, Friedman'ın (1953, s. 5) hepimizin temel değerler sorunundan daha çok hükümetlerin politika eylemlerinin öngörülen etkileri hakkında bölündüğümüzü düşünen iyimser görüşü için çok az gerekçe vardır.

Daha önce, ancak birkaç kişinin değer yargılarına inandığını ve Hume giyotinine rağmen "olmak" dünyasının sürekli olarak "olmalı" dünyasını işgal ettiğini savunmuştuk ancak şimdi olmak-önermelerinin olmalı-önermeleri ışığı altında durmadan değerlendirilmekte olduğunu iddia ediyoruz. Bu bir paradoks değil. Olguların ve değerlerin karşılıklı oyunu kesinlikle bilimsel çalışmayı ateşleyen yakıttır. Bu sosyal bilimlerde fen bilimlerinde olduğundan daha az değil. Bilimsel gelişme ancak olguların rolünü en üst düzeye çıkardığımız ve değerlerin rolünü en alt düzeye indirdiğimiz zaman gerçekleşir. Eğer ekonomi gelişecekse ekonomistler yanlışlanabilir ekonomik kuramların üretimi ve sınanması görevine mutlak öncelik vermelidir. Son tahlilde, ortaya çıkan yeni koşullarla sürekli olarak yeniden yaratılan politik ve toplumsal önyargıları temizlemesi için yalnızca hipotezlerin sınanma mekanizmasına güvenilebilir. Ekonomistlerin Mekkesi Marshall'ın düşündüğü gibi biyoloji ya da başka bir bilim dalı değildir. Ekonomistlerin Mekkesi bilim yönteminin kendisidir.

KISIM III

Neoklasik araştırma programının metodolojik bir değerlendirmesi

6

Tüketici davranış kuramı

Giriş

Şimdi yöntem bilgimizi iktisat kuramlarının değerlendirilmesi amacıyla pratik kullanıma sokmaya hazırız. Böyle yaparken, her zaman Popper'in tanımıyla, kuramın çözüm olacağı düşünülen "sorun-durumunu" ifade ederek başlamamız gerekir. Bu açık nokta hep sık sık göz ardı edilir. Bir sonraki adımda, kuramın gerçekte neyi öngördüğüne karar vermemiz gerekir. Bu da çok açık bir noktadır ve yine yanıt verilmesi çok zor bir soru olabilir. Ancak bu kadar ileri geldikten sonra kuramın öngörülerini dayandırdığı kanıtları değerlendirmeye girişmeliyiz. Ne var ki, bunu yaparken bu öngörülerin altında yatan "açıklamanın" doğasını göz ardı etmemeliyiz. Kuram bizi sistematik olarak ekonomik oyuncuların eylemlerinden ve ekonomik kurumların operasyonlarından alıp çıkaracak bir nedensel mekanizma sağlar mı?

Eğer kullanabileceklerimizin tümü yalnızca tek bir kuramsa bu soruların hiçbiri yararlı sonuçlar doğuracak şekilde tartışılamaz. Metodolojinin tüm kuramların uyması gereken mutlak standartlar sağlamaması nedeniyle, bilimsel kuramlar ancak rekabet eden varsayımlara dayanarak anlamlı bir şekilde değerlendirilebilir: Sağladığı şeyler kuramların ne kadar umut verici olduğu konusunda sıralama yapılabileceği ölçüttür. Böylelikle, ekonomi kuramlarının değerlendirilmesi esas olarak bir soru sorma meselesidir: yarışma halindeki kuramlardan hangisi en iyi olarak hayatta kalabilecektir?

Bundan sonra sırada bir dizi vaka çalışmasının yapılması vardır. Bu vakaların her biri bir ya da daha fazla metodoloji dersi örneği sunar. Bazen çıkarılan ders o kuramın ampirik içeriğinin abartılmış ya da tümüyle yanlış anlaşılmış olmasıdır. Bazen ders o kuram sık sık çürütülmesine rağmen

onu tutmak için niye iyi nedenler olduğunu göstermektir. Yine, bazen çıkarılan ders iyi tanımlanmış metodolojik görüşlere sahip önde gelen ekonomistlerin, bununla birlikte kendi yönergelerini izlemekte isteksiz kaldıklarını göstermektir. Bu vaka çalışmaları rasgele seçilmez: her biri daha büyük çekirdek program içindeki uydu araştırma programını oluşturur. Bu çekirdek programa "anaakım, Ortodoks ekonomi" adını yakıştırmak daha iyi olacaksa da, genelde ona *neoklasik* ekonomi deriz. Bu neoklasik araştırma programının her yanını tam olarak ele aldığımız anlamına gelmez – Burada başarmak istenilen tek şey neoklasik ekonomi hakkında anlaşılır tarzda bir değerlendirme yapmanın tadını hissettirmek; farklı ancak tümleyici altprogramlar arasındaki ara bağlantıların bazılarının izini sürmek ve büyük çekirdek programın her parçasının nasıl öteki parçaların iyice doğrulanmış olduğunu anlatan henüz denetlenmemiş varsayımına dayanarak öteki parçalardan güç toplamaktır.

Kitabın III. Kısmını oluşturan ileriki bölümler boyunca şu soruları kendimize sormayı sürdüreceğiz: bu neoklasik araştırma programının "sert çekirdeği" aslında nedir; yani, örneğin para arzı ya da suçunun analizini Marksist, köktenci, kurumsal ya da başka bir ekonomi parçasından daha çok neoklasik ekonomi parçası yapan nedir? Dahası, özellikle o alternatif araştırma programı farklı soru dizisine hitap ettiği ve farklı metodolojik standartlarla ilişkilendirildiği zaman, hangi koşullarda farklı bir "sert çekirdek" ve farklı bir pozitif ve negatif "sezgisel" küme alternatif bir araştırma programı düşünmemiz gerekecektir? Bu dev soruların yanıtları III. Kısım içinde ilerledikçe yavaş yavaş ortaya çıkacaktır. Onlara açıkça IV. Kısmın en son bölümünde döneceğiz.

Talep yasası bir yasa mıdır?

İktisat tarihi ekonomide büyük harflerle yazılan yasalarla doludur: Gresham Yasası, Say Yasası, Engel Yasası, Arz ve Talep Yasası, Azalan Getiriler Yasası, Azalan Marjinal Fayda Yasası, vb. *Yasa* terimi, ancak eskimiş bir görünüm kazanmıştır ve ekonomistler şimdi en genel önermelerini "yasadan" daha çok "teorem" olarak sunmayı yeğlemektedir. Her durumda, eğer yasalarla biz iyice doğrulanmış, bağımsız olarak sınanmış başlangıç koşullarından tümdengelim yoluyla çıkarılmış olaylar ya da olaylar sınıfı arasındaki evrensel ilişkileri kastediyorsak modern ekonomistler arasında ekonomide şimdiye kadar bir ya da ikiden daha fazla yasa üretildiğini iddia edecek kişi sayısı çok az olurdu.[1] Ama bu kadar övülmeye değer bir

1 Samuelson (1966, s. 1959) yılların kendisine kazandırdığı deneyimin kendisine "ekonomik hayattaki ekonomi 'yasalarının' ne kadar hain olduğunu

metodolojik alçakgönüllülük çok ileri götürülebilir. Her şeyden sonra, bilim felsefecileri arasında bilimsel bir önermenin bilimsel bir yasa niteliğini sağlayacak zorunlu ve yeterli koşullar hakkında anlaşmaya vardıkları noktalar çok azdır ve bunun için farklı bilimsel kuramlarda farklı rol oynayan değişik yasa türleri vardır (bkz yukarıda Bölüm I; ayrıca Rosenberg, 1976, bölümler 4-6). Böylelikle, ekonomistlerin linguistik alışkanlıkları ne olursa olsun ünlü talep yasasının bilimsel yasasını yadsımak zordur.

Ancak talep yasının "belirleyici yasa," "istatistik yasa" ya da "nedensellik yasalarından" hangisi olduğuna karar vermek zordur. Eğer bir tüketici tarafından bir mal için talep edilen miktarın her zaman onun parasal fiyatıyla ters oranda değişeceğini iddia eden talep yasası bireylere başvuruda bulunuyorsa onun olayların değişmez bir şekilde bir arada bulunduğunu ifade ettiğinin iddia edilmesi dikkate alınmayabilir: yasa söz konusu malın niteliğini onun fiyatıyla değerlendirdiği sürece çelişkili kalacaktır. Ancak homojen bir malın tüketici grubunun piyasa davranışına başvuruda bulunuyorsa onun, en azından Marshall dönemine kadar belki de belirleyici yasa, yani istisnasız ampirik bir kural olarak kabul edildiğini söylemek doğru olacaktır. Ne var ki, Marshall'dan beri, bu aslında piyasa davranışına ait istatistikî yasa sayılmaktadır. Oluş olasılığı bire yakın ama asla bire eşit değildir. Her birinci sınıf ekonomi öğrencisi zevkler, beklentiler, gelirler ve öteki fiyatlarla ilgili koşullara bağlı olarak söz konusu mal Giffen ya da gösteriş malı olmadığı sürece, bir malın fiyatındaki artışı talep miktarında düşüşün izleyeceğini öğrenir. Kısacası, piyasa talep eğrileri negatif ya da pozitif eğimli olabilir. Bununla birlikte, ileride göreceğimiz gibi, piyasa talep eğrilerinin çoğunun negatif eğimli olduğuna dair ampirik bilgiler ağır basmaktadır: Samuelson'un (1976, s. 61) dediği şekilde, "aşağı-eğilimli talep yasası" ekonomide en iyi desteklenmiş istatistiki "yasalardan" birisidir.

Öte yandan, talep yasası insan eylemlerini nedenler, arzular ve "rasyonel" insan oyuncuların inançlarıyla açıklayan "nedensel yasa" olarak da anlaşılabilir. Bu yasa fiyattaki düşüşün talep miktarındaki artışa yol açtığı nedensellik mekanizmasını oluşturur (Rosenberg, 1976, ss. 53-5, 73-7, 108-21). Öyle olduğunu kabul ederek, ekonomistler insan oyuncuların tanım gereği

> öğrettiğini:" söylemektedir, "örneğin, Bowley'in sabit göreli ücret paylaşım Yasası; Long'un işgücüne nüfusun sabit katılımı; Pareto'nun değişmez gelir eşitsizliği Yasası; Denison'un sabit özel tasarruf oranları Yasası; Colin Clark'ın hükümet harcama ve vergilerinde yüzde 25 tavan Yasası; Modigliani'nin sabit refah-gelir oranı Yasası; Marks'ın düşen gerçek ücret oranı ve/ile düşen kar oranı; Everybody'nin sabit sermaye-ürün oranı Yasası. Eğer bunlar Yasaysa Doğa Ana'nın da doğuştan suçlu olduğunu söylemek mümkündür" (ayrıca bkz Hutchison, 1964, ss. 94-5).

"rasyonel" olduklarını iddia etmezler ve o aşamada talep yasası fiyat değişimlerine verilen ekonomik tepkiler hakkında hazırlanmış ampirik açıdan çürütülebilir yasa benzeri bir öneri olarak kalmaktadır.

Bundan başka, talep yasası teorik olmayan bir gözlemler kümesinden tümevarımla çıkarılan basit bir genelleme değildir. Tam tersine, ekonomide tamamıyla aksiyomatik bir kurama yaklaşan bir şeyden, modern statik tüketici davranışı kuramının mantıksal tümdengelimle çıkartıldığı söylenmektedir. Kuramın genellikle anlatılan uzun ve karmaşık bir tarihi vardır (bkz Blaug, ss. 328-55, 368-70). Jevons, Menger, Walras ve Marshall'ın içebakış kardinalizminden (cardinalism; çoklu ilişki) ile Slutsky, Allen ve Hicks'in içebakış ordinalizminden (ordinalism; sıralı ilişki) Samuelson'un esinlenmiş tercihler kuramındaki davranışçı ordinalizme, Neımann-Morgenstern beklenen fayda kuramındaki davranışçı kardinalizme, Lancaster'in meta karakteristikleri kuramına gider. Yakın dönemdeki tahmini tüketici davranış kuramlarından söz etmeye gerek kalmıyor. Hepsinde de, amaç bireysel davranışın temel ve zorlayıcı aksiyomlarından hareketle negatif eğimli talep eğrisi kavramını bir şekilde haklı çıkarmaktı. Her şeyden sonra, ne bireysel ne piyasa talep eğrileri doğrudan gözlemlenebilir varlıklardır. Her hangi bir zamanda gözlenebilen şey bir metanın piyasa talep eğrisi üzerindeki tek bir noktadır. Böylelikle talep eğrilerini istatistik olarak tahmin etmeye yöneliyoruz ve bu da yalnızca ilgili piyasadaki arz koşulları hakkında güçlü varsayımlar yapabildiğimiz durumlarda mümkündür. Bu tanıma sorunu ilk 1920'lerde açıkça belirtildi ama on dokuzuncu yüzyıl ekonomistleri bile sorunu üzeri örtülü biçimde fak ettiler. Bu nedenle, talep kuramının ilk öncülerinin gerçekte yalnızca iki seçeneği vardı: Augustin Cournot ve Gustav Cassel'i kaba ampirik bir genelleme yapmak aşağı-eğimli talep eğrilerinde ısrar etmek ya da ekonomik davranış hakkındaki ilkel bir varsayım kümesinden tümdengelim yoluyla talep yasasını çıkarmak. Negatif eğimli talep eğrilerinin rekabetçi fiyat kuramındaki esas bir öğe olarak önemi verildiğinde, ikinci yolu seçmiş olmalarına şaşmak zordur.

Sözde evrensel talep yasasının ne yazık ki muhtemel bir istisnaya, yani *Giffen paradoksu*'na tabi olduğu gerçeğine ilk dikkat çeken Marshall'dı. Giffen paradoksu vakasında, modern anlamda ifade edersek fiyat değişiminin etkisi mutlak terimlerle o değişimin negatif ikame etkisini ortadan kaldıracak kadar büyüktü. Sir Robert Giffen'in gerçekte bu paradoksu Giffen paradoksu (Stigler, 1965, s. 379; ayrıca Mason, 1989, bölümler 6,7) olarak hiçbir zaman ifade etmemiş olması gerçeği ciddi öneme sahipti: Marshall sanki varmış gibi Giffen paradoksu'nu arıyordu ve bu nedenle onu bul-

maya kararlıydı. Pratik amaçlarla, tekil talep eğrilerini zevkler, gelecekteki fiyatlar hakkında beklentiler, tüketicilerin parasal geliri ve incelenen dışında kalan tüm fiyatları kapsayan *ceteris paribus* koşuluna bağlı olarak tanımlamamız gerektiğini fark etti. Böyle tanımlanınca, aslında bir "everensel" talep yasası olduğunu iddia etmek mümkün değildi.

Marshall aynı zamanda, Friedman'ın gösterdiği gibi (bkz Blaug, 1980, ss. 351-3, 369) talep eğrilerinin sabit-*gerçek*-gelir yorumuyla da ilgilendi. Bu eğrilerde tüm yakından ilişkili mal fiyatları fiyat değişiminin neden olacağı gerçek gelirdeki bir değişimi "karşılayacak / dengeleyecek" şekilde söz konusu malın fiyatıyla ters yönde değişmektedir (pratik amaçlarla, parasal geliri Laspeyres fiyat endeksine bölüyoruz). Böyle bir sabit-gerçek-gelir ya da dengelenmiş talep eğrisi kuruluşunda ima edilen gerçek koşullar altında hakikaten negatif eğimli olması gerekiyordu ve böylece, Friedman bu yorumun muğlak olmayan sınanabilir bir sonucu olması nedeniyle daha tercih edilebilir bir yorum olarak seçmemiz gerektiğini savunmaktaydı. Eyvah, dengelenmiş talep eğrisinde asla gözlemlenmemişti; hâlbuki sabit-*para*-gelir talep eğrisinde en azından bir noktada gerçekten gözlem yapabilmekteyiz. Talep eğrilerinin sabit-gerçek-gelir formülasyonu bu nedenle konudan kaçış olmaktadır: fiyat değişiminin gelir etkisi ikame etkisi kadar gerçek-dünyadaki tüketici davranışının bütünleyici bir parçasıdır ve onu dışarıda bırakmak, tam tersini yapacak yerde dünyayı kendi kuramlarımıza uydurmak oluyor.[2] Fiyatta verilen bir değişim sonucunda talep edilen miktardaki toplam değişimle ilgilendiğimiz sürece gelir ve ikame etkisinin ikisini birden ölçmek isteriz.

Kayıtsızlıktan esinlenmiş tercihe

Slutsky-Allen-Hicks'in fiyat tepkilerini gelir ve ikame etkileri olmak üzere ayrıştırmaları ve ikame etkisinin değişmez negatif etkisi eğitimli yüzlerce ekonomistin bir yüzyıl ve daha fazla bir zaman süresince saf tüketici davranışı kuramına uyguladığı büyük entelektüel çabaların önemli başarıları yalnızca bunlardır. Bu kuram Lancaster'in (1966b, s. 132) söylediği gibi, "şimdi minimum varsayımlardan minimum sonuçları çıkarmanın bir

2 Eğer fiyat değişimindeki gelir etkisini kolaylıkla göz ardı edebilseydik talep kuramı çok daha basit olurdu. Böylelikle, Becker (1976, ss. 159-60) çok çeşitli aile karar verme kuralları için, aralarında zar atarak alınan kararlar da dâhil olmak üzere, piyasa talep eğrileri yine de negatif eğimli olacaktı (esas olarak fırsat alternatiflerini fiyat düşüşleri genişletirken fiyat artışları da kısıtlamaktadır). Bu gösterim Marshallcı sabit-para-gelir değil sabit-gerçek-gelir talep eğrisi bulunduğunu varsayar.

örneği olarak durmaktadır." Tüketicilerin dayanıklı mallar satın alma, tasarruf ve çeşitli biçimlerde servet tutma konularındaki kararları karşısında sessiz kalmaktadır. Dayanıksız malları satın alma kararı, özellikle de elverişli gelirin dayanıksız mallar arasında paylaştırma kararına hitap etmektedir. Oysa gerçekte hangi malların tüketileceğini bile öngöremez. Talep davranışı hakkında sınanabilir ekonomik hipotezler yaratmanın çok ötesinde, ampirik araştırmaya rehberlik ederken ve fikir verirken kuram neredeyse talebin istatistiki incelemesinin önünde gideceği yerde sürekli gerisinde kalmıştır. Tüketicilerin harcamalarında gelirin etkisi üzerine aile bütçesi çalışmaları 1870'lerle birlikte çok iyi yerleşmesine rağmen talepte gelirin bir anahtar olarak rolü 1890'lara kadar kuramsal olarak fark edilmemiş ve 1930'lara kadar da sistematik biçimde analiz edilmemiştir (Stigler, 1965, s. 211). Benzer biçimde, ilk modern istatistik talep çalışmaları ciddi anlamda I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce başlamıştı (Stigler, 1965, s. 219ff). Oysa Allen-Hicks kayıtsızlık kuramının 1930'larda geliştirilmesi talebin ampirik anlaşılması için o zamana kadar yapılmış gerçek ilerlemelerden kesinlikle bir şey almamıştı.

Amerikan kurumsalcılarının önderleri tarafından bir kuşak döneminde yapılan marjinal fayda kuramının düşmanca ancak verimsiz eleştirisinin ardından gelen kayıtsızlık kuramı,[3] John Maurice Clark"ın adlandırdığı şekilde "tarafsız hesaplama için mantıksızca rasyonel tutku" sahibi olarak ekonomik insan kavramını yeniden kabul etti; öte yandan kardinal fayda hesabı/kalkulus yerine sıralı/ordinal fayda hesabından tüm klasik sonuçları çıkarırken aşırı gurur duymaktaydı. Aşırı yakın meta paketleri arasında çifter çifter karşılaştırmaları kapsayan "kayıtsızlık" kavramı aynen marjinal faydalar arasındaki çoklu/kardinal karşılaştırmalar kavramı kadar içebakıştan yana ve gözlemlenmesi mümkün olmayan bir kavramdır.[4] Eğer formülasyon tüketici davranışı hakkında ampirik açıdan önemli öngörüler yaratılmasını kolaylaştıracaksa bu söylenenin sonuca bir etkisi olmayacaktır. Ancak, işin doğrusu, kayıtsızlık eğrileri bir araç olarak bize hangi talep

3 Ekonominin psikolojik temelleri üzerine iki savaş arasında yapılan bu büyük tartışmanın gözden geçirilmesi için, bkz Coats (1976). Sargant Florence (1927) tarafından yazılan küçük bir kitap modası geçmiş bu uzlaşmazlığın atmosferini olağanüstü güzel canlandırmaktadır.

4 Kayıtsızlık eğrilerinin benzetim (simulated) seçim deneylerinden çıkartılması geriye 1931'de psikolog Louis Thurstone'un öncü girişimine kadar giden uzun ama seyrek bir tarihi vardır ve o zamandan beri yalnızca iki kez tekrarlanmıştır. Yakın zamanda MacCrimmon ve Toda (1969) tarafından yapılan daha sofistike bir girişim kayıtsızlık eğrilerinin bu üç bilinen özelliği için pozitif ancak karışık kanıt üretmiştir: (1) kesişme, (2) negatif eğim ve (3) merkez noktasına doğru dışbükey eğrilik.

eğrisinin negatif ya da pozitif eğimi olacağını önceden öğrenmemize yardımcı olmaz: ne ikame ne gelir etkisini doğrudan gözlemleme olanağımız olmadığı için (gelir etkisi özgün toplam fayda düzeyiyle ilgili olarak tanımlanmaktadır), herhangi birinin boyutunu ölçmemiz mümkün değildir ve bu nedenle boyutlarını toplayarak fiyat değişiminin sonucunda talep miktarındaki değişimi öngöremeyiz. Daha önceki gibi, tüketici davranışı kuramı, ne olursa olsun tüm nihai talep sonuçlarının *geriye dönük* (ex post facto) rasyonalizasyonu olarak kalır. Talep yasasını onaylayabiliriz ancak onu asla olumsuzlayamayız.

Kayıtsızlık kuramının klasik gösterimi Hicks'in *Value of Capital*'ın (1939) (Değer ve Sermaye) ilk üç bölümünde sunulmuştu. O sırada Samuelson hala daha az sayıda varsayımdan hareketle aynı eski sonuçları kanıtlamakta yarışı zaten kazanmıştı. Samuelson'un *esinlenmiş tercih kuramı* (ETK) (revealed preference theory (RPT)) tüketici davranışı kuramına ait geride kalan fayda izlerini değer toplamları (miktar çarpı fiyat) arasında operasyonel karşılaştırmalar yapmak suretiyle kısıtlayarak temizlemeyi önerdi. Eğer tüketiciler çok malı az mala tercih ediyorsa her bütçe durumunda yalnızca bir paket seçin ve ilerleyen seçimlerde tutarlı davranmayı sürdürün; eğer gelirleri arttığı zaman bu maldan daha çok almayı düşünmüşlerse, bu malın fiyatı artınca o zaman daha az satın alacaklardır. Samuelson'un "tüketim kuramının temel teoremi" adını verdiği talep yasasının bu genellenmiş hali kayıtsızlık kuramının tüm gözlemlenebilir sonuçlarını kapsamaktadır ve ek olarak, tüketici tercihlerini onların esinlendiği davranışlardan (tersinden değil) çıkarma avantajına sahiptir. Bundan başka, gelirdeki değişimin işareti satın alınan orijinal mal paketini korumaya yetecek orandaki fiyat değişiminin işaretinin karşıtı olması koşuluyla, ETK'daki gelir etkisi prensipte ölçülebilir.

Bununla birlikte, ETK kayıtsızlık eğrileri analizi kadar çürütülmesi zor bir kuramdır: bir meta talebine ait gelir esneklik bilgisine önceden sahip olmadıkça bu metaya olan talep miktarının fiyatla ters yönde değişeceğini tüketici kuramı temel teoreminden önceden öngörmemiz mümkün değildir. Doğal olarak, toplam harcamaların bu meta için ayrılan oranı daha az olduğu sürece bu sonucun da aynı şekilde az olacağını çıkarabiliriz ancak bu çıkarsama aynen eski Marshallcı tüketim davranış kuramından çıkarılacak kadar (eğer daha kolay değilse de) kolaydır.

İzleyen gelişmeler varsayım ve sonuçlarının saptanan doğruluğunun diğerinin doğruluğunu saptamaya yeterli olacak derecede sıkıca kenetlendiği noktaya getirecek kadar ETK'nın aksiyomatiğini kurmakta başarılı oldu

(Houthakker, 1961, ss. 705-8). Böyle olunca, daha önce "varsayımlarla" "sonuçlar" arasındaki mantıksal ayrımın tam aksiyomatik bir kuramda kaybolacağını söylediğimiz tartışmaya (bkz Bölüm 4) mükemmel bir örnek oluşturur. Daha önce kardinal ve ordinal fayda kuramıyla çıkartılmış talep eğrisi standart özelliklerinin tümü ETK kullanılarak çıkartılabilir. Fayda kuramındaki "rasyonel" seçim ETK'ya "az ya da çok tercih etme," "tutarlılık" ve "geçişkenlik (transivity)" olarak çevrilebilir. Kısacası, ETK ve fayda kuramı mantıksal açıdan eşdeğerdir ve tüketici davranış sorununa yeni bir yaklaşım olarak Samuelson'un ETK'dan yana özgün iddiaları, bu nedenle haksız olduğu gerekçesiyle ret edilmelidir.[5] O anlamda, bazı "hırslı" metodolojistlerin EKT varsayımlarının bağımsız sınanmasını talep etmeleri konuyu kaçırmaktadır (Clarkson, 1963, ss. 55-6, 62-3, 79, 83). Friedmanvari bir tarzda, Freud ve Marks'ın bize insanların kendi davranışlarının nedenini bilmediğini öğrettiğini ve her durumda, sosyal bilimlerin işinin bireysel eylemlerin istenmeyen sosyal sonuçlarını izlemek olduğunu ve bireylerin gösterdiği bilinçlilik derecesini incelemek olmadığını savunacak değiliz. EKT sonuçların "gerçekliğinin" sınanmasının mantıksal olarak varsayımların "gerçekliğinin" sınanmasına eşdeğer olduğu bir vakadır.

EKT'nin talep ilişkileri açısından üretici gücü doğal olarak eski tüketici davranışı kuramlarından daha iyi değildir: istatistiki bir yasa olarak yeniden yorumlanmadıkça onun da ampirik olarak çürütülmesi mümkün değildir çünkü kısıtlanmamış evrensel yasalara dayanmaktadır. EKT tüketim kuramının gözlemlenebilir sonuçlarının vurgulanmasını teşvik ettiği için takdir edilmesine rağmen (Houthakker, 1961, s. 713), istendiğinde yeni ampirik araştırma gerçekleştirmek için yeterince kanıt bulmak zordur. Örneğin, tüketici tercihlerinin sırası, fiyatlar değişirken yaptıkları seçimlerinin kro-

5 Wong'un (1978) gösterdiği gibi, Samuelson EKT'nın amacıyla ilgili düşüncesini iki kez değiştirmiştir: özgün 1938 makalesinde (Samuelson, 1966, bölüm 1) kuramın amacı Hicksci sıralı (ordinal) fayda kuramının ana sonuçlarını kayıtsızlık kavramına ya da gerçekte gözlemlenmesi mümkün olmayan başka herhangi bir terime başvurmaksızın çıkarmaktı. 1948'de yazdığı makalede (Samuelson, 1966, bölüm 9), gerçekte yeni yaklaşıma adını ilk bu makalede vermişti; EKT bireyin kayıtsızlık haritasını onun piyasa davranışları hakkındaki gözlemlerden kurmak için operasyonel bir yöntemin temelini oluşturdu; böylelikle, daha önceki makalede sahte olduğu gösterilen sorunu çözmüş oldu. En son olarak, 1950'de yazdığı makalede (Samuelson, 1966, bölüm 10) EKT yeni bir yorum kazanır, yani sıralı (ordinal) fayda kuramının gözlem düzeyinde eşdeğerini araştırmayı ve kurmayı amaçlıyordu. Bunun da yine birincinin hedefleriyle olduğu kadar ikincinin de hedefleriyle çeliştiği gözükmektedir. Karmaşaya bir ek daha yapmak için, Samuelson temel metodolojisi hakkındaki düşüncesini bir kez daha değiştirdi: 1938'de "operasyonalistti," hâlbuki 1963'e gelince geri adım atarak daha ılımlı bir metodolojiye, "tanımlayıcılığa (descriptivism)" döndü (bkz yukarıda bölüm 4).

nolojik sırasıyla açığa çıkmaktadır. Buradan da hemen dayanıklı malların talebini açıklamak için katkı yapamayacağı anlamı çıkar – dayanıklı mal servisleri satın alındıkları tarihle sabit ilişkili tüketilmek zorunda olmadığından, dayanıklı mallar arasındaki seçimler tüketici tercihlerini açığa çıkarmayabilir (Morgenstern, 1972, s. 1168).

Ancak bu sınırlamadan ayrı olarak, bunun tek tüketicinin seçimlerini ele alan bir kuram olması gibi daha ciddi bir zorluk vardır hâlbuki talep hipotezlerinin ölçülmesi ve sınanması temelde piyasa davranışını konu almaktadır. Geleneksel bireysel tüketici davranışı kuramı, ister eski ya da yeni çeşidi olsun gerçekte, ekonomistlerin tipik olarak çalışmaya alışık olduğu piyasa talep veri türünden uzaklaştırılmıştır. Ampirik talep analizi için fayda fonksiyonlarının gerçekten var olup olmadığını sorusu – tüketiciler arasında istikrarlı bir tercih sıralamaları kümesi – kardinallik karşısında ordinallik ya da kayıtsızlık karşısında esinlenmiş tercihe ait kuramsal sorunlar üzerine yapılan sonsuz tartışmalardan daha büyük önem kazanmaktadır.

Talep üzerine ampirik çalışma

Brown ve Deaton (1972) II. Dünya Savaşı'ndan bu yana talep ilişkilerinin ampirik araştırmaları üzerine yaptıkları yetkin alan taramasında talep üzerine yapılan ampirik araştırmaların çoğunun tümüyle "pragmatik" olduğuna ve herhangi bir tüketici kuramına çok az ilgi kurarak sürdürüldüğüne dikkat çektiler (ss. 1150-2). Hatta geleneksel kurama doğru yönelmek için girişimde bulunduklarında, birçok araştırma çalışanı bireysel talebin toplam talep davranışına toplama sorununu göz ardı etti. Gerçekte, *kişi başına* düşen ortalama talep veri değerini sanki onlar ortalama *kişi başı* gelire sahip tek bir tüketici tarafından üretilmiş gibi değerlendirmekteydiler. Genelde, tüketici davranışının "talep analizinde deneyleri hazırlamanın ideal tarzını bekledikleri gibi sağlamadığını" (s. 1154) belirttiler. Doğal olarak, kuram asla özel, belirli bir bireye değil ancak daha çok istatistikî, ortalama bireye uygulanması kast ediliyordu. "Bu nedenle kuramı kısıtlamaların başka suretle kolay denetlemeyen tahmin ve yorum sorununa çözümlemek için imkan tanımasını tavsiye eden bir fabldan (modern jargonda bir paradigma) başka bir şey olarak görmemek akla yakındır" (s. 1168). Aslında, tüm tüketiciler tam olarak saf tüketici davranışı kuramına göre davranacak olsalar tüketicilerin Engel eğrileri paralel doğru çizgilerden oluşacak ve talep ilişkileri tahmini gerçekte olanaksız olacaktı. Ne yazık ki, ancak "doğru toplam talep ilişkileri sistemleri inşa etmek için yapılan çok dikkatli girişimlerin farkında değiliz" (s. 1170).

Brown ve Deaton "çoğu uygulamalı çalışma," diyerek devam etti, "aslında sınama yerine tahmin etmeye ağırlık verdi ... Daha ihtimamlı sınamalar talep fonksiyonlarının tam sistemini tahmin edebilmek için beklemek zorundadır" (ss. 118-19). Talep fonksiyonlarının fiyatlar ve parasal gelirlerdeki homojenlikleri açısından sıfır derece olduğunun varsayılması ki, bu da fiyat kuramında onların standart özelliklerinden biri olduğu varsayılır, gerçekte talep denklemlerinin tam sistemlerinin sınanmasında ret edilmiştir (ss. 1189-95; ayrıca bkz Gilbert, 1991). Daha genel olarak, "fiyat değişimlerindeki ikame etkisine aşırı vurgu," olduğu sonucuna varmışlardı; "pratik nedenlerle gelirdeki değişimin etkisi fiyattaki değişimin etkisinden daha önemlidir" (ss. 1157, 1154). En son olarak, "gelir dağılımındaki değişimlerin *kişi başına* tüketici davranışını nasıl etkilediği ... herhalde ... tüketici talebinin elverişli ampirik uygulanabilir bir kuramını inşa ederken en önemli eksik halkadır," (s. 1158) diye belirtmektedirler.

Bu koşullarda, Mishan'ın tüketici davranışı kuramını sil baştan yapma önerisi yerinde gözükmektedir: "o teoremlere ilişkin tüm teknik beceri gösterisinden sonra, uygulamacı ekonomistin gerçek dünyanın karmaşasıyla başa çıkmak için kendisine yardım edecek hiçbir şey yoktur. Gerçekte, açıkça zorunlu 'Talep Yasasını' güvenle kabul eden tüm tüketici kuramlarından hiç bilgisi olmasaydı daha kötü olmayacaktı" (Mishan, 1967, ss. 82-3). Ama neye güvenle? Muhtemelen, kanıta güvenecek. Yine, gerçekte, çoğu ekonomistin, hatta Mishan'ın putkırıcılığına (iconoclasm) şiddetle karşı çıkacak ekonomistler arasında bile, saf tüketici davranışı kuramının kuramsal emrettikleri yerine ampirik kanıtların ağırlığı nedeniyle kabul edeceklerine kuşku duymak zordur. Bunun yanında, daha önce tartıştığımız gibi, saf tüketici davranışı kuramı ampirik olarak çürütülemez: istatistiki talep yasası o kuramdan yalnızca ilave yardımcı bir varsayım eklemek suretiyle türetilebilir. Bu yardımcı varsayım negatif gelir etkisinin fiyat değişiminin negatif ikame etkisini bozamayacak kadar çok az olacağını iddia etmektedir.

Bu da, Mises ve Robbins gibi apaçıkçılara (a priorists) ve bu mesele için Keynes'e karşı kesin bir yanıttır. Bunlar ekonominin kendisini niteliksel öngörülerle kısıtlamasını ancak tüm niceliksel öngörüleri anlamsız sayarak ortadan kaldırmasını (bkz yukarıda Bölüm 3 ve Lipsey, 1989, s. 160) savunmaktaydı. Gerçekte, gelir esnekliklerini ampirik olarak ölçmeksizin, hatta talep eğrilerinin negatif eğimi gibi çok basit bir kavramın bile genel olarak geçerli olduğu saptanamaz.

Giffen mallarının önemi

Bazı önde gelen ekonomi ders kitaplarına merakla şöylece bir bakmamız talep yasasının gelir esnekliklerivle ilgili kanıtları değerlendirmeyi amaçlaması nedeniyle bir yasa sayılması gerektiğini saptamaya yetecektir. Samuelson (1985, s. 417n) kanıtın önemini basitçe göz ardı etmektedir: bir dipnotta bazı talep eğrilerinin pozitif eğime sahip olabileceğini kabul ederken konuyu anlattığı metin içinde tüm talep eğrilerinin negatif eğimli olduğu varsayılmaktadır. Alchian ve Allen (1964, ss. 54, 62-4) aynı şekilde istatistiksel kanıtın önemini göz ardı ederken talep yasası için bazı nedensel kanıtların önemine dikkat çeker (örneğin, sebze ve meyve fiyatlarında görülen mevsimlik düşüş). Şu açıklamayı yapmışlardır: "çok basit olarak kişilerin tüketim ve piyasa davranışları hakkındaki evrensel, sağlaması yapılmış doğruları tanımlaması nedeniyle bir yasa sayılmalıdır." Lipsey (1989, s. 164) bu sorunun tam ve karakteristik biçimde içten bir tartışmasını içermektedir:

> ... modern talep kuramı ancak talebin gelir esnekliği hakkında dışarıdan bilgi sağlanması durumunda kuşkuya yer bırakmayacak şekilde bir öngörüde bulunabilir ... eğer gelir etkisi hakkında bilgimiz hiç yoksa bir olasılık önermesini tehlikeye atmamız hala mümkündür. Mevcut kanıtların büyük ağırlığı eğer bir X metasının talep eğrisinin aşağı ya da yukarı eğimli olup olmadığı hakkında önbilgiye sahip olmadan tahminde bulunacaksak o zaman ağırlığı ilk yaptığımız seçime, yani aşağı doğru eğimden yana koymamız gerektiğini söyler.

Stigler (1966, ss. 24, 71-2) daha da empatiktir: "bilinen tüm talep eğrileri negatif eğimlidir."

> Bir kuşkucuyu (skeptik) bu "talep yasasının" tüm tüketiciler, tüm zamanlar ve tüm metalar için doğru olduğuna nasıl inandırabiliriz? Tabii ki, birkaç (4 ya da 4,000) örnekle değil. Titizlikle yapılan kuramsal bir kanıtlamayla da değil çünkü böyle bir kuram yoktur - o ampirik bir kuraldır. Ekonomistlerin inandığı gibi neyin doğru olduğunu belirterek de değil çünkü bizim de yanılmamız mümkündür. Herhalde, inandırıcı bir kanıtlama yolu şöyle özetlenebilir: eğer bir ekonomistin belli bir piyasada, belli bir zamandaki yanlışlığı *gösterilecek* olursa bu ona ölümsüzlük ve mesleğinde hızlı bir ilerleme kazandıracaktır. Ekonomistler de ödülleri hiç sevmediklerinden olsa gerek kuraldışı durumların tümüyle ortadan kalkmamış olmasını onları aramak için yeterince çaba harcamamış olmamıza bağlayabiliriz.

Hicks (1956, ss. 66-8, 93-4) yukarıya doğru eğimli talep eğrilerinin varlığını gösterecek kanıt bulunmamasını rasyonalize etmek için kuramsal bir sav geliştiren belki de tek modern ekonomisttir: Giffen mallarına çok az

rastlanır demektedir çünkü talep eğrilerindeki pozitif gerilmeler istikrarsız denge durumları yaratma eğilimindedir. Bunu söylerken gerçek dünyadaki denge durumlarının çoğunun istikrarlı olduğunu anlatmak istemiştir.

Kuramsal araştırma konusu olarak Giffen mallarının piyasa talebi hakkındaki ampirik kanıtların değerlendirilmesinin ötesinde bir şey olmadığı şeklindeki genel görüş üzerine yapılan tartışmayı saptamak amacıyla artık yeteri kadar söz söylenmiştir. Ancak, bu açıdan bakıldığında bu kadar çok ders kitabının talep kuramına ait çözülmesi güç ayrıntıların yorumuna sayfalarca yer ayırmasına rağmen talebin ampirik ölçümü hakkında – öğrencilerin çok azının takdir edeceği – yazılmış çok fazla kaynaktan neredeyse hiç söz etmemesi çok çarpıcıdır. Tabii ki, dikkate değer bazı kuraldışı ekonomistler de vardır (örneğin, Baumol, 1965, bölüm 10; Gren, 1976, bölüm 9; Lipsey, 1989, bölüm 9). Fakat genelde, modern ekonomistlerin pedagojik eğilimi tüketici kuramının postulat ya da aksiyomlarına daha çok ağırlık vermek; öte yandan bu kuramdan talep davranışı için çıkarılacak sonuçları, hiç değilse daha ileriki bir tarihte incelenecek konunun daha üst katmanlarına aktarmaktır. Mishan'ı izlemek ve aksiyomları ortadan kaldırmak bir kuramın yerine o kuramı yapan ampirik kanıtları koymak anlamına gelir. Bununla birlikte, Geleneksel olarak saf tüketici kuramını izleyen sonuçlardan ayrı olarak varsayımlara yönelen entelektüel çaba neredeyse onun göreceli önemiyle ters oranlıdır.

Lancaster'in karakteristikler kuramı

Piyasa talep davranışı hakkındaki ampirik kanıtların değerlendirilmesi, gördüğümüz gibi bulandırılmış ve zordur. Yalnızca o nedenle, kuram varsayımlarının denetimi asla gerekenden daha fazla sözle ifade edilmemişti. Onun yanında, bu ileri aşamada bile, varsayımların yeniden ele alınarak bu şekilde incelenmesi kuşku duyulmayacak sınırlamalar getirebilirdi; varsayımların üzerinde yeniden yapılan çalışmalar da eski temalarda şaşırtacak derecede yeni değişiklere yol açabilirdi. Bu noktada Kevin Lancaster'in tüketici davranışına yeni yaklaşımı bir örnektir. Bu yaklaşım tüketicilerin malları kendi yararları açısından değerlendirmediğini; daha çok aldıkları hizmetle değerlendirdiği düşüncesini kendisine çıkış noktası olarak alır. Lancaster'in (1966b, 1971) eklediği yeni öğe, bu hizmetlerin ya da "karakteristiklerin" tüm tüketiciler için aynı oranda nesnel ölçülebilir parçalar olarak görüldüğü şeklindedir. Bu parçalar tek bir malı oluşturmak üzere sabit oranlarda birleşirler. Bu mallar da sırasıyla birleşerek tüketim "faaliyetleri" paketine dönüşür. Tüketici seçimindeki kişisel öğe farklı mal

paketleri içinde yerleşmiş olan bu sabit karakteristik vektörleri arasında yapılan seçimlerden oluşur. Böylece, tüketiciler bir fayda fonksiyonunu değil de bir dönüşüm fonksiyonunu maksimize eden bir resim çizmektedir. Bu dönüşüm fonksiyonu belirli bir karakteristik koleksiyonunu belirli bir mal koleksiyonuna dönüştürerek elde ettikleri faydayı tasvir eder.

Lancaster (1966b, ss. 135, 152-3) ancak yeni kuramın "ekonomistlerin geniş operasyonel olmayan kavramlar koleksiyonuna ekleme yapma tehlikesini taşıdığının" düşünülebileceğinin farkındadır: tüketim teknolojisine ampirik katsayılar atanmasında ciddi pratik sorunlar vardır. Ancak, prensipte bu görevin üstesinden gelinebilir olduğunda ve sonucun "konvansiyonal tüketici davranış modelinden daha fazla öngörü yapma gücüne sahip olduğu ve anlamaya yönelik açıklayıcılık açısından çok zengin olduğu" konusunda ısrarcıdır. Lancaster analizinden çıkarsanan en önemli sonuç tüketicilerin genelde fiyat değişimlerine tepki gösterirken bir köşeden diğerine atlayarak köşe denge durumuna ait birçok seçim boyutunda yerleşmiştir. Böylece, gerçekte kayıtsızlık eğrisinde görüldüğü gibi sürekli ayarlamalar asla gözlenmez. Ek olarak, yeni kuramın mallar arasındaki "içsel" ikame ve tümleyicilik özelliğine, meslekten kaynaklanan seçimlere, servet birikimlerine ve yeni malların sunulmasında reklâmın rolü üzerine ışık tuttuğu söylenmektedir (ss. 144-51).

Ancak, Lancaster'in bu yeni kuramla sağladığı ampirik öngörü örneklerinin Ortodoks öğreti tarafından yadsındığına dair iddialar tümüyle inandırıcı olmaktan uzaktır. Bu örnekler: (1) Odun ekmeğin ikamesi olamaz ancak belli bir model kırmızı araba aynı model gri arabanın ikamesi olacaktır. (2) Mallar piyasadan yerlerine gelen yeni mallar ya da fiyat değişimleri sonucunda çekilecektir. (3) İşçilerin çalışma ve boş zaman arasında yapacakları seçim belirgin bir meslek modeli oluşturacaktır. (4) Parasal bir varlık ekonomiden tümüyle çekilebilir (Gresham Yasası) (5) Bireysel seçimler fiyat değişimlerinden etkilenmeden kalabilir. (6) Bir meta grubunu tanımlarken görülen mallar arasındaki çapraz esneklik yelpazesindeki belli kopmalar içseldir ve fiyat değişimlerine karşı duyarsızdır. Kuşku duyulan şey bunların yeni kuramın geleneksel tüketici kuramından çıkarılamayacak kadar özgün öngörüleri olması değildir. Ancak bu iki kuramın aynı fenomen grubuna hitap ettiği zaman yaptıkları öngörüleriyle aralarında fark oluşturup oluşturmadıklarından kuşku duyulmaktadır.

Gördüğümüz gibi, tüketici davranış kuramındaki "sorun-durumu" ya da kritik ampirik konu malların piyasa talep eğrisinin eğiminin işaretidir. Bu nedenle, Lancaster kuramının Giffen mallarının var olup olmadığı

konusundaki ünlü soruya daha fazla açıklık getirip getirmediğini sorabiliriz. Lancaster (1966b, s. 145) kendisi de kuramının Giffen mallarının var olamayacağı konusunda yeni önvarsayımlar yarattığını, yani piyasa talep eğrilerinin negatif eğimli olmasının daha çok mümkün olduğunu tahmin etmiştir. Ancak bazı izleyicileri (Gren, 1976, s. 161; Lipsey ve Rosenbluth, 1971) tam karşıt görüştedir ve mevcut kanıtlara yeni bir bakışla onların ortaya çıkarılacağını eklemişlerdir.

Savunulan tez malların bazı özelliklerine gösterilen talebin refah toplumunda doygunluğa ulaşacağıdır. Eğer malların farklı özellikleri varsa, doygun karakteristikte karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan herhangi bir malın bir gelir düzeyinde Giffen malı olabileceği sonucu çıkmaktadır. Bu nedenle, Giffen benzeri etkiler ve böylelikle pozitif eğimli piyasa talep eğrileri daha önce düşünüldüğünden daha sık görülebilir. Yeterince ilginç olarak, buna benzer bir görüş de Marshall'ın yaptığı özel bir yazışmada ileri sürülmüştü. Verdiği örnekte iki ulaşım şeklini karşılaştırarak belirli bir seyahat bütçesine sahip tüketicilerin seçimlerini göstermişti. Burada demiryolları kanal teknelerine göre ulaşım zamanı açısından karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmakta ancak rahatlık, kolaylık, v.b. durumlarda geri kalmaktaydı. Böyle olunca, su kanalıyla yapılacak yolculuğun fiyatının arttırılmasının o zaman kanal teknelerine gösterilen talebi azaltmak yerine arttırma olasılığı vardı (Pigou, 1956, s. 441). Olduğu haliyle, Lipsey-Rosenbluth tezine Lancaster modelinde varsayılan mallar ve karakteristikler arasındaki doğrusal ilişkiye kritik biçimde dayandığı gerekçesiyle itiraz edilmiştir (Mason, 1989, ss. 122-6). Bu konuda burada bir yargıda bulunmayı umut etmiyoruz ancak bu gibi anlaşmazlıkların yeni tüketici karakteristikleri kuramından çıkarılacak sonuçların neler olduğunu söylemek için henüz erken olduğunu göstermektedir.

Her durumda karakteristiklerin yaratılmasında varsayılan sabit oranların sonuçlar için hiç de gerekli olmayan alışıldık bir basitleştirme olduğu ve malların "karakteristiklerinin" operasyonel anlamda ölçülebilir oldukları gösterilene kadar – kuramların varsayımlarının "gerçekçi" ya da başka bir şey olması gerektiğinin – dikkate almaya değmez olduğunda ısrar etmek bilinen bir metodolojik yanlış olacaktır. Hayati soru ortada durmaktadır: yeni kuramın yarattığı piyasa davranışı hakkındaki çürütülebilir öngörüler nelerdir ve bunlar gerçekte eski ve yeni kuramı birbirinden ayırmaya olanak sağlayacak "yeni olguların" öngörüleri midir? Lancaster kuramının içerik bakımından eskisinden daha zengin olduğuna dair kuşku yoktur. Eskisini özel bir durum haline getirmesi pek de şaşırtıcı değil ancak genellemede

gösterdiği bu ilerlemenin sınanabilir türden yeni önemli sorunları da beraberinde getirdiği açık olmaktan uzaktır. Yeni kuramın özgün formülasyonundan bu yana çok az geliştirilmiş olması, özellikle de ampirik sorunlara uygulanma konusunda bir ilerleme sağlanmamış olması onun verimliliğinden kuşku duymak için yeni gerekçeler yaratmaktadır. Lancaster kuramının fiyat değişimlerinin malların kalitesinde değişimlere izin veren "hazza ilişkin göstergelerinin" hesaplamayı amaçlayan ortak eğilime yaptığı etkiyi tespit edebiliriz ancak bu en iyi durumda doğrudan etki yerine dolaylı etki yapmış olacaktır. Özetle, yeni kuramın şimdiye kadar tutunmayı başaramadığı ve başarıp başarmayacağının tahminden öteye gitmediğini söylemek doğru olacaktır.

Bu tahmini geliştirmek için ekonomik metodolojide bize yardım edecek bir şey yoktur: metodoloji yeni düşüncelerin değerlendirilmesini keskinleştirebilir ancak son tahlilde, Lancaster karakteristikler kuramı gibi henüz çiçeği burnunda araştırma programları değerini ekonomistlerin çalışmalarına yaptığı gerçek etkisiyle kanıtlamalıdır.

7

Firma kuramı

Klasik savunma

Eğer ortodoks tüketici davranışı kuramının işlevi negatif eğimli talep eğrileri kavramını haklı çıkarmaksa ortodoks firma kuramının işlevi de pozitif eğimli arz eğrileri kavramını haklı çıkarmaktır. Çıktı (ürün) ya da fiyatı statik ancak son derece rekabetçi bir çevre içinde stratejik bir değişken olarak kullanan ortodoks ya da neoklasik tek-ürünlü firma kuramı 140 yıldan beri (Cournot'nun onu icat ettiğinin kabul edildiği 1838 yılından beri) bizimledir. Bu süre içinde bu kurama yapılan sürekli eleştirilerin hedefi özellikle işadamlarının teknoloji kısıtlamalarına ve egemen talep modeline bağlı olarak parasal karlarını en üst düzeye çıkarmak (maksimize etmek) için mücadele verdiklerini öngören temel varsayımı olmuştur.

Ticari firmalar hakkında çeşitli tezler ileri sürülmüştür. Bunlar: ticari firmalar gerçekte kar, boş zaman, itibar, likidite (nakit), denetim, vb. gibi öğeleri kapsayan çok değişkenli fayda fonksiyonunu maksimize etmektedirler; karın kendisi yerine karlarını minimum bir düzeyde tutarak toplam satışları maksimize etmektedirler; tümüyle maksimizasyona ulaşmazlar ancak deneyimler ışığında kar hedeflerini arzuladıkları düzeyde olacak şekilde ayarlayarak "tatmin" sağlarlar; hâkim olan belirsizlikler nedeniyle maksimize edemezler ve bu nedenle, tam maliyetli fiyatlama gibi göz kararı hesaplama yöntemini benimserler; maksimize etmek istemezler ancak onun yerine hayatta kalmayı ve böylelikle kendilerini rakiplerinin bir adım önünde tutmaya yarayacak idari kurallara bağlı olarak işletmelerini yönetirler. Bu gibi eleştiriler ve onunla ilişkili olarak ticari davranış kuramının yeniden kurulmasına ilişkin öneriler son otuz yılda büyük ölçüde çoğalmıştır ve gerçekte bazı yorumcular tarafından geleneksel firma kuramının yıkılması olarak yorumlanmıştır (Nordquist, 1967).

Machlup tarafından ünlü 1946 Lester-Machlup tartışmasında katı biçimde belirtilen geleneksel ders kitabı kuramının klasik savunması genelde marjinal analiz ve özelde neoklasik firma kuramının ticari davranışlara tüm yönleriyle tam bir açıklama sağlamayı amaçlamadığı ancak daha çok piyasa güçlerindeki özel değişimlerin etkilerini öngörmeyi amaçladığı yönündedir. Hırpalanmış ve yaralar almış neoklasik firma kuramı hayatta kalmayı hak eder çünkü örneklerini vereceğimiz sağlaması yapılabilir niteliksel türden öngörüler yaratma olanağına sahiptir: "talepteki artış gerek üründe gerek ürün fiyatında yükselişe yol açar"; " parasal ücretlerdeki yükseliş istihdamda düşüşe neden olur"; ticari karlara konulan götürü verginin ürünler üzerinde hiçbir etkisi olmayacaktır"; ve diğerleri. Alternatif kuramların çoğu bu gibi zayıf öngörülerde bulunma olanağına sahip değildir ve genel konuşmak gerekirse, belirsiz sonuçlar için daha iyi öyküler anlatırlar.

Kabul etmek gerekirse, ders kitabı ticari firması açıkça gerçeğe uymayan "ideal tiptir": örneğin, tüketicinin talep eğrisine benzetirsek girişimcileri parasal ve parasal olmayan getirileri kapsayan tercihler endeksini maksimize eden girişimciler olarak kavramak yerine, işadamları fayda fonksiyonu doğrudan gözlemlenebilir parasal getirilere indirgenmiştir; bundan başka, zaman, belirsizlik ve bilgi edinme maliyeti gereksiz karmaşıklık olarak bir yana terk edilmiştir. Bununla birlikte, kuram basit, zarif, iç tutarlılığa sahiptir ve sağlam doğrulanmış kesin, nitelikli öngörüler üretir. Örnek olarak Machlup'un (1978, bölüm, 16, 26) tezi ve bu mesele için, Friedman'ın "getirilerin-maksimizasyonu hipotezini" savunma tezi gösterilebilir (bkz yukarıda Bölüm 4).

Bu gibi savunmalar ancak geleneksel kuramın öngörü başarılarının ayrıntılı incelenmesiyle desteklenmesi durumunda inandırıcılık taşıyabilir. Temel ekonomik değişkenlerin değişim yönünü doğru öngördüğü için basit bir kuramın sadece "gerçeğe uymayan" varsayımlar içermesi nedeniyle saraydan kovulmasını kabul etmek için "enstrümentalizm" metodolojisini kucaklamamız gerekmiyor; sadece gelecekte daha gerçekçi varsayımlara doğru çalışmak üzere anlaşalım. Ancak kesin zorluk standart firma kuramına ait öngörü kaydını değerlendirmektedir ve o değerlendirmeyi yaparken bu kuramın sadık yandaşlarından tipik olarak çok az yardım görmekteyiz. Hepsinden başka, kuramın nedensel kanıtlarla onaylanması kendisiyle çok sık çelişmektedir. Örneğin, kuram tam rekabet piyasasında karını maksimize eden bir firmanın kesinlikle ilan vermemesini öngörmektedir. Onun bunu yapması için özendirecek bir şey yoktur çünkü tam esnek bir talep eğrisiyle karşılaşmıştır ve ürettiğinin tümünü satabilir. Ancak birçok firma

yine de farklılaştırdığı ürünü için ilan vermektedir. Buradan ya firmanın karşılaştığı talep eğrilerinin her zaman aşağı doğru eğimli olduğu sonucuna varırız ki, bu durumda kuramın standart öngörüleri görülmemektedir; ya da hâkim olan piyasa yapısı tam rekabetten daha çok tekelci rekabete yakındır. Hâlbuki tekelci rekabet kuramı ürünün maliyeti ya da talebindeki değişimin ürünün fiyatı, fabrikanın büyüklüğü ya da o endüstri kolundaki firma sayısı üzerindeki etkisi üzerine muğlak öngörüler sağlamaz (bkz Blaug, 1985, ss. 391-6, 423-4).[1] Neoklasik firma kuramının basit olarak nihai ürün imal eden firmaların çoğuna uygulanamayacağı ve hatta ara mallar üreten tüm firmalara da uygulanamayacağı gibi zayıf bir sonuçla yüz yüze kalırız.

Benzer biçimde, geleneksel kuramın parasal ücretlerdeki yükselişin *ceteris paribus* firmalar tarafından sunulan istihdam hacminde düşüşe yol açacağı hakkındaki öngörüsü ücret enflasyonu karşısında dikkate değer istikrar sergilemiş gözüken kısa-vade istihdam fonksiyonları üzerindeki kanıtlardan ortaya çıkmadı. Öte yandan, eğer istihdam uzun vadede parasal ücretlere göre her zaman negatif biçimde değişmekteyse işsizlik oranını parasal ücretlerdeki değişim oranına ilişkilendiren düzgün Phillips eğrilerini gözlemlememiz gerekir ki, genelde bu ilişkiyi gözlemlemeyiz. Kuşku yok, geleneksel kuramı kısa vade istihdam fonksiyonunun istikrarını ve uzun vade istihdam fonksiyonunun da istikrarsızlığını dikkate alması için varsayımlarında buna özel yapılan (ad hoc) çeşitli ayarlamalarla yumuşatabiliriz ancak böyle yapınca onun standart öngörülerinin gerek sadeliğini gerek keskinliğini kaybederiz. Keynes *The General Theory*'de gerçek ücretle-

1 Samuelson (1967, ss. 108-9n) Chamberlin'in tekelci rekabet kuramına yaptığı eleştirinin Friedman-Stigler'in tam rekabet kuramının gerçek alternatifi olmadığına dair görüşüne destek olacağı konusunda uyararak kendini şunları söylemek zorunda hissetti: "*Foundations of Economic Analysis* adlı kitabımda kişisel olarak vurgulamama rağmen ... Kendimi Archibald'ın Chicago eleştirisini eleştirmesinden ayırmam gerekir. Archibald'ın Camberlin kuramının benim *Foundations* tarzı birkaç bulandırılmamış işaretli sonuçlarının göstergelerinden oluşan ikinci-derece maksimizasyon eşitsizliklerinin ampirik açıdan sınanabilir sonuçlarının önemi ... Eğer gerçek dünya Chamberlin-Robinson modellerinin izin verdiği davranış çeşitliliğini gösterirse – ve Chicago yazarlarının sadece bu önemli ampirik sapmaların var olduğunu yadsırken yanlış olduğuna inanıyorum – o zaman gerçeklik rekabetçi modelin önemli *birçok* niteliksel ve niceliksel *öngörülerini* yanlışlayacaktır. Böylelikle, öngörü gücü olan yeteneğin pragmatif sınanmasıyla, tam-rekabet modeli yeterli tahmin yapmayı başaramaz ... Chamberlin-Robinson modelinin birkaç ampirik gruplamasını (konfigürasyonu) ortadan kaldırması ve yalnızca biçimsel betimlemeler sağlaması anlamında 'boş' olması, *eğer gerçeklik de benzer şekilde* 'boş' ve 'dolu-olmayansa' onu rekabetçi tipin 'dolu' modeline tercih etmek için terk etmenin en küçük bir nedeni bile olmaz."

rin aynen Ortodoks firma kuramındaki gibi döngüsel eğilime karşıt olarak (countercyclical) (istihdam arttıkça yükselen ve tam tersi) değiştiğini iddia etti. Dunlop ve Tarshis ondan sonra ABD ve İngiltere'de gerçek ücretlerin döngüsel eğilimle aynı yönde (procyclical) dalgalandığını gösterdi. Bu Keynes'in kabul etmekten çok memnun olacağı bir bulguydu. Ancak ileriki çalışmalar Dunlop ve Tarshis'in bile özel bir durum analiz ettiğini ve genelde, döngüsel eğilimle aynı yönde ürün ücretlerinin döngüsel eğilime karşıt olarak ücretler kadar yaygın olduğunu göstermiştir (Michie, 1991; Fisher, 1991, s. 17).

Son bir örnek alacak olursak, geleneksel firma kuramı ticari gelirlere konan kurumlar vergisi gibi orantılı gelir vergisi uzun vadede firmalar tarafından tüketicilere kaydırılmamaktadır çünkü vergi kar düzeyini azaltırken karların maksimize edildiği üretim hacminde bir değişiklik yapmaz. Hâlbuki kurumlar vergisinin gerçekte kaydırıldığına dair dikkate değer kanıt vardır (Ward, 1972, s. 18) ve bu neoklasik firma kuramına karşı, perçinleyen değilse de uygun bir kanıttır (ve bu arada, satış-maksimizasyonu hipotezinden yanadır). Böylece, geleneksel ticari davranış kuramının nedensellik ampirizm sınavını uçuşan renklerle geçmesinden kuşku duyarız. Doğal olarak, hiçbir kuram bu sınavı geçmez, ancak standart firma kuramına karşı ya da ondan yana kanıtların değerlendirilmesinin sadece bir omuz silkmesi ve gerçek dünyaya doğrultulan bir parmakla çözümlenemeyeceğini göstermek için belki de buraya kadar söylediklerimiz yeterlidir.

Otuz yıldan uzun bir süredir ticari davranış kuramına yapılan saldırılara rağmen bu kuram bir şekilde ders kitaplarında ve mikroekonomideki sayısız uygulamalı sorunlarda yerini korumayı başarmıştır. Bu dikkat çekici uzun ömürlülük neyle açıklanabilir? Varlığını sürdürmesini tümüyle geleneğin inatçı etkisine yakıştırmak oldukça kolaydır. Onun yerine kuramın yaşamasını onun ampirik olarak sağlaması yapılmış öngörülere yakıştırmak birçok ekonomistin geleneksel kuramın gerçek öngörü gücünün geçmişine merak duymamasını açıklamadan bırakmış oluruz. Geleneksel kuramın şimdiye kadar üretilmiş alternatif ticari davranış kuramlar kadar iyi ya da onlardan daha iyi öngördüğünü iddia etmemiz de mümkün değil çünkü yalnızca iki tanesini gösterecek olursak, Baumol'un kısıtlara tabi satış maksimizasyon kuramıyla Williamson'un sevk ve idare kuramı standart kuramdan oldukça farklı statik öngörüler kast eder – oysa bu rakip kuramların karşılıklı gelişim kayıtlarını karşılaştırmak için ancak birkaç girişim yapılmıştır (ancak bkz Cyert ve Hendrick, 1972). Temel sorun sadece neoklasik fiyat kuramını değerlendirmeden geleneksel firma kuramını değerlendirme imkânımızın ol-

mayışıdır: firma kuramı gerçekte mikroekonomide daha kapsamlı bir bilimsel araştırma programı olması gereken bir programın yalnızca bir dalı olarak kalmıştır. Geleneksel firma kuramını değerlendirirken ya da onu kınarken bizim zorunlu olarak yargılamamızı onun bütünleyici parçasını oluşturan daha geniş kapsamlı araştırma programına kaydırmamız gerekmektedir.

Firma kuramını kendisine uygun kuramsal bağlamına yerleştirerek Lakatos'un bilimsel araştırma programları metodolojisinden (BAPM) ödünç almaktan başka bir şey yapmamış oluyoruz. Gerçekte, onun geleneksel ticari davranış kuramının değerlendirilmesi hakkında bize öğreteceklerini dikkate alarak BAPM'nin verimliliğinin daha iyi bir değerlendirilmesini kazanmış oluyoruz. Spiro Latsis'in geleneksel firma kuramını suçlamasını eleştirel bir gözle inceleyerek bunu yapmamız uygundur ve bu da BAPM'nin ekonomide bir vaka çalışması olarak incelenmesi için yapılacak ilk girişim olacaktır.

Durumsal determinizm

Latsis başlangıçta tüm tam rekabet, eksik rekabet ve tekelci rekabet kuramlarının hep birlikte ticari davranış konusunda aynı neoklasik araştırma programında tanımlanabilir bir "sert çekirdeği," bir "koruyucu kuşağı" ve bir "pozitif sezgisellik" sahip bir parçası olduğunu önerir (bkz yukarıda Bölüm 1). "Sert çekirdeğin ... (1) kar maksimizasyonu, (2) tam bilgilenme, (3) bağımsız kararlar ve (4) tam piyasalardan" oluştuğunu iddia eder (Latsis, 1972, s. 209; 1976, s. 23). Seçilen dili tartışmaksızın, bir BAP'ın "sert çekirdeğinin" metafizik önermelerden, yani ampirik olarak çürütülebilir önermelerden oluştuğunun altını çizmemiz gerekir. Böylelikle, ekonomistlerin genel anlatımıyla, eğer madde (1) ve (4) firma kuramına ait "varsayımlar" olarak adlandırılırsa onların "gerçekliği" ya da gerçeklikten uzak olmasıyla ilgili sorunlar onların metodolojik durumlarının yanlış anlaşıldığını gösterir. Bu "sert çekirdeğini" araştırma programının "koruyucu kuşağı" içinde yer alan bir firma kuramına dönüştürmek için çekirdek önermelerin yardımcı varsayımlarla tamamlanması gerekir; örneğin, "(1) ürün homojenliği, (2) büyük sayılar ve (3) serbest giriş çıkış" (1972, s. 212; 1976, s. 23). Bu yardımcı varsayımların bulunması ya da eksik kalması her özel durum için bağımsız sağlama yapılmasını gerektirir. Kısacası, yardımcı varsayımların tanımlayıcılıklarının doğruluğu anlamında "gerçekçi" olup olmadığını haklı olarak sorabiliriz çünkü kurama uygulanabilirlik ölçütünü bu yardımcı varsayımlar kazandırır. Neoklasik BAP'ın "pozitif sezgiselliği" tek bir kurala indirgenen bir yönergeler kümesinden oluşur: kuramların

karşılaştırmalı statik özelliklerini çıkartır. Daha özel olarak, (1) piyasaları alıcı ve satıcılar olarak böler; (2) piyasa yapısını belirler; (3)davranış varsayımlarına ait "ideal tip" tanımlar yaratır; (4) uygun *ceteris paribus* koşullarını koyar; (5) durumu matematiksel uç değer (extremum) sorununa çevirerek birinci ve ikinci derece koşulları inceler ve bunlar gibi (1972, ss. 212-13; 1976, s. 22).

Latsis'in ticari davranış için neoklasik araştırma programına yapıştırdığı etiket "durumsal determinizm"dir çünkü tam rekabeti karakterize eden koşullar altında karar vericinin alternatif eylem yollarından birini seçerken yaptığı ayrım sadece ticarette kalıp kalmama sorununa indirgenmiştir" (1972, s. 209; 1976, s. 25).[2] Bu ticarette kalma sorunundan ayrı olarak, rekabetçi firmanın aynı zamanda hangi ürünü üreteceği gerçeğini göz ardı etmiş gözükmektedir. Ancak tezin özü rekabetçi firmaların ya karlarını maksimize edecek düzeyde üretim yaptığı ya da hiç üretim yapmadıkları şeklindedir: açık eylem yollarının (rasyonel davranış kavramlarına ait daha geniş bir yelpaze) özgün olarak nesnel koşullar (maliyet, talep, teknoloji, sayılar, vb.) tarafından belirlendiği durumlara 'tek çıkış' ya da 'deli gömleği giydirme' durumu adını vereceğim" (1972, s. 211; 1976, s. 19).

Başka bir deyişle, tam rekabet piyasasındaki düzgün kar fonksiyonuna sahip bağımsız karar vericiye karşılaştığı durum hakkında bir kez tam bilgi verildiğinde, neoklasik kurama göre, onun için belli bir düzeyde üretim yapmak ya da ticaretten ayrılmak dışında yapacak bir şey kalmamaktadır. İç karar verme mekanizması yok, bilgi arayışı yok, cehalet ve belirsizlikle başa çıkmak için kural yok ve girişimciliğe benzer bir şey yok: alternatif eylem yollarından birini seçme sorunu şimdiye kadar kar maksimizasyonu varsayımının otomatik olarak tek en iyi eylem yolu haline geldiği en basit öğeye indirgenmiştir. Latsis ortodoks kuramın dürtüsel varsayımlarının öngörülerini etki yapmaksızın kar maksimizasyonundan iflastan kaçınma ilkesine doğru zayıflayarak gerilediği sonucuna varmaktadır (1972, s. 233; 1976, s. 24).

Ama bu öngörüler nelerdir? Kuramın amacı şu sorulara yanıt aramaktır: "(1) Metalar neden belli fiyatlarda mübadele edilir? (2) Bir kez ayarlamalar yapıldıktan sonra parametrelerdeki (örneğin, talep) değişimlerin modelimizin değişkenleri üzerindeki etkileri nelerdir?" (1972, ss. 212-13). Latsis belli koşullar altında kuramın bu gibi niteliksel öngörülerini dikkate almak

2 "Durumsal determinizm" deyimi Popper'in *Açık Toplumundan* türetilmiştir. Burada Popper *bu* ekonomi yöntemini "durumun analizi, durumsal mantık" olarak tasvir etmektedir.

için çok az zaman harcar. Ara sıra, yüksek rekabetçi endüstri dallarının bazen kuramın öngördüğü tarzda hareket etmediğini gösteren kanıtlara başvuruda bulunmaktadır (1972, ss. 219-20; 1976, s. 28) ancak çoğu yerde geleneksel kuramın zayıf öngörü geçmişine sahip olduğunu daha vakayı tartışmaya girme zahmetine bile katlanmaksızın peşinen kabul eder.

Tam rekabet koşullarına gerçekliğe yakınlık göstergesi olarak yapılan geleneksel başvurunun geleneksel kar maksimizasyonu kuramın uygulanabilirliğine ait sınırları belirlemekte başarısız kaldığını gösterirken çok az zorluk çeker; öyle ki, oligopolistlerin davranışlarını da aynı araçlarla analiz edilmesi gerektiği sonucuna varır. Ancak bu gibi eleştiriler bize bu kuramın "onaylama derecesi" hakkında hiçbir şey söylemez. Bunun için, kuramın sınamalarının karşılaştığı zorluklar açısından geçmişte görülen performansı ve kuramın bu sınavlardan geçip geçmediği hakkında bir rapora gerek duyarız (bkz yukarıda Bölüm 1). Latsis böyle bir rapor vermez. Kısmen, esas iddiasının tüm programın sonraki versiyonlarının önemli ampirik sonuçlar yaratmayı başaramamasıdır. Ancak işin gerçeği onların öyle olduğunun sanılmasıdır. Örneğin, farklılaştırılmış ürünlere sahip çok satıcılı bir örnek vakada Chamberlin teğet çözümünün aşırı kapasite sorununu öngörmesi beklenmekteydi. Benzer biçimde, oligopol (çok ortaklı tekel) koşullarında ortak kar maksimizasyonu kuramlarından da fiyat katılığını öngörmesi beklenmekteydi. Bu nedenle, bu öngörülerin kanıtlardan yola çıkılarak ortaya getirilip getirilmediğini sormaktan kaçınamayız.

Böylece, Latsis'in neoklasik firma kuramını "yozlaştırıcı" olarak nitelemesinin (1972, s. 234; 1976, s. 30) gerçekte onun sınanabilir sonuçlarından daha çok kuramın varsayımlarının incelenmesine dayandığı sonucundan kaçmamız zordur. Bu vardığımız sonuç onun Carnegie ticari davranış okulunu neoklasik firma kuramına rakip bir araştırma programı olarak yaptığı tartışmayı düşünerek daha da güçlenmiştir. Simon, Cyert ile March, Williamson ve Baumol'un yazdıklarında davranışçılıkla örgütçülük arasında yararlı bir ayrım çizmektedir. Birincisi sürekli değişen ve yalnızca kısmen bilinen bir çevrede öğrenmeyi ve durgunluğa vurgu yaparken ikincisi örgütlerin yaşamalarını sürdürmek için duydukları gereksinimlere vurgu yapar. *Davranışçılık* tek bir karar vericiye uygulanabilir ancak *örgütçülük* bu tür hayvanların var olduğu düşüncesine karşı çıkar ve karar vericilerin hedeflerinin *apaçık* (a priori) varsayımlarla saptanması şeklinde değil de gerçek dünyadaki karar verme süreçlerine ait gözlemlerle *sonradan* (a posteriori) kesinleştirilmesi gerektiğinde ısrar eder. Geleneksel kuram karar vericiyi bir şifreye dönüştürür. Hâlbuki gerek davranışçı gerek örgütçü kuramlar

dikkatini karar verici oyuncunun ya da oyuncuların doğasına ve karakteristiklerine yoğunlaştırır. Böyle hareket ederken tüm "sert çekirdek" optimizasyon kavramlarını ret ederek ve hatta aynı piyasa durumuyla karşı karşıya kalan tüm ticari firmalara uygulanabilir genel bir analitik çözüm kavramına bile karşı çıkarak yaparlar.

Latsis Carnegie okulunu çiçeği burnunda bir araştırma programı olarak değerlendirme girişiminin olgunlaşmamış sayılması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım geleneksel kurama uygun düşmeyen sorunlar için potansiyel olabilir ancak "neoklasik kuram davranışçılığa bağlı olarak sormaya başlamamızın bile mümkün olmadığı sorulara basit bazı yanıtlar vermektedir (yani, piyasa yapısı ve davranışı alanında)" (1972, s. 233). Aynı şekilde, Carnegie okulu "beklenmedik herhangi yeni bir olguyu başarıyla öngörmemiştir" ve "bir araştırma programı olarak, neoklasik karşıtından daha az zengin ve daha az tutarlıdır" (1972, s.234). Ancak bunun geleneksel kuramın üstünlüğü anlamına geleceği korkusuyla, Latsis bunların ölçülmesi mümkün olmayan araştırma programları olduğunu eklemekten çekinir: "iki yaklaşım, benim görüşüme göre geniş bir alan üzerinde önemli derecede farklı ve karşılıklı özel niteliklere sahiptir" (1972, s. 233).[3]

Başka bir deyişle, kendi etki alanında hiçbir rakibi olmamasına rağmen neoklasik araştırma programı "yozlaştırıcı" olarak kınanmıştır ve dahası, bu kınama ampirik öngörülerine ait geçmiş kayıtlar yerine "durumsal determinizm" mantığını temel almıştır. Son tahlilde, bu nedenle Latsis, Lakatos'un BAPM'nin önemini yadsımaktadır: neoklasik kuram baştan ret edilmiştir çünkü kuramsal olarak verimsizdir ve ampirik olarak onaylanmayı başaramadığı için yalnızca ikincil kalmaktadır. Bu eleştiride yanlış bir şey yoktur ancak BAPM'nin ekonomiye uygulanmasından beklenenleri karşılamamaktadır.

3 Metodolojik çerçeveyi çizerken Lakatos'tan daha çok Kuhn'a dayanırken, Loasby (1976, bölümler 7, 11) aynı sonuçlara varır ancak geleneksel firma kuramını ticari işletmelerin iç karar alma süreçlerini dikkate almadığı için kınarken Latsis'ten daha da serttir (ayrıca bkz Leibenstein, 1979, ss. 481-4). Machlup (1978, s. 525) Latsis'e verdiği yanıtta davranışçılıkla marjinalizm arasındaki ölçülemezliğin kabulünü sabırsızlıkla kavramıştır ve şunu iddia etmiştir: belli firmaların eylemlerini açıklayan ve öngören kuramlarla sonuçlanmak üzere tasarlanmış bir araştırma programı marjinalist kuramın sadelik ve genelliğiyle asla yarışamaz. Kurgusal bir kar maksimizasyoncusunun karmaşık eğilimlerini temel alan marjinalist kuram gerçek dünyadaki gerçek firma davranışlarını açıklama tutkusuna sahip olamamıştır."

Oligopole rağmen rekabetçi sonuçlar

Modern endüstriyel ekonomiler hemen hemen tümüyle birkaç büyük üreticiden oluşan imalat sektörüyle nitelenmektedir. Buradaki piyasa yapısı tam rekabetten daha çok oligopol tarzındadır. Az oyuncu arasındaki rekabet çok oyuncu arasındaki rekabet gibi değildir çünkü sayının azlığı karar vericiliğin birbirlerine bağımlı olma fenomenini getirmektedir. Bunun sonucunda, her firma öteki firmanın davranışının ne olacağına nasıl inanıyorsa ona bağımlı olarak hareket eder ve bu sonsuz bağımlılık ilişkisi içinde sürer gider (ad infinutum). Burada öykü Cournot'yla başlar. Onun oligopolcü rekabet modeli gerçekte karşılıklı bağımlılığın tüm ilginç karmaşalarına yasak getirmiştir. O zamandan beri, sayısız özel oligopol kuramı karşılıklı bağımlılık fenomenine rağmen kesin sonuç almak için arayış içinde olmuş ancak başarıları çok az olmuştur. Martin Shubik'in (1970, s. 415) oligopol kuramının durumunu şifreli bir tarzda yaptığı özetini kabul etmeyen çok az ekonomist olacaktır: "Oligopol kuramı yoktur. Model kırıntıları vardır: bazıları akla yatkın olarak çok iyi analiz edilmiştir, bazıları az incelenmiştir. Bizim sözde kuramlarımız sağduyu, tutarsızlık, birkaç gözlem, çok miktarda nedensel ampirizm ve belli miktarda matematik ve mantığı temel almıştır."

Varsayımları "gerçeğe aykırı" olduğu için değil ancak öncül ya da sınırlayıcı koşulları yerine getirilmediği için neoklasik firma kuramının oligopol durumlarına uygulanması mümkün değildir. Prensipte, bu nedenle Unilever ya da U.S. Steel gibi firmaların davranışını inceleyerek onun öngörülerini sınamaya kalkışmak yersiz olur çünkü böyle bir incelemeden ne sonuç çıkarsa çıksın, neoklasik firma kuramının ampirik durumu hakkında dayanak bulması mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte, o kuramın esas niteliksel öngörüleri uygulamalı ekonomide açıkça oligopolcü firmalar da dâhil olmak üzere ticari firmaların tüm renklerini (spectrum) ortadan kesen sorulara kaba saba ama işe yarar hazır yanıt sağlamak amacıyla geniş çapta kullanılmaktadır. Kavram, tekel ve oligopolün varlığına rağmen dev şirketler arasındaki dinamik rekabet sürecinin tam rekabet sürecinin sonuçlarına yaklaşan sonuçlar yaratmasıdır. Öyle ki, neoklasik firma kuramı işte yararlı bir ders/kıssa çıkarmakta ve gerçekte kuramın tüm yardımcı varsayımlarını bile çiğneyecek durumlarda bile sağlam sonuçlar sağlamaktadır. Bu inanış o kadar muğlaktı ki, onun öngörü yapmak ve politika kararlarına ulaşmak için çok az yararı olacağı savunulmuştu (Lipsey, 1989, ss. 281-2; ayrıca Nelson ve Winter, 1982, ss. 356-65). Kesinlikle muğlaktı, ancak bu böyle bir bakış açısının ekonomik davranış hakkında kesin öngörüler yapacağı anlamına gelmiyordu. Doğrusu, uzun vadede tüm firmaların davra-

nışının rekabetçi firmaların davranışına yaklaşacağı iddiası statik neoklasik ticaret davranışı kuramından farklı bir kuramdır: *son-hal* rekabetinin denge durumuna ait statik kuramdan ayrı olarak rekabet *sürecine* ait dinamik bir kuramdır – bu Alchian tezini tartışırken daha önce karşılaştığımız bir ayrımdır (bkz yukarıda Bölüm 4).

O dinamik kuramı değerlendirirken onun prensipte bile sınanmasının mümkün olmadığı bir tarzda nadiren formüle edilmiş olmasından kaynaklanan bir zorlukla karşılaşıyoruz. Bir yanda, rekabet süreci bir endüstri dalının yeni gelenlerin potansiyeline açık olduğunu kast eder – Baumol, Panzar ve Willig'in dilinde "itiraz kaldırır" şeklinde ifade edilmiştir (1986). Öte yandan, genelde ölçek büyüklüğüne ve girişe karşı konulan bazı engellerin yenilikçi yatırımların başlatılması için bir risk sigortası sağlamak için gerekli olduğuna inanılmaktadır – Schumpeter'in sevdiği şekilde söylersek, büyüme büyük iş yatırımları gerektirir. Bununla birlikte, bir oligopolcü endüstri dalına girişe karşı engelleri azaltmak maliyet ve fiyatları indirir. Bir endüstri dalında firma sayısı ne kadar çok olursa fiyat esnekliği derecesi de o kadar yüksek olur ve hatta teknik dinamizm hızı da o kadar artar. Ancak bu gibi kavramlar büyük ticari faaliyet koşullarında işleyen rekabet kuramının tutarlı bir şekilde sunumunu gösterecek anlamda neredeyse hiçbir zaman bir araya getirilmemiştir. Ne var ki, bu kuramın öğeleri Adam Smith'te, John Stuart Mill'de ve özellikle Alfred Marshall'da gözükmektedir (bkz Loasby, 1990; Williams, 1978, bölüm 4 ve Backhouse, 1990).

Elimizde, bir yanda tam rekabet koşulları altında titizlikle hazırlanmış ticaret davranış kuramı vardır. Bu kuram artık modern ekonomistler arasında genel kabul görmemektedir ve oligopol koşulları altında sınanması mümkün değildir. Öte yandan, zayıfça kurulmuş bir işleyen rekabet kuramı bulunmaktadır. Bu kuramda genel kabul görse de yanlışlanma potansiyeline sahip olacak şekilde tasarlanmamıştır. Elimizde yalnızca rekabetçi denge durumunun mükemmele yakın bir savunması kalmıştır: tam söylenecek olursa, ilgilendiğimiz çoğu endüstri dalına uygulanmaz ve hatta bizi esrarengiz biçimde aynı sonuçlara ulaştırır (bkz Yamey, 1972). Mcclelland'ın (1975, s. 125) koyduğu şekilde: "Mikroekonominin, kuramsal ve pratik bir köşetaşı neoklasik modelin eşdeğerlerine analiz edilen ekonomik durum her ne olursa olsun hoşgörülebilir bir derecede erişilebileceğidir. O tarihe kadar – tüm önemiyle birlikte – büyük çapta sınanmamış bir hipotezdi."

Bazıları için bu geçmiş bir sonuçtur çünkü ekonomik davranışın zamana bağlı olmayan denge sistemleriyle açıklanabileceğinden uzun süredir kuşku duymaktaydılar. Janos Kornai'nin *Anti-Equilibrium*'u(1971) (Den-

ge Durumu Karşıtı), George Shackle'ın *Epistemics and Economics*'i (1973) (Epistemik ve Ekonomi), Brian Loasby'nin *Choice, Complexity and Ignorance*'ı (1976) (Seçim, Karmaşıklık ve Cehalet), Alfred Eichner'in *The Megacorp and Oligopoly*'si (1976) (Büyük Şirket ve Oligopol), Richard Nelson ve Sidney Winter'in *An Evolutionary Theory of Economic Change*'i (1982) (Ekonomik Değişimin Evrimsel Kuramı) ve yeni "Avusturya ekonomisinde" (bkz yukarıda Bölüm 4) yazılanlar şu konularda ısrar ederler: ekonomik kararlar yaygın belirsizlik ve eksik bilgi koşulları altında yapılmaktadır; zaman öğrenek geçer ve böylelikle ekonomik kararlar prensip olarak geriye dönüşmeyecektir; böylece, rasyonel eylem kavramına sahip denge ekonomisi zaman içinde ekonomik davranışın açıklamasına uygulanamaz. Buradan kesin, öngörü gücü olan bir ekonomi biliminin mümkün olmadığı sonucu çıkar: kuramın amacı neler olacağını öngörmek değil ancak yalnızca çeşitli olası sonuçları sınıflandırmak (Shackle, 1973, ss. 72-3) ya da önceden seçilen parametre değerleri ve tesadüfen yaratılan verileri kullanarak olası sonuçları canlandırmaktır (Nelson ve Winter, 1982, bölümler 7, 8, 12-14).

Söylememize gerek yok, biz tu tür Popper karşıtı sonuçları kabul etmeyiz ve Samuelson'un "niteliksel kalkulus" programını uygulamamız gerektiğini tekrar vurguluyoruz; "niceliksel kalkulus" programından söz etmek gereksiz. Eğer insan davranışını öngörmek tümüyle olanaksızsa, eğer hiçbirimiz öteki kişilerin davranışı hakkında hiçbir şey öngöremezsek; bırakın ekonomik yaşam hakkındaki kuramları ekonomik yaşamın kendisi hayal bile edilemez. Ekonomik olayları öngörme kapasitesinden tümüyle yoksun olmak geleneksel ekonomik kuramı silip atmakla kalmaz: tüm diğer ekonomi tiplerini ve aynı zamanda hükümetlere ve ticari işletmelere sunulan sahte tavsiyeleri tümden silip atacaktır.

Kuşkusuz, ekonomik oyuncuların kendi çıkarları doğrultusunda tam bilgiyle ve doğru beklentilerle rasyonel olarak hareket ettiği varsayımı yalnızca denge durumunda olduğumuz zaman anlam kazanır. Öte yandan dengesizlik durumundan nasıl çıkılacağının öyküsünü de biraz karmaşık hale sokar: denge durumunda, piyasa fiyatları gerek duyduğumuz tüm bilgiyi iletmektedir ancak denge durumundan çıkarken aynı fiyatlar bizi sistematik olarak yanıltır. Öte yandan, yanlış beklentileri ve eksik bilgiyi nasıl dikkate alacağız? Her ekonomik durum için tam bilgiyi temel alan bir doğru beklenti kümesi vardır ancak yanlış olanlardan sonsuz çeşit bulunmaktadır. Tüm yanlış beklenti tiplerini ve tüm olası bilgisizlik durumlarını sadece sınıflandırmak gerçekte her tür genellemeden vazgeçer ((Hutchison, 1977, ss. 70-80). Hatta, Herbert Simon "kesin koşullar altında maksimizasyon"

kavramının yerine yapıcı bir değişiklik olarak "kısıtlanmış rasyonalite" kavramıyla, ticari örgütlerdeki karar verme süreçlerin üzerine genel duyurular hazırlama yeteneği olduğunu iddia etmez (bkz Simon, 1979). Kısacası, kesin koşullar altında maksimizasyonu varsayımını terk etmek için yapılan çağrılar şimdiye kadar yerine başka bir şey koymak için gerçekten inandırıcı bir öneri getirmemişlerdir.

Geleneksel firma kuramı açısından, hâlbuki öngörülerini ona uygulamak için gerekli koşulları nadiren tatmin eden bir dünyada sınanıp sınanamayacağına dair hayati soru yanıtsız beklemektedir. Bu kuramın tarım ve sermaye piyasası dışında öngörü gücünün az olmasından kaynaklanabilir. Bu durumda, ne var ki bunların ekonomik sonuçlar hakkında kesin öngörüleri kast etmesi koşuluyla, belki de zihnimizi firmanın dengesizlik durumu kuramlarına açık tutmamız gereklidir. Yapamayacağımız şey, bunları izleyen sonuçların gerçek dünyada gözlemlenmesine karşı çıkarak denge kavramlarıyla çalışmayı sürdürmektir. Hutchison'un (1965, ss. 105-6) uzun süre önce söylediği gibi: "denge konumuyla zihni özel olarak meşgul etmeyi haklı çıkarmak için ekonomik sistemimizde bu konuma doğru bir eğilim olduğuna dair sınanabilir bir ampirik doğru olduğunu ya da o yeniden ayarlamaların genelde yeni denge bozucu durumların gerçekleşmesinden daha çabuk yapılacağını iddia etmek zorunludur."

8

Genel denge kuramı

Genel denge kuramının sınanması

Tüketici ve üreticilerin maksizimizasyona yönelik davranışlarının, belirli koşullar altında ekonomideki her ürün ve faktör piyasasında talep ve arz edilen miktarlar arasında bir denge durumuyla sonuçlanmasının mümkün olduğu ve böyle sonuçlanacağını 1874'te ilk söyleyen Léon Walras'tı. Bu genel dengenin (GD) mümkün olduğu ve hatta olasılığın var olduğu önerisi 1930'lara kadar dikkatlice kanıtlanmamıştı ancak o tarihten çok daha önce Walras tarafından yapılan kabaca bir kanıt artan sayıda ekonomist için inandırıcılık taşımaktaydı. Şimdiye kadar, Walrasçı GD'nin ekonomik oyuncuların maksimize edici davranışlarının bir mantıksal sonucu olduğu kadar GD'nin özenli varlık kanıtları çeşitli kısmi denge kuramlarına ait bağımsız kontroller sağlamıştır. Halbuki modern endüstrileşmiş ekonomiler sık sık dengesizlik durumu sergilemiş ve hatta emek piyasalarında kronik dengesizlik göstermişlerdir. O zaman tüm piyasalarda bir denge durumu sergilemeyi açıkça başaramayan bir ekonominin aynı zamanda tüketici davranışına ait fayda-maksimizasyonu kuramı ve firmaya ait kar-maksimizasyonu kuramı gibi kuramlarını da yanlışladığını çıkarsayabilir miyiz? Hayır, çünkü belli endüstri dallarında yaygın biçimde görülen ölçek ekonomilerinin, dış etkenler fenomeninden söz etmeyecek olursak GD kuramının doğrudan doğruya bazı başlangıç koşullarını yerine getirmediğini söylemektedir; bu nedenle, GD kuramı yanlış olmaktan daha çok uygulanması mümkün olmayan bir kuramdır.

GD kuramının ancak ekonomideki tüm piyasalarda en az bir denge tasarımı bulunduğunu söyleyen esas sonucunu sınamak amacıyla sadece yetersiz formüle edilmiş olduğu tartışılabilir. Örneğin, GD şemasının içine

yaygın belirsizlik varsayımını sokmadan parayı yerleştirmenin zor olduğu kanıtlanmıştır. Ancak tüketici davranış kuramı, firma kuramı ve faktör taleplerine ait marjinal üretkenlik kuramı hepsi gelecek sonuçlar hakkındaki bilgilerin kesin olduğu varsayımını temel almaktadır. Başka bir deyişle, GD kuramını sınamak amacıyla yapılacak bir girişim bütün olarak kısmi denge farkına ait geleneksel mikroekonomik önermeler cephaneliğinden daha fazla bir şeyler kapsamaktadır.

Ne var ki, GD kuramını sınamaktan söz etmek yanlış bir tuşa basmak gibidir. Tam istihdam koşullarını gözlemlemiş olsak bile GD'nin tüm piyasalarda var olduğunu sadece bakarak doğrulamamız zordur. Bir anlamda GD kuramı öngörülerde bulunmaz: GD'nin mantıksal olarak mümkün olduğunu nasıl ortaya çıkacağını göstermeden ve hatta gerçekte kendiliğinden kuvvetler sonucunda gerçekte ortaya çıkacağını iddia etmeden saptamaya girişir. Kesinlikle, Walras'ın kendisi de gerçek dünyadaki rekabetçi piyasaların denge durumuna "el yordamıyla (tâtonnement)" eriştiği şeklinde açıklanabileceğine inanmaktaydı. Ancak Walrasçı *el yordamıyla erişme (tâtonnement)* kavramında ciddi kusurlar bulunmaktaydı (bkz Blaug, 1980, ss. 578-80 ve Walker, 1987) ve bugüne kadar ekonomideki nihai denge durumunun bir bütün olarak denge durumuna doğru girilen yoldan bağımsız olduğunu ya da seçilen olası yolların tümü arasında gerçekten benimsenen yolun denge durumuna doğru yaklaşacağını ve yaklaşması gerektiğini göstermek mümkün değildir. Arrow-Debreu'nun farklı GD kuramı üzerine tüm modern çalışmalar "varlık teoremleriyle" – GD sisteminin özgün çözümünü sağlayan koşulları ifade eden teoremler – ve bir kez denge noktasına ulaştıktan sonra denge durumunun istikrarlılığı sorunuyla kısıtlanmıştır. Başka bir deyişle, GD kuramıyla başvurulan dengeleyici kuvvetlerin gerçek dünya karşılıklarını keşfetmeye neredeyse Walras kadar uzakta bulunuyoruz.

Kuram mı; çerçeve mi?

GD'nin varlığına ilişkin Arrow-Debreu kanıtlamaları kritik olarak iki varsayıma dayanmaktadır: tüketim ve üretim kümelerinin dışbükey olduğu ve her ekonomik oyuncunun öteki oyuncular için değerli olan bazı kaynaklara sahip olduğu. Böyle bir denge durumunun küresel istikrarının sırasıyla her ekonomik oyuncunun toplam talep düzeyi hakkında bilgiye sahip olduğunu temin eden dinamik sürecin varlığına ve en son alış veriş işlemlerinin denge fiyatları dışında gerçekleşmemesine bağlıdır. Bu varsayımların bazıları artan getiriler ilkesinin az sayıda endüstri dalında ve hatta tekelci rekabet önlemi olarak tüm endüstri dallarında geçerli olması için

bir az yumuşatılabilir. Ancak oligopolün varlığı tüketim ve üretimde dış etkenlerin varlığından söz etmeksizin tüm diğer rekabetçi denge durumlarını bozduğu kadar tüm GD çözümlerini bozar.

GD kuramının ampirik içeriği olmadığı için gerçek *kuram* terimini doğrulamak çok zordur ve onun en önde gelen savunucuları gerçekte onu *çerçeve* ya da *paradigma* olarak etiketlemeye özen göstermişlerdir (bkz Hahn, 1984, ss. 44-5). Etkin soru niye böyle bir çerçeveye ihtiyacımız olduğu değil de niye kıt entelektüel kaynakları sürekli olarak onu saflaştırmak ve genişletmek için yatırmayı neden sürdürmemiz gerektiğidir. Ya eğer GD çerçevesinden gerçek ekonomik sistemlerin işleyişi hakkında bir şeyler öğrenirsek ne olur? Çerçevenin geleneksel savunması GD'yi üretmek için gerekli zorunlu ve yeterli koşullara dair kesin önermelerin gerçek dünyada denge durumuna gerçekte nasıl ulaşıldığına bir ara ışık tutacağıdır. Ancak daha yakında GD çerçevesi tümüyle negatif terimlerle savunulmuştur: şimdi bize anlatılan onun yaygın inanılan ancak geçersiz tezlerin kesin çürütülmesini kolaylaştırdığıdır (Arrow ve Hahn, 1971, ss. vi-vii).

Şimdi kişisel çıkarlarla yönlendirilen ve fiyat işaretlerinin rehberlik ettiği merkezi dağıtılmış bir ekonominin ekonomik kaynakların tutarlı dağıtımıyla uygun düşeceğini gösterme arayışını sürdürmüş Adam Smith'den günümüze kadar uzanan uzun ve oldukça heybetli bir ekonomistler çizgisi vardır. Kaynakların bu tarz dağıtımı, düzgün tanımlanmış anlamında, mümkün olan alternatif dağıtım sınıflarına göre üstün sayılmıştır. Bundan başka, fiyat işaretleri bu tutarlılık derecesini saptayacak şekilde işlemelidir. Bu iddianın bu geleneği terk etmemiş herhangi birine ne kadar şaşırtıcı olacağını anlamak önemlidir ... "Görünmez elden" yana iddiaların doğru olacağı bir dünya yaratmak mümkün olmasına rağmen bu iddiaların gerçek dünyada geçerli olmayacağını vurgulamak yeterli değildir. Dünyanın herhangi bir tasvirinde esas olarak sayılan dünya özelliklerinin tam olarak nasıl onu aynı zamanda bu iddiaları kanıtlayacağının gösterilmesi gerekir. "Doğru olabilir miydi?" sorusunu yanıtlamaya çalışırken onun niye doğru olmayabileceği hakkında bayağı bir şeyler öğreniriz.

GD "kuramının" sadece Adam Smith kadar eski bir ekonomik geleneği kusursuz yaptığı ve böylelikle bizim tam olarak Pareto optimalin, rekabetçi denge durumunun gerçekte niye hiçbir zaman maddileşemeyeceğini gösterme imkânı tanıyan iddiası tarihsel bir hicivdir. Emin olmak için, görünmez el öğeleri Adam Smith'de de Alfred Marshall'daki kadar bulunmaktadır. Bununla birlikte, Smith-Marshall' ait çalışabilir rekabet ya da serbest rekabet analizi Walras ve Pareto'nunkinden esasta farklı bir gelenektedir. Eğer gerçekte "GD denge durumunda güçlü ve onun nasıl ortaya çıktığı konusunda çok zayıfsa" (Hahn, 1984, s. 140) Smith-Marshall analizi denge

durumunda zayıf ve onun nasıl ortaya çıktığı konusunda çok güçlüdür: o daha çok rekabetçi denge durumunun son-halinden daha fazla rekabetçi sürecin bir incelemesidir (Loasby, 1976, s. 47; Backhouse, 1990). Adam Smith'in rekabetin "görünmez elini" onaylaması onun "iş bölümünü," yani teknik gelişmeyi ve isteklerin genişlemesini destekleme kavramını temel almaktaydı; kısacası, toplumun en yoksul üyelerinin bile yaşam standardını yükseltmişti. Benzer biçimde, Marshall'ın kapitalizmden yana korunmalı iddiaları rekabetçi ekonominin dinamik sonuçlarına dayanmaktaydı ve tam rekabetin statik modelinin eylemiyle ulaşılmış kaynakların verimli paylaştırılması ilkesini temel almamıştı. Ancak tarihsel şeceresi bir yana, GD "kuramıyla" görünmez el teoremi arasındaki bağlantı yüzeyseldir. Görünmez el teoremi tam rekabetin doğası hakkında tanımlayıcı ya da değerlendirici bir iddiadır (bkz yukarıda Bölüm 5), hâlbuki GD çerçevesi gerçek dünyayı betimlemeyi ve kesinlikle onu değerlendirmeyi de hiçbir şekilde istemez.

GD kurulması Frank Hahn'ın içtenlikle kabul ettiği gibi:

> ... hiçbir şekilde biçimsel ya da açık nedensel iddialarda bulunmaz: örneğin bir dizi gerçek ekonomik durumların bir denge durumuyla sonuçlanabileceği gibi bir varsayıma sahip değildir. Ancak, çok zayıf nedensel bir önermeyle teşvik edilmiştir. Bu akla yakın ekonomik durumlar dizisinin sona ereceği anlamına gelmez; eğer sona erecek olursa o son durum da denge noktası olmayacaktır ... Bunun herhangi özel bir sürecin dâhil olmadığı güçlü bir önerme olmadığı görülecektir. O kadar zayıf kalan bu iddianın aynı zamanda yanlış da olabileceği açıktır.

GD çerçevesinin iç tutarlılığını tümüyle bir mantık alıştırması olarak düşünebiliriz ancak bir ekonomik durumlar dizisi akla yakın oluyorsa bir denge noktasında son bulacağı şeklindeki "çok zayıf nedensel önermenin" yanlışlığını nasıl gösterebiliriz? "Akla yakın" sözcüğü kesin olarak gerçek dünya koşullarına başvuruda bulunmayı önerir. Oysa GD çerçevesi kuramlar dünyasından gerçekler dünyasına geçiş sağlayacak bir köprüden yoksun gibi gözüküyor.

GD kuramının anlamını yorumlamanın Walras zamanından bu yana 180 derece döndüğünü fark etmek önemlidir. Walras kendisi de modelinin soyut olduğunu ancak kapitalist bir toplumda rekabetin fiyatları denge durumuna doğru sürüklediğini göstermek anlamında yanıltıcı olmadığını kendisi de kavramış gözükmektedir (Walker, 1984). Benzer biçimde, GD kuramı, elli yıl ortalardan kaybolduktan sonra 1930'larda Hicks ve Samuelson tarafından canlandırıldığı zaman ona gerçek bir kapitalist ekonominin akla uygun bir betimlemesi olarak bakmak yaygın kabul görmüştü. Böyle-

likle, 1930'lardaki Büyük Sosyalist Hesaplama Tartışması sırasında Oskar Lange sosyalizmdeki planlama bürosunun kapitalizmde olana benzer biçimde, yani Walras'ın *el yordamıyla bulma* (tâtonnement) kavramıyla anlattığı deneme-yanılma yöntemiyle fiyatları dengeye getireceğini savunmuştu (Lavoie, 1985, ss. 120-1). Lange'nin *Economic Theory of Socialism* (1936) (Sosyalizmin Ekonomik Kuramı) savaş öncesi ekonomistlerin Walrasçı sistemi ilk olarak öğrendiği bir çalışma oldu ancak daha da önemli olarak ondan büyük ekonomik konularla uğraşmak için büyük önemi olduğunu öğrendiler; hâlbuki şimdilerde GD kavramının mantıksal olarak tutarlı bir denge modelinin ne anlama geldiğini anlatan tümüyle biçimsel bir ifadesi olarak savunulmaktadır. Hatta GD kuramının en istek uyandırıcı modern savunucuları bile onun kapitalist ekonomi için herhangi bir tür tanım ya da reçete sağladığını bir an bile hayal etmiyor.

Pratiğe uygunluk

Bununla birlikte Hahn (1984, ss. 44-15; 1985, ss. 19-20) bize GD çerçevesinin "büyük pratik öneme" sahip olduğunu temin eder çünkü o tükenebilir kaynaklar, dalgalı döviz kurları ve dış yardım gibi tüm hastalıklı politika görüşlerinin her türünü çürütmek için kullanmak mümkündür. Ancak Arrow-Debreu GD "kuramı" için pratiğe uygunluk iddiasında bulunduktan sonra, Hahn (1984, s. 69) "paradigma doğal olarak büyük amaçlar peşinde koşan bir genelliğe sahiptir ve bir çok önemli amaç için çok daha ılımlı Marshallcı bir aygıtın da oldukça iyi iş göreceğini" teslim etmektedir. Yine ancak daha şiddetle:

> Bu nedenle denge kavramımızın gerçek ekonomilerin sıralı karakterini yansıtması gerektiğini mantıklı buluyoruz ... Bu sırasıyla bilgi süreç ve maliyetlerinin, değiş-tokuş ve değiş-tokuş maliyetlerinin ve aynı zamanda beklentiler ve belirsizliklerin açıkça ve esaslıca denge kavramı içine dahil edilmesini gerektirmektedir. Arrow-Debreu tasarımının yapmadığı işte budur. Onun oldukça yararsız olduğuna bu nedenle inanmıyorum. Ancak kesinlikle ekonomik süreçlerin son duraklarına ait gerekli betimlemeleri sağlama iddiasından vazgeçmesi gereken bir vakadır [Hahn, 1984, s. 53].

Hahn'ın yoğun biçimde tartışılmış GD "kuramı" savunması hakkında çok daha fazla şey söylenebilirdi. Bundan dolayı zaman zaman genelde denge durumu analizini onun özel durumuyla yan yana getirmektedir.[1] Hahn (1984, s. 137) "GD öğrencisinin ... tanımlayıcı bir kuram oluştur-

1 Hahn'ın tezleri hakkında daha başka yorumlar için, bkz Coddington (1975); Loasby (1976, ss. 44-50, 1990, bölüm 8) ve Hutchison (1977, ss. 81-7).

maya doğru ilerlemenin mümkün olduğu bir başlangıç noktasına sahip olduğuna inandığını," ileri sürmektedir. Bununla birlikte, GD "kuramının yakın yıllarda devamlı saflaştırması, aksiyomlarının sürekli zayıflatması ve kısıtlayıcı koşullarının genellenmesi (bkz Weintrub, 1977) bizi böyle tanımlayıcı bir kurama yaklaştırmamıştır. Özetle, Loasby'nin (1976, s. 50) GD araştırma programının genelde "kuramda şiddetli katılıkla uygulamada önemsemeyen gevşekliği" birleştirdiği sonucuna karşı koymak zordur.

GD kuramının ampirik içeriği boştur çünkü bu gibi tümüyle genel terimlerle ifade edilen hiçbir kuramsal sistemin herhangi bir ekonomik olayı öngörmesi mümkün değildir ya da Popperci bir dille anlatmak gerekirse, gerçekleşme olasılığı bulunan herhangi bir olayın önüne geçmek mümkün olmaz. Walrasçı sistemin de Keynesçi ekonominin ünlü Hicks-Hansen IS-LM versiyonuyla dört denkleme indirgenmesi gibi toplanarak basitleştirilebileceği doğrudur. Aynı zamanda, bu gibi basitleştirilmiş GD sistemlerinin niteliksel ya da karşılaştırmalı statik özelliklerinin ampirik gözlemlere karşı kontrol edilebileceği de doğrudur (faiz oranı düşünce yatırımlar artar mı? vb.). Benzer biçimde, Herbert Scarf'ın (1987) GD sistemlerini çözmek için hazırladığı hesap algoritması yakın yıllarda çok sayıda ekonomiste vergi sistemindeki değişikler gibi politika değişiklilerinin etkileri hakkında sayısal tahminler elde etmeye yarayan büyük ölçekli GD modelleri kullanmak için cesaret vermiştir. Ancak bu modellerin birkaçı gerçekten daha doğru yanıt verip vermediklerini kontrol etmek yerine daha basit kısmi denge modellerini sınamışlardır. Tüm iç bağımlılıkları dikkate almak doğal olarak onları göz ardı etmekten daha iyidir ancak bu aynı zamanda daha çok çalışmak demektir ve öngörü gücünü arttırmak için harcanan ek çabanın karşılığı garanti edilmeyebilir.

Aynı etiket altında izlenen kökten farklı kuramsal kavramlar arasında ayrım yapmamız gerektiği açıktır. GD kuramından en az iki anlamda söz edebiliriz. Birincisi Walras'ın özgün çoklu piyasa denge kavramıdır: Bu var mıdır? İstikrarlı mıdır? Çizilen yoldan bağımsız mıdır? Bundan sonra bu kurama Walras-Arrow-Debreu GD kuramı ya da kısaca Walrasçı GD kuramı demek üzere anlaşalım. İkincisi de çok sayıda dış değişkene bağlı olarak kurulan eşzamanlı denklemler kümesiyle ifade edilen daha geniş bir ekonomik model kavramıdır. Bunu da Walrasçı GD *kuramından* farklı olarak GD *modeli* diye adlandırmak üzere anlaşalım.

GD modelinin GD kuramından ayrı olarak ampirik içeriği olduğundan kuşku olamaz. Gerçekte, onun tek *varlık nedeni* (raison d'être) bir ekonomik sorunun kısmi dengesiyle uğraşırken başka her şeyin sabit kaldığını varsay-

mamızın fark yarattığını göstermek olacaktır. Aynı zamanda, kendimize bir sorunun GD gözüyle bakmak hakkında aşikâr ya da ortak olan hiçbir şey olmadığını sürekli olarak anımsatmamız gerekir: çok cepheli çoklu piyasa denge durumu ekonominin belli modellerinin bir özelliği olmaktadır ve o ekonominin nasıl oluşturulduğunu yansıtmak zorunda değildir. Böylelikle, GD kuramını inceledikten sonra fiyatların gerçekte fiyat saptama sürecinin sıralı olduğu zaman – önce kömür fiyatı, ondan sonra çelik fiyatı ve ondan sonra otomobil fiyatı – gerçek dünyada eşzamanlı olarak belirlenmesinin rekabetçi mücadele çizgisinde fiyatların nasıl oluştuğunu daha akla yatkın olarak temsil ettiğini oldukça rahat varsayabiliriz.

Her durumda, soru Walrasçı aygıtı onaylamak ya da kınamak değildir ancak GD *kuramının* GD *modellerine* göre şu anda profesyonel ekonomide görülen ast-üst ilişkisi içinde önceliği hak edip etmediğine karar vermektir. Özellikle de, soru ekonomik davranışlar hakkında önemli hipotezler yaratma açısından bakarak bir çıkmaz sokak, entelektüel bir oyuna benzer bir bulmaca oluşturup oluşturmadığına karar vermektir. Franklin Fischer'in söylediği gibi:

> [genel] denge analizinin gerçek gücü ve zarafeti genelde onun çok belirsiz bir temel üzerinde oturduğuna dair olguyu gözlerden saklamaktadır. Denge dışında ne olduğunu ya da oyuncuların planları çıkmaza girdiğinde nasıl davrandığını anlatan bu kadar zarif başka bir kuram yoktur. Sonuç olarak denge durumunun bozulması halinde tekrar erişilebileceği ya da kurulabileceğine inanmak için sağlam bir temele sahip değiliz [Fischer, 1987, s. 26; ayrıca bkz De Vroey, 1990].

GD kuramındaki boşluk tam rekabetin ancak piyasa dengedeyse mümkün olacağı gibi garip bir anomali üretmektedir. Piyasa dengeden uzaklaşırsa tam rekabet mümkün olmaz. Tam rekabet içindeki üreticilerin fiyat-yapıcısı değil fiyat-alıcısı olması gibi basit bir nedenden dolayı piyasa dengeden uzaklaşırsa tam rekabet mümkün olmaz. Ancak eğer kimse fiyat yapamıyorsa fiyatlar nasıl oluyor da değişerek dengeye yaklaşıyor? Bu sorun herhalde para, sermaye piyasası, iflas ya da gerçek girişimciliğe hiç rol vermeyen bir aygıtın küçük bir kusuru olarak kalmaktadır (Geanakoplos, 1987).

Bununla birlikte, GD kuramının bu gibi sınırlamalarının kabul edilmesine rağmen önde gelen yandaşları onun yararlı olduğunda ısrar etmeyi sürdürmektedir. Böylece, gerek Arrow (Feiwel, 1987, ss. 197-8, 281-2, 331-2) gerek Hahn (1985, ss. 19-22) GD kuramını artan getiriler, dış etkenler, eksik rekabet ve Keynesçi eksik istihdam denge durumu gibi Walrasçı olmayan

fenomenler hakkında yargıya varmak için kıyaslama yapılabilecek sağlam bir temel olduğu gerekçesiyle savunmaktadırlar. Ancak bu fenomenlerin tümü Walrasçı gelenekten bağımsız olarak keşfedilmiş ve incelenmiştir ve onların GD kuramı kadar katı bir şeyin içine yerleştirilmesinin mümkün olmadığının anlaşılmasından ayrı olarak, onların analizine GD mantık yürütme biçiminin ne kadar katkıda bulunduğunu anlamak zordur.

Bu gibi tezlerdeki bir sorun açıkça analitik katılık kavramına başvurmanın karşı konulamamasıdır. Hayret, ekonomide (ve yalnızca ekonomide değil) katılık ve uygunluk arasında bir alış veriş vardır. Aslında katı kuramlar nadiren pratiğe uygun olur ve gayet uygun olan kuramlar nadiren analitik olarak katı olur. Kumanda edilen ekonomiyle karşılaştırılarak piyasa ekonomisini rekabetçi düzenin dinamik karakteristiklerinin teknik dinamizmi ve maliyet azaltıcı yenilikleri ve hatta belki de, ekonomik özgürlüğe yaklaşması için politik özgürlüğü teşvik ettiği için savunarak tartışırsak tezimiz ancak katı bir tez olacaktır; hâlbuki bu tez aşırı derecede uygun olmaktadır. Öte yandan, eğer çok piyasalı dengenin piyasaların sayısı ne kadar çok olursa olsun mümkün olabileceğini kanıtlarsak bu gösterişimiz katı olur ancak hiçbir şekilde bir uygunluğa sahip olmaz.

Bu satırlarda GD kuramı sorgulandığı zaman onun savunucuları istisnasız GD mantık yürütme biçiminin değerini görmek için GD *modellerine* geri dönüş yaparlar (bkz Feiwel'de Arrow, 1987, ss. 201-2, 205-6; ayrıca Hausman, 1981, 1981a). Ancak GD modellerinin tartışmasız değeri GD kuramını hiçbir şekilde haklı çıkarmaz. Tam tersine, ikincisi hakkında duyulan aşırı endişe ekonominin derecesini tuhaf bozuk bir tip sosyal matematiğe indirmekle tehdit etmektedir. Ekonomistler bazen fizik kıskançlığıyla suçlanmıştır – Hayek'in dediği şekilde "bilimcilik" – ancak ekonomistlerin matematik kıskançlığından çok çektiğini söylemek daha doğru olacaktır. Bu nokta Donald McCloskey'in eğlendirici bir çalışmasında çarpıcı biçimde vurgulanmıştır:

> Ekonomi dışında Matematik Bölümü haricinde bakılan her yerden sadece somut bir örnek olarak almak amacıyla, rekabetçi denge durumunun var olduğunun kanıtlanması için yapılan çalışmalar tuhaf gözükecektir. Gerçekte var olan ekonominin dengede olduğunu ya da var olan ekonominin denge durumunun arzu edildiğini göstermeyi iddia etmezler. Karatahtada böylece çözülen sorun Adam Smith'in kapitalizmin kendi kendini düzenlediği ve iyi olduğuna dair iddiasıyla karşılaştırıldığında neredeyse aynı derecede muğlak kalır. Ancak varlık kanıtları Smith'in iddiasını kanıtlamaz ya da onun kanıtını bozmaz. Belli bir karatahta ekonomisini betimleyen belli denklemlerin çözümü olduğunu gösterirler ancak karatahtada buldukları çözümü günümüze kadar

gelen ekonomiye aktarmazlar. Gerçekte sorun o kadar genel terimlerle çerçevelenmiştir ki, karatahtadaki o oyuncak ekonomiye bile özgül bir çözüm bulmasını beklemek mantıklı değildir [McCloskey, 1991, s. 8; ayrıca bkz Morishima, 1991].

Kesin olarak, Roy Weintraub (1985) kitap boyutunda bu konuyu tartışmıştı: GD kuramı akla uygun biçimde yanlışlanması mümkün olan bir kuram olarak değil de matematikte her hangi bir araştırma satırı olarak değerlendirilmelidir. Aslında, GD kuramı neoklasik BAP'ın Lakatosçu "sert çekirdeği" olarak yorumlanmalıdır ve böyle olunca da doğal olarak ampirik bakımdan boş olur. Ondan sonra, o sert çekirdeğin "sertleşmesini" bir vaka çalışması olarak göstermeyi amaçlayarak, 1930'dan 1954'e kadar GD'nin varlığını kanıtlama çalışmalarının gelişiminin öyküsünü anlatmaya geçer. Varlık kanıtlarının önemini ya da modern ekonominin en iyi zihinlerinin, en azını söyleyecek olursak bir şekilde belirsiz değere sahip bir başarıya erişmek için bir çeyrek yüzyıl ayırmasını asla sorgulamaz. Bunun yanında, GD kuramının neoklasik BAP'ın sert çekirdeği olduğu kavramı gerek kavramsal gerek tarihsel gerekçelerle sorgulanması gerekir. GD kuramının 1930'larda yeniden canlanmasından çok uzun süre önce neoklasik ekonomi vardı. Emin misiniz? Marshallcı ekonomi neoklasik ekonomiydi. Oysa Marshall GD'yi *Principles*'da yazdığı kısa bir ek bölümde işlemekle yetinmişti. Benzer biçimde, modern ekonomi GD modellerine bile çok az gönderme yapan kısmi denge kuramlarıyla doludur ve GD kuramına ise hiç başvuruda bulunmaz. Kısacası, Weintrub'ın öyküsünde yanlış olan bir şey vardır. Tarihsel olarak gerçekleşen şey anlaşılan GD kuramının neoklasik ekonomiyi işgal etmesi ve süreç içinde onu sanki konuşmalar gerçek ekonomiye karşılık geliyormuş gibi ekonomi hakkında konuşulan giderek teknik, yüksek biçimsel bir aygıta dönüştürmüş olmasıdır.

Bir ekonomist kendisini bir kez GD kuramının anlamlı olduğuna inandırırsa kendini bir anda yanlışlamacılığa modası geçmiş pozitivizm olarak lanetlerken bulması çarpıcı bir olgudur. Böylece, Weintrub (1985, ss. 169-71; 1989) tüm ekonominin kuram saklı olduğunu ve bu nedenle tüm kuram kavramlarının olguları rasyonalize etmek için yaratıldığını ve olguların kuramları onaylamak için kullanıldığı kavramının sadece metodolojik karmaşa olduğunda ısrar eder. Aynı şekilde, Hahn (1984, ss. 4-5; 1985, ss. 10-11) yanlışlamacılık üzerine soğuk su döker ve öngörü olmaksızın "anlama" olabileceğinde ısrar eder. Arrow (1987, s. 242) yanlışlamacılığı yorumlarken daha az kategorik kalır ancak esnek olmayan talebin ampirik geçerliğini göstermekten kaçınır. Bir görüşmede, "Alternatif bir kuramın sağlıklı olup olmadığını değerlendirmek için hangi ölçütü kullanacaksınız?" diye sorulduğunda şöyle yanıtlamıştı:

İnandırıcılık. Ekonomik dünyayı anlamamıza karşılık gelir mi? Tümüyle somut ampirik kanıtlara dayandığımızı söylemenin aptalca olduğunu düşünüyorum. Onun çok önemli bir kısmı sadece bizim ekonomik dünyayı algılamamızdır. Eğer yeni bir kavram bulursanız soru onun sizin algılamanızı aydınlatıp aydınlatmadığı olur. Günlük yaşamda neler olduğunu anladığınızı hissediyor musunuz? Doğal olarak, onun ampirik ve diğer sınavlara da uyup uymadığı da aynı zamanda önemlidir [ayrıca bkz Feiwel'de Aumann , 1987, ss. 313-15].

Ama öyleyse ne oldu? Ekonomistlerin hepsi de GD kuramına bağlanmış değil. Öyleyse niye Arrow, Debreu, McKenzie, Hurwicz, Sonnenschein, vd.'nin çalışmalarını kötüleyelim? Sonuçta o da yalnızca bir tür ekonomidir. Ancak, tam tersine: ekonomide çok saygınlığa sahiptir ve tüm ekonomistlerin erişmeyi özlediği standartları koyar. Onun sonsuz saflaştırılması için devasa entelektüel kaynaklar yatırılmıştır. Bunların hiçbiri ekonomik sistemin işleyişini esasta açıklamaya yaklaşmak için yararlı bir başlangıç noktası bile sağlamamıştır. Önde gelen karakteristiği gerçek ekonomik davranış hakkında yanlışlanması mümkün teoremler üretmeye en küçük bir dikkat göstermeksizin tümüyle mantıksal sorunları sonsuz formüle etmekle uğraşmak olmuştur. Biz gerçek ekonomik davranış hakkında yanlışlanması mümkün teoremler üretmenin ekonominin temel görevi olarak beklediğinde ısrar ediyoruz. Her ekonomi kuramının eğer katı bir bilim olarak nitelenmesi amaçlanıyorsa GD kalıbına uyması gerektiğine yaygın biçimde inanılması herhalde o kadar modern ekonomik mantık yürütmenin tümüyle soyut ve ampirik olmayan karakteri için başka herhangi bir entelektüel kuvvetten daha çok sorumlu olamazdı.

9

Marjinal üretkenlik kuramı

Üretim fonksiyonları

Ortodoks firma kuramı girdiler ve çıktılar arasındaki ilişkiler hakkında özgürce elde edilebilecek teknik bilginin hâkim düzeyinin verilmiş olduğunda, fiziki girdilerin teknik açıdan mümkün olan tüm birleşimlerinden elde edilmesi mümkün olan maksimum fiziki çıktının hacmini ifade eden bir fonksiyonu, sözde üretim fonksiyonunu her zaman belirlemenin mümkün olduğunu anlatan güçlü varsayımı yapar. Girdiler genelde az çok homojen sınıflar halinde sınıflandırılır ve bu sınıflar "emek," "sermaye" ve "arazi" etiketi değil de "insan-saat," "makine-saat" ve "yılda dönüm" etiketleri taşımaktadır çünkü söz konusu girdilerin stok değil de akış değişkenleri olacağı düşünülmüştür. Mikro üretim fonksiyonunun kolaylıkla defransiyelinin alınabilecek şekilde tanımlandığı ileriki uygun varsayım ve firmanın karını maksimize ettiğine (girişimcilerin ruhsal gelirlerine bir değer konulmamıştır) dair kesinlikle zorunlu varsayımdan sonra, kuram girdi talep fonksiyonlarını marjinal üretkenlik fonksiyonlarının ters formları olarak türetir. Eğer faktör ve ürün piyasaları rekabetçiyse firmalar ücretler, makine kiraları ve toprak kiraları onların karşı marjinal değeri ya da marjinal hasıla ürünleri eşitlenene kadar işçi, makine ve mekan kiralayacaktır.

Eğer bu faktör hizmetleri dışarıdan belirleniyorsa bu kuramın ücret ve kira oranlarını "belirlediği" söylenebilir. Firma için marjinal ürünlerin faktör fiyatlarını "belirlediğinden" daha çok faktör fiyatlarının marjinal ürünleri "belirlediğini" söylemek daha doğrudur. Hatta bir bütün olarak faktör piyasaları için bile, faktör arzının verildiği varsayılan bu sözde faktör fiyatları marjinal üretkenlik kuramıdır. Denis Robertson'un söylemiş olduğu gibi, faktör fiyatları marjinal ürünleri "ölçer" ve faktör fiyatlarını "belirleyen" şey üreticilerin maksimize eden davranışlarına bağlı olarak üretim

fonksiyonunun birinci türevi olduğu pek de söylenemez. Faktör fiyatları ve marjinal ürünlerin eşitliği eş denklemler kümesinin bir denge çözümüdür ve "marjinal üretkenliği" asal taşıyıcı olarak seçmek anlamsız gözükmektedir. Bunun için ve başka nedenlerle, "marjinal üretkenlik bölüşüm kuramı" deyimini literatürden kaldırmak büyük avantaj sağlayacaktır.

On dokuzuncu yüzyılın büyük neoklasik ekonomistlerinin çoğu firmaların mikroüretim fonksiyonlarını toplayarak ekonominin bütünü için bir toplam üretim fonksiyonu oluşturmayı ret ettiler ve onun yerine kısmi denge ruhuyla özel sorunların üstesinden gelmek için marjinal üretkenlik kuramını kullandılar ya da bundan başka, Walras gibi bu fonksiyonları toplamadan (*n*) sayıda üretim fonksiyonunu bir araya getiren bütün bir dizi kavramıyla çalıştılar. Dahası, marjinal üretkenlik kuramının mülkiyet ve bölüşüm adaleti gibi büyük sorunlara hazır yanıtlar sağladığı inancına karşı çıkarak kendi yollarına gittiler; hepsi de John Stuart Mill'in verdiği dersten şunu öğrenmişti: bölüşüm yasaları, üretim yasalarından farklı olarak kolektif eylemden kesin olarak etkilenme yetisine sahiptir.

İşlevsel gelir dağılımının sadece marjinal üretkenlik ilkelerine başvurarak açıklanabileceği kavramı, basit Cobb-Douglas türünün toplam üretim fonksiyonunda kutsallaştırıldığı gibi gerçekte ilk olarak Hicks'in *Theory of Wages* (1932) (Ücret Kuramı) adlı kitabının özel altıncı bölümünde ortaya atıldı. Hicks'in keşfi olan *ikame esnekliğini* büyük ölçüde araştırmaya ayrılan onca yıldan sonra, Keynesçi devrim Hicks'in tartışmaya açtığı konuların gözden düşmesine neden oldu. Samuelson'un dediği şekilde, neoklasik üretim ve bölüşüm kuramı ekonomistlerin düşlerini ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yakaladı. Solow'un 1957'deki yeni ufuklar açan makalesinden sonra toplam üretim fonksiyonlarının büyüme kaynaklarını ölçme amacıyla tahmin edilmesi ve teknik değişimin doğası hakkında çıkarsamalar yapılması ekonomik araştırmalarda *toplam* üretim fonksiyonunun bütün kavramını kuşatan gerçek zorlukları görmezden gelerek yaygın biçimde uygulandı (bkz Blaug, 1980, ss. 469-71).

Bu ampirik çalışmanın çoğu "kuramı olmayan ölçümden" az fazla bir şeydi.[1] Süreçte ortaya çıkan şey 1960'larda dergilerde çıkan çok sayıda ma-

1 Walters (1963, s. 11) üretim fonksiyonları üzerine literatürün yetkin bir yorumunda şöyle bir sonuca varıyordu: "Toplamlar sorununu taradıktan sonra, toplam üretim fonksiyonu diye bir kavram kullanmanın bir anlamı olup olmadığından rahatlıkla kuşku duyulabilir. Modern ekonomilerde bulduğumuz rekabetçi ve teknik koşulların çeşitliliği, herhalde aynı endüstri dalı ya da ekonominin dar sektörleri dışında toplamları kurmak için temel gereksinimleri anlamlı biçimde birbirine yaklaştıramayacağımızı öne sürmektedir."

kaleyi karakterize eden *dar kafalı* (simpliste) marjinal üretkenlik kuramıydı: bir ya da iki çıktı, iki girdi, iki kez defransiyeli alınabilen, sabit götürü ilkesine uyan toplam üretim fonksiyonu, uysal homojen sermaye, sermaye-emek oranıyla sermaye götürü oranı arasındaki tekdüze ilişki, tarafsız ya da faktör tasarrufu olarak sınıflandırılan şekillenmemiş teknik gelişim, tam rekabet, ani ayarlamalar, ve maliyetsiz bilgi. O on yılın "yeni niceliksel ekonomik tarihi" bile geçmiş hakkındaki dramatik sonuçların düzgün seçilmiş birkaç mikroekonomik değişkenin küresel ölçümünden türetildiği bu kuramsallaştırma tarzından tümüyle bulaşmıştı (bkz McClelland, 1975, ss. 194-201, 230-7).

Dar kafalı marjinal üretkenlik bölüşüm kuramından hangi pratik sonuçlar çıkarılabilir? Ortodoks ekonominin köktenci eleştirmenleri sendikalar sorunu, şirket güç yapısı, toplam talep durumu ve hükümetin gelir ve fiyatlar konusundaki politikaları gibi tümü de gelir dağılımıyla ilgili gözüken sorunların ücret ve karları sadece teknoloji, tüketici tercihleri ve belli faktör arzlarıyla açıklayan neoklasik ekonomiyle bir şekilde "sosyolojiye" aktarıldığına inandırılmışlardır. Bu eleştiriye hafifçe omuz silkip geçmek doğru değildir ancak belli bir dil karmaşası olduğu da kesindir. Bölüşüm kuramıyla, eleştirmenler bölüşülecek payları kast eder. Hâlbuki Ortodoks ekonomide gelir dağılımı kuramı faktör fiyatlama kuramıdır: Hicks'e kadar gerçekte evrensel kabul gören bir ücret ve karların ulusal gelirdeki payına ilişkin hiçbir kuram yoktu. Hicks'den beri böyle bir kurama sahibiz ancak onun tam değeri genelde yanlış anlaşılmıştır. İyi mi, kötü mü bilinmez; "sınıf mücadelesinin" bölüşülecek payların ve hatta ücret ve kar oranlarının belirlenmesiyle ilgili olduğuna inanılmasını yasaklamaz.

Hicks'in göreceli paylar kuramı

Hicks kuramı standart marjinal üretkenlik faktör fiyatlama kuramındaki göreceli paylara bağlı olarak yeniliklerin üçlü sınıflandırılmasından yararlandı ve bu tezini bir bütün olarak ekonomiye kaydırdı. Hicks'e göre "tarafsız" teknik değişim sabit göreceli faktör fiyatlarında değişmeyen sermaye-emek oranıyla sonuçlanır; ancak Harrod'a göre, onun yerine belli bir faiz oranı verildiğinde sabit sermaye-çıktı oranıyla sonuçlanır. Her ikisi de göreceli ücret ve kar paylarının etkilenmeyeceğini kabul ederler (bkz Blaug, 1980, ss. 472-8). İzleyen yıllarda, eğer toplam üretim fonksiyonu ikame esnekliğinin değerini bir olarak alan bir tipse, örneğin Cobb-Douglas üretim fonksiyonu gibiyse bu iki tanımın da yalnızca aynı sonuca varacağını gösterme gayreti için büyük çapta enerji harcanmıştır. Toplam verilerle ya-

pılan ölçüm genelde Cobb-Douglas hipotezini onaylamıştır ancak endüstri dalı düzeyinde ikame esneklik değerleri birden farklı üretim fonksiyonları, örneğin sözde SİE (sabit ikame esnekliği) üretim fonksiyonunu koyma zorunluluğu kanıtlanmıştır. Tüm bu gibi vakalarda, kanıtlar kendini Hicksian yorumlarına çok rahat bırakır çünkü onun basit nedeni Hicks kuramının tümüyle sınıflandırmaya yönelik (taksonomik) olması ve her şeyi hesaba katmaya yetmesidir.

Teknik gelişme üzerine literatürde yaptıkları kapsamlı bir tarama sonucunda Kennedy ve Thirlwall, 1972, s. 49) şöyle yazmaktadır: "Ne hassas rekabetçi model ne de küçük tekel-oligopol çıkışları bizi teknik değişimin bölüşüme yönelik etkilerini öngörmemize yardımcı olur; teknik gelişmeye ait elimizdekilerin en iyisi "Harrod-tarafsızlık" ve "Hicks-tarafsızlık" tanımlarıdır. Bizim açıklama yaparken sonradan gerçeklere dayanarak (ex post) akıllı olmamıza izin verir ancak önceden tahmin edilenlerin (ex ante) hepsi muğlak gözükmektedir." Benzer biçimde, gelir dağılımı kuramını gözden geçiren Johnson (1973, s. 42) aynı noktaya işaret ederken sözünü sakınmaz: "bölüşüm kuramında yer aldığı haliyle bir totolojidir (gereksiz tekrardır); aynı şekilde Marshallcı talep esnekliği kavramı da bir totolojidir ... her iki durumda da ekonomik sorun ölçmedir; hipotetik ölçmenin sonuçları hakkındaki önermeler değildir." Devamla şunları öne sürer: "işlevsel payları hiçbir kuramsal aygıt ... temel nedensel deyimlerle açıklayamaz ... ancak yapılacak şey gözlemlenebilir girdilerdeki değişimleri ölçmek ve ondan sonra kuramsal kavramların ışığında sonucu yorumlamaktır" (1973, s. 191). Ne yazık ki, toplam üretim fonksiyonu gibi, kuramsal kavramların kendileri mikroekonomik davranışla yalnızca hafifçe ilişkilendirildiği zaman sonuçların yorumu bizi daha ileriye götüremez. Bir süre için firmaların teknolojinin faktör tasarruf eden yanındaki geçmiş eğilimlerden tahmin yapmayı "öğrendiği" bir süreç olarak içsel teknik değişimi açıklamak için heyecan verici bir umut sunmuş gibi gözüken teşvik gören yenilikler kuramının bile tutarlı mikroekonomik temelden yoksun olduğu için hızı yavaş yavaş azalmıştır (Bronfenbrenner, 1971, ss. 160-2; Blaug, 1980, ss. 481-4; Nordhaus, 1973). Neoklasik ekonominin "dikkatli bir destekçisi" tarafından gelir dağılımı üzerine yazılan önde gelen bir kitabın bile en sonunda, ""Bilimin şimdiki durumunda, gelir paylarının öngörülmesi yeteneklerimizin ötesindedir," sonucuna varmıştır (Pen, 1971, s. 214).[2]

2 Ders kitabı yazarları arasında, Lipsey (1989, 339-40) Pen'i kabul ederken neredeyse yalnızdır ve gerçekleşmesi halinde, sınanabilir bir makrobölüşüm kuramının marjinal üretkenlik kuramı olacağından kuşkuludur. Ancak Hicks (1965, s. 172) eski aygıtta bir parça daha yaşam belirtisi kaldığı görüşündedir.

Bazı açılardan, göreceli payların niye öngörülmek istenmediğini anlamak zordur. Bu gibi öngörülerin gerçekte yapılacak toplu pazarlıklar için pratikle hiç bir ilgisi olmayacaktır çünkü bu payların ölçülme yöntemine bağlı olarak rakamların isteğimize uygun çıkmasını sağlayabiliriz (Blaug, 1980, s. 511). Ayrıca göreceli paylar ilginç kuramsal bir sorun da değildir. Doğal olarak, tanımı gereği emeğin toplam gelir içindeki payı ücret ve maaşların ortalama oranının tüm ekonomideki emeğin ortalama ürününe bölünmesiyle elde edilen rakama eşittir; benzer biçimde kar payı da tanımı gereği yatırılan sermayenin ortalama kar oranının sermayenin ortalama ürününe (ya da sermaye-çıktı oranıyla çarpılmasıyla) bölünmesiyle elde edilen rakama eşittir. Ancak emek ve sermayenin ortalama ürünleri standart kuramda davranış değişkenleri değildir; ekonomik oyuncular onları maksimize ya da minimize etmezler; hiçbir üretici ya da tüketici, hiçbir işçi ve kapitalist onlara karşılık vermez; onlar yalnızca ölçülebilecek ve ölçülmüş *sonradan gerçeklere dayanan* (ex post) büyüklüklerdir ancak bununla birlikte belirli kuramsal bir statüleri yoktur. Bu nedenle, ücret ve kar payları kuramı olmaksızın bir ücret kuramı ya da kar oranları kuramı olması tam olarak mümkündür. Gerçek mesele, bölüşüme yönelik payların çok çeşitli güçlerin bir sonucu olması ve onların üstesinden gelmeye girişen herhangi bir kuramın kendisini doğrudan sonuçlarının sadece analitik merak olarak kalacağı destansı, basitleştirici varsayımlar yaparken bulacağıdır. Geçmiş geleneklerden ve özellikle de Ricardo'nun getirdiği bazı sorulardan ayrı olarak, ben kişisel olarak, marjinal üretkenlik kuramını eleştiren ve savunanların her iki tarafın da yazılarında bölüşüme yönelik paylarla inatla uğraşmayı haklı gösterecek hiçbir inandırıcı neden göremiyorum.

Ortodoks işlevsel gelir dağılımı kuramı eğilimine genel denge deyimleriyle yapıştığımız sürece dünyayı sarsacak yanıtlar bulmamız beklenemez. O kuramda, tekrarlıyorum, işlevsel gelir dağılımının başlangıçta kaynakların aileler, onların tercihleri, firmaların üretim fonksiyonları ve aile ve firmaların her ikisinin birden davranış dürtüleri arasında bölüşülmesiyle "belirlendiği" söylenebilir." Ancak kuram, eğer gerçekte dengeye ulaşırsa ya da dengede kalmayı niye sürdüreceği düşünülürse dengenin nasıl elde edildiğini "açıklamaz" ve o anlamda işlevsel gelir dağılımı için *nedensel* bir açıklama getirmeyi başarmaz. Kısacası, neoklasik işlevsel gelir dağılımı kuramı kadar neoklasik kuram da düşmanlarının birçoğunun inanmanızı isteyeceğinden çok daha ılımlı bir kuramdır. Hahn'ın (1972, s. 2) haklı olarak söylediği gibi:

Bir kurama eğer sürekli denge durumunda tam rekabet modelini uyguluyorsa neoklasik bölüşüm kuramı derim ... Bu kuramın ücret ya da kar payları niye ne olduğu sorusuna yanıt sunmak için basit hiçbir şeyi yoktur. Soru bizim toplumsal sınıflar arasındaki gelir dağılımına duyduğumuz ilgiden kaynaklanmıştır ve toplumsal sınıf neoklasik kurama ait açıklayıcı bir kategori değildir ... Bir yanda, neoklasik uygulamacılar kuramın sosyolojiden kaynaklanan sorulara basit yanıtlar verecek eğilime karşı koyamamışlardır. Öte yandan, bu modelin bu gibi sorulara elverişsiz olmasından etkilenen ekonomistler ... onu mantıksal gerekçelerle özellikle güçlü olduğu yerlerden eleştirmişlerdir.

Marjinal üretkenlik kuramının sınanması

Marjinal faktör fiyatlama üretkenlik kuramı ilimli bir kuramdır. Aynı zamanda son derece soyut bir kuramdır: gerçekte örneğin emek piyasasındaki ücretlerin yapısı gibi özgül sorulara yanıt vermeyi gereksiz kılacak kadar genel formüle edilmiştir. Bunun örnekleri Luster Thurow'un (1975, 211-30) "Do-It-Yourself Guide to Marginal Productivity"de (Marjinal Üretkenlik Kuramını Kendi Kendine Öğrenme Kılavuzu) yer alan bir dizi soruyla gösterilmiştir.

İşçilere marjinal ürünü her an ödenir mi, yoksa onlara marjinal ürünleri bütün bir çalışma yaşamı boyunca mı ödenir? Eğer Gary Becker'in "genel eğitimle" "özgül eğitim" arasındaki ayrıma inanılacaksa (bkz Blaug, 1972, ss. 192-9), genel eğitim alan işçilerin marjinal ürünü zorunlu olarak geçerli marjinal ürünlerinden az olacaktır; bunun karşıtı da özgül eğitim alan işçiler için doğrudur. *Genel eğitim* eğitilen işçinin üretkenliğini onun hangi firma için çalıştığına bakmaksızın arttıran bir eğitim olarak tanımlanır; hâlbuki *özgül eğitim* yalnızca eğitilen işçilerin o eğitimi veren firmadaki gelecek üretkenliklerini arttıran eğitim olarak tanımlanır. Rekabetçi koşullar altında işleyen firmaların genel eğitim maliyetlerini ödemek için hiç teşviki yoktur çünkü eğitim verdikleri işçilerin firmada kalmalarını garanti edemezler. Sonuç olarak, genel eğitim programlarının maliyeti eğitilen işçilere eğitim dönemi içinde gelirlerinde azalma olarak yansıyacaktır. Öte yandan, eğer özgül eğitim alan işçilerin söz konusu firmada kalmak için teşvikleri varsa o işçilerin başka yerde kazanacakları kadar ücret almaları gerekir; firmalar bu özgül eğitim giderlerini eğitilen işçilere marjinal ürünlerinden daha az ödeyerek telafi ederler. Böylelikle, bu genç işçilerin ücretlerini incelersek yalnızca o özgül eğitim alan işçilerin geçerli marjinal ürününü kazanması beklenir. Eğer yaşlı işçilere bakarsak, ancak, yalnızca eskiden genel eğitim almış işçilerin geçerli marjinal ürününü kazanması beklenir; Genelde, reka-

betçi emek piyasasında çok az işçi geçerli marjinal ürününü kazanmaktadır. Açıkçası, bu koşullarda ücretlerin marjinal üretkenlik kuramını sınamak kolay olmayacaktır.

Bundan sonra, marjinal ürünleri ödenen bireysel işçiler midir yoksa onun yerine aynı yeteneklere sahip işçi gruplarına mı eşit ödeme yapıldığını sorabiliriz. Örneğin, aynı yeteneğe sahip işçilerden hangisinin daha iyi ya da daha kötü olduğunu tanımlamanın zorluğu nedeniyle, bunun sonucunda, o yetenek kategorisindeki bazı işçilere bireysel marjinal ürünlerinin hak ettiğinden daha az ve bazılarına da daha çok ödenecektir. Benzer tezler, belli cinsiyet, yaş ve belirli bir endüstri dalında gereken eğitim niteliği gibi işçiler için yapılacak başka gruplama tarzları için de geçerlidir. Burada bireylerin marjinal ürünlerini doğru ölçme sorunu nedeniyle firmalar en azından başlangıçta bu gruplara aynı ücreti ödeyebilir. Eğer genelde iddia edildiği gibi, endüstriyel çalışma gayretlerini koordine eden işçi takımlarınca yürütülüyorsa takım üyelerine yalnızca başlangıçta değil çalışma yaşamlarının tamamı boyunca ortalama marjinal ürünleri ödenebilir çünkü onların üretim çıktısına bireysel katkısını tanımlamak mümkün değildir; burada da hiçbir bireysel işçi marjinal ürüne katkısını tam olarak kazanamayacaktır. Bir kez daha, karşılaştırmalı marjinal üretkenlik kuramının statik öngörülerini sınama sorunlarının ne kadar güç olduğunu görüyoruz.

Tüm bu güçlükler gerek ürün gerek faktör piyasalarındaki tam rekabet koşulları altında varlığını sürdürecektir. Gerçek dünyada, gözlemleyeceğimiz bir çok ücret rekabetçi olmayan, artan götürüler ilkesine göre üretim yapılan endüstri dallarında kazanılacaktır; bu durumda bazı girdilere marjinal ürünlerinden daha az ödenmesi gerekmektedir ve girdilerden bir kısmı pekala emek girdisi olabilir. Dahası, gözlemlenen ücretler dengesizlik durumuna ait ücretler olabilir ve her durumda farklı yerel piyasalardaki emek arz koşullarından etkilenecektir ve işçiler arasındaki ruhsal gelir için tercihlerin eşitsiz bölüşümünden söz etmeye gerek bile yok.

Bundan sonra, döngüsel patlamalarda bile istenmeyen işsizliğin varlığını açıklamayı amaçlayan Keynesçi makroekonomiye ait piyasa dışı temizlik kuramları vardır (bkz Lindbeck ve Snower, 1985). Bunlardan biri sözde "verimlilik ücret kuramıdır." Buna göre işverenler işçilere rekabetçi ücretlerin üzerinde bir prim ödemeye razıdır. Yani, bu ödeme onların marjinal değerinden ya da marjinal hasıla ürününden ve işçilerin bir bütün olarak çalışmaya hazırlandığı ücretten daha fazladır. Böyle yapmaktadırlar çünkü kalitesi yüksek işçileri kalitesi düşük işçilerden ayırt etmeyi zor bulurlar ve tüm işçilerin ortalama marjinal ürününe eşit bir ücretin kalitesi yüksek

işçilere başka yerlerde daha iyi iş teklifleri bulmak üzere işten ayrılmak için bir teşvik verme anlamına gelecektir. Dahası, işçilerin işten kaytarmamaları ve hasta numarası yapmamaları için izlenmeleri gerekir ve ücret ne kadar yüksek olursa işi kaytaran işçilerin de yakalandıklarında işten atılma cezaları o kadar yüksek olacaktır. Her durumda, kalitesi yüksek emeğin elde tutmak ve işçilere gayretle çalışmaları için teşvik vermek amacıyla ücretler rekabetçi düzeylerin üzerinde saptanmıştır. Kısacası, normal koşullar altında emeği marjinal verimliliğine eşit bir ücret gözlemlemeyi beklememiz gerekir (Fisher, 1991, ss. 27-8; Nickel, 1991, ss. 153-7).

Herhalde şimdi ünlü, ünsüz marjinal ücret üretkenlik kuramının göreceli ücretlerin gözlemlemiş modelini hesaba katmak için yeterince yararı olacak kadar ayrıntılı ifade edilmediğini öne sürmek için yeter derecede söylemiş olduk. Bu nedenle, onun nadiren sınandığına ve hatta onu sınamak için çaba gösterilmişse de sonuçların eksik kaldığına şaşmamak gerek. Kanıtları bir tümceyle özetlemek mümkünse en çok söyleyebileceğimiz şey marjinal üretkenlik kuramının endüstri dalları arasındaki ve meslekler arasındaki ücret farklılıklarında (differentials) uzun vadede görülen aşırı değişimleri doğru öngörmekte oldukça başarılı olduğu; öte yandan, ücret farklılıklarındaki kısa vade hareketleri doğru öngörmekte olağanüstü biçimde başarısız olduğudur (bkz Burton ve ötekiler, 1971, özellikle ss. 275-80; Perlman, 1969, bölümler 4,5).[3] Marjinal faktör fiyatlama üretkenlik kuramının ampirik statüsü, bu nedenle belirsiz kalmaktadır. Doğal olarak, bu öteki birçok ekonomi kuramı için de aynı şekilde doğrudur. Bununla birlikte, marjinal üretkenlik kuramı uygulama alanını somut sorunlara yöneltmekteki başarısızlığından öteki kuramlardan daha çok çekmiştir. Uzun tarihinin tümünde, büyük çapta özgül içeriği olmayan genel bir tez olarak kalmıştır.

3 Perlman'ın çalışma ekonomisi üzerine yazdığı ders kitabı tümüyle sergilediği Popperci havasıyla rakipleri arasında öne çıkar.

10

Çevirme, yeniden çevirme ve hemen hepsi

Sermaye ölçümü

Marjinal ücret üretkenlik kuramı hakkında eleştiriler onun tarihi boyunca hiç eksik olmadı ancak en azından yakın zamana kadar marjinal faiz üretkenlik kuramının az çok bozulmadan kalmasına izin verildi. 1950'lerde, halbuki Joan Robinson ve kısa süre içinde kendisini izleyen bir grup öteki Cambridge ekonomistleriyle (bu İngiltere'deki Cambridge'dir) birlikte, sözde marjinal bölüşüm üretkenlik kuramına tümüyle yeni bir saldırı başlattılar. Bu eleştiriler özellikle neoklasik faktör fiyatlama üretkenlik kuramında Hicks'in iki-girdi ve bir ürün/çıktı şeklinde yaptığı basitleştirmeye yönelmişti. Ekonomideki homojen satınalma fonundan daha çok heterejon (ayrı cinsten) makine koleksiyonundan oluştuğu iddia edilen sermaye stoku, "emek" ve "toprağın" bu şekilde ölçülebilmesine rağmen kendi teknik birimleriyle değerlendirilmesi mümkün değildir. Sermayenin değerlendirilmesi zorunlu olarak belli bir faiz oranını önceden varsaymaktadır ve bu da faiz oranının marjinal ürününün bir daire içinde mantık yürütmeksizin belirlenmesinin mümkün olmadığı anlamına gelmektedir.

Eğer marjinal üretkenlik kuramının *dar kafalı* formülasyonu yerine Walrasçı toplamları dışarıda bırakan versiyonu koyacak olursak yöneltilen eleştirilerin çoğu gücünü yitirir. Walrasçı versiyon toplam üretim fonksiyonu kavramına ne başvuruda bulunur ne de onu ima ederdi. Aslında ekonomik bir değişken olarak toplam sermaye stokunu da ima etmezdi. Bundan başka, sermaye mallarının toplanmasının emek girdilerinin toplanmasında karşılaşılmayan kendine özgü zorluklar gösterdiği düşüncesi, fiziki çıktıların toplanmasında karşılaşılan zorluklardan söz etmeye dahi gerek yokken

sadece yaygın bir yanlış anlama olmuştur (Blaug, 1980, s. 408). Farklı durağan denge durumlarındaki ekonomiler arasında büyük karşılaştırmalar yapmak amacıyla sermayeyi kendi teknik birimlerine göre ölçmek zorunlu olsa bile, eğer biz dikkatimizi yalnızca bir denge konumu çevresindeki marjinal değişikliklere toplamışsak, niteliksel kalkulusun amaçları doğrultusunda bunu her zaman yaptığımız gibi, sermayeyi ölçmek için doğal bir birim bulma konusu ortaya çıkmaz. Bu gibi değişiklikler için aslında farklı sermaye malları bir satınalma gücü fonu içinde toplanmıştır; rekabet eden faaliyetlere yatırılan parasal sermayenin faiz oranı ancak yatırımcıların sermaye mallarının fiziksel özellikleri konusunda kaygılanmadıkları için ortaya çıkar.

Sermaye talep fonksiyonunun varlığı

Fakat Cambridgeli eleştirmenlerinin yaylarına yerleştirecekleri başka bir ok daha varmış. *Dar kafalı* marjinal üretkenlik kuramında bir ekonominin sermaye yoğunluğu göreceli faktör fiyatlarıyla özgün olarak ilişkilidir; özellikle, faiz oranındaki bir düşüş ya da ücret oranındaki bir yükseliş ekonominin ortalama sermaye-emek oranını zorunlu olarak yükseltir. Fakat Cambridgeli eleştirmenler marjinal üretkenlik kuramının hangi versiyonunu benimsersek benimseyelim faiz oranındaki bir düşüşün ekonominin tüm sermaye yoğunluğunu artıracak şekilde tüm o andaki kullanılabilir tekniklerin en karlı olanlarının sıralamasını tekyönlü bir tarzda her zaman değiştireceğini iddia etmektedirler. Bunun nedeni çifte *çevirme* ya da *yeniden çevirme* fenomenidir. Bu fenomen katı biçimde neoklasik tam rekabet, tam bilgilenme, ani ayarlamalar, düzgün diferansiyel işlemi yapılabilen mikroüretim fonksiyonları ve kar maksimize eden davranış koşulları altında gerçekleşir. Yeniden çevirme fenomeninin neoklasik bölüşüm kuramının mantıksal tutarlılığını ortadan kaldıracağı söylenmiştir: eğer faiz oranındaki değişimle sermaye-emek oranı arasında katı tekdüze bir ilişki yoksa faiz oranını ekonomideki sermayenin göreceli kıtlığıyla açıklama düşüncesinden vazgeçmemiz gerekir. Bu düşünce de her şeyden önce, marjinal faiz üretkenlik kuramının esasıdır ve aslında sermaye talebini faiz oranının ters fonksiyonu olarak çizme anlayışına ait her şeyi terk etmemiz gerekir.

1960'lar yeniden çevirme kavramının geçerliliği üzerine yapılan büyük bir tartışmaya tanık oldu. Daha önceden olağandışı koşullar dışında yeniden çevirmenin olabilirliğini yadsıyan Samuelson'un koşulsuz teslimiyle son bulan "büyük yeniden çevirme tartışmasının" üzerinden tekrar geçmeye gerek yok çünkü Geoffrey Harcourt (1972, bölüm 4) modern ekonomi-

deki bu olağanüstü eğitici bölümün harfi harfine betimlemesini vermiştir. Gerçekte yeniden çevirme nedir? En basiti Samuelson'un 1966 koşulsuz teslim bildirgesinde verilen örnektir. Buna göre, yeniden çevirme belli bir ürünü eşit zamanda, hiç makine kullanmadan eşit olmayan miktarda emek kullanarak üreten iki ayrı süreci kapsamaktadır (bkz Blaug, 1980, s. 523). Daha az emek kullanan sürecin tüm faiz oranları için daha karlı yol olması gerekmediğini göstermek kolaydır: eğer onun emeği üretim döngüsünde daha erken tarihte devreye girmişse yüksek faiz oranlarında iki süreç arasında daha pahalı olan bu olacaktır çünkü ücret bordrosu birleşik faizde daha hızlı birikmektedir. Aynı zamanda iki süreçte de emek uygulandığı durumlarda şu modellerin bulunduğunu göstermek kolaydır: az emek kullanan düşük faiz oranlarında iki süreç arasında daha karlı olan yoldur; bir şekilde daha yüksek faiz oranlarında yine ikisi arasında karlılığı daha düşük olan yoldur ve ondan sonra, hala daha yüksek faiz oranları görüldüğünde, bir kez daha iki süreç arasında daha karlı olan yoldur. Yeniden çevirme fenomeni budur. Bu fenomen aynı malı aynı zaman süresinde üreten çeşitli teknik süreçlere farklı tarihlerde uygulanan emek girdilerine ait karşılaştırmalı faiz oranlarındaki değişimlere bileşik-faiz etkisinin basit örneğinden kaynaklanmaktadır. Daha karmaşık örneklerde, girdilerin özdeş üretim süreçlerine ayrı saatlere bölüştürülerek uygulanmasından, alternatif teknik süreçlerin farklı doğurganlık dönemlerine sahip olmasından ve bu gibi süreçlerin çıktılarının bazen öteki süreçlere girdi olarak girmesinden kaynaklanmaktadır.

Yeniden çevirmenin ampirik önemi

Herkes şimdi yeniden çevirmenin mümkün olduğu konusunda anlaşmış ve herkes aynı zamanda onun gerçekleşme olasılığının sermaye yoğunluğu ve göreceli faktör fiyatları arasındaki tekdüze ilişkiyi ortadan kaldıracağı üzerinde de anlaşmıştır. Fakat bu yeniden çevirmenin gerçekleşme olasılığı nedir? Samuelson bu çevirme teoreminin geçerliliğini teslim ederken onun ampirik önemi hakkında duyduğu kuşkularını ifade etmiştir ve Hicks (1973, s. 44) "yeniden çevirmenin gerçekleşebilecek olayların eşiğinde durmaya benzediğini" varsaymıştır. Öte yandan, Cambridgeli ekonomistler yeniden çevirme ve onunla ilişkili sermayenin tersine döndürülmesi fenomeninin (faiz oranları yükselirken yüksek yerine düşük sermaye-emek oranı görülmesi) çok olası ve aslında genel kural olduğunda ısrar etmişlerdir ancak gerçek ekonomilerdeki çevirmenin ampirik önemini ölçmeyi denemedikleri gibi ölçme hakkında neler yapabilecekleri hakkında

da tartışmamışlardır. Bunun kolay bir iş olmadığı açıktır. Kesin konuşmak gerekirse, göreceli faktör fiyatlarındaki değişimlerin bir sonucu olarak sermaye-emek oranlarındaki değişimler alternatif durağan durumlar arasında ani hareketleri kapsar. Bu durum hepimizin Amerika gibi sermayenin bol olduğu bir ekonomide faiz oranlarının Hindistan gibi emeğin bol olduğu bir ekonomidekinden daha düşük olacağını öneren bir durumla karşılaştığımızda hepimizin düşündüğünü tarzda tarihte emek yerine sermaye konulması olayından çok farklıdır.

Bildiğimiz karşılaştırmalı statik önermeleri sınama sorunuyla karşılaşınca ve üretim süreçlerinin uzunluğu ve girdilerin ilişkili zaman modellerini önemsiz mikro çalışmalarla yeniden çevirmek için fırsatları incelemede isteksizlikleriyle, Cambridgeli ekonomistler onun yerine çevirmeyi yönetmek için gerekli koşullar hakkındaki analitik teoremlere sığınmışlardır. Bunların en önemlileri sabit katsayılar tekniğine ait n-sektörlü bir modelde çevirmeye engel olmak için modelimizde en az bir sermaye malına ihtiyacımız olduğunu gösterir. Bu model de kuraldışı olarak (1) ekonomideki tüm girdiler o sermaye malının üretimine girmelidir ve (2) o malın kendisi de değişen katsayılara sahip düzgün neoklasik üretim fonksiyonuyla üretilmiş olmalıdır. Cambridgeli ekonomistler bu koşulları gerçek dünyada gerçekleşemeyecek kadar katı bulurlar ve bu gerekçeyle yeniden çevirmenin istisna değil kural olduğu sonucuna varırlar (Harcourt, 1972, s. 171n) ancak ötekiler aynı güzergâhı izlemişler ancak sonunda tam ters sonuca ulaşmışlardır (Eltis, 1973, ss. 115-16, 123-5). Benzer biçimde, çevirmenin ampirik öneminin (1) faiz oranının kritik düzeyin altına düşüp düşmediğine ve (2) ürün fiyatlarının firmaların daha önce kullanılmış teknikleri yeniden benimsediğinde düşüp düşmeyeceğine bağlı olduğu gösterilmiştir (Ferguson ve Allen, 1970). Şimdiye kadar literatürdeki tartışmanın sonucunun çevirmenin gerçekleşme olasılığının ölçülmesinin bir ekonomide girdilerin ne derecede ikamesi edilebileceğine bağlı olduğu şeklinde gözükmektedir ve bu da yakın gelecekte kesin bir çözüme kavuşturulması mümkün olmayan bir konudur.

Cambridge okulunun gözde modelleri her zaman lineer Leontief teknolojilerini kapsar – her sektörde her ürün yalnızca tek sabit katsayı tekniğiyle üretilmektedir – ve bu doğal olarak faktör ikame edilme olasılığının tüm yükünü bir ürün paketini bir başkasına tercih eden tüketicilerin üzerine atar. Farklı ürün paketleri farklı teknikler anlamına gelir ve böylelikle arka planda girdi ikamesi gerçekleşir. Başka bir deyişle, girdi ikamesinin varsayımla dışta bırakıldığı en kötü durumda, girdi ikamesi deniz aşırı alıcı-

ların talebi de dâhil olmak üzere bir dereceye kadar tekrar sisteme girecektir. Bu sonuç tümüyle sabit ve tümüyle değişken üretim katsayıları arasında ara yolu temsil eden ticari firmalara açık teknik özellikleri betimleme tarzı olarak faaliyet analizini seçersek gerçekleşmesi daha da olası olacaktır (bkz Blaug, 1980, ss. 431, ss. 431-5). Bu nedenle, teknikler arasında çevirmenin gerçekte görülmesi açık değildir. Eğer yeniden çevirme görülmezse sermayenin tersine çevrilmesi hala mümkün olabilir (Harcourt, 1972, ss. 128-9, 145-6) ancak o sonucu elde etmek için teknoloji hakkında daha da dolambaçlı varsayımlar kabul eder – örneğin, farklı tekniklere ait girdi katsayıları arasındaki geniş çatlaklar. Eğer kendimizi çevirmenin yaygın görülmesi olayına inandırmazsak aynı şekilde sermayenin tersine çevrilmesi olayına inandırmamız daha da zor olacaktır.

Ferguson'un (1969, ss. xvii, 266) "ekonometriciler bizim için yanıtları bulana kadar" neoklasik öykülere "inancının" süreceğine dair ünlü bildirgesinde bu nedenle anlamsız bir şey yoktur. Samuelson (1976, s. 618) başlangıç düzeyindeki ders kitabının onuncu baskısında benzer duyguları seslendirir: "ekonomi politik bilimi gerçek dünyanın (a) neoklasik öykü ya da (2) basit yeniden çevirme paradigmasıyla temsil edilen ideal kutuplu duruma yaklaşıp yaklaşmadığına karar verecek ampirik bilgiye henüz sahip değildir." Gerek Joan Robinson (1975, s. 82) gerek Harcourt (1972, ss. 25, 29 122; 1976, ss. 37, 58) ne var ki, o sorunun ampirik kanıtlarla bir şekilde çözülebileceğini yadsımaktadırlar: yeniden çevirme ve sermayenin tersine çevrilmesi, derler, alternatif denge durumları hakkındaki önermelerdir ve buna benzer karşı kanıtları prensip olarak gerçek dünyada gözlemek mümkün değildir.

Eğer bu fantastik iddia ciddiye alınacak olsa neoklasik araştırma programının bütününün ampirik çürütmeye karşı kapalı olduğunu kabul ettirmeyi başaracaktı. En basit standart neoklasik öngörü örneğini alın: tereyağı üreticilerinden alınacak vergi tereyağı fiyatını yükseltecektir çünkü tereyağı arz eğrisini sola kaydıracaktır; bu öngörünün sağlamasını yapmak için yapacağımız gözlemler sırasında tereyağı talep eğrisinin kaymayarak tüm araçlarla emrimizde hazır beklediğinden emin olarak tereyağı fiyatlarına bakalım. Ama hayır, Robinson ve Harcourt size, gerçek olmayan mantıksal zaman içeren iki alternatif denge konumunu karşılaştırdığınızı ve böylece kesin konuşacak olursak öngörünüzün ampirik açıdan yanlışlamasının mümkün olmadığını söyleyecektir. Bu kaçamak neoklasik ekonominin savunulmasını kolaylaştıracaktır ancak bu yanlışlamacılık metodolojisinden esasçılık metodolojisine geçme pahasına yapılabilir (bkz yukarıda Bölüm

4). İşin aslı, Joan Robinson'un Popperci düşünceye gösterdiği sahte bağlılığa rağmen (1977, ss. 1318-20, 1323) Cambridge okulunun yazdıkları esasçılık tezleriyle sürekli olarak çakışmaktadır.

Ekonometricilerin bir gün teslimatı gerçekleştireceğine inandığını açıklamak oldukça farklı bir meseledir. Fen bilimleri ve sosyal bilimler tarihi bu gibi "inanç" örnekleriyle, yani entelektüel çabaları teorik bir çerçeveden yoksun bırakmaktan daha çok mantıksal anomolileri ampirik olarak önemli oldukları gösterilene kadar göz ardı etme kararlılığı örnekleriyle doludur. Popper ve Lakatos'un gösterdiği gibi bilim insanlarının daha iyi bir program olmadığı durumlarda anomolileri olmasına rağmen bir araştırma programına bağlı olma eğilimi hakkında akıldışı bir şey yoktur. Daha önceki örneği sürdürmek amacıyla, eğer tereyağı üreticilerinden alınacak özel bir verginin tereyağı fiyatını arttırabileceğini iddia eden bir ekonomiste başka bir ekonomist de onun yürüttüğü mantığın tüm talep eğrilerinin negatif eğimli olduğu ve tüm arz eğrilerinin de pozitif eğimli olduğu, dengenin de bu iki eğrinin kesişme noktasında gerçekleştiğini anlatan ortodoks kuramı temel aldığını söyleyecektir. Modern tüketici davranış kuramı talep eğrilerinin negatif olduğu kadar pozitif eğimli olabileceğini de söyler; bu nedenle, tereyağı üreticilerinden alınacak özel vergi hakkındaki ilk önerme doğru olduğu kadar yanlış da olabilir. Bu iddiayla karşılaşan birçok ekonomist pozitif eğimli talep eğrilerinin bulunması mümkün olsa da çok azdır ve istatistiki talep eğrileri üzerine yapılan ampirik bir çalışma gerçekte tek bir inandırıcı örnek sağlayamamıştır (bkz yukarıda Bölüm 6). Benzer biçimde, yeniden çevirme ve sermayenin tersine döndürülmesi fenomenlerinin de mümkün olduğu kabul edilebilir ancak gerçekten olacakları gösterilene kadar ekonomistler sadece içindeki modeller sindirilemeyecek tarzda bazı anomoliler içerdiği için fiyat kuramı, çalışma ekonomisi, büyüme kuramı ve kalkınma ekonomisi hakkındaki ders kitaplarını fırlatıp atacak kadar düşüncesizdirler.[1]

Hausman'a (1981b, ss. 81-2) göre bir yanda talep kuramında Giffen mallarıyla yukarı doğru eğimli talep eğrilerinin varlığıyla, öte yanda yeniden çevirme ve sermayenin tersine döndürülmesi arasında bir benzerlik vardır: "Talep kuramcıları çok az Giffen malı olduğunu bilmektedir. Niye Giffen

1 Ancak bazı Cambridge eleştirmenleri konunun zaten çözüldüğüne inanmaktadır. Böylelikle, Nell (1972b, s. 511) şunu ileri sürmektedir: "Giffen malları ve geriye doğru bükülen emek arz eğrileri açıkça *özel* durumlardır. Buna karşı, çok sektörlü bir ekonomide, yeniden çevirme ve sermayenin tersine döndürülmesi istisna değil genel kural olmaktadır." Her iki iddiayı da haklı çıkarmak için bir ampirik kanıt sunulmamıştır.

malları olduğunu da bilmektedirler. Belli ekonomilerde belli malların ... Giffen mallarına rastlamanın mümkün olduğunu öngörebilirler. Sermaye kuramcıları, öte yandan sermayenin tersine döndürülmesine sık rastlanıp rastlanamayacağını bilmiyorlar. Yakın zamana kadar bu fenomenle ilgili bir kuramları yoktu ... Sermaye kuramcıları bu sermayenin tersine döndürme fenomenin de ne zaman gerçekleşeceğini bilmezler ... Sermayenin tersine döndürülmesinin yalnızca sermaye kuramlarında belirtilen küçük nitelemelere bağlı olduğu iddialarını haklı çıkaracak bir şey yoktur." Kuşkusuz, ancak konunun esas olarak yeniden çevirme ve sermayenin tersine döndürülmesi olayının öneminin niceliksel düzeyde bakılması gerçeği olarak durmaktadır; şimdi biz bunların gerçekleşebileceğini biliyoruz ancak gerçekleşeceklerinin kesinliğini bilmiyoruz. Cambridge okul üyeleri bu konuyu kabul ediyorlar ancak kanıtlama yükümlülüğü kendilerinde olduğuna karşı çıkmaktadırlar: "yeniden çevirme ve sermayenin tersine döndürülmesinin mantıksal olasılıkları saptanmıştır ve kendilerini haklılıklarını ampirik olarak gösterme yükümlülüğü bu olasılıkları göz ardı edenlerin yükümlülüğündedir" (Steedman, 1991, s. 441). Bu şu demektir, eğer pek ala yeşil kuğuların varlığını gösterirsem ve sen de onların gerçekte var olduğunu yadsırsan dünyayı dolaşıp her kuğu topluluğunu inceleyerek kanıtlama yükümlülüğü *senin* üzerinde olur. Benimsenen ne kadar kolay bir tavır ve bir şekilde istisnası olan her kurala karşı çıkmak için ne yetki!

Cambridgeli eleştirmenler gerçekten sermaye kuramı hakkında itiraf ettikleri bilinmezciliklerine gerçekten inanıyorlar mıydı? Genelde, Hindistan ve Çin'in emek-yoğun teknikleri tercih edecek kadar akıllı olmalarına karşı çıkacak kadar ileri mi gideceklerdi? (Sen, 1974). Kuşkusuz, özel durumlarda, özel durumlarda, ayrıntılı proje değerlendirmelerimizi sürdürmemiz gerekir, ama emin misiniz? Emek fazlası olan bir ekonominin Amerika ve İngiltere'yle aynı sermaye-yoğun teknolojiyi benimsediğini gördüğümüzde şaşırabiliriz. Öyleyse, yeniden çevirme ya da sermayenin tersine döndürülmesinin gerçek dünyada önemsiz olmasını en azından büyük ekonomik karşılaştırmalarda kabul etmiyoruz. Kısacası, neoklasik bölüşüm kuramının *şimdiye kadar gittiği haliyle* elde tutmak için tam olarak haklıyız ancak onun çok da ileri gitmemesini ekleyelim.

Neoklasik ekonomist Burmeister (1991, ss. 470-1) tabii eğer neoklasik ekonomist sayılırsa yakın yıllarda ekonomi mesleğinin yeniden çevirme fenomenini dikkate almayı çok fazla başaramadığına işaret eder. Heterojen sermaye modelleri sanki tek-sermaye modeli gibi ele alınmıştır. Bu kesinlikle yanlıştır çünkü sermaye malları ancak belli tür sorulara yaklaşık yanıt-

lar verir. Ne var ki, bu soruların bir ekonomi modeli ya da bir başka model hakkında tümüyle mantıksal bulmaca olmaktan başka bir şey olamayacağı açık değildir. Hausman (1981b, s. 191) oysa bu büyük yeniden çevirme tartışması üzerine yaptığı bir başka taramayı şöyle sonuçlandırmaktadır: "Ekonomistler sermaye ve faiz fenomenlerini anlamıyorlar. Faiz oranının niye genel olarak pozitif olduğunu (ve böylelikle kapitalizmin nasıl çalışabildiğini) anlamıyorlar." Eğer öyleyse, o modern ekonominin en sert tartışmalarında kınayıcı bir suçlamasıdır. Ama gerçekte, öyle değil. Daha çok, faiz oranının pozitif olmasının büyük yeniden çevirme tartışmasının alanına giren statik denge kuramıyla çok az ilgisi vardır; o Knightvari ve Schumpetervari fiyat belirlenmesinin dinamik modelinde bulunan belirsizliğin varlığı üzerine dayanmaktadır. Ancak bu başka bir öyküdür.

11

Heckser-Ohlin uluslararası ticaret kuramı

Heckser-Ohlin kuramı

Ricardo dış ticaretin nedenini sermayenin ulusal sınırlar karşısındaki göreceli hareketsizliğinde bulmuştu ve dünya ticaretindeki meta kompozisyonunu uluslar arası emek üretkenliğindeki kalıcı farklılıklarla açıklamıştı. Göreceli meta fiyatlarının göreceli emek maliyetleriyle orantılı olarak değişeceğini varsayarak serbest ticaretin her ülkenin karşılaştırmalı fiyat üstünlüğüne sahip olduğu malları ihraç etmesine neden olacak ve bu ticaret kendi kendine yeterli olma durumuyla karşılaştırıldığında karşılıklı kazançla sonuçlanacaktır.

Rikardocu kuram karşılaştırmalı maliyetlerdeki ülkeler arası değişiklikleri yaratarak uluslar arası ticarette yükselişe yol açan temelde yatan üretkenlik farklarını açıklamak için hiçbir çaba harcamamıştı. Modern Heckscher-Ohlin kuramında üretkenlik farklarının kendileri başlangıçtaki faktör gelirleri içine geçer: verilen ürünlerin üretim fonksiyonlarındaki farklar kadar faktörlerin kalitesindeki uluslar arası farklar gibi dış ticaretin daha açık nedenleri ayrıntılı olarak dışta bırakılacağı varsayılmıştır. Heckscher-Ohlin kuramı uluslar arası ticaret modeli olarak şimdi genelde bilenen hali olan *Heckscher-Ohlin teoremi* (HOT) adını alır: bir ülke üretiminin göreceli olarak bol bulunan faktöründe yoğun olduğu ürünleri ihraç eder ve ülkede göreceli olarak kıt bulunan faktörleri yoğun biçimde kullanan öteki malları ithal eder. Bu teorem akla yakın olduğu kadar aynı zamanda cüretkârdır: dış ticaretin meta kompozisyonunu tümüyle arz koşullarına bağlı olarak açıklar; eğer örneğin, bir ülkenin talebi bol bulunan faktörü kullanan mallara eğilimliyse HOT yanlış olabilir.

Samuelson'un faktör-fiyat eşitlenmesi teoremi

Şimdiki biçimiyle, Heckscher-Ohlin teoremi Heckscher'in 1919 yılında yeni ufuklar açan ve Ohlin'in *Interregional and International Trade* (1933) (Bölgelerarası ve Uluslar arası Ticaret) adlı kitabında yenilenerek genişletilen makalesinden daha çok Samuelson'un 1940 sonlarıyla 1950 başlarında yayınladığı çok sayıdaki makalesine borçludur: Heckscher ve Ohlin'in talep koşulları ve ölçek ekonomisi gibi önemli gördüğü birçok değişken tartışmadan çıkarılmış ve kuramın ilerleyen gelişmeleri bu iki öncünün dış ticaretin gözlemlenen gerçek meta kompozisyonunu açıklamak olarak edindikleri görev önemli ölçüde terk edilmiştir. Uluslararası ticaretin uluslararası faktör hareketlerinin yerini aldığı ölçüde, Gerek Heckscher gerek Ohlin serbest ticaretin faktör kıtlığını eşitleyeceği ve bunun dünyada da böyle olacağını farz etmişlerdi ancak her durumda, Ohlin bu sürecin niye yine de tam eşitliği sağlayamayacağını açıklamak için iyi nedenler bulmuştu. Ne var ki, Samuelson HOT'un doğal sonucu (corollary), yani *faktör-fiyat-eşitleme teoremi* (FFET) olarak ayrıntılarıyla açıklamak amacıyla çok çaba harcadı: belli sayıda özel koşullar altında (tam rekabet, sıfır nakliye maliyetleri, eksik uzmanlaşma, özdeş lineer homojen üretim fonksiyonları, özdeş homotetik (fiyatlarla orantılı, ç.n.) tercihler, dış ekonomilerin bulunmaması, tüm göreceli faktör fiyatlarında sabit göreceli faktör yoğunlukları, kaliteleri homojen (aynı cins, ç.n.) faktörler ve faktör sayısının meta sayısından çok olmaması) serbest ticaret faktör fiyatlarında tam, kısmi olmayan bir eşitleme sağlayacaktır. Bu zarif formülasyon en sonunda (*n*) ülkede, (*n*) faktör ve (*n*) malla genellenmişti. Aynısını bugüne kadar iki ülke, iki faktör ve iki mal vakasıyla kalan HOT için söylemek doğru değildir (Bhagwati, 1965, ss. 175-6).

Leontief paradoksu

Uluslar arası ticaretin "parasal" kuramına (ya da klasik transfer mekanizması kuramına) ait ampirik sınavların 1920'lere kadar gitmesine rağmen saf ya da "gerçek" uluslar arası ticaret kuramının Ricardocu ve Ohlinci versiyonları 1951 yılına kadar gerçekte sınanmamıştı.[1] O yıl Donald MacDougall Ricardocu ticaret kuramıyla ilgili ilk sınamasını gerçekleştirdi ve birkaç yıl sonra da Wassily Leontief 1947 girdi-çıktı tablosunu ABD ticaret modellerine uygulayarak HOT'la bulmayı beklediklerimizin

1 Doğal olarak, ticaret şekilleri üzerine yapılmış eski tanımlayıcı çalışmalar vardı ve Ohlin kendisi de kendi faktör oranları kuramının öngörülerini onaylayan on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'ndaki toprak-emek oranlarına ticaret şekillerine tekrar tekrar dikkat çekmişti.

tam tersine, ülke ihracatının göreceli olarak emek yoğun olduğunu ve aynı zamanda ithalatının da göreceli olarak sermaye yoğun olduğunu buldu. Neil de Marchi (1976, ss. 114-23) Leontief'in HOT'u çürütmesine karşı tepkileri dörde ayrılabileceğini göstermişti. Leontief'in yöntemini, verilerinin kalitesini, uzman emekte saklı bulunan doğal kaynaklar ve insan sermayesinin dışta tutulmasını eleştiren grup hepsini birlikte aldığında sonuçlarını tersine çevrilebileceğini söylüyorlardı. (2) Sonradan hazırlanan çeşitli savunmalarla bulgularını haklı olduğunu açıklamaya çalışan bir grup vardı: faktör ve tekniklerin her yerde aynı olmaması, talep koşullarının ülkeler arasında üretimdeki faktör eğilimlerini dengeleyecek şekilde farklılık göstermesi, faktör-yoğunluğunun tersine çevrilmesinin uygun faktör fiyatları aralığında mümkün olması, vb. (3) Samuelson'un kendisinin de dâhil olduğu ötekiler Leontief paradoksunu az çok göz ardı etmişlerdir çünkü amacı saf uluslar arası ticaret programını genel denge (GD) kuramının özel bir durumuna indirgemek olan "Ohlin-Samuelson araştırma programı" diye adlandırılabilecek programı izlemişlerdi. Onların bakış açısından HOT'un doğruluğu gerçek anlamda küçük bir sorundu çünkü ona bir şekilde yalnızca farklı vergiler, tarifeler, nakliye maliyetleri, ölçek ekonomileri, talep koşulları, faktör hareketliliği ve rekabet bozucu durumlarla ilgili gerçek dünya koşullarına ilk tahmini olarak görülmekteydi. En son olarak, (4) HOT ve Ohlin-Samuelson programının her ikisini birden ret eden esas olarak iş dünyasından ekonomistlerden oluşan bir grup vardı. Leontief paradoksunu kendi "üretim döngüsü" ve "teknolojik açıklık" modelleri gibi üstünkörü kurulmuş modellerini destek olacağını düşünerek benimsediler. Kurdukları bu modeller mamul malların ticaret şekillerini ürün yenilikleri dinamiği ve geliri yüksek ülkelerdeki üreticilerin bilgi ve pazarlama üstünlüğüne bağlı olarak dikkate almaktaydı.

Çok az ekonomist Charles Kindleberger gibi tepki verdi: "[Leontief] ABD'de sermayenin kıt ve emeğin bol olduğunu değil Heckscher-Ohlin kuramının yanlış olduğunu kanıtladı" (aktaran Marchi, 1976, s. 124). Birçok ticaret kuramcısı çürütüldüğü açıkça belli olan faktör oranları kuramını düzeltmeyi sürdürüyordu. Daha çok Leontief paradoksuyla yaratılan teknik bulmaca dizileriyle uğraşıyorlardı. Örneğin: Faktör nedir ve üretim sürecine giren faktör sayısı kaçtır? Faktör yoğunluğu çok faktörlü dünyada tersine çevrilebilir mi? Faktör sayısı artarken FFET'yi sağlamak için hangi koşullar gereklidir?

1941'de, Samuelson ve Stolper korumacı tarifelerin göreceli kıt faktörlere mutlak ve göreceli anlamda yararı olacağını gösteren teoremi kurmaya

girişti̇ler. Bu teorem Ohlin-Samuelson araştırma programının tarihinde bir dönüm noktası oluşturdu. FFET üzerine yapılan sonraki çalışmalar ayrı ama birbiriyle ilişkili piyasalarda ticareti yapılan çok faktör ve çok malın bulunduğu bir dünyada meta fiyatlarıyla onlara karşılık gelen faktör fiyatları arasında bire bir ilişkinin benzersizliğini göstermeyi amaçlıyordu, böylelikle Ricardocu ve Ohlinci modellerin sadece özel durum olarak görüldüğü GD çerçevesinin açık bir şekilde dile getirilmesi tamamlanmış oldu. Bunlardan ilki (Ricardocu model) verilen faktör fiyatlarından başlayarak meta fiyatlarına doğru tartışırken sonuncusu (Ohlinci model) onun yerine verilen meta fiyatlarından geriye faktör fiyatlarına doğru tartışmayı geliştiriyordu.

Ohlin-Samuelson araştırma programı

Eğer Leontief paradoksunun Ohlin-Samuelson araştırma programını durdurmasına izin verilseydi neler yitirilecekti? Açıkçası, bu sorunun yanıtı yargı meselesidir. Çoğu ticaret kuramcılarının "naif yanlışlamacı" gibi davranmadığını söylemek yetecektir: GD faktör-oranları fiyatlama kuramına başvurmaksızın dünya ticaret modelini açıklamak için yapılan tüm girişimleri yasaklayarak Ohlin-Samuelson programının sert çekirdeğine" yapıştılar. Ohlin-Samuelson programı verimliliğini ve Lakatosçu anlamında yeni olgular yaratması nedeniyle "ilerici" araştırma programı niteliğini sürdürmesine rağmen; yeni sezgilerin çoğu Ohlin-Samuelson yaklaşımıyla olgulardan daha çok uluslar arası ve yurtiçi ticaret fenomenleri arasındaki analitik bağlantılar olduğu ortaya çıktı (de Marchi, 1976, s. 123). Kesin olan şey programın tüm savaş sonrası bölüşüm sorunları tartışmaları tanımlayan terimin *dar kafalı* (simpliste) marjinal kuramı olmasıydı: uluslar arası ticaret faktör oranları modeli sabit getiriler ilkesine uyan toplam üretim fonksiyonları bağlamında iki ülke, iki mal ve iki faktöre başvuran öykünün öğretilmesini teşvik ediyordu; böylelikle yurtiçi ve uluslar arası ticaret konularının her ikisinin birden işlenmesini yapabileceğinden daha fazlası beklenen son derece basit, toplam GD kuramıyla birleştirmekteydi. Ohlin-Samuelson araştırma programının değerlendirilmesi bu nedenle onun bütünleyici bir parçası olan daha geniş Hicks-Samuelson-Arrow-Debreu GD araştırma programından ayrılması mümkün değildi.

Bu çalışmanın daha çoğunun *operasyonalizmin* ekonomi kuramındaki üst düzey savunucusu Samuelson'un en azından ilk günlerinde çabalarıyla geliştirilmiş ve desteklenmiş olması bir ironidir (bkz yukarıda Bölüm 4). Bir yorumcu "[faktör-fiyat eşitlemesi üzerine yapılan] Bütün tartışma,"

diye öne sürmüştü: "iyi kötü, operasyonel olmayan kuramcılığın en üst örneğidir" (Caves, 1960, s. 92). Samuelson gerçek dünyada gözlemlenen faktör-fiyat farklılıklarının (diferansiyellerinin) statik rekabetçi koşullar altında faktör fiyatlarının ideal eşitlenmesinden önemli ölçüde uzaklaşmasının beklenmesi gerektiğini içtenlikle teslim etmişti. Bununla birlikte, FFET araştırmasına, "dünya ticaretine şekil veren kuvvetler hakkında *önsezîler taşıdığına*" gerçekten inanarak ağırlık vermişti (aktaran de Marchi, 1976, s. 118); bu açıkça küçümsediği apaçıklık (apriorism) metodolojisini andıran bir bakış açısıydı (bkz yukarıda Bölüm 4).

Geçmişe bakarak, şu sonuca karşı koymak zordur:

> Faktör-fiyat eşitlenmesi tartışması entelektüel bir oyun haline gelmiştir. Saf kuramın yapısını açıklığa kavuşturarak şans eseri bazı yararlı sonuçlar ortaya çıkarmışsa da ... bazı koşullarda ticaretin faktör fiyatlarını eşitlemeye eğilim gösteremeyeceği gibi ilginç bir sonucu getirmektedir. Hiçbir politika yapıcısının serbest ticaretin gerçek dünyada gözlemlenebilecek istatistikî ya da başka tarz herhangi bir olguyu açıklamakta bir değer için yanıt bulup bulamayacağını öğrenmek için bir istek ifade edip etmeyeceği olgusu da ayrıca beklemektedir [Corden, 1965, s. 31].

Diğer sınamalar

FFET ülkeler arasında gerçekte gözlemlenen faktör fiyatlarındaki boyut farklılıkları tarafından açıkça çiğnenmiştir. Fakat eğer dünyada faktör fiyatları eşitlenmezse, Heckscher-Ohlin faktör-oranları ticaret modelinin temelinde yatan bir ya da daha çok varsayımın uygulanamayacağı sonucunun çıkması gerekir. Son tahlilde, bu nedenle HOT'un ampirik geçerliğine dönüyoruz. HOT'un ampirik geçerliliği esas olarak bir yanda, ticaretin meta kompozisyonunun faktör donatımından ya da öte yanda, teknik farklılıklarından, talep şekillerindeki farklılıklardan ölçek ekonomileri ve pazarlama kusurlarından daha belirleyici biçimde etkilenip etkilenmediği sorusu temeline oturmaktadır. Bu konu Leontief'den beri büyük çoğunluğu gerçekte HOT'u çürütme eğiliminde olan çok sayıda ampirik araştırmada yoğun biçimde çalışılmıştır. Ticaret kuramlarını sınama için yapılan bu girişimleri yakında yapılan tarama çalışmasında yer alan sözlerle,[2] "basit Heckscher-Ohlin modeli güçlü ampirik temeller üzerinde durmaz. Doğal kaynaklar ve insan sermayesi dikkate alındığı zaman model daha büyük önsezi sağlar ... [Bununla birlikte,] ülkelerarası verimlilik farkları

2 Saf uluslar arası ticaret kuramı son yıllarda sınamaya yapılan değişik vurgulamalarla tekrar tekrar taranmıştır: bkz Bhagwati'deki (1969, s. 8) açıklamalı liste ve Caves ve Johnson'daki (1968, s. xii) daha tamamlayıcı liste.

faktör-donatımı hipotezinin evrensel olarak geçerli olduğunun çok kuşkulu olduğunu göstermeye yetecek gözükmektedir" (Stern, 1965, ss. 20-1).

Ticaret hakkındaki ürün-döngüsü, teknoloji açığı ve ölçek ekonomisi açıklamaları bir şekilde daha iyi bir geçmişe sahiptir ancak dinamik-benzeri modellerin daha gevşek öngörülerini statik modellerin dikkatli öngörüleriyle karşılaştırmanın getirdiği bildik sorunlar, özellikle de bu sonuncusuna çeşitli geçici (ad hoc) ayrıntılar eklendiği zaman bizim her iki taraftan birinin kesin zaferini ilan etmemizi engeller. Robert Stern (s. 30) karşılaştırma sorunu hakkında şöyle söylemektedir:

> ... kısmen bir kuram ve ampirik metodoloji sorunudur. Kuram söz konusu olduğu sürece, konu faktör-donatımı modeli oysa teknolojik değişim ve yayılmanın iç mekanizmasıyla sistematik olarak bütünleşme olmaktadır. Bu satırlar boyunca daha çok ilerledikçe, ticaretin değişik belirleyicilerini ayırt etmek zor olacaktır. Metodolojik konu değişik kuramları bir birinden ayırt etmek ve aynı doğrultuda veri kümeleriyle karşılaşıldığında "en iyi" açıklamayı seçmek için yollar keşfedilmesidir.

Uluslararası ticaret ekonomistlerin çalıştığı en eski konulardan biridir ve saf uluslararası ticaret kuramı uzun yıllardan beri ekonominin en katı dallarından biri olmuştur. Bununla birlikte, aynı zamanda ekonomik araştırmanın yanlışlama etkisi altına giren son alanlarından biri olmuştur ve hatta şimdi tuhaf biçimde biçimselcilik hastalığına eğilim gösteren ekonomik uzmanlaşma alanı olarak kalmış gözükmektedir. Kendi alanındaki seçkin ticaret kuramcılarından Peter Kenen (1975, s. xii) durumu 1970'ler dolaylarında şöyle özetledi:

> Öteki uzmanlık bölümlerinin ekonometrik yöntemler uygulanarak dönüştürülmesinin ardından geçen on yıldan sonra, uluslar arası ticaret ve finans niceliksel uygulamalara karşı inatçı bir dokunulmazlık sergilediler. Yorumlayıcı (spekülatif) kuramcının son sığınağı oldular ... Birkaç önemli kuraldışı durum gösterilebilir ... Fakat ticaretteki kısıtlamaların etkisini ölçecek ya da ticaret kuramının temel önermelerinin sağlamasını yapacak çok az şey yapılmıştır. Kuram değişmez biçimde doğru sayılmıştır. O zaman ticaret kuramcısının görevi sadece refah ve politika için sonuçları telaffuz etmektir.

Heckscher-Ohlin-Vanek kuramı (teoremi)

1970'ler sonunda oyunun durumu böyleydi. Ama Leamer (1984) o zamandan beri HOT'un yeniden incelenmesine güçlü katkıda bulundu, Leontief paradoksunu çözdü, ekonometrik sınama amacıyla HOT'u yeniden yorumladı ve uluslar arası ticaret faktör-oranları kuramına yeni destek sağladı. Leamer, Leontief'in kendisinin de gerçekte ticaret yapan ülkeler-

deki faktör donatımlarını ölçmediğini ancak onun yerine ticaret ölçümleri ve ithalat ve ihracatın faktör yoğunluklarından hareketle bir ülkede, ABD'deki faktör oranlarını çıkardığına dikkat çekti. ABD'nin sermaye ve emek hizmetlerinin her ikisinin birden (bu nedenle "paradoks) net ihracatçısı olduğunu gösterdi ancak bunu yaparken ABD'nin dış ticaret dengesinin denk olduğunu varsaymıştı; yani, ithalatın faktör içeriğini ona eşit olan değerdeki ihracatın faktör içeriğiyle karşılaştırmıştı.

Ne var ki, 1947'deki ABD dış ticaret dengesi artıya geçmişti ve Leamer o koşullarda tahmin edilmesi gereken konunun net ihracatta bulunan faktörlerin ya da aynı rakama denk gelen yurtiçi üretimle yurtiçi tüketim arasındaki fark olması gerektiğini iddia etmişti. HOT bir ülkenin göreceli olarak bol olan faktörlerle yoğun olarak üretildiği malları ihraç edeceğini ve göreceli olarak daha kıt olan faktörlerle üretilenleri de ithal edeceğini önermektedir. Ancak dış ticaret dengesi denk olmadığı zaman sınanması gereken Leaner'in Heckscher-Ohlin-Vanek teoremi (HOVT) dediği teoremdir. Bu teorem (HOVT) bir ülkenin bol olan faktörler hizmetlerini ihraç edeceği ve kıt olan faktörlerin hizmetlerini ithal edeceğini önermektedir. Leontief 1947'de ABD üretiminin tüketiminden daha sermaye-yoğun olduğunu ve aynı zamanda net Amerikan ihracatının yurtiçinde tüketilen malların sermaye-yoğunluğunu geçtiğini gösterdiği için verileri tam olarak beklediğimiz gibi ABD'nin sermaye yoğun olduğunu açığa çıkarmıştı. Başka bir deyişle, Leontief paradoksu kavramsal bir yanlış anlama ve bu nedenle de uygun olmayan bir ampirik sınama üzerine dayanmaktadır.

Leamer'in monografi yazısına çok sayıda ülke arasındaki net ihracat meta ticaretinin ulusal kaynak donatımlarının lineer fonksiyonu olarak doğru biçimde temsil edilebileceğini gösteren ekonomik kanıtlar eşlik etmektedir. Bunlar HOVT'u ve böylelikle de uluslar arası ticaret faktör-oranları kuramını haklı çıkarmaktadır. Ne var ki, başkaları tarafından yapılan daha kapsamlı sınamalar olumsuz sonuçlar üretmiş ve aslında Leontief paradoksunun haklılığını iade etmiştir.[3] Bundan başka, HOVT'un HOT'un yerini alması sorulan soruyu da ustalıkla değiştirmiştir: gerçek meta akışını açıklamak yerine, ticaret şekillerindeki faktör-içeriğini açıklamayı amaçlıyoruz; faktör-oranları kuramının doğru olması halinde zararsız sayılacak bir prosedür ama daha başkası değil.

Ticaretin meta kompozisyonunun tümü ya da büyük bir kısmının yalnızca faktör donatımlarındaki farklarla açıklanması gerçekten mümkün

3 Yakın zamandaki literatürün kısa ve öz yorumu ve daha fazla başvuru için bkz Gomes (1990, ss. 127-31).

olsaydı gerçekte çok şaşırtıcı olurdu. Örneğin, ticari değeri olan malların (ürün farklılığı, reklam, bakım garantileri, danışıklı fiyat tespiti, vb.) çoğunda görülen doğrudan soruşturulabilir, rekabetçi olmayan piyasa yapılarının etkisi, eşit gelir düzeylerinde görülen talep şekillerindeki ulusal farklılıklar, yurtiçi vergilendirmedeki ulusal farklılıklar ve en sonunda, farklı ülkelerde görülen daha geleneksel statik ve dinamik ölçek ekonomilerini düşünün. Leontief paradoksunun çevresini saran tartışma ekonomide Duhem-Quine tezine (bkz yukarıda Bölüm 1) ait en iyi örneklerinden birini sağlar ve aynı zamanda HOT ya da HOVT gibi bir şeyin en sofistike testlerle bile kesin ve ısrarlı biçimde ret edilebileceği kavramına karşı çıkar: her testin, faktör-oranları kuramının yanı sıra bir çok yardımcı hipotez de kapsaması gerekir. Bu bir umutsuzluk önerisi değildir. Burada, aynen başka yerlerdeki gibi söz konusu kuramdan yana ya da ona karşı kanıtlar hakkında zorunlu olarak niteliksel yargı geçirmemiz gereklidir.

12

Keynesçilere karşı parasalcılar

Yararsız bir tartışma mı?

Bu konuyu ele alırken yakın yıllarda makroekonomi politika sorunlarının çevresini saran ateşli tartışmaların tam ortasına girmiş oluyoruz. Keynesçilerle parasalcılar arasında bütçe ve para politikalarının karşılıklı gücü üzerine yapılan tartışma ekonomi mesleğini bölmüş ve şimdiden dev gibi bir literatür oluşturmuştur. Bu literatürü iki taraf arasındaki farkları tanımlayarak bu farkların uzlaşabilir olup olmadığı sorusunu ortaya koymak amacıyla taramaya hiç niyetim yok.[1] Hatta Keynesçi ya da parasalcı araştırma programının ne derecede "yozlaşma" işaretleri gösterdiğini değerlendirmeye bile girişmeyeceğim. Yine de, parasalcı tavrın erken formülasyonlarının sürekli zayıflaması ve parasalcıların Keynesçi analiz biçimlerini benimseme isteklerinin artışı parasalcı karşıdevrimdeki çöküşün işaretlerini verdiğini söylemek gerekir. Bu bölümde amacım biraz daha kısıtlı kalmaktadır: Keynesçi-parasalcı tartışmadan temel, metodolojik dersler çıkarmaktır. Birincisi, Friedman'ın benimsediği enstrümentalizm metodolojisi (bkz yukarıda Bölüm 4) kolaylıkla naif ampirizme dönme, ya da kuramdan sonra yapılan ölçme yerine ölçmeden sonra yapılan kuram yaklaşımına dönme eğilimindedir. İkincisi, rekabetçi bir kuramı yanlışlayarak bir kuramsal tavır saptama girişimi her zaman, bu tartışmada da yaptığı gibi büyük farkları yavaş yavaş çözümleyen konuların keskinleşmesine yol açar.

Son yirmi yıl ekonomik dalgalanmalar üzerine Keynesçilerin ve parasalcıların görüşlerini kesin ampirik sınanması için yapılan sonu gelmeyen çabalara tanık olmuştur. Dışarıdan bir gözlemciyi bu tartışmayla hiçbir şey

1 Tartışmanın çeşitli aşamalarındaki sayısız tarama çalışmaları arasında, Chick (1973), Selden (1977), Mayer (1978, bölüm 4), Wood (1981) ve Desai'yi (1981) kişisel olarak çok yararlı buldum: hepsi de önemli kaynakçalara sahiptir.

kanıtlanmadığını ancak ampirik kanıtların bir ekonomistin görüşünü değiştirmesi için açıkça yeterli olmayacağını düşündüğü için affetmek mümkündür. Ancak literatüre daha yakın bir bakış farklı görüş açıları arasındaki açıklığın sürekli olarak daralmaya doğru eğilim gösterdiğini ve özellikle de, bütçe ve parasalcı politikaların göreceli etkinliği hakkında yapılan son istatistik sınamaların sınırlarının artan değerlendirilmesini açığa çıkaracaktır. Tartışma en sonunda kilitlenecek basit sonsuz bir dönme dolap değildir ancak ileriki tavırların daha önce terk edilen tavırları geliştirerek hazırlandığı belli bir momentumla süre giden bir tartışmadır. Aynı zamanda, her iki kamptaki tüm hamle ve karşı hamlelere rağmen, bu çekişmenin sürekliliğinin ancak karma ekonomideki özel sektörün kendini ayarlama kapasitesi hakkında derinlere yerleşmiş belirli "sert çekirdek" anlaşmazlıklarla açıklanabileceği kabul edilmelidir ve bu nedenle, bütçe ve parasal politikanın gerçekte istikrarı ne ölçüde sağladığı ya da bozduğu kabul edilmelidir (Leijonhufvud, 1976, ss. 70-1). Bir kez daha, Keynesçiler ve parasalcılar arasındaki tartışma ekonomistlerin (tüm öteki bilim adamları gibi) merkezi inançlar çekirdeklerini gözlemlenen anomolilerin tehdidine karşı, ilk önce merkezi çekirdeğin çevresini saran yardımcı hipotezleri ayarlayarak karakteristik olarak savunacağını gösterecektir; bunu böyle yapmaya mümkün olduğu kadar uzun süre devam edeceklerdir ve ancak bulundukları savaş alanında yinelenerek çürütüldükleri nadir anlarda, temel "sert çekirdeklerini" yeniden düşünecek ve taze bir başlangıç yapacaklardır.

Friedman'ın birbirini izleyen parasalcılık versiyonları

İlk önce Friedman'ın bu çekişmedeki kendi tavrına bakalım. Onun "pozitif ekonomi metodolojisi" üzerine çalışması para miktar kuramını ilk açıklamasından birkaç yıl önceye rastlıyordu (Friedman, 1956). Parasalcılığı başlattıktan bir yıl sonra, *The Theory of the Consumption Function*'ı (1957) (Tüketim Fonksiyonu Kuramı) yayınladı. O kitabın metodolojisinin en iyi örneğini oluşturduğu söylenebilir: yeni tüketim fonksiyonu kuramının çerçevesini yıllık gelirden daha çok sabit gelire bağlı olarak çizdikten ve toplam tüketim harcamaları hakkında birçok özgül, çürütülebilir öngörüler çıkardıktan sonra, Friedman tüketici davranışı üzerine elverişli tüm çapraz ve zaman serisi verilerini kuramının standart Keynesçi öğretiyi yenilgiye uğratacak şekilde açıklama getirdiğini göstermek için yeniden inceledi. *The Theory of the Consumption Function* hakkındaki son karar ne olursa olsun[2] ekonomik literatürün bütününde kuramla veri arasındaki ilişkiyi en

2 Mayer (1972) sabit gelir hipotezine ait sayısız testlerin tümünün kapsamlı bir özetini ve değerlendirmesini vermekte ve Friedman'ın en azından kısmen haklı

büyük ustalıkla ele alanlar içinde üst derecelerde yer alması gerekir. Ne var ki, Friedman'ın parasalcılığı savunmasının öyküsü bir karşıtlık oluşturacak şekilde kendi metodolojisinin bir karikatürünü oluşturur.

İlkönce, eski para miktar kuramının harcamaların toplu miktarı ile ekonominin – ilkel bir makroekonomi tipi – toplam çıktısı arasındaki uzun vade ilişkisini esas alan bir kuram olarak değil de ticari firma ve aileleri esas alan bir para talebi kuramı olarak yeniden formüle etti. Ondan sonra ABD'nin 1869-1957 dönemindeki para talebinin ampirik bir incelemesi gerçekleşti; onu Anna Schwartz'la birlikte hazırladığı devasa *Monetary History of the United States 1867-1960* (1963) (ABD'nin Parasal Tarihi 1867-1960) izledi ve aynı zamanda para politikasının ekonomik etkilerindeki duraklamaları konu alan bir çok çalışmalar yaptı. Tezinin bu aşamasında, para talep fonksiyonunun göreceli olarak istikrarlı ve bundan başka faiz oranlarındaki değişimlere duyarsız olduğunu ampirik olarak göstermek için çok şey yapıldı (Laidler, 1985, ss. 125-26). Aynı yılda, 1963'de Friedman ve David Meiselman'ın birlikte yazdığı ünlü makale yayınlandı. Bu makale paranın gelir hızının Keynesçi yatırım çarpanından daha istikrarlı bir değişken olduğunu göstermek amacıyla basit bir Keynesçi modelle basit bir parasalcı modele ait tahminlerin belli sayıda tek-denklem ya da "indirgenmiş biçimlerini" üretti. Bu sonuç ötekilerle birlikte Albert Ando ve Franco Modigliani tarafından tersine döndürülmüştü. *American Economic Review* dergisinin 1965 sayısının tamamı Keynesçi ve parasalcı modellerin tek-denklemli formülasyonlarının karşılaştırılmasına ayrılmıştı ve temelde yatan yapısal denklem dizilerini belirleme özelliğinden yoksun olan indirgenmiş-biçim modellerinin bu iki rakip model arasında ayrım yapmak için yeterli olmadığını herkesi tatmin edecek düzeyde göstermeyi amaçlıyordu (Brainard ve Cooper, 1975, ss. 169-70).

Friedman kuramı

Parasalcılığın doğuşundan yedi yıl kadar geçtikten sonra şimdi tartışmanın en üst noktasına ulaşmış bulunuyoruz. Ancak, bu aşamaya gelindiğinde Friedman parasal tavrı desteklediği söylenen ampirik kuralları yaratma gücü olan açık bir kuramı hala sunmamıştı. Friedman'ın 1970'de "Theoretical Framework for Monetary Analysis"in (Parasal Analiz için Kuramsal Çerçeve) yayınlanması parasalcılığın II. Aşaması diyebileceği-

olduğu sonucuna varmaktadır: sabit gelir için tüketim esnekliği geçici gelir için olan tüketim esnekliğinden daha büyüktür ancak öte yandan, Friedman'ın kuramından çıkartıldığı gibi geçici gelire bağlı tüketim eğilimi sıfır değildir.

miz bir kavramı tartışmaya getirdi.[3] Hayret, Brunner ve Meltzer (1972, ss. 838-9, 848-9) gibi bazı parasalcılar Friedman'ın çerçevesini tanımadılar. Friedman'ın tezini bir karşılaştırmalı statik denge analiz örneği olan Hicksçi IS-LM modeliyle açıklamayı seçtiği için şaşkınlıklarını ifade ettiler. Öte yandan, aynı zamanda, fiyat ve miktar ayarlamalarının göreceli hızıyla zamanlama sorunlarının Keynesçi ve parasalcı yaklaşımlar arasındaki kilit farkı yarattığını savunuyorlardı. Bu durumda da IS-LM modeli yetersiz kalmaktaydı. Aslında, parasalcıların ekonomik sorunlara Marshallcı kısmi denge analiziyle yaklaştığı ve öte yanda Keynesçilerin de aynı şekilde Walrasçı GD çerçevesinde yaklaştığında sürekli ısrar etmekten ayrı olarak Friedman iki kamp arasında kuramsal, hatta ideolojik fark bulunduğunu ret ediyordu.

Friedman IS-LM modelini benimseme amacının ikisi arasındaki ortak gerekçeyi göstermek olduğunu iddia ediyordu. Tüm farklar halkın elinde tutmak istediği para miktarıyla gerçekte bulundurduğu para miktarı arasındaki açığı ayarlama yolu hakkında yapılan farklı dinamik varsayımlarla ilgiliydi: "kendilerini Keynesçi olarak görenlerle görmeyenler arasındaki analiz ve yaklaşımların kilit farkı hala fiyat ve miktarın göreceli hızı" (Friedman, 1970, ss. 210-11; ayrıca ss. 234-5). Bununla birlikte, Friedman fiyat ve miktar kararlarının gerçekte bir ekonomide, örneğin ABD ekonomisinde nasıl alındığını açıklamayı başaramadı ve bu anlamda parasal değişimlerin etkisinin fiyatlar ve gerçek üretim arasında nasıl bölüştürüleceği konusunda bir kuram geliştirmeyi başaramamış oldu (Chick, 1973, ss. 111-13). Sonuç olarak, para ve ekonomik faaliyet arasındaki "geçiş mekanizması" dinamiğinin Keynesçilerle parasalcılar arasındaki anahtarı olduğu görüşü sınanamaz, daha doğrusu Friedman kendisi bunu sınamak için bir yöntem sağlamamıştır. Parasalcılar geçiş mekanizmasıyla ilgili olarak "kara kutu kuramına" inanmakla suçlanmıştır. Hâlbuki aslında geçiş mekanizmasını portfolyo varlıkları ayarlama meselesi olarak bakıyorlardı ancak portfolyoları tek bir değişkenin diğerleri üzerinde üstünlük sağlayamayacağı kadar geniş kapsamlı tanımlamışlardı. Kısacası, geçiş mekanizmasını modelini kurdular ancak ondan bir kuram geliştirmediler.

Bildiğimiz üzere, niteliksel kalkulus gerçek olduğu varsayılan nedensel bir ilişkinin yön niteliğini saptamak için güçlü bir yöntemdir. Friedman'ın ileri sürdüğü gibi, eğer Keynesçi-parasalcı tartışması temelde değişik parametrelerdeki değişimlere uyum sağlama hızı meselesiyse gereken şey niceliksel kalkulustur. Ekonomi politikası ekonomiyi denetleme arayışındadır;

3 I. Aşama Friedman'da (1968) özetlenmiştir.

onun davranışını öngörmeyi amaçlamaz. Ekonominin denetimi sadece ekonomik değişimlerin yönü (işareti) değil bilgi demektir ancak bu ekonomik değişimlerin tam büyüklüklerinin bilinmesi gereklidir; niteliksel kalkulusla bir parça denetim sağlamak mümkünse de "ince ayar" ekonomik değişimlerin yönü (işareti) dışında bilgi gerektirir. Parasal değişimlerin niceliksel kalkulusu gibi bir şey geliştirmeyi başaramamak gerçekte parasalcı tavrın sonunun habercisi oldu.

Parasalcılığın III. aşaması

Parasalcılığın I. ve II. Aşamalarında tartışmanın çerçevesi büyük çapta Keynesçi kısa dönemle ilgiliydi ancak uzun dönem kavramı tartışmaya II. Aşamada girdi ve III. Aşamada kabaca 1972'den itibaren sahnenin tamamını kaplamaya başladı. Şimdi tez şudur: parasal değişimlerin fiyat ve miktarın her ikisinde birden kısa dönem etkisi ne olursa olsun, ekonomik beklentilerin hangi parasal politikanın üretim üzerinde uzun dönemde en az etkisi olacağına bağlı olarak para arzındaki değişime uyum sağlayacaktır — bu Friedman'ın "doğal" işsizlik oranı kuramıdır.

Bu arada, paranın nominal GSYİH, gerçek GSYİH ve fiyat düzeyini etkilediği çeşitli kanalları ayrıntılı olarak açıklamak amacıyla büyük ekonometrik modeller kuruldu. Gerek para yetkililerinin para arzı üzerindeki etkisini yadsıyan "Neandertal Keynesçilik" ve gerekse kısa dönemde bile mali politikaların etkisini yadsıyan "Neandertal parasalcılık" çok gerilerde kalmıştı. Bir anlamda, parasalcılar kesin olarak kazanmıştı: hükümetler şimdi para arzına on yıl öncekinden daha çok dikkat gösteriyorlardı ve daha sofistike bir hale gelmiş olan Keynesçilik, parasal politikaların etkilerini sadece faiz oranlarındaki değişimlerin yatırımlara etkisiyle değil de çok farklı kanallardan dikkate alarak Keynes'in 1950'lerdeki Miki Maus versiyonlarının yerini almıştı. Parasalcılık tam anlamıyla kaybetmişti: parasalcılık onu yaratan ampirik sonuçları açıklamayı hiçbir zaman başaramamıştı; hatta bazen bu sonuçların bir nedensellik kuramı ışığında yorumlanmaya gerek olduğunu bile yadsımaktaydı ve karşı çıktığı Keynesçi kuramın kaba gülünç yanlarını bile çürütmekte yetersiz kalmıştı (Johnson, 1971, ss. 10, 13). Öte yandan, Keynesçilik on beş yıllık kavganın ortaya çıkardığı anlaşılan daha sofistike bir makroekonomi türündeki parasalcı düşünceleri özümsemeyi becerdiğini kanıtlamıştı. Dağlarca kanıt bulunmasına rağmen bu çekişmenin sürdüğü ve hala sürmekte olduğu tam olarak doğrudur: ekonomistlerin ampirik çürütmelerle kolaylıkla yönlendirilemeyeceği açıktır. Öte yandan, tartışma gerek basit kafalı Keynesçilik ve basit kafalı parasalcılık adım adım

üstesinden gelecek şekilde kesin ilerleme işaretleri göstermiştir ve makroekonomistleri Keynesçi ya da parasalcı şekilde belirgin bir sınıflandırma içine sokmak artık çok daha zordur.

Keynes'in mesajını düzeltmek

Geçmişe bakıldığında, son yirmi yıldır sürdürülen Keynesçi-parasalcı tartışma, çoğu kez ortaçağdaki benzerlerini andıran bir durumda ekonomik düşünce tarihindeki çekişmeler içinde en bunaltıcı ve rahatsız edici olanlar arasında sayılması geren bir tartışma olmuştur. Sürekli yinelenen ancak sonradan vazgeçilen şiddetli polemik iddialar yapılmıştı — para miktar kuramı ihmal edilen Chicago sözlü geleneğinde saklı kalmış bir para talep kuramıdır; para talebi faiz bakımından esnekliğe sahip değildir ve para arzı sistem dışında belirlenen bir değişkendir; fiyatlar ve nominal gelirlerdeki değişimler her zaman para arzındaki değişimlerin sonucu gerçekleşir; para arzındaki dönüm noktaları kesinlikle ticaret döngülerinin üst ve alt dönüm noktalarının öncesinde gerçekleşir; vb. — ve eleştiriler de muhalefetin kukla versiyonlarına ayrılmıştı. Tartışmanın büyük kısmı karşılık vermek için yapılıyordu ve bazen gerçekten neyin tartışıldığını anımsamak zor oluyordu; bu esas yandaşların bile rahatsızlık duyduğu bir zorluktu.[4] Sanki başta Keynes'in "klasiklerden" ayrılan yönleri saptanmaksızın ekonomi politiğin önemli konularını çözüme kavuşturmak mümkün değilmiş gibi, tartışmadan doğrudan kaçmak sürdürülen bir ağız dalaşıydı. *General Theory* (Genel Kuram) Keynesçi kuramın en az üç, belki de daha fazla versiyonlarını içerdiği için,[5] onun öğelerini birleştirerek "Keynesçilik" haline

4 Örneğin, Friedman'ın (1970, s. 217) şu özetlemesine bakın: "Kendi tavrımızın '*nominal* gelirdeki değişimler için ve gerçek gelirdeki *kısa dönem* değişimler için önemli olan mesele paradır' şeklindeki tasviri sonuçlarımıza doğru tadı veren bir abartma olarak sayıyorum. 'Önemli olan mesele paradır,' önermesini sonuçlarımızın esasta bir yanlış temsili olarak görüyorum."

5 Coddington (1976b) Keynes yorumlarında en az üç farklı bakış ayrımı yapar: (1) hidrolik Keynesçilik — 45°diyagramla gösterilen gelir-harcama tip kuramı ve IS-LM yorumu; bu ekonomistler Keynesçi modeli genel kuram olmaktan daha çok özel bir durum olarak ele alır — aynı zamanda, bakış açınıza bağlı olarak "neoklasik sentez" ya da "melez Keynesçilik" olarak da bilinir; (2) *tutucu Keynesçilik* — kayan beklentilere ve yayılan belirsizliklere vurgu yapar; *The General Theory*'nin (Genel Kuram) 12. Bölümünde ve Keynesçi yaklaşımın neoklasik gelenekle bir tutulmaması gerektiğini anlatan Keynes'in 1937'de çıkan "The General Theory of Employment" (İstihdamın Genel Kuramı) adlı makalesinde bulunur ve (3) dengesizlik Keynesçiliği — Keynes'in Walrasçı bir mezatçı olmaksızın GD'yi (Genel Dengeyi) yeniden formülasyonu, eksik ve kusurlu bilgi, yanlış fiyat işaretleri ve aynı zamanda fiyat kadar gelir kısıtlı miktar ayarlamaları. Ayrıca bkz Blaug (1985, ss. 668-71, 693).

getirmenin sonsuz yolları vardı. Keynesçi ve parasalcı tezlerin olumlu değerlerini dikkate almadan önce Keynes'in esas mesajının bu nedenle öğretisinde oluşturduğu sisin dağıtılması gerekmektedir. Bu tartışmayı okurken insan makroekonomistlerin ekonominin gerçekte nasıl işlediği hakkındaki bilgilerini geliştirmekten daha çok kutsal *The General Theory*'inin (Genel Kuram) yorumuyla ilgili olduğu duygusuna kapılıyor.

Bu tartışmanın kapanışına Keynesçi-parasalcı tartışmadan çıkarılabilecek iki temel sonuçtan dersin birincisine geri dönüyoruz. Friedman aslında tartışmanın I. Aşamasında "enstrümentalizm" metodolojisini izlemişti, yani, öngörülerinin herhangi bir kuramsal açıklamalarını üretmeksizin öngörüler üretmişti; tartışmanın II. Aşamasında ne var ki, en sonunda öngörülerini desteklemek amacıyla talep kuramına koşullu teslim olmuştu. Sunduğu kuramın o göreve uygun olmadığı kanıtlanınca III. Aşamada istenen ve istenmeyen enflasyon ayrımına dayanan tümüyle yeni bir kuramı benimsedi. Böylelikle, son tahlilde, Friedman'ın parasalcılığı enstrümentalizm metodolojisini açıkça kusurlu olduğundan değil ancak inandırıcı olmaması nedeniyle vazgeçer.

Parasalcılığın yükseliş ve düşüşü

1980'de söylediğim buydu. 1991'de baştan söyleyeceklerim tam olarak böyle değildi: yine de, her şeyi göz önünde bulundurarak, daha önceki değinmelerimden çıkarmak yerine onlara ekleme yapmak istiyorum. Bununla birlikte, 1980'lerde makroekonomide bu on yılın başında yazılanları aynı on yılın sonunda modası geçmiş yapacak o kadar çok şey olmuştu. Her şeyden önce, parasalcılığın Friedmancı versiyonu — ona Mark I parasalcılığı diyelim —ortaya çıktı ve sonra kayboldu. Bundan başka, yeni klasik makroekonomi — ona Mark II parasalcılığı diyelim — benzer şekilde 1980'lerde görüntüden silindi ve son bulmuş olması olasıdır. En son olarak, yeni bir Keynesçi ekonominin şaşırtıcı biçimde Keynes'in yazdıklarında değil de onun ruhunda yeniden canlandığını görüyoruz: 1930'ların Keynesçi devrimi zaman içinde "sürekli devrime" benzer bir şeye dönüşmüştür (bkz Shaw, 1988).

Daha önce, Friedman'ın parasalcılık üzerine çalışmasını başı üzerinde duran enstrümentalizm metodolojisi, yani önce öngörüde bulunup ardından açıklama getiren bir metodoloji olarak nitelemiştim. Hirsch ve Marchi (1990, s. 204) Friedman'ın metodolojisi üzerine yeni yaptıkları çalışmada benim iddiama itiraz ediyorlar: "Friedman'ın pragmatik yaklaşımı aslında gözlem ve kuramsallaştırmayı öyle bütünleştirir ki, sorgulama süreci içinde

bir sıralama tanımlanmasını bir şekilde yanılgıya düşürür." Kesinlikle, bize Friedman'ı ekonomideki ana akımdan sadece politikanın uygunluğundaki ısrarının değil de ondan daha çok analitik katılığın ayırdığını anımsatırlar ancak aynı zamanda kuramsal önermelerin geçerliliğinin gösterilmesindeki birinci yöntem olarak çoklu regresyona karşı duyduğu piyasa antipatisini gösterirler. Onun yerine, Friedman büyük bir kanıt dizisini temel almayı tercih eder. Bazıları tarihsel bazıları ekonometrik olan bu kanıtlar daha çok bir veri kümesinden elde edilen sonuçları öteki veri kümeleri üzerinde sınayarak çalışır. Tek bir örneği temel alan sonuçların titiz istatiski çalışmalarla onaylatıldığı çalışmalar ve ekonomik oyuncuların rasyonel ve maksimize eden davranışlarından uğraşarak çıkarılan hipotezler onun tercihleri arasında değildir. [6] Tarihi analizin kuramları sınamak için mükemmel geçerli bir yöntem olduğu yaklaşımıyla sunulan ekonometri şeytanından kurtuluş yalnızca hoş karşılanır ancak bununla birlikte, Friedman'ın sağladığı kanıtların gerçek çeşitlilik bu tezin değerlendirilmesini daha da zor hale getirir (bkz, örneğin Hirsch ve de Marchi, 1986; 1990, bölüm 10).

O kadar kötü olmasa da, parasalcılığı oluşturmayı amaçlayan tezin birçok aşamasının getirdiği gerçek bir karmaşıklık vardır (bkz Mayer, 1978). (1) Çok güçlü paranın fiyatlar düzeyinde sahip olduğu nedensellik etkisi anlamında para miktar kuramı vardır. Bu paranın istikrarlı bir talep fonksiyonunu, büyük çapta ya da tamamıyla gerçek kuvvetler tarafından belirlenen üretimi ve hükümetin etkili denetiminde dış para arzını ima eder; sonuç olarak, para politikasının uygun hedefi faiz oranı değil de paranın büyüme oranı olmaktadır. Bundan sonra, (2) para arzının gerçek üretimin uzun dönem büyüme oranıyla aynı oranda büyümesi örneğindeki gibi parasal büyüme kuralının keyfi (isteğe bağlı) parasal ya da mali politikalardan daha istikrarlı olacağı iddiasıdır. Bu parasal ya da mali politikalar Friedman'ın her tür hükümet müdahalesine karşı duyduğu düşmanlığa ve özel sektörün kendi içinde bir istikrara sahip olduğuna inanışının bir parçasıdır. En son olarak, (3) ancak arz yanında yapılacak politikalarla değiştirilebilecek işsizlikle enflasyon arasındaki gerçek, dikey Phillips eğrisinden yana karşılıklı bir alış veriş (trade-off) bulunduğunun ret edilmesi vardır.

6 Bu Friedman ve Schwartz'ın *Monetary Trends in the United States and the United Kingdom*'ı (1982) (ABD ve İngiltere'deki Parasalcı Eğilimler) Hendry ve Ericsson'un (1991) regresyon analizine kendi "kuşatma" yaklaşımlarını örnek göstererek yaptıkları kıyasıya eleştiride çarpıcı biçimde gösterilmiştir. Bu eleştiriyi Friedman ve Schwartz'ın (1991, özellikle ss. 48-9) etkili yanıtı izlemiştir.

Tüm bu çoklu iddiaların izlendiği kayıtları değerlendirmek hiç de küçümsenecek bir görev değildir ve kimse şimdiye kadar parasalcılığın bu kadar kapsamlı bir değerlendirmesini yapma girişiminde bulunmamıştır (ancak bkz Cross, 1982). Öte yandan, Friedman'ın olumlu yönü, çağdaşlarından farklı olarak öngörülerini hiçbir zaman sonsuz eğer ve ancak sözcükleriyle dengelememiştir; böylelikle, düşüncelerinin değerlendirilmesini kolaylaştırmıştır. Gerçekte parasalcılığın geçmişe dönük bir tarama çalışması niteliğinde olan yakınlarda para miktar kuramı üzerine yazdığı geniş kapsamlı makalesinde Friedman (1987, ss. 16-17) şöyle bildirmektedir: "Batılı ülkelerin çoğu için parasal büyüme oranı nominal gelirin büyüme oranında yaklaşık altı ya da dokuz ay sonra bir değişim yaratır ... Nominal gelirin büyüme oranındaki değişim tipik olarak önce üretimde ortaya çıkar ancak fiyatlarda etkisini görmek zordur ... Gelir ve üretim üzerinde olduğu gibi fiyatlar üzerindeki etkisi zamana yayılmıştır ancak 12 ya da 18 ay sonra ortaya çıkar ve parasal büyümedeki değişimle enflasyon oranındaki değişim arasında görülen toplam gecikme ortalamada iki yıl gibidir ... Parasal değişimler üç ile on yıl sürebilecek kısa dönemde ilk olarak üretimi etkileyecektir"; ve bunun gibi. Bu önermelerin parasalcılığın geçerliliğini az çok kesin değerlendirmek için yeterince kesin olduğu düşünülebilir.

Öyle olsa bile, parasalcılığın Mark I Friedmancı türünün gününü doldurduğuna dair çok fazla kanıt vardır. Parasalcılığı uzun zaman öncesine kadar dikkate alınmayacak bir yazar olan Mayer'in (1990, s. 61) düşüncesine göre, "tesadüfen yapılacak gözlemlere göre, kendilerine parasalcı diyen ya da parasalcılığa yakın duran ekonomistlerin sayısı, en azından ABD'de gerilemiştir. Yine aynı derecede (daha çok değil) ciddi olan konu parasalcılığın bir zamanlar olduğu kadar yeni taraftar toplayamadığı anlaşılmaktadır." Mayer ilerleyerek parasalcılığın "şafağı" dediği olaya dört farklı açıklama getirmektedir. Bunların içinde en önemlisi, parasalcıların önemli hipotezlerini onaylamayı başaramamalarıdır. Her şeyden önce, ABD'de para talebi 1970'lerde geçmiş eğilimlerine bakılarak beklenenden çok daha yavaş büyümeye başlamıştır ve bunu 1981-2 yıllarında yukarı doğru bir kayma izlemiştir (Laidler, 1985, ss. 146-51; Judd ve Scadding, 1982; Roley, 1985). Paranın nasıl tanımlandığına bakmaksızın, paranın gelir hızı 1980'lerde gerek ABD gerek İngiltere'de daha öncesinden çok daha büyük istikrarsızlık sergiledi (Mayer, 1990, ss. 70-6) ve doğal olarak, istikrarlı bir para talep fonksiyonu ya da yaklaşık aynı anlama gelen paranın istikrarlı bir hızı bütün parasalcı programın dingil pimidir. 1982'den itibaren paranın hızının öngörülememesi kuşkusuz Thatcher hükümetinin 1985-6 yıllarında para arzı hedeflerini terk etmesinin nedeni olmuştu (Goodhart, 1991, ss. 94-100). O

yıllar Friedman'ın İngiliz Hükümeti'ndeki politik etkisinin doruğa ulaştığı zamandı. Benzer biçimde, 1979-82 yıllarına yaşanan sözde "parasalcı deneyimin" ardından Federal Rezerv sisteminin (ABD Merkez Bankası) M-1, M-2 ya da M-3 para arzlarını denetleme gücüne karşı duyulan kuşkular giderek artıyordu (Mayer, 1990, ss. 81-4).

İkinci olarak yukarıda sözü edilen 1963 Friedman-Meiselman'ın Keynesçiliğe yönelttiği tek-denklem saldırısını herkesçe kabul edilen kusuru vardır ve bu saldırıyı bundan sonra Andersen ve Jordan'ın aynı derecede basit St. Louis Denklemine yapılan eleştiriler izlemiştir (Mayer, 1990, ss. 76-7). Üçüncü olarak, para arzının ticari döngülerin dönüm noktalarındaki dışsal özelliği için gösterilen tarihsel kanıtların yetersizliği vardır. Üzerinde çok tartışılan bu Friedman-Schwartz iddiası Fed'in (Amerikan Merkez Bankası) 1930'lardaki Büyük Bunalıma neden olduğu şeklinde özetlenebilir (bkz Temin, 1976, özellikle ss. 174-8; Fearon, 1979, ss. 36-9). Son olarak, Friedman'ın olaylarla dolu doğal oran hipotezi vardır. Bu enflasyon ve işsizlik arasında geçici bir değiş tokuşa izin veren uyum sağlayıcı beklentilerle uzatılan Phillips eğrisi olarak başlamıştı ancak hemen rasyonel beklentilerle uzatılan Phillips eğrisine dönüştü; bu da kısa dönemde bile enflasyonla işsizlik arasında gerçekleşecek bir değiş tokuşa tüm kapıları kapadı.

Phillips eğrisi ve doğal işsizlik oranının (DİO) öyküsünü başka bir yerde anlattım (Blaug, 1985, ss. 678-88, 695-6) bu nedenle yalnızca düzgün tanımlanmış dikey Phillips eğrisinin — DİO — varlığını ve özellikle böyle bir ilişkinin istikrarının bugün her zamankinden daha çok kuşkulu olduğunu söylemekle yetineceğim. Talep baskısının fiyatların yükselmesine neden olduğu düzeyin altındaki işsizlik oranının gerçekliğini kimse yadsımıyor. Böylelikle, hangi terminolojiyi kullanırsak kullanalım DİO düşüncesine yakın bir kavram olabilir. Sorun bunun bir çizgi mi yoksa ince bir bant mı olduğu ya da firmaların fiyat saptama yolları kadar emek piyasasını etkileyen kurumlardaki her değişim sonucunda gerçekte hareket edip etmediği konusudur. Friedman'ın doğal-oran hipotezinin esas sonucu hükümetlerin işsizlik oranını DİO düzeyinin altına indirmek için her zorlama girişiminin enflasyonu daha da arttıracağı olmuştu; aslında, bu 1970'lerde işsizlik ve enflasyonun aynı anda, "stagflasyon" olarak gerçekleşmesinin nedeniydi. Bundan başka, DİO kişilerin enflasyon oranı beklentisinin gerçek enflasyon oranına eşitlendiği tek işsizlik düzeyi olduğu için enflasyonu iyileştirmenin yolu üretim kapasitesini düşük ve işsizlik oranını yüksek tutmaktı. Böylece kişiler enflasyon beklentilerini sürekli düşen enflasyon oranıyla

aynı yönde düşük tutmaya teşvik edilmiş olacaktı. Friedman böyle bir yüksek enflasyon döneminin çok uzun sürmeyeceğine dair söz vermişti: gördüğümüz gibi, tamamıyla DİO düzeyine dönmek için en çok iki yıl ya da bazı durumlarda üç yıl gerekecekti. 1980'lerin Thatcher hükümeti bir politikanın olabileceği kadar çok cesur öngörüyü sınamaya çok yaklaşmıştı: İngiltere enflasyonu oranı on yıllık deflasyon dönemine rağmen hiçbir zaman yüzde 8'in altına düşmemişti ancak parasalcı davanın çöküşüyle ilgili olsa gerek, bu on yılın beş yılında yüzde 10'un üzerinde kaldı. ABD hükümeti benzer "vahim bir deneyi" hiçbir zaman uygulamadı ancak bununla birlikte, haberler okyanusun ötesinden çabuk ulaştı.

Oysa parasalcılığın sonunu getiren başka bir olay da Atlantiğin her iki yakasında da DİO'nun istatistik tahmin rakamlarının geçmişteki işsizlik oranlarının gerisinde kaldığı, yani yükseliş ve düşüşler gösterdiği olmuştu; fizik dilinde yeni moda olan bir deyimle, "histerik" olmuştu: düzeyi ona ulaşmak için izlenen yola bağlıydı (Cross, 1991). Bunun gerçek bir fenomen mi — işsizlik, yani uzun dönem işsizlik oranı ne kadar büyük olursa hüner ve iş alışkanlıklarının yitirilmesi sonucu yitirilen işlerle ilgili işsizlik oranı da o kadar büyük olacaktı — yoksa sadece basit istatistiki bir işlem yanlışı mı olduğu hala sorulara açıktı ancak DİO'nun enflasyona karşı yürütülecek politikalara kılavuzluk görevi görebilecek sağlam bir zemin olduğu kavramını zayıflattığı kesindi.

Yeni klasik makroekonomi

Bu bize parasalcı destanın bir sonraki perdesini açar; yeni klasik makroekonomi ya da rasyonel beklentiler (RB) kuramı. 1970'lerdeki enflasyonun sürekliliği kişilerin gerçek enflasyon oranını olduğundan az tahmin ettikleri uyum sağlayıcı-beklentiler mekanizması kavramını sürdürmeyi çok zor hale getirmişti. Rasyonel bir ekonomik oyuncunun açıklanan politika hedefleri de dâhil olmak üzere, veriler ister geçmişe ister şimdiye ait olsun tüm elverişli bilgilerden yararlanarak fiyat beklentilerini oluşturacağı kesin midir? Kısacası, enflasyon oranını etkileyen tüm sistematik ve öngörülebilir öğeler çabucak öğrenilerek fiyat beklentilerine dönüştürülecektir; bu paradoksal olarak kişilerin fiyat beklentilerinin ortalamada gerçek fiyat hareketleriyle özdeş olacağı anlamındadır. Doğal olarak, ekonomi rastlantısal ve beklenmedik "sarsıntılara" — zevklerdeki ani değişimler, yeni teknolojik buluşlar, doğal afetler, vb. — tabidir ve bunlar düzeltilmesi zaman alan tahmin yanlışlarına yol açar. Kısa dönem Phillips eğrilerinin anlık belirmesine yol açan yalnızca bu sarsıntılardır. Fakat onlar için ekonomi her zaman

düşey uzun dönem Phillips eğrisine, yani Friedman'ın DİO'na yapışmıştır. O zaman RB kuramına yeni *klasik* makroekonomi olarak ad verilmesine şaşırmamak gerek çünkü RB'nin esas anlamı Keynesçi istikrar politikalarının enflasyon oranı gibi nominal değişkenleri etkileyebilmesi ancak üretim ve istihdam gibi gerçek değişkenlere karşı gücünün bulunmamasıdır.

RB devrimini gerçekçi olmayan varsayımlara başvurduğu için uzaklaştırmak çekicidir. Özel oyuncuların da ekonomik bilgilere hükümet temsilcileriyle aynı erişim gücüne sahip olduklarına ya da onların da eşit bilgi üretim maliyetlerine katlandığına gerçekten inanacak mıyız? Profesyonel borsa simsarlarının finans piyasalarında gelecekteki faiz oranı beklentilerini oluşturduğu şekilde tüketicilerin de, örneğin konut piyasasında gelecekteki konut fiyat beklentilerinin oluşmasında hayret verici derecede çok çeşit çelişkili bilgiyle karşılaştıklarını ciddi olarak ileri sürebilir miyiz? Fakat RB kuramcıları bir piyasada sistematik tahmin yanlışlarının tüm tahmin yanlışlarının tümüyle tesadüfi olacağı bir noktaya kadar özel tahmini geliştirecek bilgi sağlamak için kar fırsatları doğuracağına işaret ediyorlar. Bu yanıtın inandırıcı olup olmadığı konumuz dışındadır. Yeni klasik makroekonomiyi sadece varsayımlarının gerçekçiliği ya da akla yatkınlığı temelinde yargılamak ciddi metodolojik bir yanlış olacaktır. Bilim tarihi (ve ekonomi tarihi) yalnızca yaşı ve tekrarının kuvvetiyle akla yakın sayılacak varsayımları temel alan güçlü, etkili ve uzun ömürlü kuramlar üzerine serilmiştir. Her şeye rağmen, güneşin evrenin merkezi olduğunu öngören kuramın kesinlikle mantıksız olduğunu hiçbir zaman sorgulamamışızdır: dünya güneşin çevresinde saatte 1,000 mil hızla dönerken niye dünyadan uzaya düşmeyiz? Galileo *Dialogue on The Two Chief Systems of the World* (1632) (İki Esas Dünya sistemi Üzerine Diyalog) adlı yapıtında dünyanın döndüğüne karşı o zaman yapılan tüm sağduyulu itirazları açıklamak için sayfalar harcamıştı ancak şimdi biz onları basit biçimde kabul ediyoruz. Varsayımların gerçekliği ya da akla yatkınlığı bir kuramı ret etmek için son derece öznel ve tarihsel koşullara bağlı bir nedendir.

Bu bir kuramın varsayımlarının enstrümentalizm metodolojisine gireceği için tanımlayıcı doğruluğunun önemsiz olduğunu söylemek anlamına gelmez. Beklentiler doğrudan gözlemlenemez ancak tarama teknikleriyle incelenmeleri mümkündür. Bu tür çalışmalar bazı piyasalarda yapılmıştır (Sheffrin, 1983, bölüm 4) ve sonuçları kesin olmasa da beklentilerin nasıl oluştuğu konusundaki görüşümüzü netleştirmiştir. Daha fazlası, ne var ki RB sonuçlarının sınanmasıdır. RB'nin esas sonuçlarından biri — onun "yeni olgusu" demek gerekir — gerçek üretim ya da işsizliğin büyüme yo-

lunun para arzı, hükümet harcamaları hacmi, bütçe açığı boyutu, faiz oranı, döviz kuru ya da bu değişkenlerden herhangi birinin politika söylemleriyle ilişkilendirilemeyeceğidir. Eğer ilişkilendirilebilselerdi özel oyuncular bu ilişkileri kendi fiyatlama tahminlerinde kullanacaklardı. Bu durumda da bunlar tümüyle ücret ve fiyatlara yapılan nominal ayarlama olarak gözükecekti. Yeni klasik makroekonomik araştırma programının sözde "politikadan-arındırılmış" hipotez, son köktenci Keynes karşıtı sonucu budur. Bu esas sonucun birçok büyük sınaması RB kuramcıları tarafından yapılmış ancak sonuçlar büyük ölçüde olumsuz olmuştur (Maddock, 1984).

Ancak bu çürütmelerin etkisiz olduğu doğrudur —Duhem-Quine tezi bir kez daha. Tüm testler şu maddelerin ortak akıl yürütmesini kapsar: (1) RB; (2) tüm piyasaların aniden açıklık kazandığı, dolayısıyla gerçek ya da nominal tüm değişkenlerin denge değişkenleri olduğu ve (3) tüm ekonomik oyuncuların tüm ekonomik bilgilere aynı maliyetle erişebileceği önermesi. Madde (3)'ün madde (2)'ye indirgenebileceği çünkü bir "bilişim endüstrisi" olduğu ve onun da her an açıklık kazandırdığı varsayılmaktadır. Her durumda, yeni klasik makroekonominin politikadan-arındırılmış sonuçlarının onaylatılamaması beklentilerin rasyonel olmadığı ya da gözlem sırasında bazı ya da tüm piyasaların açıklık kazanmadığı anlamına gelebilir. Kısacası, piyasanın açıklık kazanmasında ısrar edilmesi ya da emek piyasalarının her yerinde dengeye ulaşılması yeni klasik makroekonominin sonuçları açısından RB kavramından daha temel bir kavramdır.

Lakatosçu gözlüklerden görülen makroekonomi

Makroekonominin tüm tarihini *The General Theory*'nin 1936'da (Genel Kuram) yayınlanmasından itibaren tüm tarihini Lakatos'un yarattığı aygıt yardımıyla kaba çizgilerle tasvir edelim. Keynesçi devrim ekonomik düşünce tarihinde örneği olmayan büyük bir değişiklik olmuştu: daha önce yeni hiçbir araştırma programı ekonomi mesleğini bu kadar çabuk ve böylesine tümden fethetmemişti. Keynesçi ekonominin "sert çekirdeğini" ve "pozitif" ve "negatif" sezgisellik önermelerini açıklamak çocuk oyunu kadar kolaydır (Blaug, 1986, ss. 243-4) ve onun sadece bir kuram değil ancak ekonomide çok sayıda farklı alanda ayrı bir bakış açısıyla çalışan bir araştırma programı olduğu kuşkusuzdur. Bundan başka, uzunca tartıştığım gibi (Blaug, 1990, bölüm 4) "ilerici" bir araştırma programının Lakatos tarafından katı anlamında tanımlandığı dönem tümüyle 1930'lar, 1940'lar ve 1950'ler olmuştu: bütün bir yeni olgular dizisi öngördü ve bunlar izleyicileri tarafından durulmalarıyla birlikte neredeyse hemen onaylandı. Key-

nesçi ekonominin esas yeni öngörüsü harcama karakterinin kamu ya da özel olmasına bakılmaksızın ve aynı zamanda o harcamanın ek yatırım ya da ek tüketim olmasından bağımsız olarak ani harcama çarpan değerinin birden büyük olmasıdır. Keynes'in *The General Theory*'sinden önce hiç bilinmediğini iddia etmek anlamında değil ancak tüketim fonksiyonu kavramından beklenmedik bir biçimde akıl yürütülmesiyle tasarruf ve yatırımların Keynesçiliğe özgü tanımlanmasıyla birleştirildiği için buna yeni bir öngörü denebilir. Bu tüketim fonksiyonu ötekilerden farklı olarak marjinal tüketim eğiliminin sıfırla bir arasında yer aldığı ve ortalama tüketim eğiliminden küçük olduğu ve gelir yükseldikçe düşen bir tüketim fonksiyonuydu. *The General Theory*'yle öngörülen öteki yeni olgular şunlardı: (1) gelir düzeylerine göre tanımlanan farklı ailelerin marjinal tüketim eğilimlerin de önemli farklar vardı (böylece gelir dağılımındaki değişimin toplam talebi yükseltme gücü vardır); (2) yatırımın faiz esnekliği çok düşüktür; (3) para talebinin faiz-esnekliği çok yüksektir ve (4) toplumun ortalama tüketim eğilimi ulusal gelir yükseldikçe düşer (gelişmiş ekonomilerde zenginleştikçe durgunluk tehlikesinin artacağına işaret etmektedir). Hatta bu liste Keynesçi ekonomi 1940'larda daha da geliştirilmesiyle birlikte Keynes'in izleyicileri tarafından öngörülen yeni olguları kapsamamaktadır. Keynesçi ekonominin 2. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında olağanüstü biçimde öne çıkmasını açıklayan neden bu onaylanmayı başarmış öngörüler dizisidir.

Ancak Keynesçi araştırma programı 1950'lerde yozlaşmaya başladı. Sorunun ilk kendini gösterdiği yer tasarruf oranı ve bu nedenle de tüketim fonksiyonu oldu. Tasarruf-gelir oranıyla ilgili bulguların kesiti ve zaman serileri arasındaki çelişki Keynesçi ekonomide çok sayıda değişiklik yapılmasına yol açtı. Tasarruflar düşüş gösterirken gelirde ise sabit ortalama tasarruf eğilimi ortaya çıkmıştı. Bu değişikler Duesenberry'nin göreceli gelir hipotezinden Friedman'ın sürekli gelir hipotezine ve Modigliani'nin ömür boyu tasarruf kuramına kadar uzanıyordu. Aynı anda, Harrod ve Dormar statik Keynesçi analizi ilkel bir büyüme kuramına dönüştürdü. Öte yandan Tobin, Baumol ve Friedman Keynes'in likdite-tercih fonksiyonunu daha zarif bir portfolyo kuramına yerleştirecek şekilde yeniden yorumladılar. Ondan sonra Keynesçi ekonomiyi ilk olarak enflasyon kuramıyla tamamlayan Phillips eğrisi geldi. 1960'ların ilk yılları bu mesleğin Phillips eğrisinin umutsuzca bir aşkla bağlanmasına tanık oldu. Fakat birkaç yıl içinde onun istikrarı konusunda kuşkular artmaya başladı. Enflasyon-işsizlik verilerinin ampirik incelenmesi uydurulmuş Phillips eğrisi hakkındaki gerçek enflasyon-işsizlik gözlemleri arasındaki değişmelerin büyük derecede arttığını ortaya çıkardı ve istatistik uydurmayı geliştirmek için eklenen

bazı değişkenler verilerdeki serbestlik derecelerini hemen tüketti. Ek olarak, 1960'ların son yılları birçok ülkede işsizliği düşürmeden enflasyonda yükselişler yarattı; 1970'lerin ilk yıllarında işsizlikte yükseliş ve enflasyon oranında yükselişin aynı anda görüldüğü "slampflasyona" yol açtı. Açıkça, tek bir istikrarlı Phillips eğrisi yoktu ancak daha çok kısa dönem Phillips eğrileri grubu vardı ve bunlar da henüz saptanmayı bekleyen etkiler sonucu zaman içinde kaymaktaydılar. Bu etkilerin ne olduğuna dair bir yanıt Milton Friedman tarafından 1968'te yazdığı "The Role of Monetary Policy" (Parasalcı Politikanın Rolü) adlı makalesinde verildi. Friedman bu makalesiyle doğal-oran hipotezini duyurmaktaydı ve böylece on yıl süren parasalcı karşıdevrimindeki son aşamayı da tamamlamış olmaktaydı.

Parasalcılığın 1960'larda kendi "yeni olgularını" üreten ilerici bir araştırma programı olduğunu öne sürmek için yeteri kadar söz söyledim. Bu yeni olgular şunlardı: talep yönetimi gerçek üretimi ancak kısa dönemde etkiler; bu kısa dönem tipik olarak iki yıl sürer; uzun dönemde ancak arz yanındaki politikalar işsizlik oranını azaltabilir ve sıkı parasal büyüme hedefleri enflasyonu iki ya da üç yıl içinde düzeltebilir. Mark I parasalcılığı 1970'lerde yozlaştığı için beraberinde yeni bir sert çekirdek ve yeni bir dizi pozitif ve negatif sezgisellik önermeleriyle birlikte daha da yeni olguları öngören Mark II parasalcılığı 1980'lerde öne geçti.

56 yıllık makroekonomiyi tek bir kalın yazıyla yazılmış genellemeyle özetlemek kuşkusuz cüretkarlık olacaktır ancak bu uzun destansı öykünün sürükleyici gücü ampirik geçerliliğin izlenmesi olduğuna inancımı korumaktayım. Makroekonomicilerin de kendi ideolojik ve politik önyargılarına uygun düşen düşünceleri benimsemek isteyeceklerini bir an için bile yadsımayacağım — sonuçta, onlar da insandır. 1930'larda birçok ekonomistin Keynesçi ekonomiye derhal kapıldığı konusunda çok az kuşkum var çünkü depresyonla mücadele edecek önerileri olan bir ekonomi türüne inanmak istiyorlardı. Ancak, eğer Keynes'in ampirik öngörüleri, bir kez değil ancak defalarca çürütülmüş olsaydı tüm çekici tuzaklarına rağmen Keynesçileğe üyeliklerini hemen durduracaklardı. Aynı şekilde, genel politik tavrı kadar Friedman'ın serbest piyasayı güçlü savunması sağ-kanat ekonomistleri onun çalışmalarından yana çekerken sol-kanat ekonomistleri de onun parasalcı görüşlerine karşı olan tarafa toplamıştır. Fakat Reagan ve Thatcher dönemindeki sağ-kanat politikanın güçlü biçimde canlanmasına rağmen parasalcılık zayıf ampirik geçmişi nedeniyle 1980'lerde desteğini yitirdi. Benzer biçimde, yeni klasik makroekonomi temel öngörülerinin ait bir dizi çarpıcı onaylanma gösterebilmiş olsaydı başka yönlere kaymış birçok ekonomisti kendi yanına çekmeyi başarırdı.

Herkesin Keynes'den beri gelişen makroekonominin öyküsünü bu şekilde gördüğünü iddia edemem. Örneğin, Backhouse (1991) ve Maddock (1991) kabaca benim gördüğüm gibi bakıyor ancak Hoover (1988, 1991) Kuhn'u Lakatos'a tercih ediyor ve sonraki makroekonomik modellerde yaratılan tümüyle teknik bulmacalara benden daha fazla önem veriyorlar. Bu tür ayrılıklar olmasına hayret etmemek gerek. Keynesçi devrimi perspektifimize kazandırmaya henüz yeni başlıyoruz. Parasalcılığın en iyi günleri yaşadığı yıllardan bu yana ancak yirmi yıl geçti ve gelecek yıllarda onun yükseliş ve düşüşü karşısında görüşümüzü değiştireceğimiz neredeyse kesindir.

13

İnsan sermayesi kuramı

Sert çekirdek karşısında koruyucu kuşak

Tam anlamda bir değerlendirme gerektiren sıradaki kurama dönüyoruz. Bugüne kadar bu pek yapılmamış. İnsan sermayesi kuramı 1960'da Theodore Schultz tarafından duyuruldu. Doğuşun kendisinin iki yıl sonra *Journal of Political Economy* (Ekonomi Politik Dergisi) Ekim 1962 sayısıyla birlikte "Investment in Human Beings" (İnsana Yatırım) ekini yayınlandığında gerçekleştiği söylenebilir. Bu ek öteki birkaç yol-açıcı makaleyle birlikte Gary Becker'in 1964'te yayınlayacağı monografisi *Human Capital*'in (İnsan Sermayesi) bazı bölümlerinin taslaklarını kapsamaktaydı. Human Capital monografisi o tarihten sonra bu konu ile ilgili *en iyi bilinen ve en yetkili bölüm* (locus classicus'u) kabul edilmişti. Böylelikle, insan sermayesi kuramı yirmi beş yıldan uzun bir süre bizle birlikte oldu ve bu süre içinde bu konuda yazılanlar en azından 1980'lere kadar hiç azalmadan devam etti. Özellikle bu konuya ayrılan ilk ders kitabı 1963'te çıktı (Schultz, 1963). Altmışların ortalarında bir ara verdikten sonra, ders kitabı endüstrisi tekrar istekle faaliyetini sürdürdü: 1970 ve 1973 yılları arasında sekiz yazar elini bu göreve uzattı; onlara insan sermayesi üzerine yazılmış klasik makalelerin derlendiği yedi antoloji eşlik etti; daha yakın yıllarda üç ders kitabı daha görüldü (Psacharopoulos ve Woodhall, 1985; Psachoropoulos, 1985ve Cohn ve Geske, 1990). Bu nedenle, bunun ne anlama geldiğini sorma zamanıdır. Kuram kurucularının beklentilerini karşılayacak kadar yaşamış mıdır? Hitap ettiği sorunlarla daha derin ve tamamen uğraşacak derecede ilerlemiş midir yoksa durgunluk ve huzursuzluk işaretleri mi vardır?

İşte, insan sermayesi kuramı olarak bilinen düşünce yapısını değerlendirme hakkında neler öğreteceğini, ille de bir şeyler varsa görmek amacıyla Lakatos'un MBAP'ını uygulamak için altın bir fırsat. Lakatosçu kavramlar-

la donanmış olarak sormaya başlayabiliriz: insan sermayesi araştırma programının terk edilmelerinin programın kendisinin terk edilmesiyle aynı anlama geldiği tümüyle metafizik inançlardan kurulu "sert çekirdeği" nedir? Sonra, şunu sorabiliriz: programın "koruyucu kuşağında" hangi çürütmelerle karşılaşılmıştır ve programın savunucuları bu çürütmelere nasıl yanıt vermektedir? Son olarak, şu soruyu sorabiliriz: insan sermayesi araştırma programı "ilerici" mi yoksa "yozlaştırıcı" bir araştırma programı mıdır; gerçekte bu soru programın ampirik içeriği zaman içinde arttı mı yoksa azaldı mı diye sormaya benzemektedir.

İnsan sermayesi denilen kuramın gerçekte bir araştırma programının mükemmel bir örneği olduğunu göstermek kolaydır: sadece standart sermaye kuramının belli bir ekonomik fenomene uygulanması olarak tek bir kurama indirgenemez; aynı zamanda, kendisi daha kapsamlı neoklasik araştırma programı içinde yer alan bir altprogramdır çünkü sadece neoklasik ekonomistler tarafından daha önce dikkate alınmayan standart neoklasik kavramların bir uygulamasıdır. İnsan sermayesi kavramı ya da insan sermayesi araştırma programının "sert çekirdeği" insanların kendileri için yalnızca eğlenme amacıyla değil aynı zamanda gelecekte parasal ya da parasal olmayan getiriler bekleyerek çeşitli şekillerde harcama yapmaları düşüncesinin adıdır. Sağlık bakımı satın alabilirler; gönüllü olarak ek eğitim alabilirler; karşılarına çıkan ilk teklifi kabul etmek yerine mümkün olan en yüksek ücreti aramak için zaman harcayabilirler; daha iyi iş fırsatları bulabilecekleri yerlere göç edebilirler ve düşük ücretli ancak yüksek öğrenme olanağına sahip işleri sonu olmayan yüksek ücret veren işlere tercih edebilirler. İster bireyler kendileri ister üyeleri için toplum tarafından üstlenilmiş olsun, tüm bu fenomenler — sağlık, eğitim, iş araştırma, bilgi toplama, göç ve işbaşı eğitimi — tüketimden daha çok yatırım olarak görülebilir. Bu fenomenleri bir araya getiren şey kimin neyi üstlendiği değil ancak daha çok karar verici her kimse şimdiki eylemlerini haklı çıkarmak için ileriye bakmakta olduğu gerçeğidir.

Analojiyi/karşılaştırmayı aile planlamasına hatta evlenme ya da boşanma kararlarına taşımak için yalnızca ek bir varsayım, yani karar vericinin birey yerine bir aile olması yeterlidir.[1] Ancak Mary Jean Bowman haklı olarak 1960'ların "ekonomik düşüncesinde insan yatırımı devrimi" demeden önce yaşam döngüsü değerlendirmelerinin tasarruf kuramına uygulanmasına şaşırmış değiliz. O zamana kadar sağlık ve eğitim gibi toplumsal

1 İnsan sermayesi araştırma programı gerçekte Becker ve ötekiler tarafından genişletilerek "aile ekonomisi" konusuna götürülmüştür; bkz aşağıda Bölüm 14.

hizmetlere yapılan harcamaları fiziki sermayeye benzer biçimde ele almak yaygın değildi ve kesinlikle o günlerde kimse çalışma ekonomisiyle toplumsal hizmet sektörü arasında ortak analitik temel görmeyi düşlemiyordu.

Bu nedenle, insan sermayesi araştırma programının "sert çekirdeğinin" hakiki yeniliği hakkında kuşku taşımak çok zordu. Bu "sert çekirdeğe" inanarak yaratılan zengin araştırma olanakları hakkında bir kuşku da yoktur. İnsan sermayesi araştırma programının "koruyucu kuşağı" verilen uygun adıyla insan sermayesi "kuramlarıyla" dopdoludur ve gerçekte, liste o kadar geniştir ki, tam kapsamlı bir açıklamasını vermeyi umut etmemiz çok zordur. Fakat sanırım birkaç insan sermayesi kuramcısı seçtiklerimizi vurgulamak amacıyla tartışacaklardır.

Eğitim alanında, insan sermayesi araştırma programının esas sonucu zorunlu dönem sonrası eğitime talebin gerek öğrenimin doğrudan ve dolaylı özel maliyetlerine ve öğrenimin ek yıllarıyla ilişkili kazanç farklılıklarındaki değişmelere tepki vermesidir. Ekonomistler arasında geleneksel 1960 öncesi görüş zorunlu dönem sonrası eğitime talebin bir tüketim mal tipine talep olduğuydu ve bu haliyle verilen zevklere, aile gelirlerine ve okul harçları şeklindeki öğrenim "fiyatlarına" bağlı olduğuydu. Bu tüketim talebinin aynı zamanda söz konusu malı tüketme "yeteneği" de içerdiğine dair bir karışıklık vardı ancak çoğu ekonomist bu "yeteneğin" sırasıyla öğrencilerin toplumsal sınıf geçmişine ve özellikle de ebeveynlerinin aldığı eğitim düzeyine bağlı olduğunu göstermeyi sosyolog ve sosyal psikologlara bırakmayı tercih ettiler. Bu 1960 öncesi eğitim tüketim talep kuramı hiçbir zaman geçek dünyadaki lise ve kolejlerde derse devam oranını açıklamak için kullanılmadığı için onun hangi özel formülasyonunu benimseyeceğimiz çok az fark yaratacaktır.

Konu vazgeçilen kazançların özel öğrenim maliyetlerinde önemli bir öğe oluşturduğu ve emek piyasasında kazanç beklentilerinde sistematik, ileriye dönük görüş sahibi olan öğrencilerin 1960 öncesi koşullarında öğrencilerin öngörüde bulunmak için gerekli bilgiden yoksun olduğu ve eldeki bilgilerin de her durumda güvenilmez olduğu gerekçesiyle mantıksız sayılarak dikkate alınmayacağı kavramıdır. Öte yandan, insan sermayesi araştırma programı, aynı zamanda yukarıda başvurulan "zevkler" ve " yetenekleri" verili alarak şimdiki ve gelecekteki kazançların rolünü vurgulamakta ve ek olarak bu kazançların daha büyük olasılıkla birbiri ardından gelen öğrenci toplulukları arasındaki aile geçmiş özelliklerinin dağılımından daha çok kısa dönemdeki değişmelerin gösterdiğini iddia etmektedir.

Eski ve yeni görüş arasındaki fark, bu nedenle temel bir farktır ve insan sermayesi araştırma programının "sert çekirdeğini" zorunlu dönem sonrası eğitime talebi sınanabilir bir kurama dönüştürmeyi amaçlayan yardımcı varsayımların neredeyse üzerinde çalışmayı gerektirecek kadar aşikardır: sermaye piyasasındaki kusurlar nedeniyle öğrenciler ek öğrenimlerinin şimdiki maliyetini kolaylıkla gelecekteki kazançlarından finanse edemezler; öğrenimlerini sürdürürken vazgeçtikleri kazançlarının tam olarak farkındadırlar ve böylelikle genç işsizlik oranında yükseliş olduğu zaman daha fazla öğrenim talep ederler; öğrenim yıllarındaki geçerli maaş farklılıkları onlara birkaç yıl sonra emek piyasasına girdikleri zaman geçerli olacak maaş farklılıkları hakkında oldukça doğru tahmini rakamlar sağlar; vb. Bundan başka, kuram iki versiyon halinde ortaya çıkar: zorunlu dönem sonrası öğrenimdeki toplam okul kayıtlarını alçak gönüllükle öngörme iddiasındadır ve daha büyük bir hırsla, yüksek öğrenimdeki özel çalışma alanlarındaki toplam okul kayıtlarını ve hatta üçüncü derecedeki farklı kurum tiplerindeki okul kayıtlarını öngörme iddiasındadır.

Metodolojik bireycilik

Schultz, Becker ve Mincer tarafından özgün olarak formüle edilmiş haliyle insan sermayesi araştırma programı *metodolojik bireycilikle*, yani tüm toplumsal fenomenlerin geçmişte bireysel davranışlarındaki temelinden başlanarak izlenmesi gerektiği görüşüyle karakterize edilmişti (bkz yukarıda Bölüm 2). Schultz, Becker ve Mincer için insan sermayesi oluşumu tipik olarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bireyler tarafından gerçekleştirdiği şeklinde tasarlanmıştır.[2] İş arama ve göçle ilgili olarak doğal görüş budur ancak birçok ülkede sağlık, eğitim, bilgi edinme ve emek eğitimi tamamen ya da kısmen hükümetler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Özel tıp ve özel eğitime alışkın olma ve hükümetin desteklediği eğitim programlarının Amerikan bağlamında görülmemesi (en azından 1968'den önce) özel hesaplamaya yapılan vurgulamalara destek vermişti. Avrupa'nın çoğunda ve Üçüncü Dünya'da olduğu gibi sağlık ve eğitimin büyük ölçüde kamu sektöründe olduğu zaman insan sermayesi programının aynı zaman-

2 Bireysel seçime yapılan vurgu insan sermayesi araştırma programının en özlü kısmı olduğuna dikkat edin. Eğitimin üretim ve tüketimin her ikisinde birden dağıtım verimliliğini geliştirdiği, teknik gelişimi hızlandırdığı, tasarruf oranını yükselttiği, doğum oranını azalttığı ve suç düzeyiyle birlikte suç doğasını da etkilediği iddia edilmiştir (bkz Juster, 1975, bölümler 9-14). Fakat bu sonuçlar bireyleri ek eğitim almaya teşvik etmedikçe, insan sermayesi araştırma programıyla yapacakları hiçbir şey yoktur.

da kamu faaliyeti için de yeni normatif bir ölçüt sağlayıp sağlayamayacağı sorusunu sormak akıl çelicidir. Eğitimde, her durumda insan sermayesi araştırma programı gerçekte yeni bir toplumsal yatırım ölçütü sağlamıştır: kaynaklar öğrenim yıllarına ve eğitim düzeylerine eğitim yatırımından marjinal "toplumsal" getiri oranını eşitleyecek derecede paylaştırılmalıdır ve bir adım daha ileri gidersek, bu eğitim yatırımından eşitlenmiş kazancın alternatif özel yatırımların altına düşmemesi gerekir. Hâlbuki bu normatif ölçüt insan sermayesi araştırma programının tüm yandaşları tarafından aynı inandırıcılık düzeyinde savunulmamıştır. Bundan başka, eğitim yatırımından toplumsal getiri oranı denilen oran zorunlu olarak özellikle gözlemlenebilir parasal değerlerle hesaplanmamıştır; eğitimin parasal olmayan getirileri ve aynı zamanda öğrenim faaliyetiyle ilgili dış etkenler kesinlikle niteliksel yargılarla değerlendirmiştir ve bunlar da yazardan yazara değişmektedir (Blaug, 1972, ss. 202-5). Böylelikle, eğitimdeki yatırıma aynı gözlemlenmiş toplumsal getiri oranları genellikle uygun (optimal) eğitim stratejileri hakkında oldukça farklı sonuçlar üretmiştir.

Normatif olarak, eğitime toplumsal getiri oranını eşitleme sloganı ampirik sınama için hiçbir soru sormaz. Pozitif ekonomi ruh haliyle, hükümetlerin gerçekte kaynakları eğitim sistemine toplumsal kazancı her eğitim düzey ve tipinde eşitleyecek şekilde paylaştırıp paylaştırmadığını sormak ilginç olacaktır ancak birkaç insan sermayesi kuramcısı kendini böyle bir hesabın sonucu hakkında kesin öngörüde bulunmaya adayacaktır.[3] Genelde kabul edilmiş bir hükümet davranışı kuramının bulunmaması durumunda, insan sermayesi araştırma programı savunucuları öğretilerinin normatif anlamlarını hafiflettikleri için affedilebilir. Ne yazık ki, hükümetin eğitim alanındaki faaliyetinin altında yatan kurallara bakmadan zorunlu dönem sonrası öğrenim talebi hakkında pozitif bir öngörüyü sınamak zor gözükmektedir. Dünya dönem sonrası öğrenim talebinin hükümetlerin yapılmasını elverişli hale getirdiği yerlerin arzıyla kısıtlı olamayan ülkelere ait birkaç ülke örneği vermektedir. Özel talep hakkındaki öngörüleri sınamak için, bu nedenle talep fonksiyonu sınamak kadar arz fonksiyonunu da sınama-

3 Benzer biçimde, eğitimin resmi öğrenim hazırlığının arkasında yatan teşvikleri düşünmeksizin ekonomik büyümeye ne gibi bir etki yaptığını sormak ilginç olacaktır. Bu soruyu yanıtlama çabası 1960'lar başında yeni filizlenmekte olan büyüme hesabı literatürünün tam merkezindeydi ancak toplam üretim fonksiyonları hakkında yakınlarda ortaya çıkan kuşkular bu soruya daha fazla ilgi duyulmasını ortadan kaldırmıştı: bkz Nelson (1973) ancak aynı zamanda Denison (1974). Geçmişe bakarak, her durumda Denison tarzı büyüme ekonomisi hesabının insan sermayesi kuramıyla alıp vereceği pek fazla bir şey olup olmadığı kuşkuludur (Blaug, 1972, ss. 99-100).

mız gerektiği sonucuna varıyoruz. İnsan sermayesi araştırma programına parasını işletmesi için, ABD, Japonya, Hindistan ve Filipinlerinki gibi yüksek öğrenimin açık kapı sistemlerine gitmemiz gerekir.

Bu yorumlar kuşkusuz eğitim talebi hakkındaki neredeyse tüm ampirik çalışmanın niye ABD'ye yöneldiğini açıklamaya yardım eder. Bununla birlikte, o ülke açısından bile, özel öğrenim talebini açıklamaya gerçekte ne kadar az ilgi gösterilmiş olması şaşırtıcıdır. 1970'den önce neredeyse hemen hiçbir şey tamam değildi ve şimdi bile eğitim talebi insan sermayesi yaklaşımını örnekleyen koca ampirik literatür içinde şaşırtacak derecede ihmal edilmiş bir konu olarak kalmıştır.

Şimdi resmi öğrenimden emek eğitimine dönüyoruz. Neredeyse başlangıcından beri, insan sermayesi araştırma programı öğrenim fenomeniyle olduğu kadar eğitim fenomeniyle de meşgul olmuştu. Becker'in genel ve özel eğitim arasında yaptığı temel ayrım işçilerin eğitim döneminde indirilmiş kazançlar yoluyla kendilerinin ödediğini söylediği başlangıç öngörüsünü yaptı (bkz yukarıda Bölüm 9); böylelikle rekabetçi piyasa mekanizmasının çalışanlara optimum düzeyde hizmet içi eğitim sunmak için uygun teşvik önerileri sağlamayı başaramadığını anlatan eski Marshallcı görüşle çelişmekteydi. Eğitim talebi hakkındaki öngörüler öğrenim talebi hakkındaki öngörülerle düzgün biçimde örtüşmekteydi çünkü resmi öğrenim genel eğitimin mükemmele yakın bir örneğiydi. Gerçekte, Becker modeli çalışanların işverenleri tarafından sağlanan eğitime karşılık nadiren doğrudan ödemeyi seçeceğini doğru öngörme özelliğine sahipti. Bu her hangi bir alternatif araştırma programı tarafından açıklanmamış (herhalde Marksist program istisnadır) genelde gözlemlenen gerçek dünya fenomenidir.

İki tür okul sonrası öğrenim arasında yapılan ayrım eğitimin ne oranda tek tek işçilere tamamıyla kazandırılıp kazandırılmadığı hakkında yararlı tartışmaya yol açtı ancak endüstriyel üretim içinde emek eğitim üzerine yeni ampirik çalışma başlatılmasını başaramadı (Blaug, 1972, ss. 191-9). Kısmen, bunun nedeni maliyeti karşılanmayan işte öğrenimi gerek gayri resmi işte eğitim gerek de resmi iş harici ancak işyerinde verilen eğitimden ayırt etmenin zorluğuyla açıklanmıştı (oysa resmi iş harici ve işyeri dışında verilen eğitim ya da insangücü yeniden eğitim programı başka bir "eğitim" kategorisidir). Gerisi için Becker'in işçilerin meslek seçiminin bir sonucu olarak eğitime vurgu yapması firmaların çok gelişmiş "iç emek piyasalarıyla" eğitim arz etmesi hakkındaki karmaşık sorunları göz ardı etmiş gözükmektedir. Her şey düşünerek bakıldığında, emek eğitimine insan sermayesi yaklaşımının şimdiye kadar kesin ampirik bir sınamaya konulmuş olduğunu söylemek zordur.

Göç konusu başarı ya da başarısızlık derecelerini değerlendirirken benzer zorlukların ortaya çıkmasına neden olur. Coğrafi göç üzerine on dokuzuncu hatta on sekizinci yüz yıla kadar gerilere giden zengin ekonomik ve sosyolojik literatür vardır. İnsan sermayesi yaklaşımı bu literatüre gerçek gelirlerdeki coğrafi farklılıkların rolüne vurgu yapma dışında çok az katkı yapmıştır. Göç üzerine yakınlarda yapılan ampirik çalışmanın insan sermayesi düşüncesinden derin etkilendiğine dair çok az kuşku vardır ancak göç alanında insan sermayesi araştırma programının ampirik statüsünün bir değerlendirmesi hiçbir şekilde kolay olmayacaktır (ancak bkz Greenwood, 1975).

Geriye sağlık hizmetleri, iş arama ve emek piyasası bilgi ağları kalmaktadır. Son yıllarda sağlık ekonomisinin gerçek patlayışı ve emek piyasası araştırma kuramındaki gelişmeler ya da "istihdam kuramının mikroekonomik temelleri"; her ikisinin de kökleri insan sermayesi araştırma programına uzanmaktadır. Bununla birlikte, çabucak bağımsız faaliyet alanlarına dönüşerek şimdi belli belirsiz "ekonomik düşüncede insan yatırım devrimi" diye anlatılmaya başlanmıştır. Onları, bu nedenle şöylece geçeceğiz (ancak bkz Culyer, Wiseman ve Walker, 1977; Santomero ve Seater, 1978, ss. 518-25 ve Kim, 1990).

Programın amacı

Eğer bu konuların hepsini birlikte ele alırsak, program yaklaşık istihdamdan kazançların belirleyicilerinin açıklanması anlamına gelir; yaşın ilerlemesiyle birlikte insan sermayesi oluşumuna azalan yatırımı ve böylece dip kısmı içbükey olan ömür boyu kazanç profili öngörmektedir. İnsan sermayesi çerçevesinden esinlenen ampirik çalışmaların tümü doğal yetenekler, aile geçmişi, ikamet yeri, öğrenim yılı, deneyim yılı, meslek statüsü ve — kazanç fonksiyonu denilen — benzeri değişkenlere bağlı olarak bireylerin kazançları üzerine yapılan regresyon analizi çalışmaları biçimini almıştır.

Bazen tüm bu araştırmada öğrenim ve iş deneyiminin doğal yetenek aile geçmişinden daha önemli etkenlerden başka hangi hipotezin sınandığını tam olarak görmek zordur. Bireylerin eğitimlerini tamamladıktan sonra genel eğitim vaat eden meslekleri seçtiğini iddia ederek iş deneyimi giderek insan sermayesi oluşumuna indirgenmiştir. Böyle yaptıklarında, bireyler eğitim geri ödemeye başladıkça gelecekte bekledikleri yüksek maaşlar karşılığında başlangıç maaşlarını alternatif fırsatlara göre daha düşük tutarlar. Kısacası, ek iş deneyimi yıllarıyla kazançlardaki yükseliş oranı kendisi bi-

reysel bir seçimdir. Ne yazık ki, okul süresi ve okul sonrasındaki yatırımların tüm özel getiri oranları en uçta eşitlenmedikçe bu gibi okul sonrası yatırımların etkilerini resmi okul süresindeki yatırımların etkilerinden ayırmak pratikte olanaksızdır. Hâlbuki farklı insan sermayesi tiplerinin getiri oranları gerçekte eşitlenmediğine ya da farklı bir şekilde ifade edersek, insan sermayesi piyasalarında denge durumunun hiçbir zaman erişilemeyeceğine dair sadece çok fazla kanıt vardır. Her şey düşünüldüğünde, bugüne kadar insan sermayesi oluşumunun getiri oranlarıyla ilgili yapmamamız gerekenlerin gerçekte resmi okulun ortalama getiri oranları ve farklı emek eğitim biçimlerinin getiri oranları olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Özetle, insan sermayesi araştırma programının sadece şaşırtıcı bir yaratıcılık gösterdiği ve ekonominin neredeyse her dalında yeni projeler ürettiği söylenebilir. Bununla birlikte, onun bugüne kadar başardıklarının taranması programın gerçekte Popperci anlamda iyi onaylanmadığını göstermektedir (Blaug, 1976; Rosen, 1977). Doğal olarak bu insan sermayesi araştırma programından vazgeçmek için bir neden değildir. Bir çürütmeyle karşılaşıldığı an bilimsel araştırma programlarından vazgeçileceğine inanmak "naif yanlışlamacılığa" düşmek olur. Bilimsel bir araştırma programını elemek için gereken şey, her şeyden önce, çürütmelerin tekrarı; ikincisi, bu çürütmelerden kaçınmak için tasarlanan buna özgü (ad hoc) ayarlamaların utandırıcı derecede birden çoğalması ve üçüncüsü, aynı kanıtı farklı ancak aynı güçte kuramsal çerçeveyle açıklamayı amaçlayan rakip bir programın ortaya çıkmasıdır. İnsan sermayesi araştırması programına rakip böyle bir program şimdi geliştirilmiş olabilir: *tarama hipotezi* (screening hypothesis) ya da *öğrenimin belgelendirilmesi* (credentialism) adı altında yürümektedir ve bazı yeni versiyonları yeni çifte emek piyasaları ya da emek piyasasının bölümlendirilmesi kuramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Kökeni belirsizlik durumundaki karar verme kuramında yatar ve gerçek sonuçları işçi kiralama sürecinin sadece daha büyük bir cinsin (genus) alt türü olduğunun keşif edilmesinden, yani alıcı ve satıcıların özellikleri hakkında elverişli bilgiye sahip olunmadığı durumda çıkartılmıştır.

Tarama hipotezi

İnsan sermayesi kuramına göre, emek piyasası öğrenimden elde edilen özgül kazançların aşağıya doğru esnek olması koşuluyla, sürekli yüksek düzeydeki işçileri kapsamıştır. Meslekler için işe almada öğrenim standartları teknik sabit olmaktan çok karar verme değişkeni olduğu için, her meslek için ortalama kazanç sabit kalırken ya da aynı mesleğe önceki

indirgenmiş kazançla girerken daha iyi öğrenim görmüş işçilerin düşük ücretli mesleklere alınıp alınmamış olması o kadar fark etmeyecektir. Mekanizma ücretlerin işin özelliğine göre belirlendiği durumla ücretlerin işçinin özelliğine göre belirlendiği durumla aynı tarzda işleyecektir. Her durumda, meslekler içindeki kazançlar arasında bu etkilerin aynı anda kendini göstereceğini öne sürmeye yeterli düzeyde farklılıklar vardır. Ek olarak, meslekler eski ve yeni meslekler arasında karşılaştırma temelini yok edecek şekilde yeniden tasarlanabilir. Kısacası, insan sermayesi araştırma programına insan gücü tahmini yapan kişinin açık işler için öğrenim gereksinimlerini teknik olarak belirleme anlayışından daha yabancı kalan bir şey yoktur.

Kendi kendini düzenleyen emek piyasaları eğitilmiş insan gücünü sürekli olarak onun arzıyla aynı çizgide tutma anlamında düzgün işleyebilir ya da düzgün işlemeyebilir ancak diğer her şey aynı kalmak koşuluyla, işverenler daha iyi eğitim almış işçileri daha az eğitim almış işçilere tercih etmediği sürece bu piyasalar düzgün işleyecektir. İnsan sermayesi araştırma programı işverenlerin tercihlerinde niye bu kadar sürekli bir taraftarlık olduğu konusunda sessizdir: belki eğitilmiş işçilerin kıt bilişim yeteneklerine sahip olduğu için; belki onların kendine güven ve başarı odaklı çalışma gibi arzu duyulan kişilik özelliklerine sahip olduğu için ve belki de onlar örgüt kurallarına uyum gösterdiği için olabilir. Ancak tercih nedeni ne olursa olsun arzu duyulan tüm bu özelliklerin işe alma sırasında kesin olarak bilinemeyeceği olgusu öylece kalmıştır. İşveren, bu nedenle bir seçim sorunuyla karşı karşıyadır: işe başvuranların gelecekteki performanslarını doğru öngörme zorluğu içindeyken eğitim niteliklerini yeni işçileri yetenek, başarı odaklılığı ve aile kökenlerine, yani bilişim yeteneklerinden daha çok kişilik özelliklerine bağlı olarak taramadan geçirme aracı olarak kullanmaya itilmektedir. Bilişim yetenekleri büyük ölçüde işte çalışırken öğrenilerek kazanılır ve işverenler, bu nedenle işe başvuranları temelde onların eğitilebilirliklerine bağlı olarak seçmeyi düşünürler. Bütün öykü bu olmayabilir ancak kesinlikle iyi bir öyküdür. Öyleyse, insan sermayesi kuramcılarının yazılarına hakim olarak şekil veren kazanç ve öğrenim süresi arasında gözlemlenen korelasyon ilişkisi eğitim ve eğitilebilirliği karakterize eden yakıştırmalar arasındaki daha temel bir korelasyon ilişkisini gizlemiş olabilir. Öğretimin ekonomik büyümeye katkısı bu nedenle, işverenler için sadece bir seçim aracı sağlamaktadır ve resmi eğitimin gerçekte bu amaç için tasarlayabileceğimiz en etkin seçim mekanizması olup olmadığı sorusunu düşünmenin yolu şimdi açılmıştır. *Tarama hipotezi* ya da *öğrenimin belgelendirilmesi* denilen yaklaşım budur ve bir şekilde, çok sayıda yazar tarafından şimdi yorumlanmıştır (Blaug, 1976, s. 846).

Bu tez başlangıç maaşları için kolay açıklama getirdiği ancak uzun süre çalışanların kazançlarını açıklamakta zorlukla karşılaştığı yönünde itiraz almıştır. Kazançlar öğrenim süresinin uzunluğuyla yüksek derecede ilişkili olmakla kalmaz aynı zamanda iş deneyimi yıllarıyla da ilişkilidir. Bir işveren uzun süre çalışanları eğitim niteliklerine dayanmayı sürdürmeksizin iş performansı hakkında bağımsız kanıt edinmek için çok fazla fırsatı olmaktadır. Bunun yanında, kanıtlar kazançlarla öğrenim süresi arasındaki korelasyon ilişkisinin gerçekte iş deneyiminin ilk on-on beş yılı içinde artış gösterdiğini öne sürmektedir; bu da tarama hipotezinin bu zayıf versiyonuyla açıklanması güç bir olgudur (bkz Blaug, 1976, s. 846).

Öğrenimin belgelendirilmesi yaklaşımının daha güçlü bir versiyonu ancak iş performansının tipik olarak firmalar içinde bölümler temelinde değerlendirilmesini ekleyerek bu zorlukları aşmaktadır. Her hiyerarşik örgüte sahip bölüm kendi "iç emek piyasasıyla" çalışır; bu piyasanın temel işlevi talepte öngörülemeyen değişiklikler karşısında üretimi sürdürmek ve öte yandan firmanın bütünü için yeni alınan işçilerin maliyetini minimize etmektir. Bunu izleyen sonuçta, bölümler yeni alınan her işçinin iş yaşamı boyunca düzgün tanımlanmış terfi sıralamasını güvenceye alacak yeterli yedek iş gücüyle çalışmaktadır. Bu şekilde, öğrenimin belgelendirilmesi yaklaşımının zayıf versiyonunda başlangıç maaşlarını saptamak için işletilen kâğıt üzerindeki niteliklere bağlı istatistikî ayrım türü böylece ömür boyu kazançlara yayılmıştır. Bu tez çeşitli "kurumsal" etkenlerin devreye girmesiyle güçlendirilmiştir. Bu faktörler şunlar olabilir: tek alıcı durumundaki işverenin özgül eğitim maliyetini işçilerle paylaşma eğilimi, döngüsel daralmalara firmaların gecikerek tepki vermesi, az eğitimli işçilerin yerine çok eğitimli işçilerin işe alınmasında toplu pazarlığın etkileri ve satıcının öğretiminin belgelendirilmesi fenomeni karşısında meslek örgütlerinin eyalet lisans yasaları altında artan eğitim gereksinimleri.

Öğrenimin belgelendirilmesi kuramı, özellikle güçlü versiyonunda eğitim politikası üzerinde kökten etkileri olduğu gözükmektedir. Örneğin, eğitimin yaygınlaşmasının kazanç farklılıkları üzerinde büyük etkisi olamayacağını öne sürmektedir çünkü kolej/üniversite mezunlarının artan akınlarının sadece işe alma standartlarını bir üst dereye yükseltecektir: kolej mezunlarının durumu daha da kötüleşecek ve lise mezunları da aynı şekilde etkilenecektir ve böylelikle kazanç farklılıkları aşağı yukarı aynı kalacaktır. Hâlbuki bu iddiada insan sermayesi kuramına ters düşen bir şey yoktur. Bu konuda sorun bu iyileştirmenin sonsuz sürdürülüp sürdürülemeyeceği sorunudur. Yani, kolej mezunları lise mezunlarının yerini alacak ve lise me-

zunları ilkokul terklerine tercih edilecek; bu nedenle eğitim sistemi sadece rastlantısal bir sıralama sistemi olmaktadır. Hatta öğrenim belgelendirmesinin bu aşırı versiyonunda bile, insan sermayesi kuramıyla aynı sayılan öğrenim talebinin açıklaması hala durmaktadır: işverenlerin öğrenim belgelerine göre tarama ve sonra da eleme yapması çalışanlar tarafında seçilme olasılığını maksimize eden bir "işaret" üretmek için bir teşvik yaratır, yani onların bir eğitim niteliğine sahip olduğunu gösterir ve bu teşvikin işaretle gösterilmesi gerçekte eğitim yatırımının özel getiri oranıyla aktarılır.

Eğer kolej/üniversite mezunları tam olarak lise mezunlarının yerini alamıyorsa ve bu aşağı doğru giderek uzanıyorsa eğitim yatırımının sadece özel bir getirisi değil gerçek bir toplumsal getirisi de vardır. Bu durumda, öğrenimin belgelendirilmesi yaklaşımının anlamı insan sermayesi kuramcılarının yanlış şeyi ölçtükleri suçlaması olur: eğitim yatırımının toplumsal getiri oranı özel bir meslek seçimi mekanizmasının getiri oranı olmaktadır; yoksa emek gücünün kalitesini geliştirmek için yatırılan kaynakların kazancı değildir. Ne var ki, öğrenim belgelendirmesinin hiçbir savunucusu şimdiye kadar bu anlamda anlaşılan toplumsal getiri oranının niceliğini ölçmeyi başaramamıştır.

Tarama hipotezi açıkça insan sermayesi araştırma programından daha az hırslıdır: sağlık hizmetleri ve coğrafi göç sorunları hakkında sessiz kalmaktadır. Tarama hipotezinin ateşini emek piyasasındaki talep yanında yoğunlaştırdığı açıktır, hâlbuki insan sermayesi araştırma programının güçlü olduğu yan arz yanındadır. Böylelikle, iki araştırma programının birbirinin ikamesi değil tümleyicisi olduğu pekâlâ doğru olabilir. Gerçekte, Finis Welch 81975, s. 65) şöyle öne sürmektedir: "insan sermayesinin gelecekte elde edilecek yüksek kazançlar için şimdiki gelirden feragat edilmesini öngören temel kavramı öğrenim-gelir ilişkisinin yüzeysel olduğunu varsaymaktadır. Aslında, taramacı yaklaşımla okulların öncelikle ön yetenekleri tanımladığı görüşle ve piyasa yeteneklerinin okulda yaratıldığı görüşüyle tümüyle tutarlıdır." Eğer iki açıklama arasındaki fark gerçekte okulların işverenlerin değer verdiği sıfatları ürettiğini ya da sadece teşhis ettiğini keşfetmekse aralarındaki ayrımı ortaya çıkaracak ampirik kanıt muhtemelen dersliklerde gerçekte neler olduğunu açıklamalıdır. Ne var ki, her iki taraf da onun yerine karşıtlarına saldırmak amacıyla piyasa verilerine bakmışlardır. Ancak hiçbir piyasa sınavı insan sermayesi ve tarama açıklamalarını birbirinden ayırt edememiştir çünkü soru öğrenimin kazançları *açıklayıp açıklamaması* değil daha çok *niye* böyle yaptığıdır.

Sadece sonucu öngörmekle inandırıcı nedensellik mekanizmasıyla onu açıklamak arasındaki farkın daha iyi bir örneğini bulmak zordur. Bazı amaçlar için, bu fark önemli olmasa da başkaları için hayati olmaktadır. Bundan başka, ekonomistlerin işinin firmalar ve okul sistemleri gibi ekonomik kurumların iç işleyişlerini incelemek olmadığına dair yaygın inançla ekonominin esas amacını aşmamak hakkındaki endişeler bir araya geldiğinde burada düşünülen eğitimle kazançlar arasındaki gözlemlenebilir korelasyon ilişkisi için gerçek bir açıklama geliştirilmesi yolunun önünü tıkayabilir.

Bu arada, öğrenim belgelendirilmesi yaklaşımı savunucularının kendi kuramlarını onu yanlışlayabilecek kesin öngörüye bağlamadan "öğrenim enflasyonunu" göstererek sağlamasını yapmaktan büyük ölçüde tatmin olmalarından hoşnut kalmadık. Sınanabilir bir kuramdan kasıt kuramın doğru olması durumunda dünyanın gerçekleşmesi mümkün olmayan hallerini tanımlamaktır. Öğrenim belgelendirmesi yaklaşımıyla dünyanın hangi durumlarının dışarıda bırakıldığını görmek özellikle de öğrenim belgeleri o zamana kadar "eğitim üretim fonksiyonlarının" incelenmesinden dikkatle kaçındığı için bazen zor olmuştur. Fakat bu tartışmanın sadece çay bardağında koparılan bir fırtına olduğunu söylemek demek değildir. Gündem emek piyasalarının bireylere toplumsal işaretlerden tümüyle değişik özel işaretler yaratıp yaratmadığı konusudur. Tartışma insan sermayesine yapılan yatırımın özelden daha çok toplumsal olmasının anlamı hakkındadır. Bu anlamda, iddia kuralcı değerler hakkındadır: bireyleri iş dünyasına seçerken öğrenim değerlendirmelerinden mi yararlanıyoruz? Eğer değilse, kesinlikle, işçileri belirli mesleklere atama amacıyla sıralayacak başka aygıtlar düzenlemek insan aklının ötesinde değildir. Ancak kuralcı sorunlarda çoğu zaman görüldüğü gibi öncelikle çözüm bekleyen altta yatan bir konu vardır: eğitim sistemi insanları işlere atamada ne kadar *verimlidir*? Ivan Illitch'e *Deschooling Society*'de (1971) (Okulsuzlaştırma Toplumu) katılmadan önce bu soruyu yanıtlamaya çalışmalıyız.

Şu toplumsal deneyimin tarama hipotezinin geçerliğine toptan çözüm bulacağından kuşkum yoktur. İşverenlerin işe alırken eğitim nitelikleriyle ilgili bilgi sormalarını yasaklayan bir yasa çıkaralım. Eğer tarama hipotezine inanılıyorsa, bu işverenlerin derhal bir Ulusal Yetenek Sınav Merkezi kurulmasını finanse etmeye itecektir; o zaman her yeni işe alınan kişiden bu merkeze başvurarak yeterlilik sertifikası derecesi almasını isteyecekler ve bu sertifika ondan sonra işe alma taramasında kullanılacaktır. Eğer böyle bir merkez şimdiki eğitim sisteminden daha ucuza çalışacaksa (ya da bu sistemle öğrenim sistemi arasındaki fark eğitimin-tüketim-gibi sürdürül-

mesini sağlayacaksa) ve bu yeni düzenlemedeki emek üretkenliği şimdi var olan öğrenim belgelendirilmesindekinden daha az değilse; hepimizin resmi eğitimin toplumsal getiri oranını olduğundan daha yüksek değerlendirdiğimiz sonucu çıkacaktır. Böyle bir deneyin yapılmamış olması ne yazık!

Son değerlendirme

Tartışmamızın amacı şunu sormaktı: insan sermayesi araştırma programı "ilerlemeci" midir yoksa "yozlaştırıcı" mıdır? Son on yılda bu programın gelişmesini hızla gözden geçirdiğimiz için yanıta biraz daha yaklaştık mı acaba?

Bilimsel bir araştırma programının değerlendirmesi hiçbir zaman mutlak olamaz: araştırma programları benzer bir fenomen alanını açıklamayı amaçlayan rakipleriyle ilgili olarak yargılanabilir. İnsan sermayesi araştırma programı ancak kabaca aynı alan için gerçek rakiplere sahip değildir. Standart, zamansız tüketici davranışı ve kar maksimize eden firma kuramları okul kayıtları ya da iş sırasında öğrenim gibi fenomenlere açıklama sağlasa da ancak işveren ve işçiler arasında eğitim maliyetlerini paylaşma gibi konuları açıklamak için güçsüz kalırlar. Klasik sosyoloji kesinlikle öğrenim ve kazanç arasındaki korelasyon ilişkisi için alternatif açıklamalar getirir ve yarı sosyolojik kuramlar çifte ve bölümlendirilmiş emek piyasaları kuşkusuz insan sermayesi kuramcılarına ayrılmış bölgede izinsiz gezinmektedir. Buradaki zorluk hipotezlerin formülasyonuna kesinlik kazandırılamaması ve özellikle de, insan sermayesi araştırma programı alanı dışında kalan yeni, yanlışlanabilir hipotezlere bağlanılmamış olmasıdır. Tarama hipotezi de benzer zorluklar sunar çünkü onun savunucuları insan sermayesi araştırma programı tarafından bulunan olgular için sağladıkları farklı nedensel açıklamalardan tatmin olmuş gözükmektedir. Öte yandan, Marksist araştırma programı kazanç farklılıkları sorununa saldırmaya başlayamamış ve böylelikle de gerçekte insan sermayesi kuramıyla aynı bölgede rekabet etmeyi başaramamıştır (bkz Blaug, 1986, bölüm 10).

Bu nedenle, insan sermayesi programını büyük ölçüde kendi terimleriyle yargıladığımız için kınamıyoruz. Bunu yapmak katı biçimde ifade edecek olursak olanaksız oluyor — hatta dünyanın düz olduğunu iddia eden araştırma programının bile kendi terimleriyle yargılanması halinde değerlendirilmesi o kadar kötü değildir! İnsan sermayesi programının şimdi "krize" benzer bir durum içine girdiğini düşünmek için kesinlikle gerekçeler vardır: özel öğrenim talebini açıklaması henüz inandırıcı biçimde onaylanmayı beklemektedir; öğrenim arzı hakkında tavsiyeler vermektedir ancak ne eği-

tim finansmanı modelini ne de gerçekte gözlemlediğimiz okul ve kolejlerin kamusal mülkiyetini açıklamaya başlamamıştır. Okul sonrası eğitimin nedenlerini açıklarken bedava yaparak-öğrenme modelinin rolünü, "iç emek piyasasının" örgütsel buyrukları olmasına ek olarak sadece zamanın bir fonksiyonu olarak gerektiğinden az vurgu yapmıştır. Getiri oranı hesaplamaları farklı insan sermayesi tiplerine yatırım kazançları için sürekli olarak önemli farklar çıkarmaktadır ancak yine de, kazançların dağılımı açıklaması insan sermayesi oluşumunun tüm getiri oranlarının sonunda en uçta eşitleneceğini varsaydığı için memnundur. Hala daha da kötüsü her sapkın sonuç için açıklama getiren özgün (ad hoc) yardımcı varsayımlara ısrarla başvurmaktır; bu yaklaşım da yeni veri kümeleriyle bilinçsizce aynı hesaplamaları yapıp durduğu bir yöne sürüklenir. Bunlar bilimsel bir araştırma programının yozlaştığının tipik göstergeleridir.

Aynı zamanda, değer vermemiz gereken yerde de değer vermeliyiz. İnsan sermayesi araştırma programı ilk zamanlarındaki naif formülasyonlarından giderek uzaklaşmıştır ve kişisel gelirin büyüklük dağılımı gibi ekonomide geleneksel olarak göz ardı edilmiş bazı konuların üzerine cesaretle gitmiştir. Bundan başka, gerçek dünyadaki birbirinden ilişkisiz fenomenlerin geniş bir alanının gelecekte elde edeceklerini düşündükleri gelirler için ortak özellikleri şimdiki kazançlarından feragat etmek olan belirli bireysel kararlar modelinin sonucu olduğunu gösteren özgün amacını hiçbir zaman gözden kaybetmemiştir. Böyle yaparken, öğrenim ve yaşa özgü kazançlar arasındaki korelasyon ilişkisi gibi yeni olgular bulmuştur ve bu da, ekonomide tümüyle yeni araştırma alanları açmıştır. Bu momentumun gelecekte de sağlanıp sağlanamayacağı doğal olarak tahmin etmek güçtür ancak tarama hipotezinin ilk olarak insan sermayesi araştırma programı yandaşları arasında ortaya çıktığına dikkat etmek gerekir ve bugüne kadar öğrenim belgelendirilmesi yaklaşımının hipotezlerinin sınanmasındaki en verimli ampirik çalışma insan sermayesi kuramının düşmanlarından değil arkadaşlarından çıkmaya devam etmektedir.

Hiçbir şey bilimsel gelişmenin gelecekteki çizgisini öngörmekten daha kolay değil — ve bu öngörü de herhalde yanlış olacaktır. Bununla birlikte, meleklerin çiğnenmekten korktuğu yere girmeme izin verin. Her olasılıkta, insan sermayesi araştırma programı asla yok olmayacaktır ancak çıkacak yeni kuramlar tarafından yutularak yavaş yavaş gözden kaybolacaktır. Bu kuramlar yeni işaretleşme kuramı, gerçekte öğretmen ve öğrencilerin işveren ve çalışanların ve gerçekte tüm alıcı ve satıcıların bir alış veriş ilişkisini tamamlamak amacıyla kendi kişisel nitelikleri söz konusu olduğu ancak

bu nitelikler hakkındaki bilgiler belirsiz olduğu zaman birbirlerini nasıl seçeceğini açıklayan kuramlar olacaktır. Zaman içinde, tarama hipotezi "ekonomik düşüncede insan yatırımı devriminde" bir dönüm noktası olarak kendini gösterecektir. Bu daha zengin ve bireylerin zaman sıralı yaşam seçimlerine daha kapsamlı bir bakış getiren bir dönüm noktası olacaktır.

Sonradan akla gelen düşünceler

1980'lerde insan sermayesi araştırma programı öğrenim ve eğitim konularına yeni ışık tutmaksızın aynı malzemeyi sonsuz biçimde yeniden dile getirerek yozlaşmasını sürdürdü; tek sözcükle, yeni hiçbir şey olmadı ve konu bayatladı (Blaug, 1987, bölüm 5). Tarama hipotezi bile bugün yaklaşık 1975'te başladığı yerde durmaktadır. Kendi kendini istihdam eden ya da kamu sektörü ve özel sektör istihdamıyla ilgili verileri kullanarak onun sonuçları üzerine yapılan başka sınavlar tamamen yetersiz olduğunu kanıtlamıştır (Whitehead, 1981).

Bu olumsuz hükmün herkesin görüşü olmadığını söylemeye gerek yok. Jacop Mincer (1989) insan sermayesi araştırma programının canlılığını sürdürdüğüne inancını göstermektedir ve bu programın özgün *babası* değilse de kurucu babalarından biri olduğunu kabul etmek gerekir.

14

Yeni aile ekonomisi

Hanehalkı üretim fonksiyonları

Bazen *yeni ev ekonomisi* de denilen aile maksimizasyonunun Chicago kuramı bize metodolojik ilkelerin son özgül örneklerini sunar. Gary Becker'in 1965'te zaman paylaştırma üzerine yazdığı makalesinden Jacob Mincer ve Becker'in doğurganlık oranları, insan sermayesi oluşumu ve evli kadınların emek gücüne katılım oranları üzerine yaptıkları erken çalışmalardan başlayarak ailelerin çeşitli piyasa ve piyasa dışı faaliyetlerine birleşik yorum getiren geniş kapsamlı bir araştırma programı geliştirilmiştir: ilk evlilik kararı, çocuk yapma kararı, karı koca arasında hane içi görev bölümü, emek piyasasına katılım derecesi ve ailenin sona erdirilmesi için en son verilen boşanma kararı.

Geleneksel kuram aileyi piyasada satın alınan mal ve hizmetlerle tanımlanan fayda fonksiyonunu maksimize eden tek kişilik hanehalkı olarak görür. Yeni aile ekonomisi ise onun yerine aileyi girdileri piyasa malları ve zaman, yetenekler ve ailenin farklı üyelerinin bilgisinden oluşan üretim fonksiyonunu maksimize eden çok kişili bir üretim birimi olarak görür. Sonuç yalnızca standart mikroekonomi araçlarını sosyoloji, sosyal psikoloji ve sosyal antropoloji alanına yaymak değil ancak geleneksel tüketici davranışı açıklamasını dönüştürmeye uzatmaktır.[1] Lancaster'in karakteristikler

1 Becker'in (1976, s. 169) sözleriyle: "Geleneksel hanehalkı kuramı esasta tekkişilik hanehalkı kuramıdır ve tam değilse de hemen hemen kısır bir kuramdır (önemli negatif eğimli talep eğrisi kuramı [aynen/sic] onu tümüyle kısır olmaktan kurtarır]. Karşıt olarak, yeni hanehalkı kuramı birbirinden bağımsız fayda fonksiyonlarına sahip çok kişili bir aile kuramıdır ve üyeleri arasındaki çocuk, evlilik, çalışılan saatleri konu alan iş bölümü ve piyasa dışında çoğalan yeteneklere yapılan yatırımlar, üyelerin tehlikelere karşı korunması ve üyeler arasında kuşaklararası geçiş benzeri konular açısından üyeler arasındaki koordinasyon ve ilişkilere odaklanmaktadır. Ekonomistler, bu nedenle aileye

kuramında (bkz yukarıda Bölüm 6) olduğu gibi tüketicilerin mallara yakıştırılan faydayı maksimize edeceği denilmektedir ve bu fayda tüketilen mal miktarından çok daha fazlasına bağlıdır. Bu nedenle, örneğin, yapacakları seyahat miktarını minimize etmezler ancak daha çok farklı seyahat biçimleri ailenin arzu edilen "seyahat" metasını üretmesi için girdi haline gelecek şekilde seyahatin değişik yakıştırmaları (hız, konfor, maliyet, vb.) arasında karşılıklı değiş tokuş yaparlar. Gerçekte, hanehalkı boyutu, yaş yapısı, öğrenim, ırk, meslek ve öteki sosyoekonomik statü ölçüleri şimdi geleneksel fiyat ve gelir gibi değişkenlere ek olarak ev içinde üretilen hizmetlerin gölge fiyatlarının etkileri kanalıyla aile tüketiminin açıklayıcı değişkenleri olarak devreye sokulmuştur.

Yeni araştırma programı yeni bir "sert çekirdekle" donanmış olarak gelir. Programın metodolojik bireyselciliğe yandaş olduğu ya da bir aile birimi oluşturmak için alınan gerçek karar da dâhil olmak üzere tüm aile kararlarının alternatiflerinin bilinçli olarak düşünüldükten sonra alındığı şeklindeki rasyonel kavramda yeni bir şey yoktur. Ancak yeni olan şey zevklerin zaman içinde değiştiği ve kişiden kişiye farklılık gösterdiği şeklindeki ikiz hipotezlere dayanmaktan dikkatle kaçınmaktır. Zevklerde zaman içinde görülen belirsiz değişiklikler ve kişiler arasında zevklerde görülen belirsiz farklılıklar, bildiğimiz üzere gözlemleyeceğimiz her hangi bir davranışın nedenini açıklamaya yeterlidir. Böylelikle, aile ekonomisindeki yeni araştırma programı duruşunu kesin bir "negatif sezgisellikte" sergiler: *de gustibus non est disputadum!* (Zevkler tartışılmaz.) Onu olumlu açıklamak için, "yaygın ve/ile kalıcı insan davranışı, 'zevklerin hep aynı kaldığı' nitelemesini dâhil etmeksizin fayda-maksimize eden davranışın genel kalkulus/büyük hesapla açıklanabilir" (Stigler ve Becker, 1977, s. 76; aynı zamanda Becker, 1976, ss. 5, 7, 11, 133, 144).

İstikrarlı ve düzgün tercih fonksiyonlarını kanıtsız doğru varsaymanın nedeni böylelikle açıkça metodolojiktir: amacı tartışmaya yer vermeyecek kadar açık biçimde davranışlar hakkında yanlışlanabilir öngörüler yapmak ve mümkün oldukça zevklerdeki değişimleri, zevklerdeki farklılıkları, bilgisizliği ve atılgan ya da nörotik davranışı temel alan özel (ad hoc) açıklamalardan kaçınmaktır. Bu nedenle, Chicago araştırma programının modern ekonomideki birkaç başka araştırma programı gibi Karl Popper'in ortaya koyduğu metodolojik kurallara katı biçimde bağımlı olduğu anlaşılacaktır. Bu nedenle, eğer başka bir neden yoksa bu program ilgimizi hak etmektedir.

> sosyolog, antropolog ve psikologlar tarafından yakıştırılan aynı geleneksel üstün rolü yakıştırmaya başlamışlardır. Oysa firma kuramı otuz yıl önce başladığı yerde kalırken hanehalkı kuramı ekonomideki kısır bir alandan en heyecan verici ve vaat edici alanlardan birine dönüşmüştür."

Yine de, burası Chicago hanehalkı üretim modelini tam ölçek değerlendirmesini yapma çabasının yeri ve zamanı değildir. Ana hatları açıktır ancak ayrıntılarının çoğu üzerinde çalışmayı gerektirmektedir. Zar zor eleştirilmeye başlanmıştır[2] ve eleştirel bir tartışma olmaksızın yeni yeşermeye başlayan bir araştırma programının güçlülüğü ve zayıflığı adil bir şekilde yargılanamaz. Bunun yanında, uygun bir değerlendirme aile davranışının alternatif sosyolojik ve antropolojik açıklamalarının dikkate alınmasını kapsayacaktır ve böylece yolumuzu şaşırtarak taslakları yanlış çizilmiş uzak bölgelere yönlendirecektir. Bu nedenle, kendimi Becker'in çalışması üzerine okuyucuları yeni ev ekonomisini incelemek ve kendi değerlendirmelerini oluşturmak için teşvik edecek bazı kışkırtıcı yorumlarla kısıtlayacağım.

Geçicilik

Söylediğimiz üzere, Becker Popper'in bağışıklık kazandıran manevralar adını verdiği oyunları en aza indirmeye ve özellikle de kuram gözlemlerle çeliştiği zaman geçici (ad hoc) açıklamalara başvurmaktan kaçınmaya kararlıdır. Bununla birlikte, sınanabilir sonuçları üretmek için ne kadar sık geçici (ad hoc) varsayımlara sığındığını gören herkes şaşırmaktadır. Örneğin, insan sermayesi oluşumu hanehalkı üretim modelinde çocukların "kalitesine" yapılan yatırım maskesi altında gözükmektedir; hâlbuki çocuk sahibi olma kararı hiç de onların "sayısına" yapılan yatırım olarak görülmez; çocuklar sanki ebeveynlerinin hizmetinden yararlanmak istediği dayanaklı tüketim malı olarak ele alınmaktadır. Model aile gelirinin aile içindeki çocuk sayısıyla değil ancak çocuk hizmetlerinden çıkarılan faydayla pozitif olarak ilişkili olduğunu öngörmektedir — çocukların nitelik ve niceliği aile üretim fonksiyonunda ikame olarak görülmektedir. Bundan başka, annenin çocuk yetiştirme için harcadığı zamanın fırsat maliyeti nedeniyle, yükselen aile geliri çocukların sayısının yerine çocukların niteliğinin zaman tasarrufu ikamesine neden olmaktadır: tek sözle, zenginlerin az ancak iyi öğrenim gören çocukları vardır; öte yandan yoksulların daha çok ancak kötü öğrenim gören çocukları vardır. Fakat modelin doğurganlık davranışıyla ilgili olan bu esas sonucu — hanehalkları arasında gelir ve do-

2 Ancak bkz Leibenstein (1974, 1975), Keeley (1975) ve Fulop (1977). Bunların hepsi de yeni araştırma programında bir dal olarak yalnızca doğurganlık davranışının ekonomi kuramıyla ilgilenmiştir. Leibenstein (1974, ss. 463, 466, 468-9) Chicago okulunun farklı üyelerinin değişik metodolojik tavırları hakkında bazı ilginç değerlendirmeler yapmaktadır ancak kendi durumunu öngörü kapasitesinin bir kuramın asit testi olduğunu yadsıdığı için karıştırmış olur (1975, s. 471). Ayrıca bkz Ferber ve Birnbaum (1977); kendisi günümüze kadar yeni aile ekonomisine bir bütün olarak bakmayı deneyen tek eleştirmendir.

ğurganlık arasında herhangi bir anda ve zaman içinde negatif bir ilişki — modelin kendisiyle değil ancak özgün maksimizasyon sorununu çözmeye yardımcı olması için sunulan akla yatkın yardımcı bir varsayımla (yani, çocuk niteliğine talebin gelir esnekliğinin çocuk sayısına olan talebinkinden önemli derecede daha büyük olduğudur) açıklanmıştır (Becker, 1976, ss. 197, 199; ayrıca ss. 105-6).

Benzer biçimde, Becker'in özveri ekonomisi kuramında bir bağışçının gelirinin yardımlarını oransız olarak arttıracağı sonucuna varmaktadır; öte yandan yardımları alanlar da bu durumdan tam olarak ters etkilenecektir (s. 275) ve bu kesin kanıtlanmış sonucu yaratan geleneksel hayır işleri ekonomisine yaklaşım için gerekli "hatırı sayılır derecede geçicilik (ad hockery)" kavramına tepeden bakmaktadır. Yine bu sonuç gerek bağışçının fayda fonksiyonunun biçimi hakkında ve gerek yardım alanların refahının bu fonksiyona bir tez olarak giriş biçimi hakkında ne varsayıldığına kritik biçimde bağlıdır.

Bir noktayı daha gösterecek olursak, Becker suç kuramının esas sonuçlarını üretemiyor. Örneğin, saldırganlar için suçlu bulunduklarında alacakları cezanın şiddetinden daha çok suçlu bulunma olasılığının daha caydırıcı olduğu sonucunu saldırganlar arasındaki risk tercihi hakkındaki tesadüfi varsayımlara başvurmadan yapamaz (ss. 48-9). Başka bir deyişle, Becker'in kendi analiz yöntemi yaklaşık geleneksel yaklaşım kadar geçici özelliğe sahiptir; bir dönemin niteliksel kalkulusu, statik hanehalkı üretim modeli sadece tesadüfi ek bilgiye sahip olmadan insan davranışının çeşitli yönleri hakkında kesin niceliksel sonuçlar üretmek için yeterli değildir.[3]

Bazı sonuçlar

Becker'in yazdıkları olayların karikatürünü çizmeye kolaylıkla katkıda bulunur çünkü eğer banal sayılmasa da bazen açıklıkla kabul edilecek sonuçlar üreten hantal bir aygıt kullanmaktadır.[4] Onun evlilik kuramı "erkek ve kadınlar eş ararken rekabet içinde oldukları için evliliklerde *piyasanın* varlığından söz edilebilir," (s. 206) diye başlamaktadır. Bir kişi "evlilikten beklediği fayda tek kalmanın ya da daha uygun bir eş arayışının getireceği faydadan daha fazla olduğu zaman" (s. 10) evlenmeye karar verecektir. Evliliğin getirdiği kazanç erkekle kadın arasında piyasa dışı faaliyetlere yatırı-

3 Simon (1987, ss. 29-31) da Becker'in *Treatise on the Family* (1981) (Aile üzerine İnceleme) adlı çalışmasından yola çıkarak aynı konuya dikkat çeker.

4 Diş fırçalama ekonomisi üzerine Blinder'in (1974) ve Bergstrom'un (1976) uyku ekonomisi üzerine yaptıkları ağır alaylı eleştirilere bakınız.

lan zamanın üretkenliği ve piyasa mallarını edinme gücüyle ilişkili tümleyiciliklerden çıkmaktadır (s. 211). Becker üzerinde gerçekte anlaşılmış evlilik şekillerini açıklamak için, Edgeworth'in gönüllü mübadele ekonomisi kuramının[5] "çekirdeğini" erkek ve kadınların ailenin ürettiği piyasa ve piyasa dışı meta çıktısının tüm evliliklerde maksimum düzeye erişeceği şekilde bir aile oluşturacaklarını göstermek için uygulamaktadır: "Kişilerin farklı evlilikler içinde sıralanmasına demek ancak kişilerin o sıralama içinde evlenmeyen kişiler evlenmez ve birbirlerinin durumunu daha iyileştiremezlerse o evliliğe bir denge sıralanması denebilir" (s. 10). "Anlaşmalı evliliklerin" kazançlarını farklı görevlerdeki erkek ve kadınların karşılaştırmalı üstünlüklerine bağlı olarak analiz ettikten sonra şu yorumu eklemektedir:

> Evlilikten elde dilen kazanç aynı zamanda belki de piyasa fırsatları olarak güzellik, zekâ ve eğitim gibi piyasa dışı üretkenliği etkileyen özelliklere bağlıdır. Sıralanma analizi ... piyasa dışı üretkenlik üzerine pozitif etkisi bulunan özelliklerin değerindeki artışın, piyasa üretkenliği sabit tutulmak koşuluyla genellikle evlilikten elde edilecek kazancı arttıracağı anlamına gelmektedir. Muhtemelen bu bize, örneğin daha az çekici ve daha az zeki kişilerin evlenme şansının niye daha düşük olduğunu açıklamaya yardım eder [s. 214].[6]

Ekonomik literatürde, balyozla fındık kırmanın bundan daha başka bir örneğini bulmak mümkün değildir.

Becker'in araştırma programındaki daha ciddi bir güçlük hanehalkı üretim modelinin yaklaşık her bulguyla bağdaşacak kadar genel formüle edilmiş olmasıdır. Antropolojik literatürde insanlık tarihi boyunca evlilik örnekleri üzerine yapılan tartışmalarda ortaya çıkan temel soru tek eşliliğin

5 Edgeworth'ün "çekirdek" kuramı elinde başlangıç olarak bir miktar meta bulunan bir oyuncu kümesinin fiyat sistemine sahip olmadığı bir durumu ele alır. Bu oyuncular durumlarını ticaretle iyileştirmek amacıyla bir blok ya da koalisyon kurmakta özgürdür ve her bir oyuncu en son çıkacak sonucu gönüllüce kabul etmedikçe hiçbir metanın ticaret aracılığıyla yeniden bölüşümüne izin verilememektedir. Oyuncu sayısı arttıkça, şaşırtıcı derecede şunlar gösterilebilir: (1) metaların en son bölüşümünü kabul eden tüm oyuncuları kapsayan "çekirdeğin" tam rekabet altındaki fiyat sisteminin sonucu olarak metaların paylaşımının dengesini kapsadığı ve (2) sınırda, yalnızca rekabetçi denge paylaşımları kümesinin "çekirdeğin" istikrar gereksinimini tatmin eden sonuç olduğu şaşırtacak derecede göstermek mümkündür. Bu çok zor konunun basitleştirilmiş bir açıklaması için bkz Johansen (1978).

6 Bu önerme "aşk" sorununu göz ardı etmektedir. Ancak o da pek fazla bir şey fark ettirmemektedir: "Soyut düzeyde aşk ve cinsel faaliyet ve özel bir kişiyle sıkça yakın temasta bulunma gibi diğer duygusal yakıştırmalar özel piyasadışı hanehalkı metası olarak düşünülebilir ve bu analize daha fazla hiçbir şey eklemeye gerek yoktur" (Becker, 1976, s. 233). Kitap gerçekte bu gibi espri anlayışından uzak ilgisiz tümcelerle doludur.

niye dünyanın her yerinde yavaş yavaş hâkim örnek olarak yerleştiği ve niye oldukça yaygın görülen çok eşliliğin zaman içinde ciddi olarak azaldığı sorusudur. Becker tek eşliliğin değişik çokeşlilik biçimlerine karşı "en etkin evlilik biçimi" olarak ağır basmasının nedenini erkek ve kadının hanehalkı içinde bir araya gelmesinin sonucunda üretkenlik kazancının azalan getiri yasasına tabi olduğu varsayımıyla açıklamaktadır (s. 211). Ancak bu varsayım kadar mantıklı olan şey, eğer olgular çok sayıda aileden oluşan karşılıklı ilişkileri olan ailenin bir araya geldiği komünal hanehalkı yaşamının ağır basmasını destekleseydi farklı bir evlilikten-kazanç fonksiyonu varsayılarak modele yerleştirilebilecekti.

Aslında, Becker kendisi de erkekler arasında da çok eşliliğin özel bir versiyonu olan çok karılılığın nedenini açıklayacak üretkenlik farklılığı hakkında varsayımlar bulunduğunu kabul etmektedir (s. 239). Başka bir deyişle, kuramın cinsiyet-rolü davranışına değişik kültürel kısıtlamalar eklemeden tekeşliliğin üstünlüğünü gerçekte öngörmesi mümkün değildir. Aslında, yeni ev ekonomisi ailelerin kendilerini aile içindeki hanehalkı görevlerine rasyonel olarak uyum sağladıklarını gösterebilir ancak kesinlikle işbölümünün kendisi zaten rasyonel değil midir? Emek piyasasının karıların büyük çapta marjinal ücret gelirine mahkum eden kısıtlamaları verildiğinde, koca ve karıların hanehalkı görevlerini karşılaştırmalı üstünlük ilkesine göre paylaştırdığı söylenmektedir. Şimdi adet ve gelenekleri piyasa fırsatlarıyla ilgili olarak başvurmuş bulunurken onları nasıl tercih fonksiyonlarının kendisindeki tezler olarak göz ardı edebiliriz? (Ferber ve Birnbaum, 1977, ss. 20-1).

Becker'in evlilik kuramı, tekeşliliğin egemenliğinin nedenini açıklamaktan ayrı olarak aynı zamanda kesin onaylanmış "pozitif ilişkilendirilmiş eşleştirme" fenomenini açıklamaya da yönelmiştir; başka bir deyişle, benzerlerin benzerleriyle evlenme eğiliminde olduğu bir eşleştirme fenomeninin açıklamak ister. Burada "benzerlik" yaş, boy, öğrenim, zekâ, ırk, din, etnik köken, mali varlıkların değeri ve yaşadığı yer gibi özelliklere bağlı olarak tanımlanmaktadır. Becker kuramı, ne var ki koca ve karılar tarafından emredilen gelir gücü bakımından negatif ilişkilendirilmiş eşleştirme de olabileceğini öngörmektedir çünkü onlar hanehalkı üretiminde yakın ikamelerdir. Bu öngörü elverişli kanıtlarla çeliştiği görülmektedir. Ancak kuramının tüm eşler için geçerli olduğunu iddia etmektedir; hâlbuki elverişli kanıtlar taraflı kalmaktadır çünkü yalnızca karıların çalıştığı aileleri dikkate almıştır (ss. 224-5). Bu nedenle, tezin sonunda gerçekte olduklarından daha dramatik olarak sunulan neredeyse boş sonuçlarla baş başa kalıyoruz:

... ekonomik yaklaşım davranış hakkında yanlışlanabilir sayısız sonuca sahiptir. Örneğin, benzerliğin zekâ, öğrenim, ırk, aile geçmişi, boy ve başka birçok değişkenle ölçüldüğü zaman "benzerlerin" birbirleriyle evlenme eğiliminde olduğu sonucunu verir; ücretle ve başka bazı değişkenle ölçüldüğü zaman "benzer olmayanların" birbirleriyle evlenme eğiliminde olduğu sonucunu verir. Göreceli olarak yüksek ücret kazanan erkeklerin göreceli olarak düşük ücret kazanan kadınlarla evlenmesi (diğer değişkenler sabit kalmak koşuluyla) çoğu kişiyi şaşırtmaktadır ancak elverişli verilerin evli kadınların büyük bir kesiminin hiç çalışmadığı dikkate alınarak düzeltilmesi sonucunda tutarlı gözükmektedir. Ekonomik yaklaşım aynı zamanda yüksek gelir sahibi kişilerin daha gençlerle evlendiği ve diğerlerinden daha az sıklıkta boşandığı sonucunu da vermektedir; sonuçlar elverişli kanıtlarla tutarlıysa da ancak yaygın inançlarla tutarlı değildir. Hala çıkarılan başka bir sonuçsa, karıların göreceli olarak kazançlarında görülen artışın evliliğin sona erme olasılığını arttırmasıdır; bu da evliliklerin sona erme oranının siyah ailelerde beyazlara göre daha yüksek olmasının nedenini kısmen açıklamaktadır [ss. 10-11].

Tekrar ve tekrar, kuram evlilik ve boşanma olayları hakkındaki bilinen tüm kanıtlarla uyumlu gösterilmiştir (ss. 214, 220, 221, 224); bu da modelin esnekliği verildiğinde şaşırtıcı olması güçtür. Örneğin, farklı hanehalkı üyelerinin kendi zaman ve hünerleriyle satın alınan piyasa mal ve hizmetlerini tek bir "tam gelir" toplamında birleştirmek için hanehalkı "teknolojisinin" sabit getiriler gösterdiği ve ortak üretim yapılmadığı varsayılmakta ve hanehalkı tarafından üretilen tüm "metaların" öğrenim gibi üretkenliği arttıran faktörlerden aynı şekilde etkilendiği kabul edilmektedir (bu varsayımlar mikroüretim fonksiyonlarının anlamlı toplamlarını garanti eder). Ölçeğe sabit getiri varsayımından vazgeçmek ve aile üyelerinin farklılık gösterdiği özelliklerin çoğulluğu kadar ortak üretime izin vermek neredeyse gözlemlenen herhangi bir eş sıralanmasının açıklanmasına izin vermektedir (ss. 226, 228).[7]

Becker, "analizim daha güzel, çekici ve yetenekli kadınların daha zengin ve daha başarılı erkeklerle evlenme eğiliminde olduğuna dair yaygın inanışı haklı çıkarmakta mıdır?" (s. 223) diye sormaktadır. Hem evet, hem hayır: pozitif ilişkilendirilmiş eşleştirme genelde optimaldir ve böylece kendiliğinden ortaya çıkacaktır ancak her zaman optimal değildir çünkü gelir güçleri arasındaki farklılıklar negatif ilişkilendirilmiş eşleştirme dikte edecektir. Böylelikle, eğer güzel, yetenekli kadınlar yoksul ve başarısız erkek-

7 Bu varsayımlardan vazgeçmek hanehalkı koruma fonksiyonlarının tahmin edilmesini de zorlaştırır; oysa ölçeğe azalan getiriler ilkesini ve ortak üretimi dışarıda bırakacak bağımsız kanıt elde etmek güçtür (bkz Pollack ve Wachter, 1975, özellikle ss. 256, 270; 1977).

lerle evlenirse bu kesin olarak bu kuramın çarpıcı bir onaylanması olarak alkışlanacak mıdır? En son olarak, "bakımı" eklediğimiz zaman her şey olabilir: "Çoğu kişi kuşkusuz birbirini seven eşler arasında piyasa paylaşımı kavramını tuhaf ve gerçekdışı bulacaktır. Yine, daha önce gösterdiğim gibi, bakım evli kişiler arasındaki piyasa paylaşımını çarpıcı biçimde düzeltecektir" (s. 235). Aslında, "bakım" negatif sıralanmayı pozitife çevirme gücüne sahiptir (s. 238).

Doğrulamacılık tekrar

Yanlışlamacılığın metodolojik kurallarına durmadan başvuru yapmasına rağmen Becker'in yazdıklarının tümüne doğrulamacılığın kolay opsiyonu pozitif biçimde bulaşmıştır: ekonomistlerin insan davranışı hakkında geleneksel olarak göz ardı ettikleri elverişli kanıtlarla başlıyor ve ondan sonra kendimizi yalnızca standart ekonomi mantığının uygulamasıyla açıklama getirdiğimiz için kutluyoruz. Fakat asla yapmadığımız şey dikkatimizi şimdiye kadar kuşkulanılmamış "yeni olgulara," yani kuramın bugüne kadar öngörmeyi özel olarak tasarlamadığı olgulara yönelterek gerçekten şaşırtıcı sonuçlar üretmektir. Bundan başka, ekonomik yaklaşımı herhangi bir elverişli alternatife üstün sayarak alkış tutuyoruz ancak zihnimizdeki alternatif yaklaşımları gerçekte hiçbir zaman belirtmiyoruz.[8] Açıkçası eğer oyunun kuralları bunlarsa bizim kaybetmemiz asla mümkün değildir.

Özellikle, Becker'in (ss. 8, 9, 14) yaptığı gibi bir kez ekonomik yaklaşımın insan davranışının tüm yanlarına eşit anlayış uygulanamayacağını kabul edince, kendi içinde, entelektüel çeşitliliğin ekonomik emperyalizmi hakkında özellikle övgüye değer hiçbir şey yoktur. Muhtemelen, ekonomistlerin öteki bilgi alanlarını işgali ya sosyoloji, antropoloji ve politik bilimler eski sorunlarına yönelttikleri taze ışıkla ya da bu tür işgallerin ekonominin geleneksel ilgi alanlarına yaptığı geri besleme etkileriyle haklı görülmüştür. Chicago araştırma programına bakışımız ilk çizgide ne olursa olsun sonuncusu üzerine katkılarını yadsımak zordur. Tüketimin parasal olmayan maliyeti hakkında, özellikle de, feragat edilen zamanın maliyeti, seyahatle ilgili davranışı analiz etme amacı için, yenilenme, öğrenim, göç, sağlık ve

8 Becker (1976, s. 206) iddiasından vazgeçiyor: "Kültürler arasında ve zaman içinde evlilik örneklerinde görülen tüm benzerlik ve farklılıkları yeterince açıklamak için bu analizi geliştirdiğimi sanmıyorum. Fakat 'ekonomik' yaklaşım bunu oldukça iyi yerine getirir; kesinlikle herhangi elverişli bir alternatiften daha iyi açıklar." Kitabının ileriki bölümlerinde sosyolog ve antropologların çalışmalarına yapılan kısa başvurular yer almaktadır evlilik örneklerinin rekabetçi, ekonomik olmayan analizleri hakkında duyup duyabileceklerimizim hepsi bu kadardır.

gerçekte tüketilebilir mal ve hizmetlerin özellikleri için bilgi arayışı hakkında getirdiği açıklamaların değeri için çok az kuşku vardır.[9]

Hanehalklarının şirketlerle karşılıklı ilişki içinde olduğu ve hanehalkının temelde tek-kişilik karar verici konumunda kaldığı faktör ve ürün piyasalarının geleneksel resmi hakkında çok rahatsız edici bir şeyler olduğu da doğrudur. Hanehalklarını tüketiciden daha çok üretici olarak görmekle aile davranışı sorununun üstesinden en iyi şekilde gelinip gelinmediği açık bir sorudur ancak her durumda, hanehalkı üretim modeli bize Lancaster talep yaklaşımının çukurunu açacak bir şey vermektedir. En son olarak, güçlü "pozitif sezgisellik" buyurmaya cüret eden bir araştırma programını övmekten başka yapacağımız bir şey olamaz ve tüm insan davranışının tümüyle istikrarlı ve toptan düzgün tercihlere tabi kısıtlı bir fayda fonksiyonunu maksimum düzeye çıkarmak için tek-yönlü bir çabayı yansıttığını öne süren öncülden daha güçlü ve cesur ne olabilirdi? Böyle bir kuram kelimesi kelimesine zor bir sınamayı çağırmaktadır ve eğer Popper'e inanılacaksa zor sınav bilimsel ilerlemenin ayar damgasıdır. Becker ve arkadaşlarının öğrettiklerini her zaman uyguladığından kuşkuluyum ancak en azından yargılanacakları metodolojik standartlara bağlılıklarını koruyorlar.

"Koruyucu kuşakta" yer alan kuramları teker teker silinmesinin eşliğinde, ideolojik itirazları programın "sert çekirdeğine" karşı yığarak yeni araştırma programlarının kökünü kazımaktan daha kolay bir şey yoktur. Ekonomik metodoloji çalışmalarının bize olgunlaşmış araştırma programlarını bile değerlendirmenin ne kadar zor olduğunu öğretmiş olması gerekir; yeni geliştirilen programlar daha da zordur. Aile ekonomisindeki Chicago araştırma programı şimdiden çok izleyici toplamış olan yürüyen bir girişimdir.[10] Kişisel görüşüm bu programın suç ekonomisi konusunda iyi çalıştığı yönündedir; evlilik ve doğurganlık konularında daha az iyidir ve en az iyi olduğu konu toplumsal ilişkilerdir; bunun nedeni bu son konuda "teoremler" çıkarsamayı başaramaması değil ancak o teoremlerin içinin boş olmasıdır. Kuşkusuz, bundan beş yıl sonra oldukça farklı düşüneceğim — bu tam olarak olması gerektiği gibi olacak. Yalnızca dar kafalı birisi bilimsel bir araştırma programını kesin biçimde ilk ve son olarak yargılar.

9 Örneğin, Chicago programı tam rekabet koşulları altında bile reklam fenomeni için açıklama getirebilir (Stigler ve Becker, 1977, ss. 83-7).

10 Becker (1976) 1975 yılına kadar yapılan katkıların çoğunu listeler. O tarihten itibaren başka birçok katılan olmuştur: bkz, örneğin Becker, Landes ve Michael (1977) ve Fair(1978). Ayrıca bakınız McKenzie ve Tullock (1975); yeni aile ekonomisinin ders kitabı niteliğinde anlatımıdır.

Geçmişe bakış

Yeni aile ekonomisi denilen akımın gelişeceğini ve daha da çok izleyici toplayacağını düşünmekle hatalıymışım ve ona 1985 ya da 1990'da 1980'de olduğundan daha olumlu bakmaya başladım. Becker kendisi de önceki *Economic Approach to Human Behaviour* (1976) (İnsan Davranışına Ekonomik Yaklaşım) adlı kitabının üzerinde yeniden çalışarak geliştirdiği *Treatise on the Family* (1981) (Aile üzerine İnceleme) adlı çalışmasını yayınladı. Bu yeni kitabına ekonomik yaklaşımı uyuşturucu madde bağımlılığı gibi ekonomik olmayan başka konulara da uyguladı. Bununla birlikte, ancak birkaç ekonomist onun açtığı izi sürdü; öte yandan sosyologların çoğu Chicago yaklaşımı tarafından toplumsal davranışa yakıştırılan "ekonomik emperyalizmi" küçümseyerek zihinlerinden çıkardılar (Swedberg, 1990, ss. 28, 46, 325-7). Becker'in şimdi "ekonomik sosyoloji" dediği Chicago araştırma programı on - on beş yıl önce çok umut vericiyken bugün gerçekte tek kişilik bir ordu olmuştur.

15

Rasyonalite postulatı

Rasyonalitenin anlamı

Bazılarına göre neoklasik ekonominin en karakteristik özelliği sayılan konuyu, yani metodolojik bireycilikte ısrarlarını sona bıraktım: tüm ekonomik davranışı teknoloji ve donatı kısıtlarına bağlı olarak faydasını maksimum düzeye yükseltme arayışı içindeki bireylerin eyleminden çıkarma çabası. *Rasyonalite postulatı* denilen ilke budur ve her neoklasik tezde küçük bir öncül olarak gözükür. Ekonomistin "rasyonalite" ölçüsü sıradan insanın bu terimi anladığından farklıdır. Genel konuşma dilinde, rasyonalite iyi nedenlerle ve mümkün olduğu kadar çok bilgiyle hareket etmek ya da daha resmi terimlerle, iyi belirlenmiş sonuçlara erişmek için uygun araçları tutarlı biçimde uygulamak anlamında kullanılır. Ancak ekonomist için rasyonalite tam ve geçişli bir tercih sıralamasına uygun biçimde, mükemmel ve bedelsiz edinilen bilgiye bağlı olarak seçmek demektir; gelecekteki sonuçlar hakkında belirsizlik olduğunda, rasyonalite beklenilen faydanın, yani bir sonucun sağlayacağı faydanın onun gerçekleşme olasılığıyla çarpımının maksimum düzeye yükseltilmesi demektir.

Ekonomistin rasyonalite anlamı göreceli olarak 1930'larda gelen yakın bir yeniliktir ancak geçmişe 1870'lerdeki marjinal devrime kadar uzanır. Klasik ekonomistler için rasyonalite (hiç kullanmadıkları bir terim) çoğu aza tercih etmek, en yüksek getiri oranını seçmek, birim maliyetleri minimum düzeye indirmek ve her şeyden önce, kişinin başkalarının refahına açıkça bakmaksızın kendi-çıkarının peşinde koşmak demekti. Marjinal fayda kuramının kullanılmasıyla birlikte ve özellikle fayda kuramının Hicks-Allen ordinalist (sıralı/dereceli) yorumunun kullanılmasıyla birlikte, kendi-çıkarının peşinde koşma sessizce yerini kesinlik ve tam bilgi koşulunda tutarlı tercih-sıralamasının maksimizasyonuna bıraktı (Broome, 1991). Neumann

ve Morgenstorm belirsizlik olması durumunda beklenen-fayda yorumunu ekledi ve daha yakında, yeni klasik makroekonomi belirsizlik durumundaki mükemmel bilgi kavramını gelecekteki fiyatların olasılık dağılımı hakkındaki mükemmel bilgi anlamında yeniden yorumladı. Ancak son 60 yılda rasyonalite postulatında görülen tüm gelişmelerdeki ortak halka istikrarlı, düzgün-hareket eden tercihler kümesi ve stokastik (olasılıklı) yorumlanan gelecekteki sonuçlar hakkında mükemmel bedelsiz bilgi olmuştur.

Rasyonalite postulatının modern ekonomi üzerindeki etkisi o kadar güçlü ve kalıcı olmuştu ki, bazıları fayda maksimizasyonunu temel almayan bir ekonomi kuramı kurmanın mümkün olduğuna ciddi olarak karşı çıktı. Açıkçası, bu iddia yanlıştır çünkü sabit-fiyat varsayımlarına sahip Keynesçi ekonomi fayda maksimizasyonundan türetilmemişti ve onunla uyumlu hale getirilmesi kolay olmamıştı: makroekonomistlerin bütün bir kuşağı Keynesçi makroekonomi için mikroekonomik temelleri çıkarma arayışında olmuştu, yani Keynesçi çarpanı rasyonalite postulatına uydurmak için uğraştılar ve bu çabalarının tümüyle başarılı olduklarını herkes de kabul etmiş değildir. Benzer biçimde, para talebini bildik anlamda rasyonel fayda maksimizasyonundan türetmek zordur ve Arrow (1987, s. 70) şunu iddia edecek kadar ileri gitmiştir: "Para talebinin rasyonel optimizasyondan çıkarılmasının bir yolu olduğunu bilmiyorum." En son olarak, Marksçı ekonomi, köktenci ekonomi ve Amerikan kurumsalcılığı da vardır ve bunların hepsi rasyonalite postulatından kaçınmışlardır — ve bunların bir ekonomi tipi olduğunu yadsımak mümkün mü? Saçma gözüküyor.

Kutsal rasyonalite

Rasyonalite postulatının vazgeçilebilir olduğu farz etsek de, onun sezgisel çekiciliğinin Lionel Robbins ve Ludwig von Mises gibi yeni-Avusturyalı ekonomistlerin onu *apaçık* bir önerme saymalarına neden olacak kadar güçlüydü. Bu o kadar açık bir doğruydu ki, onun derhal kabul göreceği önerilmeliydi. Bu onu analitik bir totoloji olarak savundukları anlamına gelmiyor — herkes faydayı maksimum düzeye çıkarmaktadır çünkü seçtikleri her şey maksimum düzeye çıkardıkları faydayı sergilemektedir — ancak daha çok onu Kantçı sentetik bir *apaçık* olarak savunmaktadırlar, yani dil yardımıyla ya da terimlerin ki, bu durumda kast edilen terim *maksatlı seçimdir*, anlamından yola çıkarak yanlışlığının asla gösterilemeyeceği ampirik gerçeklik hakkında bir önerme oluşturmaktadır. Rasyonalite postulatı bazıları tarafından ampirik olarak çürütülemez sayılmış ve bu bakış günümüze kadar sürmüştür; bu kendi içinde ya da kendisi için değil ancak

geleneksel olarak böyle düşünülmüştür; kısacası neoklasik ekonomistler rasyonalite postulatı kendi araştırma programlarının Lakatosçu "sert çekirdeği" olarak bakmak gerektiğine karar vermişlerdir. Lawrence Boland'ın (1981) rasyonalite postulatını eleştirmenin boş olacağını ve her durumda tüm eleştirilerin yanıltıcı olacağını iddia etmesinin nedeni budur. Rasyonalite postulatının metafizik bir önerme gibi ele alınmasının adım adım rasyonalite postulatına yapılan her eleştirinin standart Ortodoks savunması olduğu kesinlikle doğrudur. Örneğin, Sargent ve Lucas gibi yeni klasik makroekonomistler bir ekonomik modele konulmak istenen her parametre için bireysel optimizasyonla teşvik edilmemesi durumunda bu girişimi "geçici (ad hoc) ayarlama" olarak saymaktadırlar, yani bu parametreler için daha kapsamlı doğrulama yapılmaksızın özel bir amaçla konulduklarını kabul ederler. Wade Hands'in (1988, s. 132) öne sürdüğü haliyle, "geçici olmanın günahı" "anlaşılan neoklasik programın metafizik ön varsayımlarına sadakatsizlikte aranmalıdır."

Caldwell (1983) Boland'la farklı nedenlerden dolayı anlaşmaktadır. Deneysel ekonomistlerin yaptığı beş rasyonel seçim sınavını gözden geçirir ve bu sınav sonuçlarının yetersiz olduğunu iddia eder. Duhem-Quine tezi nedeniyle, böyle bir sınav yalnızca rasyonalite için değil aynı zamanda tercihlerin istikrarı ve alternatif fırsatlar hakkındaki bilginin bütünlüğü için yapılmalıydı. Bu nedenle, rasyonalite postulatının bu haliyle sınanamaz olduğu sonucuna varır ve her durumda, bu gibi sınavları "aşırı ampirisizm," olarak ilan eder (Caldwell, 1982, s. 158), yani doğrudan gözlemlenmesi mümkün olmayan herhangi bir kuramsal kavramı ele almaya karşı isteksizlik olarak bildirir.[1]

Rasyonalitenin açıkça doğru olması ve eleştirilerden geçici (ad hoc) suçlamaların "negatif sezgiselliğiyle" korunması gerekecek kadar dokunulmaz/kutsal olması rasyonalite terimin katı modern anlamında tüm ekonomik oyuncuların tüm ekonomik eylemleri için evrensel olarak doğru olamayacağı çok merak çekici bir durumdur. Genelde, düşünmeden ve alışkanlıkla yapılan davranışları ya da araştırmacı seçim davranışını — ne istediğimizi istemeyi öğrenmek — ya da unutkanlığı ortadan kaldırmak mümkün değildir ve bu gibi davranış biçimleri tutarlı tercih sıralamalarını yok etmektedir. Bunun yanında, rasyonalite postulatından bilgi işleme ve hesap işlemlerinde saçmalığa davetiye çıkaran bir güç sonucu çıkar — John Maurice Clark'ın "rasyonel hesaplamalar için irrasyonel tutku." "Kuşatıl-

1 Hargreaves-Heap (1989) yakında rasyonalite üzerine kitap boyutunda yaptığı bir çalışmada bu konuya aynı açıdan bakar.

mış rasyonalite" kavramı nedeniyle, Herbert Simon (1957, bölümler 14, 15) bizim faydayı maksimum düzeye çıkaramayacağımızı kabul eder; yapacağımız en iyi şey "tatmin olmaktır" ve tatmin olmak maksimizasyondan çok daha farklı öngörülere gider (bkz Loasby, 1989, bölüm 9).

Karl Popper'in kendisinin rasyonalitenin bir "sert çekirdek" önermesi olarak sosyal bilimlerin tümünde ele alınmasını tavsiye etmiş olması daha da merak uyandırıcı bir olgudur. Bunu "durumsal mantık" ya da sıfır yöntemi" diye adlandırdı ve başlangıçta *The Poverty of Historicism*'de (1957) (Tarihselciliğin Sefaleti) ekonomiye doğrudan atıfta bulunmadan onu savundu. Buna rağmen, bu kesinlikle neoklasik ekonomideki rasyonalite varsayımıyla aynı şeydir. Yine daha da merak uyandıran başka bir şey daha, sonradan onun esas önerme olarak yanlış olduğunu bildirdi ancak buna rağmen onu yine savundu çünkü geçmişte onun ekonomik davranışın incelenmesinde çok yararlı olduğunu kanıtlamıştı (bkz Hands, 1985; Blaug, 1985; Redman, 1991, ss. 111-16 ve Caldwell, 1991, ss. 13-22).

Popper her iki durumda da haklıydı; oysa onun rasyonalitenin ekonomideki rolünü yanlış anladığı açıktır. Rasyonalite postulatı bireysel dürtülere başvuru yapar ancak ekonomistlerin ilgilendiği davranış farklı piyasalardaki tüketici ve üreticilerin toplamlarının davranışıdır. Tipik olarak, toplamlar sorunu tüm bireylerin benzer ve bu nedenle de aynı fayda fonksiyonlarına sahip olduklarının (hatta tüm firmaların benzer ve aynı teknolojiye sahip olduklarının) yazıya dökülmeksizin varsayılmasıyla ertelenmiş oldu. Bireyler gerek tercih gerek donatıları bakımından aynı olmadıkları için — eğer öyle olsalardı buradan ticaret yapılmayacak sonucu çıkardı — ekonomistlerin ekonomik davranışları başarılı biçimde açıklamalarının rasyonalite postulatının kullanımından daha başka bir nedeni vardır. Rasyonalite hipotezi kendi başına oldukça zayıftır. Onu ilginç sonuçlar üretecek hale getirmek için genel rasyonalite kavramına yardımcı varsayımlar eklememiz gerekmektedir. Örneğin, toplamlar sorunundan kaçmak için oyuncuların homojenliği ya da daha genel olarak, mükemmel önbilgi, denge sonuçları, tam rekabet ve benzeri varsayımlar olabilir (Arrow, 1987, ss. 70-71). Başka bir deyişle, Popper'in rasyonalite postulatını sosyal bilimlerin tüm kapılarını açan altın anahtar olarak tavsiye etmesine neden olan neoklasik ekonominin sözde etkileyici geçmişi rasyonel eylemden daha başka bir şeyleri temel almaktadır.

Rasyonalitenin eleştirisi

Ne olursa olsun, Popper'in de kabul ettiği gibi rasyonalite postulatı muhtemelen yanlıştır. Deneysel psikologlar bireysel davranışın rasyonaliteyi sistematik olarak bozduğunu göstermişlerdir. Buna benzer "anomoliler" beklenen-fayda modelinde (Schoemaker, 1982) üzerine yazılanlar içinde uzun zamandan beri fark edilmiştir ancak bir paradoks olarak, belirlilik ve tam bilgi koşulundaki rasyonel eylem hakkında yapılan kuram çalışmalarında ciddiyetle ele alınmamıştır (Frey ve Eichenberger, 1989, ss. 109-10). Örneğin, piyasadaki birçok yaygın bulgu bireylerin sistematik olarak fırsat maliyetlerini cepten ödedikleri maliyete göre olduğundan daha düşük değerlendirdikleri yönündedir, yani harcanan bir dolar vazgeçilen fırsatlar nedeniyle yitirilen bir dolardan daha değerli olmaktadır.

Frey ve Eichenberger (1989) ekonomistlerin buna benzer anomaliler hakkındaki kanıtlara gösterdikleri tepkilerin değişik biçimler aldığını göstermektedirler. Şimdiye kadar, anomaliler bireysel davranışa başvuruda bulunduğu için anomaliler laboratuar bulgularının yapay sonuçları olarak düşünüldüğünden genelde göz ardı edilmiş ya da başka anlam verilmiştir. Bulgular laboratuar deneylerine değil de gerçek-dünya toplu davranışına başvuruda bulunduğu zaman anomalilerin tesadüfi dağılıma gösterdiği ve zaman içinde ortalamaya yetiştiği iddia edilmiştir. Daha genel söyleyecek olursak rekabetçi piyasalar buna benzer anomalileri zaman içinde ortadan kaldırma eğilimindedir. Alchian ve Friedman tarafından kar maksimizasyonunu rasyonalize etmek amacıyla başvurulan Darwinci hayatta kalma mekanizması (bkz yukarıda Bölüm 4) buna benzer bir savunmayı gösteren bir örnektir. Ne var ki, şimdiye kadar finansal piyasalarda bile rekabetin toplam düzeydeki tüm anomalileri ortadan kaldırmayı başaramadığına dair inancı destekleyen yeterli ampirik gözlem biriktirmiş bulunuyoruz. Bu nedenle, Thaler (1987a; 1987b) hisse senedi işlemlerinde anormal getirilerin yıl, ay, hafta hatta gün devrederken gerçekleştiğini göstermiştir. Tatil günü öncesinden söz etmeye gerek duymuyoruz. Ancak o sözde "etkin piyasa hipotezine" göre hisse senedi fiyatları ancak borsa simsarlarının rasyonel beklentilere inanmaları ve gerçekleştiği an her kar fırsatından yararlanmaları nedeniyle rastlantısal seyir izler. Ancak eğer stokastik (olasılıklı) giysiler içindeki rasyonalite postulatından başka bir şey olmayan rasyonel beklentiler finans piyasaları da çöküyorsa niye diğer piyasalarda makul bir şey olarak kabul edelim?

Rasyonalite eleştirilerine karşı yapılan klasik savunmanın bugün geçmişte olduğundan daha az inandırıcı olduğunu söyleyerek son verelim.

Ama öyleyse ne? Kuşkulu rasyonalite postulatı üzerinde duran güvensiz temele dayandığı için neoklasik ekonominin bütününü ret etmemiz mi gerekiyor? Böyle yapmak "naif yanlışlamacılığın" ayaklarına kapanıp yalvarmak olacaktır. Bir araştırma programını uygun alternatif bir araştırma programı bulunmadığı sürece sadece "anomolilere" tabi olduğu için yok sayamayız. Ne var ki, böyle alternatifler gerçekte vardır. Örneğin, Tversky ve Kahneman'ın (1986) belirsizlik koşullarında beklenmeyen faydayla ilgili karar verme kuramı olan "beklenti kuramı" ya da Simon'un belirlilik ve belirsizlik koşullarındaki birey eyleminin tam-rasyonel-olmayan kuramı olarak tanımlanabilecek kuramı gösterilebilir. Bu alternatif kavramlardan hiçbirinin tam rasyonalite içeren standart modellerin sağladığı aynı titiz sonuçları vermeyeceği doğal olarak doğrudur —ancak henüz değil. Ancak bu titizliğe uygunluğun bedeli ödenerek sahip olunabilir: eğer rasyonalite postulatı hakikaten yanlışsa mikroekonominin birçok hanehalkının tüketim örneklerini ve birçok piyasada firmaların fiyat düzenleme örneklerini açıklamakta o kadar zayıf kalmasının nedenlerinden biri bu olabilir.

Söylemeye gerek yok, sorun geleneksel rasyonalite postulatının kullanımında değil de bilişim maliyetlerini anlayışımızda ya da rekabet mekanizmalarını kavrayışımızda aranabilir. Ekonomist arkadaşlarımıza seçme anomalilerinin nedenlerini açıklayacak şekilde ana akım ekonomisinde değişiklik yapmayı ya da hatta aynı düşüncede olmadığımız hep birlikte metodolojik bireyciliğin üstesinden gelecek ekonomi akımlarından birinden yana çıkarak standart mikroekonomiden vazgeçmeyi önermek çılgınlık olacaktır. Ne var ki, rasyonel eylemin doğrudan incelenmesinin, rasyonalite varsayımının kaçınılmazlığını sınama girişiminin "aşırı amprisizm" sayılarak elden çıkarılmaması gerektiği açıktır. Ekonomi metodolojisinden bu kadarını öğrenmiş bulunuyoruz. Öngörülerin doğruluk testleri bulanık kaldığı sürece — yani, sonsuza kadar — aynı zamanda varsayımların tanımlayıcı doğruluğunun testleri ve bu testlerin sonuçlarını ciddiye almak da önemini sürdürecektir.

KISIM IV

Ekonomi hakkında şimdi neler öğrendik?

16

Sonuçlar

Modern ekonominin bunalımı

1960'lar ekonominin kamusal saygınlığı ve ekonomistlerin meslek keyfinin tüm zamanların doruğuna çıktığı on yıl oldu. Öte yandan, 1970'ler "kriz," "devrim" ve karşıdevrimden dolu dolu konuşulan yıllar oldu ve bazı anlarda ekonomi mesleğinin önde gelen sözcülerinden bazıları açısından gerçek bir özeleştiri coşkusu yaşandı. Wassily Leontief'e göre (1971, s. 3), "Gözlemlenebilir olanlardan daha çok sanal, hipotetik gerçekliklerle uğraşmanın sürdürülmesi akademik topluluğumuzda üyelerinin performansının değerlendirilme ve derecelendirilmesinde kullanılan enformel değerlendirme skalasının yavaş yavaş bozulmasına yol açmıştır. Bu skalaya göre, ampirik analizin derecesi matematiksel mantık yürütmenin aşağısında kalmıştır." Bundan başka, ekonomistler çalıştıkları verilerin kalitesine çok az önem verdikleri için suçlamış ve onların bu tavrının ayıbını enstrümentalizm metodolojisi ya da sanki tarzı kuramsalcılığın kötü niyetli etkisine yüklemiştir (s. 5). Ancak, Henry Phelps Brown (1972, s. 3) daha da ileriye gitmişti: modern ekonomiyle yanlış olan şeyin onun insan davranışı hakkındaki varsayımlarının tümüyle gelişigüzel olduğunu iddia etti; bu varsayımların tam anlamıyla "havadan toplandığını" söyledi ve bu şekilde yap-sonra-kendin-inan tarzı dünyalar kurma alışkanlığının ayıbını ekonomistlere tarih alanında çalışma konusunda eğitim verilmemesine yükledi. David Worswick (1972, s. 78) de benzer duygular dile getirdi ve şunları ekledi: "artık somut olgularla bir bağı olmayan ve saf matematikten ayrılması mümkün olmayan soyut ekonomik kuramın bütün dalları mevcuttur."[1]

1 İki hükümet ekonomisti, Macdougall (1974) ve Heller (1975) daha hoş değerlendirmeler yaptılar. Bununla birlikte, öte yandan Leontief, Phelps Brown ve Worswick'in gösterdiği konuların çoğunu kabul etmekteydi. Modern ekonomideki bu ve diğer ifadeler ya da tepkiler için; bkz, Gordon (1976), Hutchison (1977, bölüm 4), O'Brien (1974) ve Coats (1977).

Benjamin Ward *What's Wrong With the Economics?* (Ekonomide Ne Yanlışlık Var?) sorusuna karşılık bir kitap yazmıştır ve bu soruya verdiği yanıt özetle ekonominin esasta kendisini kalın-kafalı pozitivizmin incir yaprağıyla örten normatif politika bilimi olduğu şeklinde olmuştur. Ekonominin artık pozitif bir bilim olduğu sonucuna varan Ward (1972, s. 173) şöyle yazmıştı: "sistematik olarak kuramı olgularla karşı karşıya getirme arzusu bu disiplinin dikkate değer bir özelliği olmamıştır." Onun için, ancak bu ampirik sınama görevinin sürekli peşinde koşmayı başaramamış olmak "modern ekonominin ana zorluğu değildir" (s. 173). Benim kendi inancım, tersine, modern ekonominin ana zayıflığının gerçekte açık biçimde çürütülebilir sonuçlar doğuran kuramları üretme isteksizliği ve bunun sonucu olarak da o sonuçları olgularla karşı karşıya getirmek için genel bir isteksizliktir.

Örneğin, 1945'den beri bazı en iyi beyinlerin modern ekonomide büyüme kuramının ezoterik bilgi sistemiyle (sırlı konularla, ç.n.) uğraşmasını düşünün; hatta bu sanatın uygulamacıları bile modern büyüme kuramının henüz zaman içinde büyüyen gerçek ekonomilere ışık tutmayı becerememiştir.[2] Modern büyüme kuramının özü basit olarak eski tarz durağan durum analizidir; burada birleşik büyümenin bir öğesi faktör-çoğaltan teknik değişim ve emek arzındaki dış artışın ekonominin farklı, statik, tekdönemli, genel denge modeline eklenmesiyle içeri sokulmaktadır. Durgun-durum büyüme (ilgili tüm ekonomik değişkenlerdeki eşit oranlı zorluklar) konusunu ele almanın devasa zorlukları açısından literatür yaklaşık tümüyle sermaye birikimine ait "altın kurallar" hakkındaki sıkıcı zihin bilmecelerinden oluşmuştur. Basit bir şekilde koyacak olursak: durgun-durum büyüme halinde gözlemlenmiş hiçbir ekonomi yoktur ve bunun yanında gerçek büyümenin niye her zaman durgun olmadığı ve her zaman dengesiz olduğuna dair derin, saklı nedenler vardır.

Büyüme kuramı genelde ekonominin tüm temel açılardan bir dönemden diğerine değişmeden kendini yeniden üreterek geçmesi için gerekli koşulların soyut bir formülasyonu olarak savunulmuştur. Bu formülasyonun da o zaman değişik dengesiz büyüme örneklerinin incelenebileceği baş-

2 Modern büyüme kuramının önde gelenlerinden biri olan Hicks'in (1965, s. 183) de kabul ettiği gibi: modern büyüme kuramı "üniversite dersleri için alıştırmalar hazırlanmasında bereketli olmuş; ancak bizim de görebildiğimiz gibi, bunlar alıştırmadır, gerçek sorun değildir. Hatta 'eğer şöyle olsaydı ne olacaktı?' şeklinde hipotetik gerçek sorunlar bile olamazlar; burada 'eğer' sözcüğünü gerçekte kavranabilir bir şeyin olması anlamında kullanıyoruz. Bunlar gerçek sorunların gölgeleridir; saf mantıkla çözümlerini bulabileceğimiz şekle sokulmuşlardır."

vuru noktası görevi görmesi beklenmektedir. Ancak eğer durgun-durum yoluyla ekonomik gelişmenin gerçek tarihsel deneyimi arasında bir uyuşma yoksa büyüme kuramının dengesiz büyümenin nedenlerine ya da ekonomiyi sevk ve idare edecek politikalara nasıl ışık tutacağının bekleneceğini görmek kolay değildir.[3] Bu nedenle, bu büyüme kuramının sadece bir zaman kaybı olduğunu söylemek anlamına gelmez ancak aşırı kısıtlı pratik sonuçlar verildiğinde yakın yıllarda büyüme kuramına ayrılan entelektüel kaynakların büyüklüğünü sorgulayabiliriz. Kesinlikle, pozitif bir bilim üzerinde ilerlemekten daha çok mantıksal bulmacalar çözmeye ayrılmış bir konu kokuyor.

1970'lerde az çok görüntüden silinen büyüme kuramı yakınlarda ekonomik büyümeyi teknik ilerlemelerle yaratılan dış ekonomilere bağlı olarak iç süreç olarak açıklamayı amaçlayan Walrasçı modeller örtüsü altında küçük çapta bir geri dönüş yapmıştır. En azından bu tarz bir büyüme kuramı sadece matematiksel ekonomistlerin beyin eğlenceleri olmak yerine büyüme hakkında stilize edilmiş olgulara (Wulwick, 1991) yönelmiştir. Bununla birlikte, teknik sorunların — denge büyüme yolu modelinin tam rekabet sürecinin sonucu olup olmadığı — büyüsü eskisinde olduğu gibi yeni büyüme kuramının da üzerinde dolaşmayı sürdürmektedir ve şimdiye kadar endüstrileşmiş ekonomideki büyümenin doğru nedensel açıklamasına yapmış olduğu katkısı sıfırdır.

Ancak belki de büyüme kuramı örneği bunlar arasında çok kolay kalmaktadır. Onun yerine kuantum fiziğinin titizlik ve zarafetine en çok yaklaşan neoklasik araştırma programının o kısmını, açıklanan tercihler aksiyomlarını temel alan modern tüketici davranışı kuramını düşünün; bu kuram için çok sayıda büyük ekonomist en yoğun çabalarını harcamışlardır. Gördüğümüz gibi, bu olağanüstü emeklerin istatistikî talep eğrilerinin tahmininde çok az etkisi olduğuna dair çok az işaret vardır. Hatta eğer bu kadarı bile yadsınıyorsa, son doksan yılda talep eğrisinin negatif eğiminin rasyonalizasyonuna ayrılan entelektüel çabanın miktar ve niteliğinin belli bir oranda ampirik çalışmalardaki pratik yararlarına bağlı olduğunu iddia etmek zor olur.

Ya da konuları değiştirmek için, çalışma ekonomisi ders kitaplarında "ücretlerin marjinal üretkenlik" olarak yanlış ad verilmiş olan kuramının

3 Anımsanacaktır, Hollis ve Nell (bkz yukarıda Bölüm 4) bir ekonominin kendisini yeniden üretmesi için gerekli koşulların incelenmesine uygun bir ekonomi biliminin "özü" olarak bakmıştı. Hayret, ekonomik sistemler hiçbir zaman kendilerini hiç değişmemiş bir durumda yeniden üretmemiştir: söz gelişi, çocuklar hiçbir zaman ebeveynlerine aynen benzemezler.

altında yatan varsayımlar hakkında bu kuramın emek piyasasının işleyişi hakkında gerçekte ne öngördüğü konusuna bu kitaplarda ayrılan o kadar çok yer pahasına yapılan bitmez tükenmez tartışmaları düşünün. Eğer bu yersiz bir vurgu değilse, nedir? Bundan sonra da sık sık çürütülen Heckscher-Ohlin teoremini, öyle konuya alıştırma amacıyla hazırlanmış değil de tam tersine, basitleştirilmiş olmakla birlikte ülkeler arası mal ticaret modelleri hakkında hiçbir zaman geçerli açıklama vermeyen o uluslar arası ticaret ders kitaplarında öğretilen 2X2X2 kutu şekilleri gözünüzün önüne getirin. Bir kez daha, tüm vurgular bu teoreme karşı önemli kanıtları değerlendirmeye ayrılan zaman pahasına Heckscher-Ohlin teoreminin analitik inceliklerini öğretmeye yapılmaktadır.

En son olarak, Arrow, Debreu, McKenzie ve diğer birçoklarının genel denge (GD) kanıtlamalarında ulaştığı sonsuz sayıda çürütmeyi ele alın. Bu kadar çalışmanın ekonomi kuramlarının mantıksal karakteristiklerinde derin sezgisel anlayış yarattığını yadsımak mümkün değildir — örneğin, tam-kesinlik modellerinde paranın rolü, vadeli işlemler piyasasında tüm malların rekabetçi bir denge sağlamaya gereksinimi, rekabetçi olmayan dengesizlik durumu işlemlerinde rekabetçi dengenin istikrarını koruma ihtiyacı, vb — ancak GD kuramının modern ekonominin öngörü gücünü arttırmaya fazla katkısı olduğundan kuşku duyulabilir. GD kuramına genelde ekonomi mesleği içinde entelektüel sıralamada üst düzeylerde bakılması ve profesyonel ekonomistlerin eğitiminin mutlak ayrılmaz bir parçası olarak görülmesi koşuluna rağmen bu bile GD kuramcılığının ciddi bir eleştirisi için bir neden oluşturmayacaktır. Oysa GD *modellerinden* ayrı olarak GD *kuramı* (bkz yukarıda Bölüm 8) en iyi haliyle, "kendi yarattığımız bulmacaların çözülmesidir" ve bu alanda ustalaşmak için harcanan zaman ekonominin ampirik yöntemlerini öğrenmeye harcanacak zamandan çalınan zamandır.

GD kuramının büyük entelektüel itibarı yakın yıllarda yeni bir modanın yolunu açmıştır: oyun kuramı. Şimdi ekonomiye oyun-kuramı tarzı bir yaklaşım kazandırılmasının beraberinde rasyonalite, karşılıklı bağımlılık ve dengenin ne anlama geldiği konusunda yeni bir "anlayış" getirdiği hakkında hiç kuşku yoktur. Ancak oyun kuramlarındaki gerçek rasyonalite kavramı her biri farklı denge kavramına dönüşen ve hiçbirini psikolojik olarak imkânsız sayarak dışarıda bırakamayacağımız farklı olası rasyonalite senaryolarına dönüşür. Şunu kabul ederek bitiriyoruz: "oyun kuramı çürütülebilir önermeler kümesinden oluşan bir çıktı değil ancak sadece karşılıklı birbirine bağımlı rasyonalite dağarcığını düzenli bir şekilde birbirine

bağlayan bir sözdizimidir. Oyun 'kuramı' *kendi içinde* (per se) ampirik olarak doğrulanması sanki İngilizceden hiç konuşulmayan bir dile sözde çeviri yapmaktan başka bir şey değildir. Oysa onun özgül ekonomik, politik ya da toplumsal durumlara uygulanması birçok sınanabilir önerme üretir" (Bianchi ve Moulin, 1991, ss. 187-8).

Bu tür önermeler şimdiye kadar çok az olduğundan ve arada kaldığından sınanabilir önerme üretme "olasılığı" vardır demek daha doğru olacaktır. Örneğin, endüstriyel organizasyon alanı yakın yıllarda işbirliğine dayalı olmayan oyun kuramının çıkışıyla birlikte dönüşüme uğramıştır. Bununla birlikte, piyasa davranışı hakkında kesin ampirik öngörüyle çok fazla karşılaşmaksızın endüstriyel organizasyonun oyun-kuramı tarzı devrimini örnekleyen uç noktaları Jean Tirole'ün *Theory of Industrial Organization* (1988) (Endüstriyel Organizasyon Kuramı) gibi önde gelen ders kitaplarında araştırılabilir. Oyun kuramından esinlenen ekonomik literatürde burada ya da başka yerlerde bulacağımız şey gerçekte rasyonel davranışın temel anlayış kavramlarının sonsuz olarak çoğalmasıdır. Ancak şu yazılanları anımsamamız koşuluyla bunda bir yanlış gözükmüyor: "sınanabilir kuramlar yaratan kuramlar kategorisine doğal olarak uymamaktadır ... Oyun kuramı stratejik ilişkinin optizimize eden davranış analizine girmesine izin vermesi durumunda kişinin kazançları olarak anlaşılacaksa herhalde geleneksel analizin sefaletini (yozlaşmasını?) gösterdiğini düşünmek daha iyi olacaktır. Oysa geleneksel analizcilerin en pozitivist savunmacılarının bile ima ettiği gibi oyun kuramının sınanabilir önermeleri yaratma gücü — en azından şimdiye kadar — yoktur" (Bianchi ve Moulin, 1991, s. 196; ayrıca bkz Roth, 1991). Bu günlerde daha genç, matematiğe eğilimi olan ekonomistlerin daha popüler olmasının nedeni muhtemelen bu mudur?

Kuramsız ölçme

Ancak, ekonomistlerin yoğun olarak ampirik araştırma yaptıklarından emin misiniz? Açıkçası yapmıyorlar ancak ne yazık ki, çoğunun yaptığı ortadaki ağın indirildiği bir sahada tenis oynamaya benziyor: modern ekonomistlerin hepsi sınanabilir önermeleri çürütmeyi denemek yerine sıklıkla gerçek dünyanın kendi öngörülerine uyduğunu göstermekten tatmin olmaktadır; böylelikle daha zor olan yanlışlamanın yerine daha kolay olan doğrulamayı koyuyorlar. Bu tavrın bazı çarpıcı örneklerini büyüme literatürü kaynaklarında ve yeni aile ekonomisinde görmüştük. Dergiler her kavranabilir ekonomik soruna regresyon analizi uygulayan makalelerle dolup taşıyor ancak bu girişimlerin çoğunun "yemek kitabı ekonometrisi"

üzerine dayandığı bir sır olmaktan çıkmıştır: bir hipotezi bir denklemle ifade et, sonra o denklemin değişik biçimlerini tahmin et, en iyi uyanı seç, kalanları bir kenara at ve ondan sonra kuramsal tezi test edilen hipotezi rasyonalize etmek amacıyla ayarla (Ward, 1972, ss. 146-52). Marshall açıklamanın basit olarak "öngörünün geriye doğru yazımı" olduğunu söylerdi. Ancak bu önermenin tersi yanlıştır: öngörün açıklamanın ileriye doğru yazımı olması gerekmez. Rakip açıklamaları kesin olarak ayıramayan ampirik çalışma çabucak akılsızca bir enstrümentalizm türüne dönüşerek yozlaşır ve modern ekonomideki ampirik çalışmaların tamamının bu anlamda suçlu olduğuna dair söylenecek çok şey yoktur.

Bu vahşi bir abartma mıdır? Herhalde, ancak aynı derecede söz söyleyen başkaları da vardır. Peter Kennen (1975, s. xvi) aynı düşünceyi kuvvetli bir dille ifade etmektedir:

> Niceliksel çalışmalarımızda tehlikeli bir bulanıklık tespit ediyorum. Hipotezleri *test etmekle* yapısal ilişkileri tahmin etmek arasında dikkatli bir ayrım yapmıyoruz. Bulanıklık ekonomide başım alıp gitmiş ... Bize farklı ekonomik sonuçları olan hipotezler arasında ayrım yapmamıza yardımcı olacak sınavları kurmak üzerine daha çok zaman ve düşünce harcamalıyız. Sıra elverişli kanıtların nedenlerini geçmişe dönük olarak açıklamaya geldiği zaman bizim favori kuramımızın bir başka kuram kadar iyi — ya da daha iyi — olduğunu göstermek yeterli değildir.

Benzer biçimde, bir görüşme sırasında ekonomistlerin ampirik çalışmasıyla ilgili neyin yanlış olduğu sorulduğunda, Robert Solow şu yanıtı vermişti:

> Onunla ilgili sorun, sanırım, ekonomistlerin kendilerine şu soruyu sormak için oldukça geç kalmış olmasıdır: "Veriler benim üzerine bastırmak istediğim sonuçlara dayanacak mıdır? Soruları istatistik yöntemlerin verilerin basit özelliklerine bağımlı olacak yanıtlar vereceği kadar incelikle mi soruyorum?"Sormuyorlar, "Verileri aldığım dönem gerçekten homojen midir? Tahmin etmekte olduğum ilişki bu dönem içinde biçimini bir yerlerde değiştirmiş olabilir mi?" Bu fonksiyonun lineer varsayılıp varsayılmayacağını sormuyorlar böylece onun üzerine yapacağım standart tahmin mantıklı bir tahmin olsun. Kendilerine, bu verilere yine aynı şekilde uygun olacak başka veri olup olmadığını sormuyorlar —bu günahların en kötüsü olmalı — ve bu sonuç bana ne anlatacak? Ekonomistlerle ilgili sorun çok fazla eleştirel olmayan ampirik çalışma yapmalarıdır ve yöntemlerinin iyileştirilmesiyle kendilerini aldatıyorlar [Swedeberg, 1990, s. 273].

Ortodoksluğa karşı açıkça isyan edenlere de genellikle aynı hastalık bulaşmıştır. Aslında fonksiyonel gelir dağılımındaki tartışmaları olarak daha

iyi betimlenebilecek sermaye kuramındaki sözde Cambridge tartışmaları yirmi yıl kadar moda olmayı sermaye-çıktı oranının sabitliği ve emeğin göreceli oranının sabitliği gibi "stilize olgulardan" başka hiçbir şeye başvurmaksızın sürdürmüştür ve bu stilize olgular da yakından incelendiğinde olgu bile olmadığı ortaya çıkmıştır (bkz Blaug, 1990, ss. 194-6). İngiltere'deki Cambridge okuluyla Amerika'daki Cambridge okulu arasında tartışılan temel konu, bu tartışmada en yetkili kişi sayılan Joan Robinson'un (1973, s. xii) anlatımıyla sermayenin ölçümü sorunu olarak tasarrufun yatırımı fiyatlardaki değişim yoluyla belirlemesi ya da yatırımın tasarrufu ücretkar oranındaki değişimler yoluyla belirlemesi sorunu olmadığı yönündedir. Keynesçi tarz büyüme modelinin özerk yatırıma anahtar rolü vererek tam istihdam düzeyinin altında bir durum olduğunda tam anlamlı olduğu açıktır. Öte yandan, eğer mali politikalar ve parasal politikalar tam istihdam düzeyini sağlamayı başarabilirse o durumda büyümenin yatırımdan daha kritik olarak tasarrufa bağlı olacağı anlaşılacaktır; bu durumda Keynes karşıtı, neoklasik büyüme modelleri geçerli olacaktır. Yatırım ve tasarrufun hangisinin önce geleceği konusu, bu nedenle dünyanın tam istihdam ya da düşük istihdam koşullarındaki denge durumuyla daha iyi tasvir edilebileceği sorunudur.

Ancak, bütün tartışmanın istikrarlı hal içinde büyüme kuramı bağlamında yürütüldüğü sürece ve her iki tarafın da istikrarlı hal içinde büyümeye gerçek dünyada yaklaşılmasının hiçbir zaman düşünülemeyeceğini kabul ettiğine göre, şimdiki bu haliyle Cambridge tartışmalarına formüle edilmiş ampirik araştırmayla çözüm getirmek mümkün değildir. Ancak bu her iki tarafı da birbirleriyle öfkeleri katlanarak mücadele etmekten vazgeçiremedi. Her iki tarafın da ateşli savunucuları bu tartışmayı bir "paradigmalar" savaşı olarak tanımladılar ancak gerçekte iki paradigma da kesişmekte ve tamamen birbiri üzerine örtüşmektedir. Güzel konuşmalar dışında iki Cambridge arasında kuram tarzları arasında seçim yapmayı gerektirecek bir şey yoktur.[4] (bkz yukarıda Bölüm 10).

Amerika'da gelişen bir akım olan radikal ekonomi politikçiler bile çabalarının büyük bölümünü "yeni bir öykü anlatmaya" ayırmıştır: sanki sosyal bilimler zevke göre seçilecek "sert çekirdeklere" indirgenebilecekmiş gibi aynı eski olguları fayda maksimizasyonu yerine güç çelişkisiyle açıklamak istenerek farklı yorum getirilmiştir (bkz Worland, 1972; Applebaum,

4 İngiltere'deki Cambridge kuramlarına sempatiyle yaklaşan incelemeler, bu kuramlara bazı yerlerde "Keynes sonrası ekonomi" adını vermiştir; bkz Asimakopulos (1977) ve Jregel (1977). Sempatik olmayan inceleme için; bkz Blaug (1975, bölüm 6; 1990, bölüm 9).

1977). *Review of Radical Political Economics*'de ekonomik emperyalizm ırk ve cinsiyet ayrımcılığı, eğitimin finansal getirileri ve toplumsal hareketlilik modellerinin ayrımcılıktan yoksun olması, ana akım ve radikal öngörüleri birbirinden ayırabilecek iyi ifade edilmiş hipotezler çok az ampirik çalışma yer aldı (Brofennnbrenner, 1970; Lindbeck, 1971). Ancak radikal ekonomistler en azından "iyi" bir kuramın asitlilik testi olarak ampirik güvenilirlik üzerine toplumsal ve politik uygunluk için metodolojik gerekçelerini tercihlerini açıkça bildirmek gibi bir özürleri vardır.[5]Gerçekte, eğer radikal ekonomistlerin ortak bir metodolojileri olduğundan söz edilebilirse buna gönüllüğün ya da "öyle düşünmenin" neden olduğu söylenebilir (bkz Blaug, 1990, bölüm 3, özellikle ss. 60-3).

Benzer biçimde, son moda Avusturyalılar ekonomik esinlenmelerini deneyimden yardım almayan apaçık mantık yürütmeden çıkardıklarını iddia etmektedir ve bu nedenle de ampirik sınamayı sonuçlarının geçerliliğini saptamak için bir yöntem olarak ret ederler. Aynı şekilde, kurumsalcılar belirli örneklere bağlı ekonomik davranış modelini göstermek isterler ve bu onların ekonomik olayların gerçek akışını öngörmek için çok az güçleri olacağı anlamına gelse bile ekonominin işleyişini "anlamak" onları tatmin eder. Son olarak, Marksistler de ampirik sınamanın meydan okuması anlamında esasçılık felsefesine derinden bağlanmışlardır: doğal olarak doğru kehanet yapmak isterler ancak Marksizmi bu kehanetlerin gerçekleşmemesine karşı bir dolu koruma manevraları geliştirmişlerdir (bkz Blaug, 1990, bölüm 2). Kısacası, modern Avusturyalılar, kurumsalcılar ve Marksistlerin yanlışlamacılığın metodolojik buyruklarını dikkate almamak için iyi gerekçeleri olmuştur.

Bir kez daha yanlışlamacılık

Ana akım neoklasik ekonomistlerinin aynı gerekçeleri yoktur. Onlar kuramları ampirik teste tabi tutmanın önemini telkin ediyorlar ancak nadiren bildirdikleri metodoloji esaslarına uyarak yaşıyorlar. Analitik zarafet, kuramsal araçlara ekonomisi ve daha kahramanca sadeleştirmeyle elde edilen mümkün olan en geniş faaliyet alanı da öngörü yapma gücü

5 Franklin ve Rosnik (1973, ss. 73-4) tipik radikal metodolojik bir bildiri hazırlamıştır: "Analizin toplumsal düzen içindeki temel değişimlerin savunulmasıyla yakından ilişkili olduğu radikal perspektife göre, soyut bir model ya da kategori sadece estetik bir araç değildir [aynen(sic)]. Savunulan değişimlere yardım etmek ya da savunulan değişimlerin gerçekleşmesi halinde kaldırılması gereken engellerin doğasını tanımlamak tasarlamak için maksatlı olarak tasarlanmıştır."

ve politika sorunlarının öneminden daha fazla ödüllendirilmiştir. Modern ekonominin yürürlükteki bilim felsefesi aslında "zararsız yanlışlamacılık" olarak karakterize edilebilir.

Kesinlikle, ekonomi gibi bir konu için öngörünün mutlak olarak olanaksız olduğunu iddia edecek Shackle ya da modern Avusturyalılar gibi bazı kişiler hala vardır çünkü ekonomik davranış geleceğe dönük yüzü nedeniyle zaten öngörülemez. Ancak bu ekonomistler azınlıktadır. Büyük kısmıyla, yanlışlamacılık mücadelesi modern ekonomide kazanılmıştır (aynı şeyi öteki sosyal bilimler içinde söyleyebiliriz). Sorun şimdi ekonomistleri yanlışlamacılığı ciddiye almaya ikna etmektir.

Uygulamalı ekonometri

Ekonomistlerin telkin ettikleri metodolojiyi uygulamada niye başarısız oldukları için fazla iyi neden düşünmek zor değildir: tüm bilim insanları bazen "yozlaştırıcı" araştırma programlarına "ilerlemeci" rakipleri karşısında inatla sarılıyorlar ancak ekonomistler ancak eğer ekonomik bir sistem doğal durumundan ayrı olarak sadece tanrısal bir tarafsızlıkla incelenmeyle kalmayıp değerlendirilmek için çağırıyorsa, bu nedenle özel olarak bu eğilimden yana olmazlar. Bundan başka, ekonomi sürekli olarak hükümet politikalarına bağlı olan konulara dokunur; bu da büyük ekonomi öğretileri Lakatosçu anlamda bilimsel araştırma programları (BAP) olmadığı ancak aynı zamanda politik eylem programı (PEP) oldukları anlamına gelir. Ekonomi kuramlarının bu çifte fonksiyonu belli bir kuramın aynı zamanda "yozlaştırıcı" bir BAP ve "ilerlemeci" bir PEP, yani hükümetlere genişlemeleri için bir gündem sunan ekonomi kuramı olduğu durumlar ortaya çıkarır. (Marksçı ekonomi bu konuda bir örnek vaka olabilir ve parasalcılık da son aşamasında herhalde tam karşıt bir birlikteliğe örnek olacaktır.) Ancak bir kuram gerek "ilerlemeci" bir BAP ve gerek "ilerlemeci" bir PEP tanımlarsa ekonomik düşüncede bir "devrimden" söz edebiliriz (en bariz örnek 1930'lardaki Keynesçi ekonomidir).[6]

Ne olursa olsun, ekonominin, diğer şeylerle birlikte bir politika bilimi olduğu gerçeği Lakatosçu BAP metodolojisinin niye ekonomi tarihine tam olarak uymamasının ya da her durumda daha çok fizik tarihine uymasının en azından başlıca nedenlerinden biridir. Tam olarak bu nedenle ekonomide pozitif önermeleri normatif önermelerden ayırma çabası ve açıkça pozitif önermeleri deneyim metinlerine sunmak için koşulları belirlemek ekonomi için bugüne kadar olduğu kadar önemli bir görev olarak beklemektedir.

6 Bu görüşü R. G. Lipsey'e borçluyum.

Ne yazık ki, pozitif ekonomideki geçerli ve geçersiz önermeleri birbirinden kesin olarak ayırtmak için gerekli güvenilir veri ve güçlü tekniklerden yoksunuz ve "açıklama ya da yok olma" amacıyla uygulanan profesyonel baskılar sürekli olarak ekonometrik çalışmalara "oyun oynama" yaklaşımını teşvik etmektedir. Bunlar da ekonomik hipotezleri sınamak için düzenli biçimde uygulanan veri tabanı ya da standart teknikleri geliştirmek için bir yarar sağlamamaktadır. Bu zayıflık, kuramsal ekonometrinin uygulamacı ekonometricilerin izlediği gerçek usulleri olarak değil de, ekonomistlerin niye genelde kabul ettikleri bu yanlışlamacı yönergeleri izlemek için isteksiz davrandıklarını açıklama yönünde uzun bir yol gösterir. Ekonominin birçok alanında, farklı ekonometrik çalışmalar çelişkili sonuçlara varır ve elverişli veriler verildiğinde, genelde hangi sonucun doğru olduğuna karar verecek etkin bir yöntem yoktur. Sonuç olarak, çelişkili hipotezler birkaç on yıl daha birlikte varlığını sürdürür. Karışıklığa bir ek daha yapmak için, saf ekonometri kuramında bile düzensizlik vardır. Leamer ve kuramsız bilinmezcilerden Sims gibi "Bayesçiler" (olasılıkçılar, ç.n.) Hendry ve Mizon gibi "klasiklere" karşı mücadele etmektedir — bu etiketleri zaman kazanmak amacıyla Johnston'dan (1991) ödünç aldım.[7] Bazıları için, bu ekonometriden toptan vazgeçmek için bir nedendir.

Ancak bu çekici bir alternatif değildir çünkü ekonomiyi istenenden fazla olası açıklama arasından ekonomik olayları en iyi açıklayanını seçmek için neredeyse hiçbir yol göstermeden çaresiz bırakacaktır. Ekonomi hipotezlerini sınamak için ekonomi tarihçileri tarafından uygulanan daha gevşek "bağlama" yöntemi ya da bazı kurumsalcılar tarafından tercih edilen etnografik yöntemler gibi başka yöntemler olduğunu iddia etsek bile, ekonomi politikası yapanların talepleri yine de bizi geriye ekonometri kullanımına döndürecektir. Bu da tek başına niteliksel/kalitatif olduğu kadar niceliksel/kantitatif kalkulus sağlar. Tek umudumuz, bu nedenle gerçekte kuramsal ve uygulamalı ekonometrinin her ikisini birden geliştirmektir ve gerçekte daha iyi günlük çalışma pratiklerinin benimsenmesi halinde iyileştirmeler bu sonuncusunda, yani uygulamalı ekonometride gerçekleşir.

Thomas Mayer (1980) ekonomiyi "katı bilim" sayan iddiaları daha fazla güçlendirecek birçok somut düşünce öne sürdü. Birincisi, bizi veri toplama sorununa çok fazla vurgu yapmaya ittiği için Leontief'e tekrar başvurmaktadır. İkincisi, ekonometrik sonuçların asla tekrarlanmayacak "ciddi bir deneyden" elde edilen kanıt olarak ele alınmasını beğenmez; tam tersine,

7 Düzensizliğin başka bir karakterizasyonu için ve geleneksel ekonometrik modeli yanlışlamacı metodoloji içinde yeniden ifade edilmesine dair aydınlatıcı bir örnek için, bkz Darnell ve Evans (1990).

en uygulamalı ekonometri önceki sonuçları farklı veriler kullanarak tekrarlamaya yönelmelidir; tek ciddi bir deneyden daha çok birçok kanıt parçasının ağırlığına dayanmaktan yana olduğumuz için düzenli aralarla yapılan taramalar aralarındaki çelişkileri çözümleyecek şekilde kanıtları bir araya getirecektir. Üçüncüsü, eğer dergiler rapor edilen sonuçlarını bu çalışmalarda kullanılan tekniklerin teknik sofistikasyonu temel alarak değil de bu çalışmaların geçerliliğini temel alarak bu çalışmaları teşvik edecek olursa ekonometrik çalışmanın değerlendirme standartlarının yükseleceğini iddia etmektedir. Dördüncüsü, yazarların sadece kendi hipotezlerini destekleyen özel regresyon analizini sergilemek yerine uyguladıkları tüm regresyon analizlerini sergileyerek yaptıkları veri madenciliğine karşı kendimizi korumamızı tavsiye ediyor. Beşincisi, yazarların regresyon analizine uyan tüm verileri kullanmamalarını öneriyor; ancak bir kısmını regresyonları test etmek amacıyla yedekte tutmalarını tavsiye ediyor; bu geriye bir ekonomik hipotezin test edilmesiyle yapısal bir ilişkinin tahmin edilmesi arasında çizdiğimiz daha önceki ayrıma dikkat çekiyor. Altıncısı, dergileri önemsiz sonuçlar rapor eden makaleleri yayınlamaya ve yazarları da çalışmalarının sağlamasının başkaları tarafından da kolaylıkla yapılabilmesi için yayınlanmamış verilerini vermelerini öneriyor. En son olarak, "ekonometrik tekniklerin tüm zayıflıkları verildiğinde, doğrunun her zaman denklem giysisiyle gelmeyeceğini ve bilgisayarın içinde yaratılmayacağını kabul edecek kadar açık kafalı olmamız gerektiğini ve ekonomi tarihine başvurmak gibi öteki test usullerinin modası geçmiş olarak düşünülmemesi gerektiğini" ekliyor (Mayer, 1980, s. 18).[8] Bu tavsiyeler bugün de 1980'deki kadar geçerlidir. Ekonometrinin kusurlarının tek çaresi Peseran'ın (1987) koyduğu gibi daha fazla ve daha iyi ekonometridir.

İlerisi için en iyi yol

Bu kitap boyunca ekonominin esas amacının öngörmek olduğunu ve sadece anlamak olmadığını iddia ettim. Yine, geçmişin tüm yarışan ekonomi öğretilerinden yalnızca Ortodoks, zamana bağlı olmayan denge kuramının — kısaca, neoklasik BAP — kendisini öngörülerine bağlı olarak yargılanmaya istekli olduğunu göstermiştir. Ortodoks ekonomi aslında ekonomistin öngörü yapma kapasitesini arttırmakla övünmektedir. Aynı zamanda, bu kapasitenin şimdi ne kadar sınırlanmış olduğu vurgulanmalıdır. Bir ekonomide GSMH'yı ilerideki bir yıldan sonrası için öngöremiyoruz ve hatta tek tek sektörlerdeki SMH'ı da iki ya da üç yılın

8 Ekonomi tarihinin kuramın sınama temeli olarak (ve ekonomi öğretimi içinde) üzücü şekilde göz ardı edilmesi konusu için, bkz Parker (1986).

ötesi için bir öngörüde bulunmamız mümkün değildir.[9] Bu sadece geçmiş eğilimlerin mekanik ekstrapolasyonuyla (bilinen veri veya gerçeklerden bilinmeyeni tahmin etmek, ç. n.) elde edebileceklerimize göre bir iyileştirmedir (Bodkin, Klein ve Marwah, 1991, ss. 528-9) ancak yine de modern, Ortodoks ekonominin gönül rahatlığını desteklemek için yeterli değildir. Benzer biçimde, çok geniş bir sorunlar yelpazesi için — tüketici malları talep fonksiyonları, yatırım fonksiyonları, para talep ve arz fonksiyonları ve bütün ekonomi için büyük-ölçek ekonometri modelleri — örnekleme çalışması dönemi sırasındaki regresyon denkleminin uygunluğu örnekleme dönemi sonrası ne olacağına dair güvenilir bir gösterge olmayacağını kesinlikle kanıtlamıştır (Shupak, 1962; Streissler, 1970; Mayer, 1975, 1980; Armstrong, 1978, bölüm 13). Açıkçası, ekonomistlerin ekonomik olayların gerçek akışını öngörme kapasitelerinde hala ciddi sınırlandırmalar vardır ve bu nedenle ana akım ekonomisi hakkındaki kuşkular için hala boş yer bulunmaktadır.

Şimdi ekonomide genel ekonomi öğretilerinin geçmiş başarıları hakkında bu anlamda düş kırıklığı duyan bazı alternatif araştırma programları vardır. Radikal ekonomistlerin kendi yayın organları olan *The Review of Radical Political Economics*'i ve kurumsalcıların da kendi yayın organları (Association of Evolutionary Economics tarafından yayınlanan *The Journal of Economic Issues*) vardır. *Journal of Post-Keynesian Economics* Keynesçi ekonomiyi enflasyon ve gelir dağılımı sorunlarına saldırarak yeni yönlerde geliştirmeyi umut edenleri birleştirme düşüncesindedir. Benzer biçimde, başka bir grup ekonomist de araştırma programlarında Herbert Simon'un "kuşatılmış rasyonalite" kavramını odak almakta kararlıdır; esas ilgileri

9 Böylece, Victor Zarnowitz (1968, ss. 435-6) günümüzde ABD'de yapılan GSMH tahminlerini şu sözlerle özetlemektedir: "Ekonomik tahmin yapanların sicili istenilenin bir hayli gerisindedir, bununla birlikte bazı önemli başarıları da kapsamaktadır ve daha başka gelişmelere açıktır. Son yapılan NBER çalışmasına göre, 1953-63 arası için yaklaşık üç yüz dört yüz tahminci (farklı endüstri dalı, hükümet ve akademik kurumlardan şirket yöneticileri ve ekonomistler) tarafından yapılan yıllık GSMH öngörüsü ortalama 10 milyar dolar yanlışı vardı. Bu rakamın ortalama GSMH düzeyinin yaklaşık yüzde ikisine karşılık gelmesine rağmen yapılan yanlış iyi ve kötü iş yılı arasındaki farkı gösterecek kadar büyüktü ... Tahminciler GSMH'nın bu dönem öncesi savaş sonrası yıllarındaki ortalama artış oranını temel varsayarak tahmin etmiş olsaydı ortaya çıkan hesap yanlışı 12 milyar dolardan büyük olmayacaktı." Benzer biçimde, Hans Theil (1966, bölümler, 6, 7) ekonominin bütünündeki gözlemlenen talebi veri olarak alarak Hollanda ekonomisinin yirmi yedi sektöründe on yılı aşkın bir dönem içinde katma değeri tahmin etmek için girdi-çıktı tablosu kullanımının iki üç yıla kadar dönem için geçmiş eğilimleri basit ekstrapolasyondan daha iyi öngördüğü ancak üç yılı aşkın dönemler için çok daha kötü öngördüğünü göstermişti.

ekonomi kuramının altında yatan dürtüsel varsayımlara işaret eder ve dergileri *Journal of Economic Behaviour and Organization*'da çağdaş ekonomi kuramındaki tatminsizlik duygularını ifade ederler. Başka bir deyişle, birkaç araştırma programından daha çok yarışan ekonomi araştırma programları olan bir döneme giriyoruz.

Eğer bütün bu alternatif araştırma programları neoklasik araştırma programını düşündüren aynı sorular kümesine hitap etseydi her şey daha kolay olacaktı çünkü o zaman onların arasında sadece ya da büyük ölçüde ampirik kanıtları temel alarak seçim yapabilecektik. Eyvah, rakip BAP'ların çoğunun karakteristik özelliği gerçek dünya hakkında neoklasik BAP'ların sorduğu sorulardan farklı sorular sormalarıdır; böylece, aralarında seçim yaparken yararlılıkları, yani gelecekte ortaya çıkaracakları ampirik kanıtlar umudu hakkında yargıya varmamız zorlaşıyor. Ekonomik metodoloji, bu nedenle yarışan bu programlardan hangisinin önümüzdeki yıllarda ekonomik sistemlerin işleyişi hakkında önemli bilgilere daha çok katkıda bulanabileceğini söylemesi pek olası değildir.

Metodolojinin yapacağı şey araştırma programlarının kabul ya da ret edilmesi için ölçüt sağlamak ve sapla samanı ayırmamıza yardım edecek standartları koymaktır. Bu standartlar, gördüğümüz gibi hiyerarşik, göreceli, dinamik ve çalışan ekonomistlere sundukları pratik tavsiyelere bağlı olarak hiçbir şekilde belirsizlik taşımamalıdır. Bununla birlikte, herhangi bir araştırma programı konusunda gerçekte sorabileceğimiz en son soru Popper'in bildiğimiz şu sorusudur: eğer somutlaşacak olurlarsa, hangi olaylar bizi o programı ret etmeye yöneltecektir? O soruyu karşılayamayan bir program bilimsel bilginin erişebileceği en yüksek standardın gerisinde kalmış olacaktır.

SÖZLÜK

Adduction (Delil gösterme) Black'in demonstratif olmayan çıkarsamalar için kullandığı terim ya da günlük konuşmada tümevarım denilen şey.

Aggressive methodology (Saldırgan metodoloji) Mevcut ya da geçmiş bazı bilimsel pratikleri "kötü" bilim sayarak ret eden metodolojik bakış; bu görüş geçmişte olan bilimsel faaliyetin tümünü haklı çıkarmaktan yana olan "savunmacı metodolojiye" karşı çıkmaktadır.

Alchian thesis (Alchian tezi) Rekabetin tüketicilerin faydalarını ve iş adamlarının karlarını maksimize ettiği bir dünyanın tam olarak Darvinci seçim mekanizmasıyla aynı sonucu temsil ettiğini varsayan görüş.

Analytic propositions (Analitik önermeler) Kendi terimleriyle tanımlanarak doğrulukları gösterilen ifade ya da önermeler.

Apriorism (Apaçıklık) Ekonomik kuramları bağımsız olarak saptanmaya gerek duyulmayan sezgisel olarak açık aksiyom ya da ilkeler üzerine kurulmuş olarak gören metodolojik bakış.

Characterizing value judgments (Karakterize eden değer yargıları) İncelenecek konunun seçimi, izlenecek üretim tarzı, seçilecek verilerin güvenilirlik standartları ve bulguların geçerliliğini baştan yargılamak için benimsenecek ölçütler hakkındaki yargılar; bu bakış dünyadaki durumları "değerlendiren değer yargılarına" karşı çıkmaktadır.

Conventionalism (Gelenekselcilik) Bilimsel kuram ve hipotezleri sadece olayların yoğunlaştırılmış tasviri olarak bakan görüş; bu kuramları kendi içinde doğru ya da yanlış olarak görmez ancak ampirik bilgi depolama için oluşturulmuş basit bir anlaşma olarak görür.

Covering-law model of explanation (Kapsama-yasası modeli) bkz. *Hypothetico-deductive model (Hipotetik-tümdengelim modeli).*

Demarcation criterion (Ayrıt ölçütü) Entellektüel faaliyeti bilim ve bilim dışı olmak üzere birbirinden tümüyle ayrı karşılıklı iki sınıfa bölen bir ilke.

Demonstrative inference (Demonstratif çıkarsama) Özellikle tümdengelim mantığına dayanarak çıkarsamalar yapma yöntemi; bu yöntemle doğru öncüllerle her zaman doğru sonuçlara varılmaktadır.

Descriptivism (Tanımlayıcılık) Gelenekselcilik (conventionalism) ve enstrümentalizmin yozlaşmış bir biçimi; bilimsel açıklamaları sadece doğru öngörülere katkıda bulunan yoğunlaştırılmış tanımlar/ betimlemeler olarak görmektedir.

Duhem-Quine thesis (Duhem-Quine tezi) Hiç bir bilimsel hipotezin kesin olarak yanlışlanmasının mümkün olmadığını çünkü bizim bir hipotezi yardımcı koşullara bağlı olarak sınadığımızı ve böylelikle bir çürütmenin kaynağını asla belirleyemeyeceğimizi iddia eden tezdir.

Essentialism (Esasçılık) Şeylerin esasını/özünü keşfetmenin bilimin ana görevi olarak sayan metodolojik bakış açısı; bir şeyin esasını/özünü o olmaksızın o şeyin varlığının sona erecek olan öğe ya da öğeler kümesi olarak tanımlar.

Falsificationism (Yanlışlamacılık) Kuram ve hipotezleri ancak eğer öngörüleri, en azından ilkede ampirik olarak yanlışlanmaları mümkünse o kuramları bilimsel olarak sayan metodolojik bakış açısı; "naif yanlışlamacılık" kuramların tek bir sınmayla çürütülebileceğine inanmaktadır, halbuki "sofistike yanlışlamacılık" bir kuramın çürütülmesi için çok sayıda sınamaya gerek olduğuna inanmaktadır.

Hard core (Sert çekirdek) Lakatos'un metodolojisindeki teknik bir terim; bir SRP'nin (Bilimsel Araştırma Projesi) taraftarlarının tümüyle metafizik inançlarını göstermektedir sert çekirdek ve sınanabilir kuramların "koruyucu kuşağıyla" kuşatılmıştır.

Hypothetico-deductive model (Hipotetik-tümdengelimci model) Tüm bilimsel açıklamaların bir olay hakkında bir önermenin en az bir evrensel yasadan çıkartıldığına dair görüş; bu evrensel yasa başlangıç ya da çevre koşulları kümesiyle bağlantılıdır (aynı zamanda kapsama-yasası modeli olarak bilinmektedir).

Immunizing stratagems (Bağışıklık kazandıran manevralar) Bilim adamları tarafından kuramlarını çürütmelere karşı korumak amacıyla benimsenen belli tip manevralar; bu manevralar Popper'in yanlışlamacılık metodolojisinde şiddetle kınanmıştır.

Induction (Tümevarım) Tikel olay ya da tekil gözlemlerden genel yasalar çıkarsama sürecidir; genelde "delil göstermeyle (adduction)" karıştırılır; "tümevarım sorunu" bu çıkarsama sürecini tümüyle mantıksal temellerde haklı göstermektir.

Instrumentalism (Enstrümentalizm) Tüm kuram ve hipotezleri öngörü yapmak için yararlanılacak araçlardan (enstrument) başka bir şey olarak görmeyen metodolojik bakış açısı.

Invisible hand theorem (Görünmeyen el teoremi) Her tam rekabet denge durumunun Pareto-optimal olduğunu ve bunun tersi olarak, her Pareto-optimal denge durumunun da tam rekabetçi piyasa yapısıyla karakterize edildiğini söyleyen önermedir.

Irrelevance-of-assumptions thesis (Varsayımların-ilgisizliği tezi) Friedman tarafından bir kuramın varsayımlarıyla ilgili uygunluk derecesinin geçerliliğiyle ilgisiz olduğunu öne süren görüş.

Methodological individualism (Metodolojik bireycilik) Toplumsal kuramların bireylerin tavır ve davranışlarını temel aldığını öne süren görüş; bu görüş toplumsal kuramların gruplara indirgenemeyecek birey davranışlarını temel alamayacağını öne süren "metodolojik bütüncülüğe (holism)" karşıdır.

Methodological monism (Metodolojik teklik) Doğal ve sosyal bilimlerin her ikisi için de yalnızca tek bir metodoloji olduğunu kabul eden görüş; bu görüş sosyal bilimlerin doğal bilimlerin metodolojisini kullanmasının mümkün olmadığını iddia eden "metodolojik ikilik (dualism)" görüşüne karşıdır.

MSRP (BAPM-Bilimsel Araştırma Programları Metodolojisi) Lakatos'un anlattığı anlamda bilimsel araştırma programları metodolojisi.

Neyman-Pearson theory of statistics (Neyman-Pearson istatistik kuramı) Tip I hata (doğru bir hipotezin yanlışlıkla ret edilme kararının) olasılığını rastgele seçilmiş küçük bir rakama indirmeyi ve ondan sonra da, verilen Tip I hatası için Tip II hatasını (yanlış bir hipotezi yanlışlıkla kabul etme kararının) olasılığını en aza indirmenin yolunu gösteren istatistik çıkarsama yöntemidir.

Nondemonstrative inference (Demonstratif olmayan çıkarsama) Özellikle tümdengelimci mantığa dayanmadan çıkarsamalar yapma yöntemi; böylelikle doğru öncüllerin doğru sonuçlara götürmesi zorunlu olmaz.

Operationalism (Operasyonalizm) Kuram ve hipotezleri ancak eğer onların temel terimlerine nicel değerler atayan fiziki operasyonlar belirlemek mümkün olursa bilimsel sayılacağını öne süren metodolojik bakış açısı.

Pattern modeling (Örnek modelleme) Olay ve eylemleri özel bir ekonomik sistemi karakterize ettiği farz edilen ilişkiler örneği içindeki yerini tanımlayarak "anlama" arayışı içinde olan metodolojik bakış açısı.

PPI Potential-Pareto-improvement (Pareto-geliştirme-potansiyeli) Başka bir ekonomik oyuncunun durumunu kötüleştirmeden en az bir ekonomik oyuncunun durumunu iyilrştirmegücü olan ekonomik değişim; ekonomik durumu iyileşen ekonomik oyuncunun diğer ekonomik oyuncunun durumunu iyileştirip iyileştirmemesi önemli değildir.

Qualitative calculus (Niteliksel büyük hesap/kalkulus) Samuelson'a borçlu olduğumuz bu teknik terim bir ekonomik değişimin büyüklüğünden daha çok yönünü/işaretini öngörmek için karşılaştırmalı statik mantık yürütmenin kullanılmasını belirtir.

Progressive SRP (İlerlemeci BAP-Bilimsel Araştırma Projesi) Lakatos metodolojisinde formülasyonlarının rakip bir BAP'ın öngördüğü tüm olguları dikkate aldığı ve ek olarak yeni olgular öngördüğü bir BAP için kullanılan teknik terimdir; "yozlaştırıcı" bir BAP bu ölçütleri karşılayamaz.

Received view on theories (Kuramlar üzerine genel görüş) Bilim felsefesinde iki dünya savaşı arasında egemen olan düşünce modeli; bilimsel kuramların resmi biçimini vurgulamış ve klasik fiziği tüm bilimlerin prototipi olarak görmüştür.

SRP (BAP-Bilimsel Araştırma Programı) Lakatosçu anlamda bilimsel araştırma programları; yani, ortak "sert çekirdekten" türetilen birbirine bağlı kuramlar takımı.

Storytelling (Öykü anlatımı) Ward'a borçlu olduğumuz bu terim olguları, düşük-düzeyli genellemeleri, yüksek-düzey kuramları ve değer yargılarını tutarlı bir anlatımla birbirne bağlayan kuram yapma yöntemini tanımlar.

Symmetry thesis (Simetri tezi) Açıklama doğasıyla öngörü doğası arasında mükemmel, mantıksal bir simetri olduğunu öne süren kavram; dolayısıyla açıklama basit olarak tersine çevrilmiş öngörü olarak düşünülür; bu görüş bilimsel açıklamanın hipotetik-tümdengelimci modelinin esas kısmıdır.

Synthetic propositions (Sentetik önermeler) Gerçek dünya hakkında doğru ya da yanlış şeklinde kesin önermeler.

Tendency laws (Eğilim yasaları) Sabit tutulacağı varsayılan başka bir denge bozucu değişkenler kümesine bağlı olarak değişimin etkisini ifade eden genellemeler.

Ultraempiricism (Aşırı ampirisizm) Metodolojistleri kuramların varsayımlarının da kuramların öngörüleri kadar sınanmasına inanan kişiler olarak tanımlayan yanlış kullanımlı bir terim.

Verifiability (Doğrulamanın sağlanması) Kuram ve hipotezleri ancak eğer öngörülerinin ampirik olarak sağlaması yapılabilir olmaları durumunda bilimsel sayan metodolojik bakış açısı.

Verstehen doctrine (Anlama öğretisi) Sosyal bilimin bize insanlar olarak kavrayabileceğimiz birinci kişi bilgisine dayanması gerektiğini ve ölçülen laboratuar deneylerinin sonuçlarına karşılık gelen üçüncü kişi bilgisi olmadığını öne süren görüş.

OKUMAK İÇİN ÖNERİLER

Kısım I bilim felsefesindeki son gelişmeleri bir çocuk için bile kılavuz sayılacak biçimde tasarlanmıştır. Bazı okuyucular Stewart'ı (1979) ilk okuyan çocukların kuşkusuz bu kitaptan nasıl yaralanacağı ve ne öğrenebileceği konusunda bilgilerimi sorgulayabilirler. Stewart'ın ilk altı bölümü ekonomi bilim felsefesine sistematik bir giriş olarak anlaşılması güçtür ve hatta benim için bile kolay olmadığını söyleyemem. Ekonomi metodolojisi hakkındaki tartışmaları karşılıklı görüşlerini değerlendirerek anlatır ve modern ekonomide neyin doğru neyin yanlış olduğu hakkında benden daha "yumuşak" bir yaklaşım sergiler. Clamers (1976) da konuyu benim iki bölümümle aynı temelde ele alırsa da çok farklı sonuçlara ulaşır. Losee (1972) bilim felsefesine Aristotle'dan Popper'e kadar uzanan çok yararlı bir giriş yapar. Nagel (1961) ise iki savaş arası dönemin Ortodoks bilim felsefesini tam olarak yansıtan çok etkili bir kitaptır ancak sosyal bilimlerin felsefesine de alışılmadık, yeni bir giriş içermektedir. Hempel (1966) benzer bir görüşe sahip daha kısa bir kitaptır.

Popper'in tüm kitapları gayet güzel okunabilir ve tam olarak eğiticidir; entelektüel özyaşam öyküsüyle (1976) başlayıp az çok yazıldığı tarih sırasıyla: (1965), (1962), (1972a), (1972b) ve (1983): (1957)'yi bir kenara bırakıyorum çünkü Popper de bu kitabı kendinsin "en ağır yapıtlarından biri olarak" tanıtmıştır ve çok ün kazanmasına rağmen gereğinden fazla saldırgan eğilim taşımaktadır. Magee (1973) Popper'in bütününe azizvari bir giriş sayılabilecek bir çalışmadır. Popper'in görüşlerinin yıllar içinde geçirdiği evrimin önemli aşamalarına zekice bir farkındalıkla ele alan daha sofistike, eleştirel bir yaklaşım Ackermann'da (1976) bulunur.

Kuhn (1970) da aynı zamanda okunabilir ve eğer zihnini entelektüel çevrelerden uzaklaştırmamak isteyen herkesin her durumda okuması gerekir.

Kuhn'un okunması kişiyi bilim tarihinde kısa bir yolculuğa çıkaracaktır; bu konuda Toulmin ve Goodfield (1963, 1965, 1967) mükemmel bir başlangıçtır – ama sadece bir başlangıç. Lakatos ve Musgrave (1970) okuyucuyu paradigmalar üzerine yapılan büyük tartışmayla tanıştırmaktadır ve Lakatos'u da en iyi şekilde bu tartışmalara dâhil eder. Feyerabend (1975) belki de karışıklık üretmektedir ama en azından okuyucuyu metodolojiye karşı tavır almaya zorlar. Hatta bilimden yana olmakla bilime karşı olmak arasında tavır almaya zorlar.

Kaplan (1964) *sosyal* bilimler felsefesini okumaya başlamak için herhalde en iyi kitaptır çünkü yöntemler üzerine bir kitapla metodoloji üzerine bir kitap arasında orta yol izlemeyen akla yakın bir anlatımdır. Lesnoff (1974) daha kısa, az çok pozitivist anlatımı vardır ve bundan sonra, sosyal bilimlerdeki bir başka metodoloji sorunlarına harika bir giriş sağlayan Ryan'la (1970) birlikte okunmalıdır. Okuma programının daha ileriki aşamalarında içtenlikle tavsiye edilebilecek daha çok sosyolojiden esinlenen bir kitap Barnes'tir (1974).

Neville Keynes (1955) ve Robbins (1935) gibi, geçmişin ekonomi metodolojisi üzerine özgün kaynaklar doğrulamacılığın (verificationism) tadını yorum kaldırmayacak kadar iyi biçimde iletmektedir; bunun yanında, ikisi de muhteşem yazmaktadır ve yazdıklarını ne söylediklerine bakmaksızın okumak büyük bir keyiftir. Modern ekonomi metodolojisinde okur yazarlık Friedman'ın (1953) bir makalesiyle başlar. Friedman'ın makalesine yapılan sayısız eleştiri arasında McClelland (1975, bölüm 3) kuşkusuz tavsiye edilmektedir. Klappholz ve Agassi (1967) bizim üçüncü bölümümüz kadar aynı genişlikte bir incelemeyi az çok benzer bir bakış açısıyla kapsamaktadır.

Benim Bölüm 1-4'ün yerini tutacak başka bir çalışma ekonomi metodolojisine iyi bir giriş sağlayan Caldwell'dir (1982). Bu "metodolojik çoğulculuğu" ya da sınır çitinin üzerinde durmayı desteklemektedir; bu tavır okumak için iyi olabilir. Pheby (1988) de bir başka giriş sunmaktadır; çoğundan daha kısadır ancak çok özelliği yoktur.

Hutchison (1964) pozitif ve normatif ekonomi arasındaki ayrım hakkında okunması gereklidir ve yetkindir. Latsis (1976) ve de Marchi ve Blaug (1991) Lakatos metodolojisinin değişik ekonomi tartışmalarına uygulamalarını içerdiği kadar aynı zamanda onun ekonomi gibi bir konuya uygulanabilirliği hakkındaki kuşkulu ifadeleri de kapsamaktadır. Glass ve Johnson (1989) Lakatos için kendi rehberlerini sağlarlar ve BAPM'ni (Bilimsel Araştırma Projesini) ekonomide benimsemenin sonuçlarını anlatırlar. Ekonomi metodolojisi üzerine yararlı açıklamalı bir kaynakça için; bakınız Redman (1989). Caldwell (1984) ve Hausman (1984) ekonomi metodolojisi üzerine harika okuma kitaplarıdır.

Buraya kadar geldikten sonra, okuyucu benim metin içinde yer alan başvurularımı kendisinin özel ilgi alanına giren konuları izlemek için rehber olarak kullanabilir: metnin içine ikincil kaynaklardan yaptığım alıntılar serpiştirmemin nedenlerinden biri de, çıplaklığımı akademik bilgilendirmelerle örtmek dışında tam olarak bu türden okumaların önünü açmaktır.

KAYNAKÇA

Achinstein, P. 1968. *Concepts of Science,* Baltimore: Johns Hopkins Press.

1974. History and philosophy of science: a reply to Cohen. In Suppe, 1974,350-60.

Ackermann, R. J. 1976. *The Philosophy of Karl Popper.* Amherst: University of MassachusettsPress.

Alchian, A. A., and W. R. Allen, 1964. *University Economics.* Belmont: Wadsworth Publishing Company.

Alexander, P. 1964. The philosophy of science 1850-1910. In .4 *Critical History of Western Philosophy.* D. J. O'Connor (ed.). London: Collier-Macmiilan, 402-25.

Anschutz, R. P. 1953. *The Philosophy of J. S. Milt.* Oxford: Clarendon Press.

Applebaum, E. 1977. Radical economics. In Weintraub 1977, 559-74.

Archibald, G. C. 1959a. The state of economic science. *British Journal for the Philosophy of Science,* 10, reprinted in Marr and Ray, 1983, 185-98.

1959b. Welfare economics, ethics, and essential ism. *Economica,* 26, 316-27.

1961. Chamberlin *versus* Chicago, *Review of Economic Studies,* 29, 1-28.

1963. Reply to Chicago. *Review of Economic Studies,* 30, 68-71.

1965. The qualitative content of maximizing models. *Journal of Political Economy,* 73, 27-36.

1967. Refutation or comparison? *British Journal for the Philosophy of Science,* 17, 279-96.

Armstrong, J. S. 1978. *Long Range Economic Forecasting.* New York: John Wiley & Sons.

Arrow, K. J. 1987. Economic theory and the hypothesis of rationality. In Eatweli et al., 2, 69-74.

Arrow, K. J., and F. H. Hahn, 1971. *General Competitive Analysis.* San Francisco: Holden-Day.

Asimakopulos, A. 1977. Post-Keynesian growth theory. In Weintraub, 1977, 369-88.

Ayer, A. J. 1970. Has Harrod answered Hume? In *Induction, Growth and Trade: Essays in Honour of Sir Roy Harrod.* W. A. Eltis, M. F. G. Scott, and J. N. Wolfe (eds.). Oxford: Clarendon Press, 20-37.

1976. *The Central Questions of Philosophy,* London: Penguin Books.

Backhouse, R. E. 1990. Competition. In *Foundations of Economic Thought,* J. Creedy (ed.). Oxford: Basil Blackwell, 58-86. 1991. The neo-Walrasian research programme in macroeconomics. In de Marchi and Blaug, 1991,406-29. Forthcoming. The constructivist critique of economic methodology.

Barker, S. F. 1957. *Induction and Hypothesis. A Study of the Logic of Confirmation.* Ithaca: Cornell University Press.

Barnes, B. 1974. *Scientific Knowledge and Sociological Theory.* London: Routledge & Kegan Paul.

Barrett, M., and D. Hausman. 1991. Making interpersonal comparisons coherently. *Economics and Philosophy,* 6(2), 293-300.

Barry, N. P. 1979. *Hayek's Social and Economic Philosophy.* London: Macmillan.

Bartlett, M. S. 1968. Fisher, R. A. In Sills, 1968, vol. 5, 485-91.

Baumol, W. J. 1965. *Economic Theory and Operations Analysis.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 2d ed.

Baumol, W. J., J. Panzar, and R. Willig. 1986. On the theory of perfectly contestable markets. *In New Developments in the Analysis of Market Structure,* J. Stiglitz and F. Mathew-son (eds.). Cambridge, MA: Macmillan, 339-65.

Bear, D. V. T., and D. Orr. 1967. Logic and expediency in economic theorizing. *Journal of Political Economy,* 75, 188-96.

Becker, G. S. 1976. *The Economic Approach to Human Behavior.* Chicago: University of Chicago Press.

Becker, G. S., E. M. Landes, and R. T. Michael. 1977. An economic analysis of marital instability. *Journal of Political Economy,* 85, 1141-88.

Bergmann, G. 1951. Ideology. *Ethics,* April, reprinted in *Readings in the Philosophy of the Social Sciences,* 1968. M. Brodbeck (ed.). New York: Macmillan, 1968, 123-38.

Bergstrom, T. C. 1976. Towards a deeper economics of sleeping. *Journal of Political Economy,* 84,411-12.

Berkson, W. 1976. Lakatos one and Lakatos two: an appreciation. In *Essays in Memory of Imre Lakatos.* R. S. Cohen, P. K. Feyerabend, and M. W. Wartofsky (eds.). Dordrecht: D. Reidel, 39-54.

Bhagwati, J. 1965. The pure theory of international trade: a survey. In *Surveys of Economic Theory Growth and Development.* London: Macmillan, vol. 2, 156-239.

1969. *International Trade Theory. Selected Readings.* London: Penguin Books.

Bhaskar, R. 1975. Feyerabend and Bachelard: two philosophies of science. *New Left Review,* 94, 31-55.

Bianchi, M., and H. Moulin. 1991. Strategic interactions in economics: the game theoretic alternative. In de Marchi and Blaug, 1991, 181-98.

Black, M. 1970. *Margins of Precision. Essays in Logic and Language.* Ithaca: Cornell University Press.

Blaug, M. 1972. *An Introduction to the Economics of Education.* London: Penguin Books.

1973. *Ricardian Economics. A Historical Study.* Westport, CT: Greenwood Press.

1975. *The Cambridge Revolution. Success or Failure?* London: Institute of Economic Affairs.

1985a. *Economic Theory in Retrospect.* Cambridge: Cambridge University Press, 4th ed.

1985b. Comment on D. Wade Hands's "Karl Popper and economic methodology: A new look." *Economics and Philosophy,* 1(2), 286-8.

1986. *Economic History and the History of Economics.* Aldershot, Hants: Edward Elgar.

1988. *The Economics of Education and the Education of an Economist.* Aldershot, Hants:Edward Elgar.

1990. *Economic Theories, True or False?* Aldershot, Hants: Edward Elgar.

Blinder, A. S. 1974. The economics of brushing teeth. *Journal of Political Economy,* 82, 887-91.

Bloor, D. 1971. Two paradigms for scientific knowledge. *Science Studies,* 1, 101-15.

Bodkin, R. G., L. R. Klein, and K. Marwah. 1991. *A History of Macroeconometric Model-Building.* Aldershot, Hants; Edward Elgar.

Boland, L. A. 1970. Conventionalism and economic theory. *Philosophy of Science,* 37, 239-48.

1979. A critique of Friedman's critics. *Journal of Economic Literature,* 17, reprinted in Caldwell, 1984,205-24. On the futility of criticizing the neoclassical maximization hypothesis. *American Economic Review,* 71, reprinted in Caldwell, 1984, 246-51. *The Foundations of Economic Method.* London: Allen & Unwin.

1989. *The Methodology of Model-Building After Samuelson.* London: Routledge.

Bordo, M. D. 1975. John E. Cairnes on the effects of the Australian gold discoveries 1851-73: an early application of the methodology of positive economics. *History of Political Economy,* 7,337-59.

1978. Reply. *History of Political Economy,* 10, 328-31.

Bowley, M. 1949. *Nassau Senior and Classical Economics.* New York: Augustus M. Kelley.

Brainard, W. C, and R. N. Cooper. 1975. Empirical monetary macroeconomics: what have we learned in the last 25 years? *American Economic Review,* 65, 167-75.

Braithwaite, R. B. 1960. *Scientific Explanation.* New York: Harper Torchbooks.

Braybrooke, D., andC. E. Lindblom. 1963. *A Strategy of Decision.* New York: The Free Press.

Brittan, S. 1973. *Is There an Economic Consensus? An Attitude Survey.* London: Macmilian.

Brodbeck, M. 1958. Methodological individualism: definition and reduction. *Philosophy of Science,* 1973, reprinted in O'Neill, 1973,287-311.

Bronfenbrenner, M. 1970. Radical economics in America: a 1970 survey. *Journal of Economic Literature,* 8, 747-66. 1971. *Income Distribution Theory.* London: Macmilian.

Broome, J. 1991. Utility. *Economics & Philosophy,* 7(1), 1-12.

Brown, A., and A. Deaton. 1972. Models of consumer behaviour: a survey. *Economic Journal,* 82, H45-1236.

Brunner, K., and A. H. Meitzer. 1972. Friedman's monetary theory. *Journal of Political Economy,* 80, 837-51.

Burger, T. 1976. *Max Weber's Theory of Concept For/nation. History, Laws and Ideal Types.* Durham: Duke University Press.

Burmeister, E. 1991. Comment on Steedman. In de Marchi and Blaug, 1991, 460-73.

Burton, J. F., Jr., L. K. Benham, W. M. Vaughan, III, and R. *i.* Flanagan. 1971. *Readings in Labor Market Analysis.* New York: Holt, Rinehart & Winston.

Bynum, W. F., E. J. Browne, and R. Porter. 1981. *Macmilian Dictionary of the History of Science.* London: Macmilian.

Cahnman, W. J. 1964. Max Weber and the methodological controversy in the social sciences. In *Sociology and History.* W. J. Cahnman and A. Boskoff (eds.). New York: The Free Press, 103-27.

Caimes, J. E. 1988, *The Character and Logical Method of Political Economy.* London: Frank Cass, 1965.

Caldwell, B. 1980. A critique of Friedman's methodological instrumentalism. *Southern Economic Journal,* 366-74, reprinted in Caldwell, 1983, 225-33.

1982 *Beyond Positivism: Economic Methodology in the Twentieth Century.* London: Allen and Unwin.

1983 The neoclassical maximization hypothesis: comment. *American Economic Review,* 73, reprinted in Caldwell, 1984, 252-5.

1984 *Appraisal and Criticism in Economics. A Book of Readings.* Boston: Allen and Unwin.

1991 Clarifying Popper. *Journal of Economic Literature,* 29(1), 1-33. Forthcoming. Hayek the Falsificatfonist? A Refutation. In *Research in the History of Economic Thought and Methodology,* 10, W. J. Samuels (ed.). Greenwich, CN: JAI Press.

Caldwell, B. J., and A. W. Coats, 1984. The rhetoric of economics: a comment on McCloskey. *Journal of Economic Literature,* 22(2), 575-8.

Canterberry, E. R., and R, J. Burkhardt. 1983. What do we mean by asking whether economics is a science? In Eichner, 1983, 15-40.

Caplan, A. L. 1985. The nature of Darwinian explanation: is Darwinian evolutionary theory scientific? In *What Darwin Began,* L. K. Godfrey. Boston: Allyn and Bacon, 24-39.

Caves, R. E. 1960. *Trade and Economic Structures. Models and Methods.* Cambridge: Harvard University Press.

Caves, R. E., and H. G. Johnson. 1968. *Readings in International Economics.* London: Allen & Unwin.

Chalmers, A. F. 1976. *What Is This Thing Called Science?* Milton Keynes: The Open University Press.

Chick, V. 1973. *The Theory of Monetary Policy.* Oxford: Basil Blackweil, 2nd ed.

Churchman, C. W. 1968. *A Challenge to Reason.* New York: McGraw-Hill.

Clarkson, G. P. E. 1963. *The Theory of Consumer Demand: A Critical Appraisal.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Coase, R. H. 1975. Marshall on method. *Journal of Law and Economics,* 18, April, 25-31.

Coats, A. W. 1954. The historist reaction in English political economy, 1870-90. *Economica,* 21, 143-53.

1976 Economics and psychology: the death and resurrection of a research programme. In Latsis, 1976, 43-64.

1977 The current "crisis" in economics in historical perspective. *Nebraska Journal of Economics and Business,* 16 (3), 3-16.

1983 Half a century of methodological controversy in economics: as reflected in the writings of T. W. Hutchison. In *Methodological Controversy in*

Economics: Historical Essays in Honor of T. W. Hutchison, A. W. Coats, (ed.). Greenwich, CN: JAI Press.

Coddington, A. 1972. Positive economics. *Canadian Journal of Economics,* 5, reprinted in Marr and Raj, 1983, 69-88.

1975. The rationale of general equilibrium theory. *Economic Inquiry,* 13, 539-58.

1976a. *The Adequacy and Applicability of Economic Theories: A Perspective on the Methodological Views of Bobbins and Friedman.* London: Queen Mary College, University of London Occasional Papers, No. 26.

1983. *Keynesian Economics: The Search for First Principles.* London: Allen and Unwin.

Cohen, I. B. 1980. *The Newtonian Revolution.* Cambridge: Cambridge University Press. (1985). *Revolution in Science.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Cohen, M. R. 1931. *Beason and Nature: An Essay on the Meaning of Scientific Method.* New York: Harcourt, Brace.

Cohen, M. R., and E. Nagel. 1934. *An Introduction to Logic and Scientific Method.* New York: Harcourt, Brace.

Conn, E., and T. G. Geske. 1990. *The Economics of Education.* Oxford: Pergamon Press, 3d ed.

Colander, D., and A. Klamer. 1987. The making of an economist. *Journal of Economic Perspectives,* 1(2), 95-111.

Collins, H. M. 1985. *Changing Order. Replication and Induction in Scientific Practice.* London: Sage Publications.

Corden, W. M. 1965. *Becent Developments in the Theory of International Trade.* Princeton: Princeton University, International Finance Section.

Cross, R. 1982. The Duhem-Quine thesis, Lakatos and the appraisal of theories in macroeconomics. *Economic Journal,* 92, reprinted in Caldwell, 1984, 285-304. 1991. Alternative accounts of equilibrium unemployment. In de March! and Blaug, 1991, 296-327.

Culyer, A. J., J. Wiseman, and A. Walker. 1977. *An Annotated Bibliography ofHealth Economics.* London: Martin Robertson.

Cyert, R. M., and E. Gninberg. 1963. Assumption, prediction and explanation in economics. *A Behavioral Theory of the Firm.* R. M. Cyert and J. G. March (eds.). Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 298-311.

Cyert, R. M., and C. L. Hendrick. 1972. The theory of the firm: past, present, and future. *Journal of Economic Literature,* 10, 398-412.

Darnell, A. C, and J. L. Evans. 1990. *The Limits of Econometrics.* Aldershot, Hants: Edward Elgar.

Darwin, C. 1859. *The Origin of Species.* J. W. Burrow (ed.). London: Penguin Books, 1968.

David, P. A. 1985. Clio and the economics of QWERTY. *American Economic Review,* 75(2), 332-7.

De Alessi, L. 1965. Economic theory as a language. *Quarterly Journal of Economics,* 79, 472-7.

1971. Reversals of assumptions and implications. *Journal of Political Economy,* 79, 867-77.

Dean, P. 1983. The scope and method of economic science. *Economic Journal,* 93, 1-12. de Marchi, N. 1970. The empirical content and longevity of Ricardian economics. *Economica,* 37, 257-76.

1976. Anomaly and the development of economics: the case of the Leontief paradox. In Latsis, 1976, 109-27.

1988. Popper and the LSE economists. In *The Popperian Legacy in Economics,* N. de Marchi (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 139-66.

1991. Introduction: rethinking Lakatos. In de Marchi and Blaug, 1991. 1-30. de Marchi, N., and M. Blaug (eds.). 1991. *Appraising Economic Theories.* Aldershot, Hants:Edward Elgar.

Denison, E. F. 1974. *Accounting for U.S. Growth, 1929-1969.* Washington: The Brookings Institution.

Desai, M. 1981. *Testing Monetarism.* London: Prances Pinter.

De Vroey, M. 1990. The base camp paradox: a reflection on the place of tâtonnement in general equilibrium theory. *Economics and Philosophy,* 6(2), 235-54.

Diesing, P. 1971. *Patterns of Discoveries in the Social Sciences.* Chicago: Aldine Atherton.

Hypothesis testing and data interpretation. the case of Milton Friedman. In *Research in the History of Economic Thought and Methodology,* 3, W. J. Samuels (ed.). Greenwich, CN: JAI Press.

Dolan, E. G. (ed.). 1976. *The Foundation of Modem Austrian Economics.* Kansas City: Sheed & Ward.

Dray, W. 1957. *Laws and Explanations in History.* London: Oxford University Press.

1966. *Philosophical Analysis and History.* New York: Harper& Row.

Dror, Y. 1968. *Public Policymaking Reexamined.* San Francisco: Chandler. 1971. *Ventures in Policy Science.* New York: American Elsevier.

Eatwell, J., M. MHgate, and P. Newman (eds.). 1987. *The New Palgrave: A Dictionary of Economics.* London: Macmillan, 4 vols.

Eichner, A. S. (ed.). 1983. *Why Economics Js Not yet a Sciênce.* Basingstoke: Macmillan.

Elster, J. 1989. *Nuts and Bolts for the Social Sciences.* New York: Cambridge University Press.

Eltis, W. A. 1973. *Growth and Distribution.* London: Macmillan.

Eysenck, H. J. 1979. Astrology. Science - or superstition? *Encounter,* 53, 85-90.

Fair, R. C. I97S. A theory of extramarital affairs. *Journal of Political Economy,* 86,45-62.

Fearon, P. 1979. *The Origin and Nature of the Great Slump 1929-1932.* London: Macmillan Education.

Feiwel, G. R. (ed.). 1987. *Arrow and the Ascent of Modern Economic Theory.* London: Macmillan.

Ferber, M. A., and B. G. Bimbaum. 1977. The "new home economics": retrospects and prospects. *Journal of Consumer Research,* 4, 19-28.

Ferguson, C. E. 1969. *The Neo-Classical Theory of Production and Distribution.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ferguson, C. E., and R. F. Allen. 1970. Factor prices, commodity prices, and switches of technique. *Western Economic Journal,* 8,95-109.

Feyerabend, P. K. 1975. *Against Method. Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge.* London: NLB.

1976. On the critique of scientific reason. In *Method and Appraisal in the Physical Sciences.* C. Howson (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 309-39.

1978. *Science in a Free Society.* London: NLB.

1988. *Farewell to Reason.* New York: Routledge.

Finger, J. M. 1971. Is equilibrium an operational concept? *Economic Journal,* 81, 609-12.

Fischer, F. M. 1987. Adjustment processes and stability. In Eatwell et al., 1987,1, 26-9.

Fisher, S. 1991. Recent developments in macroeconomics. In Oswald, 1991, vol. I, 1-47.

Flew, A. 1984. *Darwinian Evolution.* London: Paladin Books.

Franklin, R. J., and S. Resnik. 1973. *The Political Economy of Racism.* New York: Holt, Rinehart & Winston.

Fraser, L. M. 1937. *Economic Thought and Language. A Critique of Some Fundamental Concepts.* London: A. & C. Black.

Frey, B. S., and R. Eichenberger. 1989. Should social scientists care about choice anomalies? *Rationality and Society,* 1(1), 101-22.

Frey, B. S., W. W. Pommerehne.F. Schneider, and G. Gilbert. 1984. Consensus and Dissension Among Economists: An Empirical Enquiry. *American Economic Review,* 7(5), 986-94.

Friedman, D. 1988. *Economics in Theory and Practice.* London: Harvester Wheatsheaf.

Friedman, M. 1953. *Essays in Positive Economics.* Chicago: University of Chicago Press.

1956. The quantity theory of money: a restatement. In *Studies in the Quantity Theory of Money.* M. Friedman (ed.). Chicago: University of Chicago Press, 3-21.

1962. *Capitalism and Freedom.* Chicago: University of Chicago Press.

1968. Money: Quantity Theory. In Sills, 1968, vol. 10, 433-47.

1970. A theoretical framework for monetary analysis. *Journal of Political Economy,* 78, 193-238.

1987. The quantity theory of money. In Eatwell et al., 4, 3-20.

Friedman, M., and A. J. Schwartz. 1991. Alternative approaches to analyzing economic data. *American Economic Review,* 81(1), 39-49.

Futop, M. 1977. A survey of the literature on the economic theory of fertility behavior. *American Economist,* 21, 5-13.

Geanakoplos, *3.* 1987. Arrow-Debreu model of general equilibrium. In Eatwell et al., 1987,1, 116-24.

George, W. 1982. *Darwin.* Fontana Modem Masters. London: Fontana Paperbacks.

Gerrard, B. 1990. On matters methodological in economics. *Journal of Economic Surveys,* 4(2), 197-223.

Ghiselin, M. T. 1969. *The Triumph of the Darwinian Method.* Berkeley: University of California Press.

Gilbert, C. L. 1991. Do economists test theories? - demand analysis and consumption analysis as tests of theories of economic method. IndeMarchi and Blaug, 1991, 143-54.

Glass, J. C, and W. Johnson. 1989. *Economics. Progression, Stagnation or Degeneration?* New York: Harvester Wheatsheaf.

Goldsmith, D. (ed.). 1977. *Scientists Confront Velikovsky.* Ithaca: Cornell University Press.

Gomes, L. 1990. *Neoclassical International Economics.* An Historical Survey. London: Mac-millan.

Gonce, R. A. 1972. Frank Knight on social control and the scope and method of economics. *Southern Economic Journal,* 38, 547-58.

Goodhart, C. 1991. The conduct of monetary policy. In Oswald, 1991b, vol. 1, 82-135.

Gordon, D. F. 1955. Operational propositions in economic theory. *Journal of Political Economy,* reprinted in *Readings in Microeconomics,* W. Breit and H. M. Hochman (eds.). New York: Holt, Rinehart & Winston, 1968, 48-59.

Gordon, S. 1977. Social science and value judgements. *Canadian Journal of Economics,* 10, 529-46.

Gordon, R. A. 1976. Rigor and relevance in a changing institutional context. *American Economic Review,* 66(1), 1-14.

Gordon, S. 1991. *The History and Philosophy of Social Science.* London: Routledge.

Gouldner, A. W. 1971. *The Coming Crisis of Western Sociology.* London: Heinemann Educational Books.

Green, F. 1977. *Empiricist Methodology and the Development of Economic Thought.* London: Thames Polytechnic.

Green, H. A. J. 1976. *Consumer Theory.* London: Macmillan, 2nd ed.

Greenwood, M. *S.* 1975. Research on internal migration in the United States: a survey. *Journal of Economic Literature,* 13, 397-433.

Grünbaum, A. 1976. Is falsifiability the touchstone of scientific rationality? Karl Popper versus inductivism. In *Essays in Memory oflmre Lakatos.* R. S. Cohen, P. K. Feyerabend, and M. W. Wartofsky (eds.). Dordrecht: D. Reidel, 569-629.

Hahn, F. H. 1972. *The Share of Wages in National Income: An Enquiry into the Theory of Distribution.* London: Weidenfeld & Nicolson.

1984 *Equilibrium and Macroeconomics.* Oxford: Basil Blackwell.

1985 *Money, Growth and Stability.* Oxford: Basil Blackwell.

1987 Review of D. McCloskey, *The rhetoric of economics. Journal of Economic Literature,*25(1), 110-11.

Hammond, J. D. 1990. Realism in Friedman's *Essays in Positive Economics.* In *Perspectives on the History of Economic Thought,* 4, *Keynes, Macroeconomics and Method,* D. E. Moggridge (ed.). Aldershot, Hants: Edward Elgar, 194-208.

1991 Alfred Marshall's methodology. *Methods,* 3(1), 95-101.

Hands, D. W. 1985. Karl Popper and economic methodology: a new look. *Economics and Philosophy,* 1(1), 83-99.

1988 Ad hocness in economics and the Popperian tradition. In de Marchi, 1988, 121-38.

1991 The Problem of Excess Content: Economics, Novelty and a Long Popperian Tale. In de Marchi and Blaug, 1991, 58-75.

Hanson, N. R. 1965. *Patterns of Discovery.* Cambridge: Cambridge University Press.

Harcourt, G. C. 1972. *Some Cambridge Controversies in the Theory of Capital.* Cambridge: Cambridge University Press.

1982. *The Social Science Imperialists.* London: Routledge and Kegan Paul.

Harding, S. G. 1976. *Can Theories Be Refuted? Essays on the Duhem-Quine Thesis.* Dordrecht: D. Reidel.

Hargreaves-Heap, S. 1989. *Rationality in Economics.* Oxford: Basil Blackwell.

Harré, R. 1967. Philosophy of Science, History of. In *Encyclopedia of Philosophy.* P. Edwards (ed.). London: Collier-Macmillan, VII, 289-96.

1970. *The Principles of Scientific Thinking.* London: Macmillan.

1972. *The Philosophies of Science. An Introductory Survey.* Oxford: Oxford University Press.

Harré, R., and P. F. Secord. 1972. *The Explanation of Social Behaviour.* Oxford: Basil Blackwell.

Harrod, R. F. 1938. Scope and method of economics. *Economic Journal,* 1938, reprinted in *Readings in Economic Analysis.* R. V. Clemence (ed.). Cambridge, Mass.: Addison-Wesley.vol. 1,1950,1-30.

1956. *Foundations of Inductive Logic.* London: Macmillan.

Hausman, D. M. 1981a. Are general equilibrium theories explanatory? In *Philosophy in Economics,* ed. J. Pitt. Dordrecht: Reidel. Reprinted in Hausman, 1984, 344-59.

1981b. *Capital, Profits and Prices. An Essay in the Philosophy of Economics.* New York: Columbia University Press.

1984 The Philosophy of Economics. An Anthology Cambridge: Cambridge University Press.

1984 Is falsificationism unpractised or *unpractisable? Philosophy of Science,* 15, 313-19.

1988 An appraisal of Popperian methodology. In de Marchi, 1988, 65-85.

1989 Economic methodology in a nutshell. *Journal of Economic Perspectives,* 3(2), 115-27.

Hayek, F. A. 1960. *The Constitution of Liberty.* Chicago: University of Chicago Press. 1942, 1943. Scientism and the study of society. *Economica,* reprinted in O'Neil, 1973, 27-67.

Heilbroner, R. L. (ed.). 1969. *Economic Means and Social Ends.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

1973. Economics as a "value-free" science. *Social Research,* 40, reprinted in Man and Raj, 1983, 337-74.

Heller, W. W. 1975. What's right with economics? *American Economic Review,* 65, 1-26.

Hempel, C. G. 1942. The function of general laws in history. *Journal of Philosophy,* 39, reprinted in *Readings in Philosophical Analysis.* H. Feigl and W. Sellars (eds.). New York: Appleton-Century-Crofts, 1949, 459-71.

1966. *Philosophy of Natural Science.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Hempel, C. G., and P. Oppenheim. 1948. Studies in the logic of explanation. *Philosophy of Science,* 1965, reprinted (with a postscript) in *C.* G. Hempel, *Aspects of Scientific Explanation.* New York: Free Press, 1965, 245-95.

Hendry, D. F., and N. R. Ericsson. 1991, An econometric analysis of U.K. money demand in *Monetary Trends in the United States and the United Kingdom* by

Milton Friedman and Anna J. Schwartz. *American Economic Review,* 81(1), 8-38.

Hennipman, P. 1976. Pareto optimality: value judgement or analytical tool. In *Relevance and Precision. From Quantitative Analysis to Economic Policy. J.* S. Cramer, A. Heertje and P. Venekamp (eds.). Amsterdam: North-Holland, 39-69.

Hesse, M. 1973. Reasons and evaluation in the history of science. In *Changing Perspectives in the History of Science.* M. Teich and R. Young (eds.). Dordrecht: D. Reidel, 127-47.

Hicks, J. R. 1956. *Revisions of Demand Theory.* Oxford: Clarendon Press.

1965. *Capital and Growth.* Oxford; Clarendon Press.

1973. *Capital and Time. A Neo-Austrian Theory.* Oxford: Clarendon Press.

Hindess, B. 1977. *Philosophy and Methodology in the Social Sciences.* London: Harvester Press.

Hirsch, A. 1978. J. E. Cairnes' methodology in theory and practice. *History of Political Economy,* 10,322-8.

Hirsch, A., and E. Hirsch. 1975. The methodological implications of Marshall's economics. In *international Congress of Economic History and History of Economic Theories in Piraeus.* L. Houmanidis (ed.). Piraeus: Piraeus Graduate School of Industrial Studies, 134-52.

1976. The heterodox methodology of two Chicago economists. In *The Chicago School ofPolitical Economy.* \V. *3.* Samuels (ed.). East Lansing: Association for Evolutionary Economics and Michigan State University, 59-78.

Hirsch, A., and N. de Marchi. 1986. Making a case when theory is unfalsifiable. *Economics and Philosophy,* 2(1), 1-21.

1990. *Milton Friedmen. Economics in Theory and Practice.* London: Harvester Wheatsheaf. Hogarth, R. M., and M. W. Reder (eds.). 1987. *Rational Choice. The Contrast Between Economics and Psychology.* Chicago: University of Chicago Press.

Hollander, S. 1977. Adam Smith and the self-interest axiom. *Journal of Law and Economics,* 20,133-52.

1985. *The Economics of John Stuart Mill.* Toronto: University of Toronto Press, 2vols.

Hollis, M., and E. J. Nell. 1975. *Rational Economic Man. A Philosophical Critique of Neoclassical Economics.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hoover, K. D. 1988. *The New Classical Macroeconomics: A Sceptical Inquiry.* Oxford: Basil Blackwell.

1991. Scientific research program or tribe? A joint appraisal of Lakatos and the new classicalmacroeconomics. In de Marchi and Blaug, 1991, 367-97.

Houthakker, H. S. 1961. The present state of consumption theory. *Econometrica,* 29, 704-40.

Howson.C. (ed). 1976. *Method and Appraisal in the Physical Sciences.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hudson, W. D. 1969. *The Is-Ought Question. A Collection of Papers on the Central Problem in Moral Philosophy.* London: Macmillan.

Hutchison, T. W. 1938. *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory.* New York: Augustus M. Keliey. 1965.

1941. The significance and basic postulates of economic theory: a reply to Professor Knight. *Journal of Political Economy,* 49, 732-50.

1953. *A Review of Economic Doctrines 1870-1929.* Oxford: Clarendon Press.

1956. Professor Machlup on verification in economics. *Southern Economic Journal.* 22, reprinted in Caldwell, 1984, 118-25, and Hausman, 1984, 188-97.

1960. Methodological prescriptions in economics: a reply. *Economica,* 27, 158-61. 1964. *'Positive' Economics and Policy Judgements.* London: Allen & Unwin.

1966. Testing economic assumptions: a comment. *Journal of Political Economy,* 74, 81-3.

1973. Some themes from *Investigations into Method.* In *Carl Menger and the Austrian School of Economics.* J. R. Hicks and W. Weber (eds.). Oxford: Clarendon Press.

1977 Knowledge and Ignorance in Economics. Oxford: Basil Blackweil.

1978 On Revolutions and Progress in Economic Knowledge. Cambridge: Cambridge University Press.

1988. The case for falsification. In de Marchi, 1988, 169-82. Forthcoming. *Changing Aims in Economics.* Oxford: Basil Blackweil. Forthcoming. Hayek and 'modern Austrian' methodology. Comment on a non-refuting refutation. *Research in the History of Economic Thought and Methodology,* 10, W. J. Samuels (ed.). Greenwich, CN: JAI Press.

Jenkin, F. 1867. The origin of species. *North British Review,* reprinted in *Darwin and His Critics.* D. L. Hull (ed.). Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973, 302- 50.

Johannson, J. 1975. *A Critique of Karl Popper's Methodology.* Stockholm: Scandinavian University Books.

Johansen, L. 1978. A calculus approach to the theory of the core of an exchange economy. *American Economic Review,* 68, 813-20.

Johnson, H. G. 1968. The economic approach to social questions. *Economica,* 35, I-21.

1971. The Keynesian revolution and the monetarist counter-revolution. *American Economic Review,* 61, 1-14.

1973. *The Theory of Income Distribution.* London: Gray-Mills.

Johnston, J. 1991. Econometrics: retrospect and prospect. *Economic Journal,* 101, 51-56.

Judd, J., and J. Scadding. 1982. The search for a stable money demand function: a survey of the post-1973 literature. *Journal of Economic Literature,* 20,993-1023.

Juster, F. T. 1975. Introduction. In *Education, Income and Human Behavior.* F. T. Juster (ed.). New York: McGraw-Hill, 1-43.

Kamerschen, D. R. (ed.). 1967. *Readings in Microeconomics.* Cleveland, OH: World.

Klant, J. J. 1984. *The Rules of the Game: The Logical Structure of Economic Theories.* Cambridge: Cambridge University Press.

Kaplan, A. 1964. *The Conduct of Inquiry. Methodology for Behavioral Science.* New York· Thomas Y. Crowell.

Kaufmann, F. 1944. *Methodology of the Social Sciences.* London: Oxford University Press.

Kearl, J. R., C. L. Pope, G. T. Whiting, and L. T. Wimmer. 1979. A confusion of economists. *American Economic Review,* 69 (2), 28-37.

Keeley, M. C. 1975. A comment on "An interpretation of the economic theory of fertility." *Journal of Economic Literature,* 13, 461-8.

Kendall, M. G. 1968. The history of statistical methods. In Sills, 1968, vol. 15, 224-32.

Kenen, P. B. (ed.). 1975. *International Trade and Finance. Frontiers for Research.* Cambridge: Cambridge University Press.

Kennedy, C, and A. P. Thirlwall. 1972. Technical progress: a survey. *Economic Journal,* 82, 11-72.

Keynes, J. M. 1973. *The Collected Writings of John Maynard Keynes. Vol. XIV. The General Theory and After.* D. Moggridge(ed.). London: Macmillan.

Keynes, J.N. 1891. *The Scope and Method of Political Economy.* New York: Kelley&Millman, 1955.

Kim, J. 1991. Testing in modem economics: the case of job search theory. In de Marchi and

Blaug, 1991, 105-32.

Kirzner, I. M. 1960. *The Economic Point of View.* Kansas City: Sheed & Ward.

1976. On The Method of Austrian Economics. In Dolan, 1976,40-51.

Klamer, A., and Colander, D. 1990. *The Making of an Economist.* Boulder, CO: Westview Press.

Klappholz, K. 1964. Value judgements and economics. *British Journal for the Philosophy of Science,* 15, reprinted in Hausman, 1984,267-92.

Klappholz, K., and J. Agassi. 1959. Methodological prescriptions in economics. *Economica,* reprinted in Kamerschen, 1967, 23-39.

1960. Methodological prescriptions in economics: a rejoinder. *Economica,* 27, 160-1.

Klappholz, K., and E. J. Mishan. 1962. Identities in economic models. *Economica,* 29, 117-28.

Knight, F. 1940. "What is Truth" in economics? *Journal of Political Economy,* reprinted in *On the History and Method of Economics. Selected Essays.* Chicago: University of Chicago Press, 1956, 151-78.

1941. The significance and basic postulates of economic theory. A rejoinder. *Journal of Political Economy,* 49, 750-3.

Koopmans, T. C. 1957. *Three Essays on the State of Economic Science.* New York: McGraw-Hill.

Koot, G. M. 1975. T. E. Cliffe Leslie, Irish social reform, and the origins of the English historical school of economics, *History of Political Economy,* 7, 312-36. 1987. *English Historical Economics: 1870-1926.* Cambridge: Cambridge University Press.

Kregel, J. 1977. Some post-Keynesian distribution theory. In Weintraub, 1977, 421-38.

Krimerman, I. (ed.). 1969. *The Nature and Scope of Social Science. A Critical Anthology.* New York: Meredith.

Krupp, S. R. 1966. Types of controversy in economics. In *The Structure of Economic Science. Essays on Methodology.* S. R. Knipp (ed.). Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 39-52.

Kuhn, T. S. 1957. *The Copernican Revolution.* Cambridge: Harvard University Press,

1970a. *The Structure of Scientific Revolutions.* Chicago: University of Chicago Press. 2nd ed.

1970b. Logic of discovery or psychology of research? Reflections on my critics. In Lakatos andMusgrave, 1970, 1-23,231-78.

1971. Notes on Lakatos. *In Boston Studies in the Philosophy of Science,* 8. R. S. Cohen and C. R. Bucks (eds.). Dordrecht: D. Reidel, 137-46.

Laidier, D. E. W. 1985. *The Demand for Money: Theories and Evidence.* New York: Harper & Row, 3d ed.

Lakatos, I. 1976. *Proofs and Refutations. The Logic of Mathematical Discovery.* Cambridge: Cambridge University Press.

The Methodology of Scientific Research Programmes. Philosophical Papers. J. Wor-rall and G. Currie (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, vols. 1, 2.

Lakatos, I., and A. Musgrave. (eds.). 1970. *Criticism and the Growth of Knowledge.* Cambridge: Cambridge University Press.

Lancaster, K. J. 1962. The scope of qualitative economics. *Review of Economic Studies,* 29, 99-123.

1966a. The solution of qualitative comparative static problems. *Quarterly Journal of Economics,* 80, 278-95.

1971. *Consumer Demand. A New Approach.* New York: Columbia University Press.

1991. *Modern Consumer Theory.* Aldershot, Hants: Edward Elgar.

Lange, O. 1945. The scope and method of economics. *Review of Economic Studies,* reprinted in Kamerschen, 1967, 3-22.

Latsis, S. J. 1972. Situational determinism in economics. *British Journal for the Philosophy of Science,* 23, 207-45.

1974. Situational determinism in economics. Unpublished Ph.D. dissertation of the University of London.

1976a. A research programme in economics. In Latsis, 1976, 1-42.

(ed). 1976b. *Method and Appraisal In Economics.* Cambridge: Cambridge University Press.

Laudan, L. 1977. *Progress and Its Problems: Towards a Theory of Scientific Growth.* Berkeley: University of California Press.

Lavoie, D. 1985. *Rivalry and Central Planning. The Socialist Calculation Debate Reconsidered.* Cambridge: Cambridge University Press.

1. Euclideanism versus hermeneutics: a reinterpretation of Misesian apriorism. In *Subjectivism, Intelligibility and Economics Understanding,* I. M. Kirzner (ed.). London: Mac-millan, 192-210.

2. Learner, E. E. 1984. *Sources for International Comparative Advantage: Theory and Evidence.* Cambridge, MA: MIT Press.

Leibenstein, H. 1989. *The Collected Essays of Harvey Leibenstein.* Aldershol, Hants: Edward Elgar, 2 vols.

Leijonhufvud, A. 1976. School, 'revolutions', and research programmes in economic theory. In Latsis, 1976, 65-108.

Leontief, W. 1937. Implicit theorizing: a methodological criticism of the neo-Cambridge school. *Quarterly Journal of Economics,* reprinted in *Readings in Economic Analysis.* R. V. Clemence (ed.). Cambridge, Mass.: Addison-Wesley, 1950, vol. 1, 31-45.

1971. Theoretical assumptions and nonobserved facts. *American Economic Review,* 61, 1-7.

1982. Academic economics. *Science,* 217, reprinted in Marr and Raj, 1983, 331-6.

Lesnoff, M. 1974. *The Structure of Social Science. A Philosophical Introduction.* London: Allen & Unwin.

Lindbeck, A. 1971. *The Political Economy of the New Left. An Outsider's View.* New York: Harper & Row. Lindbeck, A., and D. V. Snower. 1985. Explanations of unemployment. *Oxford Review of Economic Policy,* 1(2), 34-59.

Lindblom, C. E. 1965. *Intelligence of Democracy.* New York: The Free Press. 1968. *The Policy Making Process.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Lindgren, J. R. 1969. Adam Smith's theory of inquiry. *Journal of Political Economy,* 77, 897- 915.

Lipsey, R. G. 1966. *An Introduction to Positive Economics.* London: Weidenfeld & Nicolson, 2nd ed.

1989. *An Introduction to Positive Economics.* London: Weidenfeld & Nicolson, 7th ed.

Lipsey, R. G., and G. Rosenbluth. 1971. A contribution to the new theory of demand: a rehabilitation of the Giffen good. *Canadian Journal of Economics,* 4, 131-63.

Littlechild, S. C. 1978. *The Fallacy of the Mixed Economy. An 'Austrian' Critique of Economic Thinking and Policy.* London: Institute of Economic Affairs.

Loasby, B. J. 1976. *Choice, Complexity and Ignorance.* Cambridge: Cambridge University Press.

1989 The Mind and Method of the Economist. Aldershot, Hants: Edward Elgar.

1989 The Firm. In *Foundations of Economic Thought,* ed. J. Creedy. Oxford: Basil Black-well, 212-33.

Losee, J. 1972. *A Historical Introduction to the Philosophy of Science.* London: Oxford University Press.

Lowe, A. 1977, *On Economic Knowledge. Toward a Science of Political Economics.* White Plains: M. E. Sharpe, 2nd ed.

Lukes, S. 1968. Methodological individualism reconsidered. *British Journal of Sociology,* reprinted in *The Philosophy of Social Explanation.* A. Ryan (ed.). Oxford: Oxford University Press, 1968, 119-29.

McClelland, P. D. 1975. *Causal Explanation and Model Building in History, Economics and the New Economic History.* Ithaca: Cornell University Press.

McCloskey, D. 1985. The rhetoric of economics. *Journal of Economic Literature,* 21, reprinted in Caldwell, 1984,320-517.

Rhetoric. In Eatwell et al., 1987, 4, 173-4.

Economic Science: a search through the hyperspace of assumptions. *Methodus,* 3(1), 6-16.

MacCrimmon, K. R., and M. Toda. 1969. The experimental determination of indifference curves. *Review of Economic Studies,* 36, 433-51.

MacDougall, D. 1974. In praise of economics. *Economic Journal,* 84, 773-86.

Macfie, A. L. 1967. *The Individual in Society. Papers on Adam Smith.* London: Allen & Unwin.

Machlup, F. 1963. *Essays on Economic Semantics.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

1. Methodology of Economics and Other Social Sciences. New York: Academic Press.

McKenzie, R. B., and G. Tullock. 1975. *The New World of Economics: Explorations into the Human Experience.* Homewood: Richard D. Irwin.

MacLennan, B. 1972. Jevons's philosophy of science. *The Manchester School of Economic and Social Studies,* 1,53-71.

Maddock, R. 1984. Rational expeclations macrotheory: A Lakatosian case study in program adjustment. *History of Political Economy,* 16(2), 291-309.

1991. The development of new classical macroeconomics: lessons for Lakatos. In de Marchiand Blaug, 1991,339-62.

Magee, B. 1973. *Popper.* London: Fontana/Coilins.

Marr, W. L., and B. Raj. (eds.) 1983. *How Economists Explain. A Reader in Methodology.* Lanham, MD: University Press of America.

Mason, R. S. 1989. *Robert Giffen and the Giffen Paradox.* Deddington, Oxford: Phillip Allan.

Masterman, M. 1970. The nature of a paradigm. In Lakatos and Musgrave, 1970, 59-89.

Mawatari, S. 1982-3. J. S. Mill's methodology of political economy. *The Kaizai Gaku Annual Report of the Economic Society,* Tohoku University, 44(2), 1982; 45(1), 1983; 45(2), 1983, 1-19, 1-21,33-54,21-36.

Maxwell, N. 1972. A critique of Popper's views on scientific methods. *Philosophy of Science,* 30,131-52.

Mayer, T. 1972. *Permanent Income, Wealth and Consumption.* Berkeley: University of California Press.

1975. Selecting economic hypotheses by goodness of fit. *Economic Journal,* 85, 877-83.

1978. *The Structure of Monetarism.* New York: W. W. Norton.

1980. Economics as a hard science: realistic goal or wishful thinking. *Economic Inquiry,* 18, reprinted in Marr and Raj, 1983, 49-60.

1990. *Monetarism and Macroeconomics Policy.* Aldershot, Hants: Edward Elgar.

1992. *Truth vs. Precision in Economics.* Aldershot, Hants: Edward Elgar.

Mayr, E. 1972. The nature of the Darwinian revolution. *Science,* 176, 981-9.

1. The Growth of Biological Thought. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Medawar, P. B. 1967. *The Art of the Soluble. Creativity and Originality in Science.* London: Penguin Books.

Melitz, J. 1965. Friedman and Machlup on the significance of testing economic assumptions. *Journal of Political Economy,* 73, 37-60.

Michie, J. 1991. The search for a'stylized fact'of cyclical wages. In *The Economics*

of Restructuring and Intervention, (ed.) J. Michie. Aldershot, Hants: Edward Elgar, 119-37.

Mill, J. S. 1967. *Collected Works, Essays on Economy and Society.* J. M. Robson(ed.). Toronto: University of Toronto Press, vol. 4.

1973. *Collected Works, A System of Logic Ratiocinative and Inductive.* J. M. Robson (ed.), Introduction by R. F, McRae. London: Routledge & Kegan Paul, vols. 7, 8.

Miller, W. L. 1971. Richard Jones: a case study in methodology. *History of Political Economy,* 3, 198-207.

Mincer, J. 1989. Human capital and the labor market. A review of current research. *Educational Researcher,* 18(5), 27-34.

Mises, L. von. 1949. *Human Action. A Treatise on Economics.* London: William Hodge. 1978. *The Ultimate Foundation of Economic Science: An Essay on Method.* Kansas City: Universal Press Syndicate, 2nd ed.

Mishan, E. J. 1961. Theories of consumers' behaviour: a cynical view. *Economica,* February, reprinted in Kamerschen, 1967, 82-94.

Mitchell, E. D. 1974. *Psychic Explorations. A Challenge for Science.* J. White (ed.). New York: G. P. Putnam's Sons.

Morgan, T. 1988. Theory versus empiricism in academic economics: update and comparison. *Journal of Economic Perspectives,* 2(1), 159-64.

Morgenstern, O. 1972. Thirteen critical points in contemporary economic theory: an interpretation. *Journal of Economic Literature* 10, 1163-89.

Morishima, M. 1991. General equilibrium theory in the twenty-first century. *Economic Journal,* 101,69-74.

Musgrave, A. 1981. 'Unreal assumptions' in economic theory: the F-twist untwisted. *Kyklos,* 34, reprinted in Caldwell, 1983, 234-44.

Myrdal, G. 1970. *Objectivity in Social Research.* London: Gerald Duckworth.

Nagel, E. 1950. *John Stuart Mill's Philosophy of Scientific Method.* New York: Hafner.

1961. *The Structure of Science. Problems in the Logic of Scientific Explanation.* London: Routledge & Kegan Paul.

1963. Assumptions in economic theory. *American Economic Review,* 53, reprinted in Caldwell, 1984,179-88.

Naughton, J. 1978. The logic of scientific economics in economics: a response to Bray. *Journal of Economic Studies,* 5(2), 152-65.

Nell, E. J. 1972a. Economics: the revival of political economy. In *Ideology in Social Science.* R. Blackburn (ed.). London: Fontana, 76-95.

1972b. Property and the means of production. A primer on the Cambridge controversy. *Review of Radical Political Economics,* 4, 1-27.

Nelson, R. R. 1973. Recent exercises in growth accounting: new understanding or dead end? *American Economic Review,* 63,462-8.

Nelson, R. R., and S. G. Winter. 1982. *An Evolutionary Theory of Economic Change.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Ng, Y. K. 1972. Value judgments and economists' role in policy recommendation. *Economic Journal,* 82, reprinted in Marrand Raj, 1983, 33-47.

Nickell, S. 1991. Unemployment: a survey. In Oswald, 1991, vol. 1, 136-84.

Nordhaus, W. D. 1973. Some skeptical thoughts on the theory of induced innovations. *Quarterly Journal of Economics,* 87, 208-19.

Nordquist, G. L. 1965, The breakup of the maximization principle. *Quarterly Review of Economics and Business,* reprinted in Kamerschen, 1967, 278-95.

O'Brien, D. P. 1970. *J. R. McCulloch. A Study in Classical Economics.* London: Allen & Unwin.

1974 Whither Economics? An Inaugural Lecture. Durham: University of Durham.

1975 The Classical Economists. Oxford: Clarendon Press.

O'Neill, J. (ed.). 1973. *Modes of Individualism and Collectivism.* London: Heinemann.

O'Sullivan, P. 1987. *Economic Methodology and Freedom to Choose.* London: Allen and Unwin.

Oswald, A. J. 1991a. Progress and microeconomic data. *Economic Journal,* 101, 75-80.

1991b. *Surveys in Economics.* Oxford: Basil Blackwell, 2 vols.

Papandreou, A. G. 1958. *Economics as a Science.* Chicago: Lippincott.

1963. Theory construction and empirical meaning in economics. *American Economic Review, Supplement,* 53, 205-10.

Parker, W. N. (ed.). 1986. *Economic History and the Modern Economist.* Oxford: Basil Blackwell.

Patinkin, D. 1982. *Anticipations of the General Theory? And Other Essays on Keynes.* Oxford:Basil Blackwell.

Pen, J. 1971. *Income Distribution.* London: Allen Lane, The Penguin Press.

Periman, R. 1969. *Labor Theory.* New York: Wiley.

Pesaran, M. H. 1987. Econometrics. In Eatwell et al., 1987, vol. 2, 8-22.

Pheby, J. 1988. *Methodology and Economics: A Critical Introduction.* London: Macmillan.

Phelps Brown, E. H. 1972. The underdevelopment of economics. *Economic Journal,* 82, 1-10.

Pigou, A. C. (ed.). 1956. *Memorials of Alfred Marshall,* New York: Kelley and Millman.

Polanyi, M. 1958. *Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy.* London: Routledge & Kegan Paul.

Pollak, R. A., and L. M. Wachter. 1975. The relevance of the household production function and its implications for the allocation of time. *Journal of Political Economy.* 83,255-77.

1977. Reply: "Pollack and Wachter on the Household Production Approach." *Journal of Political Economy,* 85, 1083-6.

Pope, D., and R. Pope. 1972a. Predictionists, assumptions and the relatives of the assumption-ists. *Australian Economic Papers,* 11, 224-8.

1972b. In defence of predictionism. *Australian Economic Papers,* 11, reprinted in Marr and Raj, 1983, 89-100.

Popper, K. 1957. *The Poverty of Historicism.* London: Routledge & Kegan Paul.

1962. *The Open Society and Its Enemies.* London: Routledge & Kegan Paul, 4th ed., vols. 1,2.

1959. Reprinted 1965, *The Logic of Scientific Discovery.* New York: Harper Torchbooks.

1970. Normal science and its dangers. In Lakatos and Musgrave, 1970, 51-8.

1972a. *Objective Knowledge. An Evolutionary Approach.* London: Oxford University Press.

1972b. *Conjectures and Refutations. The Growth of Scientific Knowledge.* London: Routledge & Kegan Paul.

1976. *The Unended Quest. An Intellectual Biography.* London: Fontana.

1983. *Realism and the Aim of Science, The Postscript to the Logic of Scientific Discovery,* W. W. Barfley III (ed). London: Huttchinson.

Popper, K., and C. Eccies. 1977. *The Self and Its Brain.* Berlin: Springer-Veriag.

Psacharopoulos, G. (ed.). 1985. *Economics of Education. Research and Studies.* Oxford: Pergamon Press.

Psacharopoulos, G., and M. Woodhall. 1985. *Education and Development. An Analysis of Investment Choices.* New York: Oxford University Press.

Raup, D. M. 1986. *The Nemesis Affair. A Story of the Death of Dinosaurs and the Ways of Science.* New York: W. W. Norton.

Redman, D. A. 1989. *Economic Methodology. A Bibliography with References to Works in the Philosophy of Science, 1860-1988.* New York: Greenwood Press.

1991. *Economics and the Philosophy of Science.* New York: Oxford University Press.

Ricketts, M., and E. Shoesmith. 1990. *British Economic Opinion. A Survey of A Thousand Economists.* London: Institute of Economic Affairs.

Rivett, K. 1970. "Suggest" or "entail"? The derivation and confirmation of economic hypotheses. *Australian Economic Papers,* 9, 127-48.

Rizzo, M. J. 1978. Praxeology and econometrics: a critique of positivist economics. In *New Directions in Austrian Economics.* L. M. Spadaro (ed.). Kansas City:

Sheed Andrews & McMeel, 40-56.

1982. Mises and Lakatos: a reformulation of Austrian methodology. *InMethod, Process and Austrian Economics,* I. M. Kirzner (ed.). Lexington, MA: D. C. Heath, 53-72.

Robbins, L. 1935. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science.* London: MacmiHan, 2nded.

1971. *Autobiography of an Economist.* London: MacmiHan.

1979. On Latsis: a review essay. *Journal of Economic Literature,* 17, 996-1004.

Robinson, J. 1962. *Economic Philosophy.* London: C. A. Watts.

1973. Foreword to J. A. Kregel, *The Reconstruction of Political Economy.* London: MacmiHan, ix-xiii.

1975. The unimportance of reswitching. *Quarterly Journal of Economics,* 89, 32-9.

1977. What are the questions? *Journal of Economic Literature,* 15, 1318-39.

Roley, V. V. 1985. Money demand predictability. *Journal of Money, Credit and Banking,* 17(4), Pt.2, 615,41.

Rosen, S. 1977. Human capital: a survey of empirical research. In *Research in Labor Economics:An Annual Compilation of Research.* R. G. Ehrenberg (ed.). Greenwich: Jai Press, vol. 1,3-40.

Rosenberg, A. 1976. *Mtcroeconomic Laws. A Philosophical Analysis.* Pillsburgh: University of Pittsburgh Press.

1985. *The Structure of Biological Science.* Cambridge: Cambridge University Press.

1988. Economics is too important to be left to the rhetoricians. *Economics and Philosophy,* 4(i), 129-49.

Roth, A. E. 1991. Game theory as a part of empirical economics. *Economic Journal,* 101, 107-14.

Rothbart, M. N. 1957. In defense of "extreme apriorism." *Southern Economic Journal,* 23, 314-20.

1976. Praxeology: the methodology of Austrian economics. In Dolan, 1976, 119-39.

Rotwein, E. 1959. On "the methodology of positive economics." *Quarterly Journal of Economics,* 73, 554-75.

1973. Empiricism and economic method: several views considered. *Journal of Economic Issues,* 7, reprinted in Mart and Raj, 1983, 133-54.

Rowley, C. K., and A. T. Peacock. 1975. *Welfare Economics: A Liberal Restatement.* London: Martin Robertson.

Roy, S. 1989. *Philosophy of Economics: On the Scope of Reasoning in Economics.* London: Routledge.

Rudner, R. S. 1953. The scientist *qua* scientist makes value judgements. *Philosophy of Science,* 20, 1-6.

1966. *Philosophy of Social Science.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Runciman, W. G. 1968. Sociological evidence and political theory. In *Readings in the Philosophy of the Social Sciences.* M. Brodbeck (ed.). New York: Macmillan, 561-71.

1972. *A Critique of Max Weber's Philosophy of the Social Sciences.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ruse, M. 1982. *Darwinism Defended. A Guide to Evolution Controversies.* London: Addison-Wesley.

1986. *Taking Darwin Seriously.* Oxford: Basil Blackwell.

Ryan, A. 1970. *The Philosophy of the Social Sciences.* London: Macmillan.

1974. *J. S. Mill.* London: Routledge & Kegan Paul.

Samuels, W. J. 1977. Ideology in economics. In Weintraub, 1977, 467-84.

Samuelson, P. A. 1948. *Foundations of Economic Analysis.* Cambridge: Harvard University Press.

1966 The Collected Scientific Papers of Paul A. Samuelson. J. E. Stiglitz (ed.). Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, vols. 1, 2.

1967 The monopolistic competition revolution. In *Monopolistic Competition Theory: Studies in Impact,* R. E. Kuenne (ed.). New York: Wiley & Sons, 105-38.

1972. *The Collected Scientific Papers of Paul A. Samuelson.* R. C. Merton (ed.). Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, vol. 3.

Samuelson, P. A., and W. D. Nordhaus. 1985. *Economics.* New York: McGraw-Hill, 12th ed.

Santomero, A. M., and J. J. Sealer. 1978. The inflation-unemployment trade-off: a critique of the literature. *Journal of Economic Literature,* 16, 499-544.

Sargant Florence, P, 1927. *Economics and Human Behaviour. A Rejoinder to Social Psychologists.* London: Kegan Paul, Trench, Trubner.

Scarf, H. E. 1987. Compulation of general equilibria. In Eatwell etal., 1987,1,556-62.

Schoeffler, S. 1955. *The Failures of Economics: A Diagnostic Study.* Cambridge: Harvard University Press.

Schoemaker, P. J. 1982. The expected utility model: its variants, purposes, evidence and limitations. *Journal of Economic Literature,* 20(2), 529-63.

Schultz, T. W. 1963. *The Economic Value of Education.* New York: Columbia University Press.

Schumpeter, J. A. 1954. *History of Economic Analysis.* New York: Oxford University Press.

Scriven, M. 1959. Explanation and prediction in evolutionary theory. *Science,* 130, 477-82.

1962. Explanation, predictions and laws. In *Minnesota Studies in the Philosophy of Science, 3. Scientific Explanation, Space, and Time.* H. Feigl and G. Maxwell (eds.). Minneapolis: University of Minnesota Press, 170-230.

Selden, R. T. 1977. Monetarism. In Weintraub, 1977, 253-74.

Seliger, M. 1977. *The Marxist Conception of Ideology.* Cambridge: Cambridge University Press.

Sen, A. K. 1970. *Collective Choices and Social Welfare.* Edinburgh; Oliver & Boyd. 1974. On some debates in capital theory. *Economica,* 41, 328-35.

Shackle, G. S. L. 1973. *Epistemtcs and Economics: A Critique of Economic Doctrines.* Cambridge: Cambridge University Press.

Shaw, K. 1988. *Keynesian Economics: The Permanent Revolution.* Aldershot, Hants: Edward Etgar.

Sheffrin, S. M. 1983. *Rational Expectations.* Cambridge: Cambridge University Press.

Shubik, M. 1970. A curmudgeon's guide to microeconomics. *Journal of Economic Literature,* 8, 405-34.

Shupak, M. 1962. The predictive accuracy of empirical demand analyses. *Economic Journal,* 72,550-75.

Sill, D. (ed). *International Encyclopedia of the Social Sciences.* New York: Macmillan and The Free Press, 17 vols.

Simon, H. 1957. *Models of Man.* New York: Wiley & Sons.

1979. Rational decision making in business organizations. *American Economic Review,* 69, 493-513.

1987. Rationality in psychology and economics. In Hogarth and Reder, 1987, 25-40.

Skinner, A. S. 1965. Economics and history: the Scottish enlightenment. *Scottish Journal of Political Economy,* 12, 1-22.

1974. Adam Smith, science and the role of the imagination. In *Hume and the Enlightenment.* W. B. Todd (ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press, 164-88.

Smith, A. 1776. *The Wealth of Nations.* A. S. Skinner (ed.). London: Penguin Books, 1970.

Smyth, R. L. (ed.). 1962. *Essays in Economic Method.* London: Gerald Duckworth.

Sowell, T. 1974. *Classical Economics Reconsidered.* Princeton: Princeton University Press.

Steedman, I. 1991. Negative and Positive Contributions: Appraising Sraffa and Lakatos. In de Marchi and Blaug, 1991, 439-54.

Stern, R. M. 1965. Testing trade theories. In *International Trade and Finance. Frontiers for Research.* P. B. Kenen (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 3-49.

Stewart, I. M. T. 1979. *Reasoning and Method in Economics. An Introduction to Economic Methodology.* London: McGraw-Hill.

Stigler, G. J. 1963. Archibald versus Chicago. *Review of Economic Studies,* 30, 63-4.

Essays in the History of Economics. Chicago: University of Chicago Press.

The Theory of Price. New York: Macmillan, 3rd ed.

Stigler, G. J., and G. S. Becker. 1977. De gustibus non est disputandum. *American Economic Review,* 67, 76-90.

Stone, R. 1980. Keynes, political arithmetic and econometrics. In *Proceedings of the BritishAcademy,* 64, 55-92.

Streissler, E. 1970. *Pitfalls in Econometric Forecasting.* London: Institute of Economic Affairs.

Suppe, F. 1974. The search for philosophical understanding of scientific theories. In Suppe, 1974, 6-241. (ed.). 1974. *The Structure of Scientific Theories.* Urbana, IL: University of Illinois Press.

Swedberg, R. 1990. *Economics and Sociology. Redefining Their Boundaries: Conversations with Economists and Sociologists.* Princeton: Princeton University Press.

Tarascio, V. J. 1966. *Pareto's Methodological Approach to Economics.* Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Temin, P. 1976. *Did Monetary Forces Cause the Great Depression?* New York: W. W. Norton.

Thaler, R. H. 1987a. Anomalies: the January effect. *Journal of Economic Perspectives,* 1(0. 197-201.

1987b. Anomalies: weekend, holiday, turn of the month, and intraday effects. *Journal of Economic Perspectives,* 1(2), 169-78.

Theil, H. 1966. *Applied Economic Forecasting.* Amsterdam: North-Holland.

Thompson, H. F. 1965. Adam Smith's philosophy of science. *Quarterly Journal of Economics,*79, 212-33.

Thurow, L. C. 1975. *Generating Inequality.* London: Macmillan Press.

Tompkins, P., and C. Bird. 1973. *The Secret Life of Plants.* London: Penguin Books.

Toulmin, S. 1972. *Human Understanding.* Oxford: Clarendon Press.

1976 History, praxis and the "third world." Ambiguities in Lakatos. In *Essays in Memory of Imre Lakatos.* R. S. Cohen, P. K. Feyerabend, and M. \V. Wartofsky (eds.). Dordrecht: D. Reidel, 227-54.

1977 From form to function: philosophy and history of science in the 1950s and now. *Daedalus,* 106,143-62.

Toulmin, S., and J. Goodlield. 1963. *The Fabric of the Heavens.* London: Penguin Books.

1965. *The Architecture of Matter.* London: Penguin Books.

1967. *The Discovery of Time.* London: Penguin Books.

Trevor-Roper, H. R. 1969. *The European Witch-Craze of the !6th and 17th Centuries.* London: Penguin Books.

Tversky, A., and D. Kahneman. 1987. Rational choices and the framing of decisions. In Hogarth and Reder, 1987, 67-94.

Urbach, P. 1974. Progress and degeneration in the "IQ debate." *British Journal for the Philosophy of Science,* 25, 99-135, 235-59.

Viner, J. 1958. *The Long View and the Short.* Glencoe: The Free Press.

Walker, D. A. 1984. Is Walras's theory of general equilibrium a normative scheme? *History of Political Economy,* 16(3), 445-69.

1987. Walras's theories of tatonnement. *Journal of Political Economy,* 95(4), 758-74.

Walters, A. A. 1963. Production and cost functions: an econometric survey. *Econometrica,* 31, 1-66.

Ward, B. 1972. *What's Wrong With Economics?* London: Macmillan.

Watkins, J. W N. 1970. Against "normal science." In Lakatos and Musgrave, 1970, 25-37.

Weber, M. 1949. *The Methodology of the Social Sciences.* E. A. Shils and H. A. Finch (eds.). Glencoe: The Free Press.

Weintraub, E. R. 1977. General equilibrium theory. In Weintraub, 1977, 107-23.

1985. *General Equilibrium Analysis: Studies in Appraisal.* Cambridge: Cambridge University Press.

1989. Methodology doesn't matter, but the history of thought might, in *The State of Macroeconomics,* S. Honkapohja (ed.). Oxford: Basil Blackwell, 263-79.

Weintraub, S. (ed). 1977. *Modern Economic Thought.* Oxford: Basil Blackwell.

Welch, F. 1975. Human capital theory: education, discrimination, and life cycles. *American Economic Review,* 75, 63-73.

West, J. A., and J. G. Toonder. 1973. *The Case for Astrology.* London: Penguin Books.

Whitaker, J. K. 1975. John Stuart Mill's methodology. *Journal of Political Economy,* 83, 1033-50.

Whitehead, A. K. 1981. Screening and education: a theoretical and empirical survey. *British Review of Economic Issues,* 3(8), 44-62.

Wilber, C. K., and R. S. Harrison. 1978. The methodological basis of institutional economics: pattern model, storytelling and holism. *Journal of Economic*

Issues, 12, reprinted in Marr and Raj, 1983, 243-72.

Wildavsky, A. 1964. *The Politics of the Budgetary Process.* Boston: Little Brown. Williams, K. 1975. Facing reality - a critique of Karl Popper's empiricism. *Economy and Society,* 43,309-58.

Williams, M. B. 1973. Falsifiable predictions of evolutionary theory. *Philosophy of Science,* 40, 518-37.

Williams, P. L. 1978. *The Emergence of the Theory of the Firm.* London: Macmillan.

Winch, D. 1978. *Adam Smith's Politics.* Cambridge: Cambridge University Press.

Winter, S. G. 1962. Economic "natural selection" and the theory of the firm. *Yale Economic Essay,* 4, 225-72.

Wong, S. 1973. The "F-twist" and the methodology of Paul Samuelson. *American Economic Review,* 63, 312-25.

1978. *The Foundations of Paul Samuelson's Revealed Preference Theory.* London: Routledge & Kegan Paul.

Wood, J. H. 1981. The economics of Professor Friedman. In *Essays in Contemporary Fields in Economics: In Honor of Emanuel T. Weiler (1914-1979),* G. Horwich and }. P. Quirk (eds.). West Lafayette, IN: Purdue University Press, 191-241.

Worland, S. T. 1972. Radical political economy as a "scientific revolution." *Southern Economic Journal,* 39, 274-84.

Worrall, J. 1976. Thomas Young and the "refutation" of Newtonian optics: a case-study in the interaction of philosophy of science and history of science. In *Method and Appraisal in the Physical Sciences.* C. Howson (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 107-79.

Worswick, G. D. N. 1972. Is progress of economic science possible? *Economic Journal,* 82, 73-86.

Wulwick, N. J. 1991. Comment on Hoover. In de Marchi and Blaug, 1991, 398-403.

Yamey, B. S. 1972. Do monopoly and near-monopoly matter? A survey of empirical studies. In *Essays in Honour of Lord Robbins.* M. Peston and B. Cony (eds.). London: Weidenfeld & Nicolson, 290-323.

Zarnowitz, V. 1968. Prediction and forecasting, economic. In Sills, 1968, vol. 12, 425-39.

Ziman, J. 1967. *Public Knowledge. The Social Dimension of Science.* Cambridge: Cambridge University Press.

1978. *Reliable Knowledge. An Exploration of the Grounds for Belief in Science.* Cambridge: Cambridge University Press.

AD DİZİNİ

A

Achinstein, P. 35, 283
Ackermann R. J. 26, 35, 281, 283
Agassi, J. 95, 107, 118, 119, 282, 297
Alchian, A. A. 113, 163, 177, 259, 277, 283
Alexander, P. 4, 283
Ando, A. 216
Anschutz, R. P. 70, 283
Applebaum, E. 269, 283
Archibald, G. C. 101, 104, 105, 107, 111, 114, 139, 140, 141, 142, 170, 283, 307
Aristotle 281
Armstrong, J. S. 274, 284
Arrow, K. J. 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 209, 256, 258, 266, 284, 290, 291
Ashley, W. 81
Asimakopulos, A. 269, 284
Aumann, R. J. 189
Ayer, A. J. 13, 17, 23, 29, 93, 98, 120, 284
Ayers, C. E 123

B

Bachelard, G. 42, 285
Backhouse, R. xx, 177, 183, 229, 284
Bagehot, W. 82
Barker, S. E 18, 284
Barnes, B. 133, 282, 284
Barrett, M. 133, 284
Barry, N. P. 51, 284
Bartlett, M. S. 284
Baumol, W. J. 164, 171, 174, 177, 227, 284
Bear, B. V. T. 107, 284
Becker, G. S. 157, 195, 230, 231, 233, 235, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 284, 307
Bergmann, G. 134, 284
Bergson, A. 138
Bergstrom, T. C. 248, 284
Berkson, W. 42, 285
Bhagwati, J. 207, 210, 285
Bhaskar, R. 42, 45, 46, 285
Bianchi, M. 267, 285
Bird, C. 47, 307
Birnbaum, B. G. 247, 250
Black, M. 19, 126, 127, 277, 285, 290, 293, 299
Blaug, M. i, ii, iii, iv, xvi, xvii, xviii, 16, 41, 64, 68, 71, 73, 75, 77, 80, 120, 123, 124, 138, 156, 157, 170, 181, 191, 192, 193, 194, 195, 199, 200, 202, 219, 223, 226, 234, 235, 237, 238, 239, 242, 244, 258, 269, 270, 282, 284, 285, 286, 288, 289, 291, 292, 295, 296, 300, 307, 309
Blinder, A. S. 248, 285
Bloor, D. 36, 285
Bodkin, R. G. 274, 285
Boland, L. A. xvii, 107, 110, 257, 285
Bordo, M. 79, 286
Bowley, M. 286
Bowman, M. J. 231
Brainard, W.C. 216, 286
Braithwaite, R.B. 18, 25, 26, 286
Braybrooke, D. 146, 286
Bridgman, P. 13, 98, 99, 100
Brittan, S. 150, 286
Brodbeck, M. 67, 284, 286, 305
Bronfenbrenner, M. ii, 193, 286
Broome, J. 255, 286
Brown, A. 161, 162, 263, 286, 302, 309
Brunner, K. 217, 286
Burger, T. 50, 286
Burkhardt, R. I. xxii, 287
Burmeister, E. ii, 204, 286
Burton, J. F. 197, 286

C

Caimes, J. E. 286
Caldwell, B. J. xi, xii, xiv, xv, xvi, xx, 51, 91, 110, 257, 258, 282, 285, 287, 288, 295, 299, 301
Canterberry, E. R. xxii, 287
Caplan, A. L. 11, 287
Cassel, G. 156
Caves, R. E. ii, 210, 287
Chalmers, A. F. 287
Chamberlin, E. H. 111, 170, 174, 283
Chick, V. 214, 217, 287
Churchman, C. W. 26, 146, 287
Clapham, J. H. 89
Clark, J. M. ii, 155, 158, 257
Clarkson, G. P. E. 119, 160, 287
Coase, R. H. 81, 84, 287
Coats, A. W. xi, xx, 77, 97, 158, 263, 287, 288

Coddington, A. 103, 107, 124, 184, 219, 288
Cohen, I. B. 18, 33, 71, 283, 285, 288, 292, 297, 307
Cohen, M. R. 288
Cohn, E. 230
Colander, D. xxiii, 288, 296
Commons, J. R. 85, 123
Comte, A. 71
Cooper, R. N. 216, 286
Corden, W. M. 210, 288
Cournot, A. 156, 168, 176
Cross, R. 222, 224, 288
Culyer, A. J. 236, 288
Cyert, R. M. 107, 171, 174, 288

D

Darnell, A. C. 272, 288
Darwin, C. 8, 9, 10, 11, 22, 26, 33, 34, 147, 287, 289, 291, 295, 305
David, P. A. 6, 14, 58, 116, 126, 216, 263, 289
De Alessi, L. 107, 109, 289
Dean, P. 81, 289
Deaton, A. 161, 162, 286
Debreu, G. 181, 184, 185, 189, 209, 266, 291
De Marchi, N. 75, 119
Desai, M. 214, 289
De Vroey, M. 186, 289
Dewey, J. 117
Diesing, P. 111, 289
Dow, S. C. xi
Dray, W. 5, 12, 289
Dror, Y. 146, 289
Duesenberry, J. 227
Duhem, P. xv, xvii, 4, 20, 28, 44, 67, 112, 118, 213, 226, 257, 278, 288, 292
Dunlop, J. T. 171

E

Eccles, C. 19, 22, 121
Edgeworth, F. Y. 249
Eichenberger, R. 259, 290
Eichner, A. S. xi, 178, 287, 289
Einstein, A. 22, 33, 40, 147
Elster, J. 11, 290
Eltis, W. A. 201, 284, 290
Ericsson, N. R. 221, 294
Euler, L. 40
Evans, J. L. 272, 288
Eysenck, H. J. 46, 290

F

Fair, R. G. 253, 290
Fawcett, H. 76
Fearon, P. 223, 290
Feiwel, G. R. 186, 187, 189, 290
Ferber, M. A. ii, 247, 250, 290
Ferguson, C. E. 201, 202, 290
Feyerabend, P. K. vii, 3, 42, 44, 45, 46, 282, 285, 290, 292, 307
Finger, J. M. 99, 290
Fisher, R. 284
Fisher, S. 290
Fogel, R. xx
Franklin, R. J. 186, 270, 290
Freud, S. 160
Frey, B. 150, 259, 290
Friedman, M. ii, ix, xx, xxi, 96, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 124, 149, 150, 157, 169, 170, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 259, 279, 282, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 294, 300, 309
Fulop, N. 247

G

Galbraith, J. K. 123
Galileo, G. 225
Geanakoplos, J. 186, 291
George, W. ii, 10, 85, 178, 291
Gerrard, H. xviii, xx, 291
Ghiselin, M. T. 9, 10, 291
Giffen, K. viii, 142, 155, 156, 163, 164, 165, 166, 203, 204, 299, 300
Glass, J. C. xii, 282, 291
Goldsmith, D. 47, 291
Gomes, L. 212, 291
Gonce R. A. 97, 291
Goodfield, J. 7, 9, 282
Goodhart, C. 222, 291
Gordon, D. F 291
Gouldner, A. W. 39, 292
Green, F. 292
Green, H. A. J. 292
Greenwood, M. J. 236, 285, 292, 303
Grunberg, E. 107
Grünbaum, A. 292

H

Hahn, F. H. xv, 11, 182, 183, 184, 186, 188, 194, 284, 292
Halley, E. 7
Hammond, J. D. 84, 110, 292
Hands, W. 38, 257, 258, 285, 292
Hansen, A. 185
Hanson, N. R. 3, 7, 42, 43, 292
Harcourt, G. C. 199, 201, 202, 288, 292
Harding, S. G. 20, 292
Hargreaves-Heap, S. xvii, 257, 292
Harre, R. 72
Harrison, R. S. 122, 309
Harrod, R. vi, 17, 88,

139, 192, 193, 227, 284, 293
Hausman, D. M. xi, xvi, xvii, xxii, 133, 187, 203, 205, 282, 284, 293, 295, 297
Hayek, F. A. 51, 90, 149, 187, 284, 287, 293, 295
Heckscher, E. T. xii, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 266
Heilbroner, R. L. 132, 133, 134, 135, 147, 148, 293
Heller, W: W. 263, 293
Hempel, C. G. 4, 5, 6, 12, 27, 281, 293
Hendrick, C. L. 171, 288
Hendry, D. F. 221, 272, 294
Hennipman, P. 138, 140, 141, 294
Hesse, M. 35, 294
Hicks, J. R. viii, 124, 137, 156, 157, 158, 159, 163, 183, 185, 191, 192, 193, 198, 200, 209, 255, 264, 294, 295
Hirsch, A. 294
Hobbes, T. 52
Hollander, S. 59, 63, 75, 294
Hoover, K. 229, 294, 309
Houthakker, H. S. 160, 295
Howson, C. 41, 290, 295, 309
Hudson, W. D. 127, 295
Hume, D. viii, 6, 7, 14, 17, 18, 59, 70, 72, 81, 125, 126, 127, 128, 129, 150, 284, 306
Hurwicz, L. 189
Hutchison, T. W. xi, xvi, xxiv, xxvi, 51, 60, 69, 82, 84, 87, 93, 94, 95, 96, 97, 107, 120, 121, 131, 135, 136, 137, 149, 155, 178, 179, 184, 263, 282, 288, 295

I

Illitch, I. 241
Ingram, J. 80

J

Jenkin, F. 9, 295
Jevons, W. S. 72, 80, 85, 156, 300
Johannson, J. 21, 295
Johansen, L. 249, 295
Johnson, H. G 296
Johnston, J. 272, 296
Jones, R. 81, 301
Judd, J. 222, 296
Juster, F. T. 233, 296

K

Kahneman, P. 260, 308
Kaldor, N. 137
Kant, E. 36, 69, 72
Kaplan, A. 8, 12, 25, 69, 282, 296
Katouzian, H. xi
Kaufmann, F. 69, 93, 296
Kearl, J. R. 150, 296
Keeley, M. C. 247, 296
Kendall, M. G. 25, 85, 296
Kenen, P. B. 211, 296, 307
Kennedy, C. 193, 296
Keynes, J. M. 296
Kim, J. 236, 296
Kindleberger, C. ii, 208
Kirzner, I. M. 91, 296, 298, 304
Klant, J. J. xi, xvii, 296
Klappholz, K. xxviii, 95, 118, 132, 133, 282, 297
Knight, F. 92, 93, 96, 97, 107, 291, 295, 297
Koopmans, T. C. 88, 107, 111, 114, 297
Koot, G. M. 77, 297
Kornai, J. 177
Kregel, J. 297, 304
Krimerman, I. 51, 297
Krupp, S. R. 149, 297
Kuhn, T. S. vii, xvii, 3, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 41, 43, 45, 46, 120, 175, 229, 281, 282, 297

L

Lachmann, L. 91
Laidler, D. E. 216, 222
Lakatos, I. xvii, xxii, xxiv, 3, 26, 29, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 67, 120, 133, 172, 175, 203, 226, 229, 230, 278, 279, 280, 282, 285, 288, 289, 292, 295, 297, 298, 300, 303, 304, 307, 308
Lamarck, J-B. 9, 10
Lancaster, K. J. viii, 101, 156, 157, 164, 165, 166, 167, 245, 253, 298
Landes, E. M. 253, 284
Lange, O 107, 144, 184, 298
Latsis, S. J. 36, 95, 97, 111, 172, 173, 174, 175, 282, 287, 289, 298, 304
Laudan, L. 35, 298
Lavoie, D. 91, 184, 298
Lawson, T. xi
Learner, E. E. 298
Lee, K. K. 9
Leibenstein, H. 175, 247, 298
Leijonhufvud, A. 215, 298
Leontief, W. ix, xxii, xxiii, 201, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 263, 272, 289, 298
Leslie, C. 80, 297
Lesnoff, N. 50, 51, 136, 282, 298

Lester, R. 169
Leverrier, U. 7, 8
Lindbeck, A. 196, 270, 299
Lindblom, C. E. 146, 286, 299
Lindgren, J. R. 59, 299
Lipsey, R. G. 119, 149, 162, 163, 164, 166, 176, 193, 271, 299
Loasby, B. J. 175, 177, 178, 183, 184, 185, 258, 299
Locke, J. 52
Losee, J. 4, 13, 71, 72, 281, 299
Lowe, A. 147, 299
Lucas, R. E. 257
Lukes, S. 51, 299

M

Macdougall, D. 263
Macfie, A. L. 59, 299
Mach, E. 4, 8, 93
Machlup, F. xxvi, 49, 50, 51, 53, 63, 83, 95, 96, 99, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 124, 131, 149, 169, 175, 295, 300
Maddock, R. 226, 229, 300
Magee, B. 23, 281, 300
Malthus, T. R. 9, 58, 60, 63, 66, 68, 75
March, J. G. 174, 288
Marr, W. L. xi, 283, 288, 298, 300, 303, 309
Marshall, A. xxi, 58, 63, 81, 84, 85, 150, 155, 156, 157, 166, 177, 182, 183, 188, 268, 287, 292, 294, 302
Marwah, K. 274, 285
Marx, K. 39
Mason, R. S. 156, 166, 300
Masterman, M. 32, 300
Maxwell, N. 22, 300, 306
Mayer, T. ii, xxiv, 214, 215, 221, 222, 223, 272, 273, 274, 300
Mayr, E. 9, 10, 33, 300
Mcclelland, P. D. 177
Medawar, P. B. 35, 70, 72, 300
Meiselman, D. 216, 223
Meitzer, A. H. 286
Melitz, J. 102, 105, 107, 112, 300
Mendel, G. 10
Menger, C. 80, 90, 92, 156, 295
Michael, R. T. 43, 253, 284
Michie, J. 171, 301
Miller, W. L. 81, 301
Mincer, J. 233, 244, 245, 301
Mingat, A. xi
Mises, L. xxvi, 90, 91, 92, 93, 97, 107, 162, 256, 301, 304
Mishan, E. J. 95, 162, 164, 297, 301
Mitchell, E. D. 301
Mizon, G. E. 272
Modigliani, F. 155, 216, 227
Morgan, T. xxiii, 301
Morgenstern, O. 156, 161, 301
Morishima, M. 188, 301
Moulin, H. 267, 285
Musgrave, A. 35, 106, 282, 298, 300, 301, 303, 308
Muth, J. xx
Myrdal, G. 123, 135, 301

N

Nagel, E. xxv, 12, 18, 25, 50, 51, 67, 70, 94, 102, 110, 128, 129, 130, 132, 281, 288, 301
Naughton, J. 107, 301
Nell, E. J. 120, 121, 122, 203, 265, 294, 301
Nelson, R. R. 114, 176, 178, 234, 302
Neumann, J.von 255
Newton, I. 7, 8, 13, 22, 27, 33, 34, 38, 39, 53, 59, 117, 122
Neyman, J. xx, 24, 25, 26, 127, 279
Nickell, S. 302
Nordhaus, W. D. 193, 302, 305
Nordquist, G. L. 168, 302

O

Ohlin, B. ix, 206, 207, xii, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 266
Oppenheim, P. 4, 5, 293
Orr, D. 107, 284
Oswald, A. J. xxiii, 290, 291, 302

P

Panzar, J. 177, 284
Papandreou, A. G. 118, 119, 302
Pareto, V. 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 148, 155, 182, 278, 279, 294, 307
Parker, W. M. 273, 302
Patinkin, D. 89, 302
Peacock, A. T. 143, 144, 304
Pearson, K. xx, 24, 25, 26, 85, 127, 279
Pen, J. 193, 302
Perlman, R. ii, 197
Pesarian, H. xi
Pheby, J. xii, 282, 302
Phelps Brown, E. H. 263, 302
Pigou, A. C. 166, 302
Pitt, J. xi, 293
Plato, 122
Polanyi, M. 3, 27, 42, 43, 47, 303
Pollak, R. A. 303
Popper, K. vii, xv, xvi, xvii, xviii, xxii, xxiv, 3, 4, 14, 15,

16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 34, 18, 11, 19, 12, 20, 13, 21, 20, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 48, 51, 52, 53, 88, 93, 97, 100, 102, 117, 119, 120, 121, 122, 153, 173, 178, 203, 246, 247, 253, 258, 259, 275, 278, 281, 283, 285, 287, 289, 292, 295, 300, 303, 309
Psacharopoulos, G. 230, 303
Ptolemy, C. 33

Q

Quine, W. xv, xvii, 20, 28, 44, 67, 112, 118, 213, 226, 257, 278, 288, 292

R

Raj, B. xi, 288, 293, 298, 300, 302, 303, 304, 309
Raup, D. M. 53, 303
Redman, D. A. xii, xvii, xviii, 258, 282, 303
Resnik, S. 290
Ricardo, D. 58, 60, 61, 66, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 84, 194, 206
Ricketts, M. 150, 303
Rivett, K. 66, 107, 303
Robbins, L. viii, xxvi, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 107, 133, 144, 145, 162, 256, 282, 304, 309
Robertson, D. H. 190, 288, 304
Robinson, J. 119, 149, 150, 170, 198, 202, 203, 269, 304
Roley, V. 222, 304
Rosenberg, A. xx, 10, 95, 107, 110, 119, 155, 304
Rosenbluth, G. 166, 299
Rosen, S. 237, 304
Rothbart, M. 91, 304
Rotwein, E. 83, 102, 107, 112, 304
Routh, G. xi
Rowley, C. R. 143, 144, 304
Roy, S. ii, vi, xii, 17, 88, 129, 188, 284, 305
Rudner, R. S. 50, 127, 305
Runciman, W. G. 131, 305
Ryan, A. 50, 51, 70, 133, 282, 299, 305

S

Salmon, P. xi
Samuelson, P. A. ix, xii, xvii, xx, xxvi, 43, 92, 98, 99, 100, 101, 102, 107, 108, 109, 110, 111, 138, 140, 147, 154, 155, 156, 159, 160, 163, 170, 178, 183, 191, 199, 200, 202, 207, 208, 209, 210, 279, 286, 305, 309
Samuels, W. J. xi, 133, 287, 289, 294, 295, 305
Santomero, A. M. 236, 305
Sargant Florence, P. 158, 305
Sargent, T. 257
Say, J. B. 81, 154
Scadding, J. 222, 296
Scarf, H. 185, 305
Schlick, M. 93
Schmoller, G. 80, 81
Schoeffler, S. 117, 118, 305
Schoemaker, P. J. 259, 305
Schultz, T. W. 305
Schumpeter, J. A. 39, 51, 60, 69, 82, 149, 177, 306
Schwartz, A. ii, 216, 221, 223, 291, 294
Scriven, M. 9, 10, 306
Seater, J. J. 236
Secord, P. F. 7, 293
Selden, R. T. 214, 306
Seliger, M. 39, 133, 306
Sen, A. K. 101, 129, 131, 204, 306
Senior, N. W. xxvi, 58, 61, 63, 64, 77, 80, 81, 82, 83, 85, 87, 90, 91, 102, 125, 136, 286
Shackle, G. S. L. 178, 271, 306
Shaw, K. 220, 306
Sheffrin, S. ii, 225, 306
Shoesmith, E. 150, 303
Shubik, M. 176, 306
Shupak, M. 274, 306
Sidgwick, H. 81
Simon, H. A. 174, 178, 179, 248, 258, 260, 274, 306
Sims, C. A. 272
Skinner, A. S. 49, 59, 306
Slutsky, E. 156, 157
Smith, A. 24, 58, 59, 60, 63, 64, 73, 78, 81, 147, 177, 182, 183, 187, 294, 299, 306, 307, 309
Smyth, R. L. 137, 306
Snower, D. V. 196, 299
Solow, R. xx, 191, 268
Sowell, T. 60, 68, 306
Spencer, H. 20
Spohn, W. xi
Sraffa, P. 121, 307
Steedman, I. 204, 286, 307
Stewart, I. M. T. 281, 307
Stigler, G. J. 111, 156, 158, 163, 170, 246, 253, 307
Stolper, W. 208
Stone, R. 89, 307

Streissler, E. 274, 307
Suppe, F. 3, 6, 12, 33, 283, 307
Swedberg, R. 254, 307

T

Tarascio, V. J. 137, 307
Tarshis, L. 171
Temin, P. 46, 85, 106, 181, 184, 223, 307
Thaler, R. H. 259, 307
Theil, H. 274, 307
Thompson, H. F. 59, 307
Thurow, L. C. 195, 307
Thurstone, L. 158
Thünen, J. H., von 83
Tirole, J. 267
Tobin, J. 227
Toda, M. 158, 299
Tompkins, B. 47, 307
Tooke, T. 78
Toonder, J. R. 46, 308
Torrens, R. 81
Toulmin, S. 3, 7, 9, 12, 33, 42, 282, 307, 308
Trevor-Roper, H. R. 46, 308
Tullock, G. 253, 300
Tversky, A. 260, 308

U

Urbach, P. 41, 308

V

Velikovsky, E. 47, 291
Viner, J. 72, 82, 308

W

Wachter, L. M. 251, 303
Wald, A. 26
Walker, D. 308
Walras, L. 137, 156, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 191, 308
Walters, A. A. 191, 308
Ward, B. xxvii, 120, 123, 131, 171, 264, 268, 280, 289, 296, 308
Watkins, J. W. N. 34, 35, 308
Weber, M. 50, 131, 137, 286, 295, 305, 308
Weintraub, E. R. ii, xi, 188, 283, 284, 297, 305, 306, 308
Welch, F. 240, 308
West, J. A. 46, 308, 309
Whately, R. 68
Whewell, W. 27, 72
Whitaker, J. K. 63, 308
Whitehead, D. 244, 309
Wicksteed, P. 85, 142
Wilber, C. K. 122, 309
Wildavsky, A. 146, 309
Wilde, O 27
Wiles, P. xii
Williamson, O. E. 171, 174
Willig, R. 177, 284
Winter, S. G. 107, 114, 115, 116, 176, 178, 302, 309
Wiseman, J. 236, 288
Wittgenstein, L. 49
Wolfelsperger, A. xi
Wong, S. 109, 110, 160, 309
Woodhall, M. 230, 303
Wood, J. H. 214, 309
Wootton, B. 117
Worland, S. T. 269, 309
Worrall, J. 42, 309
Worswick, G. D. N. 263, 309
Wulwick, N. 265, 309

Y

Yamey, B. 177, 309
Yule, G. 85

Z

Zarnowitz, V. 274, 309
Zeuthen, F. 107
Ziman, J. 43, 309

KONU DİZİNİ

A

Açıklama xxiii, xxv, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 19, 27, 33, 37, 38, 59, 60, 72, 74, 103, 110, 111, 122, 169, 175, 193, 194, 199, 215, 220, 222, 239, 240, 241, 242, 243, 252, 253, 266, 272, 280
Ad hockery 248. *Bakınız* Popper'daki bağışıklık kazandıran manevralar
Ağır borçlanmalar xv
Ahlaki yargılar 127. *Bakınız* Değer yargıları
Aile ekonomisi ix, 231, 245, 254
Alchian tezi 177, 277
Alman 49, 80, 83, 85, 117
Amerikan Kurumsalcıları 85, 87
Analitik xxiii, xxiv, 13, 23, 32, 39, 41, 83, 86, 94, 95, 106, 110, 113, 175, 187, 194, 201, 209, 221, 232, 256, 266, 270, 277
Analitik önermeler 23. *Bakınız* önermeler
Apaçıklık 277
Apaçıklık, metodolojisi 210
Astroloji 38, 46
Aşırı ampirisizm 257, 280
Ateizm 47
Avusturya okulu 86, 90
Ayrıt 13, 14, 15, 277
Azalan getiri yasası 61, 73
Azalan marjinal fayda yasası 154

B

Beklenen fayda 156
Beklenti kuramı 260
Beklentiler 155, 157, 184, 224, 225, 259
Belirsizlik 18, 65, 127, 169, 178, 181, 237, 255, 256, 260, 275
Bilim i, vii, xiii, xiv, xv, xvi, xviii, xxii, xxiv, xxv, xxvi, 1, 3, 4, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72, 77, 78, 87, 90, 91, 93, 101, 102, 111, 117, 118, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 136, 137, 147, 148, 150, 155, 189, 203, 215, 225, 264, 265, 271, 272, 277, 278, 280, 281, 282
Bilim felsefesi vii, 1, 3, 4, 13, 21, 25, 29, 36, 42, 45, 58, 59, 124, 271
Bilim metodolojisi 12, 35, 36, 42, 48
Bilim olarak xxvi, 3, 11, 77, 148, 189
Bilimsel araştırma programları vii, 36, 37, 38, 172, 271, 279, 280
Bilimsel Araştırma Programları 279
Bilim tarihi 31, 34, 36, 37, 38, 41, 72, 225
Bilim tarihi yazımı 41
Birbirine bağlama yöntemi 123
Bireycilik ix, 48, 50, 51, 52, 53, 90, 91, 143, 233, 279
Birinci öncülü olumlamak (modus ponetis) 15, 16
Bir sanat olarak xxvi
Boşanma ekonomisi 231, 245, 251
Boyle yasası 25
Bölüşüm kuramı 191, 192, 193, 195, 199, 204. *Bakınız* Göreli paylar
Buluş 19, 21, 23, 29, 42, 72, 119, 237
Bütüncülük, metodolojisi 51, 53
Büyücülük 47
Büyük hesap 5, 98, 100, 101, 279
Büyüme kuramı 121, 203, 264, 265, 269

C - Ç

Cambridge tartışmaları 269
Carnegie iş davranış okulu 174, 175
Cobb-Douglas 191, 192, 193
Çalışan 150, 208, 226, 275
Çıkarsama vii, xii, 4, 5, 14, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 38, 73, 86, 87, 103, 127, 147, 159, 277, 278, 279

D

Darwinci devrim 8, 9, 10
Darwinci hayatta kalma mekanizması

111, 259. *Bakınız* Darwinci evrim kuramına ilişkin Alchian tezi
Davranışçılık 114, 174
Değerlendirme ix, 13, 25, 28, 30, 36, 40, 41, 79, 80, 112, 128, 154, 171, 175, 230, 242, 247, 263, 273
Değer yargıları 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 139, 140, 143, 277
Delil gösterme 19, 24, 70, 277
Deneysel ekonomi xii
Denge dışı durum ekonomisi 137. *Ayrıca bakınız* dinamikler
Denge durumu kuramı 115, 148, 177, 180, 184, 186. *Ayrıca bakınız* Genel denge durumu kuramı
Dengelenmiş 157
Devrimci 13, 31, 32, 34
Dış değerler 149
Dış ticaretin meta kompozisyonu 206
Dinamikler 98, 100, 101, 114, 115, 176, 177, 181, 183, 187, 205, 211, 213, 217, 275
Doğrulama xii, 18, 29, 50, 70, 73, 257
Doğrulamacılık ix, xxii, 252
Doğrulamanın sağlanması 280
Doğurganlık ekonomisi 200, 245, 247, 253
Duhem-Quine tezi xv, xvii, 20, 28, 44, 112, 118, 257, 278, 288, 292

E

Eğilim yasaları vii, 66, 67, 280
Eğitim maliyeti 239
Eğitim ve ekonomik büyüme 234, 238
Einstein-Planck devrimi 33
Ekonometri ix, xxiii, 88, 221, 271, 272, 273, 274
Ekonomi i, ii, vii, viii, ix, xi, xii, xiii, xiv, xv, xvi, xvii, xviii, xx, xxi, xxii, xxiii, xxiv, xxv, xxvi, xxvii, 25, 39, 52, 53, 55, 57, 58, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 89, 90, 91, 93, 95, 97, 98, 101, 96, 62, 101, xxvii, 97, 101, 43, 97, 102, 103, 106, 109, 112, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 129, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 150, 153, 154, 155, 163, 173, 178, 184, 187, 188, 189, 197, 202, 204, 205, 209, 214, 215, 217, 219, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 234, 247, 252, 256, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 281, 282
Ekonomide i, xiv, xv, xvi, xvii, xix, xx, xxii, xxiii, xxiv, xxvii, 48, 68, 72, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 105, 107, 110, 111, 118, 124, 125, 135, 136, 139, 140, 147, 148, 154, 155, 156, 172, 176, 186, 187, 189, 192, 201, 203, 213, 217, 226, 227, 243, 264, 268, 271, 273, 274, 281, 282
Ekonomide biçimselcilik xxiii, 211
Ekonomide Ceteris paribus tümceleri 66, 67, 68, 69, 73, 78, 79, 84
Ekonomik i, xiii, xvii, xviii, xix, xxi, xxii, xxiii, xxiv, xxvi, 6, 8, 33, 48, 50, 51, 52, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 69, 71, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 156, 158, 167, 169, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 198, 204, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 224, 225, 226, 231, 234, 236, 238, 241, 244, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 263, 264, 265, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 279
Ekonomik emperyalizm 270
Ekonomik insan 61, 63, 64, 71, 76, 82, 83, 84, 120
Ekonomik politika 125
Ekonomik sistemlerin 121, 122, 182, 275
Ekonomik sosyoloji 254
Ekonomik tahmin 6, 274
Ekonomi tarihi xv, xvi, 39, 80, 91, 148, 154, 225, 271, 273
El yordamıyla erişme 181
Engel Yasası 154

Equilibrium ii, xi, 177, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 301, 308
Esasçılık, metodolojisi 88, 121, 122, 202, 203, 270, 278
Esnekliği 87, 100, 163, 177, 193, 216, 227, 251
Evlilik kuramı 248, 250
Evrensel xiv, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 14, 45, 53, 71, 82, 118, 122, 133, 143, 146, 147, 148, 154, 156, 160, 163, 192, 211, 257, 278

F

Faaliyet analizi 202
Faktör-fiyat-eşitleme teoremi 207
Firma kuramı viii, 168, 108, 168, 169, 171, 172, 176, 179, 181, 190, 246
Fizikte elektronlar 13, 46, 86
Fonksiyonel 268
Friedman'da F-bükümü 102, 108, 109, 110, 124

G

Galile'nin düşen cisimler yasası 67
Geçiş mekanizması 217
Gelir dağılımı 142, 192, 193, 194, 274. *Ayrıca bakınız* göreli paylar
Gelir ve ikame etkileri 157
Gelişmesi 90
Geliştirmeci 38, 40, 41
Genel denge kuramı i, viii, xii, 180
Genel denge modeli 264
Gerçeğe benzerlik 13
Gerçekliği 103, 105, 116, 123, 172, 225
Getirilerin maksimizasyonu 113, 114
Giffen malları viii, 163, 164, 165, 166, 203, 204
Giffen paradoksu 156
Girdiler 190, 201
Girişimcilik 106, 169, 173, 186, 190
Göç 231, 236, 240, 252
Görelilik 147
Görünmez el teoremi viii, 140, 141, 142, 143, 147, 183
Gresham Yasası 154, 165
Güvenli 25, 124

H

Heckscher-Ohlin-Vanek teoremi 211, 212
Heckser-Ohlin kuramı ix, 206
Hipnoz kavramı 7
Hipotetik-tümdengelim yöntemi vii, 4, 277
Histeri 224
Hume giyotini viii, 125, 126, 127, 128, 150

I-İ

IS-LM modeli 217
İçebakış 64, 82, 83, 100, 156
İdeoloji kuramı 39
İkame 156, 157, 159, 162, 165, 191, 192, 193, 201, 247
İkame esnekliği 193
İkinci öncülün yadsınması 16
İkinci öncülü olumlamak 16
İktisatta yöntem i
İktisatta Yöntem iii
İncitmeyen 124
İngiliz 9, 33, 42, 57, 61, 73, 77, 79, 80, 81, 85, 93, 137, 223
İnsan sermayesi kuramı 230
İskoç 52, 58
İstatistik çalışmalar 89
İstatistiki 155, 158, 160, 162, 203, 224
İstatistik tarihi 85
İstihdam fonksiyonları 170
İstikrarlılığı 181
İtiraz kaldırırlık 177

K

Kalitatif 28, 79, 98, 99, 100, 101, 118, 162, 169, 170, 173, 176, 178, 185, 199, 213, 217, 218, 234, 248, 272, 279
Kalkulüs 158, 178, 217, 246, 272, 279
Kamu malları 142
Kamu politikası 144, 145, 150
Kantitatif xix, 67, 68, 69, 79, 98, 100, 121, 162, 170, 178, 192, 204, 211, 217, 218, 248, 268, 272
Kapitalizm, ekonomisi 50
Kapsama-yasası 277
Kapsama-yasası açıklama modeli 4, 60, 78, 117, 277, 278, 280
Kapsama-yasası açıklama modeli (hipotetik tümdengelim açıklama modelleri). *Bakınız* açıklama

modelleri
Karakterize etme 94
Karar verme 108, 146, 157, 173, 174, 179, 237, 260. *Bakınız* Ekonomik politika
Kar maksimizasyonu 96, 106, 172, 173, 174
Karşılaştırmalı istatistik yöntemi 98
Karşılıklılık ilkesi 101
Karşılıklılık yasaları 98, 100, 118
Katılık ve uygunluk 187
Kavramı xv, 32, 37, 39, 47, 49, 82, 83, 99, 114, 123, 130, 137, 143, 145, 148, 158, 184, 188, 191, 193, 217, 218, 231, 240, 257, 258, 266
Kayıtsızlık kuramı 158
Kazanç fonksiyonu 236, 250
Keynesçi ekonomi 227, 256
Keynesçi-parasalcı tartışması 217
Kıyas 5
Klasik ekonomi 61, 81, 120
Klasik ekonomide denge bozucu nedenler 57, 61, 65, 66, 67, 68, 76, 77, 80, 82, 84, 85
Krizi 33, 113
Kuhn'da disipliner matriks 32
Kuramlarda tutarlılık 160
Kuramların değerlendirilmesi 153. *Bakınız* konu olarak metodoloji
Kuramların ölçülemezliği 34, 44, 175
Kuramların ölçümlenebilirliği. *Bakınız* kuramların ölçümlenememesi

L

Lacatos'ta sert çekirdek 133, 154, 278, 280
Lancaster Kuramı 156, 157, 164, 165, 166, 167, 245, 253
Leontief paradoksu ix, 207, 212
Liberalizm 144

M

Makroekonomi i, ix, xii, xvi, 117, 214, 216, 218, 220, 224, 225, 226, 228, 256
Mantık vii, xxv, xxvi, 4, 5, 9, 13, 15, 16, 19, 23, 25, 26, 40, 58, 60, 64, 66, 69, 70, 72, 78, 80, 81, 83, 84, 87, 90, 93, 98, 106, 128, 136, 144, 149, 173, 183, 187, 189, 198, 258, 263, 270, 279
Mantıksal pozitivizm xviii, xix, 120
Marjinal üretkenlik kuramı viii, 190, 181, 193, 197
Marksçı ekonomi 256, 271
Matematiksel ekonomi 91
Metodoloji i, vi, xii, xiii, xiv, xvi, xvii, xviii, xix, xx, xxi, xxiii, xxiv, xxv, 35, 36, 37, 45, 48, 51, 57, 58, 60, 69, 72, 81, 97, 107, 111, 117, 122, 153, 167, 211, 220, 253, 270, 272, 275, 277, 279, 282
Metodolojik vi, vii, viii, ix, xiii, xiv, xv, xxii, xxvi, xxvii, 12, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 32, 35, 36, 38, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 58, 69, 72, 74, 50, 72, 76, 80, 85, 86, 88, 90, 91, 93, 95, 96, 97, 99, 101, 102, 104, 112, 114, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 124, 125, 128, 130, 131, 132, 136, 141, 145, 151, 154, 155, 166, 172, 175, 188, 211, 214, 225, 233, 245, 246, 247, 252, 253, 255, 260, 270, 277, 278, 279, 280, 282
Metodolojik bireycilik ix, 48, 50, 51, 53, 90, 91, 233, 279
Metodolojik çoğulculuk xiv
Metodolojik ikilik 279
Metodolojik kurallar 22
Metodolojik teklik vii, 48, 49, 50, 53, 86, 132, 279
Metodolojik Teklik 48
Metodolojisi i, vii, xii, xiv, xviii, xxv, xxvi, xxvii, 8, 12, 13, 31, 35, 36, 41, 42, 48, 55, 57, 58, 60, 68, 70, 96, 98, 101, 117, 123, 160, 214, 215, 220, 263, 279, 281, 282
Mısır Yasaları 73, 75, 84
Modelleri xvii, 60, 88, 89, 185, 201, 204, 208, 266, 269, 274
Modernizm xviii

N

Nedensel xiii, 7, 70, 74, 84, 100, 101, 103, 108, 109, 153, 155, 163, 169, 176, 183, 193, 194, 217, 242, 265
Nedensellik 9, 10, 50, 67, 70, 71, 79, 155, 171, 218, 221, 241. *Ayrıca bakınız* Nedensellik mekanizması
Nedensellik mekanizması 10

Negatif eğimli xxi, 142, 155, 156, 157, 163, 166, 168, 203, 245
Neoklasik ekonomi 154, 188

O - Ö

Occam'ın Usturası 22
Oligopol 174, 176, 177, 178, 193
Onaylama dereceleri 26, 28
Onaylanma xiv, 80, 149, 228
Operasyonalizm metodolojisi 13, 98
Operasyonel 7, 98, 99, 100, 101, 106, 159, 160, 165, 166, 210
Ortak üretim 251
Oyun kuramı xii, 266
Öğrenimin belgelendirilmesi 237, 238, 239, 240. *Bakınız* Tarama hipotezi
Ölçeğe artan getiriler 142. *Bakınız* ölçek ekonomileri
Ölçek ekonomileri 149, 207, 208, 210, 211
Ölçümü viii, 88, 164, 198, 269
Önermeler xix, 5, 13, 21, 67, 69, 86, 90, 94, 95, 99, 105, 109, 113, 119, 125, 130, 133, 134, 136, 139, 181, 193, 266, 267, 277, 280
Öngörüler xiii, 8, 10, 19, 20, 25, 26, 27, 39, 59, 74, 76, 79, 100, 106, 107, 111, 112, 116, 118, 149, 158, 166, 169, 170, 171, 173, 176, 215, 220, 227, 235, 246
Örgütçülük 174
Örnek modelleme 279
Öykü anlatımı 123, 124, 280
Özveri ekonomisi 248

P

Para xv, xx, xxi, xxiv, 63, 78, 79, 87, 91, 113, 117, 149, 154, 157, 186, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 226, 227, 256, 274
Para arzı xv, xxi, 154, 218, 219, 222, 226
Paradigmalar 31, 34, 44, 269, 282
Parapsikoloji 38
Parasalcılık ix, xii, xx, 215, 218, 220, 228, 271
Para talebi 216, 219, 222
Parçalanarak çoğalmacılık 146
Phillips eğrisi xv, 128, 223, 227, 228
Popper'de bağışıklık kazandıran manevralar 19, 21, 23, 148, 247, 278
Popper'de "sorun-durumu" 165
Popüler moda akım ve züppelik etkilenmeleri 88
Pozitif viii, xvii, xix, xxvi, 31, 61, 72, 73, 77, 96, 101, 102, 117, 119, 121, 125, 126, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 82, 102, 35, 61, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 154, 155, 158, 159, 163, 164, 166, 168, 172, 203, 205, 215, 226, 228, 234, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 264, 265, 271, 272, 282
Praksis 47

R

Radikal ekonomi 269
Rasyonel beklentiler 224, 259
Refah ekonomisi viii, 125, 138, 139, 141, 143, 146, 148
Refah ekonomisinde tazminat sınavları 138
Rekabet 33, 81, 85, 90, 103, 104, 107, 111, 114, 116, 138, 139, 142, 144, 148, 149, 153, 169, 170, 172, 173, 174, 176, 177, 181, 182, 186, 192, 195, 196, 199, 207, 208, 242, 248, 249, 253, 258, 260, 265, 278
Reklam 213, 253

S

Sabit gelir hipotezi 215
Saf xxiv, 20, 23, 28, 35, 40, 43, 61, 90, 125, 129, 130, 131, 137, 145, 157, 161, 162, 164, 207, 208, 210, 211, 263, 264, 272
Saf ve saf olmayan 129, 131
Sağlık 236
Saldırgan xvii, 36, 42, 120, 277, 281
Samuelson'da karşılıklılık ilkesi 98, 100, 101
Savunmacı xvii, 36, 57, 80, 111, 277
Say Yasası 154
Sentetik 13, 15, 69, 90, 94, 95, 120, 256, 280
Sentetik önermeler 280
Sermaye kuramı 204. *Bakınız* Cambridge kapitalizm tartışmaları
Sermayenin tersine döndürülmesi 200,

203, 204
Sermaye talebi 199
Sınama xiii, xiv, xv, 15, 17, 25, 35, 50, 75, 76, 80, 82, 100, 106, 107, 108, 119, 121, 124, 162, 196, 201, 210, 211, 212, 234, 260, 264, 273
Sınanması viii, xiii, 43, 74, 83, 85, 88, 95, 100, 102, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 112, 150, 161, 177, 180, 195, 212, 214
Sofistike viii, 29, 112, 117, 119, 132, 135, 158, 213, 218, 278, 281. *Ayrıca bakınız* Popper'de bağışıklık kazandıran manevralar
Sosyal bilimler viii, xxvii, 12, 48, 53, 67, 71, 72, 93, 96, 97, 130, 135, 203, 269, 271, 282
Söz söyleme sanatı xix
Suç, kuramı 248
Süreç olarak 193, 265

T

Talep eğrisi xxi, 100, 142, 156, 157, 160, 245
Tam maliyetli fiyatlama 168
Tam rekabet 174, 186
Tam rekabet kavramı 81, 104, 107, 138, 139, 142, 148, 169, 170, 172, 173, 176, 177, 186, 192, 195, 196, 199, 207, 249, 253, 258, 265, 278
Tanımı xxi, 32, 50, 58, 63, 83, 85, 86, 100, 114, 143, 194
Tanımlayıcı xii, xvi, xvii, xix, 102, 103, 127, 130, 131, 133, 183, 184, 185, 207, 225, 260
Tanımlayıcılık metodolojisi 109, 110, 122, 172, 278
Tarama hipotezi ix, 237, 238, 240, 242, 244
Tarihsel viii, xi, xxi, 4, 11, 12, 13, 22, 27, 36, 40, 41, 42, 43, 71, 73, 75, 96, 136, 182, 183, 188, 221, 223, 225, 265
Tarihsel açıklama 4, 11, 12. *Bakınız* Açıklama
Tekelci rekabet kuramı 170
Teknik değişim 192, 264
Telepati 44
Termodinamik 67
Ticaret döngüleri 121, 219
Toplumsal refah fonksiyonu 138
Tüketici davranışı kuramı 159, 161, 162
Tüketici egemenliği 140, 143
Tümdengelim vii, 4, 5, 6, 10, 14, 18, 19, 34, 38, 64, 65, 71, 82, 92, 96, 105, 106, 131, 154, 156, 277
Tümevarım vii, 4, 6, 14, 17, 18, 19, 26, 27, 35, 69, 70, 71, 78, 82, 121, 127, 277, 278
Tümevarım yöntemi 14, 70

U - Ü

UFO 44
Uluslararası ticaret kuramı 206, 211
Uyuşturucu bağımlılığı ekonomisi 141, 254
Üretim fonksiyonları viii, ix, 190, 191, 193, 194, 207, 209, 234, 245

V

Varlık teoremleri 181
Varsayımlar 53, 64, 66, 88, 91, 95, 100, 116, 140, 143, 144, 156, 159, 162, 190, 231, 250
Verimlilik 86, 112, 143, 148, 196, 210
Verimlilik ücret kuramı 196
Verstehen öğretisi 86, 103
Viyana çevresi 4, 13

W

Weber'de ideal tipler 50

Y

Yanlışlama vii, xiv, xv, xxii, xxiv, 20, 29, 31, 106, 124, 127, 211
Yanlışlamacılık viii, ix, xiii, xiv, xvii, xviii, 26, 45, 77, 117, 119, 122, 124, 188, 202, 270, 271, 278
Yanlışlamacılık kuramı xiii, xiv, xvii, xviii, 98, 117, 119, 122, 124, 188, 202, 270, 271, 278
Yanlışlanabilirlik 15, 21, 22, 23, 25, 27, 29, 37, 39, 44, 93, 97, 99, 100, 112, 120, 139, 142, 147, 150, 242, 246, 251
Yardımcı önerme xvi, 20
Yasalar xiv, 4, 5, 6, 9, 14, 118, 122, 278
Yasası viii, xv, xix, xxi, 5, 6, 7, 11, 12, 19, 20, 25, 37, 39, 67, 68, 69, 73, 75, 76, 128, 149, 154, 155, 156, 157, 162, 163, 165, 277, 278
Yatırım ölçütü 234

Yeni ev ekonomisi 245, 250
Yeni klasik makroekonomi xii, 220, 224, 225, 228, 256
Yenilikler kuramı 193
Yeni yetişmekte olan 41
Yerçekimi kuramı 7
Yetenek 43, 196, 236, 238, 241
Yorumu 3, 42, 51, 79, 97, 108, 114, 121, 193, 212, 219, 249
Yozlaştırıcı 37, 38, 40, 41, 174, 175, 231, 242, 271, 280
Yöntem i, iii, vi, 3, 23, 29, 47, 48, 50, 52, 59, 60, 64, 65, 70, 71, 72, 80, 81, 87, 88, 119, 133, 217, 221, 270, 272
Yöntem tartışması 80

Z

Zevkler 155, 157, 232, 246

Bu kitap ekonomi açıklamalarının doğası hakkında bir incelemedir. Başlangıç bölümleri bilim felsefesindeki güncel düşünceleri ve metodoloji üzerine yazılanların bir değerlendirmesini sunmaktadır. Profesör Blaug ondan sonra refah ekonomisinin mantıksal statüsü gibi zorlayıcı bir sorunu ele alarak okuyucuyu ekonomi metodolojisinde öne çıkan konuların anlaşılmasına yöneltmektedir. Önde gelen ekonomi tartışmalarını içeren bir dizi vaka çalışması bunu izlemektedir. Burada amaç ekonomistlerin üzerinde anlaşmaya varamadığı önemli sorunları çözmek yerine metodoloji sorununa daha çok dikkat çekerek ekonomideki anlaşmazlıkların nasıl daha çok aydınlatılabileceğini göstermektir. En son bölüm dağılan uçları bir araya getirmekte ve modern ekonomide neyin yanlış olduğu hakkında yazarın görüşünü vermektedir.

Bu kitap Profesör Blaug'un ekonomi metodolojisi üzerine klasik yapıtının gözden geçirilmiş ve güncellenmiş yeni baskısıdır. Blaug bu kitapta makroekonomi, genel denge kuramı ve dış ticaret kuramı konularındaki son gelişmeleri tartışmaktadır. Rasyonalite postulatı üzerine yeni bir bölüm de eklenmiştir.

Birinci baskı üzerine yapılan değerlendirmelerden:

"... eğer ekonomi öğrencilerinin eline güven duyarak verebileceğiniz, onları bilim felsefesiyle ilgili gelişmeler hakkında, kendi disiplinlerinin bilinçli olarak değerlendirme geleneği ve hemen her yerde ana akım ekonomisi olarak öğretilenlerin ampirik önemi hakkında bilgilendirecek tek bir kitap aranıyorsa istediğiniz bu kitaptır."

The Economic Journal

"Blaug'un kitabı geniş okuyucu kitlesiyle buluşmayı hak ediyor çünkü ekonomi yazını içinde varolanlar içinde ... metodolojik çalışmaların birçok yanını en iyi tarayan bir yapıttır."

Bruce J. Caldwell, Southern Economic Journal

(1986) Mark Blaug Londra Üniversitesinde Emeritus Profesördür. Yale Üniversitesi (1954-62) ve Londra Ekonomi Okulunda (1963-78) ders vermiştir ve Londra Üniversitesi Ekonomi Eğitimi Enstitüsünde 1967'den 1984'e kadar Eğitim Ekonomisi Profesörü olarak görev yapmıştır. Halen Exeter Üniversitesinde Konuk Profesör ve Buckingham Üniversitesinde Danışman Profesördür. Birçok yayını arasında Economic Theory in Retrospect (4ncü baskı, 1985), Introduction to the Economics of Education (1970), The Cambridge Revolution? (1974), The Methodology of Economics (1980), Who's Who in Economics (2nci baskı, 1986), Economic History and the History of Economics (1986) ve The Economics of Education and the Education of an Economist (1986) sayılabilir.

Eflatun Yayınevi
GMK Bulvarı 118/4
Maltepe/ANKARA
Tel: 0 312 232 00 36-86
www.eflatunyayinevi.com